کشف الباری

عما فی

صحیح البخاری

تصنیف

حضرت مولانا سلیم اللہ خان

کشف الباری

عما فی

صحیح البخاری

تالیف ← صدر وفاق المدارس مولانا سلیم الله خان شیخ الحدیث
جامعه فاروقیه کراچئ

کتاب الحیض

جلد ۱۸

خصوصیات

- ← د احادیثو تخریج
- ← د تعلیقات بخاری تخریج
- ← د اسماء الرجال مختصر تعارف
- ← د گرانو لغاتو لغوی صرفی اونحوی حل
- ← ماقبل باب سره د ربط پوره تحقیق
- ← د شرحی دهرې خبرې لاندې په حاشیه کښې حواله
- ← د ترجمة الباب مقصد بیانولو کښې پوره تحقیق
- ← د مختلفو مذاهبو تحقیقی بیان اوبیا د مذهب حنفی ترجیح
- ← د بخاری د احادیثو اطراف خودل

خورونکی: ← فیصل کتب خانه محله جنگی پیښور
موبائل:- ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵ .... ۰۳۱۵۹۵۹۵۷۱۷

دکتاب نوم:- کشف الباری عما فی صحیح البخاری

شارح:- صدروفاق المدارس مولانا سلیم الله خان

شیخ الحدیث جامعه فاروقیه کراچۍ

د ملاویدو پتې: د فیصل کتب خانه پېښور څخه علاوه

- رحیمی کتب خانه خوست -- ۰۷۹۹۱۶۱۳۱۳
- اسلامی کتب خانه خوست--
- دیوبند کتب خانه خوست-- ۰۷۹۹۸۸۶۶۸۰
- روغانیول کتب خانه جلال آباد
- دعوت کتب خانه جلال آباد-- ۰۷۷۶۰۹۷۹۶۵
- رشیدیه جدید کتب خانه کابل
- انتشارات نعمانیه کابل
- انتشارات علامه تفتازانی کابل-- ۰۷۷۷۴۹۰۵۰۰
- قدرت کتب خانه کابل --
- واحدی کتب خانه خوست
- صداقت کتب خانه کابل-- ۰۷۰۰۳۰۵۴۰۷
- مکتبة القرآن والسنة کابل
- مکتبه صدیقیه غزنی
- مکتبه فریدیه خوست
- مسلم کتب خانه جلال اباد-- ۰۷۷۶۰۰۶۴۱۶
- غزنوی کتب خانه غزنی -- ۰۷۴۸۵۷۵۱۹۹

خپرونکی:← فیصل کتب خانه محله جنګی پېښور

موبائل:- ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵........ ۰۳۱۵۹۵۹۵۸۱۷

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ رب العالمین، علی ما أنعم ویسر، فهو ولی کل خیر، إلیه یرجع کل فضل، وهو الذی بنعمته تتم الصالحات، وبتیسیره یصل العبد الضعیف إلی الفضائل والمکرمات، والصلوات النامیات الزاکیات، والتسلیمات المبارکات علی سیدنا ومولانا محمد سید السادات، صاحب المعجزات الباهرات، والکلمات العالیات، الدرجات الرفیعات.

وصلی الله وسلم وبارك علیه وعلی آله وأصحابه واتباعه إلی یوم الدین، وحشرنا ووالدینا ومشائخنا وذریتنا وکل من له حق علینا تحت لواء الحمد، یوم لا ینفع مال ولا بنون إلا من أتی الله بقلب سلیم.

وبعد:

الله تعالى چې كوم برزګان دخپل دين د خدمت دپاره منتخب كړى دى په هغوى كښې يو شخصيت شيخ الحديث استاذ العلماء حضرت مولانا سليم الله خان صاحب دامت بركاتهم هم دې.دحضرت شيخ الحديث سليم الله خان دامت بركاتهم دينى خدمات د چا څخه پټ پناه نه دى.په دې خدماتو كښې يو خدمت د علم حديث سره تعلق ساتى.كوم چې يو طرف ته د تدريس په صورت كښې د شپې او ورځې خوريږى.او بل طرف ته د تاليف او تصنيف په صورت كښې هم جارى او سارى دې.هم د دې سلسلې په زنزير كښې يوه كړئ د صحيح البخارى يوه عظيم الشانه شرح ،،كشف البارى عما فى صحيح البخارى ،،هم ده. د كومې چې تراوسه پورې چاپ شوو پنځلو جلدونو كښې د صحيح البخارى د دويم جلد شرح كافى حده پورې شوې ده او د اولنى جلد د څه حصې شرح منظر عام ته راغلې ده.

د تخصص فى الفقه د فراغت څخه پس احقر ته هم دحضرت شيخ الحديث دامت بركاتهم په تقرير باندې د كاركولو موقع ملاؤ شوه.په دې سلسله كښې احقر ته د كتاب الحيض د تحقيق او مراجعت كار حواله كړې شوې وو.اګرچه دخپلې كم علمئ او د تاليف او تصنيف سره د كم مناسبت په وجه دې عظيم خدمت ته تياريدل يوه مشكله مرحله (ګړئ) وه.خوهركله چې عزتمندو استاذانو خاص كر قدرمند او مشفق او مربى حضرت مولانا محمد يوسف افشانى صاحب زيد مجده راته داډ ګيرنه راكړه نو احقر د الله تعالى په ذات باندې بهروسه او كړه او دې خدمت ته په ذهن او زړه سره تيار شو.

نود حضرت شيخ الحديث صاحب دامت بركاتهم په حكم سره دحضرت الاستاذ مولانا نور البشر صاحب دامت فيوضهم په سرپرستئ كښې مې كارشروع كړه.اولګ بګ درې كاله دشپې او

ورځې محنت،اود تحقيق اوترتيب اومراجعت د مختلفومراحلوڅخه تيريدوڅخه پس نن د الله تعالى په فضل سره داكارچهاپ شواومنظرعام ته راغلو.

كتاب الحيض ټول په ديرشويابونو باندې مشتمل دې.په دې ديرشويابونوكښې ټول ۴۷ احاديث دى.په دې ۴۷ احاديثوكښې ۳۴ احاديث مرفوع دى اوباقى ديارلس (۱۳) تعليقات دى.دغه شان په كتاب الحيض كښې د حضرات صحابه كرامواوتابعينو ۱۵ آثارهم مروى دى.

الحمد لله د ټولويابوپه شرح كښې د هغه خبروخيال ساتلې شوې دې د كومواهتمام چې په مخكنو جلدونوكښې شوې وو.لكه دهرباب دسابقه باب سره مناسبت، د ترجمة الباب مقصد ،دهريوحديث اوهريوتعليق د ترجمة الباب سره مناسبت، درجال حديث تراجم اوتعليق، دلغاتوحل، اود عربى عباراتونوترجمه اومفهوم وغيره.

حضرت شيخ الحديث دامت بركاتهم د بوډاتوب،اود زياتو مصروفياتواوسختې كمزورۍ باوجود وخت په وخت كاركتلې دې.د قابل اصلاح ځايونوښودنه ئې راته كړې ده.اوپه كومو كومو ځايونوكښې چې د تصحيح ضرورت وو نودهغې طرف ته ئې راته لارخودله ده.اوبيادحكم مطابق د هغه كارونو تصحيح ئې هم كړې ده.

دحيض ،نفاس اواستحاضه مسائل پيژندل ډيرزيات ضرورى دى.ځكه چې دروښانه شريعت ډير بنيادى احكام لكه طهارت، مونځ، د كلام پاک تلاوت روژې ،اعتكاف،حج ،طواف اوعدت وغيره ،داټول احكام دحيض،نفاس اواستحاضه په مسائلو باندې موقوف دى. هم د دې وجې علامه شامى رحمه الله فرمائى چې د حيض ،نفاس او استحاضه مسائل زده كول ډير اهم او ضرورى او د اهمو واجباتو څنى دى.او د دې علت دا دې چې د يو څيز د پيژندلو اهميت او ضرورى كيدل د هغې څيز دنقصان نه پيژندلو په وجه وى او دا معلومه ده چې د حيض ،نفاس او استحاضه مسائلو نه پيژندلو نقصان اوضرر د نورو مسائلو نه پيژندلو د نقصان په نسبت ډير زيات دې.د دې وجې د دې مسئلو پيژندل د نورو مسئلود پيژندلو څخه زيات ضرورى دى.[] حاشيه ابن عابدين (۴۷۴\۱)-

نود حيض ،نفاس او استحاضه د مسئلو د ضرورت او اهميت په وجه د دې مسائلو په آسان او سهل انداز كښې د بيش كولو اهتمام كړې شوې دې.اوخاص كر د استحاضه د بعضې گرانو مسئلو چې څومره كيدې شوه د هغې د حل كولو كوشش شوې دې.

د كار پوره بروف ريډنګ (تصحيح) احقر په خپله كړې دې.او د كار كولو په دوران كښې چې په كوم مشكلات پيښيدل نو د هغې د حل دپاره راته د حضرت مولانا نور البشرصاحب دامت بركاتهم څخه علاوه د استاذ محترم حضرت مولانا عزيز الرحمن صاحب دامت بركاتهم او خاص

کړ د استاذ محترم حضرت مولانا حبيب الله زکريا صاحب دامت برکاتهم او د تصنيف او تاليف د شعبه د نورو ملګرو مدد او تعاون حاصل وو. استاذ الحديث ناظم اعلى جامعه فاروقيه حضرت مولانا عبيدالله صاحب زيد مجدهم کوم چې د شعبه تاليف وتصنيف مسؤل دې راسره د تصنيف ،تاليف تحقيق او مراجعت په دې محنت طلب او نازک کار کښې پوره تعاون کړې دې او په دې کښې چې د څومره وسائلو او اسبابو ضرورت پيښ شوې دې هغه ئې راته راکړې دى او وخت په وخت ئې قيمتي مشورې هم راکړې دى په دې باندې احقر د هغوى د زړه د کونى (بيخ) څخه ډير زيات مشکور او ممنون دې. الله تعالى دې دې ټولو حضراتو ته ډيرې ښې بدلې ورکړى.

په آخر کښې د احقر د ټولو څخه اولنې خواست د اهل علم حضراتو څخه دا دې چې دا يو خاص قسم علمى کار دې د کوم د پاره چې په څو قسمه علومو کښې مهارت پکار دې. خو زه د دې صلاحيتونو څخه خالى يم د دې وجې کيدې شى چې د کار په ترتيب او تحقيق کښې د لاعلمئ په وجه څه خبرې پاتې شوى وى د دې وجې د عالمانو په خدمت کښې ډير په ادب او احترام سره خواست دې چې هغوى دې راته دغه په ګوته کړى انشاء الله زه د خپلو غلطو په اصلاح باندې خوشحاليږم. او مونږ به د دغه حضراتو ډير شکر ګذار يو.

دويم خواست د خاصو او عوامو څخه دا ذې چې د حضرت شيخ الحديث دامت برکاتهم العاليه د پاره خصوصى دعاګانې کوئ چې الله تعالى دوى ته د صحت او عافيت سره اوږد عمر ورکړى .حضرت شيخ الحديث حفظهم الله تعالى و رعاه د ژوند هر يو باب زمونږ د پاره د خپلولو او د تابعدارئ کولو نمونه ده. الله تعالى دې حضرت ته د ټولو ذمه واريانو څخه په ښه طريقه د فارغيدو توفيق ورکړى

دعا ده چې الله تعالى دا کار د احقر مرتب د پاره او دده د استاذانو د پاره او د ده د مور پلار او متعلقينو د پاره او په دې کښې چې چا هر قسم مدد کړى وى د هغوى د پاره او د ټولو دوستانو د پاره د آخرت ذخيره او ګرځوى. آمين.

مبارک على بن محمد رياض

دجامعه فاروقيه کراچۍ د تاليف او تصنيف د شعبه استاذ او ملګرى

۱۲ ربيع الثانى ۱۴۳۵ هجرى مطابق ۲۲ فرورى ۲۰

اوزه احقر مترجم شاه فيصل بن نبى ګل ترې نن د خيالى په ورځ ۱۰ ذى القعده ۱۴۳۷ هجرى موافق ۱۳ اګست ۲۰۱۶ عيسوى فارغ شوم.

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات | صفحه نمبر

عنوانات | صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

صفحه نمبر

عنوانات

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات | صفحه نمبر

عنوانات | صفحه نمبر

عنوانات | صفحه نمبر

عنوانات — صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

فهرست اسماء الرجال المترجم لهم

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

كتابُ الحَيْض

ماقبل سره ربط: امام بخاري رحمه الله د كتاب الغسل نه پس د كتاب الحيض ذكر فرمائي. چونكه دغسل جنابت تعلق د سړي اوښځي دواړو سره دي په دې وجه ئې د غسل احكام اول ذكر كړل اوحيض د ښځو سره خاص دي په دې وجه دغسل نه پس اوس د حيض احكام ذكر كولې شي. [1]
په ښځو راتلونكې وينه درې قسمه وي.[2] ① حيض ② استحاضه ③ نفاس.

د لفظ حيض لغوي تحقيق: د حيض لغوي معنى سيلان يعنى بهيدل ده. چنانچه "حاض السيل وفاض" او "حاض الوادي" هغه وئيلې شي كله چه اوبه په وادئ كښې اوبهيږي او "حاضت السمرة تحيض حيضاً" هم هغه وخت وئيلې شي كله چه د كيكرد ونې نه سرې اوبه راوځي. دغه شان "حاضت المرأة تحيض حيضاً ومحاضاً وحيضاً" هله وئيلې شي كله چه ښځې باندې د وينو راتلو په وختونو كښې وينه راشي.[3]
امام زهري رحمه الله فرمائي چه حوض ته حوض هم ځكه وائي چه دهغې طرف ته اوبه رابهيږي.[4]
او د يوقول مطابق د حيض لغوي معنى "الدم الخارج" ده. چنانچه "حاضت الأرنب" هغه وخت وئيلې شي كله چه خرګوش يعنى سوې باندې وينه راشي.[5] ليكن په دې دواړو اقوالوكښې تضاد نشته دې ځكه چه حيض دم خارج هم دې او په دې كښې صفت د سيلان يعنى د بهيدو صفت هم دې. حاض، حاص، جاض اوحاد ټول هم د حيض په معنى كښې استعماليږي.[6]

قوله: الحيض بالفتح مصدرِ مره دې كوم ته چه مصدرِعدد هم وائي چه دهريوكار عدد بيانوي او دا فعل ثلاثي مجرد نه "فَعْلَةٌ" په فتح د فاء او سكون د عين په وزن باندې راځي لكه وقفت، وقفة ووقفتين ووقفات چه زه يوځل دوه ځل يا درې ځل نه زيات حصارشوم[7] لهذا د حيضة معنى هم "المرة الواحدة" ده يعنى د يوځل وينه.[8]

---

[1]) فضل الباري: ٢/ ٤٢٤.
[2]) الكفاية على هامش فتح القدير: ١/ ١٤٢.
[3]) عمدة القاري: ٣/ ٣٧٧معارف السنن: ١/ ٤٦٩معجم الصحاح: ٢٧٨-٢٧٧.
[4]) لسان العرب: ٣/ ٤١٩.
[5]) عمدة القاري: ٣/ ٣٧٧.
[6]) عمدة القاري: ٣/ ٣٧٧لسان العرب: ٣/ ٤١٩معارف السنن: ١/ ٤٦٩.
[7]) المغرب في ترتيب المعرب: ١/ ٢٣٧شرح ابن عقيل: ٣/ ١٣٢.
[8]) معجم الصحاح ص: ٢٧٧مختار الصحاح ص: ٩٣.

قوله:: الحِيضة په كسره سره، د حيض ويني ته هم وائي اود حيض چيړې ته هم يعنى كرسف ته وائي. چنانچه په حديث كښې دي چه حضرت عائشه رضي الله عنها به د تواضع په توګه فرمائيل:

«ليتني كنت حِيضة ملقاة»

ترجمه: افسوس چه زه غورزيدونكې كپړه وې.ددې جمع الحِيض په كسره دحاء او فتح د ياء راځي.

قوله:: المِحيَضة،په كسره دميم اوسكون د حاء،ددې معنى هم دحيض چيړې يعنى د كرسف دى ددې جمع محايض راځي.

په لفظ د حائض سره متعلق د علماء نحو اختلاف: لفظ حائض بغيرد تاء فصيح لغت دې او علامه جوهري رحمه الله د امام فراء رحمه الله نه نه حائضة په تاء سره هم نقل كړې دې.[1] د نحو دعلماؤ ددې لفظ باره كښې كافي اختلاف دې. چنانچه امام خليل رحمه الله فرمائي چه كله بالفعل وينه نه راځى نو داسې ښځې ته به حائض ونيلى شى اودا لفظ بالفعل د حيض وينه نه موجود كيدو د وجې نه حائضې (بمنزلة المنسوب إلى الحيض، يعني: د حيض والا) په معنى كښې دې. لكه لفظ ذارع (زغره اغوستونكې) نابل (غشي ويشتونكې) تامر (د كهجورو والا) لابن (ډيرو پيښوو والا) طالق (طلاق شوې ښځه) طامث (د حيض والا ښځه) او قاعد (آئسه ښځه) وغيره هم دغه شان مستعمل دى.لهذا ددې قول مطابق "امرأة حائضة" به هغه وخت ونيلى شى كله چه په ښځه بالفعل وينه راځي. يعنى د قول تعبيرد فرق سره دامام زمخشر رحمه الله نه هم نقل دى. چنانچه هغوى هم لفظ حائض استعمال د غير حالت حيض دپاره خودلې دې او حائضة په تاء سره استعمال بالفعل په حيض كښې اخته ښځې دپاره خودلې دې.

يواشكال اودهغې جواب: په دې وجه امام زمخشرى رحمه الله ددې اشكال په جواب كښې په قرآن پاك كښې لفظ "مرضعة" په تاء سره ولې استعمال شو؟ فرمائي چه مرضعة هغه ښځې ته وائى چه بالفعل پيئى وركوى او په آيت مبارك كښې هم دغه معنى مراد ده خو مرضع د پيئوووركونكې ښځه (چه بالفعل پيئى نه وركوى) ته وائي.

امام سيبويه رحمه الله فرمائي چه دا لفظ دمذكرصفت دې اوهغه مذكر لفظ شئ، يا لفظ انسان، يا لفظ سړې وى يعنى شيئ حائض، أو إنسان حائض أو شخص حائض، لهذاددې قول مطابق "امرأة حائض" ونيل به صحيح نه وى اود كوفيانو مذهب دادې چه دا لفظ دعلامت دتانيث نه مستغني دې ځكه چه دا صرف هم دمؤنث صفت واقع كيږى.(لهذا د دې قول مطابق "امرأة حائضة" ونيل به صحيح نه وى)ليكن دكوفيين په مذهب باندې نقض وارد كيږى اوهغه نقض دادې چه لفظ بَازِل (تجربه كار) او لفظ ضامر (نرې اوماندہ بدن والا) هم د حائض په وزن باندې دې مګر دا الفاظ مؤنث سره خاص نه دى بلكه د مذكر اومؤنث دواړو دپاره استعماليدې شى.چنانچه "جمل بازل" هم ونيلې شى او "ناقة بازل" هم ونيلى شى. دغه شان جمل ضامر هم ونيلى شى او ناقة ضامر هم ونيلى شى.[2]

---

[1] معجم الصحاح ص: ۲۷۷مختارالصحاح ص:۹۳معارف السنن: ۱/ ٤٦۹.

[2] عمدة القاري: ۲۷۷، ۳/ ۳۸٤.

د حائض جمع حُيَّض او حَوَائِض راځي [۱] په ښځو کښې بچو ښاپيرك او سوي باندې هم وينه راځي او د يو قول مطابق سپينې اوبنه او چمچورکئي باندې هم وينه راځي. [۲]

د حيض وينې ته د حيض نه علاوه هم په نورو لسو نومونو سره تعبير کولې شي چنانچه حيض ته (الطَّمث، العِراك، الضِحك، القَرء، الإكبار، الإعصار، الفِراك، الدِراس، الطَّمس او النفاس هم وائي. د حيض سره دا ټول يولس نومونه شو په دې کښې مشهور رومبنی شپږ دی. [۳]

د حيض شرعي تعريف: د حيض تعريف د شريعت په اصطلاح کښې دا دې: ((دم صادر من رحم خارج من فرج داخل ولو حکما بدون ولادة)) [۴] يعني حيض هغه وينه ده چه بغير د ولادتِ ولد رحم نه شروع شي او د فرج داخل نه بهر راشي که حقيقتًا وي او که حکمًا.

په تعريف کښې ذکرشوو قيودو او فصولو فائدې: په مذکوره تعريف کښې د رحم نه مراد وعاء الولد يعني بچه دانئ ده. د دې قيد فائده داده چه په دې سره استحاضه، نکسير، د دبرنه وتونکې وينه د زخم نه بهيدونکې وينه او د ولادت نه وړاندې راتلونکې وينه ټول خارج کيږي. ځکه چه د استحاضه وينه د رحم نه نه خارج کيږي بلکه د عازل نومې رګ نه خارج کيږي. [۵] دا رګ رحم سره نيزدې پورته طرف ته واقع کيږي. [۶]

ولادت نه وړاندې راتلونکې وينه او د مشهورقول موافق په صغيره باندې راتلونکې وينه هم استحاضه ده په دې وجه دا دواړه هم د رحم د قيد نه خارج کيږي. (د صغيره په حکم کښې اختلافي اقوال او تطبيق به د راتلونکی عنوان لاندې ذکر کولې شي). او چونکه د رحم نه هم د ښځې رحم مرا دې په کوم باندې چه مقام بحث پخپله قرينه ده په دې وجه ځناورو او خنثی مشکل باندې راتلونکې وينه هم د دې نه خارج ده.

قوله: خارج من فرج داخل: په قيد سره د امام محمد رحمه الله غير مفتى به قول نه احتراز کول مطلوب دی ځکه چه هغوی فرمائي چه د حيض حکم صرف د نزول دم په احساس کيدو سره ثابتيږی خروج دم ضروری نه دې. (د دې اختلاف نور تفصيل عنوان "د حيض حکم به کله ثابتيږی" لاندې راځي).

په تعريف کښې د "لوحکماً" قيد اضافه کولو سره طهر مخلل او خالص سپينوالی نه علاوه ټول رنګونه داخل کول مقصود دې چه هلته سره د دې چه په حقيقت کښې وينه نه وي خو دا هم د دم يعني وينې په حکم کښې دی. مثلاً دوه ورځې وينه راغله بيا څلور ورځې طهر پاتې شو بيا دوه ورځې وينه راغله نو دا به ټول اته ورځې حيض شی او په مينځ کښې چه کوم د څلورو ورځو طهر دې دا د پنځلس ورځونه د کم کيدو وجې نه په حکم د دم متوالی دې.

---

[۱] مجمع بحار الأنوار: ۶۱۵/۲معجمع الصحاح ص: ۲۷۷مختارالصاح ص:۹۳.
[۲] مجمع بحار الأنوار: ۶۱۶/۲إرشادالساری: ۵۳۳/۱.
[۳] معارف السنن: ۴۶۹/۱.
[۴] رسائل ابن عابدين، الرسالة الرابعة: منهل الواردين من بحار الفيض على ذخير المتأهلين فی مسائل الحيض: ۷۴/۱-۷۳.
[۵] رسائل ابن عابدين، الرسالة الرابعة: ۷۳/۱.
[۶] الكنزالمتواری: ۲۴۵/۳.

د بدون ولادة قيدسره د نفاس نه احتراز دې ځكه چه نفاس د ولادت نه پس وي. په مذكوره تعريف كښې د إياس د قيد اضافه نه ده كړې شوې ځكه چه د آئسه متعلق مختار قول هم دغه دې كه هغه د نصاب حيض په اندازه توره يا خالص سره وينه ښكاري نودغه حيض دې لهذا په داسې صورت كښې دغه په تعريف كښې داخل دې اوكه چرې دتورې يا خالص سرې وينې رنګ اونه وينې نودغه استحاضه ده اواستحاضه درحم د قيد نه خارج ده[1] په دې وجه د دغه قيد داضافه ضرورت نشته دې.

په صغيره باندې د راتلونكې وينې حكم: د متقدمينو اومتاخرين په مينځ كښې په دې امر كښې اختلاف دې چه صغيره باندې راتلونكې وينه استحاضه ده يا څه بل څه دې؟ نو په دې سلسله كښې متقدمين حضرات فرمائي چه دا استحاضه ده خو بعض متاخرين فرمائي چه دا استحاضه نه ده بلكه د دريوارو قسمونونه جدا يوځلورم قسم دې كوم ته چه د دم ضائع نوم وركړې شوې دې. دا حضرات د استحاضه نه ګرځولو يوه دا وجه بيانوي كه چرې دا د استحاضه وينه وه نو په دې باندې به د استحاضه احكام لكه مونځ اودس او روژه وغيره ټول احكام جاري كيدل ليكن په صغيره باندې د دغه وينې د وجې نه د استحاضه احكام نه جاري كيږي. او دويمه وجه دا بيانوي كه چرې استحاضه دم حيض سره يوځائې شي نودا فاسد كوي خو په صغيره باندې راتلونكې وينه كه چرې دم حيض سره ملاؤ شي نوددې دپاره مفسد نه ده.

ددې اختلاف لرې كولودپاره صاحب د كفايه امام نجم الدين زاهدي رحمه الله په حواله سره نقل كوي چه دا صرف يو ظاهري اختلاف دې ځكه چه متقدمينو د استحاضه دوه قسمونه بيان كړي دي. مفسد اوغير مفسد اوهم ددغه غير مفسد دقبيل نه په صغيره باندې راتلونكې وينه هم ده.[2] په دې تقرير سره په ذكر شوې مسئله كښې چه كوم ظاهري تعارض دې هغه ختميږي. واضحه دې وي چه د حيض ذكركړې شوې تعريف بنيادحيض "من قبيل الأنجاس" ګرځولو باندې دې اوكه چرې حيض "من قبيل الأحداث" اوګرځولې شي نوددې تعريف به داسې شي«صفة شرعية مانعة عما اشترط له الطهارة، كالصلاة ومس المصحف وعن الصوم ودخول المسجد والقربان بسبب الدم المذكور»يعنې حيض د خروج دم د وجې نه لاحق كيدونكې د شريعت يو داسې صفت دې چه مونځ مصحف ته لاس لګول جمات ته داخليدل اود جماع (وغيره) نه منع كوي.

د حيض د دواړو تعريفونود اختلاف ثمره: علامه رافعي رحمه الله فرمائي چه ددې اختلاف ثمره به د أيمان په باب كښې ښكاره كيږي.د مثلاپه توګه كه خاوند دانقطاع دم حيض نه پس قسم اوخوري چه «إن كنت حائضا فعبدي حر»نود دويم تعريف په اعتبارسره به غلام آزاد شي اود اول تعريف په اعتبارسره به آزاد نه شي.[3]

د دې مثال د وصف جنابت په شان دې لكه چه جنابت د مني په خروج او د التقاء ختانين د وجې نه لاحقكيږي او روژه مونځ او مصحف ته لاس لګول وغيره نه منع كوي. هم دغه شان حيض هم دې چه دخروج دم د وجې نه لاحق كيږي او روژه مونځ اومصحف ته لاس لګول وغيره نه منع كوي.[4]

---

[1] رسائل ابن عابدين، الرسالة الرابعة: ۱/۷۴-۷۳.

[2] الكفاية على فتح القدير: ۱/۱۴۲.

[3] تقريرات رافعي: ۲/۲۴۵.

[4] ردالمحتار على الدرالمختار: ۲/۲۴۵.

د اياس معنى: «إن الإياس مأخوذ من اليأس وهو القنوط ضد الرجاء. قال المطرزي: أصله إيئاس على وزن إفعال من أيأسه: إذا جعله يائساً منقطع الرجاء، فكأن الشرع جعلها منقطعة الرجاء عن رؤية الدم حذفت الهمزة التي هي عين الكلمة تخفيفاً» (۱) يعنى إياس د يأس نه ماخوذ دې دکوم معنى چه دنااميدنى ده اونااميدى د اميد ضد دې. مطرزى فرمانى چه ددې لفظ اصل إيئاس دې چه د إفعال په وزن باندې دې او أيأسه هغه وخت ونيلى شى کله چه څوك نااميده او مايوس کړې شى نولکه چه (آئسه ته آئسه هم ددې وجې نه وائى چه) شريعت د دم حيض د رؤيت نه نااميده کړې ده. عين کلمه چه همزه دې دا تحقيقاً حذف کړې شو نود إيئاس نه إياس جوړ شو.

ښځه د ائسه په حکم کښې کله داخليږي؟: د امام اعظم رحمه الله نه په دې سلسله کښې څه تحديد نقل نه دې. د امام اعظم رحمه الله په نيز اياس هم دغه دې چه کله چرې مبتلى به ښځه دعمر هغه حصې ته اورسى په کوم کښې چه ددې په شان په ښځوباندې حيض راتلل بنديږي. نو په داسې صورت کښې به په دې باندې د اياس احکام جارى کيږي يعنى په عدت وغيره کښې به د مياشتو اعتبارکيږي. خو نورو فقهاؤ د اياس د مودې پنځه پنځوس کالوسره تحديد کړې دې او زمونږ په زمانه کښې فتوىٰ هم په دې باندې ده. لهٰذا د دغه مذکوره مودې نه پس که چرې يوه ښځه وينه اووينى نوهغه به د حيض وينه نه شميرلې کيږي په دې شرط سره چه هغه توره يا خالص سره نه وى.

بل که چرې د اياس د ثبوت نه پس يوې ښځې د مياشتو په اعتبارسره عدت تيرکړې وى. دې نه پس هغې بل خائى کښې نکاح هم کړې وى اوبيا وينه راتلل شروع شى يا حمل ئى اوشى نو آيا په داسې صورت کښې به نکاح فاسد ګرځولې شى او د نوى سر نه به په اعتبار دحيض عدت تيره وى يابيا به نکاح صحيح ګرځولې شى. اود مستقبل په حواله سره په اعتبارد حيض دعدت تيرولوحکم ورکولې شى؟ صاحب د هدايه او ابن نجيم رحمهما الله د ظاهر الرواية کيدو د وجې نه ړومبى قول اختيارکړې دې خو الصدر الشهيد اوصدرالشريعه دويم قول راجح ګرځولې دې.همدا دويم قول علامه ابن عابدين رحمه الله دهدايه دتصحيح نه اولى ګرځولې دې اوهم دا صاحب النهرالفائق "أعدل الروايات" ګرځولې دې.(۲)

---

(۱) ردالمحتار على الدرالمختار: ۳۰۸/۲.

(۲) ردالمحتار على الدرالمختار: ۳۱۲/۲-۳۰۸.

الصدرالشهيد: عمر بن عبدالعزيز بن عمر بن مازه أبومحمد حسام الدين المعروف بالصدر الشهيد. إمام الفروع والأصول، المبرز فى المعقول والمنقول، كان من كبار الأئمة وأعيان الفقهاء، له اليد الطولى فى الخلاف والمذهب. تفقه على أبيه برهان الدين عبدالعزيز، وأقر بفضله الموافق والمخالف. وكانت ولادته سنة ثلاث وثمانين وأربعمائة، كذا قاله قاضى القضاة العلامة السبكى فى طبقات الشافعية. وله الفتاوى الصغرى والكبرى وشرح أدب القضاء للخصاف وشرح الجامع الصغير. (الفوائد البهية، ص: ۱۴۹).

صدرالشريعة: عبدالله صدر الشريعة الأصغرابن مسعود بن تاج الشريعة محمود بن صدر الشريعة أحمدبن جمال الدين عبدالله المحبوبى، صاحب شرح الوقاية، المعروف بين الطلبة بصدر الشريعة. هو الإمام المتفق عليه والعلامة المختلف إليه، حافظ قوانين الشريعة، شيخ الفروع والأصول، عالم المعقول واتمنقول، فقيه أصولى خلافى جدلى محدثمفسر نحوى لغوى أديب نظار متكلم منطقى عظيم القدر جليل المحل. غذى بالعلم والأدب وورث المجد عن أب فأب. أخذ العلمعن جده الإمام تاج الشريعة محمود بن صدرالشريعةالخ وكان ذا عناية بتقييد نفائس جده وجمع فوائده.

د حیض حکم به کله ثابتیږی؟: امام محمد رحمه الله فرمائی چه کله ښځې ته دخپل مقر نه د وینې د وتلو احساس اوشی نودحیض حکم ثابتیږی سره دذې که د فرج داخل نه تردغه وخته پورې خارج شوې نه وی خو امام ابوحنیفه رحمه الله اوامام ابویوسف رحمه الله فرمائی چه دحیض حکم هغه وخت ثابتیږی کله چه وینه دفرج داخل نه بهر راشی.
ثمره داختلاف به په هغه صورت کښې ښکاره کیږی که چرې یوې روژه دارې ښځې ته خاص مقام (فرج داخل) د کپړې کیخودو نه پس د نمر ډوبیدو نه وړاندې د نزول دم احساس اوشی اوهغې د غروب نه پس کپړه اوغورزوله نو په داسې صورت کښې به دامام محمد رحمه الله په نیزدغه ښځه دذې روژې قضا راوړی ځکه چه هغې ته د نزول دم احساس د نمر د ډوبیدو نه وړاندې شوې وو دکوم د وجې نه چه دحیض حکم د نمر ډوبیدونه هم وړاندې ثابت شوې وو اوحیض چونکه د روژې نه مانع دې په دې وجه به قضا لازمی راوړی. خو د شیخین رحمهما الله په نیز هغه به د دغه ورځې د روژې قضا نه کوی ځکه چه وینه د فرج داخل نه بهر نه ده راغلې صرف د نزول دم احساس ورته شوې دې او په دې سره دحیض حکم نه ثابتیږی. لیکن که وینه د فرج داخل نه بهر راغلې وی نو په داسې صورت کښې به په اتفاق سره د روژې قضاراوړی. ځکه چه په داسې صورت کښې په اتفاق سره د حیض د ثبوت د حکم علت موندلې شوې دې. [1]
داستحاضه تعریف: استحاضه په لغت کښې هغه وینې ته وائی چه دحیض دمخصوص وختونو نه علاوه جاری وی.[2] اودشریعت په اصطلاح کښې هغه وینې ته وائی چه دغیررحم نه شروع کیدوسره د فرج داخل نه بهر راشی که هغه وینه حقیقتاً وی اوکه حکماً. لکه د شپږو ورځو عادت ښځې ته د اووه ورځو پورې وینه، بیا دوه ورځې طهر اوبیا دووه ورځې وینه راغله دا ټولې ۱۱ ورځې شوې. په دې کښې د شروع شپږ ورځې دحیض اوباقی پنځه ورځې د استحاضه دی. اود استحاضه دوران کښې دوه ورځې چه په حقیقت کښې د طهر وې د پنځلسو ورځونه دکموالی په وجه ددم متوالی په حکم کښې دی. استحاضه ته دم فاسد هم وائی.[3]
د لفظ نفاس لغوی تحقیق: نفاس مصدر دې دکوم معنی چه د بچی پیداکیدل دی او په دې مرض کښې اخته ښځې ته نُفَساء وائی.د نفساء جمع نفاس راځی.دلغت علماء فرمائی چه دعربو په کلام کښې

شرح کتاب الوقایة من تصانیف جده تاج الشریعة وهوأحسن شروحه ثم اختصر الوقایة وسماه "النقایة وألف فی الأصول متناً لطیفاً سماه "التنقیح ثم صنف شرحاً نفیساً سماه "التوضیح مات سنة سبع وأربعین وسبعمائة. (الفوائد البهیة ، ص: ۱۱۰-۱۰۹، الأعلام للزرکلی: ۵۱/۵تاج التراجم: ۲۱۸/۱).
البهنسی: محمدبن محمد بن رجب شمس الدین وقیل: نجم الدین البهنسی، الأصلالدمشقی الحنفی. ولد بدمشق فی صفر سنة ۹۲۷هجری وفق سنة ۱۵۲۱م وتوفی بدمشق فی جمادی الآخر سنة ۹۸۶هجری وفق سنة ۱۵۷۸م. (معجم المؤلفین: ۲۱۷/۱۱، ردالمحتار: ۳۱۱/۲).
[1] النهرالفائق: ۱۲۹/۱فتح القدیر: ۱۴۲/۱، والله اعلم بالصواب
[2] النهایة لابن الأثیر: ۴۶۰/۱عمدةالقاری: ۲۷۷/۳معارف السنن: ۴۶۹/۱.
[3] رسائل ابن عابدین: ۷۴/۱.

د فعلاء جمع د فعال په وزن باندې نه راځي سوا د نفساء اوعشراء چه ددې جمع نفاس او عشار (د فعال په وزن) راځي.د نفساء جمع نفساوات هم راځي.[1]

نفاس د حيض په معنی کښې هم استعماليږی لکه چه وراندې تلو سره به د حضرت ام سلمه رضي الله عنها په روايت کښې به راځي چه کله په يوه موقع باندې ناڅاپې حضورپاك سره په حالت د اضطجاع کښې د حيض عارضه پيښه شوه اوهغه په مزه شان اوخوئيده نو حضورپاك هغې ته اوفرمائيل "أنفست؟" آيا تاته دحيض عارضه درپيښه شوه؟ نودلته په دې حديث کښې حيض نفاس سره تعبيرکړې شوې دې[2]

البته فرق صرف دومره دې چه فعل نفاس "نفست بالفتح والضم (معروف اومجهول)دواړه شان دنفاس په معنی کښې استعماليدیشي ليکن دحيض په معنی کښې صرف "نفست بالفتح(معروف)استعماليږي[3]

د نفاس شرعي تعريف: د شريعت په اصطلاح کښې د نفاس تعريف دادې:((دم صادر من رحم خارج من فرج داخل ولو حكماً عقيب خروج أكثر ولد لم يسبقه ولد مذ أقل من ستة أشهر)) يعنی نفاس هغه وينه ده چه د بچی د پيداکيدونه پس د رحم نه شروع کيدو سره فرج داخل نه بهر راځي، که هغه وينه حقيقتاً وی او که حکماً وی مگر شرط دادې چه د دويم بچی پيداکيدل د شپږو مياشتو نه وړاندې نه وی.

په تعريف کښې ذکر قيود اوفصول فائدې: په مذکوره تعريف کښې د فرج داخل د قيد نه د بچی د پيداکيدودپاره دخيټې شلولو صورت (آپريشن) نه احتراز دې ځکه چه په داسې صورت کښې سره ددې چه احکام د ولادت مثلاً نقضا، عدت وغيره ثابتيږی مگر احکام نفاس نه ثابتيږی او جاری کيدونکې وينه به د زخم وينه شميرلې شی. په دې خاص صورت کښې به احکام د نفاس هله ثابتيږی کله چه وينه درحم نه خارج شی او دفرج داخل نه بهر راشي.

قوله::ولوحكماً په قيد سره طهر متخلل او بياض خالص نه سواتول رنګونه داخلول مقصوددی لکه دولادت نه وړاندې ۱۵ورځې وينه راغله بيا ۲۰ورځې طهر وو، بيا ۵ ورځې وينه راغله نودا به ټول ۴۰ورځې نفاس شی اود مينځ والاشل ورځې سره ددې چه طهرتام دې خو په نفاس کښې سره ددې چه تام اوشی نوبيا هم د دوو وينو په مينځ کښې فاصل نه جوړيږی په دې شرط چه دويمه وينه د نفاس په موده کښې دننه وی.دغه شان که د بچی د ولادت نه پس وينه بالکل رانه شی نو په داسې صورت کښې هم د صحيح قول مطابق هغه ښځه نفساء شميرلې کيږی دولوحكماًپه قيدسره داخاص صورت هم په تعريف کښې داخليږی.

قوله::لم يسبقه ولد مذ أقل من ستة أشهر په قيدسره ثانی التوأمين (يعنی په يوځائی پيدا شوو بچوکښې دويم بچی) نه احتراز دې ځکه چه که چرې دويم بچی د شپږو مياشتونه وړاندې وی نودهغه د پيداکيدونه پس جاری کيدونکی وينه به د نفاس نه وی بلکه په دغه خاص صورت کښې به نفاس صرف د ړومبی بچی د پيداکيدونه پس جاری کيدونکې وينه وی.[4]

---

[1] ترتيب الصحاح للجوهري ص: ۱۰۵۹.

[2] صحيح البخاری كتاب الحيض باب من سمى النفاس حيضاً رقم الحديث:۲۹۸.

[3] النهاية لابن الأثير: ۲/۷۷۷.

[4] رسائل ابن عابدين. الرسالة الرابعة: ۱/ ۷٤.

داستحاضه او نفاس احكام تبعاً ذكركولووجه امام بخارى رحمه الله په كتاب الحيض كښې د نفاس او استحاضه احكام هم ذكر كړى دى خوچونكه دحيض ابواب زيات دى[1] اوددې واقع كيدل هم په نسبت د نفاس او استحاضه زيات وى.[2] په دې وجه امام بخارى رحمه الله دا كتاب د حيض په عنوان سره معنون كړې اوتبعاً ئې د نفاس او استحاضه احكام هم ذكر كړى دى.[3]
د نفاس او استحاضه احكام تبعاً ذكركولويوه وجه داهم ده چه د نفاس وينه او استحاضه په حقيقت كښې هم دم حيض دې. چنانچه دم حيض په ايام حمل كښې د بچى خوراك وى اوكوم چه بچ شى هغه جمع كيږى اود ولادت نه پس راوځى. هم دغه شان استحاضه هم ددم حيض يو وران شوې صورت دې ځكه چه وينه كله په طبعى انداز سره راوځى نوحيض شميرلې كيږى اوكله چه د طبعى انداز نه په بل صورت كښې راځى نوهغې ته استحاضه وائى. په دې وجه د بعض حضراتو وينا ده چه په لفظ د استحاضه كښې انقلابى معنې وى په دغه معنى چه دحيض نه بدل شى استحاضه جوړه شى اود بعضو وينا ده چه په دې لفظ كښې د كثرت رعايت دې په داسې توګه استحاضه هغه وينې ته وائى چه د حيض په موده باندې زياتيږى.[4] د پخوانو طبيبانو هم دغه خيال دې چه په ايام حمل كښې هم دحيض وينه د بچى (جنين) خوراك او دده د غوښې اوځرمن جوړيدو په كار راځى مګر د دې وخت د ډاكټرانو رائې داده چه د استقراء حمل نه پس د رحم دننه غشاء كلكيږى اوپيړيږى اود جنين (بچى) حفاظت كوى او د حيض وينه په طبعى توګه طبعًا بنديږى. هم دغه وجه ده چه د حمل په حالت كښې د حيض راتلل طبعى فعل نه دې بلكه مرض شميرلې كيږى اودجنين خپله وينه غوښه اوځرمن هم پخپله دهغه په اندامونوكښې پيدا كيږى اود مور د طبعى وينې نه هغه صرف خپل خوراك او هوا حاصلوى. لكه د نوى طبيبانو د تحقيق مطابق د جنين په غتيدو كښې د حيض د وينې هيڅ دخل نشته دى. دغه شان په سينوكښې دپيئو پيداكيدل هم دطبعى اوصفاوينې نه كيږى نه چه د حيض دوينې نه ځكه چه د حيض د وينې ادرار(دور، موده) خودمياشتې وى اود پيئو پيداكيدل هروخت كيږې لهذا پيئى د صفا اوطبعى وينې نه په سينو كښې دننه تياريږى.هم دغه وجه ده چه په سل ودق او آتشك او جذام كښې راګيروښځو پيئى هم ددغه جراثيمونه بالكل پاك اوصفا وى اوبچو ته دغه بيمارئى د مور د پيئونه هيڅ كله نه لګى.البته دبيمارو قرب اودهغې دبدن اولباس خيرنوالې وغيره هغه بيمار وى.[5]
وقول الله تعالى ﴿وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ ۖ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ ۖ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ ۖ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ /البقرة: ۲۲۲/.
ترجمه اوخلق تاسونه دحيض دحكم پوښتنه كوى تاسوورته اووايئى چه هغه ګنده څيزدې، نو په حيض كښې تاسو د ښځونه جدا اوسيږئى اوهغوى ته مه نيزدې كيږئى تركومې چه هغوى پاكې نه شى. بياچه كله هغوى په ښه شان سره پاكې شى نوهغوى سره ورځئى د كوم ځائى نه چه الله تعالى

[1] لامع الدرارى: ۲۳۸/۲الكنزالمتوارى: ۲۴۵/۳الأبواب والتراجم:۶۳
[2] عمدة القارى:۲۵۴/۳.
[3] إرشادالسارى: ۵۳۱/۱.
[4] تقريربخارى: ۹۴/۲.
[5] أنوار البارى:۳۷۱/۱۰.

ناسو ته اجازت درکړې دې. يقيناً الله تعالى محبوب ساتى توبه کونکى او محبت ساتى پاك صفا اوسيدونکى.([1])

په قرآنى اياتونو راوړلوکښې د امام بخارى صنيع: د امام بخارى رحمه الله طرزدې چه کله د يوخاص جنس ابواب شروع کوى نود هغې په مناسبت سره څه آيت هم ذکرکوى. د کوم منشاء چه دا وى چه دا آيت د دې موضوع د ابواب دپاره جامع او د اصل حيثيت لرى. او اوس چه ددې جنس څومره ابواب هم ذکرکولې شي هغه به ددې آيت تفسير اوتشريح ګڼرلې شى.([2])

بل څنګه چه دا آيت د احکام حيض دپاره جامع دى دغه شان د احکام حيض په ابتداء باندې هم دال دې. چنانچه امام بخارى رحمه الله هم د دغه جامعيت، شمول اود احکام حيض په ابتداء باندې د دلالت کولو د وجې نه کتاب الحيض د سورت بقره دپورته ذکرشوى آيت نه شروع کړې دې.([3])

«وقول الله تعالى» د اصيلى په روايت کښې په جر سره نقل دې. په دې صورت کښې به د دې عطف په ما قبل کښې د حيض په لفظ باندې وى. لکه څنګه چه لفظ کتاب مضاف دې او په يو روايت کښې رفع سره هم نقل دې او په دې صورت کښې به د دې عطف په لفظ کتاب باندې وى.([4])

قوله: المَحِيض: مفعل په کسره د عين په وزن دې او باب (ض) د صحيح الآخر اومثال واوى نه مطلقاً مَفْعِل وزن د اسم ظرف مکان په معنى کښې استعماليږى. لکه مَضْرِب، مَجْلِس، مَجْلِس، مَحِيض، مَبِيْت، مَقِيْل وغيره اودمصدر ميمى ثلاثى مجردنه مفعَل فتح دعين په وزن باندې راځى لکه مَقْتَل، مَضْرَب، مَعْلَم وغيره مګر کله دمَفْعِل په وزن هم راځى لکه مَکْبِر، مَرْجِع، مَبِيْت، مَقِيْل، مَحِيْض، مَعْجِز، مَزِيْد وغيره.

حاصل د کلام دادې چه وزن مفعِل د ظرفيت والا په معنى کښې اصالةً او حقيقتاً استعماليږى او مصدريت (مصدر ميمى) والا په معنى کښې مجازاً استعماليږى.([5])

په آيت مبارك کښې لفظ محيض دوو ځايونوکښې ذکر دې. حضرات احناف او حضرات شوافع امام محمد امام نووى علامه زمخشرى ابن عطيه امام طبرى اوجمهور مفسرين رحمهم الله په نيز په رومبى مقام کښې لفظ محيض داسم مصدر په معنى کښې دې.([6]) او په دې باندې دليل دا پيش کوى چه هم په دې آيت کښې ﴿هُوَ أَذًى﴾ چه دغه محيض تکليف دې اووصف أذى محيض سره هم په هغه صورت کښې يوځائى کيدې شى کله چه لفظ محيض دمصدر په معنى کښې وى لهذا تقديرى عبارت به داسې شى. «ويسئلونك عن حکم المحيض».([7])

---

[1]) بيان القرآن: ١/١٤٤.

[2]) فضل البارى: ٢/٤٦٢.

[3]) تقرير بخارى: ٢/٩٤.

[4]) إرشادالسارى: ١/٥٣١.

[5]) أحکام القرآن لابن العربى: ١/٢٢٢تفسيرالطبرى: ٢٢٤.

[6]) المجموع شرح المهذب: ٢/٣٤٣شرح صحيح البخارى: ١/٢١٦روح المعانى: ١/٥١٥الدرالمصون: ١/٥٤٣أحکام القرآن للقرطبى: ٣/٤٧٥الکشاف للزمخشرى: ١/٤٣٢.

[7]) أحکام القرآن للجصاص: ١/٤٠٧الدرالمصون: ١/٥٤٣.

امام رازي رحمه الله فرمائي چه لفظ محيض په دوارو ځايونوكښې په حقيقي معنى (ظرف مكان) كښې دې. ددې دپاره كه چرې مونږ دلته محيض ظرف مكان (فرج) په معنى كښې نه اخلو بلكه د ظرف زمان يا مصدر په معنى كښې اخلو نو په وړاندې مقام كښې هم د دغه معنى مراد كيدو په صورت كښې د آيت مبارك معنى داشي (فاعتزلوا النساء في زمان الحيض) چه د حيض په زمانه كښې د ښځونه ځان اوساتئ په كوم سره چه د پوره بدن نه داستمتاع ممانعت مفهوم كيږي او ښكاره خبره ده چه داحكم خلاف واقع دې. د كوم په نتيجه كښې به لازماً نسخ د آيت يا تخصيص د آيت لاز اختيارولې شى ځكه چه فوق السرة (د نامه نه پورته) او تحت الركبته (زنګونونه ښكته) د استمتاع په جواز باندې اجماع ده.
خو محيض د ظرف مكان په معنى كښې د اخستو په صورت كښې معنى صحيح پاتې كيږي اودځه قسم محظو لازم نه راځي. لهذا معنى به شي: ((فاعتزلوا النساء في موضع الحيض)) يعني ښځوسره دهغوى په فرج كښې د جماع نه ځان اوساتئ (د حيض په زمانه كښې). اودا امر بالكل واضح دې چه كله يو لفظ په دوو معانوكښې مشترك وى او په يوه معنى باندې د لفظ محمول كولوكښې څه محظور نه لازميږي او په بله معنى كښې دمحمول كولوپه صورت كښې يو محظور لازم نه راځي نودغه لفظ په داسې معنى باندې محمول كول اولى دى په كوم كښې چه څه محظور لازم نه راځي.
امام زهري رحمه الله فرمائي چه دا ټول بحث خو هغه وخت دې كله چه لفظ محيض په معنى مصدري او ظرف مكان كښې مشترك اومنلې شى ولې حقيت دادې چه دمحيض استعمال د ظرف مكان دپاره زيات هم دې اومشهورهم، په دې وجه محيض د ظرف مكان په معنى كښې اخستل په هر اعتبارسره صحيح دى.([1])
قاضى ابن العربى رحمه الله په رومبى مقام كښې درېواړه احتمالات ذكركړى دى هغه فرمائي چه د لفظ محيض نه اسم مصدر ظرف مكان او زمان درېواړه معنې مراد كيدې شي.([2])
تركومې چه تعلق دې د ﴿هُوَ أَذًى﴾ نه د استدلال نوجواب دادې چه حيض كله فى نفسه أذى اوتكليف دې؟ دا خود يو خاص قسم وينې نوم دې كوم چه بدن دې ولې أذى اوتكليف د يومخصوص كيفيت نوم دې كوم چه عرض دې او جسم نفس عرض نه كيږي په دې وجه لازمى به داسې ويناكولې شى چه مراد دادې ((أن الحيض موصوف بكونه أذى)) يعني حيض دهغه خاص كيفيت سره موصوف دې اوچه كله دا جائزدى نو بيا به داهم جائز وى چه محيض د ظرف مكان په معنى كښې وى اوأذى سره موصوف هم وى لهذا تقديرى عبارت به داشى ((هو ذو أذى، أي: موضع الحيض ذوأذى)) چه فرج د تكليف والاځائى دى.([3])
امام نووى رحمه الله په دې باندې اجماع نقل كړې ده چه په رومبى ځائى كښې لفظ د محيض د اسم مصدر په معنى كښې دې ([4])مګر د اجماع دا قول په ظاهره دامام رازى رحمه الله او قاضى ابن العربى رحمه الله د اختلاف د وجې نه صحيح نه معلوميږي. والله تعالى اعلم بالصواب.

---

[1]) التفسير الكبير للرازي: ٦/٥٥.
[2]) أحكام القرآن لابن العربي: ١/٢٢٢.
[3]) التفسير الكبير للرازي: ٦/٥٥.
[4]) المجموع شرح المهذب: ٢/٣٤٣.

پاتې شوه خبره په دويم مقام باندې چه د لفظ محيض نه څه مراددې، نودا امام نووی رحمه الله ليکلی دی چه په دې دويم مقام کښې درې احتمالات کيدې شی دزمان حيض هم اود اسم مصدر هم. جمهور مفسرين حضرات رحمهم الله اود ابن عباس رضي الله عنهما رائې داده چه په دويم مقام باندې د لفظ حيض نه مراد ظرف مکان يعنی موضع حيض (فرج) دې اوهم دغه دازواج مطهرات رضي الله عنهن نه هم نقل دی.[1] خو امام رازی رحمه الله فرمائی چه لفظ محيض په دوارو ځايونوکښې خپله حقيقی معنی (ظرف مکان) کښې دې.[2] اود شوافع رحمهم الله په نيز دوارو مقامو باندې محيض اسم مصدريعنی د حيض په معنی کښې دې.[3]

(قُلْ هُوَ أَذًى): لفظ أذى سره متعلق څلور اقوال دی: ① امام سدی رحمه الله اوامام قتاده رحمه الله فرمائی چه أذی، قذر يعنی گندگی ده. ② امام مجاهد رحمه الله اوفرمائيل چه دا دم يعنی وينه ده. ③ دريم قول دادې

چه أذی نجاست ته وائی. ④ څلورم قول دادې چه أذی داسې مکروه اوناخوښه څيزته وائی چه د خپلې بدبوئی او نجاست د وجې نه د انسان دپاره دتکليف سبب وی.

قاضی ابن العربی رحمه الله څلور واړه اقوال ذکر کولونه پس څلورمن قول صحيح گرځولې دې ځکه چه څلورم قول رومبنو دريواړو ته شامل دې.[4]

نورو شراح حضراتو هم نيزدې نيزدې د دې لفظ هم دغه معنی بيان کړې ده. چنانچه علامه خطابی رحمه الله فرمائی: ((الأذی: المکروه الذي ليس بشديد کما قال الله تعالی: **(لَنْ يَضُرُّوكُمْ إِلَّا أَذًى)**))[5] يعنی أذی داسې تکليف ته وائی په کوم کښې چه سختی نه وی.[6]

لهذا په مذکوره مقام کښې به هم دغه معنی مراد وی اود آيت مراد به داوی چه حالت حيض کښې موضع اذی يعنی موضع حيض نه به ځان ساتلې شی نه چه د پوره بدن نه. ځکه چه په دې تکيف کښې دومره شدت هم نشته چه د جميع بدن طرف ته حکم د اجتناب متعدی شی. په دې وجه به د اهل کتاب اومجوسيانو په شان به داسې نه شې کولې چه ددوی نه به بالکليه اجتناب کولې شی تردې چه هغوی به د کورونونه هم اوويستلې شی.[7]

امام قرطبی رحمه الله د دغه پورتنی مقام تفسير کولوسره فرمائی چه حيض په أذی سره تعبيرکولووجه داده چه أذی هريو تکليف ورکونکی څيزته وائی اوچونکه حيض هم د خپل بدبوئی د وجې نه پخپله دښځې اود خاوند دپاره هم دتکليف سبب وی په دې وجه دا د أذی سره تعبيرکړې شوې دې. چنانچه په حديث کښې هم دا لفظ د أذی هم په دې معنی کښې استعمال شوې دې. ارشاد نبوی ﷺ دې: ((وأدناها إماطة الأذي عن الطريق)) يعنی دايمان د ټولو نه ادنی شعبه داده چه د لارې نه تکليف ورکونکې څيز لرې کړې شی. او فی الجمله لفظ أذی قذر يعنی خيرې اوگندگئی نه کنايه ده لکه چه د

---

[1] المجموع شرح المهذب: ٣٤٣/٢روح المعانی: ٥١٥/١.
[2] التفسير الکبير للرازی: ٥٥/٦.
[3] شرح صحيح البخاری: ٢١٦/١.
[4] أحکام القرآن لابن العربی: ٢٢٣/١.
[5] (آل عمران: ١١١)
[6] فتح الباری: ٥٢٦/٢عمدة القاری: ٣٧٧/٣شرح صحيح البخاری: ٢١٦/١.
[7] شرح صحيح البخاری: ٢١٦/١.

حضورپاك ﷺ ارشاد دې «أميطوا عنه الأذى» د أذى نه مراد د نوى پيداشوى بچى د سر وينسته دى كوم چه په اوومه ورځ باندې خرولې شى او په حديث مبارك كښې دې ته أذى په معنى د خيرى اوګندګئى سره تعبيركړې شوى دى. دغه شان په ناخوښه خبره باندې هم د أذى اطلاق كيږى. [1]
لكه چه د الله تعالى ارشا مبارك دې: ﴿لَا تُبْطِلُوا صَدَقٰتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذٰى﴾: **ترجمه**: تاسو په احسان كولوسره يا په تكليف رسولوسره (يعنى ناخوښه خبره كولوسره) خپل خيرات مه برباد كوئى. علامه طيبى رحمه الله فرمائى چه حيض ته أذى دهغې دبدبوئى او ګندګئى او نجاست د وجې نه وائى. [2]
د ايت مبارك د ذكر كولو فائده: په دې مقام باندې يو اشكال كيږى چه د امام بخارى رحمه الله دلته د دغه آيت ذكر كولو څه فائده ده اوددې نه ئې څه حكم وغيره نه دې مستنبط كړې؟ جواب دادې چه د آيت مبارك ذكركولو كم نه كم فائده داده چه په دې سره د حيض د نجس كيدو او په حالت دحيض كښې د وجوب اعتذال د حكم پته لګى. [3]
دحيض په حالت كښې د جماع كولوسره متعلق د مذاهب بيان: دحيض په حالت كښې د جماع په حرمت باندې د ټولو اتفاق دې بلكه داحلال ګنړل ئې كفرګرځولې دې. [4]
بل د نامه نه ترزنګونونو پورې نه علاوه د بدن نه د استمتاع په جواز باندې هم اجماع ده البته دجماع نه بغير د نامه نه تر زنګونونو پورې مينځمې حصه د بدن نه د استمتاع بلا حائل باره كښې اختلاف دې. امام ابوحنيفه رحمه الله امام مالك رحمه الله امام شافعى رحمه الله اواكثر اهل علم داهم حرام ګرځوى او امام احمد رحمه الله امام محمد رحمه الله اسحاق رحمه الله امام ابوداؤد رحمه الله وغيره دې ته جائز وئيلى دى. [5]
دعلامه شوكانى رحمه الله كلام: علامه شوكانى رحمه الله فرمائى د حيض په حالت كښې د جماع حرمت قرآنى نص احاديث صحيحه او اجماع نه ثابت دې او په دې حالت كښې جماع حلال ګنړونكې كافر دې او څوك چه دا حلال نه ګنړى اوهغه په هيره سره داسې اوكړى يا هغه ته د حيض پته نه وى يا هغه ته د حرمت جماع علم نه وى يا هغه مكره وى نو په دې ټولو صورتونوكښې په ده باندې نه ګناه شته اونه كفاره ليكن داحلال ګنړونكې هم كه چرې قصداً داسې فعل كوى نولكه چه هغه د ګناه كبيره ارتكاب اوكړو. ددې په ګناه كبيره كيدو داامام شافعى رحمه الله نه نص نقل دې. په داسې سړى باندې توبه لازم ده. البته د وجوب كفاره په سلسله كښې د علماؤ په مينځ كښې اختلاف دې.
تر كومې چه تعلق دې د غيرجماع يعنى د عين فرج نه يوځوا ته د بدن د باقى حصې نه داستمتاع نوددې دوه صورتونه دى: ① د نامه د پاسه اود زنګونونه ښكته د بدن نه استمتاع نودا په اتفاق سره حلال دى بلكه د دې په جواز باندې يو جماعت اجماع هم نقل كړې ده. ② د قُبل او دُبرنه علاوه د نامه نه لاندې تر زنګونو پورې مينځمې حصه د بدن (فخذ وغيره) نه استمتاع وى نو په دې كښې درې اقوال دى:

---

[1] أحكام القرآن للقرطبي:٨٥/٣.
[2] فتح الباري: ٥٢٦/٢.
[3] عمدة القاري:٣٧٨/٣.
[4] المجموع شرح المهذب: ٣٥٩/٢.
[5] المجموع شرح المهذب: ٣٦٦/٢-٣٦٤معارف السنن: ٥١٠/١أحكام القرآن للجصاص: ٤٠٨/١الكشاف للزمخشري : ٤٣٣/١.

رومبی اومشهورقول دادې چه د استمتاع داصورت هم حرام دې او هم دا د امام مالك رحمه الله امام ابو حنیفه رحمه الله اود ډیرو اهل علم لکه سعدبن المسیب شریح، طاؤوس، عطاء، سلیمان بن یسار اوقتاده رحمهم الله مذهب دې. (۱)

دویم قول دادې چه دا حرام نه دی بلکه جائز دی اوهم دا د حضرت عکرمه امام مجاهد امام شعبی امام نخعی امام حاکم سفیان ثوری اوزاعی امام احمدبن حنبل محمدبن الحسن أصبغ اسحاق بن راهویه ابوثور ابن المنذر او داؤد رحمهم الله مذهب دې.

دریم قول دادې چه که مباشر دتقوی په وجه یا د شهوت د کمزورتیا د وجې نه په ضبط نفس باندې قادر دې نود هغه دپاره به د استمتاع دا صورت جائز وی اوکه چرې قادر نه وی نو جائزنه دې. (۲)

دحیض په حالت کښې د جماع د دویم صورت د مجوزینو دلائل: ① صحیح مسلم کښې دحضرت انس رضی الله عنه نه روایت دې چه یهودیانو به خپلې ښځې دحیض په حالت کښې د کورونو نه ویستلې هغوی سره به ئې نه خوراك څښاك کولو اونه به ئې جماع وغیره کوله نوصحابه کرامو رضی الله عنهم په دې حواله سره د حضورپاك نه سوال اوکړو نو الله تعالی دا آیت مبارك نازل کړو: ﴿ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ ﴾الآیه او بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل: «اصنعوا کل شیء إلا النکاح» یعنی بغیرد جماع نه باقی حصې دبدن نه استمتاع جائز ده. (۳)

② کله چه دحضرت عائشه رضی الله عنها نه پوښتنه اوکړې شوه چه د حیض په حالت کښې د سړی دپاره څه حکم دې؟ نوهغې رضی الله عنها اوفرمائیل: «کل شیء إلا الفرج» بغیرد جماع نه دبدن دباقی حصې نه استمتاع جائز ده. (۴)

دحیض په حالت کښې دجماع د دویم صورت د مانعینو دلائل: ① صحیح مسلم کښې دعائشه رضی الله عنها نه روایت دې چه کله به مونږ (ازواج مطهرات) نه څوك دحیض په حالت کښې شو اوحضورپاك به مباشرت کول غوښتل نوهغې ته به ئې د لنګ اچولو حکم کولو دې نه پس به ئې مباشرت کولو. دغه شان د مضمون روایت د حضرت میمونه رضی الله عنها نه هم نقل دې چه حضورپاك به د خپلو بیبیانونه د حیض په حالت کښې د لنګ نه پورته حصه دبدن نه استمتاع کوله. (۵)

② حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی چه «أیکم یملك إربه کما کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یملك إربه» یعنی څوك دې په تاسو کښې چه په خپل شرمګاه باندې داسې قدرت لری لکه څنګه چه حضورپاك لرلو. (۶)

③ امام مالك رحمه الله په موطاکښې د زید بن اسلم رضی الله عنه مرسل روایت نقل کړې دې په کوم کښې چه دی یو سړی د حضورپاك نه سوال اوکړو چه زما دپاره څه حلال دی کله چه زما بی بی حائضه وی؟ نو حضورپاك اوفرمائیل «لتشد علیها إزارها ثم شأنك بأعلاها» یعنی ستاد پاره د (بی بی) د ازار بند ترلونه

---

(۱) وهوالمنصوص لإمام الشافعی رحمه الله فی کتاب الأم کتاب الحیض باب ما یحرم أن یؤتی من الحائض: ۱۲۹/۲.

(۲) نیل الأوطار: ۲۹۷/۱فتح الملهم: ۹۷-۳/۹۶.

(۳) باب جواز غسل الحائض رأس زوجها الخ رقم الحدیث: ۶۹٤المجموع شرح المهذب: ۳۶۲/۲.

(۴) شرح ابن بطال: ٤۱۷/۱مکتبة الرشد التمهید لما فی المؤطامن المعانی والأسانید: ۱۷۳/۳فتح الملهم: ۹۶/۳.

(۵) صحیح مسلم کتاب الحیض باب مباشرة الحائض فوق الإزار رقم الحدیث: ۶۷۹، ۶۸۱.

(۶) المرجع السابق رقم الحدیث: ۶۸۰

يورته حصه د بدن نه استمتاع حلال ده.[1]داحديث شريف په هغه حکم بيانولوکښې بالکل صريح دې چه د نامه نه لاندې استمتاع جائز اوحلال نه ده ځکه چه حضورپاك په صفا اوواضحه انداز کښې صرف د نامه د پاسه د بدن د حصې نه د استمتاع اجازت ورکړې دې. ([2])

④ امام ابوداؤد رحمه الله هم حزام بن حکيم عن عمه په سندسره هم د دې مضمون يوروايت نقل کړې دې او په دې باندې ئې سکوت فرمائيلې دې. ([3])

اوداخبره د تحقيق نه ثابته ده چه دامام ابوداؤد رحمه الله په يوحديث باندې خاموشي اختيارول د دې قابل حجت کيدو دليل دې. کما قاله ابن الصلاح والنووي، رحمهماالله بلکه پخپله امام ابوداؤد رحمه الله نه د دې خبرې صراحت موجود دې چه د کوم حديث سره متعلق هغه سکوت اختيارکړې او په هغې باندې ځه کلام اونه کړې نوهغه حديث دهغوی په نيزد حجت قابل دې.([4])دا روايت حافظ ابن حجر رحمه الله هم تلميص الحبير کښې ذکرکړې دې اوپه دې باندې کلام نه دې کړې.([5])

⑤ حضرت عمر رضي الله عنه فرمائي چه ماد رسول الله صلى الله عليه وسلم نه تپوس اوکړو چه حالت حيض کښې د سړی د پاره ځه حلال دی؟ نوحضورپاك اوفرمائيل «مافوق الإزار»([6])

دمجوزينوحضراتودطرف نه دممانعت درواياتو جواب: مجوزين حضرات فرمائي چه په کومو رواياتو کښې مافوق الإزار الفاظ دی هغه روايات په استحباب باندې محمول دی.([7]) د دې د پاره چه د حضورپاك د قول «اصنعوا کل شيء إلا النکاح» اوحضورپاك فعل «کان يباشر نساءه فوق الإزار»په مينځ کښې جمع شی.([8])

دمانعين حضراتو جواب: مانعين حضرات فرمائي سره د دې چه حديث «اصنعوا کل شيء إلا النکاح» صراحتًا په جواز باندې دلالت کوی مګرد حرمت قول سدالل ذريعه دې. ځکه چه حدود الله اومحارم ته نيزدې تلوکښې دا انديښنه وی چه په حدوکښې تجاوز يا محارم کښې واقع نه شی لکه چه د رمې د چا چراګاه سره نيزدې څرولوکښې د رمې دغه چراګاه ته د ننوتلو ويره وی. چنانچه صحيحين کښې

---

[1]) الموطا للإمام مالک کتاب الصلاة رقم الحديث: ١٤٦.

[2]) أوجزالمسالک: ٥٨٢/١-٥٨١.

[3]) سنن أبي داؤد کتاب الطهارة باب فی المذی رقم الحديث: ٢١٢.

[4]) الباعث الحثيث (شرح اختصار علوم الحديث) أبوداؤد منظان الحديث الحسن ص: ١٣٦مکتبة المعارف للنشر والتوزيع، النکت على کتاب ابن الصلاح: ٤٣٥/١دار الراية للنشر والتوزيع تدريب الراوی فی شرح تقريب النواوی: ٢٤٦/١-٢٤٥دارالعاصمة للنشر والتوزيع.

[5]) تلخيص الحبير فی تخريج أحاديث الرافعي الکبير باب الحيض: ٢٩٤/١مؤسسة قرطبة، دارالمشکاة فتح الملهم: ٩٧/٣

[6]) شرح معانی الآثار کتاب النکاح باب الحائض رقم الحديث: ٤٣٧٧عالم الکتب مسندالإمام أحمد، مسندعمر بن الخطاب رضی الله عنه: ٢٤٧/١رقم الحديث:٨٦مؤسسة الرسالة.

[7]) أوجزالمسالک کتاب الطهارة: ٥٨٠/١معارف السنن: ٥١٠/١.

[8]) المجموع شرح المهذب: ٣٦٣/٢.

د نعمان بن بشير رضي الله عنه مرفوع روايت دې. «من وقع في الشبهات كراع يرعى حوال الحمى، يوشك أن يواقعه»(١)
يعنى كوم سړي چه محارم ته نيزدې شو نواندېښنه ده چه هغه ددې ارتكاب اوكړي او د مانعينو دلائل د عنوان لاندې چه كوم روايات ذكركړې شوى دى هغه ټول هم ددې حكم سد الل ذريعه كيدو طرف ته اشاره كوى.(٢)

دعلامه شبيراحمدعثماني رحمه الله كلام: علامه شبيراحمدعثماني رحمه الله فرمائى چه دومره خبره خو واضحه ده چه ﴿ فَاعْتَزِلُوا النِّسَآءَ فِي الْمَحِيْضِ ﴾كښې دحيض په حالت كښې د ښځونه د جدائى اختيارولومطلب هيڅ كله دانه دې چه دوى سره خوراك څښاك او ملامست «يوېل ښكلول» وغيره هم ترك كړې شى څكه چه داخود يهودو فعل دې بلكه مطلب دادې چه په داسې حالت كښې هغوى سره صرف جماع مه كوئى. هم دغه دحضرت انس رضي الله عنه د روايت «اصنعوا كل شيء إلا النكاح» اودحضرت عائشه صديقه رضي الله عنها د قول «كل شيء إلا الفرج»صريح مدلول دې او چونكه ﴿فَاعْتَزِلُوا النِّسَآءَ فِي الْمَحِيْضِ﴾ ترتب ﴿هُوَ أَذًى﴾ باندې كيږى په دې وجه د اعتزال اوجدائيئ د حكم اعتبار هم په محل أذى يعنى فرج باندې وى اوداسې به مراد بالكل واضح شى چه د حيض په حالت كښې جدائى اختيارولو مطلب د جماع نه ځان ساتل دى.

وراندې دى چه ﴿ وَلَا تَقْرَبُوْهُنَّ ﴾ د كوم نه چه هم دغه معلوميږى چه دا نوې حكم صرف د تاكيدپاره نه دې بلكه دتحريم جماع نه پس ددې مبادئى قريبه نه هم منع كول اوبنديدلوډپاره دې. دغه د نفس جماع حرمت ﴿ فَاعْتَزِلُوا النِّسَآءَ فِي الْمَحِيْضِ ﴾ سره به اوشى اود مبادئى قريبه حرمت﴿ وَلَا تَقْرَبُوْهُنَّ ﴾ سره اوشى. بيا چونكه دغه قرب منهى عنه يعنى﴿ وَلَا تَقْرَبُوْهُنَّ ﴾ مجمل وونو محضورپاك په خپل قول «لك مافوق الإزار» اوفعل «كان يباشرنساءه فوق الإزار» سره ددې قريب منهى عنه تحديداوكړو اوحرمت فرج او حريم فرج يعنى«مابين السرة والركبة»طرف ته اشاره اوكړه. لهذا په دې اجمال اوتفصيل سره معلومه شوه چه دحضورپاك قول «إلا النكاح» نه مراد هم «النكاح وما قاربه» دې يعنى جماع اوكوم چه محل د جماع سره نيزدې دى اودحضرت عائشه رضي الله عنها قول «إلا الفرج» نه مراد هم «الفرج وحريمه» دې يعنى فرج او دې سره نيزدې حصه دبدن.

دمبادئى قريبه نه د ممانعت تمثيل: ددې خبرې مثال چه د قرب شئ نه منع كول دهغه شئ د بعض مبادئى قريبه نه په منع كولو باندې دلالت كوى. پخپله په قرآن مجيد كښې موجود دى. چنانچه علامه آلوسى رحمه الله ﴿ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنٰى ﴾(٣) په تفسير كښې فرمائى چه «أي: عباشرة مباديه القريبة أو البعيدة فضلاً عن مباشرته» يعنى مباشرت د زنا خو لرې خبره ده د زنا مبادئى قريبه او بعيده ارتكاب هم مه كوئى.

(١) رواه البخاري في كتاب الإيمان باب فضل من استبرألدينه رقم الحديث: ٥٢ومسلم في المساقاة باب أخذا لحلال وترك الشبهات رقم الحديث: ٤٠٩٤ هذا لفظ البخاري ولفظ مسلم: (ومن وقع في الشبهات وقع في الحرام، كالراعي يرعى حوالحمى، يوشك أن يرتع فيه).
(٢) فتح الملهم: ٩٧/٣.
(٣) الإسراء: ٣٢.

هم دغه تفسير ﴿ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ ﴾ (١)دې. خکه چه فواحش ته نیزدې کیدل دهغې د ارتکاب دپاره داعی دي. هم دغه شان د یوسف عليه السلام په قصه کښې دی چه ﴿ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ ﴾ (٢)
أي لاتقربوني بدخول بلادي فضلاً عن الأحسان في الإنزال والضيافة يعنی ماته رانیزدې کیدل خو لرې خبره ده زما په بادشاهئی کښې هم داخل نه شې څه به لاتاسره د اکرام اومیلمستیا معامله اوکړې شی.
لهذا دلته په آیت دحیض کښې دجدا اوسیدو حکم ورکولو نه پس دغه ښځوته دنیزدې کیدو نه منع کول په حقیقت کښې د جماع مبادئی قریبه یعنی مابين السرة والركبة نه منع کول دی. ددې نه معلومه شوه چه د آیت مبارك ظاهر هم د جمهور رحمهم الله د قول موافق دی. (٣)

د علامه ابن الهمام رحمه الله کلام: علام ابن همام رحمه الله فرمائی چونکه امام ابوداؤد رحمه الله په خپل دې روایت کښې «د کوم ذکر چه د مانعین دلیل نمبر ۴ لاندې تیرشوې دې» باندې سکوت فرمائیلی دې په دې وجه داحجت دې. دې نه علاوه دا روایت حسن دې لکه څنګه چه بعض حضراتو دا حسن ګرځولی دې اویا صحیح دې لکه چه شارح ابوزرعه رحمه الله دا صحیح ګرځولی دې اوداخبره په خپل ځائی باندې مسلم ده چه د روایت د صحیح کیدو بنیاد د سند په رجال باندې وی. چنانچه علامه شوکانی رحمه الله فرمائی چه دامام ابوداؤد رحمه الله ددې روایت په سند کښې دوه راویان صدوق او باقی ټول ثقات دی.
لهذا د شارح ابوزرعه رحمه الله دا روایت صحیح ګرځول ټیك دی. دا روایت دامام مسلم تخریج کړې شوې روایت «اصنعوا كل شيء إلا النكاح» سره معارض خو دې مګر امام مسلم رحمه الله چونکه دداسې رواتو نه هم روایت کوی په چاکښې چه جرح موجودوی. په دې وجه به ترجیح د امام ابوداؤد رحمه الله روایت ته وی. بیا چونکه دا روایت محرم دې اود امام مسلم رحمه الله روایت مبیح دې او عندالتعاض هم محرم ته ترجیح کیږی په دې وجه به هم ترجیح هم د ابوداؤد رحمه الله روایت ته وی. دغه شان ﴿ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ (٤) ﴾ کښې دوه احتماله دی: ① چه نهی صرف عین د جماع نه وی. ② چه نهی عام وی.
که چرې رومبې احتمال مراد وی نو په داسې صورت کښې په دویم مقام «ماتحت الإزار» کښې د حدیث په ذریعه حرمت ثابت کیدې شی. په دې باندې دا اشکال نه شی کیدې چه مونږ په قرآن پاك باندې په خبرواحد سره زیاتې کړې دې خکه چه دا د خبرواحد ذریعه د زیاتوالی د قبیل نه نه دې بلکه د قرآن کریم مطلق حکم مقید کولو د قبیل نه دې. چنانچه دقرآن کریم حکم مطلق وو چه بغیرد جماع نه ټول حلال دی نوحدیث دا اطلاق مقید کړو چه ماتحت الإزار هم استمتاع حلال نه ده. لهذا داسې ګنړل پکاردی چه د حدیث په ذریعه د یوداسې حکم نه تعرض کړې شوې دې کوم چه قرآن نه دې بیان کړې.
اوکه چرې دویم احتمال مراد وی نو جماع او نور ټول استمتاعات به هم حلال نه وی نه به مافوق الإزار حلال وی اونه به ماتحت الإزار. اوس به د حدیث په ذریعه د بعض احکامو تخصیص کیږی. چنانچه مافوق الإزار نه په استمتاع باندې چونکه اجماع ده په دې وجه به مافوق الإزار ددې نهی نه خاص شی.

---

(١) الأنعام: ١٥٢.

(٢) يوسف:٦

(٣) فتح الملهم: ٣/٩٩-٩٨.

باقي د بدن توله حصه به دنهي لاندې داخله شي او جماع او استمتاع ماتحت الإزار دواړو باندې به د حرمت حكم باقي پاتې شي.(١)

د امام ابوبكر الجصاص رحمه الله كلام: امام ابوبكر الجصاص رحمه الله فرمائي چه آيت مبارك په دوه شان سره په ماتحت الإزار باندې دلالت كوي يوخودا چه ﴿فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ﴾ ظاهر بالكليه د اجتناب تقاضا كوي خوچه كله د استمتاع مافوق الإزار په اباحت باندې اتفاق اوشو نومونږ داد دليل كيدو د وجې نه تسليم كړو اود مافوق الإزار دحلت حكم مواولګولو. مګر چونكه دماتحت الإزار په حلت باندې دليل قائم نه دې په دې وجه دا هم يوشان د حرمت د حكم لاندې باقي پاتې دې.

او دويم دا چه ﴿وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ﴾ ظاهر بالكليه د اجتناب تقاضا كوي لهذا عند الاختلاف هم دا څيز به مستثنى ګرځولې شي د كوم دليل چه موجود وي. چنانچه دحضرت عائشه حضرت ميمونه او عمر رضي الله عنه وغيره روايات د دليل په توګه موجود دي كوم چه په ماتحت الإزار باندې د حرمت دلالت كوي.

د دريم فريق حضرت انس رضي الله عنه وړاندې ذكر كړې شوې روايت او دحضرت عائشه رضي الله عنها د هغه روايت نه استدلال كوي په كوم كښې چه حضورپاك صلى الله عليه وسلم حضرت عائشه رضي الله عنها ته اوفرمائيل «ناوليني الخمرة» يعنې ماله پوزكې راكړه نوحضرت عائشه رضي الله عنها اوفرمائيل زه په حيض كښې يم. په دې باندې حضورپاك صلى الله عليه وسلم اوفرمائيل «ليست حيضتك في يدك» يعني د حيض نجاست ستا په لاسونو كښې نه دې.

دا حضرات فرمائي چه دا حديث په دې امر باندې دلالت كوي چه دښځې هر هغه اندام په كوم كښې چه د حيض وينه نشته دهغې حكم د حيض په حالت كښې هم هغه دې چه دټولو اندامونو د طهارت په حالت كښې دې. ددې حضراتو د دلائلو جواب دادې چه دحضرت انس رضي الله عنه په حديث كښې د آيت د نزول سبب اود يهودو دص حركتونو بيان دې په كوم كښې چه حضورپاك د يهودو د مخالفت حكم اوفرمائيل چه دحيض په حالت كښې دوى (ښځې) د كورونو نه مه اوباسئ او مه دوى سره ناسته پاسته پريږدئ.

او «اصنعوا كل شيء إلا النكاح» نه ممكن دى چه «جماع فيما دون الفرج» مراد وى ځكه چه دا هم د جماع يوقسم دې. خو دحضرت عمر رضي الله عنه روايت په دې مسئله كښې د قول فيصل درجه لرى اوهغه حديث د حضرت انس رضي الله عنه نه متاخر هم دې. ځكه چه حضرت انس رضي الله عنه د نزول آيت د احوال خبروركوى او حضرت عمر رضي الله عنه داخبره وركوى چه پخپله هغه دحضورپاك نه د دې مسئله تپوس اوكړو اودا لامحاله د آيت د نازليدلو نه هم پس كيدې شي ځكه چه دا سوال كول چه د حيض په حالت كښې د بدن دكومو اندامونو نه استمتاع حلال ده؟ هم هغه وخت كيدې شي كله چه ددې نه وړاندې د حرمت حكم معلوم شوې وى. بل كه چرې دحضرت عمر رضي الله عنه د مسئلې تپوس كول د آيت د نازليدلو وخت كښې وې نو حضورپاك به په جواب كښې هم په دغې باندې اكتفاء كوله كوم چه د حضرت انس رضي الله عنه په حديث كښې ذكر دى. اوكه چرې په دواړو روايتونو كښې تعارض اومنلې شي نوبيابه هم دحضرت عمر رضي الله عنه روايت ته ترجيح وى ځكه چه «الحظر والإباحة إذا اجتمعا فالحظر أولى» يعنې كله چه حرمت او اباحت دواړه راجمع شي نو ترجيح به حرمت ته حاصله وى اوچونكه د حضرت عمر رضي الله عنه په روايت كښې د حرمت بيان دې په دې وجه به ترجيح هم دې ته وى.

(١) فتح الملهم: ٣/٩٨-٩٧ فتح القدير (بتغيير يسير): ١/١٧٠-١٦٩.

دغه شان د ماقبل د تشريح نه واضحه شوې ده چه دقرآن پاك ظاهر هم د حديث عمر رضي الله عنه موافق دې خو د حضرت انس رضي الله عنه په حديث سره د حكم قرآنى تخصيص لازم راځى او قاعده ده چه «مايوافق القرآن أولى مما يخصه» يعنى كوم حكم چه د قرآن موافق وى هغه زيات بهتردې د داسې حكم نه په كوم كښې چه د حكم قرآنى تخصيص لازم راشى. بل دا چه دحضرت انس رضي الله عنه حديث مجمل او عام دې اودحضرت عمر رضي الله عنه حديث ددې دپاره مفسردې خكه چه په دې كښې ماتحت الإزار او مافوق الإزار د دواړو حكم جدا جدا ذكركړې شوې دې. لهذا د ترجيح ددې ټولو وجوهاتو په رڼړا كښې به هم د حضرت عمر رضي الله عنه حديث ته ترجيح وى. والله أعلم بالصواب.[1]

دطهر د انقطاع د دم په معنى كښې د استعماليدو دلائل: ابن جرير د امام مجاهدنه سه سند حسن سره نقل كوى چه ﴿حَتّٰى يَطْهُرْنَ﴾ دا انقطاع دم دې. حضرت عكرمه سفيان اوعثمان بن الاسود نه هم ﴿حَتّٰى يَطْهُرْنَ﴾ معنى «حتى ينقطع عنهن الدم» نقل دې[2] بل ابن جرير، ابن المنذر، ابن ابى حاتم او امام بيهقى رحمهم الله هم د ابن عباس رضي الله عنهما نه ﴿حَتّٰى يَطْهُرْنَ﴾ تفسير «حتى يطهرن من الدم» سره نقل كړې دې.[3]

د تطهر داغتسال په معنى كښې د استعماليدو دلائل: ابن جرير په سند حسن سره د ابن عباس رضي الله عنهما نه ددې آيت تفسير داسې نقل كړې دې: «فإذا طهرت من الدم وتطهرت بالماء» دغه شان امام مجاهد، حسن، سفيان او عثمان بن الاسود رحمهم الله نه هم نقل دى.[4]

دلته ددې خبرې وضاحت كول ضرورى دى چه اغتسال د تطهر حقيقى معنى نه ده خكه چه د تطهر استعمال دغير اغتسال په معنى كښې هم عام دې چونكه داد مبالغه صيغه ده اود حيض نه دطهارت كامله هم د اغتسال په ذريعه حاصليدې شى په دې وجه په دې موقع باندې دا لفظ د اغتسال په معنى كښې واخستلې شو.[5]

د انقطاع دم نه پس اود اغتسال نه وړاندې د وطى كولو حكم: په دې مسئله كښې د فقهاء كرامو حضراتو په مينځ كښې اختلاف دې چه دخاوندد پاره د وينې بنديدو نه پس اود اغتسال نه وړاندې ښځې سره كوروالې كول جائز دى كه نه؟ نو په دې سلسله كښې د بعض حضراتو مذهب خودا دې چه صرف هم د وينې په بنديدو سره د كوروالى اباحت ثابتيږى كه كمه موده يعنى په عادت باندې وينه بنده شوې وى يا په اكثرموده باندې.

---

[1] احكام القرآن للجصاص: ٤٠٩/١.

[2] تفسير ابن أبى حاتم، تفسير قوله تعالى ﴿وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ﴾ :٤٠١/١ مكتبة نزار مصطفى الباز، مكة المكرمع تفسير القرآن العظيم لابن كثير، سورة البقرة الآية: ٢٢٢، ٣٠٤/٢ مؤسسة قرطبة، أحكام القرآن للتهانوى: ٤١٣/١.

[3] تفسير ابن أبى حاتم، تفسير قوله تعالى ﴿وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ﴾ :٤٠١/١ مكتبة نزار مصطفى الباز، مكة المكرمع تفسير القرآن العظيم لابن كثير، سورة البقرة الآية: ٢٢٢، ٣٠٤/٢ مؤسسة قرطبة، أحكام القرآن للتهانوى: ٤١٣/١.

[4] تفسير ابن أبى حاتم، تفسير قوله تعالى ﴿فَإِذَا تَطَهَّرْنَ﴾ :٤٠٢/١ مكتبة نزار مصطفى الباز، مكة المكرمع تفسير القرآن العظيم لابن كثير، سورة البقرة الآية: ٢٢٢، ٣٠٤/٢ مؤسسة قرطبة، أحكام القرآن للتهانوى: ٤١٣/١.

[5] روح المعانى: ٥١٦/١ أحكام القرآن للتهانوى: ٤١٤/١.

داحضرات ﴿وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَ﴾ نه استدلال كوي چه حتى دلته دغايت دپاره مستعمل دې دكوم تقاضاچه داده چه ددې مابعد حكم كښې دماقبل خلاف وى لهذا د وينې د بنديدو نه پس به د خاوند دپاره كوروالې كول حلال وى كه هغه دوينې بنديدل په عادت باندې وى يا په اكثر موده باندې.

بل كه چرې دا لفظ په تشديدسره اولوستلې شي نوبيابه هم د انقطاع دم والا معنى مرادوى ځكه چه طَهُرت او تَطَهَّرت دواړه په انقطاع دم معنى كښې استعماليدې شى لكه چه ((تقطَّع الحبل)) معنى ((انقطع الحبل)) او ((تكسر الحوز)) معنى ((انكسر الحوز)) ده.

ائمه ثلاثه امام مالك امام شافعي اوامام احمدبن حنبل رحمهم الله فرمائى چه د وينې بنديدل په عادت باندې وى يا په اكثرموده د حيض باندې، تركومې چه ښځه غسل نه كوى د كوروالى اباحت به نه ثابتيږى ځكه چه ﴿فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللهُ﴾ كښې د وطى د اباحت دپاره دوه شرطونه ذكر دى. يوانقطاع دم او دويم غسل كول ځكه چه تطهرن كښې د غيرغسل احتمال نه شى كيدې. لهذا كله چه دواړه شرطونه موجود شى نودخاونددپاره به كوروالې حكول حلال شى. لكه چه آيت ﴿فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا﴾ كښې د اول خاونددپاره د حلال كيدو دوه شرطونه دى. يونكاح اوبل طلاق. په دې وجه صرف د يوشرط په موجود كيدو هغه د اول خاونددپاره حلال نه وى.هم دغه شان كه څوك وائى چه((لا تعط زيدا شيئا حتى يدخل الدار فإذا دخلها وقعد فيها فأعطه دينارا)) نو ددې مطلب اومفهوم بالكل واضح دې چه استحقاق دينارمشروط بشرطين دې يودخول دار او بل قعود في الدار.

حضرات احناف رحمهم الله فرمائى كه چرې د وينې بنديدل په عادت باندې (يعنى د لسو ورځونه په كم باندې) وى نو چه ښځه تركومې غسل اونه كړى يا د يوكامل مونځ وخت تيرشوې نه وى هم دحائضه په حكم كښې به وى ځوكه غسل اوكړى يا د يوكامل مونځ وخت تيرشى نوهغه به اوس يوه پاكه شميرلې كيږى اود خاونددپاره به كوروالې كول هم حلال وى اوكه چرې داد عدت آخرى حيض وو نوعدت به ئې هم پوره شى. اوكه چرې د وينې بنديدل د لسو ورځونه پس وى نواوس به هغه هم پاكه شميرلې كيږى اود غسل نه وراندې هم د خاوند دپاره كوروالې كول حلال وى لكه چه د جنبى ښځې سره چه دخاوند كوروالې كول حلال دې.البته د كوروالى نه وراندې د ښځې دپاره غسل كول مستحب دى.(١)

د احناف رحمهم الله يواصول: د حضرات احناف رحمهم الله يواصول دى چه هغوى متعدد قراءات د مستقل آيات په حكم كښې ګنړى اودهغې نه جدا جدا احكام مستنبط كوى لهذا دلته هم هغوى قراءت د تشديد د لسو ورځونه كم كښې د وينې بنديدل د حيض والاصورت باندې محمول كړى دى. ځكه چه تطهّر د باب تفعل نه دې په دې كښې په نسبت د فعل لازم اودمجرد معنوى زياتوالې كيږى يعنى علاوه دقدرتى اوحسى طهارت نه په خپل كسب اوفعل سره هم طهارت حاصلول ضرورى دى او هغه به دغسل په ذريعه سره وى. په دې وجه د احنافو مذهب دادې چه په مذكوره صورت كښې هم د غسل نه پس دهغې خاوند كوروالې كولې شى.

ددې عقلى دليل دادې چه د وينې كله ادرار كيږى اوكله انقطاع. په دې وجه په كمه موده كښې د ختميدونكې وينې د دوباره راتلو احتمال موجود وى. په دې وجه عموماً د ښځوعادت هم دا وى چه هغوى ته د بيا وينې راتلو خيال وى سره ددې چه دمعمول اوعادت موافق وينه بنده شوې هم وى. البته

(١) أحكام القرآن للجصاص: ٤٢٣/١-٤٢٢التسهيل العلومالتنزيل: ١٠٩/١.

دغسل كولونه پس هغه مطمئن كيږي.نولكه څنګه چه هغوي ته قلبي اطمينان بغيرد قدرتي او اختياري دواړه قسم طهارت نه نه حاصليږي دغه شان په قرآن مجيد كښې هم د دغه خارجي او واقعاتي امورو لحاظ كولوسره د دواړو طهارتونو په حصول باندې احكام وركړې شوي دي. په خلاف د دويم صورت چه كله د وينې انقطاع د حيض په اكثر موده باندې وي نوچونكه ددې نه پس د زياتوالي هډو احتمال باقي نه پاتې كيږي نودهغې دپاره به د تخفيف والا د قراءت حكم چليږي او قدرتي او سماوي طهارت به كافي وي څكه چه طهر لازم دې. لهذا د حيض اكثر موده پوره كيدو نه پس چونكه طهارت حسيه حاصل شوي دې په دې وجه بغيرد غسل نه هم جماع جائز ده كوم چه صرف د حيض اودهغې د ګندګئي د وجې نه ممنوع شوې وه سره ددې چه د غسل استحباب په دې صورت كښې هم د احنافو په نيز شته اود مونځ فرضيت هم متوجه شو لكه چه ددې ادا كول بغيرد حكمي طهارت (غسل) نه جائزنه دې په دې وجه غسل ضروري شو.([1])
بل د قراءت تخفيف تقاضاداده چه دوينې بنديدوسره چه دا عارضي حرمت ختم شي اوښځه پاكه شميرشي خود قراءت تشديد تقاضا داده چه حلت په غسل باندې موقوف وي. په دې وجه مناسب هم دغه ده چه دا دواړه قراءتونه د دوومستقل آياتونو په ځائي اودرولوسره دا په دوو مختلفو حالتونو باندې محمول كړې شي څكه چه كه انقطاع دم على اكثرالحيض والا صورت كښې حلت په غسل باندې موقوف كړې شي نومطلب دا. شو چه لكه ښځه تردغه وخته پورې حكماً هم حائضه ده خوداحكم د شريعت منافي دې څكه چه شرعاً د اكثرمودې نه پس وجوب صلاة يعني د مونځ واجب كيدل اود شريعت نور احكام متوجه كيږي. اوداسې به په هغه صورت كښې وي كله چه ښځه پاكه شوې وي.لهذا داكثر مودې نه پس حلت په غسل باندې موقوف كول د شرعت دحكم منافي كيدو د وجې نه هم صحيح نه دى په خلاف د انقطاع دم على العادة چه په دې صورت كښې شريعت د طهارت قطعي حكم نه دې لګولې څكه چه په دې كښې د حيض د وينې راتلو احتمال كيدې شي. هم دغه وجه ده كه چرې وينه واپس راګرځي اودلسمې ورځې نه تجاوزاونه كړي نوپه اتفاق سره ټول حيض شميرلې شي.
په دې باندې دا اشكال نه وي چه د وينې واپس راګرځيدل خود غسل يا يوكامل مونځ وخت تيريدو نه هم ممكن دى؟ څكه چه دغسل كولونه پس د طهارت حكم پخپله شريعت لګولې دې. دغه شان د حيض د وينې بنديدونه پس كه چرې يوكامل مونځ وخت تير شي نود مونځ واجب كيدل او نور احكام متوجه كيږي خودا ټول د حائضه په احكام كښې نه دى څكه چه كه د غسل كولونه پس يا د كامل مونځ وخت تيريدونه پس دم حيض واپس راشي نود طهارت حكم منسوخ كيږي اود حيض حكم واپس راګرځي.([2])
د امام ابوبكر الجصاص رحمه الله تحقيق: امام ابوبكرالجصاص فرمائي چه كه چرې ﴿حَتّٰى يَطْهُرْنَ﴾ مخفف اولوستلې شي نوددې معنى به د وينې د بنديدو شي د اغتسال معنى په دې وجه نه شي كيدې څكه چه كه چرې حائضه د حيض په حالت كښې غسل هم اوكړي نوبيابه هم هغه ناپاكه شميرلې شي. په دې وجه صرف د انقطاع دم والامعنى به متعين كيږي په كوم سره چه ښځه د حيض د حالت نه اوځي. خود مشدد لوستلو په صورت كښې د وينې بنديدل او اغتسال دواړو معانو احتمال دې. مګر چونكه

---

[1]) أنوار البارى: ۳۶۵/۱.
[2]) روح المعانى: ۵۱۶/۱أحكام القرآن للتهانوى: ۴۱۵/۱-۴۱۴.

قراءت تخفيف محكم دي ځکه چه ددې معنى واحد متعين ده اوقراءت تشديد متشابه دې ځکه چه معنى واحد متعين نه ده بلکه ددواړو معانو په دې کښې احتمال دى اود متشابه داحکم دې چه داد محکم طرف ته راوګرځولې شى په دې وجه قراءت دتشديد هم د قراءت تخفيف طرف ته راګرځولې شى.اوس به د دواړو قراءتونو حاصل معنى داشى چه ددې عارضى حرمت دپاره انقطاع دم غايت دې.

باقى ﴿فَإِذَا تَطَهَّرْنَ﴾ کښې هم دمخکښې په شان دواړه احتمالات دى پدې وجه به داهم د قراءت تخفيف طرف ته راګرځولې شى اوحاصل عبارت به داسې شى «حتى يطهرن فإذا تطهرن فأتوهن» اومعنى به هم بالکل صحيح شى لکه چه څوك داسې اووائى «لاتعط زيدا شيئاً حتى يدخل الدار، فإذا دخلها فأعطه» او ﴿فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ﴾ حکم غايت يعنى ﴿حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ﴾ دپاره تاکيد جوړيږى.نتيجتاً به د آيت کريمه تقاضا دا شى چه د وينې بنديدل (په کوم سره چه ښځه د حيض د حالت نه اوځى) نه پس کوروالې کول مباح وى.

بل په آيت مبارك يو احتمال داهم دې چه ﴿فَإِذَا تَطَهَّرْنَ﴾ معنى «إذا حل لهن أن يتطهرن بالماء أو التيمم» وى لکه چه «إذا غابت الشمس فقد أفطر الصائم» معنى ده.«قد حل له الإفطار» او «من كُسِرَ أو عَرِجَ فقد حل عليه الحج من قابل» معنى ده.«فقد جاز له أن يحل» لهذاچه کله دلته هم ددې معنى احتمال دې نوغايت به هم دغې په حقيقت باندې باقى ساتلې شى اود حرمت وطى حکم به نه شى لګولې.

ترکومې چه خبره ده د ﴿فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنۢ بَعْدُ حَتَّىٰ تَنكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُۥ﴾ نه د خپل مذهب په صحت باندې د دليل نيولو نوجواب دادې چه په دې آيت کښې هم غايت په خپله هم حقيقى معنى کښې مستعمل دې د دويم خاوند نکاح د کوم نه مراد چه وطى دې د دريو طلاقو کيدونکى د حرمت دپاره غايت دې په داسې توګه چه ددويم خاوندپه وطى کولوسره دا حرمت ختميږى اود دويم خاوند طلاق ورکولو باندې نه موقوف کيږى په دې وجه ددې نه استدلال کول صحيح نه دى.

ددې تقرير نه پس حضرات شوافع دپاره خونه دخپل مذهب په صحت باندې دليل باقى پاتې کيږى اونه د نوروحضراتو دقول په نفى باندې،ليکن حضرات احناف دواړه قراءتونه په دوو مختلفو حالتونو باندې محمول کولوسره دواړه په خپلو حقيقى معنوکښې استعمالوى. چنانچه د تخفيف والا قراءت په اکثرموده باندې او د تشديد والا قراءت په اقل موده باندې محمولوسره مختلف احکام مستنبط کوى.(١)

د علامه انورشاه کشميرى رحمه الله تحقيق: علامه انور شاه کشميرى رحمه الله فرمائيلى چه په آيت مبارك کښې "جواز إتيان" په دوو امورو باندې معلق کړې شوى دى او طهارت حسيه (د وينې بنديدل) دى دکوم طرف ته چه ﴿حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ﴾ سره اشاره ده او دويم طهارت حکميه (غسل) دې. دکوم طرف ته چه ﴿فَإِذَا تَطَهَّرْنَ﴾ سره اشاره ده. قرآن کريم اقل حيض اواکثرحيض دتعيين اوتفصيل نه بغيرعلى الاطلاق د دواړو طهارتونو په حصول باندې احکام ورکړى دى. په دې وجه د قرآن مجيد اطلاق به هم په صورت اطلاق کښې ساتلې شى اود جزئيات تفصيل به مجتهد ته حواله کوو. چنانچه کله مجتهد د خپل منصب تفحص لاندې معلومه کړه چه د حيض وينه د لسو ورځونه زياتيږى نه نودائى دخپل اجتهاد په ذريعه (نه چه د قرآنى نص د وجې نه) دا جزئى مخصوص او مستثنى کولو حق حاصل شو په دې وجه دې ته په هيڅ صورت د نص مخالفت نه شى وئيلې. البته که قرآن مجيد **انقطاع دم على...**

١) أحكام القرآن للجصاص: ٤٢٣/١.

الاکثر په صورت کښې غسل ضروري کړې وي نو بیا به دې ته خامخا د قرآني نص مخالفت ونیلې شو. لیکن قرآن مجید دې خاص څیزطرف ته اشاره نه ده کړې بلکه په مختلف خارجي عاداتو باندې دمسئلې فیصله په اجمالي توګه باندې اوکړه. نه نې د اقل اواکثر تفصیل اوکړو او نه نې په دې باندې د مسئلې بنیاد ښکاره کړو. مجتهد راغلو د دغه جزئیاتو چهان بین نې اوکړو اودا فیصله نې اوکړه که چرې د وینې بندیدل په اکثر موده باندې وي نود جماع د جواز مدار به صرف په قدرتي او سماوي طهارت باندې وي. په دې وجه د وینې په بندیدو باندې د جماع اجازت ورکړو او په کمه موده باندې د وینې د بندیدو په صورت کښې مدار په طهارت اختیاریه باندې کیخودو اوبغیرد غسل نه نې د جماع اجازت ورنه کړو.(۱)

دعلامه ابن رشد مالکي رحمه الله اعتراض: علامه ابن رشد مالکي رحمه الله ددې تقریر تضعیف کړې دې. د هغوی وینا ده چه ﴿يَطْهُرْنَ﴾ نه اکثر موده او ﴿فَإِذَا تَطَهَّرْنَ﴾ نه اقل موده مراداخستل غایة اوپه استیناف کښې بې ربطي پیدا کولوپه شان دی. اودا داسې دی لکه چه څوك اووائي: «فأتعط فلانا درهماً حتی يدخل الدار، فإذا دخل المسجد فأعطه درهماً» یعني ته فلانکي ته درهم مه ورکوه، تردې چه هغه په کورکښې داخل شي، نوهغه جمات ته داخل شي نوهغه له درهم ورکړه. اوس ښکاره خبره ده چه داسې کلام په عربوکښې غیرمستعمل دې څکه چه په غایت او استیناف کښې بې ربطي بالکل واضح ده هم دغه شان بې ربطي ﴿يَطْهُرْنَ﴾ نه اکثر مراد اخستل او ﴿فَإِذَا تَطَهَّرْنَ﴾ نه اقل موده مراد اخستلو کښې ده. ددې دپاره ضروري دی چه مجتهددې یوه معنی (انقطاع دم او اغتسال) متعین کولونه پس په دویم مقام کښې هم هغه معنی مراد واخلي چه په غایت او استیناف کښې بې ربطي پیدانه شي.(۲)

د ابن رشد مالکي رحمه الله د اعتراض جواب: ددې اشکال د جواب حاصل دادې چه په حقیقت کښې آیت ﴿وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ﴾ معنی«حتی يطهرن ويتطهرن فإذا تطهرن ويطهرن فأتوهن من حيث أمركم الله» ده. ددې دواړو جملونه یو یوفعل د اختصاردپاره حذف کړې شوې دې څکه چه د یو ذکر د بل په حذف اوتقدیر باندې قرینه ده. کله چه اصل کلام سره دمقدراتو پیش کړې شو نومذکوره اشکال هم لرې شو. څکه چه ﴿فَإِذَا تَطَهَّرْنَ﴾ دپاره په غایت کښې تطهر موجوددې په کوم سره چه دبې ربطي اشکال ختمیږي دویم جواب دادې چه د ﴿فَإِذَا تَطَهَّرْنَ﴾ تعلق د غایت سره نه دې بلکه صدر کلام ﴿وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ﴾ سره دې په داسې معنی چه په حالت د حیض کښې ښځوسره قربت مه کوئ بیاچه کله هغوی پاکې شي نو مقاربت کوئ. دې ته په اصطلاح کښې تردد عکس وائي.(۳)

دحائضه اونفساء دپاره د مونځ روژې پریخودو حکم: علامه نووي رحمه الله فرمائي چه د حائضه په حق کښې د علماء اهل سنت اجماع ده چه دحیض په حالت کښې په ښځه باندې مونځ کول حرام دی که هغه فرض مونځ وي اوکه نفل او په دې باندې هم اجماع ده چه دحائضه نه د مونځ فرضیت ساقط دې. په دې وجه د پاکیدو نه پس دهغه مونځونو کوم چه د حیض په ورځو کښې ساقط وو قضاء به نه کوي.

(۱) فیض البار(بتغییر یسیر): ۳۷۲/۱ أنوار الباري: ۳۶۶/۱۰.
(۲) بدایة المجتهد: ۵۶۲/۱ فیض الباري: ۳۷۳/۱.
(۳) فیض الباري: ۳۷٤/۱-۳۷۳ أنوارالباري: ۳٦۷/۱۰.

بل ابوجعفر رحمه الله د ابن جرير طبري رحمه الله په حواله سره نقل کوی چه هغوی په خپل کتاب "اختلاف الفقهاء" کښې دحائضه په حق کښې ټول مونځونه اوټولې روژې (که فرض وی اوکه نفل) او طواف (که فرض وی که نفلی) په ممانعت باندې اجماع نقل کړې ده. امام ترمذی ابن المنذر اوابن جرير اونورو فقهاء کرامو رحمهم الله په دې باندې هم اجماع نقل کړې ده چه په حائضه باندې د مونځونو قضاء نشته دې البته د روژو قضاء شته.[1]

علامه عينی رحمه الله فرمائی په حائضه باندې د مونځونو قضاء نشته دې او په دې کښې د ائمه حضراتو هيڅ اختلاف نشته دې بغيرد خوارج نه.[2] ځکه چه هغوی د روژې د قضاء په شان د مونځونو قضاء هم ضروری ګڼړی.[3] ددې روايت نه هم د خوارج دمسلك پته لګی. دحضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت دې چه دهغې نه يوې صحابيه معاذه رضي الله عنها تپوس اوکړو چه څه وجه ده چه حائضه خو د روژو قضاء راوړی ولې د مونځونو قضاء راوړل په هغې باندې نشته دې؟ نوحضرت عائشه رضي الله عنها په جواب کښې ارشاد اوفرمائيلو «أحرورية أنت؟» يعنی ولې ته خارجيه ئی؟ نوهغې اوفرمائيل نه زه خارجيه نه يم. نو ام المؤمنين عائشه صديقه رضي الله عنها اوفرمائيل چه مونږ ته د رسول الله ﷺ په زمانه کښې د روژو د قضاء حکم راکړې شوې وو اود مونځونود قضاء حکم نه وو راکړې شوې.[4] (په دې وجه به د روژو قضاء کيږی او د مونځونو قضاء به نه کيږی) حضرت عائشه رضي الله عنها د خارجيه کيدو متعلق ځکه تپوس کړې وو ځکه چه دخوارج وينا ده چه حائضه باندې د مونځونو قضاء هم ده.[5]

د روژې اومونځ ترک کولو وجه: د ترك صلاة حکم په دې وجه دې چه د مونځ د صحت دپاره طهارت شرط دې خو دحيض حالت د طهارت منافی دې اوهم په دې وجه دترك صلوة حکم معقول المعنی ګرځولې شوې دې. البته د روژې دپاره طهارت شرط نه دې خو بياهم د ترك صوم حکم دې. نودا حکم غير معقول المعنی کيدو د وجې نه امر تعبدی اوغير مدرك بالقياس ګرځولې شوې دې.[6]

دعلامه انورشاه کشميری رحمه الله تحقيق: علامه انور شاه رحمه الله فرمائی د مانځه دپاره د طهارت شرط کيدل دغه شان د حج د بعض مناسك دپاره د طهارت واجب کيدل اود بعض دپاره سنت کيدل خود ټولو په نيز مسلم دی لکه چه سترد عورت دې چه په خارج کښې او په اکثروختونو او احوالوکښې هم فرض دی. ليکن مونځ او واجبات حج کښې هم دا د خاص شرط په توګه کيخودلې شوې دې. ليکن په ما باندې دا امر واضحه شوې دې چه طهارت د روژې دپاره هم ضروری دې بلکه په ټولو عباداتوکښې ددې رعايت دې. په طهارت کښې کمې اوکوتاهی کيدو سره په اصل عبادت کښې کمې واقع کيږی. چنانچه هم ددې طرف ته د جنبی سړی باره کښې حديث «لاصوم له» يعنی ددغه جنبی روژه نه کيږی. اود ښکر لګونکی اوچاله چه لګوی دهغه د پاره حديث «أفطر الحاجم والمحجوم»

[1] عمدة القاری: ۴۶/۳ المجموع شرح المهذب: ۳۵۱/۲ معارف السنن: ۵۰۲/۱.
[2] عمدة القاری: ۴۶/۳.
[3] المغنی لابن قدامة: ۱۸۸/۱ عمدة القاری: ۴۶/۳ معارف السنن: ۵۰۲/۱.
[4] صحيح البخاری كتاب الحيض باب لاتقضی الحائض الصلاة رقم الحديث: ۳۲۱-۷۶۱ وسنن أبی داؤد كتاب الطهارة باب فی الحائض لا تقضی الصلاة رقم الحديث: ۲۶۳-۲۶۲ وجامع الترمذی كتاب الطهارة ماجاء فی الحائض أنها لا تقضی الصلاة رقم الحديث: ۱۳۰ جامع الأصول الكتاب الأول الباب السابع فی الحيض، الفصل الأول، النوع الرابع فی حكم الصلاة والصوم الخ، رقم الحديث: ۵۴۰۵، ۳۵۶/۷.
[5] عمدة القاری: ۴۶/۳ المغنی لابن قدامة: ۱۸۸.
[6] المجموع شرح المهذب: ۳۴۵/۲ فتح الباری: ۵۳۴/۲ عمدة القاری: ۳۹۹/۳ معارف السنن: ۵۰۵/۱-۵۰۴.

(يعني د ښكرلګونكي او چاله چه لګوى روژه نه كيږي) كښې اشاره ملاوېږي ځكه چه د جنبي حاجم او محجوم روژه في نفسه صحيح وي مګر د جنابت اوفعل د حجامت د وجې نه يقيناً په ثواب كښې كمې واقع كيږي كوم چه په حديث كښې افطارصوم سره تعبيركړې شوې دې.
ددې مثال داسې دې لكه چه غيبت افطار صوم ګرځولې شوې دې ځكه چه غيبت د روژې دپاره افطار معنوي يعني معناً أكل الحم دې سره ددې چه حساً نه دې د كوم په وجه چه په ثواب كښې كمې واقع كيږي اوهم دا افطارصوم سره تعبيركړې شوې دې. غرض دا لكه څنګه چه دغيبت كولود وجې نه په معنوي توګه كمې راځي سره ددې چه په فقهي اعتبار سره نه راځي دغه شان زما په نيز په عدم طهارت سره معنوي اوباطني نقص په هرعبادت كښې راځي او هم د ټولو عبادتونوكمال د طهارت مقتضي دې. لهذا لكه څنګه چه حدث د مونځ منافي دې د صوم هم منافي دې. دا جدا خبره ده چه د منافات نوعيت جدا جدا دې.(١)
د حضرت شاه صاحب رحمه الله دمذكوره تحقيق تائيد ملك العلماء علامه كاساني رحمه الله صاحب بدائع نه هم ملاوېږي ځكه چه هغوى ليكلي دي د جنبي روژه صحيح اود حيض اونفاس والابنځې غيرصحيح ځكه ده چه د حيض اونفاس حالت دحدث نه زيات اشد واغلظ دې.(٢)
ددې نه تائيد په دې معنى دې چه د عدم طهارت په مراتب باندې هم نظر كيدل پكاردي مثلاً يوعدم طهارت حدث اصغردې چه مونځ خونه شي كولې مګر قرآن مجيد زباني يعني په ياد سره لوستلې شي او په جماعت كښې هم داخليدې شي. دويم حدث اكبر (جنابت) دې چه تلاوت هم نه شي كولې نه جمات ته تلې شي مګر روژه ساتلې شي. دريم عدم طهارت حالت د حيض اونفاس دې كوم چه د جنابت نه زيات هم دې چه په كښې روژه هم صحيح نه ده.(٣)
دقضاءصوم اوعدم قضاء صلاة په تعليل كښې د فقهاؤ اختلاف: دحضرات فقهاء كرام رحمهم الله په قضاء صوم اوعدم قضاصلوة علت كښې اختلاف دې. امام الحرمين شافعي رحمه الله فرمائي چه مونږ ددې فرق وجه نه پيژنو چه صرف د قضاء صوم حكم ولې دې خو چونكه د شريعت حكم دې په دې وجه ددې اتباع بغيرد ادراك فرق هم ضروري دې. هم دغه شان قول د ابوالزناد رحمه الله نه هم نقل دې هغوى فرمائي: (إن السنن ووجوه الحق لتأتي كثيرا على خلاف الرأي فما يجد المسلمون بدأ من اتباعها، من ذلك: الحائض تقضي الصوم دون الصلاة)
يعني ډير شرعي احكام خلاف رائې هم وي په هغې باندې عمل كولونه بغيرمسلمانانوسره بله هيڅ لارنه وي، هم ددغې نه يوحكم د حائضه د روژې قضاء كول اودمونځونو قضاء نه كول دي.
امام نووي رحمه الله فرمائي چه امام الحرمين او ابوالزناد رحمهما الله ذكر كړې شوې قول په حقيقت كښې قضاء صوم او عدم قضاء صلوة كښې د فرق نه كولو اعتراف دې.(٤) صاحب د بدائع علامه كاساني رحمه الله فرمائي چه شرعاً سختي او مشقت اوچت كړې شوې دې ځكه چه اول خو ښځې پخپله ضعيف الخلقت او كمزورې وي بيا د حيض اونفاس د وينې جارى كيدو د وجې نه نوره هم كمزوري پيدا كيږي نوكه په داسې حالت كښې روژې هم ضروري كړې شوې وې نو په هغوى باندې به ډېر مشقت راغلې

---

(١) فيض الباري: ٣٧٨/١ أنوار الباري: ٣٩٩/١٠.
(٢) بدائع الصنائع: ٣٠٣/١.س
(٣) أنوار الباري: ٣٩٩/١٠.
(٤) المجموع شرح المهذب: ٣٤٥/٢ معارف السنن: ٥٠٣/١.

وې په دې وجه ښځې د حيض په حالت کښې د دغه فريضه نه خلاصې کړې شوې دي په خلاف د جنبي چه دهغه په روژه ساتلوسره هيڅ تنګي اوسختي نه وي. په دې وجه په جنبي باندې دواړه (مونځ او روژې) قضاء لازم وي خو حائضه اونفساء د مونځونو قضاء نه کوي ځکه چه دمونځونو د ډيروالي د وجې نه دهغې په قضاء راوړلوکښې تکليف دې اوحرج اوتکليف شرعاً مدفوع دې او په ټول کال کښې د دريو يا لسو ورځو روژو قضاء کښې هيڅ حرج نشته دې. په دې وجه به د روژو قضاء لازم وي.
دويمه وجه صاحب د بدائع هم دغه ذکرکړې ده چه دا نص غيرمعقول المعنى دې لهذا د روژو قضاء به خلاف قياس لازمې وي[1] امام نووي رحمه الله اوعلامه عيني رحمه الله فرمائي چه مونځونه خو ډير قضاء کيږي او په قضاء کښې مشکلات هم ډير دي په دې وجه معاف شو. خو روژې په ټول کال کښې يوځو قضاء کيږي په دې وجه د دې د قضاء ادا کولوحکم اوشو ځکه چه ددې په قضاء کښې سختي هم نشته.[2]
امام نووي رحمه الله نور فرمائي ددې فرق چه کوم تعليل مونږ ذکرکړې دې هغه ډير موزون او مناسب دې په دې وجه باندې په دې باندې اعتماد کول پکاردي. وړاندې فرمائي چه امام شافعي رحمه الله د مونځ د فرضيت په ساقط کيدو باندې د يوبل دليل نه استدلال کړې دې. هغوی فرمائي چه هرمکلف سړی ته دهغه په حسب حال (سفر وی که مرض وی) د مونځ کولوحکم ورکړې شوې دې خو حائضه د مکلف کيدو سره په مونځ کولوباندې ماموره نه ده دکوم نه چه معلومه شوه لکه په دې چه مونځ هډو فرض نه دې. بل د مونځ په شان د جنازې مونځ د تلاوت سجده د شکر سجده هم په حائضه او نفساء په حق کښې ممنوع اوحرام ده ځکه چه ددې ټولو دپاره طهارت د شرط په توګه بيان کړې شوې دې.[3]
البته مستحب دادی چه د هرمونځ په وخت کښې دې اودس اوکړی د مونځ په ځائې کښې دې د مونځ کولو په اندازه سره کيني اوتسبيح تحميددې کوی چه هغه د عبادت عادت ئې باقي پاتې شي.[4]
د قران پاک دتلاوت حکم: د حائضه اونفساء په حق کښې تلاوت د قرآن پاك ممنوع اوحرام دې سره ددې چه د يو آيت نه هم کم وی. صاحب دهدايه قاضي خان او امام کرخي رحمهم الله هم دا قول صحيح ګرځولې دې خو امام طحاوی رحمه الله فرمائي چه په اراده د تلاوت د آيت نه کم مباح دې اودا قول صاحب د خلاصه امام طاهر بن عبدالرشيد رحمه الله صحيح ګرځولې دې.[5]
دامام طحاوی رحمه الله د کلام توجيهات: صاحب د محيط علامه برهان الدين محمود بن احمد رحمه الله د امام طحاوی رحمه الله د قول دا توجيه ليکلې ده چه د آيت نه کم کښې د نظم اومعنې دواړو په لحاظ سره کمې دې په دې وجه سره په دې مونځ هم نه صحيح کيږي او په عام محاوراتوکښې هم داسې جملې په ژبه باندې جاری کيږي. لهذا په دې کښې د قرآن نه کيدو شك پيدا شوپه دې وجه د يوآيت نه د کم تلاوت کولې شي.[6]

---

[1] بدائع الصنائع: ۳۰۳/۱.
[2] المجموع شرح المهذب:۳۵۱/۲عمدة القاري:۴۴۶/۳.
[3] شرح المهذب: ۳۵۳/۲-۳۵۲.
[4] البحرالرائق: ۳۳۶/۱رسائل ابن عابدين، الرسالة الرابعة: ۱۱۰، عمدة القاري: ۴۴۷/۳.
[5] رسائل ابن عابدين: ۱۱۰، الفتاوى الهنديه: ۴۳/۱البحرالرائق: ۳۴۶/۱-۳۴۵معارف السنن: ۵۰۸/۱خلاصه الفتاوى كتاب الصلاة الفصل الحادي عشر فى القراءة: ۹۳/۱ مكتبة رشيديه.
[6] المحيط البرهاني فى الفقه النعماني: ۲۹۸/۱دارالكتب العلمية.

علامه انورشاه کشمیري رحمه الله اوفرمائيل چه غالباً د آيت نه دکم جواز په دې وجه دې چه د الله تعالى د کلام اعجازي اړخ په آيت کښې ښکاره کيږي که هغه د وړوکي نه وړوکې آيت ولې نه وي او هم په دې وجه د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله په نيز د مونځ فرض په دې سره اداکيږي. لهذا د يو آيت نه د کم جواز د دې معجزه يعنې د اعجازي کلام نه کيدو د سبب نه دی.[1]

علامه انور شاه کشميري رحمه الله د امام طحاوي رحمه الله د قول توجيه بيانولو نه پس ليکي چه امام طحاوي په دې باندې متنبه فرمائيلي ده چه د آيت نه کم اومفردات قرآن خونه قرآن دې اونه د قرآن په حکم کښې دي. لهذا د جنابت په حالت کښې يا د حيض اونفاس په حالت کښې د هغې لوستل او لاس لګول جائز دی. يقيناً که امام طحاوي رحمه الله دې طرف ته لاړ خودنه نه وې کړې نو مونږ به هم حيران پاتې وو چه د آيت نه کم قرآن دې اوکه نه؟ ځکه چه په سر سرى لحاظ سره ذهن هم دې طرف ته ځي چه د دې دوو ګټو په مينځ کښې موجود هر يو لفظ قرآن دې. البته د آيت نه کم ته به "إنه من القرآن" (يعنى دا د قرآن نه دي) يا "جزء من القرآن" (د قرآن جزدې) وئيلې شي.

خلاصه دا ده چه د اعجاز قرآني تحقق کامل به د آيت په صورت کښې وي اوترکومې چه کلمات يو کامل آيت نه وي نودا به معجز هم نه وي. په دې وجه کلمات مفرده وغيره ته "من كلام الله" (دا د الله تعالى د کلام نه دي) خو وئيلې شي مګر عين کلام الله ورته نه شي وئيلې اوداسې به د دې درجه د عين قرآن د درجې نه کمه شي.[2]

ذکرکړې شوې تفصيل هغه وخت دې چه کله په اراده د قرآن اولوستلې شي، که چرې په اراده د ثناء يا په اراده د افتتاح اولولی نود صحيح روايت موافق دا ممنوع نه دی. چنانچه په دې باندې اتفاق دې چه تسميه په اراده د افتتاح لوستل منع نه دی. دغه شان فاتحه په توګه د دعا لوستلوکښې يا نور قرآنی آياتونه په کوم کښې چه د دعا والا معنى وي په لوستلوکښې څه حرج نشته مګر هندواني رحمه الله د دې ترديد کړې دې.

دا ترديد په شان د فاتحه کښې خو واضح دې ځکه چه اباحت غيرقرآن کيدو کښې دې خود فاتحه قرآن کيدل حقيقتاً هم دی او حکماً هم، لفظاً هم دې اومعناً هم ځکه چه دا کلام معجز دې. په داسې معنى چه دې سره چيلنج هم کيدې شی اودې په شان د پيش کولونه هرقسم عجز هم يقيني دې. د دې دپاره په قصد مجردسره د دې قرانيت نه شی ختمولې په خلاف د الحمد لله چه دا په اراده د ثناء لوستل جائز دې. ځکه چه په دې کښې خصوصيت قرآني غير لازم دې اوپه فاتحه کښې لازم او قطعي دې. چنانچه د خبرو اترو دوران کښې په ژبه باندې جاري کيدونکي وړوکي وړوکي آياتونه لکه ﴿ثُمَّ نَظَرَ﴾ او ﴿وَلَمْ يُولَدْ﴾ وغيره لوستل منع نه دی.[3]

د ذکراو اذکارحکم: ترکومې چه د ذکراذکارتعلق دې نود حائضه نفساء اوجنبي دپاره د دې لوستل مطلقًا جائز دی اوهم په دې کښې دعا قنوت هم داخل ده سره د دې چه دامام محمد رحمه الله نه د دې د

---

[1] فيض الباري: ۳۷۹/۱ أنوارالباري: ۴۰۵/۱.

[2] فيض الباري: ۳۷۹/۱.

[3] البحرالرائق: ۳۴۶/۱ معارف السنن: ۵۰۹/۱.

كراهت يوقول نقل دي خكه چه په دې كښې د قرآن كيدو شك دې. مګر د دعا قنوت د قرآن نه كيدو باندې اجماع قطعى شوې ده په دې وجه د دغه شبه هيڅ اعتبار نشته دى.[1]

مصحف ته د لاس لګولو حكم: د حائضه اونفساء دپاره قرآن كريم ته لاس لګول ممنوع اوحرام دى البته د قرآن كريم نه علاوه نور كتابونه لكه كتب تفسير، حديث، فقه، متفرق پاڼې او الواح اودراهم وغيره كښې چرته چه آيات ليكلې شوې وى هغه خائى باندې لاس لګول جائزنه دى دې نه علاوه نورې حصې ته لاس لګول جائز دى. بل هغه غلاف كوم چه د قرآن كريم نه جدا وى دهغې په ذريعه يا د نورې كپړې په ذريعه قرآن كريم اوچتول او لاس لګول جائز دى. البته كه يوه كپړه وراغوستې شوې وى لكه لوپټه قميص وغيره نودهغې په ذريعه لاس لګول او قرآن نيول جائزنه دى. هغه څيزونه په كوم كښې چه ذكرونه او دعاګانې ليكلې شوې وى هغې ته لاس لګول هم جائز دى البته بهتر اومستحب په دې كښې او كتب تفسير حديث اوفقه كښې دادى چه بغيراودس نه ورته لاس اونه لګولې شى.[2]

جمات ته دداخليدلو حكم: دحائضه نفساء دپاره جمات كښې داخليدل منع اوحرام دى كه هغه د تيريدو په اراده وى يا د حصاريدو په اراده وى البته د ضرورت په وخت جائز دى لكه د يوخناور يا ځاروى يا غل يا يخنئى يا تندې د ويرې نه، ليكن اولى اوبهتر په دې صورت كښې دادى چه تيمم كولو سره دې داخل شى.[3]

د طواف حكم: د حائضه او نفساء دپاره طواف كول حرام اومنع دى ليكن كه وئى كړو نوصحيح خو به شي مګر ګناهګاره به وى او كفاره به هم لازم وى. لهذا د طواف زيارت په صورت كښې بدنه واجب وى او په نورو طوافونو كښې به دم واجب وى.[4]

﴿فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ﴾ (ترجمه اوتشريح يسير) بيا چه كله هغه (ښځې) په ښه شان سره پاكې شى (چه د ناپاكئى شك شبه پاتې نه شى) نوهغوى له ورځئى (يعنى هغوى سره كوروالې كوئى) د كوم ځائى چه تاسو ته الله تعالى اجازت دركړې دې (يعنى: د مخكښې نه).[5]

امراتيان، امر اباحت دې كوم چه د جماع اوصحبت نه كنايه دې اولفظ من د فى په معنى كښې دې لكه چه آيت ﴿أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ﴾ او آيت مبارك ﴿إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ﴾ أي: فى يوم الجمعة كښې من، دفى په معنى كښې دې. اصم د دې جز معنى داسې بيان كړې ده چه تاسو دغه ښځوله په داسې حالت كښې راشئى په كوم حالت كښې چه تاسو ته د راتلو حكم دې. يعنى چه نه تاسو د روژې په حالت كښې ئى نه مو احرام تړلې وى اونه معتكف ئى (څكه چه په دې حالتونو كښې جماع ناجائز ده).

ابن عباس رضي الله عنهما ابورزين او امام ضحاك رحمهما الله فرمائى: «مِن قِبَلِ الطهر، لامن قبل الحيض» يعنى دوى سره په طهر كښې صحبت كوئى نه چه په حالت د حيض كښې. محمد بن الحنفيه رحمه الله فرمائى چه معنى داده په حلاله طريقه سره راځئى نه چه د زنا په طريقه سره.[6]

---

[1] البحرالرائق: ۳۴۷/۱-۳۴۶معارف السنن: ۵۰۹/۱.

[2] البحرالرائق:۳۴۸، ۳۵۰/۱.

[3] رسائل ابن عابدين ص: ۱۱۳.

[4] رسائل ابن عابدين ص: ۱۱۳ الفتاوى الهندية: ۴۳/۱.

[5] بيان القرآن للتهانوى: ۱۴۶/۱.

يوځوکړښې وړاندې داخبره تيره شوې ده چه ﴿ فَأْتُوهُنَّ ﴾ امر اباحت دې اود جماع يعنى اتيان فى القبل نه کنايه ده. ددې وجه داده چه الله تعالى ښځې د حرث موضع ګرځولوسره دوى له د پټى سره تشبيه ورکړې ده لکه ځنګه چه پټې د تخم اچولو نه پس د غلې د پيداوار مرکزدې دغه شان ښځې هم د نطفه حصاريدونه پس د اولاد د پيدائش مرکزدې. د الله تعالى ارشاد دې ﴿نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ﴾ ستاسو بيبيانې ستاسو دپاره په منزله د پټى دى اوچونکه داولاد پيدائش هم د فرج په لار ممکن دې په دې وجه ايتان فى القبل متعين دې او ايتان فى الدبر حرام دې.[٢]

قوله:: إيتان المرأة في الدبر: د ښځوسره په دبرکښې وطى کولوپه سلسله کښې حضرات حنفيه حنابله اوجمهوررو اهل سنت رحمهم الله مسلك دادې چه دا بد کار حرام دې. د امام شافعى رحمه الله نه په دې مسئله کښې دوه قوله نقل دى. په شروع کښې امام شافعى رحمه الله د جواز قائل وو. چنانچه ابن الحکم رحمه الله د امام شافعى رحمه الله نه نقل کوى «لم يصح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم فى تحريمه ولا فى تحليله شيء، والقياس أنه حلال» د حضورپاك نه ددې «إيتان المرأة فى الدبر» د حلت يا حرمت په حواله سره څه خبره په صحت سره نقل نه ده اود قياس تقاضاده چه دا فعل دې حلال وى. ځکه چه امام شافعى رحمه الله «إيتان المرأة فى الدبر» په «وطى فى الساقين» باندې قياس کولو.

امام حاکم رحمه الله د ابن عبدالحکم رحمه الله نه د امام شافعى رحمه الله اوامام محمد رحمه الله په مينځ کښې په دې مسئله کښې کيدونکې مناظره هم نقل کړې ده. په کوم کښې چه د ابن عبدالحکم رحمه الله د بيان مطابق امام شافعى رحمه الله د امام محمد رحمه الله دمستدل ﴿نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ شِئْتُمْ﴾ چه موضع حرث صرف فرج دې په جواب کښې فرمائى چه بياخوصرف هم په فرج باندې اکتفا کول پکاردى. ولې «وطى فى ساقيها» يا «بدنها» کښې "حرث" شته؟ امام محمد رحمه الله اوفرمائيل چه نه. امام شافعى رحمه الله اوفرمائيل چه آيا دا فعل هم حرام دې؟(ځکه چه موضع حرث دلته هم موجود نه دې) نو امام محمد رحمه الله اوفرمائيل چه نه، نو امام شافعى رحمه الله اوفرمائيل «فكيف تحتج بما لا تقول به؟» بيا تاسو دداسې خبرې نه ځنګه استدلال کوئى د کوم چه تاسو په خپله قائل نه ئى؟[٣]

ابن عبدالحکم رحمه الله خو دامام شافعى رحمه الله حجت مکمل ذکرکړې مګر د امام محمد رحمه الله په حجت کښې د تساهل نه کار اخستې دې ګنى د يوامام او مجتهد مقام ددې نه زيات اوچت دې چه هغه د يوکمزورى قياس جواب ورنه کړې شى ځکه چه خبره بالکل واضحه ده چه په عرف کښې غير فرج او دبر کښې امناء (منى خارج کول) جماع او وطى هډو ګڼړلې نه شى په دې وجه په غيرفرج او دبرسره خو

---

[١] أحكام القرآن للقرطبى: ٣/٩١-٩٠التفسير المظهرى: ١/٢٨٠تفسير ابن كثير: ١/٥٢٣أحكام القرآن للجصاص: ١/٤٢٥التبيان فى إعراب القرآن: ١/١٨٧.

[٢] أحكام القرآن للقرطبى: ٣/٩٣أحكام القرآن للجصاص: ١/٤٢٥روح المعانى:١/٧٠٧ داراحياء التراث العربى التفسير المظهرى: ١/٢٨٠.

[٣] التفسير المظهرى: ١/٢٨١-٢٨٠ أحكام القرآن للجصاص: ١/٤٢٦أحكام القرآن للتهانوى: ١/٤٢١روح المعانى: ١/٧٠٨تفسير ابن كثير: ١/٥٣٤.

په آیت کریمه کښې هیڅ تعارض نشته بلکه په آیت کښې خو فرج او دبر نه د غیرموضع حرث حرمت بیان کړې شوې دې. د کوم نه پس چه موضع حرث یعنې قُبل خپل پخپله متعین کیږي. (١)
بل وطی فی الدبر که هغه سړی سره وی اوکه ښځې سره چونکه ددې د اباحت هیڅ ضرورت نشته په دې وجه دعلت استقذار د وجې نه دواړه حرام دی او وطی فی القبل اباحت اود نسل زیاتیدود وجې نه ضروری وو په دې وجه دا حلال دی (سواد حیض اونفاس د حالت نه) او وطی فی الساقین أوالفخذین کښې د استقذار څه علت نشته دې په دې وجه دا حرام هم نه دی.(٢)
ابونصر الصباغ رحمه الله فرمائی چه امام ربیع رحمه الله حلفاً به فرمائیل چه «لقد کذب –یعنی: ابن عبدالحکم– علی الشافعی فی ذلك، فإن الشافعی نص علی تحریمه فی ستة کتب من کتبه» ترجمه: تحقیق ابن عبدالحکم دامام شافعی رحمه الله طرف ته د دروغو نسبت کړې دې خکه چه پخپله دامام شافعی رحمه الله نه د هغه په کتابونوکښې د شپږو کتابونونه د دې په حرمت باندې نص موجود دې.(٣)
لیکن حافظ ابن حجر رحمه الله د امام ربیع رحمه الله دا فیصله غلطه ګرځولې دې. خکه چه ابن عبدالحکم د امام شافعی رحمه الله نه په دې نقل کښې متفرد نه دې بلکه د هغه رور د هغه متابعت کړې دې. لهذا د تحقیق نه هم دا خبره ثابتیږي چه دامام شافعی رحمه الله نه دواړه قوله نقل دی. دویم قول دکوم طرف ته چه هغه رجوع کړې ده اود جمهورو موافقت ئې کړې دې هغه دتحریم قول دې.(٤)
دغه شان دامام مالك رحمه الله نه امام حاکم، خطیب بغدادی او دارقطنی رحمهم الله په مختلف طرق سره داسې روایات نقل کړی دی په کوم کښې چه دامام مالك رحمه الله نه د جواز قول نقل دې مګر ابن کثیر رحمه الله فرمائی چه د دغه روایاتو په اسنادکښې سخت ضعف دې خو بل طرف ته پخپله دامام مالك رحمه الله د جمهورو په موافقت کښې اود هغه (امام مالك رحمه الله) طرف ته د جواز قول منسوب کونکو تکذیب هم نقل دې. چنانچه معمر بن عیسی رحمه الله د امام مالك رحمه الله نه نقل کوی چه «إن ذلك حرام» یعنی داسې کول حرام دی.
دغه شان ابوبکر بن زیاد نیشاپوری رحمه الله فرمائی چه ماته اسماعیل بن حسین اودهغوی نه اسرائیل بن روح رحمه الله دا خبره بیان کړې چه ما (اسرائیل بن روح) د امام مالك رحمه الله نه تپوس اوکړو چه تاسو «إتیان النساء فی أدبارهن» باره کښې څه فرمایئی؟نوهغوی په جواب کښې اوفرمائیل «ما أنتم إلا قوم عرب هل یکون الحرث إلا موضع الزرع؟ لا تعدوا الفرج» یعنی تاسو خو خالص عربی خلق ئې (ښه ده داخو اوښایه) آیا د فصل د خائی، د دانه کرلو د خائی نه علاوه هم کیږي؟ (یعنی هیڅ کله نه کیږي) نو د فرج نه تجاوز مه کوئی. اسرائیل بن روح رحمه الله اوفرمائیل چه خلق خودا وائی چه تاسو دجواز قائل یئی نو وئی فرمائیل

---

(١) روح المعانی: ٧٠٨/١؛ أحکام القرآن للتهانوی: ٤٢٢/١-٤٢١.
(٢) التفسیر المظهری: ٢٨١/١.
(٣) تفسیر ابن کثیر: ٥٣٤/١.
(٤) التفسیر المظهری: ٢٨١/١؛ أحکام القرآن للتهانوی: ٤٢٢/١.

«يكذبون علي، يكذبون علي» داخلق په ما دروغ واني، دا خلق په ما دروغ واني. علامه ابن كثير رحمه الله فرمائي چه «فهذا هوالثابت عنه» يعني هم دغه د امام مالك رحمه الله نه په صحيح توګه ثابت دی. [1]

د إتيان في الدبر په حرمت باندې ډير احاديث هم نقل دی. علامه ابن قيم جوزي رحمه الله فرمائي چه دا روايات او احاديث د صحابه كرامو رضي الله عنهم يو لوئي جماعت روايت كړي دی. په كوم كښې چه حضرت عمر بن الخطاب، علي بن ابي طالب، خزيمه بن ثابت، ابوهريره، ابن عباس، عبدالله بن عمر، ابن مسعود، عقبه بن عامر، براء بن عازب، طلق بن علي، ابوذر او جابر بن عبدالله رضي الله عنهم شامل دی.

قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله دا ټول روايات او په دې باندې چه كوم كلام دې دهغې د ذكركولو نه پس فرمائي سره ددې چه دا روايات ضعيف دی ليكن بعض ته په بعض باندې تقويت حاصليږي او په دې سره علم قطعي حاصلږي چه د حضورپاك نه په دې امر كښې ممانعت راغلې دې په داسې توګه چه د دې رد كولو څه ځيز نشته. لهذا هم دا د حرمت قول اختيارول واجب دی. والله أعلم. [2]

كوم حضرات چه د جواز قائل دی هغوی د ابن عمر رضي الله عنهما ددې صحيح روايت نه استدلال كوی چه دهغوی نه په مختلف طرق سره نقل دې چه آيت ﴿نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ ۖ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ شِئْتُمْ﴾ بنځوسره په دبركښې د جماع باره كښې نازل شوې دې. هم دغه شان په المعجم الكبير كښې په جيد سندسره هم د ابن عمر رضي الله عنهما نه نقل دی چه آيت (مذكوره) جماع في الدبر دپاره په توګه د رخصت نازل شوې. [3]

قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله فرمائي چه داد ابن عمر رضي الله عنهما وهم دې اوهغوی د آيت صحيح تاويل كولوكښې غلطي كړې ده ځكه چه كه سبب نزول هم دا اوګرځولې شي نو بيابه د آيت حكم اوواقعه يا سبب نزول كښې مطابقت پاتې نه شي ځكه چه حكم آيت موضع حرث يعني د قبل په لاره راتلل دی نه چه په دبركښې ځكه چه دبركښې موضع حرث نه دې.لهذا آيت مبارك په هيڅ شان سره هم اباحت «إتيان في الدبر» دپاره حجت نه شي جوړيدې.

بعض حضراتو فرمائيلي چه دا وهم اوغلطي د ابن عمر رضي الله عنهما نه بلكه دهغوی نه روايت كونكي حضرت نافع رحمه الله غلطي اودهغوی وهم دې. وجه داده چه كله عبدالله بن حسن رحمه الله د سالم بن عبدالله رحمه الله نه تپوس اوكړو چه داحديث څنګه دې چه مونږ ته نافع رحمه الله د ابن عمر رضي الله عنهما نه روايت كولوسره بيانوی چه ابن عمر رضي الله عنهما به په دبركښې په جماع كولوسره هيڅ حرج نه ګڼړلو؟ نو سالم بن عبدالله رحمه الله اوفرمائيل :

«كذب العبد وأخطأ، إنما قال عبدالله: يؤتون في فروجهن من أدبارهن»

چه دغلام نه په پوهيدلوكښې غلطي شوې ده ځكه چه حضرت ابن عمر رضي الله عنهما خودا فرمائيلي وو چه د بنځو فرج كښې د شاد طرف نه راتللوسره هم جماع كولې شی.(دكوم په پوهيدلوكښې چه د نافع رحمه الله نه غلطي شوې ده).مګرقاضي صاحب رحمه الله فرمائي چه دسالم رحمه الله داخبره صحيح نه معلوميږي ځكه چه حضرت نافع رحمه الله په دې كښې ځان له نه دې بلكه دهغوی نه علاوه نورو حضراتوهم د ابن عمر رضي الله عنهما نه دا حديث روايت كړې دې. كذا ذكر الشيخ ابن الحجر رحمه الله لهذا صحيح هم دغه دی چه د ابن عمر رضي الله عنهما

---

[1] تفسير ابن كثير: ۵۳۴/۱-۵۳۳أحكام القرآن للتهانوی: ۴۲۳/۱.

[2] التفسير المظهری: ۲۸۳/۱-۲۸۱أحكام القرآن للقرطبي: ۹۵/۳حاشية تفسير ابن كثير: ۵۳۳/۱.

[3] تفسير الطبري: ۴۰۴/۴ رقم الحديث: ۴۳۲۵ المعجم الأوسط للطبراني: ۱۴۵/۴-۱۴۴ رقم الحديث: ۴۵۲۶. واضحه دې وی چه تفسير طبری كښې دا روايت (نزلت في إتيان النساء في أدبارهن) الفاظوسره نقل دې مګر بخاری شريف كښې صرف (أنزلت في كذا وكذا) الفاظ دی كوم چه په دبركښې د جماع كولوپه جوازكښې صريح نه دی.

وهم دي. چنانچه ابن عباس رضي الله عنهما فرمائي چه: «إن ابن عمر–والله يغفرله–قد أوهم» تحقيق ابن عمر رضي الله عنهما ته وهم شوي الله تعالى دي دهغوی مغفرت اوفرمائي.[1]

ابن عباس رضي الله عنهما فرمائي چه د آيت د نزول سبب په حقيقت كښې دادې چه انصارد مديني تردغه وخته پورې مشركان وو او يهود اهل كتاب به په يوځائي نيزدې نيزدې اوسيدل. انصارو به يهود اهل كتاب ته په خپل ځان باندې په علم كښې فضيلت وركولو او په ډيرو كارونو كښې به ئي دهغوی منته كوله د جماع په حواله سره د يهودو طريقه كار دا وو چه هغوی به خپلو ښځوسره په يوطرف كوروالي كولو نو انصاروهم دغه طريقه اختياركړه. خو قريشو به په جماع كښې مختلف اندازونه اختيارول. كله چه د مهاجرينو مدينې طيبې ته راتګ شروع شو اود انصارو ښځوسره هغوی ودونه اوكړل نو په خپلو مختلف انداز او طريقوسره ئي جماع كول شروع كړه كوم چه د انصارو ښځو ناخوښه كړل اود خاوند د تابعدارئي نه ئي انكاراوكړو. كله چه داخبر رسول الله صلى الله عليه وسلم ته اورسيدو نو په دې موقع باندې دا آيت مبارك نازل شو.

دغه شان مسنداحمد او ترمذي (٢)كښې د ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دې چه حضرت عمر رضي الله عنه د حضور پاك په خدمت كښې حاضرشو اوعرض ئي اوكړو اې د الله رسول صلى الله عليه وسلم زه هلاك شوم. حضورپاك تپوس اوكړو ته څه څيز هلاك كړې؟ نو حضرت عمر رضي الله عنه اوفرمائيل «حولت رحلي الليلة» ما د شپې كجاوه اولټه كړه. نوحضورپاك جواب ورنه كړو تردې چه الله تعالى دا آيت مبارك نازل كړو نو حضورپاك اوفرمائيل«أقبل وأدبر واتق الدبر والحيضة»يعنى كه غوارې د مخې په لار راشه ياد شانه د وراندې لار طرف ته راشه (بس) د دبر او حيض د حالت نه ځان اوساته. حضورپاك چه څنګه د﴿فَاعْتَزِلُوا النِّسَآءَ فِي الْمَحِيْضِ﴾ تفسير «اصنعوا كل شيء إلا النكاح» نسره اوكړو اود آيت حقيقي معنى او حقيقي مراد ئي واضح كړو هم دغه شان ﴿نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنّٰى شِئْتُمْ﴾ تفسير په خپل ارشاد «أقبل وأدبر واتق الدبر والحيضة» سره اوفرمائيلو اودآيت حقيقي مطلب ئي پخپله واضحه كړو ګني د رومبى آيت ظاهر حالت دحيض كښې بالكليه ځان ساتل اود دويم آيت ظاهر په تعميم مواضع باندې دلالت كوي.[3]

علامه ابن كثير، علامه قرطبي او نورو مفسرينو حضراتو په دې مقام باندې تفصيلي بحث كړې دې. دهغه ټولو خلاصه داده چه دابن عمر رضي الله عنهما نه د جواز قول اوقول حرمت دواړه نقل دى مګر راجح او صحيح قول د حرمت دې چه د جمهور صحابه كرام رضي الله عنهم مذهب موافق دې. دغه شان كوم ځائي چه په دې مسئله كښې د امام مالك رحمه الله نه د جواز قول نقل دې هم هلته د جمهورو په مطابقت كښې قول تحريم هم نقل دې او امام مالك رحمه الله دهغه خلقو تكذيب كړې دې، چاچه دهغوی طرف ته د جواز نسبت كړې دې. پاتې شوه خبره د امام شافعي رحمه الله نودهغوی طرف ته د جوازو نسبت صحيح نه دې څكه چه د امام شافعي رحمه الله په شپږو كتابونو كښې ددې په حرمت باندې نص موجود دې.[4] والله اعلم.

---

[1] سنن أبي داؤد كتاب ا لنكاح باب في جامع النكاح، رقم الحديث: ٢١٦٤.

[2] جامع الترمذي أبواب تفسير القرآن، باب: ومن سورة البقرة رقم الحديث: ٢٩٨٠مسندالإمام أحمد،مسندعبدالله بن عباس رضي الله عنهما ٧٦١/١ رقم الحديث:٢٧٠٣.

[3] التفسير المظهري: ٢٨٤/١-٢٨٣تفسير ابن كثير: ٥٣٤/١أحكام القرآن للقرطبي: ٩٥/٣-٩٣أحكام القرآن للتهاوي: ٤٢٣/١-٤٢٠.

[4] تفسير ابن كثير:٥٣٤/١أحكام القرآن للقرطبي: ٩٥/٣-٩٣أحكام القرآن للتهانوي: ٤٢٣/١-٤٢٠.

١-باب: كَيفَ كَانَ بَدْءُ الحَيْضِ، وَقَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ (هٰذَا شَيْءٌ كَتَبَهُ اللّٰهُ عَلَىٰ بَنَاتِ آدَمَ)

باب: أي: هذا باب. لفظ باب مرفوع دې او مبتداء محذوف هذا دپاره خبردې. لفظ باب د تنوين سره هم لوستلي شي اود مابعدطرف ته اضافت سره هم لوستلي شي. لفظ باب په اصل کښې بَوَب وو واؤ متحرك ماقبل مفتوح کيدو د وجې نه واؤ په الف سره بدل کړې شو نو باب شو. جمع أبواب او أبوِبَة راځي او باب نه مراد نوع دې لکه چه «من فتح باباً من العلم» کښې لفظ باب د نوع په معنی کښې دې، أي: نوعاً من العلم.

لفظ كيف اسم دې ځکه چه په دې باندې حرف جر بلاتاويل داخليږي لکه «على كيف تبيع الأحمرين» د كيف اعراب دادې چه دلته كيف حال واقع شوې دې تقديري داسې دې: «على أي حالة كان ابتداء الحيض» چه د حيض شروع څنګه او په کومه توګه اوشوه.

كان د افعال ناقصه نه دې کوم چه د ماضي په زمانه باندې دلالت کوي اودې خبرې تعرض او بحث نه کوي چه په زمانه د حال کښې فعل يوشان باقي دې که نه؟ هم ددې نه لفظ كان د لفظ صار نه ممتاز کيږي ځکه چه ددې معنی د يو حالت نه بل حالت ته د وربدليدلو ده. هم دغه وجه ده چه «كان الله» وئيل جائز او «صار الله» ناجائز دی.

لفظ بدء دوه شان دې: البدء، بفتح الباء وسكون الدال وفي أخره همزة، په معنی د شروع دې او البدو، بضم الباء والدال وتشديد الواؤ په معنی د ظهور دې.([1]) که چرې دلته لفظ بدء دې نوددې معنی ده چه د حيض شروع څنګه اوشوه اوکه چرې بدو دې نود دې معنی ده د حيض ظهور څنګه اوشو. دا دريم باب دې کوم چه امام بخاري رحمه الله كيف كان نه شروع کړې دې.([2])

د ترجمة الباب مقصد اود علامه انورشاه کشميری رحمه الله رائې: علامه انورشاه کشميری رحمه الله فرمائي چه ددې ترجمة الباب نه د امام بخاري رحمه الله مقصد دلته هم د بدء الوحي په شان دې يعنی اول داخودل دی چه د جنس حيض وجوداو ظهور په دنياکښې څنګه اوشو. اوبيا به مسائل اواحکام بيانولې شی. د حيض صرف د شروع احوال بيانول د بخاري رحمه الله مقصد نه دی.([3])

بعض حضرات فرمائي چه د ترجمة الباب مقصد دادې چه امام بخاري رحمه الله په دې باب کښې د حيض د شروع په سلسله کښې د رواياتو په اختلاف باندې تنبيه فرمائيل غواړی چه آيا حيض د آدم عليه السلام د زمانې نه شروع شوې يا د دې شروع د بنی اسرائيلو نه شوې.([4])

د علامه شبيراحمدعثمانی رحمه الله رائې: علامه شبيراحمدعثمانی رحمه الله فرمائي چه د اما بخاري رحمه الله په دې باب کښې د حيض تاريخ خودل غواړی چه د حيض شروع د کوم وخت نه شوې.([1])

---

[1]) عمدة القاري: ٣٧٨/٣.

[2]) الأبواب والتراجم: ٦٣ الكنز المتواري: ٢٤٦/٣.

[3]) فيض الباري: ٤٨٦/١ أنوار الباري: ٣٥١/١٠.

[4]) الأبواب والتراجم: ٦٣ الكنز المتواري: ٢٤٦/٣.

د حيض تاريخ بيانولوضرورت ولې پيښ شو؟: د حيض د تاريخ بيانولوضرورت په دې وجه پيښ شو خكه چه په دې سلسله كښې درې روايات دى. يو د حضرت عائشه رضي الله عنها روايت دې كوم چه امام بخاري رحمه الله دلته تعليقاً ذكر كړې دې ددې روايت تقاضا داده چه دحيض شروع د حضرت آدم عليه السلام د زمانې نه شوې خو دويم او دريم روايت دحضرت ابن مسعود رضي الله عنه اوحضرت عائشه رضي الله عنها قول دې كوم چه عبدالرزاق رحمه الله په خپل مصنف (٢)كښې روايت كړې دې. اوهم ددې طرف ته امام بخاري رحمه الله په خپل قول «وقال بعضهم: كان أول الخ» سره اشاره هم كړې ده. چنانچه حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه حافظ عبدالرزاق رحمه الله د ابن مسعود رضي الله عنه نه په سند صحيح سره روايت كړې دې چه:

«كان الرجال والنساء فى بنى إسرائيل يصلون جميعا، فكانت المرأة تتشرف للرجل، فألقى الله عليهن الحيض ومنعهن المساجد» يعنى دبنى اسرائيلوسړو اوښځو به يوځائى مونځ كولو نودهغوى ښځو سړو ته كتل شروع كړه دكوم په نتيجه كښې چه الله تعالى په هغوى باندې حيض مسلط كړو اوهغوى د جماتونود راتلونه منع كړې.

ددې دواړو موقوفه روايتونو ظاهردادې چه د حيض شروع د بنى اسرائيلود ښځونه شوې ده ددوى نه به وړاندې ښځو باندې حيض نه راتلو كوم چه د روايت مرفوعه د ظاهر نه خلاف دې. امام بخاري رحمه الله د محدثينو د اصولو په رڼا كښې مرفوع روايت ته په موقوف روايت باندې ترجيح وركړه اووئى فرمائيل «وحديث النبى صلى الله عليه وسلم أكثر» چه د حضوراكرم صلى الله عليه وسلم حديث اشمل، يعنى ټولو ښځوته شامل دې. لهذا هم دې ته به ترجيح وى. خو علماء موجهين رحمهم الله پ دې روايتونوكښې د تطبيق كوشش كړې دې(٣)

دعلامه داؤدى رحمه الله رائې: چنانچه علامه داؤدي فرمائى چه په دې رواياتوكښې هيڅ تعارض اوتضاد نشته دې خكه چه نساء بنى اسرائيل هم دبنات آدم نه دى. په دې باندې حافظ ابن حجر رحمه الله اوفرمائيل لكه چه ددې قول مطابق بنات آدم لفظاً خو عام دې مګردې نه مراد خاص د بنى اسرائيلو ښځې دى.

د حافظ ابن حجر رحمه الله رائې: بيائى اوفرمائيل چه زما په نيزد تطبيق صورت دادې چه د حيض شروع خو هم داول نه وه مګر په نساء بنى اسرائيل باندې د سزا په توګه ددې مقدار زيات كړې شوې وو خكه چه امام طبرى رحمه الله وغيره د ابن عباس رضي الله عنهما نه دحضرت ابراهيم عليه السلام د بى بى متعلق ارشاد بارى تعالى ﴿وَامْرَاَتُهٗ قَآئِمَةٌ فَضَحِكَتْ﴾ تفسير فحاضت سره روايت كړې دې او په دې كښې هيڅ شك نشته دې چه د حضرت ابراهيم عليه السلام زمانه د بنى اسرائيل د زمانې نه وړاندې وه. دغه شان امام حاكم رحمه الله او ابن المنذر رحمه الله په صحيح سندسره د ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت كړې دې چه: «إن ابتداء الحيض كان على حواء بعد أن أهبطت من الجنة» يعنى بيشكه دحيض شروع د حضرت حواء عليها السلام نه شوې كله چه هغه د جنت نه دزمكې طرف ته راكوزه كړې شوې وه.(٤)

---

(١) فضل البارى: ٢/٤٦٤.

(٢) مصنف عبدالرزاق، كتاب الصلاة باب شهود النساء الجماعة: ٣/٥٨رقم الحديث: ٥١٢٩-٥١٢٨(دَدواړو احاديثو الفاظ دلته ذكركړې شوى دَحديث دَ الفاظونه مختلف دى البته مفهوم دَ ټولو يودې).

(٣) لامع الدرارى: ٢/٢٣٩الكنز المتوارى: ٣/٢٤٦.

(٤) فتح البارى: ١/٥٢٧.

دعلامه رشيد احمد گنگوهي رحمه الله رائې: دحضرت گنگوهي رحمه الله هم دغه رائې ده چه د اول په نسبت د بنی اسرائيلو په ښځوکښې ددې حيض کثرت اوزيادت وو په کوم چه لفظ إرسال شاهد دې.[1]

دشيخ الحديث حضرت زکريا رحمه الله رائې: حضرت شيخ الحديث زکريا رحمه الله فرمائی: «وهو الأوجه عندي» يعنی زما په نيز هم دغه قول زيات خوښ کړې شوې دې.[2]

دعلامه انورشاه کشميری رحمه الله رائې: علامه انورشاه کشميری رحمه الله فرمائيلی زما په نيز په رواياتو کښې دتطبيق صورت دادې چه دحيض شروع خو هم د زمانې د شروع نه شوې وه کوم چه د عتاب په توګه وو مګر په نساء بنی اسرائيل باندې ددې تسلط د قهر لقمت اوسزا په توګوه اوشو.[3]

دعلامه عينی رحمه الله نقد: علامه عينی رحمه الله د علامه داؤدی رحمه الله او حافظ ابن حجر رحمه الله بيان کړې شوې تطبيقات غير صحيح ګرځولی دی. دعلامه داؤد رحمه الله بيان کړې شوی تطبيق باندې نقدکولوسره فرمائی چه مونږ ددې خبرې نه انکار نه کوو چه نساء بنی اسرائيل د بنات آدم نه دی مګر دلته کلام په اوليت کښې دې اودامخالفت هم په دې صورت کښې ختميدې شی چه په دواړو اوليتونوکښې تطبيق ورکړې شی. دغه شان دعلامه داؤدی رحمه الله د قول متعلق چه دا اووئيلې شو چه ددې قول مطابق بنات آدم عام لفظ دې اودې نه مراد خاص دې نوداخبره هم صحيح نه ده ځکه چه دحضورپاك كلام عموم ولې په يوبل باندې خاص کولې شی؟ دويم تطبيق کوم چه حافظ ابن حجر رحمه الله بيان کړې دې هغه هم دمعنوی ذوق نه خالی دې ځکه چه دلته أول إرسال لفظ دې نه چه صرف لفظ إرسال اوهم اوليت دلته زير بحث دې دکمی زياتی سوال هم په مينځ کښې نشته دې. بل ددې څه دليل دې چه اول په حيض کښې کمې وو په کوم کښې روستو بيا زياتې اوشو؟ اودا چا نقل کړل؟

دعلامه عينی رحمه الله رائې: ددې نقد نه پس علامه عينی رحمه الله اوفرمائيل چه زما په نيز د تطبيق صورت دادې چه ممکن دی د کثرت عناد د وجې نه الله تعالی د بنات بنی اسرائيل حيض منقطع کړې وی چه دوی له اود دوی خاوندانو له دعناد سزا ورکړې شی او څه موده هم په دغه حال باندې تيريدو نه پس الله تعالی په هغوی باندې رحم کړې وی اوبيائې دحيض دعادت اجراء کړې وی ځکه چه دالله تعالی هم د حکمت او رحمتلاندې حيض د وجود د نسل سبب جوړ کړې دې چه د کومو ښځو په رحم کښې د حيض صلاحيت وی هم هغه حمل قبلوی. په دې وجه په صغر سنی يعنی کم عمرئی او سن اياس يعنی زيات عمر کښې نه حيض وی اونه حمل حصاريږی. غرض دا چه کله دحيض شروع شوې وی نوهم هغه د مدت انتقطاع په لحاظ سره أول إرسال ګرځی لهذا د اوليت اطلاق هم په دې اعتبارسره شوې دې کوم چه د امور نسبيه نه دی.[4]

دعلامه عينی رحمه الله په رائې باندې نقد: علامه رشيداحمد ګنګوهی رحمه الله په دې موقع باندې ليکلی دی چه کوم اعتراض علامه عينی رحمه الله په حافظ ابن حجر رحمه الله باندې کړې دې هغه به پخپله هم په هغه باندې وارد کيږی چه د انقطاع او اجراء دليل څه دې؟ بلکه يوبل اعتراض داهم کيدې شی چه هغه د حيض انقطاع عقوبت خودلې اوارسال ئې رحمت حالانکه رسول الله ﷺ حيض ته نقص دين فرمائيلې.

---

[1]) لامع الدراری: ۲۳۹/۲ الکنز المتواری: ۲۴۶/۳ الأبواب والتراجم: ۶۳

[2]) الکنز المتواری: ۲۴۶/۳ الأبواب والتراجم: ۶۳

[3]) فيض الباری: ۴۸۶/۱.

[4]) عمدة القاری: ۳۸۰/۳-۳۷۹ لامع الدراری: ۲۳۹/۲ الکنز المتواری: ۲۴۷/۳ أنوار الباری: ۳۵۲/۱۰.

چنانچه «باب ترك الحائض الصوم» كښې روايت دې چه كله ښځو د حضورپاك نه د ددين د نقصان په حواله سره تپوس اوكړو نو حضورپاك اوفرمائيل: «أليس إذا حاضت لم تصل ولم تصم، فذلك من نقصان دينها» يعنى ولې داسې نه ده چه يوه ښځه په حيض كښې راګيره شى نو مونځونه نه كوى اونه روژې ساتى؟ نو بس هم دغه ددې د دين نقصان دې.[1]

دعلامه انورشاه كشميرى رحمه الله دطرفنه ددې نقد جواب: علامه كشميرى رحمه الله اوفرمائيل چه د محقق عينى رحمه الله د طرف نه دا جواب وركړې كيدې شى چه هم دارسال د لفظ نه دا استنباط كيږى چه ددې نه پس د انقطاع صورت پاتې شوې دې اوكيدې شى هم ددې نه محقق عينى رحمه الله احتمال مذكوره راويستې دې. «والله اعلم»

ددويم اعتراض جواب دادې چه په حيض كښې دواړه اړخونه دى په دې لحاظ سره چه هم ددې د وجې نه په ارحام كښې د حمل قبلولو صلاحيت پيداكيږى اوهغه دتوالد اوتناسل ذريعه ده، يقيناً چه رحمت دې. بل دا چه د طب په رڼا كښې هم دحيض صحيح صورت د ښځې د رحم د اندام دپاره د صحت دليل دې اوددې بې قاعدګى يا غيرمعتاد كمې زياتې دبيمارئى يا استحاضه شكل دې.

پاتې شوه ددين د نقصان والا خبره نوهغه د ظاهر او ښكاره والى په لحاظ سره ده چه په ظاهره د يوشرعى او سماوى عذر لاندې ښځه د فرائض د اداكولو نه محروم كيږى ليكن په حقيقى او معنوى اعتبار سره صرف ددې په وجه سره د هغې دين د كمې مرتبې والاكيږى نه اونه دا وئيلې كيدې شى چه خامخا هغه په داسې حالت كښې د الله تعالى عذاب لقمت يا عتاب لاندې راغلې ده. دا خو هم داسې دى لكه چه مونږ ښځوته په جمعه اود جهاد په جماعاتو كښې د عدم شركت په سبب ناقصات الدين نه شووئيلې. الغرض په چا باندې چه څومره فرائض دى هغه به دهغې په اداكولو سره كامل الدين ګڼرلې شى سره ددې چه هغه د نورو په مقابله كښې د اعمالو په لحاظ سره كم وى.[2]

هم دغه وجه ده چه كله اسماء بنت يزيدبن السكن انصاريه رضى الله عنها دنبى كريم صلى الله عليه وسلم په خدمت كښې حاضره شوه اوعرض ئې اوكړو:..... زه دښځودطرف نه دهغوى د نمائنده كيدو سره راغلې يم چه د ټولو عرض معروض تاسوس ته پيش كړم. الله تعالى تاسو د سړو او ښځو ټولو دپاره مبعوث كړې ئى لهذا مونږ ټول ايمان راوړو او ستاسو اتباع مو اوكړه. ليكن مونږ ټولې ښځې ذات يو په كورونوكښې راګيرې شوې د پردې اوحجاب پابند اوهم په كورونوكښې ناسته زمونږ كاردې. سړى هم زمونږ نه خپل خواهشات پوره كوى اومونږ دهغوى د اولاد بوج هم زغمو اود «بهر اوسيدو د آزادئى د وجې نه» سړو ته د جمعه وجماعات او جنازه كښې د شركت د وجې نه نيكئى او فضائل ملاويږى اوكله چه هغوى جهاد ته ځى نومونږ دهغوى د مالونو او اولاد هم حفاظت كوو نو آيا په داسې صورت كښې دهغوى د مذكوره اعمالونه په اجر اوثواب كښې مونږ هم څه حصه وى كه نه؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم چه دحضرت اسماء رضى الله عنها عرض معروض واوريدو نو دصحابه كرامو طرف ته متوجه كيدو سره ئې سوال اوكړو چه آيا تاسو كله د يوې ښځې خبرې اترې او د دين د سوال باره كښې ددې نه كله ښكلې وينا اوريدلې ده؟ عرض اوكړې شو نه، اې دالله رسول صلى الله عليه وسلم بياحضورپاك د اسماء رضى الله عنها طرف ته متوجه شو وئى فرمائيل «انصرفي يا أسماء! وأعلمي من وراءك من النساء ان حسن احداكن لزوجها وطلبها لمرضاته واتباعها

---

[1] لامع الدرارى: ٢/٠٤٢ الكنزالمتوارى: ٣/٢٤٨-٢٤٧ أنوار البارى: ٣٥٢/١٠.

[2] أنوار البارى: ١٠/٣٥٣-٣٥٢.

لموافقته بعدل كل ماذكرت للرجال)) فانصرفت أسماء وهي تهلل وتكبر استبشارا بما قال لها رسول الله ﷺ (١)

ترجمه: "اسماء زه لاړه شه اوټولو ښځوته اووايه که دهغوی رويه دخپل خاوندانوسره ښه ده اودوی دهغوی د مرضياتو طلب اوکوشش کوی اود هغوی داتباع او موافقت کوشش کوی نوداڅيزونه به دابښځي (د اخروي مراتب په لحاظ سره) دهغه سړو برابر کوی څوك چه دغه پورتنی اعمال کوی".
داخوشخبری د الله تعالی د پيغمبر ﷺ نه اوريدو سره حضرت اسماء رضي الله عنها د ډيرې خوشحالئی نه تهليل او تکبير وئيلوسره واپس شوه.
په دې حديث کښې د عدل لفظ دې چه ښځې د مذکوره خبرو د وجې نه به مجاهدين اوکامل الايمان سړو برابر شی نوکتلې به شی چه هغه دينی نقص چرته لاړو؟
غرض حاصل د کلام دادې چه کوم امر ته په حديث کښې نقصان دين وئيلې شوې دې هغه په ظاهری لحاظ سره کمې ضرور دې مګر په حقيقت کښې د عذر اومجبورئی د حالت د وجې نه کمې او نقص داعمال، دينی نقص نه دې اود شارع ﷺ مقصد صرف دادې چه ښځوته کوم دعقل اودين حصه ورکړې شوې ده هغه دهغوی د حده پورې د معاش او معاد د اصلاح دپاره کافی ده. ليکن که هغوی د خپل عمل ددائرې نه اوځی د سړو خاص معاملاتو اوبهرنی امورو په ملکی سياسيات وغيره کښې حصه اخستل غواړی نوددوی نه د څه د بهترئی اميد نشته دې بلکه ددوی نه په اکثروختونوکښې به د سړو عقلونه هم خراب کړی اود قسم قسم فسادونو او فتنو دروازې کولاؤ شی. (٢)

دعلامه قسطلانی رحمه الله رائې: علامه قسطلانی رحمه الله د علامه بدرالدين دمامينی رحمه الله په حواله سره ليکلی دی چه هغوی په مصابيح الجامع کښې دا توجيه ذکر کړې ده چه ارسال حيض نه مراد دمنع د حکم اجراء ده د کوم شروع چه د بنی اسرائيلود ښځونه شوې. په نورو الفاظوکښې د حيض وجود خو هم د شروع نه وومګرمخصوص احکام دټولونه اول په اسرائيلی ښځو باندې نازل شو ((أول أرسل الحيض على بنی إسرائيل)) نه هم دغه مراد دې. (٣)

دعلامه قسطلانی رحمه الله په رائې باندې نقد: علامه رشيداحمد ګنګوهی رحمه الله فرمائی چه په دې توجيه باندې حاشية الطحطاوي على مراقي الفلاح (٤) په روايت سره اشکال کيږی چه د حيض د وجې نه د مونځ حکم دحضرت حواء عليها السلام د زمانې نه دې څکه چه کله هغې دحضرت آدم عليه السلام نه د مونځ حکم معلوم کړو نوهغوی اوفرمائيل چه زه نه پوهيږم بيا دالله تعالی د طرف نه وحی نازل شوه چه مونځ روژه دې ترك کړی، دمونځ قضاء به نه وی او د روژې قضاء به وی. (٥)

((وقول النبي صلى الله عليه وسلم: هذا شيئ كتبه الله على بنات آدم)) اود نبی کريم ﷺ ارشاد دې چه دا (حيض) يو داسې څيزدې کوم چه الله تعالی په بنات آدم عليه السلام باندې ليکلې دې.

د مذکوره تعليق تخريج: دا هم د امام بخاری رحمه الله د جمله تعليقاتونه دی کوم چه هغوی په راتلونکی ((باب الأمر بالنفساء إذا نفسن)) کښې موصولاً ذکر کړې دې البته هلته د "هذا شيئ" په ځائی "هذا أمر" الفاظ

---

١) الاستيعاب فی أسماء الأصحاب: ٢٣٧/٤.
٢) أنوار الباری: ٢٥٣/١٠.
٣) إرشاد الساری: ٥٣٢/١ الكنز المتواری: ٢٤٨/٣ لامع الدراری: ٢٤٠/٢ أنوار الباری: ٢٥٣/١٠.
٤) ص: ١٤٨-١٤٧.
٥) الكنز المتواری: ٢٤٨/٣ لامع الدراری: ٢٤٠/٢ أنوار الباری: ٢٥٣/١٠.

مروی دی. دې نه پس «باب تقضي الحائض المناسك كلها إلا الطواف» كښې هم دا روايت موصولاً ذكر كړې دې.[1] ليكن هلته "هذا شيء" په ځائې باندې "ذلك شيء" الفاظ سره نقل دی.[2]

دتعليق مقصد: ددې تعليق ذكركولوسره دامام بخاری رحمه الله مقصد دې خبرې ته ترجيح وركول دی چه دحيض وجودد بنات آدم دپيدائش نه دې ځكه چه تعليق مذكورهم په دې باندې دال دې اوهم ددې وجې نه دواړه روايتونه ذكركولونه پس امام بخاری رحمه الله فرمائی«وحديث النبي ﷺ أكثر».[3]

وَقَالَ بَعْضُهُمْ: «كَانَ أَوَّلُ مَا أُرْسِلَ الْحَيْضُ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ» قَالَ أَبُوعَبْدِاللهِ: «وَحَدِيثُ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم أَكْثَرُ»

بعض اهل علم وئيلی دی چه د ټولو نه اول حيض بنی اسرائيلوكښې راغلې. د "بعضهم" نه مراد حضرت ابن مسعود رضي الله عنه او حضرت عائشه رضي الله عنها ده.[4]

د مذكوره تعليق تخريج: دامعلق روايت په حقيقت كښې دحضرت عائشه رضي الله عنها اوحضرت عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه قول دې كوم چه محدث عبدالرزاق رحمه الله ددې دواړو حضراتو نه په صحيح سندسره روايت كړې دې مګر داخبره دې واضحه وی چه دمحدث عبدالرزاق رحمه الله تخريج كړې شوې ددې دواړو حضراتو د روايتونو الفاظ په صحيح بخاری كښې د دغه پورتنی نقل كړې شوی معلق روايت د الفاظونه مختلف دی. البته مفهوم دټولو هم يودې.

دمحدث عبدالرزاق رحمه الله تخريج كړې شوې دعائشه رضي الله عنها د روايت الفاظ دادی«عبدالرزاق عن معمر عن هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة قالت: كان نساء بني إسرائيل يتخذن أرجلاً من خشب يتشرفن للرجال في المساجد فحرم الله عليهن المساجد، وسلطت عليهن الحيضة»يعنی حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی چه د بنی اسرائيلوښځوبه د لرګی مصنوعی خپې جوړولې دې دپاره چه په جماتونو كښې سرو ته اوكتلې شی ددې ښځو ددې كار د وجې نه الله تعالی په هغوی باندې جماتونوته راتلل حرام كړل اوپه هغوی باندې حيض مسلط كړو.

اود حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه د روايت الفاظ دادی: «عبدالرزاق عن الثوري عن الأعمش عن إبراهيم عن أبي معمر عن ابن مسعود قال: كان الرجال والنساء في بني إسرائيل يصلون جميعاً فكانت المرأة لها الخليل تلبس القالبين تطول بهما لخليلها، فألقى عليهن الحيض، فكان ابن مسعود يقول: أخروهن حيث أخرهن الله. فقلنا لأبي بكر: ما القالبين؟ قال: رفيصين من خشب» يعنی حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه فرمائی چه د بنی اسرائيلوسړی اوښځې ټولو به يوځائی مونځ كولو، په دوی كښې به د يوې ښځې دوست وو د چاد پاره چه به دغه ښځې قالبين اچول دې دپاره چه اوچته شی اوهغه خپل دوست اووينی. ددې ښځوددې حركت د وجې نه په هغوی باندې حيض مسلط كړې شو. په دې وجه به ابن مسعود رضي الله عنه فرمائيل چه دا ښځې شاته كړئی لكه څنګه چه الله تعالی دوی شاته كړې دی. راوی وائی چه بيا مونږ د ابوبكر رضي الله عنه نه تپوس اوكړو دا قالبين څه څيزدې؟ نوهغوی اوفرمائيل د لرګی نه جوړې شوې مصنوعی خپې.

د مذكوره تعليق مقصد: ددې تعليق نه د امام بخاری رحمه الله مقصد د حيض د شروع كيدو سره متعلق دويم قول ذكر كول دی دې دپاره چه ددې نه پس هغه دا فيصله اوكړی چه د هغوی په نيز دواړو

[1] فتح الباری: ۵۲۷/۱تغليق التعليق: ۱۶۷/۲عمدة القاری: ۳۷۸إرشادالساری:۵۳۲/۱.
[2] إرشاد الساری: ۵۳۲/۱.
[3] تقرير بخاری: ۹٤/۲.
[4] فتح الباری: ۵۲۷/۱عمدة القاری: ۳۷۸/۳إرشادالساری: ۵۳۳/۱الكنز المتواری: ۲٤۶/۳لامع الدراری: ۲۳۸/۲.

اقوالو كښې راجح كول يو دي. چنانچه ددې تعليق نه پس ((وحديث النبي صلى الله عليه وسلم أكثر)) ونيلو سره فيصله اوفرمائيله چه دهغوی په نيز راجح رومبې قول دې.[1]

د مذكوره تعليقاتو ترجمة الباب سره مناسبت: ددې دوارو معلق روايتونو ترجمة الباب سره مناسبت واضح دې. په ترجمة الباب كښې دا سوال اوچت كړې شو چه حيض كله شروع شوې اود ترجمة الباب نه لاندې په شروع كښې دوه معلق روايتونه پيش كولوسره د حيض د شروع كيدوسره متعلق دوه قوله ذكر كړل اوبيائې په دې كښې يو قول ته ترجيح وركړه.[2]

علمي نكته: علامه شبير احمد عثماني رحمه الله فرمائي چه امام بخاري رحمه الله د ابن مسعود رضي الله عنه او حضرت عائشه رضي الله عنها غوندې جليل القدر صحابه په "بعضهم" سره تعبير كوی، معاذ الله پدې كښې دهغوی سپكاوې مقصود نه دې بلكه كه په اصل كښې د بعضهم سره څه تحقير مترشح كيږي نوهغه د قائل تحقير نه دې بلكه د قول تحقير دې. هم دلته داسې اوګنړئې چه امام بخاري امام ابوحنيفه ته په بعض الناس سره تعبير كوی په دې سره د امام صاحب سپكاوې مقصودنه دې بلكه بعض ځايونو كښې امام شافعي هم بعض الناس سره تعبير كړې دې. او دومره خبره ضرور ده چه امام بخاري ته د امام ابوحنيفه مذاق سره طبعي مناسبت نه وو ځكه چه دهغه شيخ نعيم بن حماد د امام ابوحنيفه ډيرزيات مخالف وو.[3]

قوله:: (قال ابوعبدالله): دابوعبدالله نه مراد پخپله هم امام بخاري رحمه الله دې[4] ابوذر، ابوالوقت او د ابن عساكر روايت كښې "قال أبوعبدالله" ساقط دې.

قوله:: (وحديث النبي صلى الله عليه وسلم أكثر): امام بخاري رحمه الله فرمائي اود نبي كريم صلى الله عليه وسلم حديث اشمل يعني ټولو ښځوته شامل دې.

د بخاري رحمه الله مقصد: د حيض د شروع سره متعلق دواړه روايتونه ذكركولونه پس امام بخاري رحمه الله روايت اولى ته ترجيح وركولوسره فرمائي: ((وحديث النبي صلى الله عليه وسلم أكثر)).[5]

په عام اومتداول نسخوكښې "أكثر" هم په ثاء المثلثة سره ذكردې دكوم مطلب چه دې دحضورپاك حديث د قوت او دليل په اعتبارسره صحابه كرام رضي الله عنهم او غيرصحابه د ټولود كلام نه زيات دې. علامه كرماني رحمه الله د أكثر تشريح أشمل سره كړې ده دكوم مطلب چه د حضورپاك حديث ټولو ښځوته شامل دې سره ددې كه هغه د نساء بنی اسرائيل وی. يا ددې نه اول يا ددې نه پس د زماني ښځې وی صرف نساء بني اسرائيل سره خاص نه دې ځكه چه د بنات آدم لفظ عام دې. بعض نسخوكښې أكثر په ځائې أكبر نقل دې نوپه داسې صورت كښې به معنى شي ((وحديث النبي صلى الله عليه وسلم أعظم وأجل وأكد ثبوتا)) چه د حضورپاك حديث په اعتبارد ثبوت زيات مؤكد او ډير عظيم دې.[6]

---

[1] تقرير بخاري: ۳۱۰/۲.

[2] تقرير بخاري: ۳۱۰/۲.

[3] فضل الباري: ۴۶۴/۲.

[4] عمدة القاري: ۳۷۹/۳إرشادالساري: ۵۳۳/۱.

[5] لامع الدراري: ۲۳۹/۲الكنزالمتواري:۲۴۶/۳ فضل الباري: ۴۶۴/۲فيض الباري:۴۸۶/۱.

[6] فتح الباري: ۵۲۷/۱عمدة القاري: ۳۷۹/۳شرح الكرماني:۱۵۸/۳الكنزالمتواري:۲۴۶/۳لامع الدراري: ۲۳۸/۲.

اشكال اودهغې جواب: اشكال دادې چه سره ددې په ظاهره قول دحضرت عائشه رضي الله عنها او ابن مسعود رضي الله عنه دواړه موقوف دي مګرحکماً مرفوع دی ځکه چه داتاريخ خودل څه عقلي څيزنه دې؟ جواب دادې سره ددې چه په دې کښې د عقلي کيدو احتمال نشته مګر ممکن دې چه اسرائيليات رسيدلي وی يادهغې نه اخذ کړې شوې څه خبره وی. بهرحال يوروايت ته د ترجيح ورکولوپه خانې په دې کښې تطبيق هم ورکولې شي دکوم مکمل تفصيل چه وړاندې تير شوې دې. [۱]

دويم اشكال: «أول ما أرسل الحيض على بني إسرائيل» باندې اشكال کيږی چه د حيض اجراء خو بنات اسرائيل باندې اوشوه نه چه دهغوی په خامنو باندې بيانې على بني اسرائيل ولې اوفرمائيل؟ نو جواب دادې چه دلته مضاف محذوف دې اوتقديری عبارت داسې دې: «أي: على بنات بني إسرائيل» او په دې باندې د رسول الله صلی الله علیه وسلم ارشاد مبارک «كتبه الله على بنات بني آدم» شاهد دې. [۲]

اعراب: على بني إسرائيل په محل دنصب کښې واقع دې او كان دپاره خبر دې او أول ما أرسل الحيض، د كان اسم دې اوما مصدريه دې. لهذا تقديری عبارت به داسې شی «كان أول إرسال الحيض على بني إسرائيل» [۳]

فائده: دحضرت عائشه صديقه رضي الله عنها او ابن مسعود رضي الله عنه نه نقل کړې شوې روايت ذکر کولونه پس حضرت مولانا انور شاه کشميری رحمه الله فرمائی چه ددې روايت نه معلومه شوه چه ښځې د جماتونو نه منع کول پخوانی سنت دی [۴]

بل چه کله شريعت د قبائح او منکراتو د بچ کولودپاره ښځې د جماتونو غوندې مقدس مقاماتو نه منع کړې نودهغوی د پاره دعام د سيل ځايونو بازارونو او مخلوط تعليمی ادارو وغيره ته د تللو په درجه اولی باندې ممانعت وی. [۵]

باب الأمر بالنفساء إذا نفسن [۶]

دماقبل سره ربط: د اکثر نسخونه دا ترجمة الباب ساقط دې البته په کومو نسخوکښې چه ترجمة الباب قائم دې دهغه نسخو په اعتبارسره سابقه باب سره ربط دادې چه په تيرشوی باب کښې د حيض تاريخ د بحث موضوع جوړه کړه او اوس په دې باب کښې حائضه سره متعلق د احکامو تذکره کيږی ځکه چه دلته دنفساء نه مراد حائضه ده. [۷]

---

[۱] فضل الباري: ۴۶۵/۲.

[۲] عمدة القاري: ۳۷۹/۳.

[۳] إرشادالساري: ۵۳۳/۱عمدة القاري: ۳۵۲/۱.

[۴] فيض الباري: ۴۸۶/۱أنوارالباري: ۱/۳۵۲.

[۵] أنوار الباري: ۳۵۲/۱.

[۶] په دې تقرير کښې دَ متن په توګه دَصحيح بخاری کومه نسخه استعمال کړې شوې ده په هغې باندې داکتر مصطفى ديب البغا تحقيقی کارکړې دې ددې نسخه مطابق په دې مقام باندې دغه پورته ذکرشوې ترجمة الباب "باب الأمر بالنفساء إذا نفسن" موجود نه دې مګر مونږ دا ترجمة الباب تسليم کولو په تقدير باندې تول بحثونه ذکرکړی دی اوهم دَدې دَپاره ترجمة الباب درج کړې شوې دې.

[۷] عمدة القاري: ۳۸۰/۳.

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی: أي:الأمرالمتعلق بهن چه دا باب دحائضه ښځوسره متعلق د حکم په بیان کښې دی.[1] خوشیخ المشائخ شاه ولی الله رحمه الله فرمائی:أي: الأمر بأداء مناسك الحج إلا الطواف چه دا باب په هغه باره کښې دې چه حائضه ښځو له به بغیرد طواف نه د ټول مناسك حج د اداکولوحکم ورکولې شی[2] علامه قسطلانی رحمه الله ترجمة الباب کښې دنفساء په ځائی نساء لفظ ذکرکړې دې یعنی باب الأمر للنساء إذانفسن.[3] النفساء مفرددې ددې جمع نفاس راځی.

قوله: إذانفسن: بعض روایاتوکښې نفسن (صیغه د جمع مؤنث) په ځائی نفس (صیغه واحدمذکر) نقل ده لیکن په هرو دوو صورتونوکښې (که جمع مؤنث صیغه وی اوکه د واحدمذکر صیغه وی) په دې کښې موجود ضمیر نفساء طرف ته راګرځی کوم چه مفرد مؤنث دې. اوس که چرې جمع مؤنث دې نوددې مفرد دمؤنث طرف ته راګرځیدل به په اعتبارد جنس وی اوکه چرې مفرد مذکر دې نوددې د مؤنث طرف ته ګرځیدل په اعتبارد شخص دې. یا بیا ددې وجې نه چه دلته هیڅ قسم التباس نه لازمیږی ځکه چه حیض هم ښځو سره خاص دې.[4]

بل الأمر بالنفساء کښې "ب" زائده ده ځکه چه نفساء ماموره ده (چه دې ته حکم ورکړې شوې دې) دې د پاره چه مامور بها، یا به بیا تقدیری عبارت داسې دې «الأمر الملتبس بالنفساء»[5]

دترجمة الباب مقصد: د ابوذر او ابوالوقت په نسخوکښې علاوه د نورو ټولو نسخو نه دا ترجمه ساقط ده[6] اوس که چرې دا ترجمه اومنلې شی لکه چه دابوذر او ابوالوقت په نسخوکښې ده نوددې مقصد به داوی چه په ایام حیض کښې ښځې دټولو امورو نه بې تعلق کیږی نه بلکه په دغه ایام کښې هم د ښځوسره د څه اوامر او نواهی تعلق وی.ښځې په دې ورځوکښې هم ددینی امور ذکرکولې شی او دوی په دینی ماحول کښې شریکیدو اجازت دې.اوګورئی عائشه رضي الله عنها حضورپاك دطواف او سعی نه علاوه ټول ارکان مثلاً عرفات کښې حصاریدل اومزدلفه کښې کانړی ویشتل وغیره اجازت ئې ورکړو.

اود عام نسخو مطابق چه ترجمه تسلیم نه کړې شی نو په دې صورت کښې ذکرکړې شوې حدیث د حضرت عائشه رضي الله عنها الفاظ «إن هذا أمر كتبه الله على بنات آدم» نه د ترجمة الباب مقصد واضح کیږی د کوم تفصیل چه تیر شوی باب کښې دترجمة الباب مقصد په عنوان سره تیرشوې دې او په حدیث اوترجمة الباب کښې مناسبت هم بالکل واضح دې چه په دواړو کښې د بدایت حیض موضوع ده.[7]

د شیخ الحدیث زکریا رحمه الله رائې: حضرت شیخ الحدیث زکریا رحمه الله د ترجمة الباب سره متعلق فرمائی چه «والظاهر حذفه» چه ددې ترجمه نه کیدل ظاهر دی ګنی وراندینئی ترجمه به بغیرد حدیث شی لیکن که ترجمه تسلیم کړې شی نوددې نه مقصد به په حیض او نفاس کښې د حکم اتحاد بیانول وی،

---

[1] فتح الباری: ۵۲۷/۱.

[2] رسالة شرح تراجم أبواب صحیح البخاری ص: ۱۹،الأبواب والتراجم: ۶۳ الکنزالمتواری: ۲۴۸/۳.

[3] إرشادالساری: ۵۳۳/۱ الکنز المتواری: ۲۴۹/۳.

[4] عمدة ا لقاری: ۳۰/۳ إرشادالساری: ۵۳۳/۱.

[5] عمدة القاری:۳۸۰/۳إرشادالساری: ۵۳۳/۱تحفة الباری: ۲۴۱/۱.

[6] فتح الباری: ۵۲۷/۱عمدة القاری: ۳۸۰/۳الکنزالمتواری:۲۴۸/۳.

[7] فضل الباری:۴۶۵/۲.

خکه چه د ترجمة الباب لاندې ذکرشوې حدیث کښې دی چه حضورپاك دحضرت عائشه رضي الله عنها نه د حیض متعلق په دې الفاظو "أنفست؟" کښې تپوس کړې وو. لکه چه په حیض باندې د نفاس اطلاق کولوسره ئې د تحاد حکم طرف ته اشاره اوفرمائیله. مګر بیا پخپله په دې غرض باندې اشکال کولو سره دا رد کړو چه داغرض خو دیر زر «باب من سمى النفاس حيضا» لاندې راخی اوبیائی دویم غرض بیان اوفرمائیلو چه زما په نیز د امام بخاری رحمه الله مقصد دادې چه حائضه ته د احرام تړلو په موقع باندې د غسل حکم ورکړې شی.

په دې غرض باندې دې دا اشکال نه وی چه بیاخو به دا ترجمة الباب په کتاب الحج کښې کیدل پکاردی خکه چه دا ترجمه لکه څنګه چه کتاب الحج سره متعلق ده هم هغه شان کتاب الحیض سره هم متعلق ده او په بخاری شریف کښې دا دیر مثالونه دی چه د کومو مسئلو تعلق دوو کتابونوسره وی نو امام بخاری رحمه الله دغه مسائل په دواړو کتابونو کښې درج کوی. چنانچه «باب ترك الحائض الصوم» او «باب اعتكاف المستحاضة» دا ابواب په کتاب الحیض کښې هم دی اوکتاب الصوم کښې هم.

دغه شان «باب: كيف تقضي الحائض المناسك كلها الخ» او «كيف تهل الحائض؟» دا ابواب کتاب الحیض او کتاب الحج دواړو کښې دی. الغرض چه دکومو مسائلو تعلق دوو کتابونو سره وی نوامام بخاری رحمه الله مسائل په دواړو کتابونوکښې درج کوی.[1]

الحديث الأول

[٢٩٠]- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْقَاسِمِ، قَالَ: سَمِعْتُ الْقَاسِمَ بْنَ مُحَمَّدٍ [ص:٦٧]، يَقُولُ: سَمِعْتُ عَائِشَةَ تَقُولُ: خَرَجْنَا لاَ نَرَى إِلَّا الْحَجَّ، فَلَمَّا كُنَّا بِسَرِفَ حِضْتُ، فَدَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صلى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا أَبْكِي، قَالَ: «مَا لَكِ أَنُفِسْتِ؟». قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: «إِنَّ هَذَا أَمْرٌ كَتَبَهُ اللَّهُ على بَنَاتِ آدَمَ، فَاقْضِي مَا يَقْضِي الحَاجُّ، غَيْرَ أَنْ لاَ تَطُوفِي بِالْبَيْتِ» قَالَتْ: وَضَحَّى رَسُولُ اللَّهِ صلى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ نِسَائِهِ بِالْبَقَرِ[2] [٢٩٩، ٣١٠، ٣١١، ٣١٣، ١٤٤٦، ١٤٨١، ١٤٨٥، ١٤٨٦، ١٤٨٧، ١٥٥٧، ١٥٦٧، ١٦٢٣، ١٧٣٣، ١٧٩١، ١٧٩٤ - ١٧٩٦، ٢٧٩٣، ٤١٣٤، ٤١٤٦، ٥٢٢٨، ٥٢٣٩، ٦٨٠٢، وانظر ١٧٠٢]

[1] الكنزالمتواري: ٢٤٨/٣الأبواب والتراجم: ٦٣

[2] قوله: "عائشة : الحديث أخرجه البخاري في باب: تقضي الحائض المناسک كلها إلا الطواف بالبيت، رقم الحديث ٣٠٥، وباب امتشاط المرأة عند غسلها من الحيض، رقم الحديث: ٣١٦وباب كيف تهل الحائض بالحج والعمرة رقم الحديث: ٣١٩وباب المرأة تحيض بعد الإفاضة رقم ا لحديث ٣٢٨وفي الحج باب الحج على الرجل رقم الحديث: ١٥١٦، ١٥١٨ وباب كيف تهل الحائض والنفساء رقم الحديث: ١٥٥٦ وباب قول الله تعالى ﴿الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ﴾ : ١٥٦٠ وباب التمتع والقرآن والإفراد بالحج الخ رقم الحديث: ١٥٦١،١٥٦٢ وباب طواف القارن رقم الحديث: ١٦٣٨ وباب تقضي الحائض المناسک كلهاإلا الطواف بالبيت الخ رقم الحديث: ١٦٥٠ وباب ذبح الرجل البقر عن نسائه من غير أرمهن رقم الحديث: ١٧٠٩ وباب ما يأكل من البدن وما يتصدق رقم الحديث: ١٧٢٠ وباب الزيارة يوم النحر رقم الحديث: ١٧٣٣ وباب إذا حاضت المرأة بعد ما أفاضت رقم الحديث: ١٧٥٧، ١٧٦٢ وباب الإدلاج من المحصب رقم الحديث: ١٧٧١، ١٧٧٢ وفي العمرة باب العمرة ليلة الحصبة وغيرها رقم الحديث: ١٧٧٣

ترجمه: حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی چه مونږ د حج په اراده اووتلو، کله چه مونږ مقام سرف ته اورسیدو نو زه حائضه شوم، په دې خبره باندې ما ژړل نو رسول الله ﷺ تشریف راوړو. حضورپاک تپوس اوکړو په تاس څه چل اوشو آیا حائضه شوې نې؟ مااووئیل او جی، په دې باندې حضورپاک اوفرمائیل دا یوداسې څیزدې کومو چه الله تعالی د آدم علیه السلام د لونړو دپاره لیکلې دې په دې وجه ته هم د حج افعال پوره کړه البته دبیت الله طواف مه کوه. حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی چه رسول الله ﷺ د خپلو بیبیانودطرف نه د غوا قربانی اوکړه.

تراجم رجال

علی بن عبدالله: دا امیرالمؤمنین فی الحدیث الحجه، امام ابوالحسن علی بن عبدالله بن جعفر بن نجیح سعدی بصری رحمه الله دې چه د ابن المدینی په نوم سره مشهوردې. ددوی حالات «کتاب العلم باب الفهم فی العلم» رومبې حدیث لاندې تفصیلاً تیرشوی دی.(۱)

علامه عینی رحمه الله فرمائی چه امام ابن المدینی رحمه الله دهغه اشخاصونه دې دچاچه د خپل ښارطرف ته نسبت خلاف قیاس دې.(۲)چنانچه ابن الاثیر رحمه الله فرمائی چه "مدنی" بحذف الیاء والهاء مدینه رسول ﷺ طرف ته مسنوب دې.(۳)

اسماعیل بن جماد رحمه الله فرمائی چه کله نسبت مدینهٔ رسول ﷺ طرف ته وی نو "مَدَنِیْ" لوستلې شی اوچه کله مدینهٔ منصورطرف ته نسبت وی نو "مدینی" (باعادة الیاء بین الدال والنون)به لوستلې شی دې دپاره چه په نسبت کښې فرق اوشی.(۴)

سفیان: دا امام سفیان بن عیینه رحمه الله دې د دوی حالات بدء الوحی د رومبی حدیث په ضمن کښې مختصراً(۵)او «کتاب العلم باب قول المحدث: حدثنا أو أخبرنا وأنبأنا» په ضمن کښې تفصیلاً تیر شوی دی(۱)

وباب الاعتمار بعدالحج بغیر هدی رقم الحدیث: ۱۷۸۶ وباب أجر العمرة علی قدر النصب رقم الحدیث ۱۷۸۷ وباب المعتمر إذا طاف طواف العمرة ثم خرج الخ رقم الحدیث: ۱۷۸۸ وفی الجهادباب الخروج اخر الشهر رقم الحدیث ۲۹۵۲ وباب إرداف المرأة خلف أخیها رقم الحدیث: ۲۹۸٤ وفی المغازی باب حجة الوداع رقم الحدیث: ٤۳۹۵، ٤٤۰۱، ٤٤۰۸ وفی الطلاق باب قول الله تعالی ﴿ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللهُ فِيٓ أَرْحَامِهِنَّ ﴾ الآیة رقم الحدیث: ۵۳۲۹وفی الاضاحی باب الأضحیة للمسافر والنساء رقم الحدیث: ۵۵٤۸ وباب من ذبح ضحیة غیره رقم الحدیث ۵۵۵۹ وفی الأدب باب قول النبی صلی الله علیه وسلم: ((تربت یمینک))و ((عقری حلقی)) رقم الحدیث: ٦۱۵۷ وفی التمنی باب قول النبی صلی الله علیه وسلم: ((لواستقبلت من أمری ما استدبرت)) رقم الحدیث:۷۲۲۹ وأخرجه مسلم فی الحج باب بیان وجوه الإحرام الخ رقم الحدیث: ۲۹۱۰-۲۹۳۵ وأبوداؤد فی المناسک باب فی إفراد الحج رقم الحدیث: ۱۷۷۸، ۱۷۸۳ والنسائی فی الحج باب إباحة فسخ الحج بعمرة الخ رقم الحدیث: ۲۸۰۵وابن ماجه فی المناسک باب الحائض تقضی المناسک إلا الطواف رقم الحدیث: ۲۹٦۳ جامع الأصول حرف الحاء الکتاب الأول فی الحج والعمرة الباب الثالث فی الإفراد الخ الفصل الثالث فی التمتع: ۱٤۰-۱۵۱/۳ رقم الحدیث: ۱٤۱۵.

۱) کشف الباری: ۳۰۲/۳-۲۹۷.

۲) عمدة القاری: ۳۸۰/۳.

۳) منال الطالب: ٦۱۳عمدة القاری: ۳۸۰/۳.

٤) معجم الصحاح للجوهری:۹۷۷ عمدة القاری: ۳۸۰/۳.

۵) کشف الباری:۲۳۸/۱.

عبدالرحمن بن قاسم: دا عبدالرحمن بن قاسم بن محمدبن خلیفهٔ ثاني ابوبکر صدیق رضي الله عنه قرشي تیمي دي. ددوی کنیت ابو محمدالمدنی دی.[1] داد حضرت عائشه رضي الله عنها په ژوند کښې پیداشوی.[2] دوی د خپل پلار قاسم بن محمد، سعید بن المسیب عبدالله بن عبدالله بن عمر سالم بن عبدالله بن عمر نافع مولی ابن عمر محمدبن جعفر بن الزبیر رحمهم الله وغیره نه روایت کوی.[3]

ددوی نه سماك بن حرب، محمدبن مسلم بن شهاب، زهری، عبیدالله بن عمر العمری، محمدبن عجلان، هشام بن عروه، منصور بن زادان، یحیی بن منصور بن زادان، یحیی بن سعیدانصاری، موسی بن عقبه، ایوب سختیانی، حمیدالطویل، مالك بن انس، شعبه، صخربن جویریه، حماد بن سلمه، سفیان ثوری، عبدالرحمن بن عمرو الاوزاعی، عبدالملك بن جریج، لیث بن سعد، لیث بن ابی سلیم، عمرو الحارث مصری، یزیدبن الهاد، محمدبن اسحاق بن یساره، عبدالعزیز ماجشون، عبدالرحمن بن عبدالله مسعودی او سفیان بن عیینه رحمهم الله وغیره ډیر حضرات روایت کوی.[4]

ابن سعد[5] اومصعب بن عبدالله زبیری رحمهما الله فرمائی چه دعبدالرحمن بن قاسم د پلار نوم قریبه بنت عبدالرحمن بن ابی بکر رضي الله عنه دی.[6] لیکن دخلیفه بن خیاط اوحاکم ابواحمد وینا ده چه دوی د والده نوم اسماء بنت عبدالرحمن بن ابی بکر رضي الله عنه دی.[7]

مصعب بن عبدالله زبیری رحمه الله فرمائی «**کان من خیار المسلمین وکان له قد في أهل المشرق**»[8] یعنی عبدالرحمن بن قاسم رحمه الله عامة المسلمین د بهترین انسانانونه وو اود اهل مشرق په نیز هغوی ته ډیر قدر اومنزلت حاصل وو. سفیان بن عیینه رحمه الله فرمائی «**حدثنا عبدالرحمن بن القاسم وکان أفضل أهل زمانه**»[9] هم دغه شان په یویله موقع باندې سفیان بن عیینه رحمه الله فرمائی: «**سمعت عبدالرحمن بن القاسم وما بالمدینة یومئذ أفضل منه**» یعنی ما د عبدالرحمن بن قاسم رحمه الله نه احادیث اوریدلی دی او هغه وخت په مدینه طیبه کښې دهغوی نه بهتر څوك نه وو.[10] امام مالك رحمه الله فرمائی «**لم یخلف أحد أباه في مجلسه إلا عبدالرحمن بن القاسم**»[11] یعنی هیڅ یوسړي دخپل پلار په مجلس کښې دهغه جانشین نه شی جوړیدې سوا د عبدالرحمن بن قاسم رحمه الله نه ځکه چه هم هغوی ته دا شرف حاصل شوې دې. علی بن المدینی رحمه الله فرمائی چه ما سفیان بن عیینه رحمه الله داسې ویناکولوسره اوریدلې چه «**لم یکن بالمدینة رجل أرضی من عبدالرحمن بن القاسم**»[12]

---

[1] کشف الباري: ۳/۱۰۶-۱۰۲.

[2] تهذیب الکمال: ۳٤۷/۱۷تهذیب التهذیب: ٦/۲٥٤سیر أعلام النبلاء: ٦/٥.

[3] تهذیب الکمال: ۳٤۷/۱۷تهذیب التهذیب: ٦/۲٥٤.

[4] دَ شیوخ اوتلازدَ تفصیل دَپاره اوګورئی تهذیب الکمال: ۳٤۸/۱۷.

[5] طبقات ابن سعد: ۱۸۷/٥.

[6] تهذیب الکمال: ۳٤۹/۱۷تهذیب التهذیب: ٦/۲٥٤.

[7] تهذیب الکمال: ۳٥۰/۱۷.

[8] تهذیب الکمال: ۳٤۹/۱۷تهذیب التهذیب: ٦/۲٥٤.

[9] صحیح البخاری کتاب الحج باب الطیب بعد رمی الجمار الخ رقم الحدیث: ۱۷٥التاریخ الکبیر رقم الأعلام: ۱۰۸٦.

[10] صحیح البخاری کتاب اللباس باب ماوطئ من التصاویر رقم الحدیث: ٥۹٥۹.

[11] تهذیب الکمال: ۳٥۱/۱۷تهذیب التهذیب: ٦/۲٥٤.

[12] تهذیب الکمال:۳٥۰/۱۷الجرح والتعدیل: ٥/۳٤۰.

امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائی «ثقة ثقة ثقة»[۱] احمد بن عبدالله عجلی، ابوحاتم او امام نسائی رحمهم الله فرمائی "ثقة"[۲] يحيى بن سعيد رحمه الله فرمائی چه ماد هشام بن عروه نه واوريده هغوی د عبدالرحمن بن قاسم رحمه الله نه روايت نقل کړی دې بيائی اوفرمائيل «ملی عن ملی» يعنی «عبدالرحمن عن أبيه»[۳]

ابن سعد او ابوعبيد قاسم بن سلام رحمهما الله او نورو ډيرو حضراتو فرمائيلی چه دهغوی انتقال ۱۲۶هجری کښې شوی. خليفه بن خياط اوابن حبان رحمهما الله [۴]هم دغه قول اختيارکړی چه د هغوی انتقال ۱۲۶هجری کښې په مدينه کښې شوی.[۵] مګر په بل مقام باندې دخليفه نه روايت دې چه دعبدالرحمن بن القاسم اوعبدالله بن ابی نجيح رحمهما الله وصال ۱۳۱هجری کښې شوی[۶] او هم دغه قول د فلاس رحمه الله ، هيثم بن عدی او ابن عدی رحمه الله او ابن قانع رحمه الله اختيارکړی دې. [۷] ليکن دا دويم قول وهم دی[۸]اوصحيح هم دغه دې چه دهغوی وصال ۱۲۶هجری کښې شوی. [۹]
علامه واقدی رحمه الله ليکی چه کله وليدبن يزيد خليفه جوړ شو نوهغه ابوالزناد، عبدالرحمن بن قاسم، ربيعه اومحمد بن المنکدر رحمهما الله راؤغوښتل. چنانچه دا حضرات د شام طرف ته د خليفة وقت سره ملاقات له روان شو مګر عبدالرحمن بن قاسم رحمه الله په دې دوران کښې بيمارشو اود شام د زمکې په مقام فدين کښې وفات شو. [۱۰]
علامه شمس الدين ذهبی رحمه الله فرمائی چه د هغوی انتقال په کال ۱۲۶هجری کښې مقام حوران کښې شوی اوهغه وخت هغوی د اوياؤ په دهائی کښې وو[۱۱]ابن سعد رحمه الله فرمائی«وكان ثقة ورعا كثير الحديث»[۱۲]ابن حبان رحمه الله دهغوی ذکر په کتاب الثقات کښې کړی دې. [۱۳]هغوی په رشته کښې د جعفر صادق رحمه الله ماما وو.[۱۴] علامه ذهبی رحمه الله فرمائی چه دهغوی پيدائش د امير معاويه رضي الله عنه په دور

---

[۱]) تهذيب الكمال: ۳۵۰/۱۷الجرح والتعديل: ۳٤۰/۵تهذيب التهذيب: ۲۵٤/۶.
[۲]) تهذيب الكمال: ۳۵۱/۱۷تهذيب التهذيب: ۲۵٤/۶.
[۳]) الجرح والعديل: ۳٤۰/۵تهذيب الكمال: ۳۵۰/۱۷.
[۴]) تهذيب الكمال: ۳۵۱/۱۷تهذيب التهذيب: ۲۵٤/۶تقريب التهذيب: ٤۶۰/۱كتاب الثقات لابن حبان: ۳۹/٤ شذرات الذهب: ۲۹۵/۱الكامل فی التاريخ: ۵۰۵/٤خلاصة الخزرجی: ۲۳۳ الكاشف: ۱۷۶/۲.
[۵]) كتاب الثقات لابن حبان: ۳۹/٤.
[۶]) تهذيب الكمال: ۳۵۱/۱۷.
[۷]) تهذيب التهذيب: ۲۵٤/۶.
[۸]) تهذيب الكمال: ۳۵۱/۱۷.
[۹]) تهذيب الكمال: ۳۵۲/۱۷تهذيب التهذيب: ۲۵۵/۶.
[۱۰]) تهذيب الكمال: ۳٤۹/۱۷.
[۱۱]) سير أعلام النبلاء: ۶-۵/۵تاريخ الإسلام للذهبي: ٤۸۱/۳.
[۱۲]) تهذيب الكمال: ۳۵۲/۱۷تهذيب التهذيب: ۲۵۵/۶.
[۱۳]) ۳۹/٤.
[۱۴]) سير أعلام النبلاء: ۵/۶.

خلافت کښې شوې دې او زه حيران يم چه هغوی د جابر او سهل بن سعد رضی الله عنهما نه روايات نه دی نقل کړی. (1) نور فرمائی: «وكان إماماً حجةً، ورعاً، فقيه النفس، كبير الشأن» (2).

قاسم: دا قاسم بن محمد ابن ابی بکرصدیق رضی الله عنه دې. ددوی حالات «کتاب الغسل باب من بدأ بالحلاب أو الطيب عند الغسل» لاندې تفصيلاً تيرشوی دی.

عائشة: دا ام المؤمنين حضرت سيده عائشه بنت ابی بکر صديق رضی الله عنهما ده. ددوی حالات «بدء الوحي» ددويم حديث لاندې تفصيلاً تيرشوی دی. (3)

شرح حديث

قوله: (خَرَجْنَا):

د حجة الوداع د پاره کله روانګی اوشوه؟: په دې سلسله کښې د شراح حديث او مؤرخينو اختلاف دې چه د حجة الوداع د پاره حضورپاک په کوم تاريخ او کومه ورځ روان شوې؟ په دې باره کښې درې قسم اقوال دی: (4)

ړومبې قول د امام طبری رحمه الله په حواله سره نقل کولې شی چه د هغوی رائې داده حضورپاک د حجة الوداع دپاره د ذی قعده ۲۴ تاريخ د جمعه په ورځ روان شوې. علامه ابن قيم جوزی رحمه الله دا قول د امام طبری رحمه الله وهم ګرځولوسره فرمائی چه امام طبری رحمه الله ته د حديث الفاظ «لِخَمْسٍ بَقِيْنَ» سره وهم شوې څکه چه هغه په دې الفاظو سره دا ګمان کړې چه داسې په هغه صورت کښې ممکن دی کله چه وتل د جمعه په ورځ اومنلې شی څکه چه د ذوالحجه ړومبې تاريخ د زيارت او ذوالقعده آخری تاريخ د چارشنبې په ورځ متعين دې او جمعه سره شپږ ورځې هم په چارشنبه باندې ختميږی. ددې دپاره د وتلودپاره هم د جمعه ورځ متعين ده. (5)

دبعض عبارتونو نه دا مفهوم کيږی چه امام طبری رحمه الله ته د حديث الفاظ «وذلك لخمس بقين من ذی القعدة» سره وهم شوې دې. (6) څکه چه د ذی الحجه ړومبې تاريخ د زيارت په ورځ وو په کوم کښې چه دهيڅ قسم اختلاف نشته دې نه د محدثينو په مينځ کښې اونه د مؤرخينو څکه چه د ټولو په دې باندې اتفاق دې چه وقوف عرفه د جمعه په ورځ شوې (بغيرد علامه واقدی رحمه الله نه چه دهغوی وينا ده چه وقوف عرفه د هفتې په ورځ شوې وو مګر دې قول سره علامه واقدی رحمه الله منفرددې وهذا لم يقله أحد غيره) (7) کله چه په جمعه باندې نهم تاريخ (وقوف عرفه) اوشوه نو زيارت به اتم تاريخ وی لهذا هم د زيارت په ورځ به ړومبې تاريخ هم وی نو په چارشنبه باندې دص ذوالقعده آخری تاريخ شو. اوس که پنځه ورځې شاته شې نو پنځه ويشتم تاريخ په هفته باندې کيږی او څليريشتم په جمعه باندې کيږی

---

(1) حواله بالا.

(2) حواله بالا.

(3) كشف الباري: ۲۹۱/۱.

(4) أوجزالمسالك: ۸۰/۸.

(5) زادالمعاد: ۲/۳۰۲-۳۰۱أوجزالمسالك: ۸۰/۸.

(6) هذا ما يفهم من عمدة القاري: ۲۴۱/۹وشرح الزرقاني على الموطا: ۳۴۳/۲.

(7) أوجزالمسالك: ۸۰/۸.

او په روايت کښې دی چه پنځه تاريخونه باقي پاتې وو کله چه مونږ اووتلو. معنی دا شوه چه په ځليرېشتم باندې اووتل او په ځليرېشتم باندې وتل هم د جمعه ورځ کيدې شی.[1]

ددې صورت او د وړاندينی د ذکرکولو صورت په وهم کښې فرق دادې چه «لخمس بقين» والاصورت کښې دجمعه ورځ شميرنه کړې شوه يعنی يوم الخروج شميرنه کړې شوه او د لست بقين والاصورت کښې د جمعه ورځ يعنی يوم الخروج هم شمير کړې شوه.

بهرحال د کلام حاصل دادې چه د امام طبری رحمه الله په نيز وتل د جمعه په ورځ د ۲۴ ذی القعده په تاريخ شوې کومه چه فحش غلطی ده ځکه چه په صحيحين کښې دحضرت انس رضی الله عنه نه روايت دې چه مونږ د وتلو په ورځ د ماسپښين مونځ رسول الله صلی الله عليه وسلم سره څلوررکعته اداکړه اود مازيګرمونځ دوه رکعته (قصر) مقام ذوالحليفه کښې اداکړو. نوکه چرې وتل د جمعه په ورځ شوې وې نو حضورپاك د جمعه مونځ ولې ادانه کړو؟[2]

دويم قول[3] دادې چه حضورپاك د حجة الوداع دپاره ۲۴ذی القعده د زيارت په ورځ روان شوې خو لاتردغې پورې د مياشت پوره کيدو کښې شپږ ورځې باقی پاتې وې (په دې شرط چه مياشت د شپږو او شميرلې شی ځکه چه که مياشت د يوکم ديرشو شمير کړې شی نو بيا ۲۴ذی القعده باندې د جمعه ورځ راځی نه چه د زيارت) ځکه چه د ابن عباس رضی الله عنهما نه روايت دې چه رسول الله صلی الله عليه وسلم په ذوالحليفه کښې د شپې تيرولونه پس کله روان شو نوهغه وخت د ذی القعده پنځه تاريخونه باقی وو اوحضرت عمر رضی الله عنه فرمائی د حجة الوداع والاپه کال د عرفه وقوف دجمعه په ورځ شوې وو. لهذا د ذی القعده ړومبې تاريخ د زيارت په ورځ اود ذی القعده آخری تاريخ به د چارشنبې په روځ وی اودا خبره به صحيح وی چه د حضورپاك د حجة الوداع دپاره دمدينې طيبې نه خروج ذوالقعده په ختميدوباندې شپږ تاريخونه وړاندې د زيارت په ورځ اوشو. ددې قول نور وضاحت دحضرت انس رضی الله عنه د روايت نه کيږی چه مونږ د حضورپاك سره په مدينه کښې د ماسپښين مونځ څلوررکعته اداکړو. نوکه خروج پنځه تاريخه وړاندې وې نويقينًا به هم د جمعه ورځ وه اودا امر فيصله شوې دې چه دجمعه په ورځ څلور رکعته نه ادکيږی په دې وجه هم دغه متعين دی چه هم د زيارت په ورځ د حجة الوداع دپاره خروج کړې اوهسې به هم حضورپاك د زيارت په ورځ سفر کولو. دې نه هم خروج فی يوم الجمعة قول باطل کيږی.[3] داقول ابن حزم رحمه الله علامه عينی رحمه الله او په يوګڼرشميرکښې د شراح حديث اوحضرات مؤرخينواختيارکړې دې.[4] اوهم دغه قول مشهورهم دې.[5]

مګر په دې قول باندې اعتراض کيږی چه دحضرت عائشه رضی الله عنها اوحضرت ابن عباس رضی الله عنهما د صحيحين په روايت کښې خو راځی چه حضورپاك د حجة الوداع دپاره ذواقعده مياشت پوره کيدو نه پنځه ورځې وړاندې روان شو بيا د شپږو ورځو وړاندې والاقول څنګه صحيح کيدې شی؟ نوددې په جواب کښې ابن حزم رحمه الله اوعلامه عينی رحمه الله فرمائی په دې روايت کښې د خروج نه خروج من ذي الحليفة

---

[1] هذا مايفهم من عمدة القاري: ۲٤۱/۹.

[2] زادالمعاد: ۳۰۲/۲-۳۰۱.

[3] زادالمعاد: ۱۰۳/۲-۱۰۲عمدة القاري: ۲٤۱/۹شرح الزرقانی علی المؤطا: ۳٤۳/۲ أوجزالمسالک: ۸۱/۸

[4] أوجزالمسالک: ۸۱/۸.

[5] حجة الوداع وعمرات النبی صلی الله عليه وسلم ص: ۱۹.

مراد دې او ښکاره خبره ده چه د ذوالحليفه نه وتل د ذى القعده دمياشتې د پوره كيدونه ٥ورځې وړاندې وو.[1]

ليكن په دې تاويل او جواب باندې يو زبردست اشكال كيږى چه هم په بخارى شريف كښې په يويل مقام باندې ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دې چه «انطلق النبى صلى الله عليه وسلم من المدينة لخمس ليال بقين من ذي القعدة» يعنى حضورپاك د مدينې طيبې نه په داسې وخت كښې روان شو چه تردغه وخته پورې د ذى القعده پوره كيدو كښې پنځه شپې باقى وې. نو په دې روايت كښې د مدينې طيبې تصريح ده چه د خروج نه مراد خروج من المدينة دې لهذا دا تاويل قابل د قبلولو نه دې.[2]

بل دعلامه ابن حزن رحمه الله د قول تائيد ددې روايت نه هم كيږى كوم چه علامه عينى رحمه الله د واقدى رحمه الله په حواله سره نقل كړى دى چه ابن عمر رضي الله عنهما نه روايت دې: «أن هلال ذي الحجة كان ليلة الخميس اليوم الثامن من يوم خروجه» يعنى د ذى الحجه مياشت د زيارت په شپه د حجة الوداع داره د خروج اتمه ورځ وه. نو ددې روايت نه هم دغه مفهوم كيږى چه د حجة الوداع دپاره وتل د زيارت په ورځ وو. هم دا قول محى الدين عربى رحمه الله المسامرات كښې اختيار كړې. هغوى فرمائى: «وخرج رسول الله صلى الله عليه وسلم عائداً إلى مكة...... وذلك يوم الخميس لست بقين من ذي القعدة بعد أن صلى الظهر بالمدينة، فصلى العصر من ذلك اليوم بذي الحليفة، وبات ليلة الجمعة واستهل هلال ذي الحجة ليلة الخميس اليوم الثامن من يوم الخروج من المدينة.....» يعنى حضورپاك دمكې طرف ته هد زيارت په ورځ د ذى القعده د پوره كيدونه شپږ ورځې وړاندې په مدينه كښې د ماسپښين مونځ اداكولونه پس او بيا هم ددغه ورځ د مازيګر مونځ په ذوالحليفه كښې اوكړو اوهم هلته ئې د جمعه د شپې قيام اوكړو اود مدينې نه د خروج په اتمه ورځ د زيارت په شپه د ذوالحجه مياشت ښكاره شوه.[3]

داقول علامه ابن قيم رحمه الله [4]صاحب الخميس [5]حافظ ابن حجر رحمه الله [6]علامه زرقانى رحمه الله [7] ملا على قارى رحمه الله [8]علامه قسطلانى رحمه الله[9]علامه ابن كثير رحمه الله [10]اوابن هشام رحمه الله [11]وغيره اختيار كړې دې.

حافظ ابن كثير فرمائى چه حضورپاك دمدينې نه دحجة الوداع دپاره دذوالقعده پوره كيدونه ٥ تاريخه وړاندې روان شولكه چه په صحيحين كښې ابن عباس رضي الله عنهما[1]اوعائشه رضي الله عنها[2]د روايتونونه

---

[1] زادالمعاد: ١٠٤/٢-١٠٣عمدة القارى: ٢٤١/٩أوجزالمسالک: ٨١/٨.

[2] أوجزالمسالک: ٨١/٨.

[3] أوجزالمسالک: ٨١/٨.

[4] زادالمعاد: ١٠٣/٢.

[5] أوجزالمسالک: ٨٢/٨.

[6] فتح البارى: ٥١٩/٣.

[7] شرح الزرقانى على المؤطا: ٣٤٣/٢وشرح الزرقانى على المواهب اللدنية: ٣٣١/١.

[8] مرقاة المفاتيح: ٤٩٥/٥.

[9] إرشادالسارى: ٥١/٤.

[10] البداية والنهاية: ١١٩/٥.

[11] السيرة النبوية لابن هشام: ٦٠١/٤.

ثابتیږي مګر د ابن حزم رحمه الله رائې داده چه د مدینې طیبې نه د زیارت په ورځ راوتلې لیکن د ابن حزم رحمه الله په رائې کښې نظر اواشکال دې ځکه چه د ذی الحجه رومبې تاریخ د زیارت په ورځ وو اودا خبره په تواترسره ثابته ده چه په هغه کال وقوف عرفه د جمعه په ورځ شوې وو اوچه کله داخبره ثابته شوه چه وقوف عرفه د جمعه په ورځ شوې وو کوم چه د ذي الحجه نهم تاریخ دې نو یقینًا د زیارت په ورځ اولنې تاریخ شو اود چارشنبه په ورځ به د ذوقعده آخری تاریخ وی. اوس که پنځه ورځې شاته لاړشې نو خروج هم د جمعه په ورځ جوړیږی نه چه د زیارت په ورځ اوداخبره داول قول لاندې تیره شوې ده چه د جمعه دپاره د خروج قول کول فحش غلطی ده. لهذا چه کله د زیارت ورځ یوم الخروج نه شی جوړیدې اونه د جمعه ورځ نو یوم الخروج هفته خپل پخپله متعین شوه.([3])

لیکن په دې قول باندې اشکال کیږی چه بیا خرجنا لخمس څنګه صحیح کیږی؟ ځکه چه هفته یوم الخروج ګرځولونه پس څو شاته څلور تاریخونه باقی پاتې کیږی. ددې اشکال یوجواب خودادې چه راوی میاشت د دیرشو شمیرکولو سره لخمس بقین ونیلې ووو مګر په اتفاق سره میاشت د یوکم دیرشو راؤوتله اوشاته ټول هم څلور تاریخونه پاتې شو.([4])

ددې جواب نور وضاحت داسې اوګنړئې چه ممکن دی میاشت د دیرشو په ځائی د یوکم دیرشو راوتلې وی اوراوی میاشت د پوره دیرشو شمیرکولوسره خبرورکړې وی ځکه چه عرب په عام توګه تاریخ خودلوکښې دخلقو دا عادت دې چه کله هغوی د میاشتې د باقی ورځو خبر ورکوی نوهغه مکمل اعتبارکولوسره خبرورکوی. بیا دا روستنئی خبره ده چه میاشت د دیرشو راخی که د یوکم دیرشو اودا هم داسې ده لکه چه څوك په ۲۵ تاریخ باندې په څه کاغذ وغیره باندې دا اولیکی «کتب لخمس بقین» اوبیا میاشت د یوکم دیرشو راوځی.

بل که مونږ په ځائی د شپو د ورځو اعتباراوکړو نوبیاهم اشکال لرې کیدې شی ځکه چه د ایام په اعتبارسره بغیرد څه شك نه هم ۵ ورځې باقی وې اوداد عربو عادت دې چه کله په تاریخ کښې شپې او ورځې جمع شی نوهغوی د لیالی او اول شهر کیدود وجې نه ایام او ورځو باندې غالب ساتی نوکله څو ذکر د لیالی کوی اوددې نه مراد ایام وی.([5])

ددې اشکال یوجواب داهم دې چه راوی یوم الخروج هم تسلیم کړې وو په دې وجه ئې لخمس بقین اوونیل. ددې دواړو جوابونو تائید دحضرت جابر رضی الله عنه ددې قول نه هم کیږی چه «أنه خرج لخمس بقین من ذي القعدة أولأربع»([6]) یعنی حضورپاك د ذی القعده دپوره کیدو نه پنځم یا څلورم تاریخ باندې روان

[1]) صحیح البخاری کتاب الحج باب مایلبس المحرم من الثیاب والأردیة والأزر رقم الحدیث: ۱۵٤٥.
[2]) صحیح البخاری کتاب الحج باب مایأکل من البُدن وما یتصدق رقم الحدیث: ۱۷۲۰ومسلم کتاب الحج باب بیان وجوه الإحرام الخ رقم الحدیث: ۲۹۲۵.
[3]) البدایة والنهایة: ۱۱۹/۵-۱۱۷.
[4]) زادالمعاد: ۱۰۵/۲البدایة والنهایة:۱۱۹/۵أوجزالمسالک: ۸۲/۸
[5]) زادالمعاد: ۱۰۵/۲.
[6]) البدایة والنهایة: ۱۱۹/۵أوجزالمسالک:۸۲/۸. وهذا لفظ البیهقی من طریق أحمد بن حفص بن عبدالله عن أبیه عن إبراهیم بن طهمان عن جعفر بن محمد عن أبیه عن جابر. (دلائل النبوة: ٤۳۲/۵).

شو. او په مکه مکرمه کښې حضورپاك ۴ ذوالحجه باندې داخل شو لکه چه صحيح بخارى او صحيح مسلم کښې موجود د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما د حديث نه ثابتيږى. د صحيح بخارى د روايت الفاظ دادى «فقدم مكة لأربع ليال خلون من ذي الحجة» يعنى حضورپاك په مکه مکرمه کښې ۴ ذى الحجه باندې داخل شو.[۱] اوهغه د اتوار ورځ وه کله چه حضورپاك په مکه کښې داخل شو. د دخول مکه د اتوار په ورځکيدلو نه هم ددې خبرې تائيد کيږى چه دمدينې نه روانيدل د هفتې په ورځ شوى.[۲]

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه ددې قول تائيد د ابن سعد اوحاکم رحمهما الله نه په إکليل کښې نقل شوى روايت نه هم کيږى چه رسول الله ﷺ د مدينې نه د هفتې په ورځ روان شواو دغه وخت لا د ذوالقعده پنځه تاريخونه باقى وو.[۳]

دعلامه ابن قيم رحمه الله د استدلال طرز: علامه ابن قيم رحمه الله فرمائى چه ۲۵ ذى القعده د هفتې په ورځ د وتلو قول ځکه اختيارکړې شو ځکه چه په حديث کښې صراحت دې چه حضورپاك ﷺ د ذى قعده دمکمل کيدونه ۵ تاريخونه وړاندې روان شو اوهغه پنځه تاريخونه د هفتې اتوار پير نهې او چارشنبې ورځې دى. اوس که د ابن حزم رحمه الله قول تسليم کړې شى نود الخمس بقين په ځائى به لسبع بقين شى اوکه يوم الخروج يعنى زيارت شميرنه کړى نو بياهم لست بقين جوړيږى او که دا دواړه لست بقين وى يا لسبع بقين وى دحديث نه خلاف دى. اوکه په ځائى د ورځو د شپو اعتبار اوکړې شى نوبيابه هم لست بقين جوړشى، لخمس بقين په هيڅ صورت نه جوړيږى. لهذا د زيارت په ورځ د خروج قول کولو په صورت کښې حديث «لخمس بقين من ذي القعدة» او «خروج في يوم الخمس» کښې جمع ممکن نه ده

ليکن که په يوم السبت کښې خروج تسليم کړې شى نو يوم الخروج يعنى هفتې سره شاته هم پنځه ورځې بچ کيږى. بل د روانيدو نه وړاندې دحضورپاك خلقو ته داحرام او لباس وغيره متعلق په منبر باندې اودريدو سره تعليم ورکول هم په دې باندې دلالت کوى چه د حجة الوداع دپاره روانيدل دهفتې په ورځ اوشو ځکه داسې تعليم ورکول او خطبه بيانول ښکاره خبره ده چه د جمعې په ورځ وو ځکه چه که چرې بله ورځ وه نوحضورپاك به دخلقو د راجمع کولودپاره اعلان کولو ليکن داسې هيڅ نقل نه دى. لهذا ښکاره خبره ده چه دا خطبه تعليمى ئى هم د جمعه په ورځ ارشاد فرمائيلې ده او بيا په هفته باندې د مدينې نه روان شو.[۴]

د شيخ الحديث زکريا رحمه الله رائې: شيخ الحديث حضرت زکريا رحمه الله فرمائى چه زما په نيزد ابن قيم رحمه الله قول راجح دې ځکه چه دمکې او د مدينې مينځمى منزلونه ربه دې واقعه کښې اود ابن عمر رضي الله عنهما حديث المساجد کښې ټول اته دى. دا حديث امام بخارى رحمه الله روايت کړې دې او په دې کښې د مکې اومدينې مساجد شمير کړى دى.[۵]

---

[۱] رواه الإمام البخارى فى الحج باب مايلبس المحرم من الثياب والأردية والأزر رقم الحديث: ۱۵۴۵ والإمام مسلم في الحج باب جواز العمرع فى أشهر الحج رقم الحديث: ۳۰۱۰، ۳۰۱۳-۳۰۱۲.

[۲] فتح البارى: ۵۱۹/۳ أوجزالمسالک: ۸۲/۸ مرقاة المفاتيح: ۴۶۱/۵.

[۳] فتح البارى: ۵۱۹/۳.

[۴] زادالمعاد: ۱۰۳/۲.

[۵] صحيح البخارى كتاب الصلاة باب المساجد لاتى على طرق المدينة الخ رقم الحديث: ۴۹۲-۴۸۳.

نو ښکاره خبره ده چه روانيدل ۲۵ تاريخ د ذيقعده د هفتې په ورځ اوشوه، دا مياشت د ۲۹ ديرشو وه اود ذوالحجه رومبې په اتفاق سره د زيارت ورځ وه اودحضورپاك مكې ته رسيدل هم په اتفاق سره ۴ ذي الحجه د اتوار په ورځ شوې وو. او البدايه والنهايه[1] كښې چه كوم په روايت دبخارى شريف ۵ذوالحجه قول دې داد كتابت غلطى ده ځكه چه په دې حديث كښې صحيح بخارى[2] الفاظ دادى پس حضورپاك د ذوالحجه څلور شپې تيريدو باندې مكې مكرمې ته تشريف راوړو دغه شان ټول روايات جمع كيږى. ([3])

حاصل د كلام دادې چه يوم الخروج په سلسله كښې درې اقوال دى رومبې قول د امام طبرى رحمه الله د چه جمعه يوم الخروج ګرځو. دويم قول د ابن حزم رحمه الله او علامه عينى رحمه الله اونورو ډيرو شراحو حديث رحمهم الله دې چه زيارت يوم الخروج ګرځوى. او دريم قول دعلامه ابن قيم رحمه الله حافظ ابن حجر رحمه الله ملاعلى قارى اونور محققين علماؤرحمهم الله دې چه هفته يوم الخروج ګڼړى اوهم دغه قول د احاديث صحيحه موافق دې. والله اعلم.

د «لانرى الا الحج» محل اعراب: داجمله حاليه ده كومه چه په محل د نصب كښې واقع ده. «لانرى» بضم النون «لانظن» په معنى كښې دې.

ايا ټول خلق د حج په احرام كښې وو؟: د الا الحج معنى ده "الاقصدالحج" چه زمونږ صرف دحج اراده وه ځكه چه په شروع شروع كښې به أهل عرب د حج په مياشتوكښې عمره كول ممنوع ګڼړله. په دې وجه حضرت عائشه رضي الله عنها د پخوانو عقائدو مطابق خبر وركړو چه زمونږ صرف د حج اراده وه يا بيا حضرت عائشه د اكثريت باره كښې خبر وركړو چه اكثر خلق د حج په اراده سره روان وو اوبيا حضرت عائشه رضي الله عنها د رسول الله صلى الله عليه وسلم باره كښې ښائى چه حضورپاك دحج په اراده سره وو. ځكه چه تركومې دپخپله دحضرت عائشه رضي الله عنها د احرام تعلق دې نوهغې دعمرې احرام تړلې وو ([4])

احرام سره متعلق متعارضه روايات: حضرت قاسم ([5])عمره بنت عبدالرحمن ([6])او اسود ([7])رحمهم الله په رواياتوكښې دى چه حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائى چه زمونږ صرف دحج اراده وه ليكن دحضرت عروه بن زبير رحمه الله په روايت كښې دى«**فأهللنا بعمرة**»([8]) دويم روايت كښې دى «**منامن أهل بعمرة ومنامن أهل بحجة وعمرة ومنامن أهل بالحج**» چه صرف دحج اراده نه وه بلكه په مونږ كښې بعض د عمره په احرام كښې وو بعض دحج اوعمره دواړو په احرام كښې وو او بعض د حج په احرام كښې وو ([9])داسې

---

[1]) ۱۱۷/۵.

[2]) صحيح البخارى كتاب الحج باب مايلبس المحرم من الثياب والأردية والأزر رقم الحديث: ۱۵۴۵.

[3]) حجة الوداع وعمرات النبى صلى الله عليه وسلم ص: ۱۹تقرير بخارى: ۱۸۳/۲.

[4]) عمدة القارى: ۳/۳۸۱. ابن التين رحمه الله فرمائى چه بعض حضراتو لاترى بفتح النون هم ضبط كړې دې عمدة القارى: ۳۸۰/۳.

[5]) نفس هذه الرواية وفى باب تقضى الحائض المناسک كلها الخ رقم الحديث: ۳۰۵.

[6]) صحيح البخارى كتاب الحج باب ذبح الرجل البقر عن نسائه من غير أمرهن رقم الحديث: ۱۷۰۹.

[7]) صحيح البخارى كتاب الحج باب التمتع والقران والإفراد الخ رقم الحديث: ۱۵۶۱.

[8]) صحيح البخارى كتاب الحج باب كيف تهل الحائض الخ رقم الحديث: ۱۵۵۶.

[9]) صحيح البخارى كتاب الحج باب التمتع والقران والإفراد الخ رقم الحديث: ۱۵۶۱.

دحضرت قاسم حضرت عمره بنت عبدالرحمن او حضرت اسود رحمهم الله اوحضرت عروه رضي الله عنه په رواياتوكښې تعارض پيداشو.[1]

د علامه كرماني اوعلامه زرقاني رحمهماالله رائې علامه كرماني اوعلامه زرقاني رحمهماالله وغيره په دې دواړه قسم رواياتوكښې تطبيق وركولوسره فرمائي چه اولنى قسم روايات (كوم چه په احرام د حج باندې دلالت كوي، د امر په شروع باندې محمول دى چه كله دمدينې نه روانيدل نوهغه وخت دټولو اراده د حج وه ځكه چه په شروع شروع كښې د دغه خلقو ګمان وو چه د حج په مياشتوكښې عمره كول منع دي. اودويم قسم روايات د امر په آخر باندې محمول دى چه كله مقام سرف ته اورسيدل نو حضورپاك د خلقو په وړاندې د احرام مختلف صورتونه بيان كړل اودهغوى دپاره ئې د حج په مياشتوكښې عمره جائز اوګرځوله. لهذا «لانرى إلا الحج» كښې د روانيدو د وخت د ارادې بيان دې. او «فمنامن أهل بعمرة الخ» كښې دمقام سرف د رسول الله ﷺ د خطبې وركولونه پس چه كوم صورت پيښ شو دهغې بيان دې.[2]

دحافظ ابن حجر رحمه الله رائې: حافظ ابن حجر دغه پورتنې تطبيق ذكركولونه پس دحضرت عروه بن زبيرنه نقل شوى روايات ذكركوي په كوم كښې چه دى رسول الله ﷺ د حج په مياشتوكښې عمره كول جائزاوګرځول[3] بيا اوفرمائيل چه امام بخاري «باب التمتع والقران والإفراد الخ» كښې د ابن عباس رضي الله عنهما داقول هم ذكر كړې دې په كوم كښې چه دى اهل عرب به دحج په مياشتوكښې عمره كول ګناه ګنړله[4] لكه چه امام بخاري پخپله هم په دواړه قسم رواياتوكښې دتطبيق صورت طرف ته اشاره كړې ده.[5]

د ملاعلى قاري رحمه الله رائې: ملاعلى قاري رحمه الله فرمائي «لانرى إلا الحج» مطلب دادې چه په دې سفرسره زمونږ اصل اراده د حج وه دعمره سره متعلق نه وه نو زمونږ په ذهنونوكښې خبره داده اونه مونږ دحج په مياشتوكښې د عمره كولوباره كښې معلومات لرل. چنانچه امام بخاري رحمه الله د حضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت نقل كړې دې چه كله صحابه كرام رضي الله عنهم د رسول الله ﷺ په ملګرتياكښې روان شو نوهغوى صرف د حج اراده لرله. روستو بيا حضورپاك دهغوى په وړاندې د احرام دنورو صورتونو بيان اوكړو.[6] اود حج په مياشتوكښې عمره كول ئې جائزاوګرځول.[7]

---

[1] شرح الكرماني: ۸۲/۸شرح الزرقاني على الموطا: ۳۴٤/۲فتح الباري: ۵٤۰/۳عمدة القاري: ۲۶۲/۹أوجزالمسالك: ۸٤/۸-۸۳.

[2] شرح الكرماني: ۸۲/۸شرح الزرقاني على الموطا: ۳٤٤/۲فتح الباري: ۵٤۰/۳عمدة القاري: ۲۶۲/۹أوجز المسالك: ۸٤/۸-۸۳.

[3] صحيح البخاري كتاب العمرة باب الاعتمار بعدالحج الخ رقم الحديث: ۱۷۸۶مسندالإمام أحمدمسندعائشة رضى الله عنها رقم الحديث: ۲۶۶۱٤.

[4] صحيح البخاري كتاب الحج باب التمتع والقران والإفراد الخ رقم الحديث: ۱۵۶٤

[5] فتح الباري: ۵٤۰/۳.

[6] صحيح البخاري كتاب العمرة باب الاعتمار بعدالحج الخ رقم الحديث: ۱۷۸۶.

[7] مرقاة المفاتيح: ٤۶۱/۵.

شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمائي چه ددې قول مطابق «لانرى إلا الحج» كښې د سفرد استثناء نور قسمونه مثلاً د جهاد د سفر وغيره په اعتبار سره به وي.[1]

دعلامه رشيداحمد ګنګوهي رحمه الله رائې: علامه ګنګوهي رحمه الله فرمائي چه «لانرى إلا الحج» والا روايت كښې حضرت عائشه رضي الله عنها مجازاً د ټولو صحابه كرامو د فعل نسبت خپل خان طرف ته كړې دې لكه چه د حضرت عائشه رضي الله عنها نه نقل دى: «فلما قدمنا تطوفنا»[2] بياچه كله مونږ مكې ته اورسيدو نومونږ طواف اوكړو خودا متعين ده چه حضرت عائشه رضي الله عنها په طواف كونكو كښې شامل نه وه ځكه چه هغه حائضه وه خوبيائي هم د صحابه كرامو د جماعت د فعل نسبت خپل خان طرف ته كوى.[3] نودا نسبت مجازاً دې او نور احرام حج او اهلال عمره والا رواياتو كښې د حقيقت بيان دې.

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه: «فلما قدمنا تطوفنا بالبيت» عام خص منه البعض د قبيل نه دې او مطلب داد ې چه بغيرد حضرت عائشه رضي الله عنها نه باقى ټولو طواف اوكړو اودا تخصيص پخپله حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائيلې دې. هغه فرمائي: «فحضت فلم أطف» ماد حيض د وجې نه دبيت الله طواف اونه كړې شو. ددې نه داخبره واضحه كيږي چه "تطوفنا" عام خص منه البعض د قبيل نه دې.[4]

د علامه ابوالحسن سندهي رحمه الله رائې: علامه سندهي رحمه الله فرمائي چه «لانرى إلا الحج» معنى داده چه دكوم مقصد دپاره د خروج تحقق شوې ووهغه حج وو. بياچاچه عمره اوكړه نوهغه عمره د حج تابع وه اوداسې د حضرت عائشه رضي الله عنها د قول چه هغه دعمرې په احرام كښې وه او «لانرى إلا الحج» به نى د اكثريت په اعتبارسره وئيلى وى او «لبينا بالحج» او «مهلين بالحج» والا احاديثو كښې هم دغه دويم احتمال متعين دې. اود رومبى احتمال په اعتبار سره به د دغه احاديثو متعلق وئيلى شى چه ممكن دى بعض راويانو دحضرت عائشه رضي الله عنها قول «لانرى إلا الحج» نه دا معنى ګڼړلې وى چه هغې هم د حج احرام تړلې وو. نوبيا دغه راويانو هم دا مفهوم نقل كول بالمعنى كولوسره «لانرى إلا الحج» په ځائې «لبينا بالحج» او «مهلين بالحج» سره ادا كړل اوداسې كيدل بعيدهم نه دى ځكه چه ډير ځل رواياتو كښې اختلاف او اضطراب هم ددې نقل بالمعنى په وجه سره شوى دى «ولاأرى عاقلاً يشك فيه».[5]

دحضرت عائشه رضي الله عنها احرام دحج افراد ووكه دحج تمتع؟ علامه ابن قيم رحمه الله فرمائي دحضرت عائشه رضي الله عنها په قصه كښې د علماؤ اختلاف دې چه دهغې احرام د حج تمتع وو كه صرف د حج افراد وو؟ اوكه چرې د تمتع وو نو آيا هغې عمره فسخ كړې وه اود حج افراد احرام ئې تړلې وويا په عمره باندې د حج احرام تړلوسره ئې قران كړې وو؟ اوكومه عمره چه هغې دتنعيم نه كړې وه هغه په دې باندې واجب وه كه نه؟ اودحضرت عائشه قصې سره چه كومه مسئله تړلې ده په هغې كښې هم د علماؤ اختلاف اوشو او هغه دا دې چه ښځې كله د عمرې احرام تړلې وى اوهغې ته حيض اوشى او

---

[1]) أوجز المسالک: ۸/۸۴.

[2]) سنن أبی داؤد، کتاب المناسک باب فی إفراد الحج رقم الحدیث: ۱۷۸۳-۱۷۸۲، صحیح البخاری کتاب الحج باب التمتع والقران والإفراد الخ رقم الحدیث: ۱۵۶۱.

[3]) بذل المجهود: ۷/۱۱۲أوجز المسالک: ۸/۸۴.

[4]) فتح الباری: ۳/۵٤۰.

[5]) حاشیة السندی علی صحیح البخاری: ۱/۳۱۰-۳۰۹،هامش بذل المجهود: ۷/۱۱٤.

دعرفات دتلونه وړاندې طواف نه شي کولی نوآیا هغې له دعمرې احرام فسخ کلوسره د حج افراد احرام تړل پکاردی یا په عمره باندې د حج احرام تړلوسره قِران اوکړی؟ چنانچه فقهاء کوفه په کوم کښې چه امام ابوحنیفه رحمه الله اود هغه ملګری شامل دی د ړومبی قول قائل دی او فقهاء حجاز امام شافعي او امام مالك رحمهما الله د دویم قول قائل دی اوهم دغه مذهب د امام احمد رحمه الله اود متبعینودې. (١)

دحضرت عروه رحمه الله په روایت باندې نقد: شیخ ابی رحمه الله شرح مسلم کښې فرمائی چه د حضرت عائشه رضي الله عنها د احرام سره متعلق روایت مختلف دی. دحضرت عروه رحمه الله په روایت کښې دی: «**أهللنا بعمرة**» خود قاسم رحمه الله په روایت کښې دی«**لبينا بالحج**» اوهم د قاسم رحمه الله په دویم روایت کښې دی «**لانعرف إلا الحج**» اودا دواړه روایتونو په دې امر کښې صریح دی چه حضرت عائشه رضي الله عنها د حج په احرام کښې وه اود اسود رحمه الله په روایت کښې دی: «**ملبين لانذكر حجاً ولا عمرةً**». (٢)

نورفرمائی د علماء حدیث حضرت عائشه رضي الله عنها دکوم چه دحضرت عروه رحمه الله په طریق سره نقل دې، کښې هم اختلاف دې. چنانچه امام مالك رحمه الله فرمائی «**ليس العمل على حديثها قديماً ولا حديثاً**». (٣)

قاضی اسماعیل رحمه الله فرمائی: حضرت عائشه رضي الله عنها د حج په احرام کښې وه ځکه چه داد اکثر روایت دېلکه عمره، قاسم اواسود رحمهم الله.

دحضرت عروه رحمه الله روایت غلط اوګرځولې شو او بیا هم دغه تغلیط ته ترجیح هم ورکړې شوه. دکوم سبب چه دا بیان کړې شو چه حضرت عروه رحمه الله د حماد رحمه الله په روایت کښې فرمائی «**حدثني غيرواحد أن النبي صلى الله عليه وسلم قال لها: دعي عمرتك**» دکوم نه چه دا واضحه کیږی چه حضرت عروه رحمه الله دحضرت عائشه رضي الله عنها نه داحدیث پخپله نه دې اوریدلې اونه ددې سره متعلق څه وضاحت په حدیث کښې موجود دې. البته ددې خبرې هم احتمال دی چه دحضرت عروه رحمه الله نه د حدیث بیانونکوکښې یوحضرت عائشه رضي الله عنها هم وی. بل دحضرت قاسم رحمه الله اوحضرت عمره رحمه الله په روایت کښې د حضرت عائشه رضي الله عنها د حج د عمل نقشه د شروع نه ترآخره پورې راښکلې شوې ده. په دې وجه د حضرت یحیی رحمه الله اوحضرت عمره رحمه الله روایت کله قاسم رحمه الله ته بیان کړې شو نوهغوی اوفرمائیل: «**أتتك والله بالحديث على وجهه**». (٤)

د حافظ ابن حجر رحمه الله د طرف نه ددې نقد جواب: ددې نقد په جواب کښې حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه دحضرت عروه رحمه الله نص، نص صریح دې چه حضرت عائشه رضي الله عنها دعمرې په احرام کښې وه. خود اسود رحمه الله وغیره حدیث اهلال حج کښې صریح نه دې لهذا د حضرت عروه رحمه الله د روایت دتغلیط په ځائی به جمع بین الروایتین اختیارولې شی. «د کوم صورت چه دادې چه داحرام حج والاروایات د امر په شروع باندې محمول دی او اهل عرب اشهرحج کښې عمره ناجائزګڼړله بیا چه کله حضورپاك د حج په میاشتوکښې دعمرې کولواجازت ورکړو نوبیا چاد حج او د عمرې دواړو احرام تړلې وو نوچا صرف

---

(١) زادالمعاد: ٢/١٦٧-١٦٦أوجزالمسالک: ٨/٤٠١-٤٠٠لامع الدراری: ٥/٢٠٨.

(٢) إكمال إكمال المعلم: ٣/٣٢٤أوجزالمسالک: ٨/٤٠١.

(٣) كذا فی الأصلو ولعل الصواب: حديث عروة عن عائشة. كما فی الفتح: ٣/٥٤٠والعبدة: ٩/٢٦٢.

(٤) إكمال إكمال المعلم: ٣/٣٢٤أوجزالمسالک: ٨/٤٠١.

دحج یاصرف د عمرې احرام تړلې وو او دحضرت عروه رحمه الله په روایت کښې هم ددې بیان دې. ځکه چه دحضرت عروه رحمه الله «أعلم الناس بحديثها» یعنې حضرت عائشه رضي الله عنها حدیث دټولو نه زیات پیژندونکې دې. بیا داخبره هم نه ده چه حضرت عروه رحمه الله په دې حدیث کښې متفردوی ځکه چه صحابی رسول حضرت جابر رضي الله عنه (۱)حضرت مجاهد رحمه الله اوحضرت طاؤوس رحمه الله دهغوی موافقت کړې دې (۲)

شیخ الحدیث زکریا رحمه الله فرمائی چه ددې حضراتو ټول روایات امام مسلم رحمه الله نقل کړی دی په کوم کښې چه دحضرت عائشه رضي الله عنها احرام عمره تصریح ده لهذا ددې روایات صریحه حضرت قاسم رحمه الله او نورو حضراتو روایات محتمله مجمله په مقابله کښې اولی وی. (۳)

د حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها داحرام سره متعلق په مختلفو روایاتوکښې حافظ ابن حجر رحمه الله یویل تطبیق هم بیان کړې دې اوهغه دادې چه حضرت عائشه رضي الله عنها په شروع کښې د رسول الله ﷺ د نورو صحابه کرامو په شان د حج افراد احرام تړلې وو اوهم د دغه حالت حضرت اسود، قاسم اوعمره رحمهم الله په روایاتوکښې بیان کړې دې. بیا حضوریاك «فسخ الحج إلى العمرة» حکم اوفرمائیلو نوحضرت عائشه رضي الله عنها هم دنورو صحابه کرامو رضي الله عنهم په شان حج فسخ کړو اود عمره احرام ئې اوتړلو اوهم ددې حالت په حدیث عروه رحمه الله کښې بیان دې. بیا حضرت عائشه رضي الله عنها د حیض په حالت کښې مکې ته داخله شوه نودحیض د وجې نه ئې طواف نه شو کولې نوحضوریاك په دې موقع باندې دوباره د حج احرام دتړلو حکم ورکړو. (۴)

دحافظ ابن حجر رحمه الله په ذکرکړې شوی تطبیق باندې دکلام په ذریعه یوڅو وجوهات: شیخ الحدیث زکریا رحمه الله فرمائی چه د تطبیق دې صورت طرف ته امام نووی رحمه الله (۵)او نور حضرات رحمهم الله مائل دی مګر دا تطبیق او توجیه د یوڅو وجوهاتو په سبب صحیح نه دی.

دومبئ وجه رومبې وجه داده چه دحضرت عروه رحمه الله روایات د کوم د وجې نه چه ددې تطبیق ضرورت پیښ شو. پخپله هغه روایات ددې تطبیق نه انکارکوی ځکه چه په دې روایات کښې صراحت سره ذکر دی چه صدیقه عائشه رضي الله عنها شروع کښې سواء د عمره بل څه احرام نه وو تړلې. چنانچه امام بخاری رحمه الله «عقيل عن الزهري عن عروة عن عائشة» په طریق سره روایت نقل کړې دې. (۶)په کوم کښې چه دی «ولم أهلل إلا بعمرة فأمرني أن أنقض رأسي وأهل بالحج وأترك العمرة ففعلت ذلك» په دې حدیث کښې صراحت دې چه حضرت عائشه رضي الله عنها د شروع نه د عمرې په احرام کښې وه.

دویمه وجه: دویمه وجه داده چه په ډیرو احادیثوکښې دا تقسیم بیان کړې شوې دې چه کله حضوریاك دا اوفرمائیل «من أحب أن يهل بعمرة فليهل» نوبعض د عمرې احرام اوتړلو او بعض د حج. حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی چه«وكنت ممن أهل بعمرة» یعنې زه د هغه کسانو نه ووم چاچه دعمرې احرام تړلې وو.

---

(۱) رواه الإمام مسلم فی کتاب الحج باب بیان وجوه الإحرام وأنه یجوز إفراد الحج والتمتع والقران الخ رقم الحدیث: ۲۹۳۷، ۲۹۳۳.

(۲) فتح الباری: ۵٤۰/۳ أوجز المسالک: ٤۰۲/۸.

(۳) أوجز المسالک: ٤۰۲/۸.

(٤) فتح الباری: ۵٤۰/۳.

(۵) المنهاج للنووی المعروف بشرح النووی: ۳۸٦/۸. ابی صاحب الإکمال إکمال إکمال العلم: ۳۲٤/۳.

(٦) صحیح البخاری کتاب الحیض باب کیف تهل الحائض بالحج والعمرة رقم الحدیث: ۳۱۹.

په دې باندې دا اشکال نه شي کېدې «وکنت ممن أهل بعمرة» نه مراد هغه عمره ده د کوم احرام چه د حج د فسخ کولو نه پس تړلې وو ځکه چه کله چرې دا احرام د فسخ حج نه پس احرام وي نو بيا «وکنت ممن أهل بعمرة» او «من أهل بحج» کښې به څنګه تقابل صحيح کېدلو؟ بل د دې حديث نه هم زيات واضحه الفاظ دحضرت جابر رضي الله عنه د روايت دی. (١)په کوم کښې چه دي: «وأقبلت عائشة بعمرة» حضرت عائشه رضي الله عنها د عمرې په احرام سره راغله.

دريمه وجه: دريمه وجه داده چه کومو خلقو دحج احرام تړلې وو نوهغوی دحکم ملاويدلو نه پس خپل خپل احرامونه د حج دعمرې د افعالو په ذريعه فسخ کړې وو نو په دې موقع باندې خو حضرت عائشه رضي الله عنها په حيض کښې وه بيا آخر هغې خپل احرام حج (که چرې د حج احرام تسليم کړې شي) څنګه فسخ کړې وی؟ ځکه چه هغه خودحيض د وجې نه د عمرې د افعالود اداکولو نه قاصر وه. لهذا حقيقت دکوم نه چه عدول نه شي کېدلې هم دغه دې چه حضرت عائشه رضي الله عنها په شروع کښې دعمرې احرام تړلې وو کما قال به الجمهور.

دجمهورو پخپل مينځ کښې اختلاف: سره د دې چه وړاندې تلوسره د جمهورو په خپل مينځ کښې اختلاف دې چه آيا حضرت عائشه رضي الله عنها دعمرې احرام فسخ کولوسره د حج احرام تړلې وو يا هم په دغه احرام باندې د حج احرام داخلولو سره قارنه شوې وه؟(٢)

چنانچه احناف حضرات د رومبی قول قائل دی او حضرات ائمه ثلاثه د دويم قول. اودا اختلاف په اصل کښې په يوبل اختلاف باندې مبنی دی هغه دا چه د احنافو حضراتو په نيز قارن، عمره اوحج دواړو افعال جدا جدا او مستقل ادا کوی. نود حضرت عائشه رضي الله عنها د پاره خودا ممکن نه وه چه د حج د وخت نه اول د عمرې دپاره افعال اداکړې شی لامحاله دهغې دپاره عمره فسخ کولو سره نی د حج احرام اوتړلو. او ائمه ثلاثه فرمائی چه دعمرې افعال به د حج په افعال کښې داخل شي. چونکه دحج نه وړاندې هغې د عمرې افعال نه شو اداکولې په دې وجه دهغې د پاره ګنجائش وو چه هغه دې دعمرې په احرام باندې د حج احرام اوتړی. (٣)

د احنافو مستدلات: حضرات احنافو په خپله دې مدعا باندې چه حضرت عائشه رضي الله عنها عمره فسخ کړې وه په مختلفو وجوهاتوسره استدلال کړې دې يو داچه حضورپاك صلى الله عليه وسلم حضرت عائشه رضي الله عنها ته فرمائيلی وو «دعی عمرتك» چه خپله عمره پرېږده.(٤)

دويمه وجه داده چه حضورپاك داهم فرمائيلی وو «امتشطی وانقضی رأسك»(٥) چه خپل سرکولاؤکړه ګمنزنی کړه. ښکاره خبره ده چه د احرام په حالت کښې ګمنز کول جائزنه دی ځکه چه د ويښتو پريوتو خطره وی. اوس په دې مقام باندې دا تاويل کول چه ګمنزپه داسې طريقه اوکړه چه د سروښته مات نه

---

(١) رواه الإمام مسلم فی کتاب الحج باب بيان وجوه الإحرام. وأنه بجوز إفراد الحج والتمتع والقران الخ رقم الحديث: ٢٩٣٧.

(٢) أوجز المسالک: ٨/٤٠٣-٤٠٢.

(٣) أوجز المسالک:٨/٤١٢ لامع الدراری:٥/٢٠٩.

(٤) صحيح البخاری: کتاب الحيض باب نقض المرأة شعرها عندغسل المحيض رقم الحديث: ٣١٧وکتاب العمرة باب الاعتمار بعدالحج بغيرهدی، رقم الحديث: ١٧٨٦.

(٥) المرجع السابق.

شي ډير ضعيف تاويل دي اوحديث د ظاهر خلاف دي ځکه چه په يقيني توګه باندې «انقضي رأسك وامتشطي» به د عمرې د احرام د ختمولو سره کنايه منلې کيږي ځکه چه داحرام په حالت کښې نه سر کولاوولې شي اونه ګمنزولې شي. او په دې تقدير باندې به د رسالت مآب ﷺ د ارشاد مطلب داشي چه دعمرې وخت خو اووتلو په دې وجه دهغې احرام ختم کړنې اود حج احرام اوتړنې او احرام نې داسې اوتړلو چه اول نې دغسل حکم ورکړو لکه څنګه چه د سنن ابی داؤد په روايت کښې دې ځکه چه په احرام کښې غسل مسنون دې. دغه شان د سر ويښته کولاوول اود ګمنزکولوحکم نې هم ورکړو او ښکاره خبره ده چه دا ټول احکام هغه وخت ورکړې شو چه د عمرې احرام ختمول مقصود وو. که چرې هم دغه احرام باقي ساتل مقصود وې نود سرکولاوولو او ګمنزولو څه ضرورت وو؟ داسې صورت خو وونه چه په دغه ځادر باندې بل ځادر تړلې کيدو بلکه صرف د نيت بدلولو ضرورت وو. بيا چه کله حضورپاك د عمرې احرام ختم کړو نوښکاره خبره ده چه حضرت عائشه ؓ قارنه نه شوه بلکه مفرده شوه. معلومه نه ده چه شوافع څنګه د عمرې په احرام باندې د حج احرام منې. د حضورپاك په ارشاداتوکښې خوادا خبره بالکل واضح ده چه حضورپاك د عمرې نه دمنع کيدو هدايت کړې وو لکه څنګه چه په دغه پورته ذکرکړې شوی مختلف الفاظ د حديث دعمرې احرام فسخ کولو باندې واضحه دلالت کوی. (١)

علامه قسطلانی ؒ فرمائی چه د عمرې پريخودلو مفهوم دادې چه دعمرې افعال پريږدی. دغه شان «أمسكي عن عمرتك» سره متعلق تاويل کړې شوې دې چه احرام خو دې هم هغه شان پاتې وی البته افعال مؤخرکړه. سوال دادې چه کله عمره د طواف او سعي نوم دې اودا دواړه افعال حج سره ادا شوی دی نوبيادتاخيرکولومقصدڅه دې؟ بيا چه کله حج سره دعمرې فرائض هم اداکړې شو نوعمره اوشوه اود شوافع دمذهب مطابق هغه قارنه اوګرځولې شوه. اوس جدا عمره کول اوهغه د سابقه عمرې د پاره بدل ګرځول څه معني لری؟ کله چه مبدل منه موجود دې نو د بدل څه مطلب؟ حضرات شوافع وائی چه عمره خوشوې وه مګر عائشه ؓ ته تسلی نه وه دهغې دتسلئی دپاره نې دوباره عمره اوکړه. جواب دادې که چرې هم دغه وجه وه نوبيا د«مكان عمرتي التي لسكت» ونيلو څه ضرورت وه؟ اوکه چرې حضرت عائشه ؓ دغه شان قارنه اومنلې شی اويو طواف اوسعی هم کافی اومنلې شی نوبيا خو دلته بغيرد ارادې نه د حضرت عائشه ؓ عمل د پيغمبر ؑ د عمل موافق شوې وو. ددې نه زيات د خوشحالئی او تسلئی دهغې دپاره څه کيدې شوچه دهغې عمل د حضورپاك د عمل موافق شو. مګر د حيرانتياخبره داده چه حضورپاك دهغې د زړه د ساتنې دپاره دويمه عمره خو ورباندې کوی مګر دا نه فرمائی چه غم ولې کوې ته خو هم زما په شان قارنه يئې. (٢)

دريمه وجه داده چه حضورپاك ﷺ فرمائيلی وو«هذه عمرتك مكان عمرتك»(٣) داستا عمره ده اوداد عمرې خانی ځلورمه وجه دا چه حضرت عائشه ؓ عرض کړې وو «أعتمرتم ولم أعتمر» (٤) پنځمه وجه داچه

---

(١) إيضاح البخاري: ١١/١١٦-١١٥.

(٢) إيضاح البخاري:١١/١١٦.

(٣) صحيح البخاري: كتاب الحج باب كيف تهل الحائض والنفساء رقم الحديث: ١٥٥٦.

(٤) صحيح البخاري: كتاب الحج باب الحج على الرحل، رقم الحديث: ١٥١٨.

حضرت عائشه رضي الله عنها په ډيربنه انداز کښې فرمائيلى وو «أتنطلقون بحج وعمرة وأنطلق بحج؟» [1] چه تاسو خودې حج اوعمره دواړه کولوسره لاړشئ اوزه به صرف حج کوم څم به؟د مسند احمد الفاظ څنګه چه فتح الباري کښې دى دادى: «وأرجع بحجة ليس معها عمرة» [2]

ولې او زه به صرف حج کوم څم به کوم سره چه عمره نه وى. سوال دادې چه په دې باندې حضورپاك ولې اونه فرمائيل چه اې عائشه رضي الله عنها زه هم ستا په شان يم؟ ځکه چه حضورپاك قارن وو او په قول د ائمه ثلاثه حضرت عائشه رضي الله عنها هم دحضوراکرم ﷺ په شان قران کړې وو. نوبيا حضرت عائشه رضي الله عنها ولې اوفرمائيل چه تاسو دې حج اوعمره يوسئى لاړشئى اوزه به صرف حج اوړم څم به؟ او حضورپاك ولې اونه فرمائيل لکه څنګه چه زما قران دې هغه شان ستاهم قران دې؟ دې نه علاوه د نورو ډيرو رواياتونه معلوميږى چه حضرت عائشه رضي الله عنها دعمرې احرام فسخ کړې وو [3] چنانچه علامه عابد سندهى رحمه الله «مسند أبي حنيفة برواية الحصكفي» کښې دا لاندينى روايات ذکرکړى دى:

① «أبوحنيفة عن حماد عن إبراهيم عن الأسود عن عائشة رضي الله عنها: أنها قدمت متمتعة وهي حائض، فأمرها النبي صلى الله عليه وسلم فرفضت عمرتها واستأنفت الحج إذا فرغت من حجها، أمرها رسول الله صلى الله عليه وسلم أن تصدر إلى التنعيم مع أخيها عبدالرحمن»

يعنى دحضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت دې چه هغې (مکې) ته د تمتع په نيت سره تشريف راوړلى وو اوهغه دحيض په حالت کښې وه. په دې باندې حضورپاك هغې ته د (عمرې ترك کولو) حکم ورکړو. نوددې حکم په تعميل کښې هغې عمره ختمه کړه اودنوى سر نه ئې د حج أحرام اوتړلو تردې چه بيا کله هغه د حج نه فارغه شوه نوهغې ته حضورپاك حکم ورکړو چه دتنعيم دمقام طرف ته دخپل رور عبدالرحمن سره لاړشه (اودترك کړې شوې عمرې قضااوکړه).

② «أبوحنيفة عن الهيثم عن رجل عن عائشة رضي الله عنها: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم ذبح لرفضها العمرة بقرة» يعنى د حضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت دې چه رسول الله ﷺ دهغې (عائشه رضي الله عنها) دعمرې د ترك کولود وجې نه يوه غوا (ددم په توګه) ذبح کړې وه.

③ «أبوحنيفة عن عبدالملك عن ربعي بن حراش عن عائشة رضي الله عنها: أن النبي صلى الله عليه وسلم أمر برفضها العمرة دماً» يعنى د حضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت دې چه نبى کريم ﷺ دهغې د عمرې د ترك کيدو دوجې نه د دم ادا کولو حکم ورکړې وو.

④ «أبوحنيفة عن حماد عن إبراهيم عن الأسود عن عائشة رضي الله عنها أنها قالت: يانبي الله! يصدر الناس بحجة وعمرة، وأصدر بحجة» الحديث. [4] يعنى دحضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت دې چه هغوى اوفرمائيل اې دالله نبى! خلقوخو حج اوعمره دواړه اوکړل واپس شو اوزه به صرف حج کوم واپس کيږم به. (چونکه حضرت عائشه رضي الله عنها د حيض د وجې نه عمره نه وه کړې په دې وجه څه خفه وه اوهم د دغه خفګان اظهارهغې

[1] صحيح البخاري: كتاب التمنى، باب قول النبي صلى الله عليه وسلم: (ولواستقبلت من أمرى ما ساتدبرت) رقم الحديث: ۷۲۳۰.

[2] مسندالإمام أحمدمسندعائشة رضى الله عنها، رقم الحديث: ۲۵۸۳۰.

[3] لامع الدرارى: ۲۰۹/۵.

[4] مسندالإمام الأعظم بتنسيق النظام فى مسندالإمام ص: ۱۱۳.

په دې حديث کښې حضورپاك ته اوکړو چه ارمان هغه هم حج اوعمره دواړه اداکولو سعادت حاصلولوسره واپس شوې وي.

په دې څلورو واړو مسند روايتونوکښې تصريح ده چه حضرت عائشه رضي الله عنها عمره فسخ کړې وه. بل امام ابوداؤد رحمه الله هم دې طرف ته مائل دې خکه چه هغوی په خپل سنن کښې دحضرت عائشه صديقه رضي الله عنها په قصه باندې داترجمه قائم کړې ده: «باب المهلة بالعمرة تحيض فيدركها الحج فتنقض عمرتها وتهل بالحج، هل تقضي عمرتها»اوبيانی ددې ترجمې لاندې دحضرت عائشه رضي الله عنها د عمرې داحرام روايت ذکرکړې دې.(١)

بعض حضراتو «تنطلقون بحجة وعمرة وأنطلق بحج» کښې تاويل کړې دې چه ددې مطلب دې «تنطلقون بحجة وعمرة مفردة وأنطلق بحجة غير مفردة» يعنی تاسو ټول خو حج او عمره جدا جدا کولوسره واپس کيږئی اوزه به حج قران کولوسره واپس کيږم؟ ليکن دا تاويل د بعيدکيدو نه علاوه دظاهري هم سراسر خلاف دې. که دحديث په دې الفاظوکښې دا تاويل تسليم هم کړې شي نودبخاری شريف روايت کوم کښې چه حضرت عائشه رضي الله عنها حضورپاك صلى الله عليه وسلم ته فرمائي: «كل أصحابك يرجع بحجة وعمرة غيري» په دې کښې دا تاويل نه شي چليدې خکه چه ټول کسان د حج افراد په احرام کښې نه وو بلکه په هغوی کښې يوجماعت د حج قران کونکوهم وو.

بل امام بخاری رحمه الله د قاسم رحمه الله او اسود رحمه الله نه روايت نقل کړې دې چه حضرت عائشه رضي الله عنها اوفرمائيل: «يارسول الله! أيصدر الناس بنسكين وأصدر بنسك....الحديث»(٢) يعنی ټول خلق خو به دواړه عبادتونه (حج اوعمره) اوړلوسره واپس کيږی او زه به صرف هم يوعبادت اوړلوسره خم، نو په دې موقع باندې حضورپاك ولې اونه فرمائيل: «إنك أيضاً ترجع بنسكين» يعنی غم مه کوه ته به هم دواړه عبادتونه اوړلوسره واپس کيږې.(٣)

دغه شان دقاسم رحمه الله په روايت کښې دی چه حضورپاك حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها ته فرمائيلې وو «كوني في حجك عسى الله أن يرزقكها......»الحديث (٤)اوس که چرې حضرت عائشه رضي الله عنها قارنه وه نوبيا د رسول الله صلى الله عليه وسلم مبارك ارشاد «عسى الله أن يرزقكها» به څه معنی وی؟ خکه چه د عسی استعمال دهغه امورو دپاره کيږی چه متوقع الوجود وی يعنی دهغې په وجودکښې راتلل قريب زمانه کښې متوقع وی خو هغې ته دقارنه ونيلو مطلب دادې چه حج اوعمره في الحال دواړه موجود دی نه چه متوقع الوجود. اود «كوني في حجك» معنی ده «كوني في انتظاره ورجائه ولاتيأسي منه» چونکه امر «لايقتضي الفور» يعنی د فور تقاضانه کوی په دې وجه هيڅ لرې نه ده چه دلته هم د لږ وخت نه پس د تجديداحرام امر وی خکه چه کله حضرت عائشه رضي الله عنها دعمرې احرام ترك کړو نودهغې نه لږشان وخت پس حضورپاك هغې ته د

---

(١) رقم الكتاب: ١١، رقم الباب: ٨٠ رقم الحديث: ١٩٩٥.

(٢) رواه البخاری فی كتاب العمرة، باب أجرالعمرة على قدر النصب. رقم الحديث: ١٧٨٧ومسلم فی كتاب الحج باب بيان وجوه الإحرام وأنه يجوز إفراد الحج والتمتع والقران الخ. رقم الحديث: ٢٩٢٧.

(٣) أوجزالمسالك: ٤١٥/٨-٤١٤.

(٤) صحيح البخاری كتاب الحج باب قول الله تعالى: ﴿الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ﴾ رقم الحديث: ١٥٦٠.

حج داحرام ترلو حکم فرمائيلې وو. دا ټول تفصيل په هغه صورت کښې دې چه کله په برزقکها کښې هاد حج طرف ته راجع کړی.[1]

ليکن که د سياق حديث موافق ضمير دعمرې طرف ته راجع کړې او په عسی کښې چه کومه د ترجي والامعنی ده هغه دعمرې سره متعلق وی نوبيا خو بالکل واضح دلالت کوی چه حضرت عائشه رضي الله عنها عمره فسخ کړې وه.[2]

علامه سندهی رحمه الله اوفرمائيل چه د «کونی فی حجك» ظاهر دادې چه حضرت عائشه رضي الله عنها د حج په احرام کښې وه اودا د اعتمار عائشه والا د روايت خلاف ده مګردواړو کښې تطبيق ممکن دې په داسې معنی چه «کونی فی حجك» نه مراد وی «کونی فیما هوالمقصود بالخروج من الحج بنقض إحرام ام العمرة وتجديد الحج» يعنی د مدينې نه خورج سره چه کوم مقصد وو عمره ترک کولوسره دهغې په افعال کښې مشغول شی.
([3]) والله اعلم.

د ائمه ثلاثه رحمهم الله مستدل اودهغې جواب: شيخ الحديث حضرت زکريا رحمه الله فرمائی چه دائمه ثلاثه پخپله مدعابانديې دټولو نه صريح دليل د مسلم شريف روايت دې په کوم کښې چه دی حضور پاك حضرت عائشه رضي الله عنها ته اوفرمائيل «يسعك طوافك لحجتك وعمرتك»([4])نوپه دې کښې دوه خبرې دی.

رومبې خبره داده چه دامام بخاری رحمه الله روايات د امام مسلم رحمه الله په رواياتو باندې مقدم دی. دويمه خبره داده چه دحضورپاك ارشاد په دې باندې مبنی دې چه کيدې شی هغه وخت حضورپاك ته دا ياد نه وی راغلې چه حضرت عائشه رضي الله عنها د حيض د وجې نه طواف اونه کړې شواو حضورپاك هغې ته د عمرې دختمولو حکم ورکړې وو لکه چه د صحيح بخاری په روايت کښې ([5])دی چه کله حضرت عائشه رضي الله عنها رسول الله صلى الله عليه وسلم ته شکايت اوکړو نو حضورپاك اوفرمائيل «وما طفت ليالی قدمنا مکة؟» ولې تا طواف اونه کړوکوم وخت چه مونږ مکې ته راغلو؟ حضرت عائشه رضي الله عنها اوفرمائيل نه، نوددې روايت نه معلوميږی چه حضورپاك ته د حضرت عائشه رضي الله عنها د حيض د وجې نه طواف نه کول ياد نه وو.([6])

علامه خليل احمدسهارنپوری فرمائی چه که چرې مونږ دا تسليم هم کړوچه حضرت عائشه قارنه وه نوبياهم زمونږ د احنافو د رائې دپاره څه ضروری نه دی چه دا اومنلې شو حضرت عائشه رضي الله عنها دحج او عمرې اراده کړې وه اوقارنه نه وه مګر بيا د عمرې احرام ترک کولوسره هغه مفرده بالحج شوې وه.([7])

قوله: «فلما کنا بسرف حضت»: سرف: د سين فتحه او راء په کسره سره منصرف اوغيرمنصر دواړه شان لوستلې شی.([1]) حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه موضع سرف د مکې نه تقريباً لس ميله فاصله

---

[1]) لامع الدراری: ۲۱۱/۵-۲۱۰.
[2]) لامع الدراری:۲۱۱/۵اوجزالمسالک:۴۱۵/۸.
[3]) حاشية السنديعلی صحيح البخاری: ۲۰۹/۱لامع الدراری: ۲۱۱/۵-۲۱۰.
[4]) رواه الإمام مسلم فی الحج باب بيان وجوه الإحرام وأنه يجوز إفراد الحج والتمتع والقران الخ رقم الحديث: ۲۹۳۳.
[5]) صحيح البخاری کتاب الحج باب التمتع والقران والإفراد بالحج وفسخ الحج لمن لم يکن معه هدی، رقم الحديث: ۱۵۶۱.
[6]) أوجزالمسالک: ۴۱۵/۸.
[7]) بذل المجهود: ۱۱۲/۷.

باندې واقع دې. (٢)علامه عيني رحمه الله هم دا قول اختيار كړې دې اود ۹، ۷او ۶ ميلو يا دوولسو ميلو اقوال ئې د قيل سره ذكر كړي. (٣) ملاعلي قاري رحمه الله فرمائي سرف دمكې نه شپږ ميله يا اوولس ميله يا دولس ميله فاصله باندې واقع د يوځائې نوم دې اوبيانې د ۱۷ او ۱۲ ميل قول غير صحيح گرخولې دې. (٤)

د مقام سرف د عجائباتونه دې چه حضورپاك په عمرة القضاء كښې هم په دې ځائې كښې حضرت ميمونه رضي الله عنها سره نكاح اوكړه او په واپسئ باندې هم په دې ځائې رخصتي اوشوه اود كومې ونې لاندې چه رخصتي اوشوه هم هلته دميمونه رضي الله عنها تدفين هم شوې. (٥)

امام نووي رحمه الله د ابن حزم ظاهري رحمه الله نه نقل كړې دې چه د حيض شروع ۳ ذي الحجه د هفتې په ورځ شوې وه. (٦)

قوله:: (فدخل عَلَيّ رسول الله صلى الله عليه وسلم وأنا أبكي): حضرت عائشه رضي الله عنها ددې ويرې نه ژړل چه دهغې حج به فوت شي. (٧)

قوله:: (فقال: مالك نفست؟): حافظ ابن حجر رحمه الله ليكي چه امام خطابي رحمه الله فرمائي: اصل ددې كلمې نفس په معنى د دم دې مگر اهل لغت د فعل په وجه (د صيغې) په لحاظ ادواړو كښې يعنى حيض اونفاس كښې فرق كړې دې او هغه دا چه د حيض دپاره (نَفِسَت المرأة) (د نون فتحه سره) وائي اود ولادت دپاره (نُفِست المرأة) (د نون ضمه سره) وائي. حافظ رحمه الله فرمائي چه هم دغه قول د ډيرو اهل لغت دې البته ابوحاتم رحمه الله د اصمعي رحمه الله نه نقل كړې دې چه "نُفِست" د نون په ضمه سره حيض اونفاس دواړو دپاره وئيلې شي. (٨)

خو امام نووي رحمه الله ليكلي دي چه ابوحاتم د اصمعي رحمه الله نه نقل كړې دې چه دا لفظ د نون فتحه سره اود نون ضمه سره دواړه شان په حيض اونفاس كښې استعمالولې شي. (٩)

لكه چه د اصمعي رحمه الله نه دوه روايتونه دي يوروايت دادې چه دا لفظ "نُفِست" (صيغه مجهول سره) د حيض اونفاس دواړومعنوكښې استعمالولې شي او "نَفِست" (معروف صيغه سره) صرف دحيض په معنى كښې استعماليږي او دويم روايت دادې چه دا لفظ معروف اومجهول دواړه شان د حيض او نفاس دواړو معنوكښې استعماليږي. بله خبره دا چه امام نووي رحمه الله دا لفظ د نون فتحه او فاء كسره سره نقل كړې دې اوددې نه پس ئې فرمائيلي دي چه په روايت كښې هم دغه معروف صحيح او لغت

---

(١) فتح الباري: ٥٢٨/٣شرح الكرماني: ١٥٨/٣المنهاج للنووي: ٣٨٢/٨إرشادالساري:٥٣٤/١تحفة الباري: ٢٤١/١.
(٢) فتح الباري: ٥٢٨/١.س
(٣) عمدة القاري:٣٨١/٣.
(٤) مرقاة المفاتيح: ٤٩٢/٥.
(٥) حجة الوداع وعمرات النبى صلى الله عليه وسلم ص:٥٨بذل المجهود: ١١٢/٧.
(٦) المنهاج للنووي المعروف بشرح النووي: ٣٩٤/٨.
(٧) مرقاة المفاتيح: ٤٩٢/٥.
(٨) فتح الباري:٥٣١/١.
(٩) المنهاج للنووي المعروف بشرح للنوي: ١٩٧/٣.

كښې مشهور دی چه "نفست" (د نون فتحه سره) د حيض په معنی کښې دې او د ولادت دپاره نفست د نون ضمه سره ونيلې شی.(١)

ابوعبيد هروی رحمه الله فرمائی د ولادت دپاره خو په دواړه شان استعماليږی اوحيض دپاره صرف د نونه فتحه سره.(٢) بهرحال دا لفظ د نفس نه ماخوذ دې د معنی چه په لغت کښې دم يعنی وينه ده اوحيض اونفاس دواړو ته نفس دلغوی معنې په اعتبارسره ونيلې شی.(٣) بل زمونږ ددې بخاری په روايت کښې دا لفظ دنون فتحه او ضمه دواړه شان سره ثابت دې.(٤)

حضرت عائشه رضي الله عنها دحيض شکايت په کومه ورځ اوکړو؟ دومره خبره خو متعين ده چه دحضرت عائشه رضي الله عنها د حيض شروع ۴ ذی الحجه موضع سرف کښې شوې البته په دې کښې اختلاف دې چه حضورپاک ته شکايت په ۴ذی الحجه موضع سرف کښې اوکړو يا په يوم الترويه يعنی اتم د ذی الحجه چرته په بل مقام اوکړو؟ نوددې روايت نه معلوميږی چه په موضع سرف کښې شکايت اوکړو اوهم په دې باندې علامه ابن قيم رحمه الله جزم کړې دې خو په صحيح مسلم کښې دحضرت جابر رضي الله عنه (٥) دروايت تقاضاداده چه په يوم الترويه کښې شکايت اوکړو(٦)اوهم دې طرف ته د علامه قسطلانی رحمه الله هم خيال دې.(٧) ليکن حقيقت دادې چه په دې رواياتوکښې تعارض نشته دې خکه چه کله په موضع سرف کښې د حيض شروع اوشوه نو اول نی هم هلته شکايت اوکړو. بيا چه کله په يوم الترويه ۸ذی الحجه باندې د منی دپاره روانيدل اوشو نوحضرت عائشه رضي الله عنها حضورپاک ته دخپلې ماهوارنی بيمارنی بيا شکايت اوکړو خکه چه د حج عمل شروع کيدونکې وو دکوم د وجې نه چه حضرت عائشه رضي الله عنها ته دا انديښنه پيداشوه چه چرته دهغې حج هم فوت نه شی.

شيخ الحديث حضرت زکريا فرمائی چه هم په صحيح مسلم کښې (٨)دحضرت عروه رحمه الله په طريق سره دحضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت نقل شوې يو روايت نه معلوميږی چه حضرت عائشه رضي الله عنها د ماهوارنی شکايت په يوم عرفه يعنی ۹ذی الحجه کښې اوکړو.هم دغه شان د يوبل روايت نه معلوميږی چه ليله عرفه يعنی د عرفه په شپه نی شکايت اوکړو(٩) دغه شان په رواياتوکښې اختلاف ځلوروته اورسيدو① ۴ذی الحجه موضع سرف ② يوم الترويه (۸ذی الحجه) ③يوم عرفه ④ ليله عرفه(١٠)

موضع طهرکښې اختلاف: دحضرت عائشه رضي الله عنها په موضع طهرکښې هم اختلاف دې چه هغه چرته اوکله پاکه شوه؟ د بعض قول دې چه دعرفه په ورځ پاکه شوه لکه چه دمجاهد رحمه الله نه روايت دې (خود

---

(١) حواله بالا.

(٢) المنهاج للنووی المعروف بشرح النووی: ۱۹۸/۳عمدة القاری: ۳۸۱/۱تحفة الباری: ۲٤۱/۱شرح الکرمانی: ۱۵۹/۳.

(٣) شرح الکرمانی:۱۵۹/۳.

(٤) فتح الباری: ۵۳۱/۱.

(٥) صحيح مسلم کتاب الحج باب وجوه الإحرام الخ. رقم الحديث: ۲۹۳۷.

(٦) فتح الباری: ۷۷۵/۳عمدة القاری: ۱۷۲/۱۰فتح الملهم:۲۷/۶أوجز المسالک: ٤۰۹/۸بذل المجهول: ۱۱۲/۷.

(٧) إرشادالساری: ۳۱۰/٤.

(٨) صحيح مسلم کتاب الحج باب وجوه الإحرام الخ رقم الحديث: ۲۹۱۱.

(٩) صحيح مسلم کتاب الحج باب وجوه الإحرام الخ رقم الحديث: ۲۹۱۲.

(١٠) أوجز المسالک: ٤۰۹/۸.

عروه رحمه الله نه نقل دی چه حضرت عائشه رضي الله عنها باندې هم په دغه دحیض حالت کښې دعرفه ورځ راغلې وه، [1]علامه ابن قیم رحمه الله فرمائی چه دواړه روایتونه صحیح دی اوعلامه ابن حزم دا په دوو مختلف معنو باندې محمول کړی دی. چنانچه دحضرت مجاهد رحمه الله په روایت کښې دعرفه د طهرنه مراد د وقوف عرفه دپاره غسل کول دی څکه چه حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی«تطهر بعرفة اوتطهر غیرطهر دې» او دحضرت قاسم رحمه الله نه نقل دی چه په یوم النحر کښې طهرواقع دې. [2] دغه شان علامه نووی رحمه الله د ابن حزم نه نقل کړی دی چه دهغې طهر یوم النحر کښې د هفتې په ورځ شوې وو. [3]

علامه زرقانی رحمه الله فرمائی چه ټول روایات په دې باندې متفق دی چه طواف افاضه «طواف زیارت» حضرت عائشه رضي الله عنها په یوم النحر کښې کړې وو باقی دحضرت مجاهد رحمه الله او حضرت قاسم رحمه الله په روایتونوکښې داسې تطبیق کیدلې شی چه وینه خو هم دعرفه په ورځ بنده شوې وه مګر طهرنی منی ته په راتلوسره اولیدلو. [4]

حافظ ابن حجر رحمه الله په دې روایتونوکښې داسې تطبیق ورکوی چه په عرفه کښې هغې طهر اولیدلو لیکن منی ته د راتلو پورې دغسل موقع ملاؤنه شوه یا بیا داسې چه وینه په عرفه کښې بنده شوې وه مګر طهرنی منی ته په راتلو سره اولیدلو. وهذا أولی. [5]

علامه ابن قیم رحمه الله فرمائی چه سنن ابی داؤدکښې کتاب المناسك[6]په یوروایت کښې دی حضرت عائشه رضي الله عنها د بطحاء په شپه پاکه شوه اوددې سند هم صحیح دې. [7]مګر ابن حزم رحمه الله ونیلی دی چه دا روایت منکردې. [8]

شیخ زکریا رحمه الله فرمائی چه زما په نیزظاهرداده چه دا «د سنن ابی داؤد» په روایت کښې د ناقل نه تصحیف شوې دې. صحیح د واؤ حالیه د اضافه سره دې یعنی د بطحاء په شپه راغله خوتردغه وخته پورې عائشه رضي الله عنها پاکه شوې وه. هم د سنن ابی داؤد د یوروایت الفاظ دادی: «**فلما كانت ليلة بطحاء وطهرت عائشة**»[9] **ترجمه**: کله چه د بطحاء شپه راغله نوحال دادې چه عائشه رضي الله عنها پاکه شوې وه. [10]

علامه ابن قیم رحمه الله فرمائی چه د سنن ابی داؤد دا روایت د حماد بن سلمه نه علاوه حماد بن زید او وهیب بن خالد هم روایت کړې دې. [11]مګر په دې روایتونوکښې داجمله چه حضرت عائشه رضي الله عنها

---

[1] صحیح مسلم کتاب الحج باب وجوه الإحرام الخ رقم الحدیث: ۲۹۱۱، ۲۹۳٤.

[2] صحیح مسلم کتاب الحج باب وجوه الإحرام الخ رقم الحدیث: ۲۹۱۹.

[3] زادالمعاد: ۱۷۷/۲-۱۷۶شرح الزرقانی علی المؤطا: ۳۷۵/۲فتح الباری:۷۷۶/۳أوجز المسالک: ۲۸/۸ بذل المجهول:۱۱۳/۷-۱۱۲فتح الملهم:۲۷/٦المنهاج للنووی: ۳۹٤/٤.

[4] شرح الزرقانی علی المؤطا: ۳۷۵/۲.

[5] فتح الباری:۷۷۶/۳.

[6] سنن أبی داؤد کتاب المناسک باب فی إفراد الحج رقم الحدیث: ۱۷۷۸.

[7] زادالمعاد: ۱۷۷/۲.

[8] ایضاً.

[9] سنن أبی داؤد کتاب المناسک باب فی إفراد الحج رقم الحدیث: ۱۷۸۲.

[10] حجة الوداع وعمرات النبی صلی الله علیه وسلم ص: ٦۲-٦۱

[11] سنن أبی داؤد کتاب المناسک باب فی إفراد الحج رقم الحدیث: ۱۷۷۸.

دبطحاء په شپه پاکه شوې موجود نه ده. بل ددې لاندې وجوهاتو په وجه هم حماد بن زيد اودهغوی دملګرو روايت د حمادبن سلمه د روايت نه مقدم دې.

① حمادبن زيد د حماد بن سلمه په نسبت احفظ او اثبت دې ② د حماد بن زيد وغيره په روايت کښې حضرت عائشه رضي الله عنها پخپله د خپل ځان باره کښې خبرورکوی خود حماد بن سلمه په روايت کښې دهغې باره کښې بل څوك خبر ورکوی. ③ امام زهری رحمه الله دعروة عن عائشه رضي الله عنها په طريق سره روايت نقل کړې دې په کوم کښې چه دی: «فلم أزل حائضا حتى كان يوم عرفة»يعنی زه د حيض په حالت کښې ووم تردې چه دعرفه ورځ راغله. هم دغه هغه غايت دې کوم چه حضرت قاسم رحمه الله او مجاهد رحمه الله بيان کړې دې. البته صرف دومره فرق دې چه امام مجاهد رحمه الله د حضرت عائشه رضي الله عنها نه طهر دپه عرفه کښې بيان کړې او حضرت قاسم رحمه الله يوم النحر روايت کړې. [1]

قوله:: (إنّ هذا أمركتبه الله على بنات آدم): الله تعالى حيض په بنات آدم باندې مقدر کړې دې او په دې کښې حواء عليها السلام هم داخل ده. ځکه چه کله هغې د منع کړې شوې ونې نه ميوه اوخوړله نوهغې حضرت حواء عليها السلام په وينوباندې ککړه کړه. په دې باندې الله تعالى حضرت حواء عليها السلام ته اوفرمائيل چه کله دې منع کړې شوې ونې ته په وينوباندې ککړه کړې نومونږ به هم تا اوستا لونړه د قيامته پورې په وينوباندې ککړه کوو. نو هم دهغه وخت نه الله تعالى په ټولو بنات آدم باندې د موربى بى حواء عليها السلام په تبعيت کښې حيض مقدرکړو. [2]

په هذا سره دحيض طرف ته اشاره ده او أمر د شئ په معنی کښې دې. علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه په روايت کښې د أمر لفظ دې او په ترجمه کښې لفظ شئ ذکردې نودا خويا د نقل حديث بالمعنى د قبيل نه دې او يا بيا دواړه لفظونه ثابت دی. [3] په دې باندې علامه عينى رحمه الله فرمائی چه دداسې احتمال بيانولو ضرورت نشته دې ځکه چه ددواړو لفظونو ثابتيدل متعين دی [4]

بل ملاعلى قارى رحمه الله فرمائی چه د رسول الله ﷺ په دې ارشاد مبارك کښې د حضرت عائشه رضي الله عنها تسلى ده ځکه چه «البلية إذا عمت طابت» کله چه څه مصيبت عام وى نو هغه زغمل آسانيږى. [5]

قوله:: (فاقضي ما يقضي الحاج): دلته قضاء د ادا په معنی کښې ده ځکه چه لفظ قضاء د ادا په معنی کښې هم استعماليږى. [6] لکه څنګه چه ارشاد بارى تعالى دې ﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوْا ﴾ إي: إذا أديت. [7]

قوله:: (غير ألا تطوفي بالبيت): لفظ غيرمنصوب دې. په دې جمله باندې اشکال کيږى چه ددې تقديرى عبارت «غيرعدم الطواف» جوړيږى کوم چه صحيح نه دې ځکه چه مقصود ددې نقيض يعنی

---

[1] زادالمعاد: ۱۷۷/۲.
[2] مرقاة المفاتيح: ۴۹۲/۵.
[3] شرح الكرمانى: ۱۵۹/۳عمدة القارى:۳۸۱/۳.
[4] عمدة القارى: ۳۸۱/۳.
[5] مرقاة المفاتيح: ۴۹۲/۵.
[6] عمدة القارى: ۳۸۱/۳فتح البارى: ۵۲۸/۱شرح الكرمانى: ۱۵۹/۳عمدة القارى:۳۸۱/۳.
[7] عمدة القارى: ۳۸۱/۳.

طواف دې نه چه عدم طواف؟ جواب دادې چه په دې جمله كښې "لا" زائده دې او تطوفي د "أن" ناصبه د وجې نه منصوب دې. دويم جواب دادې چه "أن" مخففة من المثقلة اوګرځولې شي او تطوفي د "لا" نهى د وجې نه مجزوم اوګرځولې شي نوداسې به هم دغه اشكال لرې شي او په دې دويم صورت كښې به معنى شي ((لاتطوفي مادمت حائضاً)) چه ته ترڅو مې د حيض په حالت كښې نې طواف مه كوه.[1]

دحائضه دپاره د طواف ممانعت اود هغې په علت كښې د فقهاؤ اختلاف: علامه نووي رحمه الله فرمائى چه د رسول الله ﷺ په دې ارشاد مبارك كښې ددې خبرې دليل دې چه حائضه طواف نه شي كولې او په دې باندې د ټولو اتفاق دې. مګر د طواف دپاره د طهارت شرط كيدل يا نه كيدلو په سلسله كښې د ائمه د اختلاف په رڼا كښې ددې حكم (د حائضه دپاره طواف ممنوع ګرځولو) په علت كښې هم اختلاف دې. د ائمه ثلاثه رحمهم الله مذهب دادې چه د طواف د پاره طهارت شرط دې اود امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز دطواف د پاره طهارت شرط نه دې. لهذا د جمهورو د مذهب موافق ددې حكم علت په حائضه كښې د طهارت د شرط نه موجود كيدل دى اود امام رحمه الله د مذهب موافق ددې حكم علت دادې چه د حائضه دپاره په جمات كښې داخليدل ممنوع دى او بيت الله په جمات كښې دې په دې وجه هغه طواف نه شي كولې.[2]

علامه كاساني رحمه الله فرمائى چه احناف (كثر الله سوادهم) په نيز د طواف دپاره حدث جنابت او حيض، نفاس نه طهارت شرط نه دې اونه فرض دې بلكه واجب دى. په دې وجه كه چابغيرد طهارت نه طواف اوكړونو طواف خو به ئې اوشي مګر د ترك واجب د وجې نه به واپس راګرځول لازم وى. د امام شافعي رحمه الله دليل دادې چه حضورپاك طواف مونځ ګرځولې دې چنانچه په حديث كښې دى ((الطواف صلاة))[3] (طواف مونځ دې) لهذا چه كله طواف مونځ دې نود مونځ په شان به طواف هم بغيرد طهارت نه كيږى.

د احنافو حضراتو دليل د قرآن پاك دا آيت دې: ﴿ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴾ (سورت حج: ۲۹) لكه څنګه چه الله رب العزت د مطلق طواف حكم فرمائيلې دې د طهارت وغيره هيڅ شرط نشته دې اوس دا مطلق حكم د خبرواحد په ذريعه مقيد كول به صحيح نه وى څكه چه دا په نص باندې د خبر واحد په ذريعه زياتې كول دى اودا جائزنه دى بلكه دا حديث به په تشبيه باندې محمول كولې كيږى لكه چه دالله تعالى ارشاد دې: ﴿ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ ﴾ (سورت أحزاب: ۶)، أي: كأمهاتهم، نوهم داسې به دحديث معنى وى. ((الطواف كالصلاة)) چه طواف د مونځ په شان دې او دا تشبيه في بعض الوجوه به وى څكه چه كلام په تشبيه كښې عموم نه وى لهذا تشبيه به په ثواب كښې وى يا بيا په اصل فرضيت كښې، اويا بيا مونږ دا اووايو چه طواف د مونځ په شان دې حقيقتاً مونځ نه دې نو په دې حيثيت سره د طواف دپاره به طهارت شرط يا فرض نه وى څكه چه دا په حقيقت كښې مونځ نه دې ليكن په دې حيثيت سره چه داد مونځ په شان دې ددې دپاره به طهارت واجب ګرځولې شي څكه چه قدر ممكن دواړو دليلونونويعنى قرآن اوسنت باندې عمل اوكړې شى.[4]

---

[1] شرح الكرماني: ۱۵۹/۳إرشادالساري: ۵۳٤/۱عمدة القاري: ۳۸۱/۳.

[2] المنهاج للنووى المعروف بشرح النووى: ۳۸۲/۸عمدة القاري: ۲٦٤/۹فتح الملهم: ۳۱/٦.

[3] السنن الكبرى للبيهقى كتاب الحج باب إقلال الكلام لغير ذكرالله فى الطواف: ۱۳۸/۵رقم الحديث: ۹۲۹۳.

[4] بدائع الصنائع: ۶۹،۷۱/۳

د احنافو په ذکرکړي شوي علت باندې اعتراض اوددې جواب: وړاندې چه د ذکرکړې شوي حکم کوم علت حضرات احنافو بیان کړې چه طواف د بیت الله په جمات کښې کیږي اوحائضه جمات ته نه شي داخلیدلې په دې وجه طواف هم نه شي کولې. په دې علت باندې علامه عبدالحئ لکهنوی رحمه الله اعتراض کړې دې چه دا علت قاصره دې ځکه چه ددې مطلب خودا شو که یوه ښځه همت اوکړي اود جمات نه بهر طواف اوکړي نود احنافو په نیز به ددې طواف اوشي حالانکه داسې طواف نه شي ادا کیدې ،ځکه چه حضورپاك علی الاطلاق "ألا تطوفي في بالبيت" فرمانیلې دی،؟ ددې اشکال په جواب کښې علامه خلیل احمد سهارنپوری رحمه الله فرمائي چه د احنافو بیان کړې شوې علت قاصره نه دې ځکه چه د جمات نه بهرد بیت الله طواف کول د سره هډو جائزنه دی ځکه چه د طواف د صحت دپاره دا هم شرط دې چه په جمات کښې دننه وی. چنانچه لاندې د یوڅو عبارتونو ذکر کولې شي د کوم نه چه واضحه کیږي چه د طواف د صحت دپاره ضروری دی چه هغه دې هم په جمات کښې دننه وی. [1]

① ((في البدائع: "ولوطاف حول المسجد وبينه وبين البيت حيطان المسجد، لم يجزه لأن حيطان المسجد حاجزة، فلم يطف بالبيت لعدم الطواف حوله، بل طاف بالمسجد لوجود الطواف حوله، لاحول البيت ولأنه لوجاز الطواف حول المسجد مع حيلولة حيطان المسجد، لجاز حول مكة والحرم، وذا لا يجوز، كذا هذا")) یعنی که چرې چا د (بیت الله په خائي) د جمات نه چاپیره طواف اوکړو کوم وخت چه د دغه سړي او د بیت الله په مینځ کښې دیوالونه حائل وو نوداسې طواف جائزنه دې ځکه چه په مینځ کښې د جمات دیوالونه حائل دی. د کوم په وجه چه په حقیقت کښې دې سړي د بیت الله طواف اونه کړو بلکه د جمات طواف نې اوکړې دې ځکه چه هغه د جمات نه چاپیره چکرې وهلې دی. بل که د جمات نه چاپیره طواف کول جائز وې سره ددې چه په مینځ کښې د جمات دیوالونه حائل وی نوبیا به د مکې نه اود حرم مکه نه چاپیره طواف کولو سره طواف کیدلو او چونکه په داسې کولوسره طواف نه کیږي لهذا دغه شان یعنی د جمات نه چاپیره طواف کولوسره هم طواف نه کیږي.

② ملا علی قاری رحمه الله فرمائي: ((ولوطاف خارج المسجد فمع وجود الجدران لايصح إجماعًا، وأما إذا كان جدرانه منهدمة، فكذا عند عامة العلماء خلافاً لمن لم يعتد بخلافه)) [2] یعنی که چاد جمات نه بهر طواف اوکړو نو په مینځ کښې د جمات د دیوالونو په موجودګنی کښې به په اجماع سره طواف صحیح نه وی. اوکه چرې د جمات دیوالونه اونړولې شي نوبیا هم د ټولو علماو په نیز طواف صحیح نه وی په خلاف دهغه خلقو دچا اختلاف کول چه په هیڅ شمیرکښې نه دی.بل علامه سهارنپوری فرمائي چه په دې باب کښې آخری حددادې چه دواړه څیزونودطواف دپاره شرط دی یعنی مکان دطواف(جمات)هم او طهارت هم،که چرې یو شرط هم موجودنه شي نوطواف به جائزنه وی په دې وجه هیڅ یوعلت قاصر نه دې[3]

قوله:: (قالت: وضحى رسول الله صلى الله عليه سولم عن نسائه بالبقر):

---

[1] بذل المجهود: ۱۰۷/۷.

[2] شرح لباب المناسک: ۱۶۷.

[3] بذل المجهود: ۱۰۸/۷.

غوائی قربانی کړې وه يا هدی کړې وه؟: امام بخاری دلته اوكتاب الأضحى كنبي (۱)دغه شان امام مسلم هم دا روايت (ابن عيينة عن عبدالرحمن بن القاسم عن أبيه عن عائشة رضي الله عنها) په طريق سره هم په دې الفاظو (ضحى رسول الله صلى الله عليه وسلم) سره ذکر کړې دې (۲) امام مسلم دا روايت (عبدالعزيز بن أبي سلمة الماجشون عن عبدالرحمن) په طريق سره هم ذکر کړې دې. مګر په هغه روايت کښې ضحى په ځائې أهدي الفاظ دی (۳)

علامه ابن قيم رحمه الله هدی کيدل راجح ګرځولې دی. په ابن حزم رحمه الله باندې رد کولوسره فرمائی چه د هغوی مذهب دادې چه دحاجی دپاره هدی سره قربانی هم مشروع ده ليکن (علامه ابن قيم رحمه الله فرمائی چه) صحيح دادی د حاجئ دپاره هدی هم داسې ده لکه د مقيم دپاره اضحيه (قربانی) خکه چه د چانه نقل نه دی چه حضورپاك اود صحابه کرامو رضي الله عنهم نه چاهم هدی اواضحيه نه ده جمع کړې بلکه دهغوی هدی به هم دهغوی قربانی وه. بل دادعائشه رضي الله عنها نه چه دا نقل دی ((ضحى عن نسائه بالبقر)) نو په حقيقت کښې داهم هدی ده مګر په دې باندې د اضحيه د لفظ اطلاق کړې شوې دې خکه چه ازواج مطهرات په حج تمتع سره وې او په هغوی باندې هدی لازم وه. په دې وجه چه کومه غوا دهغوی د طرف نه ذبح کړې شوه هغه هم هدی وه کومه چه په هغوی باندې لازمی وه. (۴)

ليکن د حافظ ابن حجر رحمه الله خيال مختلف دی. کتاب الحج کښې هدی کيدو ته ترجيح ورکولوسره فرمائی چه په ظاهره دا د راويانو تصرف دې خکه چه د حضرت ابوهريره رضي الله عنه په روايت کښې تصريح ده چه دا غواد هغه ازواج مطهرات د طرف نه ذبح کړې شوه چاچه عمره کړې وه. په دې سره دهغه خلقو روايت ته تقويت ملاويږی چاچه د هدی لفظ روايت کړې دې او په دې سره دا هم واضحه شوه چه دا هدی دتمتع وه. (۵)

او په كتاب الأضاحي کښې اضحيه کيدو ته ترجيح ده: چنانچه حديث ((ضحى النبي صلى الله عليه وسلم عن أزواجه بالبقر)) لاندې فرمائی دا روايت په دې امر کښې واضح دې چه مذکوره ذبح اضحيه وه (۶)

شيخ الحديث زکريا رحمه الله فرمائی چه امام بخاری رحمه الله دحضرت عائشه رضي الله عنها په حديث باندې "باب الأضحية للمسافر والنساء" قائم کړې دې دغه شان ددې نه پس "باب من ذبح ضحية غيره" قائم کړې دې. نودا دواړه ابواب پدې باندې دلالت کوی چه امام بخاری رحمه الله هم دا حديث په اضحيه باندې محمول کوی (۷)

ليکن من حيث الروايه هم هدی کيدل راجح دی خکه چه په متمتعين باندې هدی لازم ده او سنن ابی داؤد کښې د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه نقل دی چه دا غوا د هغه ازواج مطهرات د طرف نه ذبح کړې شوه چاچه عمره کړې وه لهذا هم هدی کيدل راجح دی (۸)

---

(۱) صحيح البخاري كتاب الأضاحي باب الأضحية للمسافر والنساء رقم الحديث: ۵۵۴۸.

(۲) صحيح مسلم كتاب الحج باب بيان وجوه الإحرام الخ رقم الحديث: ۲۹۱۸.

(۳) رواه الإمام مسلم في الحج باب بيان وجوه الإحرام. وأنه يجوز إفراد الحج والتمتع والقران الخ رقم الحديث: ۲۹۱۹.

(۴) زادالمعاد: ۲/۲۶۳.

(۵) فتح الباري: ۷۰۳/۳.

(۶) فتح الباري: ۵/۱۰.

(۷) أوجز المسالك: ۹٤/۸.

(۸) كتاب المناسك باب هدى البقر رقم الحديث: ۱۷۵۱.

په هدی کښې اشتراک: د رسول الله ﷺ دخپلو زیاتو ازواج مطهرات دطرف نه یوه غوا ذبح کول ددې حبرې دلیل دی چه په هدایا او اضاحی کښې اشتراک جائزدې اوهم دغه د جمهورو علماؤ امام ابوحنیفه رحمه الله، امام شافعي رحمه الله او امام احمد رحمه الله مذهب دې. د امام مالك رحمه الله په نیزدا اشتراك ناجائزدې. چنانچه په موطاکښې دامام مالك رحمه الله نه نقل دی چه هغوی د بعض اهل علم نه اوریدلی دی چه یو بدنه (اوښ یا غوا) کښې دې ښځې او سړی دواړه شریك نه وی بلکه هر یو ته د جدا بدنه هدی کول پکاردی.(١)

علامه احمد دردیر رحمه الله فرمائی چه هدی که واجب وی اوکه تطوع، په دې کښې اشتراك صحیح نه دې نه په ذات کښې اونه په اجرکښې. که چرته دوو کسانو شراکت اوکړو نوددواړو هدی جائزنه شوه. د سوقی رحمه الله فرمائی پس د هدی معامله د قربانئ نه مختلف ده چه د قربانئ په اجرکښې اشتراك صحیح دې.(٢)بعض مالکیه او داؤد ظاهری وائی چه هدی تطوع کښې اشتراك جائزدې صرف په هدی واجب کښې اشتراك جائزنه دی.(٣)

او ابن رشدمالکی رحمه الله دتفصیلی کلام نه هم دغه معلومیږی چه دامام مالك رحمه الله په نیزیه هدی تطوع کښې اشتراك جائز دې اوکه هدی واجب وی که تطوع، په دې کښې د اشتراك دعدم جواز قول نی د ابن قاسم رحمه الله روایت گرځولې دی.(٤)

حاصل د کلام دا شوچه دامام مالك رحمه الله نه دوه روایتونه نقل دی. دابن قاسم رحمه الله په روایت هدی کښې اشتراك مطلقاً ناجائزدې که واجب وی که تطوع، نه اشتراك فی الذات اونه اشتراك فی الاجر خو دویم روایت دادې چه دامام مالك رحمه الله هدی تطوع کښې اشتراك جائزدې او په اضحیه کښې صرف اشتراك فی الاجر جائزدې.

امام بخاری رحمه الله د ابوجمره رحمه الله نه دا روایت نقل کړې دې چه هغوی د ابن عباس رضی الله عنهما نه د هدی باره کښې سوال اوکړو نو هغوی اوفرمائیل: «فيها جزور أو بقرة أو شاة أو شرك في دم»(٥) یعنی تمتع کښې اوښ غوا یا چیلئی (قربانی واجب ده) یا یوه قربانی (اوښ او غوا) کښې شریکیدل پکاردی.

حافظ ابن حجر رحمه الله ددې په شرح کښې فرمائی چه: شرك په کسر د شین او سکون د راء، مطلب دادې چه دهدی په ځناورکښې په داسې توگه باندې شرکت کول چه یوځناور د پوره جماعت د طرف نه کافی وی. دا روایت په صحیح مسلم کښې د حضرت جابر رضی الله عنه نه نقل کړې شوی روایت موافق دې (٦)په کوم کښې چه دی حضورپاك صحابه کرامو رضی الله عنهم ته د حج په موقع باندې دا ارشاد اوفرمائیلو چه هغه په اوښ او غوا یویو ځاروی کښې اووه اووه کسان شریکیدې شی. او هم دغه د امام شافعی رحمه الله او جمهورعلماؤ مذهب دې که هدی واجب وی یا هدی تطوع او که غواړې نود ټولو شرکاؤ نیت د ثواب وی یا د بعض د ثواب اود بعض د غوښې نیت وی.

---

(١) المؤطا للإمام مالک ص: ٤٠٩.

(٢) الشرح الکبیر مع حاشیة الدسوقی: ٣٤٢/٢.

(٣) فتح الباری: ٦٨٢/٣أجز المسالک: ٦٤١/٧کشف المغطاعن وجه المؤطا، ص: ٤٠٩.

(٤) بدایة المجتهد: ٨٤/٤

(٥) کتاب الحج باب (فمن تمتع بالعمرة الی الحج فما استیسر من الهدی) رقم الحدیث: ١٦٨٨أوجز المسالک: ٦٤٠/٧

(٦) صحیح مسلم کتاب الحج باب بیان وجوه الإحرام، وأنه یجوز إفراد والحج والقران الخ رقم الحدیث: ٢٩٤٠.

امام ابوحنيفه رحمه الله اود هغوی د ملگرو مذهب دا دی چه د شرکت دپاره د ټولو شرکاؤ متقرب کيدل يعنی د ثواب نيت کيدل شرط دی البته جهت قربت (دم تمتع، دم احصار، دم قران او دم جزاالصيد) اتحاد شرط نه دی. مگر خوښنه کړی شوی خبره هم دغه ده چه جهت قربت هم يووی. امام زفر رحمه الله د قربت سره اتحاد جهت قربت هم شرط گرځوی.

د ابن عمر رضی الله عنهما په حواله سره نقل دی چه هغه په شروع کښې د اشتراک قائل نه وو خو ترکومې هغه ته سنت (حديث) اورسيدلو نوهغه رجوع اوکړه. چنانچه مسند احمد[1] روايت دی چه امام شعبی رحمه الله د ابن عمر رضی الله عنهما نه پوښتنه اوکړه چه آيا اوښ اوغوا د اووه کسانو د طرف نه کافی کيږی؟ نو ابن عمر رضی الله عنهما په جواب کښې اوفرمائيل چه ولې ددی اووه ساګانې وی څه؟ امام شعبی رحمه الله اوفرمائيل چه (نه مگر) د رسول الله صلی الله عليه وسلم د اصحابو خيال هم دغه دی چه حضوړياک اوښ او غوا د اووه کسانو طرف نه مشروع گرځولی ده. په دې باندې ابن عمر رضی الله عنهما يوسړی ته اووئيل چه آيا داخبره هم دانسې ده؟ نوهغه اوونيل اوجی، ابن عمر رضی الله عنهما اوفرمائيل چه ماته خوددې علم هم نشته دی.[2]

امام موفق رحمه الله د ائمه د مذاهب ذکر کولونه پس فرمائی چه حديث جابر رضی الله عنه د امام مالک رحمه الله قول ردکوی.[3] پدې موقع قاضی اسماعيل مالکی رحمه الله د امام مالک دفاع کولوسره فرمائی چه د حضرت جابر رضی الله عنه حديث د هغه وخت واقعه ده کوم وخت چه حضوړياک او صحابه کرام په مقام حديبيه کښې محصور وو اود محصر هدی واجب نه وی بلکه تطوع وی او په هدی تطوع کښې د يوقول مطابق د امام مالک رحمه الله په نيز اشتراک جائز دی او وړاندې ذکر کړی شوی د حضرت ابوجمره رحمه الله روايت (کوم چه د اشتراک په صحت باندې دال دی) په حواله سره قاضی صاحب فرمائی چه د ابن عباس رضی الله عنهما نورو ثقه اصحابو د ابوجمره رحمه الله مخالفت کړی دی څکه چه هغه د ابن عباس رضی الله عنهما نه روايت کړی دی چه «أن ما استيسر من الهدي شاة»[4] يعنی د هدی چه کوم څناور په آسانتيا سره ملاويږی هغه چيلئی ده اوبيا ددغه اصحابو روايات نی په اسانيد صحيحه سره ذکرکړی دی. يوبل حديث ذکرکولو سره فرمائی چه محمدبن سيرين د ابن عباس رضی الله عنهما نه روايت کړی دی چه هغوی فرمائی: «ماکنت أري أن دماً واحداً يقضي عن أكثر من واحد» چه زه نه پوهيږم يوه ساه (او يوه وينه) به د يرنه دزياتوکسانو دپاره کافی کيږی.[5]

ددې په جواب کښې حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه ابوجمره رحمه الله او د نورو اصحابو په رواياتوکښې څه تعارض يا منافرت نشته دې څکه چه ابوجمره رحمه الله صرف د اشتراک ذکر اضافه کړی دی کوم چه نورو رواتو نه دی کړی. باقی د شاة يعنی چيلئی په ذکرکولوکښې د هغوی موافقت کړی دی لهذا هيڅ تعارض نشته دی. او ترکومې چه تعلق دی ددې امر چه ابن عباس رضی الله عنهما صرف شاة ذکر کولو باندې ولې اکتفاء اوکړه؟ نوددې وجه د ابن عباس رضی الله عنهما په هغه خلقو باندې رد کول مقصود وو چه هدی

---

[1] مسندالإمام أحمد حديث ابن عمر رضی الله عنهما: ٤٦١/٣٨ رقم الحديث: ٢٣٤٧٨ مؤسسة الرسالة. إسناده ضعيف لضعف مجالدبن سعيد. لكن سلف بهذا الإسناد برقم: ١٤٥٩٣. إلا أن الشعبی قال فيه: حدثنی جابر بن عبدالله: أن رسول الله صلی الله عليه وسلم سن الجزور والابقرة عن سبعة. وهوعن جابر صحيح، وروی عنه من غير هذا الطريق.

[2] فتح الباری: ٦٨٢/٣ أوجز المسالک: ٦٤٠/٧.

[3] المغنی لابن قدامة: ٢٩٥/٣.

[4] السنن الكبری للبيهقی، كتاب الحج باب من استيسر من الهدی: ٣٥/٥ رقم الحديث: ٨٨٩٤ الموطا للإمام مالک، كتاب الحج باب من استيسر من الهدی: ٤٠٧.

[5] فتح الباری: ٦٨٢/٣.

ابل او بقر (اوښ او غوا) سره خاص کوي. باقي د ابن سيرين رحمه الله روايت منقطع دې اوکه چرې متصل هم وي نوهغه به په دې باندې محمول کولې شو چه ابن عباس رضي الله عنهما د دې خبرې خبر ورکړو چه هغه د اجتهاد د وجې نه په دې نه پوهيدلو چه يوښناور دې د يو نه د زياتو خلقو د طرف نه کافي شي خوچه کله د اشتراك د صحيح کيدو حديث هغوی ته اورسيدو نوهغوی هم په هغې باندې ابوجمره رحمه الله ته فتوی ورکړه.

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه دغه شان ټول روايتونه راجمع کيږي او جمع بين الروايات په نسبت د هغه امر بهتر دی چه د يوداسې سرې روايت مطعون کړې شي د چا ثقاهت او حديث حجت کيدو باندې چه د علماؤ اجماع ده اوهغه هم دغه ابوجمره الضبعي رحمه الله دې.[1]

په يوښاروی کښې څومره کسان شريکيدې شي؟ بياد قائلين اشتراك په مينځ کښې په دې امر کښې هم اختلاف دې چه په يوښناورکښې څومره کسان شريکيدې شي. د جمهورو علماؤ په نيز په يو ښناور يا ښاروی (اوښ يا غوا) کښې اووه کسان شريکيدې شي. خو اسحاق بن راهويه، ابن خزيمه شافعي او په يو روايت کښې سعيد بن المسيب رحمهم الله مذهب دادې چه په يو ښاروی کښې د لسو پورې کسان شريکيدې شي.[2] اوهم دغه د ابن حزم ظاهري رحمه الله مسلك دې.[3]

دا حضرات ددې رواياتونه استدلال کوي: ① د رافع بن خديج رحمه الله نه نقل يوروايت کښې دی چه: ((ثم عدل عشرة من الغنم بجزور)). ترجمه: بيا حضورپاك لس چيلئې د يواوښ برابر ګرځولې دې.[4]

② دحضرت جابر رضي الله عنه نه روايت دې چه صحابه رضي الله عنهم د حضورپاك په معيت کښې يواوښ د لسو کسانو طرف نه نحر ګرځولې دې. علامه ابن قيم رحمه الله فرمائي چه دا روايت د امام مسلم رحمه الله په شرط باندې دې مګر هغوی دا روايت نه دې ذکرکړې بلکه دحضرت جابر رضي الله عنه هغه روايت ئې ذکر کړې دې په کوم کښې چه دی: ((أمرنا رسول الله صلى الله عليه وسلم أن نشترك في الابل والبقركل سبعة منا في بدنة)) ترجمه: مونږ ته حکم راکړو حضورپاك صلى الله عليه وسلم چه په مونږ کښې اووه اووه کسان په يويو بدنه کښې شريك وی.[5]

③ د مسند احمد روايت دې: ((عن ابن عباس رضي الله عنهما: كنا مع النبي صلى الله عليه وسلم في سفر، فحضر النحر، فذبحنا البقر عن سبعة والبعير عن عشرة))ترجمه: د ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دې چه مونږ په يوسفرکښې حضورپاك سره وو چه په دغه دوران کښې لوئی اختر راغلو نو مونږ غوا د اووه کسانو طرف نه او اوښ د لسو کسانود طرف نه ذبح کړو.[6]

---

[1] فتح الباری:۶۸۲/۳.

[2] فتح الباری: ۶۸۲/۳،زادالمعاد: ۲۶۵/۲ أوجز المسالك: ۶۴۱/۷.

[3] المحلی بالآثار:۱۵۷/۵،أوجز المسالك: ۶۴۱/۷.

[4] أخرجه البخاری فی الشركة باب من عدل عشرة من الغنم بجزوررقم الحديث: ۲۵۰۷،زادالمعاد: ۲۶۵/۲.

[5] زادالمعاد: ۲۶۶/۲-۲۶۵.

[6] مسندبنی هاشم، مسندعبدالله بن عباس: ۷۱۳/۱رقم الحديث: ۲۴۸۴،عالم الكتب، والترمذی فی الحج، باب ماجاء فی الاشتراك فی البدنة والبقرة، رقم الحديث: ۹۰۵وفی الأضاحی باب ماجاء فی الاشتراك فی الأضحية رقم الحديث: ۱۵۱۰،والنسائی فی الضحايا باب ما تجزئ عنه البدنة فی الضحايا، رقم الحديث: ۴۳۹۷، وابن ماجه فی الأضاحی باب: عن كم تجزئ البدنة والبقرة رقم الحديث: ۳۱۳۱.

۴ روایت کښې دی چه حضورپاك ﷺ د خپلو ازواج مطهرات د طرف نه د غوا قربانی کړې وه.(۱) اوهغوی نهه وې، نودا روایت هم ددې خبرې دلیل دې چه د اووه نه زیات کسان یعنی د لسو پورې شریکیدلې شی.(۲)

حضرات جمهورو ددې مختلف جوابونه ورکړی دی. یوجواب دادې چه داد شروع قصه ده. دویم جواب دادې چه د لسو کسانود شرکت والاروایات د نورو روایاتو یعنی د اووه کسانود شرکت والاروایاتو په مقابله کښې مرجوح دی ځکه چه د اووه والاروایات په تعداد کښې هم زیات دی او په صحت کښې هم فائق دی. په نورو الفاظوکښې د اووه کسانو د شرکت والاروایات مفصل هم دی اومصرح هم دی. خو هغه روایات د کوم نه چه ابن حزم رحمه الله استدلال کړې دې مجمل دی لهذا مفصل او مصرح روایاتوته به ترجیح وی.(۳) دریم جواب دادې چه په غنائم کښې یو اوښ په لسو کسانوکښې تقسیم کول د مال غنیمت د تقسیم برابرولود پاره وو خو په هدایا کښې د اووه کسانو پورې شرکت تقدیر شرعی باندې مبنی دې.(۴)

یوه غواد نهو ازواج مطهرات د طرف نه څنګه کافی شوه؟: بل دلته یو مشهور اشکال دې اوهغه دادې چه غوا یوه وه او ازواج مطهرات نهه نویوه غوا دټولودپاره څنګه کافی شوه؟لکه چه ابن حزم رحمه الله ددې نه استدلال کوی، ځکه چه د جمهوروپه مذهب یوه غوادنهو کسانود طرف نه نه شی کافی کیدې.

د علامه خلیل احمدسهارنپوری رحمه الله رائې: علامه خلیل احمدسهارنپوری رحمه الله جواب ورکړې دې چه غوا خو هم د اووه ازواج مطهرات د طرف نه وه اود باقی د طرف نه به څه چیلئی وغیره قربانی کړې شوې وی.(۵)

دعلامه رشیداحمدګنګوهی رحمه الله رائې: علامه رشید احمد ګنګوهی رحمه الله فرمائی زما په نیزد ټولونه ښه جواب دادې چه حضورپاك د حضرت عائشه رضی الله عنها د طرف نه ځان له غوا ذبح کړې وه لکه چه د صحیح مسلم جابر رضی الله عنه په روایت کښې دی(۶) اودباقی بیبیانود طرف نه جدا غوا وه لکه چه د سنن ابی داؤد په روایت کښې (۷)دی اوحضرت عائشه رضی الله عنها په دوی کښې داخل نه وه ځکه چه دسنن ابی داؤد د روایت الفاظ"دهغه بیبیانود طرف نه چاچه عمره کړې وه" ددې نه مانع دی ځکه چه حضرت عائشه رضی الله عنها زمونږ په نیز مفرد بالحج وه.البته داسوال باقی پاتې کیږی چه حضرت عائشه رضی الله عنها خارج کولوسره هم د ازواج مطهرات شمیر اته پاتې کیږی؟ نوزما په نیز بعیدنه ده چه حضورپاك حضرت سوده رضی الله عنها دحضرت عائشه رضی الله عنها په غواکښې شریکه کړې وی ځکه چه هغې خپل نمبر حضرت عائشه رضی الله عنها ته ورکړې وو. ددې توجیه په رڼاکښې دحضرت عائشه رضی الله عنها په حدیث باندې د شذوذد حکم لګولوهم

---

(۱) صحیح البخاری کتاب الحیض باب الأمر بالنفساء إذا نفسن، رقم الحدیث: ۲۹۴زادالمعاد: ۲۶۵/۲.

(۲) زادالمعاد: ۲۶۵/۲.

(۳) زادالمعاد: ۲۶۵/۲.

(۴) المرجع السابق.

(۵) بذل المجهود:۱۱۴/۷أوجزالمسالک:۹۳/۸.

(۶) رواه الإمام مسلم فی الحج باب جواز الاشتراک فی الهدی الخ رقم الحدیث: ۳۱۹۲-۳۱۹۱.

(۷) روان الإمام أبوداؤد فی المناسک باب فی هدی البقر رقم الحدیث: ۱۷۵۱.

حاجت نه پاتې کيږي[1] لکه چه حافظ ابن حجر دشذوذ حکم لګولې دې[2] دحضرت عائشه رضي الله عنها هغه روايت په کوم چه د شذوذ حکم لګولې شوې دې د عمار ذهني په طريق سره نقل دې د کوم الفاظ چه دادي «ذبح عنا رسول الله صلى الله عليه وسلم يوم حججنا بقرة بقرة»[3] ترجمه حضورپاک زمونږ د حج والا په کال زمونږ د طرف نه يوه يوه غوا ذبح کړې وه. ددې روايت نور تفصيل په راتلونکو کربنوکښې راځي.
علامه زرقاني رحمه الله په دې روايتونو باندې په ښه ارت مټ ليکل کړي دی اود امام نسائي رحمه الله دا روايت کوم چه د عمار دهني رحمه الله په طريق سره دحضرت عائشه رضي الله عنها نه نقل دې ترجيح ورکړې ده.[4]
او حافظ ابن حجر رحمه الله چه په دې حديث باندې د شذوذ حکم کړې دې.[5] په دې کښې علامه زرقاني رحمه الله هغه پسې کيدو سره ليکلی دی چه دحديث عائشه رضي الله عنها راوی عمار الدهني صحيح مسلم او سنن اربعه راوی دې دهغه زياتوالې به مقبول وی چه کوم لفظ نورو ياد نه دې ساتلې هغه ده ياد کړې اوبياد دې راوی زياتوالې د نورو راويانو خلاف هم نه دې خکه چه دمعمر رحمه الله په روايت کښې کوم الفاظ دی چه «ماذبح الابقرة» يعني حضورپاک صرف غوا ذبح کړې. دې نه مراد جنس دې د کوم مطلب چه دادې اوښ يا چيلئ نه ده قرباني کړې بلکه صرف غوا ئې قرباني کړې وه. په دې وجه داد هغه صريح روايت خلاف نه دې په کوم کښې چه دهريود طرف نه د غوا ذبح کولو ذکر راغلې دې. او د شذوذ حکم خو به هله کولې شی کله چه په دوو روايتونوکښې تطبيق ممکن نه وی اودلته ممکن دې.
[6] لهذا ددې تطبيق نه پس دا ثابتيږي چه: «يونس عن الزهري عن عمرة عن عائشة رضي الله عنها» په طريق سره روايت شوې: «أن رسول الله صلى الله عليه وسلم نحر عن أزواجه بقرة واحدة»[7] يعني حضورپاک د خپلو بيبيانودطرف نه يوه غوا ذبح کړې، د معمر رحمه الله روايت. «ماذبح الابقرة» اود ابوهريره رضي الله عنه روايت. «ذبح عمن اعتمر من نسائه في حجة الوداع بقرة بينهن» يعني حضورپاک د حجة الوداع په موقع دخپلو هغه بيبيانود طرف نه چاچه عمره کړې وه دهغوی په مينځ کښې يوه غوا ذبح کړه نه تقويت او تائيدنه ملاويږي لکه چه حافظ ابن حجر رحمه الله ګمان دې. خکه چه د مذکوره تطبيق نه پس يونس واحدة روايت کولوکښې متفرد کيږي لکه څنګه چه قاضي اسماعيل رحمه الله هم په دې روايت باندې د شذوذ حکم لګولې دې اود حضرت ابوهريره رضي الله عنه په روايت کښې ددې خبرې صراحت نشته چه د غوا نه علاوه ئې څه نه وی ذبح کړې «سره ددې چه د روايت نه هم دغه معلوميږي، ګنی روايت صريحه في التعدد سره تعارض لازمې راځي.[8]

---

[1]) لامع الدراري: ۲۱۲/۵.

[2]) فتح الباري: ۷۰۳/۳ لامع الدراري: ۲۱۲/۵.

[3]) السنن الكبرى للنسائي: ۴۵۲/۲ رقم الحديث: ۴۱۲۹ مسندأبي عوانة: ۳۱۸/۲ رقم الحديث: ۳۲۷۶.

[4]) شرح الزرقاني على المواهب اللدنية: ۴۳۶/۱۱-۴۳۵.

[5]) فتح الباري: ۷۰۳/۳.

[6]) شرح الزرقاني على المواهب اللدنية: ۴۳۶/۱۱-۴۳۵ أوجزالمسالك: ۹۱/۸.

[7]) السنن الكبرى للنسائي: ۴۵۲/۲ رقم الحديث: ۴۱۲۷ ورواه أبوداؤد في المناسک باب في هدى البقر، رقم الحديث: ۱۷۵۰ وابن ماجه في الأضاحي باب عن كم تجزئ البدنة والبقرة رقم الحديث: ۳۱۳۵.

[8]) أوجزالمسالك: ۹۱/۸.

شيخ الحديث حضرت زكريا رحمه الله دحافظ ابن حجر رحمه الله كلام او په هغې باندې د زرقاني رحمه الله رد ذكر كولو نه پس فرمائي چه دا ترديد مضبوط نه دې خكه چه عمار دهني رحمه الله (د چا روايت ته چه علامه زرقاني رحمه الله ترجيح وركړې ده) او په يونس كښې اختلاف شوې دې نو ترجيح به يونس ته وي خكه چه سره ددې چه عمار ثقه دې مګر د يونس برابر كيدې نه شي خكه چه يونس ثقه هم دې اوحافظ هم دې بل حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه عمار بن معاويه صدوق دې مګر په هغه باندې د شيعه كيدو الزام هم دې. لهذا چه كله د دغه دواړو راويانو په خپل مينځ كښې بيان وحدت او تعدد كښې اختلاف شو نو د يونس روايت ته به ترجيح حاصله وي.

دې نه علاوه ابوداؤد رحمه الله او منذري رحمه الله هم د يونس روايت ذكركړې دې او په دې باندې ئې سكوت اختياركړې دې. اودا كوم چه علامه زرقاني رحمه الله وئيلي دي چه دعمار زيادت معارض نه دې نوداخبره صحيح نه ده خكه چه د يونس په روايت كښې د وحدت بقرة صراحت دې د كوم په وجه چه يونس رحمه الله اوعمار دهني رحمه الله دواړو په روايتونوكښې جمع اوتوفيق ممكن نه دې اوبيا معمر رحمه الله د يونس رحمه الله متابعت هم كړې دې اودا وينا چه دمعمر رحمه الله په روايت كښې جنس مراددې غلطه ده خكه چه په بقرة كښې "ة" په جنس او وحدت كښې فرق كوي او په وحدت باندې دلالت كوي لهذا د بقرة نه جنس مراد اخستل صحيح نه دي. چنانچه علامه عيني رحمه الله فرمائي (۱)چه بقرة كښې د تمرة او تمر په شان فرق "ة" نه كيدو په صورت كښې احتمال كيدې شي چه د يوې نه زياتې غواګانې ئې ذبح كړې وي. په نورو الفاظو كښې د "ة" كيدو په صورت كښې د يونه د زيات هډو څه احتمال نه شي كيدې. بيا د يونس د روايت دپاره دحضرت ابوهريره رضي الله عنه روايت هم شاهد دې او په دې روايت كښې زمونږ دپاره دوه شان حجت دې: ① "ة" فارقه بين الوحدة والجنس د وجې نه. ② لفظ "بينهن" د وجې نه خكه چه كه د يوې نه زياتې غواګانې وې نوبيا د "بينهن" څه مطلب دې؟ دا لفظ خو صراحتاً په اشتراك باندې نص دې چه هغوی ټولې په يوه غوا كښې شريكې وې. دغه شان دامام مسلم رحمه الله د حضرت جابر رضي الله عنه نه (۲)نقل كړې شوې روايت هم د حضرت يونس رحمه الله د روايت د پاره شاهد دې خكه چه په هغې كښې هم د بقرة صراحت دې. (۳)

دحديث ترجمة الباب سره مناسبت: وړاندې دا خبره تيره شوې ده چه د اكثرنسخونه دا ترجمة الباب ساقط دې اود هغه نسخو په اعتبارسره حديث اوترجمة الباب كښې مناسبت هم واضح دې چه په دواړو كښې بدايت حيض او د حيض د تاريخ تذكره ده او په كومو نسخوكښې چه ترجمة الباب "باب الأمر بالنفساء إذا نفسن" قائم دې دهغه نسخو په اعتبارسره دحديث باب ترجمة الباب سره مناسبت دادې چه په ترجمة الباب كښې خودلې شوي دي چه د حيض په حالت كښې هم ښځوسره د اوامر او نواهي تعلق وي او حديث باب كښې دحضرت عائشه رضي الله عنها په عمل سره خودلې دي چه د حيض په حالت كښې ښځه طواف اوسعي نه علاوه د حج ټول اركان اداكولې شي. (۴)

---

(۱) عمدة القاري: ۳۸۲/۳.

(۲) رواه الإمام مسلم في الحج باب جواز الاشتراک في الهدى الخ رقم الحديث: ۳۱۹۲السنن الكبرى للنسائي: ٤٥٢/۲رقم الحديث: ٤۱۳۰.

(۳) أوجز المسالک: ۹۲/۸-۹۱.

(٤) فضل الباري: ٤٦٥/۲.

۲ - غَسْلِ الْحَائِضِ رَأْسَ زَوْجِهَا وَتَرْجِيلِهِ

ماقبل سره ربط: دوارو ابوابوكښې مناسبت دادې چه د وړاندينى باب په شان دا باب هم په احكام حيض باندې مشتمل دې.[1]

د ترجمة الباب مقصد

دعلامه رشيداحمد گنگوهي رحمه الله رائې: حضرت گنگوهي رحمه الله فرمائى چه امام بخارى رحمه الله په دې باب سره دا خودل غواړى چه د حائضه د مقاربت نه چه قرآن پاك كومه منع كړې ده. دهغې نه مراد خاص جماع او دواعى جماع دى. د هرقسم مقاربت اونيزديكت نه ممانعت نه دې اود يهودو غلطى خودل مقصد دې چه د حيض په حالت كښې ښځې سره خوراك څښاك او په يومكان كښې اوسيدل نى هم منع گڼړل. لهذا حائضه له د خپل خاوند سر وينځل گمنزول خو جائزدى.[2]

د شيخ الحديث زكريا رحمه الله رائې: حضرت شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمائى چه زما په نيز احتمال دادې چه امام بخارى رحمه الله په دې ترجمة الباب سره دهغه روايت د ترديدطرف ته اشاره كوى كوم چه د ابن عباس رضي الله عنهما نه نقل دې چه هغه خپلې ترور حضرت ميمونه رضي الله عنها كره تشريف راوړو. ترور نى چه كله اوكتل چه دهغې د وراره ويښته خيرن او شيندلې پراته دى نوتپوس نى اوكړې اې بچيه! څه خبره ده؟ ستاويښته داسې خيرن ولې دى نو وراره جواب وركړو چه ام عمار به زما په ويښتوكښې گمنز كوله مگر دې ورځوكښې هغه په حيض كښې ده (لكه چه ابن عباس رضي الله عنهما د حيض په حالت كښې داعمل ناخوښه گڼړلو) نو ترور حضرت ميمونه رضي الله عنها نى اوونيل بچې حيض څه په لاس كښې خونه وى. دې نه پس نى اوفرمائيل رسول الله صلى الله عليه وسلم به زمونږ (ازواج) نه د يوې په غيږ كښې سر كيخودو سره ددې چه هغه بى بى به د حيض په حالت كښې وه. يعنى حضرت ميمونه رضي الله عنها د خپل وراره ابن عباس رضي الله عنهما د رائې ترديد اوكړو. ممكن ده چه ددې واقعه نه پس ابن عباس رضي الله عنهما دخپلې رائې نه رجوع كړې وى.[3]

الحديث الأول

[۲۹۲/۲۹] - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: «كُنْتُ أُرَجِّلُ رَأْسَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا حَائِضٌ»[4]

ترجمه: حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائى چه مابه د حضورپاك صلى الله عليه وسلم په سرمبارك كښې د حائضه كيدو په حالت كښې هم گمنز كوله.

---

[1] عمدة القاري: ۳۸۲/۳.
[2] لامع الدراري: ۲۴۲/۲.
[3] لامع الدراري: ۲۴۲.
[4] د حديث ۲۹۱/۲۹۲ تخريج به د وړاندينى حديث لاندې ذكركولې شى.

تراجم رجال

عبدالله بن يوسف: دا مشهور امام اومحدث ابومحمد عبدالله بن يوسف تنيسى كلاعى دمشقى رحمه الله دي. ددوى مختصر حالات بدءالوحى د دويم حديث لاندې [1] اوتفصيلى حالات كتاب العلم باب ليبلغ العلم الشاهد الغائب د رومبى حديث لاندې تيرشوى دى. [2]

مالك: دا امام دارالهجره عالم المدينه امام مالك بن انس بن مالك بن ابى عامر بن عمرو الاصبحى المدنى رحمه الله دي. ددوى كنيت ابوعبدالله دي. د دوى مختصر حالات بدءالوحى دويم حديث لاندې [3] اوتفصيلى حالات كتاب الايمان باب من الدين الفرار من الفتن د وراندې حديث لاندې ذكركولې شى. [4]

هشام: داد عروة بن الزبير بن العوام رحمه الله خوئې دي. د دوى مختصر حالات بدءالوحى دويم حديث لاندې [5] اوتفصيلى حالات كتاب الايمان باب أحب الدين إلى الله أدومه لاندې تيرشوى دى. [6]

عروة: دا عروة بن الزبير بن العوام رحمه الله دي. د دوى مختصر حالات بدءالوحى دويم حديث لاندې [7] او تفصيلى حالات كتاب الايمان باب أحب الدين إلى الله أدومه لاندې تيرشوى دى. [8]

عائشة: دا ام المؤمنين سيده عائشه بنت ابى بكر الصديق رضي الله عنهما ده. د دوى حالات بدءالوحى دويم حديث لاندې تيرشوى دى. [9]

شرح حديث

ددې حديث نه دا معلومه شوه چه ښځه د حيض په حالت كښې هم د خاوند په سركښې ګمنز كولې شى [10] بل داهم معلوم شوچه خاوندد خپلې ښځې نه خدمت اخستې شى خوچه هغه راضى وى [11] او دا اجماعى مسئله ده. [12]

د حديث ترجمة الباب سره مناسبت

د حافظ ابن حجر رحمه الله رائې: امام بخارى رحمه الله د ترجمة الباب دوه جزونه كړى دى يوغسل او بل ترجيل حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه د حديث ترجمة الباب سره مناسبت ترجيل (د ګمنز كولو) په لحاظ سره

[1]) كشف البارى: ٢٨٩/١.
[2]) كشف البارى: ١١٣/٤.
[3]) كشف البارى: ٢٩٠/١.
[4]) كشف البارى: ٨٠/٢.
[5]) كشف البارى: ٢٩١/١.
[6]) كشف البارى: ٤٣٢/٢.
[7]) كشف البارى: ٢٩١/١.
[8]) كشف البارى: ٤٣٦/٢.
[9]) كشف البارى: ٢٩١/١.
[10]) عمدة القارى: ٣٨٣/٣.
[11]) عمدة القارى: ٣٨٣/٣شرح ابن بطال: ٤١٨/١.
[12]) عمدة القارى: ٣٨٣/٣.

خو ښکاره دي چه د باب په دواړو احادیثوکښې ددې ذکرموجود دې البته غسل رأس ذکر نشته دې مګر دا خویا په ترجیل باندې قیاس کړې شوې دې یا امام بخاري رحمه الله ددې جز په ذریعه د حدیث هغه طریق طرف ته اشاره کړې ده کوم چه باب مباشرة الحائض کښې راتلونکې دې ځکه چه په هغې کښې د غسل رأس صراحت دې.(۱)

د شیخ الحدیث زکریا رحمه الله رائې: شیخ الحدیث زکریا رحمه الله د حافظ ابن حجر رحمه الله توجیه نقل کولو سره لیکلې دي چه زما په نیز دویم صورت «د اشاره والا» متعین دې.(۲) ځکه چه دا صورت د تراجم امام بخاري رحمه الله په حواله سره جمع کړې شوې اویا (۷۰) اصولونه یوولسم اصل عین موافق دې.(۳)

دعلامه عیني رحمه الله رائې: علامه عیني رحمه الله فرمائي چه د باب په دواړو احادیثوکښې د ترجمه دویم جز "ترجیل رأس" سره مطابقت خوښکاره دې د باقي رومبي جز "غسل الحائض رأس زوجها" سره څه مطابقت موجود نه دې. بل د حافظ ابن حجر رحمه الله په توجیهاتو باندې ردکولو سره فرمائي چه "اوبعض خلقو چه د قیاس او اشاره والاتاویلات کړې دي نوهغه دواړه بې حقیقت دي، د قیاس والاتاویل خو په دې وجه چه تراجم ابواب ته د وضع اوتصنیف څه شرعي حیثیت خو حاصل نه دې چه په یوحکم باندې دویم قیاس کړې شي یعني چونکه د ترجیل ترجمه قائم کول صحیح دي په دې وجه په دې باندې قیاس کولوسره مونږ ته دغسل رأس د ترجمه قائم کولوحق هم ملاؤ شو. د تراجم حیثیت صرف دعنوانات دې اوددې د صحت دارومدار دهغې لاندې پیش کړې شوې احادیثوسره مطابقت باندې دې اوچه کله دا خبره حاصل نه ده نو زیاتي او غیرمطابق ترجمه اوعنوان ذکر کول لاحاصل دي."

اود اشاره والا تاویل ځکه صحیح نه دې ځکه چه داخبره د. چانه هم نقل کیدې نه شي چه ترجمه او عنوان خو په دې باب کښې وي اومترجم له «د کوم دپاره چه هغه عنوان دلته قائم کړې شوې دې» هغه باب پرېږدي او په دریم باب کښې راشي ځکه چه دلته ددې باب نه پس یوباب "باب قراءة الرجل في حجر امرأته" راځي. بیادویم باب "من سمی النفاس حیضا" به راځي. دې نه پس "باب مباشرة الحائض" راځي په کوم کښې د حافظ ابن حجر رحمه الله د وینا مطابق ددې ځائي عنوان معنون له ذکر دې.(۴)

الحديث الثاني

[۲۹۲] - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، قَالَ: أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ، أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَهُمْ قَالَ: أَخْبَرَنِي هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ عُرْوَةَ، أَنَّهُ سُئِلَ أَتَخْدُمُنِي الحَائِضُ أَوْ تَدْنُو مِنِّي المَرْأَةُ وَهِيَ جُنُبٌ؟ فَقَالَ عُرْوَةُ: كُلُّ ذَلِكَ عَلَيَّ هَيِّنٌ، وَكُلُّ ذَلِكَ تَخْدُمُنِي وَلَيْسَ على أَحَدٍ فِي ذَلِكَ بَأْسٌ أَخْبَرَتْنِي عَائِشَةُ: «أَنَّهَا كَانَتْ تُرَجِّلُ، تَعْنِي رَأْسَ رَسُولِ اللَّهِ صلى اللهُ عَلَيْهِ

---

(۱) فتح الباري: ۵۲۸/۱.

(۲) لامع الدراري: ۲۴۲/۵.

(۳) الامع الدراري: ۲۴۲/۵ الکنز المتواري: ۳۵۷/۱.

(۴) عمدة القاري: ۳۸۳/۳-۳۸۲.

وَسَلَّمَ، وَهِيَ حَائِضٌ، وَرَسُولُ اللّٰهِ صلى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَئِذٍ مُجَاوِرٌ فِي الْمَسْجِدِ، يُدْنِي لَهَا رَأْسَهُ، وَهِيَ فِي حُجْرَتِهَا، فَتُرَجِّلُهُ وَهِيَ حَائِضٌ» [۱۹۲۶-۱۹۲۴، ۱۹۴۱، ۵۵۸۱] (۱)

ترجمه: دحضرت عروه رحمه الله نه چا سوال اوکړوآيا حائضه زما خدمت کولې شي يا د ناپاکنې په حالت کښې ښځه ماسره نيزدې کيدې شي؟ نوعروه رحمه الله اوفرمائيل زما په نيز په دې کښې هيڅ حرج نشته دې. دغه شان ښځې زماهم خدمت کوي او په دې کښې د چا د پاره هم څه حرج نشته دې. ماته حضرت عائشه رضي الله عنها اووئيل چه هغې به د حيض په حالت کښې د حضورپاك په سرمبارك کښې گمنز کوله حالاکه حضورپاك به هغه وخت په جمات کښې معتکف وو حضورپاك به خپل سر مبارك رانيزدې کولو اوحضرت عائشه رضي الله عنها د حائضه کيدو سره به هم د خپلې کمرې نه گمنزکوله

تراجم رجال

إبراهيم بن موسى: دا ابراهيم بن موسى بن يزيد بن زادان التميمي الرازي الفراء رحمه الله دې. ددوی کنيت ابواسحاق او لقب صغير دې اودې هم په دغه لقب باندې مشهوراومعروف وو. (۲)

دامام احمدبن حنبل رحمه الله نه نقل دی چه هغوی به په هغه خلقو باندې نکير فرمائيلو چه ابراهيم بن موسى رحمه الله به ئې د صغير په لقب سره بللو. هغوی رحمه الله به د ابراهيم بن موسى رحمه الله باره کښې فرمائيل «هوكبيرفي العلم والجلالة» (۳) يعنې ابراهيم بن موسى لوئې صاحب علم او صاحب جلال سړې وو. ابراهيم بن موسى رحمه الله د هشام بن يوسف صنعانی، وليد بن مسلم، يحيى بن ابی زائده، عيسى بن يونس، عبده بن سليمان، خالد الواسطی، ابوالاحوص اويزيد بن زريع رحمهم الله وغيره نه دحديث روايت کړې. (۴)

ددوی نه روايت کونکوکښې امام بخاري، امام مسلم، امام ابوداؤد (نور اصحاب صحيح ددوی نه بالواسطه روايت کوی) يحيى بن موسى البلخی، ابو حاتم، ابوزرعه، عمرو بن منصور النسائی، محمدبن مسلم بن واره الرازی، محمدبن يحيى الذهلی او ابو اسماعيل محمدبن اسماعيل الترمذي رحمهم الله وغيره دی. (۵)

---

(۱) قوله: "عائشة : الحديث، رواه البخاری فی نفس الباب قبل هذه الرواية أيضاً تحت رقم الحديث: ۲۹۵وكذافی باب: مباشرة الحائض: ۳۰۱، وفی الاعتكاف فی باب: الحائض ترجل رأس المعتكف، رقم الحديث:۲۰۲۸وباب: لايدخل البيت إلا لحاجة رقم الحديث: ۲۰۲۹ وباب: غسل المعتكف، رقم الحديث: ۲۰۳۱-۲۰۳۰وباب: المعتكف يدخل رأسه البيت للغسل رقم الحديث: ۲۰۴۶وفی اللباس فی باب: ترجيل الحائض زوجها، رقم الحديث: ۵۹۲۵ورواه مسلم فی الحيض فی باب: جوازو غسل الحائض رأس زوجها وترجيله...... الخ رقم الحديث: ۶۸۴ والترمذی فی الصوم باب: المعتكف يخرج لحاجته أم لا؟ رقم الحديث: ۸۰۴ وأبوداؤد فی الصوم فی باب: المعتكف يدخل البيت لحاجته رقم الحديث: ۳۴۶۹-۳۴۶۷والنسائی فی الحيض فی باب: ترجيل الحائض رأس زوجهاالخ رقم الحديث: ۲۸۶وباب غسل الحائض رأس زوجها رقم الحديث: ۳۸۹-۳۸۷ وابن ماجه فی الطهارة فی باب: الحائض تتناول الشی فی المسجد، رقم الحديث: ۶۳۳

(۲) تهذيب الكمال: ۲۱۹/۲ تهذيب التهذيب: ۱۷۰/۱.

(۳) تهذيب الكمال: ۲۱۹/۲ تهذيب التهذيب: ۱۷۱/۱عمدة القاری: ۳۸۳/۳.

(۴) تهذيب التهذيب: ۱۷۰/۱.

(۵) تهذيب التهذيب۱۷۱/۱دَ تلامذه ومشائخ دَ تفصيل دَپاره اوگورئی تهذيب الكمال: ۲۱۹/۲.

الإكمال كښې دی چه ابراهیم بن موسی رحمه الله نه امام بخاری رحمه الله اویا او امام مسلم رحمه الله دیرش احادیث روایت کړی دی.[1]امام ابوزرعه رحمه الله فرمائی:«إبراهیم بن موسی أتقن من أبی بکر بن أبی شیبة وأصح حدیثا منه، لایحدث إلا من کتابه، لا أعلم أنی کتبت عنه خمسین حدیث من حفظه، وهو أتقن من صفوان بن صالح» یعنی دابراهیم بن موسی رحمه الله (په علم حدیث کښې) پوخوالې او مهارت د امام ابوبکر بن ابی شیبه په نسبت زیات دې او په صحیح احادیثو روایت کولو کښې هم دهغوی نه وړاندې دې. دهغوی د تحدیث طریقه دا وه چه هغوی به د خپل کتاب نه احادیث بیانول (اود حدیث په روایت کښې کولو کښې د احتیاط دا حال وو چه) زه نه پوهیږم چه ما دهغوی نه پنځوس احادیث هم داسې لیکلې وی چه هغوی په حفظ سره بیان کړې وی اوهغوی د علم په پوخوالی او حافظه کښې د صفوان بن صالح نه هم وړاندې وو.[2]
امام ابوحاتم رحمه الله فرمائی «إبراهیم بن موسی من الثقات وهو أتقن من أبی جعفر الجمال»[3]امام ابوزرعه رحمه الله فرمائی چه ما د ابراهیم بن موسی رحمه الله رازی او ابوبکر بن ابی شیبه رحمه الله نه یو یو لکه احادیث لیکلی دی.[4]امام نسائی رحمه الله فرمائی ثقة[5]ابن حبان رحمه الله دهغوی ذکر کتاب الثقات کښې کړې دې.[6] امام ابوداؤد رحمه الله فرمائی «کان عند إبراهیم حدیث بخط إدریس فحدث به فأنکروه علیه، فترکه»[7] یعنی د ابراهیم بن موسی رحمه الله سره د ادریس رحمه الله لیکلې شوې یوحدیث وو کله چه هغوی دا حدیث بیان کړو نو محدثینو په دې باندې نکیر اوفرمائیلو کوم نه پس چه ابراهیم بن موسی رحمه الله دغه حدیث پریښودو.
په دې باندې حافظ ابن حجر رحمه الله اوفرمائیل چه «وهذا یدل علی شدة توقیه»[8] یعنی د ابراهیم بن موسی رحمه الله داعمل د حدیث په معامله کښې دهغوی د احتیاط په سختوالی باندې دلالت کوی.

امام خلیلی رحمه الله فرمائی د مقام "ری" د هغه لویو لویو اوحفاظ علماؤ نه کوم چه دامام احمد رحمه الله او امام یحیی رحمه الله برابر وو ابراهیم بن موسی رحمه الله هم وو چاچه (دعلم حدیث د حصول دپاره) دعراق یمن او شام وغیره سفرونه هم اوکړل. د امام احمد رحمه الله به ئې ډیر تعریفونه کول.[9]
علامه شمس الدین الذهبی رحمه الله فرمائی «مات فی حدود سنة ثلاثین» یعنی د دوی انتقال ۲۳۰هجری په آخره کښې شوې.[10] نورد وفات د کال په حواله سره یوقول داهم دې چه دهغوی انتقال ۲۱۹هجری

---

[1]) إکمال تهذیب الکمال: ۳۰۰/۱.
[2]) سیرأعلام النبلاء: ۱٤۱/۱۱ الجرح والتعدیل: ۸۲/۲تهذیب الکمال: ۲۲۰/۲تهذیب التهذیب: ۱۷۱/۱الکاشف: ۵۰/۱.
[3]) سیرأعلام النبلاء: ۱٤۱/۱۱ الجرح والتعدیل: ۸۲/۲تهذیب الکمال: ۲۲۰/۲تهذیب التهذیب: ۱۷۱/۱.
[4]) سیرأعلام النبلاء: ۱٤۱/۱۱ تهذیب الکمال: ۲۲۰/۲تهذیب التهذیب: ۱۷۱/۱الکاشف: ۵۰/۱.
[5]) سیرأعلام النبلاء: ۱٤۱/۱۱تهذیب الکمال: ۲۲۰/۲.
[6]) ۷۰/۸.
[7]) تهذیب التهذیب: ۱۷۱/۱تهذیب الکمال: ۳۰۰/۲.
[8]) تهذیب التهذیب: ۱۷۱/۱.
[9]) تهذیب التهذیب: ۱۷۱/۱تهذیب الکمال: ۲۹۹/۲.
[10]) سیرأعلام النبلاء: ۱٤۱/۱۱.

كنبي شوي(۱)علامه مغلطاني رحمه الله فرمائي چه ابراهيم بن موسى رحمه الله او محمدبن مهران الجمال اتفاق ۲۲۰ هجرى نه پس شوي دي. (۲)

هشام بن يوسف: داهشام بن يوسف صنعاني رحمه الله دي.د دوى كنيت ابوعبدالرحمن دي دا فارسى النسل وو او صنعا يمن كنبي د قضاء په عهده باندي فائز وو. (۳)

هشام بن يوسف رحمه الله د معمر بن راشد ، ابن جريج، قاسم بن فياض، سفيان ثورى، عبدالله بن بجير بن زيسان، عبدالله بن سليمان نوفلى، رباح بن عبيدالله بن عمرالعمرى، ابراهيم بن عمر بن كيسان او نعمان بن ابى شيبه جندى رحمهم الله وغيره د حديث روايت كړې. اود هغوى نه روايت كونكوكنبي دهغه دتره خونى زكريا بن يحيى بن تميم بن عبدالرحمن صنعانى، محمدبن ادريس شافعى، على بن المدينى،يحيى بن معين،عبدالله بن محمد المسندى،ابراهيم بن موسى الرازى،اسحاق بن راهويه على بن بحر بن برى،موسى بن هارون البردى او اسحاق بن ابى اسرائيل رحمهم الله وغيره دى (۴)

امام عبدالرزاق رحمه الله فرمائي: «**إن حدثكم القاضي – هشام بن يوسف – فلا عليكم أن لاتكتبوا عن غيره**»(۵)

ترجمه: كه چرې قاضى هشام بن يوسف رحمه الله تاسو ته څه حديث بيان كړى نوبياستاسو د پاره په هغې كنبي هيڅ حرج نشته دې چه تاسو دبل چا نه د حديث كتابت اونه كړئ. هم پخپله د هشام بن يوسف رحمه الله نه روايت دې چه كله سفيان ثورى رحمه الله يمن ته تشريف راوړو نوهغوى خواهش ښكاره كړو چه د هغوى دپاره يوتيز ليكونكې اولټولې شى نوددې كاردپاره ئې زه خوښ كړم نوهم ما به د هغه نه روايات ليكل.(۶)

يحيى بن معين رحمه الله فرمائي: «**لم يكن به بأس،كان هو أضبط عن ابن جريج من عبدالرزاق**» يعنى د هشام بن يوسف رحمه الله نه په رواياتو اخستوكنبي هيڅ حرج نشته دې هغه د ابن جريج رحمه الله نه احاديثو روايت كولوكنبي د عبدالرزاق رحمه الله په مقابله كنبي ډير مضبوط وو. په يوه بله موقع باندې فرمائي: «**هشام بن يوسف أثبت من عبدالرزاق في حديث ابن جريج وكان أقرأ الكتب ابن جريج من عبدالرزاق وكان أعلم بحديث سفيان من عبدالرزاق وهو ثقة**»(۷) يعنى هشام بن يوسف رحمه الله د ابن جريج رحمه الله نه حديث نقل كولوكنبي د عبدالرزاق رحمه الله نه زيات مضبوط دې او هغه د عبدالرزاق په مقابله كنبي د ابن جريج رحمه الله كتابونه هم زيات لوستونكې وو. او دغه شان د سفيان ثورى رحمه الله احاديث هم د عبدالرزاق رحمه الله نه زيات پيژندل او هشام بن يوسف رحمه الله يو ثقه راوى وو.

---

(۱) إكمال تهذيب الكمال:۱/۳۰۰.

(۲) إكمال تهذيب الكمال:۱/۲۱۹.

(۳) الجرح والتعديل: ۹/۸۸كتاب الثقات لابن حبان: ۹/۲۳۲تهذيب الكمال: ۳۰/۲۶۶-۲۶۵سير أعلام النبلاء: ۹/۵۸۰تهذيب التهذيب: ۱۱/۵۷الكاشف: ۳/۲۱۲السلوك فى طبقات العلماء والملوك: ۱/۱۴۰-۱۳۹.

(۴) تهذيب التهذيب: ۱۱/۵۷ دتلامذه او مشائخ د تفصيل دپاره اوګورئ تهذيب الكمال: ۳/۲۶۶.

(۵) الجرح والتعديل: ۹/۸۹ تهذيب الكمال: ۳۰/۲۶۷ سير أعلام النبلاء: ۹/۵۸۱.

(۶) سير أعلام النبلاء: ۹/۵۸۱تهذيب الكمال: ۳۰/۲۶۷الجرح والتعديل:۹/۸۹.

(۷) الجرح والتعديل: ۹/۸۹تهذيب الكمال: ۳۰/۲۶۷.

امام ابوزرعه رحمه الله فرمائي: «هشام أصح اليمانيين كتابا»[1] ابن حبان رحمه الله دهغوى ذكر كتاب الثقات كښې كړې دې.[2] امام عجلى رحمه الله فرمائي ثقة.[3] امام ابوحاتم رحمه الله فرمائي ثقة متقن.[4] حاكم رحمه الله فرمائي ثقة مأمون.[5] علامه شمس الدين الذهبى رحمه الله د هشام بن يوسف رحمه الله تعارف په ډيرو درنو الفاظو كښې كړې دې اوهغه فرمائي چه هشام بن يوسف رحمه الله د عبدالرزاق د زمانې د خلقو نه دې[6] امام خليلى رحمه الله فرمائي: ثقة متفق عليه.[7] دهشام بن يوسف رحمه الله انتقال ۱۹۷ هجرى كښې تقريبا د اوياؤ كالو په عمر كښې شوې.[8]

ابن جريج: د جيم په ضمه او راء په فتحه سره دامشهور امام عبدالملك بن عبدالعزيز بن جريج مكى قرشى مدنى رحمه الله دې. دا په اصل كښې د رومى نسل نه وو دهغه دوه كنيتونه وو يو ابوخالد او بل ابوالوليد.[9] ابن جريج د حكيمه بنت رقيه، خپل پلار عبدالعزيز، امام زهرى، عطاء بن ابى رباح، اسحاق بن ابى طلحه، صالح بن كيسان، طاؤوس، ابن ابى مليكه، عطاء الخراسانى، عكرمه بن خالد المخزومى، عكرمه مولى ابن عباس، عمرو بن دينار، سعيدبن الحويرث، محمدبن المنكدر، نافع مولى ابن عمر، هشان بن عروه، موسى بن عقبه، ايوب سختيانى، عبدالله بن كيسان، سهيل بن ابى صالح، عبدالحميد بن جبير، عبدالله بن طاؤوس، علاء بن عبدالرحمن، يعلى بن مسلم، يوسف بن ماهك، يوسف بن يونس اومعمر بن راشد رحمهم الله وغيره نه د حديث روايت كړې.
اوددوى نه روايت كونكوكښې دهغوى دواړه ځامن عبدالعزيز اومحمد، امام اوزاعى، ليث، يحيى بن سعيدالانصارى، عبدالوهاب الثقفى، عيسى بن يونس، حفص بن غياث، مسلم بن خالد الزنجى، ابن عيينه، اسماعيل بن عليه، ابن المبارك، يحيى بن زائده، هشان بن يوسف اومكى بن ابراهيم رحمهم الله وغيره دى.[10] د ابن جريج رحمه الله نه روايت دې چه هغوى ۱۷ كاله عطاء بن ابى رباح رحمه الله سره دتحصيل علم دپاره تير كړل.[11] هم دغه وجه ده چه دهغوى اكثر روايات هم د دوى نه مروى دى. امام مجاهد رحمه الله صرف د قراءات دوه حرفونه د روايت كړى دى. طاؤوس رحمه الله هم يو حديث روايت كړې دې اوعكرمه العباسى رحمه الله نه مرسلاً روايت كوى.[12] ځكه چه ابن جريج رحمه الله ته د عكرمه مولى ابن عباس نه سماع حاصله نه ده.[13]

---

[1]) سيرأعلام النبلاء: ۵۸۱/۹الجرح والتعديل: ۸۹/۹تهذيب الكمال: ۲۶۸/۳۰.
[2]) ۲۳۲/۹.
[3]) تهذيب الكمال: ۲۶۸/۳۰.
[4]) سيرأعلام النبلاء: ۵۸۱/۹الجرح والتعديل: ۸۹/۹تهذيب الكمال: ۲۶۸/۳۰.
[5]) إكمال تهذيب الكمال: ۱۵٤/۱۲.
[6]) إكمال تهذيب الكمال: ۱۵۵/۱۲.
[7]) سيرأعلام النبلاء: ۵۸/۹.
[8]) سيرأعلام النبلاء: ۵۸۱/۹ تهذيب الكمال: ۲۶۸/۳۰كتاب الثقات لابن حبان: ۲۳۲/۹عمدة القارى: ۳۸۳/۳.
[9]) عمدة القارى: ۳۸۳/۳الكنى والأسماء حرف الخاء من الكنى من كنيتة أبوخالد ص: ۵۰۳.
[10]) د تلامذه او شيوخ دتفصيل دپاره اوګورئ: تهذيب الكمال: ۳۴۶/۱۸-۳۳۹سيرأعلام النبلاء: ۳۲۷/۶-۳۲۶.
[11]) تهذيب الكمال: ۳۴۸/۱۸سيرأعلام النبلاء: ۳۲۷/۶تهذيب التهذيب: ٤۰٤/۶.
[12]) سيرأعلام النبلاء: ۳۲۶/۶صفة الصفوة، الطبقات الثالثة من أهل مكة: ۲۱۶/۲.
[13]) تهذيب الكمال: ۳٤۲/۱۸تهذيب التهذيب: ٤۰۲/۶.

امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائي چه د ټولو نه د کتابونود ليکلوکار کونکې ابن جريج او ابن ابی عروبه رحمهما الله دی.[1] عطاء بن ابی رباح رحمه الله فرمائي: ((سید شباب أهل الحجاز ابن جریج)) [2] یعنی ابن جریج د اهل حجاز د ځوانانو سردار دی. يحيى بن سعيد رحمه الله فرمائي: ((وابن جريج أثبت من مالك في نافع)) [3] یعنی ابن جریج رحمه الله د نافع رحمه الله نه په روایت کولوکښې د مالك رحمه الله نه زیات مضبوط دې. امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائي ((عمرو بن دينار وابن جريج أثبت الناس في عطاء)) [4] يعني عمرو بن دينار رحمه الله او ابن جریج رحمه الله د عطاء بن ابی رباح رحمه الله نه احادیث روایت کولوکښې د ټولو نه زیات مضبوط دی. نور فرمائيي ((كان من أوعية العلم)) [5] یعنی ابن جریج د علم نه ډك لوښي په شان وو. مخلد بن الحسين رحمه الله فرمائي ((ما رأيت خلقاً من خلق الله أصدق لهجة من ابن جريج)) [6] یعنی ما د ابن جریج د خبرو اترو نه زیاتې خبرې اترې د چانه دی لیدلی.

امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائي: ((ابن جريج ثبت صحيح الحديث لم يحدث بشئ إلا أتقنه)) [7] یعنی ابن جریج رحمه الله د اعتمادقابل او صحیح الحدیث راوی دې هغه هیڅ یو روایت بغیرد پوخوالی نه دې روایت کړې. د يحيى بن معين رحمه الله نه تپوس اوکړې شو چه ((ابن جريج أحب إليك أو عبد الملك بن أبي سليمان؟)) یعنی تاسو د حدیث په معامله کښې ابن جریج ډیر خوښوئی که عبدالملك بن ابی سلیمان؟ نوهغوی اوفرمائيل ((كلاهما ثقتان)) چه دواړه ثقه راویان دی.[8] د عطاء بن ابی رباح رحمه الله نه تپوس اوکړې شو ((من نسأل بعدك يا أبا محمد؟)) یعنی تاسو نه پس مونږ د حدیث په معامله کښې چاته رجوع اوکړو؟ نو هغوی اوفرمائيل ((هذا الفتى - إن عاش - يعني: ابن جريج)) [9] یعنی د ابن جریج رحمه الله طرف ته ئې اشاره اوکړه وئې فرمائيل که چرې دا ځوان ژوندې وی نو زما نه پس ده طرف ته رجوع کوئی. علی بن عبدالله رحمه الله فرمائي: ((لم يكن في الأرض أحد أعلم بعطاء من ابن جريج)) [10] یعنی په دې زمکه باندې دعطاء (بن ابی رباح) علم د ابن جریج نه زیات پیژندونکې بل څوك نشته دې. امام عبدالرزاق رحمه الله فرمائي ((ما رأيت أحسن صلاة من ابن جريج)) [11] نور فرمائي چه: ((كنت إذا رأيت ابن جريج علمت أنه يخشى الله)) یعنی ما د ابن جریج په کتو سره معلوم کړې ووچه هغه د الله تعالی نه ویریدونکې دې.[12]

---

[1] تهذيب الكمال: ٣٤٦/١٨سير أعلام النبلاء: ٣٢٨/٦.
[2] تهذيب الكمال: ٣٤٧/١٨سير أعلام النبلاء: ٣٢٨/٦.
[3] تهذيب الكمال: ٣٤٨/١٨سير أعلام النبلاء: ٣٢٨/٦تهذيب التهذيب: ٤٠٤/٦.
[4] حواله بالا.
[5] تهذيب الكمال: ٣٤٩/١٨سير أعلام النبلاء: ٣٢٩/٦ تهذيب التهذيب: ٤٠٤/٦.
[6] تهذيب الكمال: ٣٥١/١٨سير أعلام النبلاء: ٣٣٠/٦ تهذيب التهذيب: ٤٠٥/٦.
[7] الجرح والتعديل: ٤٢٢/٥.
[8] حواله بالا.
[9] تهذيب الكمال: ٣٤٧/١٨سير أعلام النبلاء: ٣٢٨/٦تهذيب التهذيب: ٤٠٤/٦.
[10] سير أعلام النبلاء: ٣٣١/٦ الجرح والتعديل: ٤٢٢/٥.
[11] تهذيب الكمال: ٣٥١/١٨سير أعلام النبلاء: ٣٣٠/٦تهذيب التهذيب: ٤٠٥/٦.
[12] سير أعلام النبلاء: ٣٣٢/٦.

امام ابوحاتم رحمه الله فرمائي «صالح الحديث»([1]) امام ابوزرعه رحمه الله فرمائي «بخ، من الأئمة» ([2])امام خراش رحمه الله فرمائي «كان صدوقاً»([3]). امام عجلي رحمه الله فرمائي «مكي ثقة»([4]). ابن حبان د هغوی ذکر کتاب الثقات کښې کړې دې.([5]) ليکن ابو الاثر رحمه الله دامام احمدبن حنبل رحمه الله نه نقل کوی چه «إذا قال ابن جريج (قال فلان) و (أخبرت) جاء بمناكير، وإذا قال: (أخبرني) و (سمعت) فحسبك به» هم دغه شان ابوالحسن الميموني رحمه الله هم دامام احمدبن حنبل رحمه الله نه نقل کوی چه«إذا قال ابن جريج (قال) فاحذره، وإذا قال: (سمعت) أو(سألت) جاء بشيء ليس في النفس منه شيء» ([6])يعنى كه ابن جريج قال فلان يا أخبرت ونيلو سره حديث نقل کړی نودغه حديث مه اخلئ خوکه چرې سمعت يا سألت په شان الفاظو سره حديث نقل کړی نو دداسې احاديثو په صحت هيڅ کلام نشته دې.

يزيد بن زريع رحمه الله فرمائي «كان ابن جريج صاحب غثاء» ([7])يعنى ابن جريج ګډوډ کلام کونکې وو. مالك بن انس رحمه الله فرمائي «كان حاطب ليل» يعنى ابن جريج رطب ويابس جمع کونکې راوی وو.([8]).

د دې تولو اقوالو حاصل دادې چه ابن جريج مدلس وو اوکله چه هغه قال فلان يا أخبرت وغيره په شان مبهم الفاظو سره روايت کوی نوهغه روايت د حجت قابل نه وی اوکله چه أخبرنا ياسمعت ياسألت وغيره په شان الفاظوسره روايت کوی نوهغه روايت د حجت قابل وی. بهرحال ابن جريج رحمه الله په اتفاق سره ثقه راوی دې. هم دغه وجه ده چه صحاح سته، مسند احمد، المعجم الكبير للطبراني وغيره د حديث کتابونه د ابن جريج رحمه الله د رواياتونه ډك دی. چنانچه علامه ذهبی رحمه الله فرمائي «وروايات ابن جريج وافرة في الكتاب الستة، وفي مسند أحمد ومعجم الطبراني الأكبر وفي الأجزاء»([9])

اوحافظ ابن حجر رحمه الله ابن جريج رحمه الله په خپل کتاب طبقات المدلسين دريمه طبقه کښې ذکرکړې دې([10])په دې دريمه طبقه کښې حافظ ابن حجر رحمه الله هغه مدلسين راجمع کړی دی د چا روايات چه ائمه حديث په دې شرط باندې قبول کړی دی چه په هغې کښې د سماع وغيره تصريح وی خو بعض ائمه د دغه رواتو روايات على الاطلاق رد کوی اوبعض على الاطلاق قبول کوی. ([11])

علامه ذهبی رحمه الله د ابن جريج سره متعلق ټولو اقوال ذکرکولونه پس دهغوی باره کښې فيصله کونکې انداز کښې فرمائي: «الرجل في نفسه ثقة، حافظ، لكنه يدلس بلفظة "عن" و "قال". وقد كان صاحب تعبد وتهجد

---

[1]) إكمال تهذيب الكمال: ۳۲۱/۸.

[2]) إكمال تهذيب الكمال: ۳۲۱/۸.

[3]) حواله بالا

[4]) حواله بالا.

[5]) ۹۳/۷.

[6]) تهذيب الكمال: ۳۴۸/۱۸سير أعلام النبلاء: ۳۲۸/۶تهذيب التهذيب: ۴۰۴/۶.

[7]) تهذيب الكمال: ۳۴۹/۱۸سير أعلام النبلاء: ۳۲۹/۶.

[8]) حواله بالا

[9]) سير أعلام النبلاء: ۳۳۲/۶.

[10]) طبقات المدلسين: ۴۱/۱مكتبة المنار.

[11]) طبقات المدلسين مقدمة ابن حجر: ۱۳/۱.

وما زال يطلب العلم حتى كبر وشاخ» (۱)هم علامه ذهبی رحمه الله فرمائی چه ابن جریج رحمه الله به اجازه او مناوله غوند طرق سره هم حدیث روایت کولو او په دې کښې به نې د توسیع نه کار اخستلو. (۲)چنانچه پخپله ابن جریج رحمه الله فرمائی: «لم أسمع من الزهري، إنما أعطاني جزءاً كتبته، وأجازه لي» ما د زهری رحمه الله نه هیڅ نه دی اوریدلی «البته» هغوی ماته یوه نسخه راکړه کوم چه ما اولیکله او هغه ماته د دې نه د حدیث روایت کولو اجازت راکړو. (۳) هم دغه شان ابو بکر بن ابی سبره رحمه الله فرمائی چه ماته ابن جریج د جید احادیثو لیکلو اوونیل نوماد هغه د پاره داسې زر احادیث اولیکل اود هغه طرف ته مې اولیګل. نه ما دغه احادیث په هغه باندې اولوستل اونه هغه زما په وړاندې دا اولوستل. (۴)ددې قصې نه پس محمدبن عمر رحمه الله فرمائی چه ماد ابن جریج رحمه الله نه واوریده چه هغه به د ډیرو زیاتو احادیثو سندونه داسې بیانول«حدثنا أبوبكر بن أبي سبرة» (۵)

بل عبد الرحمن بن ابی الزناد رحمه الله فرمائی چه ما ابن جریج رحمه الله اولیدلو چه هغه هشام بن عروه رحمه الله له راغلو او هغوی ته نې اوونیل: «يا أبا المنذر! الصحيفة التي أعطيتها فلاناً هي من حديثك؟ قال: نعم!» چه اې ابو منذر کومه نسخه چه تاسو فلانکی ته ورکړې ده آیا هغه هم ستاسو احادیث دی؟ نو هشام بن عروه رحمه الله اوفرمائیل اوجی. دې نه پس محمدبن عمر رحمه الله فرمائی چه ما ابن جریج رحمه الله داسې سند بیانولو سره واوریدو: «حدثنا هشام بن عروة» (۶)

جریر الضبی رحمه الله فرمائی چه ابن جریج رحمه الله به متعه جائز ګنړله اوهغه شپیتو ښځو سره متعه کړې. (۷)

خو امام شافعی رحمه الله فرمائی ابن جریج رحمه الله اویاؤ ښځو سره متعه کړې. (۸)

دا صحیح ده چه ابن جریج رحمه الله په فقهی توګه باندې د متعه د جواز قائل وولیکن په دې سره دهغه شیعه کیدل په یوشان هم نه ثابتیږی. هم دغه وجه ده چه حافظ ابن حجر رحمه الله هدي الساري کښې کله دغه رواة ذکر کړل په کوم چه طعن کړې شوې دې نو په دغه فهرست کښې ابن جریج شامل نه وو. (۹)

بل یوزمانه پس ابن جریج رحمه الله د خپلې دې نظریې او فتوې نه رجوع کړې وه. (۱۰)

د ابن جریج رحمه الله د تاریخ وفات په حواله سره مختلف اقوال دی: یحیی بن سعید القطان، مکی بن ابراهیم، ابونعیم او نور محدثین رحمهم الله فرمائی چه د ابن جریج رحمه الله انتقال ۱۵۰هجری کښې شوې اوامام علی بن المدینی رحمه الله فرمائی چه ۱۵۱هجری کښې انتقال شوې. (۰)

---

[1]) سير أعلام النبلاء: ۳۳۲/۶.

[2]) سير أعلام النبلاء: ۳۳۲/۶.

[3]) إكمال تهذيب الكمال: ۳۱۹/۸.

[4]) إكمال تهذيب الكمال: ۳۱۹/۸.

[5]) إكمال تهذيب الكمال: ۳۱۹/۸.

[6]) إكمال تهذيب الكمال: ۳۱۹/۸.

[7]) سير أعلام النبلاء: ۳۳۱/۶.

[8]) إكمال تهذيب الكمال: ۳۲۳/۸.

[9]) هدى الساري الفصل التاسع: ٥٤٨.

[10]) التفسير المظهري: ۷۷/۲.

[11]) سير أعلام النبلاء: ۳۳٤/۶ تهذيب الكمال: ۳۵۲/۱۸ تقريب التهذيب: ۶۱۷/۱

هشام:داد عروة بن الزبير بن العوام رحمه الله خوئی دی. د دوی مختصر حالات بدء الوحي دويم حديث لاندې (۱)اوتفصيلی حالات كتاب الإيمان باب أحب الدين إلى الله أدومه لاندې تيرشوی دی.(۲)

عروة: دا عروة بن الزبير بن العوام رحمه الله دی. د دوی مختصر حالات بدء الوحي دويم حديث لاندې (۳)اوتفصيلی حالات كتاب الإيمان باب أحب الدين إلى الله أدومه لاندې تيرشوی دی.(۴)

عائشة:دا ام المؤمنين سيده عائشه بنت ابی بکر الصديق رضي الله عنهما ده. د دوی حالات بدء الوحي دويم حديث لاندې تيرشوی دی. (۵)

شرح حدیث

قوله:: كل ذلك علي هين: ددې جملې نه وړاندې چه کومه جمله استفهاميه ذکر ده يعنی ((أتخدمني أوتدنو؟)) نودا په دې خبره باندې دلالت کوی چه كل ذلك نه مقصود د جواز خدمت او د قرب د جواز طرف ته اشاره کول دی زما په نيز په دې دواړو کښې څه حرج نشته. (۶)

چه دا اشکال نه وی ذلك نه دتثنيه طرف ته څنګه اشاره ده؟ څکه چه په ذلك سره د تثنيه طرف ته هم اشاره کيږی چنانچه په قرآن پاك کښې دی: ﴿عَوَانٌ بَيْنَ ذَٰلِكَ﴾(۷)، أي: ماذكر من الفارض والبكر.(۸)

قوله::وكل ذلك: ددې دويمې جملې نه مراد حائضه او جنبی دی.(۹)

قوله::وليس علي أحد في ذلك بأس: د ظاهری کلام تقاضا خو داوه چه حضرت عروه بن الزبير رحمه الله خپل طرف ته نسبت کولوسره داسې فرمائی: ((ليس علي الخ)) .ليکن هغوی د عموم قصد کولوسره مبالغةً داسې کلام راوړلو په کوم کښې چه دهغوی ذات دټولو نه اول داخل دې يعنی صرف زما دپاره نه بلکه د هيچاد پاره هم څه حرج نشته. (۱۰)حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه حضرت عروه رحمه الله جنابت د حيض تابع کړې دې چه د حيض حکم خودلوسره داسې اشاره اوکړه چه کله د حيض داحکم دې نود جنابت به په طريقه اولی هم دغه حکم وی څکه چه د حيض خيرې اوګندګی د جنابت نه زيات دې. دغه شان خدمت په هم د ترجيل تابع کړې دې.(۱۱)

---

(۱) کشف الباري: ۲۹۱/۱.
(۲) کشف الباري: ۴۳۲/۲.
(۳) کشف الباري: ۲۹۱/۱.
(۴) کشف الباري: ۴۳۶/۲.
(۵) کشف الباري: ۲۹۱/۱.
(۶) عمدة القاري: ۳۸٤/۳.
(۷) عمدالقاري: ۳۸٤/۳|رشادالساري:۵۳۶/۱.
(۸) التفسير المظهري: ۸۲/۲
(۹) عمدالقاري: ۳۸٤/۳|رشادالساري:۵۳۶/۱.
(۱۰) عمدة القاري: ۳۸٤/۳.
(۱۱) فتح الباري: ۵۲۹/۱.

هم دا خبره علامه عيني رحمه الله بيانولوسره فرمائي چه حديث صرف د حائضه نه د خدمت اخستلو په جواز باندې دلالت کوي او د جنبي نه په جواز قرب باندې ددې حديث نه دلالت قياسي دې.[1]

قوله:: مجاور: أي: معتكف. [2] مجاور "جوار" نه ماخوذ دې د کوم معنی چه داعتکاف ده.[3] دحضرت عائشه رضي الله عنها حجره جمات سره ملاؤشوې وه.[4]

احکام ومسائل: حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه ددې روايت نه معلومه شوه د حائضه بدن اودهغې خوله پاکه ده اود کوم مباشرت نه چه معتکف منع کړې شوې دې دهغې نه مراد جماع او مقدمات جماع دی.[5]

دغه شان ددې روايت نه معلومه شوه که چرې معتکف خپل سر يا لاس يا خپې د جمات نه بهراوباسی نو اعتکاف نه فاسد کيږي. اودې نه دا هم معلومه شوه چه د ښځې نه په غسل وغيره کښې خدمت اخستل دهغې په رضامندئې سره جائز دی ليکن بغيرد مرضئی نه جائزنه دې. ځکه چه په هغې باندې خو ضروری او لازم صرف د کوروالی تعلق کښې اتباع اود خاوند په کورکښې هروخت اوسيدل دی. بل ددې روايت نه معلومه شوه چه حائضه جمات کښې نه شی داخيدلې.[6]

لطيفه: په دې پورتنی حديث کښې دا لطيفه ده چه د ابن جريج د شاگردنوم هم هشام دې اود استاذ نوم هم هشام دې ليکن شاگرد دې هشام بن يوسف او استاذ دې هشام بن عروه.[7]

دحديث ترجمة الباب سره مناسبت: ددې حديث ترجمة الباب سره مناسبت لاندې هم هغه تفصيلی بحث دې کوم چه د سابقه حديث لاندې تيرشوې دې.

٣-باب: قِرَاءَةِ الرَّجُلِ فِيْ حَجْرِ امْرَأَتِهِ وَهِيَ حَائِضٌ

قوله:: الحجر: په فتحه د حاء او کسره اوسکون د جيم د. غيږې په معنی کښې راځی ددې جمع حجور ده اود في حجرامرأته محل اعراب دادې چه دا منصوب على الحال دې اوتقديری عبارت داسې دې: «قراءة الرجل حال کونه متکئا على حجر امرأته» اوکله في د على په معنی کښې ده. کمافی قوله تعالی: ﴿ فِيْ جُذُوْعِ النَّخْلِ ﴾ أي: على جذوع النخل.[8]

ماقبل سره ربط: دوارو ابوابو کښې مناسبت دادې چه په دوارو کښې حائضه سره متعلق يويو حکم بيان شوې دې.[9]

---

[1] عمدة القاری: ٣/٣٨٤.
[2] فتح الباری: ١/٥٢٩عمدة القاری:٣/٣٨٤إرشادالساری: ١/٥٣۶.
[3] النهاية لابن الأثير: ١/٣٠٧.
[4] فتح الباری: ١/٥٢٨عمدة القاری:٣/٣٨٤.
[5] فتح الباری: ١/٥٢٩.
[6] عمدة القاری: ٣/٣٨٥-٣٨٤.
[7] فتح الباری:١/٥٢٨عمدة القاری:٣/٣٨٤.
[8] عمدة القاری: ٣/٢۶٠-٢٥٩إدارة الطباعة المنيرية.
[9] عمدة القاری: ٣/٢۶٠إدارة الطباعة المنيرية.

د ترجمة الباب مقصد

د ابن بطال رحمه الله او ابن ملقن رحمه الله رائې: د ابن بطال رحمه الله او ابن ملقن رحمه الله رائې داده چه ددې ترجمة الباب نه د امام بخاري رحمه الله مقصد د حائضه دپاره **حمل مصحف بالعلاقة** (غلاف سره قرآن پاك اوچتول) اود قرآن کريم قراءت کولو جواز خودل دی.(۱) په دې رائې باندې تقدير کولوسره علامه عينی رحمه الله فرمائی په حديث کښې هيڅ څه اشاره، دمذکوره حمل متعلق نشته دې. په حديث کښې خو اتکاء ده کوم چه غير حمل دې اود يوسړی په حجر حائض کښې کيدو سره د حمل جواز نه راؤخی.(۲)

دعلامه کرمانی رحمه الله او علامه عينی رحمه الله رائې: اوبخپله دعلامه کرمانی رحمه الله اوعلامه عينی رحمه الله رائې داده چه دامام بخاري رحمه الله مقصد جواز قراءت قرب موضع الجناسه (د نجاست ځائی سره نيزدې د قراءت جواز) خودل دی. (۳)بل علامه کرمانی رحمه الله هم د ابن بطال رحمه الله رائې ذکرکولونه پس په دې باندې رد کړې دې.(۴) دکوم سره متعلق چه علامه عينی رحمه الله فرمائی د علامه کرمانی رحمه الله د ردتعلق د قرآن پاك دقراءت د جواز سره دې خکه چه په حديث باندې هيڅ داسې څه څيز نشته په کومن سره چه جواز قراءتِ قرآن للحائض (د حائضه دپاره د قرآن کريم تلاوت جائز کيدو) باندې استدل اوشی. (۵)

ليکن ددې نه باوجود دې حضراتو (علامه کرمانی رحمه الله اوعلامه عينی رحمه الله) په بيان کړې شوې رائې باندې هم اشکال کيږی اوهغه داچه اول خودا مسئله (د نجاست ځائی سره نيزدې د قراءت جواز) څه اهمه مسئله نه وه، په کوم چه امام بخاري رحمه الله ته د تنبيه ضرورت پيښ شو اوکه چرې هم دغه مقصد ئې وې نو په ځائی د «قراءة الرجل في حجر امرأته» به ئې «قراءة الرجل بقرب النجاسة» ترجمه قائم کوله.

دعلامه انورشاه کشميری رحمه الله رائې: د علامه انورشاه کشميری رحمه الله رائې داده چه امام بخاري رحمه الله په دې باب کښې داخودل غواړی چه د حائضه ښځې په غيږ کښې سر کيخودو سره د قرآن کريم تلاوت کول جائز دی. دې نه پس فرمائی چه دغه شان مسئله د احنافو په نيز هم ده اود فقه په کتابونوکښې چه کومه دامسئله ده چه مړی ته دغسل ورکولونه وړاندې دهغه د جنازې سره نيزدې کيناستل يا بل داسې پليت څيزسره خواکې د قرآن مجيد تلاوت کول مکروه دی.(۶) نودا مسئله او په باب کښې ذکرشوې مسئله کښې د فرق وجه داده چه دحائضه ښځې نجاست د کپړو لاندې پټ دې خکه چه که دهغې لباس پاك وی نوکراهت به هم نه وی.(۷)

دشيخ الحديث زکريا رحمه الله رائې: حضرت شيخ الحديث زکريا رحمه الله فرمائی چه شارحينو حضراتو ددې ترجمة الباب مختلف اغراض بيان کړی دی مګر زما په نيز د ټولو نه بهتره توجيه هم هغه ده کومه چه

---

(۱) شرح ابن بطال: ۴۱۹/۱.

(۲) عمدة القاري: ۲۶۱/۳.

(۳) عمدة القاري: ۲۶۱/۳شرح الکرمانی: ۱۶۳/۳.

(۴) شرح الکرمانی: ۱۶۳/۳-۱۶۲.

(۵) عمدة القاري: ۲۶۱/۳.

(۶) البحرالرائق: ۳۰۱/۲دارالکتب العلمية الدرالمختارمع ردالمحتار: ۸۴/۳-۸۳دار عالم الکتب.

(۷) فيض الباري: ۸۸/۱-۴۸۷أنوارالباري: ۳۷۵/۱۰.

علامه ابن بطال رحمه الله او ابن ملقن رحمه الله وغيره ذكر كړي ده چه د امام بخاري رحمه الله مقصد حمل مصحف بالعلاقه جواز خودل دى. يعنى د امام بخارى رحمه الله مقصد يو مختلف فيه مسئله طرف ته اشاره كول دي او هغه داده چه آيا حائضه او جنبى غلاف يا جزوان وغيره سره قرآن كريم اوچتولى شى كه نه؟ نو امام بخاری رحمه الله په ترجمة الباب سره د حمل د جواز طرف ته اشاره كړې ده او د حضرات حنفيه او حنابله د مذهب تائيدنى كړې دې ځكه چه ددې حضراتو هم دغه مذهب دې او هم په دې كښې په مالكيه او شوافع باندې رد هم دې ځكه چه هغوى د عدم جواز قائل دى.

ددې نه علاوه د علامه كرمانى رحمه الله رائې ذكر كولو نه پس په هغه باندې رد كولو سره فرمائى چه علامه كرمانى رحمه الله چه د علامه ابن بطال رحمه الله په رائې سره د عدم اتفاق اظهار كړې دې نو په دې كښې څه د حيرانتيا خبره نشته ځكه چه هغه شافعى دې او دا وينا كول به كله هم برداشت نه كړى چه د امام بخارى رحمه الله مقصد په شوافع باندې رد دې. باقى چونكه د امام بخارى رحمه الله د تراجم شايان شان هم دغه دې چه په دې سره د يو اختلافى مسئلې طرف ته اشاره وى نه چه د يو متفق عليه مسئلې طرف ته. په دې وجه هم هغه توجيه بهتر ده كومه چه علامه ابن بطال رحمه الله وغيره ذكر كړې.(۱)

دې نه علاوه شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمائى چه حافظ ابن حجر رحمه الله هم د ترجمة الباب نه هم هغه مقصد ګنړلې كوم چه علامه ابن بطال رحمه الله بيان كړې دې خو په واضحه الفاظو كښې ددې رائې اظهار نه دې كړې. چنانچه حافظ ابن حجر فرمائى: «وذلك مصير منهما إلى جواز حمل الحائض المصحف لكن من غير مسه، مناسبته لحديث عائشة من جهة أنه نظر حمل الحائض العلاقة التي فيها المصحف بحمل الحائض المؤمن الذي يحفظ القرآن، لأنه حامله في جوفه وهو موافق المذهب أبي حنيفه رحمه الله» ترجمه: ددې دواړو تابعينو د اثر نه معلومه شوه چه هغوى بغير د مس حمل مصحف د حائضه دپاره جائز ګنړل او ددې ترجمة الباب مناسبت حديث عائشه رضی الله عنها سره داسې دې چه امام بخارى رحمه الله علاقه (جزوان) سره د حائضه حمل مصحف ته، د حائضه مؤمن په غيږ كښې د اخستلو په شان ګرځولې دې چه د هغه په سينه كښې هم قرآن مجيد دې او هغه (امام بخارى رحمه الله) په دې مسئله كښې د امام ابو حنيفه رحمه الله د مذهب موافق دې.(۲)

ددې كلام نه صفا او په واضحه توګه سره معلوميږى چه د صاحب كلام رائې هم هغه ده كومه چه د علامه ابن بطال رحمه الله او علامه ابن ملقن رحمه الله وغيره ده. شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمائى چه زما په نيز دا ترجمه د شيخ الهند رحمه الله د بيان كړې شوى اصول تراجم نه يوويشتم اصل سره متعلق ده.(۳)

وَكَانَ أَبُو وَائِلٍ: يُرْسِلُ خَادِمَهُ وَهْيَ حَائِضٌ إِلَى أَبِي رَزِينٍ، فَتَأْتِيهِ بِالْمُصْحَفِ، فَتُمْسِكُهُ بِعِلَاقَتِهِ. يعنى ابو وائل رحمه الله به خپله وينځه د حيض په حالت كښې ابورزين رحمه الله له ورليږلو او خادمه به قرآن مجيد د هغه ځائى نه جزوان كښې اينغښتلې شوې په خپل لاس سره نيولې راوړلو.

---

(۱) لامع الدرارى: ۲۴۲-۲/۲۴۳ الكنز المتوارى: ۲۵۲/۳-۲۵۱.

(۲) الكنز المتوارى: ۲۵۲/۳ لامع الدرارى: ۲۴۳/۲.

(۳) حواله بالا، وذلک الأصل الحادى والعشرون أن الإمام البخارى رحمه الله كثيراً ما يترجم بجزء من الحديث أو بكلام اخر، ولا يريد بلفظ الترجمة مدلوله الأصلى اللفظى الصريح، بل يريد مدلوله الا لتزامى الثابت بالإشارة والإيمان، فمايورد فى الباب يكون موافقاللثانى، ومن أراد تطبيقه بالأول أى: المدلول اللفظى يقع فى التخبط، كما يظهر من أول أبوابه...... الخ (الكنز المتوارى: ۳۶۷/۱-۳۶۶).

د تعليق تخريج: د ابووائل رحمه الله دا اثر ابن ابى شيبه رحمه الله په صحيح سندسره موصولاً ذكر كړې دې. هغوى فرمائى «حدثنا جرير عن مغيرة: كان أبووائل.......»[1]

دتعليق ترجمة الباب سره مناسبت

دعلامه ابن ملقن رحمه الله رائې: علامه ابن ملقن رحمه الله فرمائى چه ددې مذكوره اثر ترجمة الباب سره مناسبت دادې چه كله امام بخارى رحمه الله د حائضه دپاره د جزوان په ذريعه دحمل مصحف جواز بيان كړو نود دې مثال ئې حافظ قرآن اوګرځولو چه دهغه په سينه كښې قرآن وى. نولكه څنګه چه د حائضه دپاره جائز دى چه هغه د جزوان په ذريعه قرآن مجيد اوچت كړى هم دغه شان د حافظ قرآن دپاره هم حجر حائضه (د حائضه غيږ) كښې تلاوت د كلام الله هم جائز دې. په داسې معنى چه د حائضه لباس په منزله د جزوان وى او پخپله حافظ قرآن په منزله د مصحف اوكلام پاك وى.[2]

چنانچه علامه ابن ملقن رحمه الله حديث عائشه رضي الله عنها (كوم چه هم په دې باب كښې ذكر دې) ترجمة الباب سره مناسبت بيانولو سره هم دغه ليكى چه د امام بخارى رحمه الله مقصد د حائضه دپاره جزوان سره د حمل مصحف جواز بيانول دى. نو په حديث كښې ددې دليل او مثال موجود دې چه حضورپاك به په حجر عائشه رضي الله عنها كښې تلاوت فرمائيلو سره د دې چه هغه به د حيض په حالت كښې وه. نوثياب د عائشه بى بى رضي الله عنها په منزله د علاقه اوجزوان شو اوشارع عليه السلام په منزله د مصحف اوقرآن مجيد شو يعنې د حائضه دپاره حمل مصحف جزوان سره جائزدې لكه چه څنګه به حضرت عائشه رضي الله عنها د خپل لباس په ذريعه حضورپاك تلاوت كولوسره اوچت كړې وو كوم چه په منزله د مصحف دې ځكه چه رسول الله صلى الله عليه وسلم حامل قرآن دې.[3]

دعلامه عينى رحمه الله رائې: علامه عينى رحمه الله فرمائى چه ترجمه او په مذكوره اثركښې مناسبت دادې چه په دواړو كښې د حائضه دپاره د دوو جائزوخبرو ذكرشوى دې. مطلب داچه څنګه د حائضه په غيږكښې يوسړې د كلام پاك تلاوت كولې شى دغه شان حائضه د جزوان په ذريعه قرآن مجيدهم اوچتولې شى. د اول ذكر په ترجمه كښې دې او د دويمې خبرې ذكر په اثركښې دې. ددې نه د زيات مناسبت توجيهات راويستل به د تكليف نه خالى نه وى.[4]

د حافظ ابن حجر رحمه الله رائې: حافظ ابن حجر رحمه الله د اثر او حديث عائشه رضي الله عنها په مينځ كښې مناسبت بيانولوسره چه كوم كلام كړې دې دهغې نه معلوميږى چه د هغوى په نيز هم ترجمة الباب او اثركښې هم هغه مناسبت دې كوم چه علامه ابن الملقن رحمه الله بيان كړې دې. البته د دواړو په طرز كلام كښې دومره فرق ضرور ښكارى چه علامه ابن ملقن رحمه الله خو ثياب حائضه په منزله د جزوان او شارع عليه السلام په منزله د مصحف ګرځولې دې.[5] نورحافظ ابن حجر رحمه الله مؤمن په منزله د جزوان او زړه دمؤمن په منزله د مصحف ګرځولې دې.[6]

---

[1] مصنف ابن أبي شيبة كتاب الصلاة باب الرجل على غير وضوء والحائض يمسان المصحف؟: ۵/۱۳۸-۱۳۷رقم الحديث: ۷۵۰۰رقم الباب: ۶۵۰ إدارة القرآن والعلوم الإسلامية.

[2] التوضيح لشرح الجامع الصحيح لابن الملقن رحمه الله:۵/۲٤.

[3] التوضيح لشرح الجامع الصحيح لابن الملقن رحمه الله:۵/۲٤.

[4] عمدة القاري: ۳/۲۶۰إدارة الطباعة المنيرية.

[5] التوضيح: ۵/۲٤.

[6] فتح الباري: ۱/۵۲۹.

دعلامه رشيداحمد گنگوهي رحمه الله رائې: علامه رشيداحمد گنگوهي رحمه الله فرمائي چه مذكوره اثر د ترجمة الباب دپاره مؤيد كيدل ښكاره دى اوهغه داسې چه په مذكوره اثر كښې نقوش سره د تلبس او تعلق ذكردې او ترجمة الباب كښې الفاظوسره د تلبس او تعلق ذكردې او هم دواړه «نقوش اوالفاظ» محترم اود تعظيم لائق دى.([1]) شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمائي چه ترجمة الباب لاندې چه دترجمه كوم غرض مونږ بيان كړې دې (يعنى د حائضه دپاره دجزوان په ذريعه د حمل مصحف جواز) نودا مذكوره اثر هم د دغه غرض د تعيين دپاره دې.([2])

تنبيه: شاته دا خبره تيره شوې ده چه د حائضه دپاره د جزوان په ذريعه د قرآن مجيد د اوچتولو مسئله مختلف فيه ده. چنانچه په ائمه اربعه كښې امام ابوحنيفه رحمه الله او امام احمد رحمه الله د جواز او امام مالك رحمه الله او امام شافعي رحمه الله د عدم جواز قائل دى. د علامه عيني رحمه الله نه دلته د مذاهب په نقل كولو كښې يوه غلطى شوې ده اوهغه دا چه هغوى قول د جوازد ائمه اربعه مذهب گرځولې دې. شيخ زكريا رحمه الله فرمائي دا په ظاهره د كاتب يا طباعت غلطى معلوميږى چه لفظ د مالك نه وړاندې ومنعه پاتې شوې دې. په دې باندې دې دا اشكال نه وى چه بيا خو امام احمد رحمه الله دمالكيه او شوافع د ډلې نه شو خكه چه دا په ضعيف روايت باندې محمول دى او صحيح هم دغه دى چه امام احمد رحمه الله د جواز قائل وو. چنانچه امام موفق رحمه الله دامام احمد مذهب اود امام ابوحنيفه رحمه الله د مذهب موافق گرځولونه پس فرمائي چه: «وخرج القاضي رواية أخرى أنه لايجوز، والصحيح جوازه»(چه قاضي رحمه الله د امام احمد رحمه الله نه د عدم جواز د روايت هم تخريج كړې دې او صحيح قول هم د جواز دې). ([3])

(فتمسكه بعلاقة): العلاقة په كسرسره هغه رسئى اوتار ته وائي په كوم سره چه جزوان تړلې كيږى.([4]) علامه عيني رحمه الله فرمائي چه علاقه هغه ده كوم سره چه مصحف زوړند كړې شى. هم دغه شان «علاقة السيف وعلاقة القوس والسوط» وغيره وى.([5])

قوله: أبووائل: دا مشهور تابعي ابووائل شقيق بن سلمه رحمه الله دې. د دوى تفصيلي حالات «كتاب الإيمان باب خوف المؤمن من أن يحبط عمله وهو لايشعر» لاندې تيرشوى دى. ([6])

قوله: أبورزين: دا مشهور تابعي ابورزين مسعود بن مالك اسدى كوفي مولى ابى وائل رحمه الله دې. دوى د معاذ بن جبل، ابن مسعود، عمرو بن ام مكتوم، على بن ابى طالب، ابوموسى اشعرى، ابوهريره، ابن عباس، مصدع ابى يحيى او فضل بن بندار رضي الله عنهم وغيره د حديث روايت كړې.
اوددوى نه روايت كونكوكښې دهغوى ځوئى عبدالله، اسماعيل بن ابى خالد، عاصم بن ابى النجو، عطابن السائب، اعمش، منصور، موسى بن ابى عائشه، اسماعيل بن سميع، مغيره بن مقسم، زبير بن عدى اوعلقمه بن مرثد رحمهم الله وغيره شامل دى.([1])

---

[1]) لامع الدراري: ۲/۲٤٤الكنز المتواري:۳/۲۵۲.
[2]) لامع الدراري: ۲/۲٤٤الكنز المتواري:۳/۲۵۲.
[3]) لامع الدراري: ۲/۲٤٤الكنز المتواري:۳/۲۵۲.
[4]) مجمع الأنوار: ۳/۶۵۷الكوثر الجاري: ۱/٤٤۹.
[5]) عمدة القاري: ۳/۲۶۰.
[6]) كشف الباري: ۲/۵۵۹.

امام ابوزرعه رحمه الله فرمائي «اسمه مسعود، كوفي ثقة»[۲] ابن حبان رحمه الله دهغوى ذكر كتاب الثقات كښې كړې دې.[۳] امام عجلى رحمه الله فرمائي «مسعود أبورزين الأسدي: كوفي ثقة»[۴] دلته دې داخبره واضحه وى چه ابوزرين اسدى دوه دى. يو ابوزرين الأسدى المسمى به عبيد دې.[۵] اودويم ابو زرين الاسدى مسعودبن مالك دې. هم دغه شان مسعود بن مالك هم دوه دى. يوخو هم دغه ابو زرين مسعود بن مالك اسدى كوفي دې او دويم مسعود بن مالك بن معبد اسدي كوفي دې.[۶]

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه د اشتباه سبب امام اعمش رحمه الله دې ځكه چه امام اعمش رحمه الله دواړه (مسعود بن مالك بن معبد او مسعود بن مالك ابوزرين) نه حديث روايت كړې دې. خوهغوى دواړه خپل نومونه دخپل والد په نوم د قبيلې طرف ته نسبت او د ښارطرف ته نسبت كښې متفق دى. نور فرمائي ددې ټولو خبرو حاصل دادې چه دابوزرين په نوم كښې اختلاف دې او اصح دادې چه ابو زرين هم دغه مسعود بن مالك دې. ددې دواړو په ولاء كښې هم اختلاف دې. (چنانچه مسعودبن مالك بن معبد اسدى كوفي مولى سعيد بن جبير دې او مسعودبن مالك ابوزرين مولى ابى وائل دى) او مسعود بن مالك بن معبد چه كوم د سعيدبن جبير رحمه الله نه روايت كوى، ابوزرين د مسعودبن مالك نه ډير وروكې دې مگر دا چه په نوم كښې دواړه مشترك دى او زما خيال دادې چه چه ابوزرين المسمى به عبيد هم هغه دې ځوك چه په كال ۶۰هجرى كښې يادې نه وراندې داين زياد په دوركښې قتل كړې شوې وو اود دويم ابوزرين المسمى به مسعودبن مالك انتقال تقريبا ۹۰هجرى كښې شوې. چنانچه ابن قانع د مسعوبن مالك ابوزرين د وفات تاريخ كال ۸۵هجرى بيان كړې دې.[۷] بل دا چه مسعودبن مالك ابوزرين رحمه الله د صحاح سته راوى دې.[۸]

الحديث

[۲۹۳]- حَدَّثَنَا أَبُونُعَيْمٍ الْفَضْلُ بْنُ دُكَيْنٍ، سَمِعَ زُهَيْرًا، عَنْ مَنْصُورِ بْنِ صَفِيَّةَ، أَنَّ أُمَّهُ، حَدَّثَتْهُ أَنَّ عَائِشَةَ حَدَّثَتْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَانَ يَتَّكِئُ فِي حَجْرِي وَأَنَا حَائِضٌ، ثُمَّ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ»[۹] [۷۱۱۰]

---

[۱] تهذيب التهذيب: ۱۱۸/۱۰ د تلامذه او مشائخ د تفصيل دپاره اوګورئ: تهذيب الكمال: ۴۷۷/۲۷.

[۲] تهذيب الكمال: ۴۷۸/۲۷.

[۳] ۴۴۰/۵.

[۴] تهذيب التهذيب: ۱۱۹/۱۰.

[۵] تهذيب الكمال: ۴۷۹/۲۷ تهذيب التهذيب: ۱۱۸/۱.

[۶] تهذيب الكمال: ۴۷۷/۲۷-۴۷۵ تهذيب الكمال: ۱۱۸/۱۰-۱۱۷ كتاب المتفق والمفترق: ۵۷۶/۳-۵۷۷ رقم الصفحه المسلسل: ۱۹۸۷-۱۹۸۶ رقم الترجمة: ۱۴۱۰.

[۷] تهذيب التهذيب: ۱۱۹/۱۰ تقريب التهذيب: ۱۷۲/۲ رقم الترجمة: ۶۶۳۳ تحفة التحصيل فى ذكر رواة المراسيل ص: ۳۰۱.

[۸] تقريب التهذيب: ۱۷۶/۲ عمدة القاري: ۲۶۰/۳.

[۹] قوله: "عائشة الحديث رواه البخارى رحمه الله فى كتاب التوحيد أيضاً فى باب قول النبى صلى الله عليه وسلم: "الماهر بالقرآن مع الكرام البررة" رقم الحديث: ۷۵۴۹ ومسلم فى كتاب الحيض باب جواز غسل الحائض رأس زوجها وترجيله، رقم الحديث: ۶۹۳ وأبوداؤد فى كتاب الطهارة باب مؤاكلة الحائض ومجامعتها رقم الحديث: ۲۶۰ والنسائى فى كتاب الحيض باب الرجل يقرأ القرآن ورأسه فى حجر امرأته وهى حائض رقم الحديث: ۲۷۵ جامع الأصول فى أحاديث الرسول رقم الحديث: ۵۳۹۵ ۳۵۰/۷ دار الفكر.

ترجمه: حضرت عائشه رضي الله عنها بيان اوفرمائيلو چه نبی کريم ﷺ به زما په غيږ کښې سرمبارك کيخودو سره قرآن مجيد لوستلو حالانکه زه به هغه وخت حائضه ووم.

تراجم رجال

أبونعيم الفضل بن دكين: دا مشهومحدث ابونعيم الفضل بن دکين الملائی لکوفی الاحول رحمه الله دي. ددوی تفصيلی حالات كتاب الإيمان باب فضل من استبرألدينه لاندې تيرشوی دی.[1]

زهيربن معاوية: دا زُهير-بالتصغير- بن معاويه بن خديج -بضم الحاء المهملة وفتح الدال المهملة وبالجيم- بن الرحيل -بضم الراء المهملة وفتح الحاء المهملة- بن زهيربن خيثمه جعفی کوفی رحمه الله دي. ددوی کنيت ابوخيثمه دي. ددوی تفصيلی حالات كتاب الإيمان باب الصلاة من الإيمان لاندې تيرشوی دی.[2]

منصور ابن صفية: دا منصوربن عبدالرحمن بن طلحه بن حارث بن طلحه بن ابی طلحه بن عبدالعزيز بن عثمان بن عبدالدار بن قصی القرشی العبدری الحجبی المکی رحمه الله دي.[3] دی دخپلې مور صفيه بنت شيبه د شهرت د وجې نه هم دهغې طرف ته منسوب دي.[4]
هغه د خپلې مور صفيه بنت شيبه، خپل ماما مسافع بن شيبه الحجبی، سعيدبن جبير، محمدبن عباد بن جعفر اوابوسعيد مولی ابن عباس رحمهم الله وغيره نه د حديث روايت کړې دي. اوددوی نه ددوی رور محمد، زائده، ابن جريج، وهيب، زهيربن معاويه، زهير بن محمد، معروف بن مشکان، داؤد بن عبدالرحمن العطار، فضيل بن سلميان، سفيان ثوری اوابن عيينه رحمهم الله وغيره د حديث روايت کوی.[5]

ابوحاتم رحمه الله فرمائی «صالح الحديث»[6] اثرم رحمه الله فرمائی چه امام احمدبن حنبل رحمه الله اوابن عيينه رحمه الله د منصورابن صفيه تعريف کړې دي[7] ابن سعد رحمه الله فرمائی «كان ثقة قليل الحديث»[8] امام نسائی رحمه الله فرمائی ثقة[9] ابن حبان رحمه الله دهغوی ذکر کتاب الثقات کښې کړې دي.[10] ابن عيينه رحمه الله فرمائی «كان يبكي وقت كل صلاة»[11] علامه ذهبی رحمه الله فرمائی «مكي صدوق»[12] ليکن ابن حزم رحمه الله

---

[1]) كشف الباري: ۶۶۹/۲.

[2]) كشف الباري: ۳۶۷/۲.

[3]) تهذيب التهذيب: ۳۱۰/۱۰.

[4]) فتح الباري: ۵۲۹/۱.

[5]) تهذيب التهذيب: ۳۱۰/۱۰شانخ اوتلامذه دتفصيل دپاره اوګورئی تهذيب الكمال: ۵۳۹/۲۸-۵۳۸كتاب المتفق والمفترق: ۵۱۲/۳رقم الصفحه المسلسل: ۱۹۲۲رقم الترجمة: ۱۳۴۱.

[6]) الجرح والتعديل: ۲۱۰/۸.

[7]) حواله بالا.

[8]) تهذيب التهذيب: ۳۱۰/۱۰.

[9]) ميزالاعتدال: ۱۸۶/۴رقم الترجمة: ۸۷۸۷تهذيب التهذيب: ۳۱۰/۱۰.

[10]) ۴۷۶/۷.

[11]) تهذيب التهذيب: ۳۱۰/۱۰.

[12]) ميزان الاعتدال: ۱۸۶/۴.

فرمائی «ليس بالقوي»[1] په دې باندې رد کولوسره حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه «أخطأ ابن حزم في تضعيفه»[2]

ابن حبان رحمه الله فرمائی چه د دوی انتقال ۱۲۹هجری کښې شوې[3] ليکن حافظ ابن حجر رحمه الله د وفات کال ۱۳۷ يا ۱۳۸هجری نقل کړې دې.[4]

صفيه بنت شيبة:دا صفيه بنت شيبه بن عثمان بن ابی طلحه بن عبدالعزيز بن عبدالدار بن قصی بن کلاب، الفقيهه العالمه القرشيه العبدريه المکيه الحجبيه ام منصور بن عبدالرحمن رضی الله عنها ده.[5] ددې په صحابيه کيدوکښې اختلاف دې.دارقطنی رحمه الله خو د صحابيه کيدو قول کمزورې ګرځولې دې. ليکن حافظ ابن حجر رحمه الله ددې په سختئې سره ترديد کولو سره فرمائی«وأبعد من قال لا رؤية لها، فقد ثبت حديثها في صحيح البخاري تعليقاً، قال: قال أبان بن صالح عن الحسن بن مسلم عن صفية بنت شيبة قالت: سمعت النبي صلى الله عليه وسلم. وأخرج ابن منده من طريق محمد بن جعفر بن الزبير عن عبيدالله بن عبدالله بن أبي ثور عن صفية بنت شيبة قالت: والله لكأني أنظر إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم حين دخل الكعبة...... الحديث» يعنی کوموحضراتو چه دا اووئيل چه صفيه بنت شيبه ته رؤيت حاصل نه دې، نودهغوی داخبره د حقيقت نه ډيره لرې ده، ځکه چه په صحيح بخاری کښې د صفيه بنت شيبه حديث تعليقاً ثابت دې، په کوم کښې چه د رسول اکرم صلى الله عليه وسلم نه د سماع تصريح ده. (ابن ماجه رحمه الله هم دا روايت په دې طريق سره موصولاً هم ذکرکړې دې)، اودغه شان ابن منده رحمه الله هم محمدبن جعفر په طريق سره د صفيه بنت شيبه نه يو روايت نقل کړې دې په کوم کښې چه د رؤيت صراحت دې.[6]

بل امام ابوداؤد رحمه الله هم د ابن اسحاق رحمه الله په طريق سره د صفيه بنت شيبه يوروايت نقل کړې دې د کوم په آخرکښې چه دی:«وأنا أنظر إليه» يعنی ما حضورپاك ته کتل. حافظ مزی رحمه الله ددې روايت نقل کولونه پس ليکلی دی چه: «هذا الحديث يضعف قول من أنكر أن تكون لها رؤية، فإنه إسناد حسن» يعنی دا حديث دهغه حضراتو قول کمزورې کوی چه د صفيه بنت شيبه په حق کښې د رؤيت منکر دی، ځکه چه ددې حديث سند حسن دې.[7] البته ابن حبان رحمه الله دوی ثقات التابعين کښې ذکرکړې دې.[8]

صفيه بنت شيبه رضی الله عنها د نبی کريم صلى الله عليه وسلم نه د امهات المؤمنين نه حضرت عائشه ام حبيبه او ام سلمه رضی الله عنهن او عبدالله بن عمر، سماء بنت ابی بکر، بره المعروفه ب حبيبة بنت ابی تجراه، ام عثمان بنت ابی سفيان اود شيبه بن عثمان ام ولد وغيره رضی الله عنهن نه د حديث روايت کړې دې.

اوددې نه روايت کونکوکښې دهغې خوئی منصوربن عبدالرحمن، د هغې وراره عبدالحميد بن جبير

---

[1] تهذيب التهذيب: ۳۱۱/۱۰ميزان الاعتدال: ۱۸۶/٤.

[2] تقريب التهذيب: ۲۱۵/۲.

[3] كتاب الثقات لابن حبان: ٤٧٦/٧.

[4] تهذيب التهذيب: ۳۱۰/۱۰تقريب التهذيب: ۲۱۵/۲.

[5] سيرأعلام النبلاء: ۵۰۸/۳-۵۰۷رقم الترجمة: ۱۱۸.

[6] الإصابة فی تمييز الصحابة: ۳٤۸/٤دارالفکر.

[7] تحفة الأشراف بمعرفة الأطراف: ۳٤۳/۱۱المكتب الإسلامی، الدار القيمة.

[8] كتاب الثقات لابن حبان: ۱۹۷/۳قلت: لعل الناقلين والكاتبين أخطئوا فی النقل والكتابة، لأنه ابن حبان رحمه الله لم يذكرها فی ثقات التابعين، بل إنما ذكرها فيمن روى عن النبی صلى الله عليه وسلم من النساء...... الخ وما ذكره ابن حبان رحمه الله صريح فی أن لها رؤية وصحبة وسماعا من النبی صلى الله عليه وسلم، والله أعلم بالصواب.

بن شيبه دويم وراره مسافع بن عبدالله بن شيبه د وراره خونی مصعب بن شيبه بن جبير بن شيبه اودهغه نمسي محمدبن عمران الحجبی، ابراهيم بن مهاجر، حسن بن مسلم، قتاده، مغيره بن حكيم، عبيدالله بن عبدالله بن ابی ثور، يعقوب بن عطاء بن ابی رباح رحمهم الله وغيره شامل دی.[1]
يعني بن معين رحمه الله فرمانی چه ابن جريج رحمه الله هم دهغوی زمانه ليدلې ده ليکن سماع ورته حاصله نه ده.[2] بله دا چه صفيه بنت شيبه رضي الله عنها د صحاح سته راويه ده.[3]

عائشة: دا ام المؤمنين حضرت عائشه صديقه بنت ابی بکر الصديق رضي الله عنهما ده.[4]

شرح حديث

قوله: كان يتكئ في حجري وأنا حائض ثم يقرأ القرآن: امام بخاری رحمه الله دا روايت کتاب التوحيد کښې په دې الفاظوسره راوړلې دې: «كان يقرأ القرآن ورأسه في حجري وأنا حائض»، د کوم نه چه مفهوم کيږی چه د اتکاء نه مراد د حضورپاك خپل سرمبارك دهغې په غيږکښې کيخودل دی.[5]
محقق ابن دقيق العيد رحمه الله فرمانی چه د حضورپاك په دې حالت کښې د قرآن مجيد د تلاوت فرمائيلو ذکر ددې امر طرف ته اشاره کوی چه حائضه تلاوت نه شی کولې. ځکه چه که چرې پخپله هغې ته اجازت وې نودهغې په غيږکښې د امتناع قراءت هډو سوال نه پيداکيدلو؟ د کوم د دفعيه دپاره چه د قراءت غير د ثبوت پيش کولو ضرورت پيښ شو.[6]
علامه نووی رحمه الله فرمانی چه په دې حديث سره د محل نجاست سره نيزدې د قراءت د جواز حکم هم معلوم شو.[7] ليکن په دې باندې علامه عينی رحمه الله نقد کولوسره فرمانی چه په دې کښې نظر دی ځکه چه حائضه خو پخپله پاکه ده اونجاست د وينې دی چه دحيض په زمانه کښې هروخت نه بنکاره کيږی د کوم د وجې نه چه د قراءت د جواز حکم اوشو. مګر په دې باندې قياس کولوسره مونږ د قرآن قراءت بيت الخلاء سره نيزدې هم غيرمکروه اومنو نودا به مناسب او موزون نه وی ځکه چه د قرآن دتعظيم د وجې نه دا هم مکروه کيدل پکاردی. ځکه چه نيزدې شئ هم دهغه شئ حکم اخلی.[8]

دحديث ترجمة الباب سره مناسبت: دترجمة الباب اوحديث د ظاهری الفاظو په اعتبار سره خو په دواړو کښې مناسبت واضح دې چه په دواړوکښې د حائضه په غيږ کښې د قراءت د جواز بيان دې. البته ابن بطال رحمه الله او ابن ملقن رحمه الله وغيره د ترجمة الباب کوم غرض بيان کړې دې په هغه اعتبار سره په دواړو کښې مناسبت دادې چه په روايت کښې د حضرت عائشه رضي الله عنها کپړې په منزله دعلاقه دی اوشارع عليه السلام په منزله د مصحف دې نولکه چه عائشه رضي الله عنها د خپل لباس په ذريعه د حيض په حالت کښې حضورپاك چه حامل قرآن دې اوچت کړې دې اود ترجمة الباب نه غرض هم دغه دې چه د حيض

---

[1] تهذيب التهذيب: ٤٣٠/١٢دنور تفصيل دپاره اوګورئی: تهذيب الکمال: ٢١١/٣٥.
[2] تهذيب الکمال: ٢١٢/٣٥ تهذيب التهذيب: ٤٣٠/١٢.
[3] تقريب التهذيب: ٦٤٧/٢
[4] کشف الباری: ٢٩١/١.
[5] فتح الباری:٥٣٠/١عمدة القاری: ٢٦٢/٣.
[6] فتح الباری:٥٣٠/١عمدة القاری: ٢٦٢/٣.
[7] فتح الباری:٥٣٠/١عمدة القاری: ٣/٢٦٢.
[8] عمدة القاری:٢٦٢/٣.

په حالت كښې حمل دمصحف بالعلاقه جائزدې.[1]

۴-بَاب: مَنْ سَمَّى النِّفَاسَ حَيْضًا

ماقبل سره ربط: ددې باب سابقه باب سره مناسبت دادې چه باب سابق كښې حائضه سره متعلق يوحكم بيان كړې شوې وو او په دې باب كښې امام بخاري رحمه الله د حيض اونفاس د احكامو په مينځ كښې مساوات كيدو طرف ته اشاره كړې ده.[2]

ددې باب لاندې دوه بحثونه دي: ① بحث حل ترجمه. ② بحث غرض ترجمه.

دومبې بحث: حل ترجمه: رومبې بحث د حل ترجمه سره متعلق دې اوهغه دادې چه امام بخاري رحمه الله باب قائم كړې دې «**باب من سمى النفاس حيضا**» يعنى نفاس ته حيض ونيل، خو په حديث باب كښې ددې عكس دې څكه چه په حديث كښې حيض ته نفاس وئيلې شوې دې. هم دغه وجه ده چه بعض شراح وييلى چه ددې نه مقصد دحيض اونفاس نه د هر يو په بل باندې د جواز اطلاق بيانول دى اوهغه داسې چه كله په حديث كښې حيض ته نفاس اووئيلې شو نو امام بخاري رحمه الله ددې نه دا نتيجه اخذ كړه چه هم دغه شان نفاس ته به حيض ونيل هم صحيح وى كوم چه هغوى په دغه مذكوره ترجمه قائم كولوسره واضح كړه.[3]

د بعض حضراتو وينا ده چه په ترجمه كښې تقديم اوتاخيردې. حيض مفعول اول او نفاس مفعول ثانى دې. اوس به مطلب داشى چاچه حيض ته د نفاس نوم وركړو. لهذا دغه شان به ترجمة الباب او حديث باب كښې مطابقت پيدا شى.[4]

اود بعض حضراتو وينا ده چه ترجمة الباب مقلوب دې ولې چه صحيح داسې وه «**باب من سمى الحيض نفاساً**»[5] او يوقول داهم دې چه سمى نه مراد أطلق دې يعنى «**من أطلق لفظ النفاس على الحيض**» اوداسې به بغير د څه تكلف نه په ترجمه او حديث كښې مطابقت پيداشى څكه چه په حديث كښې هم لفظ نفاس سره په حيض باندې اطلاق كړې شوې دې.[6]

دامام مهلب رحمه الله رائې: امام مهلب رحمه الله فرمائى چه كله امام بخاري رحمه الله دنفاس سره متعلق څه حديث دخپل شرط موافق پيدا نه كړو اودلته په حديث باب كښې په حيض باندې د نفاس اطلاق هم كړې شوې وو نوددې نه هغوى دا استنباط اوكړو چه حيض اونفاس په حكم كښې هم برابر دى اودې طرف ته اشاره كولودپاره ئې ترجمة الباب په دې انداز سره قائم كړو.[7]

ليكن په دې رائې باندې اعتراض كيږى چه په ترجمة الباب كښې خودتسميه ذكر دې نه چه د حكم؟ نوشيخ الحديث زكريا رحمه الله ددې اعتراض جواب وركولوسره فرمائى چه دا اعتراض صحيح نه دې

---

[1] الكنزالمتوارى: ۲۵۳/۳لامع الدرارى: ۲۴۵/۲-۲۴۴.

[2] هذا ملخص من الكنزالمتوارى: ۲۵۴/۳-۲۵۳.

[3] فيض البارى:۴۸۸/۱.

[4] فتح البارى: ۵۳۰/۱فيض البارى: ۴۸۸/۱.

[5] فتح البارى: ۵۳۰/۱الكنزالمتوارى: ۲۵۳/۳.

[6] فتح البارى: ۵۳۰/۱إرشادالسارى: ۵۳۷/۲.

[7] فتح البارى: ۵۳۰/۱شرح ابن بطال: ۴۲۱/۱.

خکه چه مصنف رحمه الله په تسمیه سره په حکم باندې استدلال کړې دې اودا جامع صحیح خه دلغت کتاب نه دې چه د مصنف رحمه الله مراد هم تسمیه وی. ([1])

د امام خطابی رحمه الله رائې: امام خطابی رحمه الله فرمائی چه امام بخاری رحمه الله ته په مذکوره ترجمه قائم کولوکښې وهم شوې دې خکه چه په حدیث باب کښې حیض ته نفاس نه دې وئیلې شوې بلکه په حقیقت کښې لفظ نفست په مشترکه توګه باندې وزن بدلولوسره (د نون فتحه اوضمه سره) په دواړو معانوکښې(بفتح النون بمعنی حیض او بضم النون بمعنی نفاس)استعمالیږی لهذا چه کله ددې لفظ استعمال د حیض په معنی کښې هم دې نو بیا دا څنګه وئیلې شی چه نفاس ته حیض وئیلې شوې؟([2])

ددې اشکال جواب ورکولوسره علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه امام بخاری رحمه الله ته هیڅ وهم نه دې شوې خکه چه کله مذکوره فرق ثابت دې چه لفظ نفست فتحه سره په معنی دحیض او په ضمه سره په معنی د نفاس استعمالیږی او مذکوره روایت په ضمه دنون هم ثابت دې نوبیا داسې ویناکول به هم صحیح وی چه په حدیث کښې نفاس ته حیض وئیلې شوې دې. بله داخبره ده چه دا احتمال هم شته چه دامام بخاری رحمه الله په نیز مذکوره فرق هډو ثابت نه وی بلکه دهغوی په نیز دا لفظ دواړه شان په معنی د نفاس د ولادت وی نو په داسې صورت کښې داسې وینا کول به هم صحیح شی چه نفاس ته حیض وئیلې شوې دې. لکه چه د بعض حضراتو نه عدم فرق هم نقل دې چه دا لفظ نفست دواړه شان سره په دواړو معانوکښې استعمالیږی.([3])

دابن بطال رحمه الله او محدث ابن منیر رحمه الله رائې: علامه ابن بطال رحمه الله ([4])اومحدث ابن منیر رحمه الله ([5])رائې هم هغه ده کومه چه دا مام مهلب رحمه الله ده اود دې دواړو حضراتو د رائې حاصل دادې چه کله دواړه (حیض اونفاس) کښې اشتراك اسمی موجود دې اوهغه داسې چه نفس یعنی دم والا معنی په دواړو کښې موجود ده اودا خبره هم ده چه په حدیث باب کښې حیض-ته نفاس وئیلې شوې دې نوضروری شود چه هم د دغه اشتراك اسمی د وجې نه نفاس ته هم حیض اووئیلې شی او دواړه حکم (ترك صلاة) کښې هم یوشان دی. په دې وجه ترکومې چه د نفساء وینه بنده شوې نه وی دحائضه په شان د نفساء دپاره هم د ترك صلاة حکم دې.([6])

دعلامه کرمانی رحمه الله په رائې باندې نقد کولوسره علامه عینی رحمه الله فرمائی چه داسې وینا کول چه کیدې شی د امام بخاری رحمه الله په نیز لفظ نفست کښې بیان کړې شوې فرق ثابت نه وی صحیح نه دې خکه چه داسې خبره خو دیوامام لغت باره کښې وئیلې کیدې شی اوښکاره خبره ده چه امام بخاری رحمه الله امام لغت نه دې بلکه امام حدیث دې. دغه شان دعلامه ابن بطال رحمه الله او امام مهلب رحمه الله په رائې باندې نقد کولو سره فرمائی چه ددې حضراتو د رائې حاصل دادې چه دحیض اونفاس په مفهوم کښې مساوات دې خو په حقیقت کښې داسې نه ده. خکه چه جائز دی چه په دواړو کښې عموم

---

[1]) الکنزالمتواری: ۲۵۵/۳.

[2]) عمدة القاری: ۲۶۲/۳فتح الباری: ۵۳۱/۱-۵۳۰الکنزالمتواری: ۲۵٤/۳.

[3]) شرح الکرمانی: ۱٦٤/۳عمدة القاری: ۲۶۲/۳الکنزالمتواری: ٤٥٤/۳.

[4]) شرح ابن بطال: ٤۲۱/۱.

[5]) عمدة القاری: ۲۶۲/۳.

[6]) شرح ابن بطال: ٤۲۱/۱.

خصوص من وجه نسبت وی.[1]

دعلامه عینی رحمه الله رائې: دعلامه عینی رحمه الله رائې داده چه او خوددې ترجمه څه خاص فائده نشته او د تسلیم کولو په صورت کښې فائده ددې ترجمه دتوجیه داکیدې شی چه کله دامام بخاری رحمه الله په نیزد حیض اونفاس دواړو په مفهوم کښې څه فرق نه وو نودهغوی دپاره د یو د ذکر او د دویم د مراد اخستلو جواز پیداشو. اولکه څنګه چه په حدیث کښې ذکر د نفاس اوشو اومراد حیض دې هم دغه شان امام بخاری رحمه الله هم ذکرد نفاس اوکړو او اراده ئې د حیض اوکړه، لهذا دهغوی قول «باب من سمی النفاس حیضاً» مطلب «باب من ذکر النفاس حیضاً» کیدل پکاروویعنی ذکرئې د نفاس اوکړو اومرادئې ترې حیض واخستو. هم دغه شان په حدیث کښې ذکر نفاس دې اومراد حیض دې ځکه چه کله حضور پاك دام سلمه رضی الله عنها ته أنفست اوفرمائیلو اوهغې په جواب کښې نعم اوونیل حالانکه هغه حائضه وه نو لکه چه هغې هم نفاس هم حیض ګرځولې دې. دغه شان دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت کیږی.[2]

د علامه ابن رشید رحمه الله رائې: علامه ابن رشید رحمه الله فرمائی چه دامام بخاری رحمه الله مقصددا خودل دی چه «دم خارج من الرحم» نوم اصالةً نفاس دې اوهم دې لفظ نفاس سره ددې تعبیرکول داعم او اشمل معنی سره تعبیردې اولفظ حیض سره ددې تعبیرکول اخص معنی سره تعبیرکول دی. لهذا د حضورپاك «دم خارج من الرحم» نفاس سره تعبیر کول داعم اواشمل معنی په لحاظ سره دې اود حضرت ام سلمه رضی الله عنها حیض سره تعبیر کول داخص معنی په لحاظ سره دې. په دې لحاظ سره ترجمة الباب ام سلمه رضی الله عنها د تعبیر موافق وی.[3]

علامه کرمانی رحمه الله حل ترجمه سره متعلق یوه توجیه داهم ذکر کړې دې چه دلته حرف جر مقدر دې او تقدیری عبارت داسې دې: «باب من سمی حیضاً بالنفاس» داسې به په ترجمه اوحدیث کښې مطابقت پیدا شی.[4]

دعلامه ابوالحسن سندهی رحمه الله رائې: علامه ابوالحسن سندهی رحمه الله حل ترجمه سره متعلق یوڅو توجیهات ذکر کولو نه پس لیکی چه زما په نیز دټولو نه خوښه او زړه ته نیزدې توجیه داده اوکه په دغه زړه کښې یوه لطیف غوندې نکته هم وی نویقیناً د صنعت قلب د بلاغت یوقسم به وی لکه چه دلته هم ذکر دی اوهغه داچه دامام بخاری رحمه الله ددې ترجمة الباب نه دې طرف ته اشاره ده چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم اطلاق اوتسمیهٔ نفاس اصل اوګرځولې شی او تسمیه د حضرت ام سلمه رضی الله عنها فرع اوګرځولې شی.[5]

دویم بحث غرض ترجمه

دعلامه ابن بطال، محدث ابن منیر، امام مهلب، شاه ولی الله اوشیخ الحدیث زکریا رحمهم الله رائې: علامه ابن بطال رحمه الله محدث ابن منیر رحمه الله اوامام مهلب رحمه الله حل ترجمه سره متعلق چه څه

---

[1]) عمدة القاری: ۲۶۳/۳.

[2]) حواله بالا.

[3]) فتح الباری: ۵۳۰/۱.

[4]) شرح الکرمانی: ۱۶۵/۳.

[5]) حاشیة السندی: ۱۰۵/۱-۱۰۴.

فرمائيلي دی دهغې نه ددې حضراتو رائې غرض ترجمه سره متعلق هم واضح کیږي اوهغه ذاسې چه ددې حضراتو په نيز دامام بخاری رحمه الله مقصد په حيض او نفاس کښې اشتراك اسمی کیدو د وجې نه په دې کښې تسويه في الاحکام ثابت کول دی. دکوم تفصيل چه دحل ترجمه لاندې تيرشوې دې. هم دغه رائې د شيخ المشائخ شاه ولی الله رحمه الله هم ده. چنانچه هغوی فرمائی "دامام بخاری رحمه الله مقصد دادې چه دحيض اطلاق په نفاس باندې په اهل عربوکښې مشهوردې، لهذا کوم احکام چه دحيض وی هم هغه به دنفاس هم وی. هم په دې وجه شارع عليه السلام د نفاس د احکامو جدا تفصيل نه دې کړې. هم دغه غرض دامام بخاری رحمه الله دحديث الباب د قصې نه دې چه په دې کښې يولفظ ددويم دپاره استعمال شوې دې فتدبروتشکر". (١)

هم دارائې اختيارول اودنورتفصيل کولوسره شيخ الحديث زکريا رحمه الله فرمائی زمابه نيزهم دامام بخاری رحمه الله دغه مقصد دې چه کله هغوی دنفاس سره متعلق يوحديث دخپل شرط برابر اونه موندلو نودې ترجمه قائمولوسره ئې دا ثابته کړه چه حيض اونفاس په احکام کښې هم متحد دی خکه چه په دې کښې لفظی اتحاد هم دې اومعنوی هم. اتحاد لفظی خوداسې دې چه لفظ د نفاس دواړو معانو کښې استعماليږي او اتحادمعنوی داسې دې چه دواړه دمخارج من الرحم کيدو کښې مشترك دی. (٢)

دې نه پس فرمائی چه په رائې باندې دا اشکال نه وی چه حيض اونفاس کښې تسويه فی الاحکام څنګه منلې کيدې شی خکه چه په بعض احکامو کښې اختلاف ثابت دې؟ اود تسويه احکام دا معنی نه ده چه په ټولو احکامو کښې برابردی بلکه معنی داده چه کوم احکام دحيض دپاره ثابت وی هغه دې د نفاس دپاره هم ثابت وی. «الاماخصه الدليل» مګر دا چه هغه احکام يودليل خاص کړې وی نو په هغې کښې به حکم يوشان نه وی. اوددې مثال داسې دې لکه چه ديعلی بن اميه رضي الله عنه په روايت کښې دی چه حضور پاك فرمائيلی «اصنع فی عمرتك ماتصنع فی حجتك» يعنی په خپله عمره کښې هغه کارونه سرته اورسوئی کوم چه تاسو په خپل حج کښې کوئی. سره ددې چه دحج او عمرې په بعض افعالو کښې اختلاف هم دې. (٣)د علامه عينی رحمه الله رائې حل ترجمه کښې تيره شوې ده.

هغه مسائل کوم کښې چه دحيض اونفاس احکام مختلف دی: علامه ابن عابدين رحمه الله فرمائی د نفاس حکم هم دحيض په شان دې سواد اووه څيزونونه اوهغه امور سبعه دادی: بلوغ، استبراء، عدت، داقل نفاس حدمقررنه دې، اکثرموده څلويښت ورځې ده، چه صوم کفاره کښې دم نفاس شروع شی،نودې سره تتابع منقطع کیږي. ددې په وجه سره طلاق سنت اوبدعت کښې فصل نه حاصليږي. (٤)

حيض اونفاس کښې تسويه فی الاحکام سره متعلق دعلامه رشيداحمدګنګوهی رحمه الله رائې: علامه ګنګوهی رحمه الله فرمائی چونکه حيض اونفاس دواړه هم د رحم نه خارج کیږي او بيا په حيض باندې د نفاس اطلاق هم په حديث سره ثابت دې نوددې عکس هم صحيح شو يعنی په نفاس باندې د حيض اطلاق، خکه چه د دواړو احکام فی الجمله مشترك دی اومقصد دادې چه د دواړو وصف خروج من

---

(١) شرح تراجم أبواب البخاری: ١٩/١.

(٢) الکنزالمتواری: ٣/٢٥٥-٢٥٤.

(٣) الکنزالمتواری: ٣/٢٥٥.

(٤) حاشية ابن عابدين کتاب الطهارة باب الحيض: ٤٩٦/١دارعالم الکتب.

الرحم کښې اشتراك يا د يولفظ په بل باندې جواز د اطلاق ددې خبرې تقاضا نه کوی چه دا دواړه په جمع احکام کښې هم برابردی. بلکه د هريومخصوص احکام دی البته بعض احکام کښې اشتراك دې د کوم د وجې نه چه د يو په بل باندې اطلاق په توګه د اخلاق مجازی صحيح دې. (١)

نورفرمائی چه دويم صورت داهم کيدې شی چه حيضاً مفعول اول اوګرځولې شی او النفاس مفعول ثانی اوګرځولې شی دې دپاره چه ترجمة الباب سره د باب مطابقت ښکاره شي او غرض دادې چه په دواړو کښې اشتراك اسمی دې د شرعی احکامو په لحاظ سره نه. حاصل د کلام دا چه دا په کومو رواياتو کښې په حيض باندې دنفاس اطلاق شوې دې نوهغه صرف لفظی او اسمی اشتراك دې.(٢)

شيخ الحديث زکريا رحمه الله فرمائی چه کيدې شی د حضرت ګنګوهی رحمه الله اشاره دې طرف ته وی چه کله په دې کښې اشتراك د احکام نشته نوبيا د اتحاد اسمی هم څه خاص فائده نشته، خاص کرچه د جامع صحيح لونی مقصد احاديث د احکام بيانول دی. هم په دې وجه علامه عينی رحمه الله اوفرمائيل «لافائدة في الترجمة»او حافظ ابن حجر رحمه الله هم د امام مهلب وغيره په رائې باندې اعتراض کولوسره دې طرف ته اشاره کړې ده. (٣)

دعلامه انورشاه کشميری رحمه الله رائې: علامه انورشاه کشميری فرمائی دامام بخاری مقصد صرف د لغت بيان نه دې بلکه هغه ددې په ضمن کښې داهم خودل غواړی چه دم نفاس په حقيقت کښې هم دم حيض دې چه پس د بچی پيدا کيدون د رحم خله کولاويدو د وجې نه خارج کيږی چه په وجه د حمل د رحم خله بنديدود وجې نه بنده شوې وه. کله چه بچې پيدا شو اود رحم خله کولاؤشوه نوهم هغه بنده شوې وينه دحيض خارج شوه. په دې وجه دبعض حضراتو رائې داده چه حيض چونکه څلور مياشتې پس د ماشوم خوراك جوړيږی په دې وجه د هرې مياشتې دزياتې نه زياته موده دحيض د لسو ورځو په حساب سره اکثرموده د نفاس هم صرف څلويښت ورځې کيدې شی. نوددې تحقيق نه معلومه شوه چه حامله باندې حيض نه راځي اود شريعت قواعد هم ددې تقاضا کوی. ځکه چه که دا خبره تسلم کړې شی چه حامله باندې حيض راځی نوبيا د شريعت نه استبراء د رحم باب به ختمولې کيږی ځکه چه شريعت همدغه دم حيض داستبراء رحم علامت ګرځولې دې. لهذا دامکان حيض په صورت کښې به دبراءت رحم هيڅ علامت پاتې نه شی اوداسې به داباب تول په ټوله ختمولې شی(٤)بل داهم يو مختلف فيه مسئله ده چه په حامله باندې حيض راځی که نه؟ امام مالك اوامام شافعی فرمائی چه په حامله باندې حيض راځي اوامام ابوحنيفه او امام احمد فرمائی چه په حامله باندې حيض نه راځی (٥). علامه انورشاه کشميری رحمه الله دخپل تحقيق ذکرکولو نه او داختلافی مسئله طرف ته اشاره کولو نه . پس ليکی چه ددې ترجمة الباب نه هم د امام بخاری رحمه الله غرض د احنافو حضراتو مذهب ته تقويت

---

(١) الكنزالمتوارى: ٢٥٥/٣-٢٥٣.

(٢) الكنزالمتوارى: ٢٥٨/٣-٢٥٦.

(٣) الكنزالمتوارى:٢٥٨/٣.

(٤) فيض البارى:٤٨٨/١.

(٥) شرح الزرقانى على المؤطاء كتاب الطهارة جامع الحيضة: ١٧٣/١دارالكتب العلمية، التمهيد لما فى المؤطامن المعانى والأسانيد: ٨٧/١٦-٨٦مؤسسة القرطبة، عمدةالقارى كتاب الحيض باب مخلقة وغير مخلقة: ٤٣٢/٣ دارالكتب العلمية فتح البارى كتاب الحيض باب مخلقة وغيرمخلقة: ٤١٩/١دارالمعرفة

ورکول دی څوك چه ددې خبرې قائل دی چه حامله باندې حیض نه راځی. (۱)
حاصل د کلام دا شوچه د ترجمة الباب د مقصد په حواله سره څلورقسمه اقوال دی. رومبی قول دعلامه ابن بطال رحمه الله امام مهلب رحمه الله محدث ابن منیر رحمه الله شاه ولی الله رحمه الله اوشیخ زکریا رحمه الله وغیره دې چه د امام بخاری رحمه الله مقصد په حیض اونفاس کښې تسویه د احکام بیانول دی. «إلاماخصه الدلیل». دویم قول دعلامه عینی رحمه الله دې چه د امام بخاری مقصد داخودل دی چه د حیض اونفاس نه یوذکر کولوسره دویم مراد اخستلې کیدې شی. اودریم قول د علامه ګنګوهی رحمه الله دې چه مقصد داخودل دی چه په دواو کښې اشتراك اسمی کیدو د وجې نه دا نه لازمیږی چه دواړه دې په جمع احکام کښې هم برابر وی. څلورم قول د انور شاه کشمیری رحمه الله دې چه دامام بخاری رحمه الله مقصد د دغه حضراتو مذهب ته تقویت ورکول دی څوك چه د "الحامل لاتحیض" قائل دی. په دې اقوال اربعه کښې د بنده په نیزهم اول قول راجح دې.

الحديث الأول

[۲۹۳]- حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، أَنَّ زَيْنَبَ بِنْتَ أُمِّ سَلَمَةَ، حَدَّثَتْهُ أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ حَدَّثَتْهَا قَالَتْ: بَيْنَا أَنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مُضْطَجِعَةٌ فِي خَمِيصَةٍ، إِذْ حِضْتُ، فَانْسَلَلْتُ، فَأَخَذْتُ ثِيَابَ حِيضَتِي، قَالَ: «أَنُفِسْتِ» قُلْتُ: نَعَمْ، فَدَعَانِي، فَاضْطَجَعْتُ مَعَهُ فِي الْخَمِيلَةِ (۲) [۳۱۶، ۳۱۷، ۱۸۲۸]

ترجمه: حضرت ام سلمه رضی الله عنها فرمائی چه زه نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره په یوڅادر کښې رانغښتې شوې ووم په دې کښې په ما حیض راغلو په دې وجه په مزه شان بهر راؤوتلم اود خپل حیض کپړې مې واچولې. حضورپاك صلی الله علیه وسلم تپوس اوکړو ولې په تاباندې «نفاس» حیض راغلو؟ ما عرض اوکړو اوجی نو حضورپاك زه راؤغوښتلم اوزه په څادرکښې حضورپاك سره سملاستم.

تراجم رجال

مكي بن إبراهيم: دا امام مکی بن ابراهیم بن بشیر بن فرقد تمیمی حنظلی بلخی رحمه الله دې. د دوی کنیت ابوالسکن دې بعض حضراتو ددوی د نیکه نوم فرقد بن بشیر خودلې دې. ددوی حالات کتاب العلم باب من أجاب الفتیا بإشارة الید الخ لاندې تیرشوی دی. (۳)

هشام: دا ابوبکر هشام بن ابی عبدالله دستوائی رحمه الله دې. د دوی حالات کتاب الإیمان باب زیادة الإیمان ونقصانه لاندې تیرشوی دی. (۴)

---

(۱) فیض الباری: ۴۸۹/۱.

(۲) قوله: "أم سلمة الحدیث، رواه البخاری رحمه الله فی باب النوم مع الحائض وهی فی ثیابها أیضاً رقم الحدیث: ۳۲۲وفی باب من أخذ ثیاب الحیض رقم الحدیث ۳۲۳ وفی کتاب الصوم باب القبلة للصائم رقم الحدیث: ۱۹۲۹ ورواه مسلم فی کتاب الحیض باب الاضطجاع مع الحائض فی لحاف واحد رقم الحدیث: ۶۸۳ورواه النسائی رحمه الله فی الطهارة باب مضاجعة الحائض رقم الحدیث: ۲۸۴.

(۳) کشف الباری: ۴۸۱/۳.

(۴) کشف الباری: ۴۵۶/۲.

يحيى بن أبي كثير: دا مشهورامام يحيى بن ابى كثير طائى يمامى رحمه الله دې. د دوى حالات كتاب العلم باب كتابة العلم د دويم حديث لاندې تيرشوى دى.[1]

أبوسلمة بن عبدالرحمن بن عوف: دادحضرت عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه خوئى، د مدينې منورې د فقهاء سبعه نه يو لوئى فقيه اومشهور تابعى اومحدث دې. د دوى حالات كتاب الإيمان باب صوم رمضان احتساباً من الإيمان د رومبى حديث لاندې تيرشوى دى.[2]

زينب بنت أم سلمة: داد حضوراكرم صلى الله عليه وسلم ربيبه، حضرت ام سلمه رضي الله عنها لور، زينب بنت ابى سلمه عبدالله بن عبدالاسدبن هلال مخزوميه قرشيه رضي الله عنها ده. ددې حالات كتاب العلم باب الحياء فى العلم لاندې تيرشوى دى.[3]

أم سلمة: دا ام المؤمنين ام سلمه هندبنت ابى اميه رضي الله عنها ده[4] ددوى حالات كتاب العلم باب العلم والعظة بالليل لاندې تيرشوى دى.

شرح حديث قوله

قوله:: في خميصة: خميصة: بفتح الخاء المعجمة والصاد المهملة ج: خمائص، داسې څلورګوټه څادر د كوم دوارو طرفوته چه نقش ونګار وى اود بعض وينا داده چه خميصة د ريښمونه جوړشوې تورې يا د سور رنګ پيرې كپړې ته وائى په كوم چه ګلونه اوبوټى هم شوې وى.[5] صحاح كښې ليكلى دى چه خميصة تور څلورګوټه څادر ته وائى په كوم چه ګلونه او بوټى شوې وى كه چرې هغه منقش نه وى نو بيا خميصة ورته نه شى وئيلې.[6]

امام اصمعى رحمه الله فرمائى چه خمائص د ريښمو يا ورئى نه جوړشوې تورمنقش څادرته وائى.[7] دلته د بخارى شريف په روايت كښې خميصة لفظ واردشوې دې خوددې حديث په نورو طرق كښې خميلة لفظ راغلې دې او خميلة جالروالا څادر ته وائى. امام نووى رحمه الله فرمائى چه هره هغه كپړه چه جاليداره وى چه هغه دكوم رنګ هم وى هغې ته خميلة وائى البته بعض تور كيدل لازمى ګرځولې دى.[8]

نودلته خود بخارى شريف په روايت كښې خميصه او په نور طرق كښې خميلة راغلې دې ليكن ممكن دى چه هغه څادر دواړه شان وى يعنى هغه څادر منقش هم وى او جاليدار هم وى.[9]

قوله:: فانسلت: بلاالمين لام اول مفتوح اولام ثانى ساكن دې اومعنى داده چه پټه شان اووتلم.[10]

---

[1] كشف البارى: ٢٦٧/٤.

[2] كشف البارى:٣٢٣/٢.

[3] كشف البارى: ٦١٠/٤.

[4] كشف الباى: ٣٩٣/٤.

[5] لسان العرب: ٢٢٠/٤عمدة القارى: ٢٦٣/٣.

[6] معجم الصحاح: ٣١٨لسان العرب: ٢١٩/٤معجم مقابيس اللغة: ٢١٩/٢مادة: خمص.

[7] لسان العرب: ٢٢٠/٤عمدة القارى: ٢٦٣/٣.

[8] لسان العرب: ٢٢٢/٤النهاية لابن الأثير: ٥٣٤/١شرح الكرمانى: ١٦٤/٣عمدة القارى: ٢٦٤/٣.

[9] فتح البارى:٥٣١/١.

امام بخاري رحمه الله دا روايت شيبان عن يحيى په طريق سره هم روايت کړې دې اودې کښې **فانسللت** نه پس **فخرجت منها** الفاظو اضافه هم ده يعنى **فخرجت من الخميصة**.[2]

امام نووی رحمه الله فرمائي چه ممکن دی چه حضرت ام سلمه رضي الله عنها د کمبل يا څادر نه بهرددې انديښنې د وجې نه وتلې وی چه هسې نه دغه وينه د حضورپاك په جسم اطهرباندې اونه لګی يا هغې خپل ځان ناپاکه محسوس کولوسره دا برداشت نه کړل چه هغه دې د دغه ناپاکئ په حالت کښې حضورپاك سره سملی يا بيا هغې ته انديښنه اوشوه چه هسې نه حضورپاك ته د جماع تقاضا وی اوهغه په دغه حالت دحيض کښې ده اودې کښې جماع جائزنه ده نو په دې وجه هغه پټه شان اووتله اوخپلې دحيض کپړې ئې واغوستې دې دپاره چه حضورپاك ته هم دهغې دحائضه کيدو علم اوشی.[3]

قوله:: ثياب حيضتي: محدثين حضرات فرمائي چه حيضتي په کسره د حاء او فتح د حاء دواړه شان نقل دې. البته په دواړو صورتونوکښې د معنې په اعتبارسره فرق دې. د کسرې په صورت کښې به معنی داوی چه ما دحيض په حالت اوکيفيت کښې استعماليدونکې کپړې واغوستې ځکه چه دحِيضة معنى ده په حالت د حيض اوکيفيت دحيض کښې استعماليدونکې کپړې اود فتحه په صورت کښې به معنى دا وی چه ما د حيض په زمانه کښې استعماليدونکې کپړې واخسې ځکه چه حَيضة نفس د حيض په معنى کښې دې.[4]

امام خطابی رحمه الله او امام نووی رحمه الله دکسره والا روايت ته ترجيح ورکړې ده اوامام قرطبی رحمه الله د فتحه والا روايت ته ترجيح ورکړې ده. ځکه چه په بعض طرق کښې بغيرد تاء حيض هم راغلې دې، د کوم نه چه د فتحه والا د روايت تائيد کيږی.[5]

قوله:: أنفست: دامام خطابی رحمه الله په حواله سره تيرشوی دی چه هغه فرمائي چه اصل لفظ د نفست نفس په معنی د دم (وينې) دې کوم چه په حيض اونفاس دواړو کښې مشترك دې. البته دا ضرور دی چه دلغت علماؤ ددې لفظ بناء فعل کښې فرق کړې دې اوهغه فرق دادې چه په فتحه د نون يعنى معروف کيدو په صورت کښې به د حيض په معنى کښې وی او په ضمه د نون يعنى مجهول کيدو په صورت کښې به دنفاس په معنى کښې وی او هم دغه د اکثر لغويين قول دې. مګر حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه ابوحاتم رحمه الله د امام اصمعی رحمه الله نه نقل کړی دی چه دا لفظ د نون په ضمه سره يعنى د مجهول صيغې سره حيض اونفاس دواړو معنى کښې مستعمل دې.[6] دې لفظ سره متعلق باقي تفصيل وړاندې تيرشوې دې. ددې روايت نه معلومه شوه چه هم په يو لحاف کښې حائضه سره سملاستل جائز دی په دې شرط چه د نامه لاندې د زنګونونو پورې نه ځان اوساتلې شی.[7]

---

[1] فتح الباری: ۵۳۱/۱.
[2] فتح الباری: ۵۳۱/۱.
[3] فتح الباری: ۵۳۱/۱عمدة القاری: ۲۶۴/۳شرح الکرمانی: ۱۶۴/۳ارشادالساری: ۵۳۸/۱.
[4] فتح الباری: ۵۳۱/۱ارشادالساری: ۵۳۸/۱.
[5] حواله بالا
[6] فتح الباری: ۵۳۱/۱.
[7] فتح الباری: ۵۳۱/۱شرح الکرمانی: ۱۶۴/۳ارشادالساری: ۵۳۸/۱عمدة القاری: ۲۶۴/۳.

علامه انورشاه كشميري رحمه الله فرمائي چه ددې حديث نه معلومه شوه چه په هغه زمانه كښې به ښځې د حيض په ورځوكښې داستعمال كپړې جدا ساتلې او په عاموحالاتوكښې به داستعمال كپړې نورې ساتلې.[۱]

په دې واقعه سره دهغه وخت د سلامت ذوق اونفاست طبع اندازه هم كيدې شي چه دكپړو دعالم كمى داو خاص كر د د بيبيانو په كورونود نبى ﷺ كښې اختيارى فقر اوفاقه او غربت په حالاتوكښې داسې اهتمام كول معمولي خبره نه وه.[۲]

دحديث ترجمة الباب سره مناسبت: د حديث ترجمة الباب سره مناسبت دحل ترجمه د عنوان لاندې تير شوې دې.

۵-باب: مُبَاشَرَةِ الْحَائِضِ

ماقبل سره ربط: وړاندينى باب سره ربط دادې چه دواړو ابوابوكښې د مباشرت حيض ذكر دې.[۳] ځكه چه دلته هم د مباشرت حائض نه مراد التقاء البشرين يعنى د دوو ځرمنونو په خپل مينځ كښې ملاويدل او يوځائې سملاستل او اوده كيدل دى.[۴]

د ترجمة الباب مقصد: امام بخارى رحمه الله په دې ترجمة الباب كښې حائضه سره د مباشرت جواز بيانول غواړى.[۵] اودلته دمباشرت نه مراد جماع نه ده ځكه چه هغه حائضه سره هيڅ صورت جائزنه ده.[۶]

الحديث الأول

[۲۹۶/۲۹۵]-حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: «كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ كِلاَنَا جُنُبٌ» «وَكَانَ يَأْمُرُنِي، فَأَتَّزِرُ، فَيُبَاشِرُنِي وَأَنَا حَائِضٌ»[۷]

ترجمه: حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي چه ما اونبى كريم ﷺ به هم په يولوښى سره غسل كولو او دواړه به جنبى وو. او حضورپاك به ماته حكم فرمائيلو نو ما به ازار تړلو بيابه ئې ماسره استراحت كولو

[۱]) فيض الباري: ۴۸۹/۱.
[۲]) أنوارالباري: ۳۸۲/۱۰.
[۳]) عمدة القاري: ۲۶۵/۳.
[۴]) فتح الباري: ۵۳۲/۱شرح الكرماني:۱۶۵/۳إرشادالساري:۵۳۸/۱عمدة القاري:۲۶۵/۳.
[۵]) عمدة القاري: ۲۶۵/۳.
[۶]) حواله بالا
[۷]) قوله: "عائشة الحديث قد مر طرفه فى كتاب الغسل باب غسل الرجل مع امرأته رقم الحديث: ۲۵۰. روى البخاري هذا الطرف فى نفس هذا الباب رقم الحديث: ۳۰۲ وفى الاعتكاف باب غسل المعتكف رقم الحديث: ۲۰۳۰ ورواه مسلم فى الحيض باب مباشرة الحائض فوق الإزار رقم الحديث: ۶۷۹ والترمذى فى الطهارة باب ماجاء مباشرة الحائض رقم الحديث:۱۳۲وأبوداؤد فى الطهارة باب فى الرجل يصيب منها دون الجماع رقم الحديث: ۲۶۸ والنسائى فى الحيض باب مباشرة الحائض الخ رقم الحديث: ۲۸۷-۲۸۶.

(يعنى يوبه اوده كيدلو) حال دادې چه زه به په حيض كښې ووم. او حضورپاك به خپل سرمبارك زما طرف ته كولو په داسې حالت كښې چه حضورپاك به په اعتكاف كښې وو او ما به د حيض په حالت كښې دحضورپاك سرمبارك وينځلو.

تراجم رجال

قبيصة بن عقبة: دا قبيصه بن عقبه بن محمد بن سفيان سُوائى كوفى رحمه الله دې. ددوى كنيت ابوعامر دې. ددوى حالات كتاب الايمان باب علامة المنافق د دويم حديث لاندې تير شوى دى.(۱)

سفيان الثوري: دا مشهور امام حديث تبع تابعى ابوعبدالله سفيان بن سعيدبن مسروق ثورى كوفى رحمه الله دې. ددوى حالات هم كتاب الايمان باب علامة المنافق د دويم حديث لاندې تير شوى دى.(۲)

منصور بن المعتمر: دا مشهور محدث ابوعتاب منصوربن المعتمر السلمى الكوفي رحمه الله دې. د دوى حالات كتاب العلم باب من جعل لأهل العلم أياماً معلومة د رومبي حديث لاندې تيرشوى دى.(۳)

إبراهيم بن يزيد النخعي: داد كوفې مشهور تابعى فقيه ابوعمران ابراهيم بن يزيد بن قيس بن اسود نخعى رحمه الله دې. د دوى مور بى بى مُليكه بنت يزيد ده چه د اسودبن يزيد اوعبدالرحمن بن يزيد خورده. د دوى حالات كتاب الايمان باب ظلم دون ظلم د رومبي حديث لاندې تيرشوى دى.(۴)

أسودبن يزيد: دا اسود بن يزيد بن قيس نخعى رحمه الله دې. ددوى حالات كتاب العلم باب من ترك بعض الاختيار الخ د رومبى حديث لاندې تيرشوى دى.(۵)

عائشة: دا ام المؤمنين حضرت سيده عائشه بنت ابى بكر صديق رضي الله عنهما ده. ددوى حالات «بدء الوحى» ددويم حديث لاندې تفصيلاً تيرشوى دى. (۶)

شرح حديث

دمباشرت معنى ملامست اوالتقاء البشرة بالبشرة ده. يعنى ددوو بدنونو خپل مينځ كښې ملاويدل اودا ماخوذ دې د «لمس بشرة الرجل بشرة المرأة» نه دكوم معنى چه دَ مرد سړى بدن د ښځې بدن سره ملاويدل.(۷) كله لفظ دمباشرت په معنى د جماع هم استعماليږى.(۸) ليكن دلته هم رومبې معنى مراد ده.(۹)

د حائضه د مباشرت صورتونو اودهغې احكام: ددې نه پس دې دا واضحه وى چه دمباشرت حائضه درې صورته دى.

---

(۱) كشف البارى: ۲۷۵/۲.
(۲) كشف البارى: ۲۷۸/۲.
(۳) كشف البارى: ۲۷۰/۳.
(۴) كشف البارى: ۲۵۳/۲.
(۵) كشف البارى: ۵۵۳/٤.
(۶) كشف البارى: ۲۹۱/۱.
(۷) النهاية لابن الأثير: ۱۳۶/۱-۱۳۵ عمدة القارى: ۲۶۶/۳.
(۸) حواله بالا.
(۹) عمدة القارى: ۲۶۶/۳.

د مباشرت حائضه دومبې صورت: رومبې صورت جماع في الفرج دې. ددې حرمت نص قرآني احاديث صحيحه او اجماع نه ثابت دې. لهذا دا حلال گنړل اوكونكې كافر دې اوكه يو سړې دا حلال نه گنړى مگر په هيره سره يا د حرمت د حكم نه د ناخبرتيا په وجه سره يا مجبوراً ددې ارتكاب اوكړو نو په هغه باندې څه گناه نشته اونه كفاره شته خوكه هغه ئې حلال نه گنړلو سره هم دا كار بنه قصداً عمداً كوى نو امام شافعي رحمه الله فرمائي چه دا د گناه كبيره ارتكاب دې. [1]

البته په دې مسئله كښې د كفارې په وجوب كښې اختلاف دې. امام ابوحنيفه رحمه الله امام مالك رحمه الله امام شافعي رحمه الله (في قول الجديد) امام احمد رحمه الله (في رواية) ابوسليمان خطابى، ابن منذر، عطاء بن ابى رباح، ابن ابى مليكه، امام شعبى، امام نخعى، امام مكحول، امام زهرى، ايوب سختيانى، ابوالزناد، ربيعه، حمادبن ابى سليمان، سفيان ثورى اوليث بن سعد رحمهم الله وغيره فرمائي چه دده په ذمه باندې توبه اواستغفار لازم دې كفاره نه. او ابن عباس، قتاده، امام اوزاعى، امام احمد، اسحاق، امام شافعي (في قول القديم) سعيدبن جبير، حسن بصرى او ابن جرير رحمهم الله وغيره فرمائي چه كفاره واجب ده. [2]

بيا په قائلين وجوب كفاره كښې هم اختلاف دې. سعيدبن جبير رحمه الله اوحسن بصرى رحمه الله فرمائي چه ددې كفاره غلام آزادول دى او امام شافعي رحمه الله (في قول القديم) او نور حضرات فرمائي چه ددې كفاره دينار يا نصف دينار دې ځكه چه د ابن عباس رضي الله عنهما نه نقل دى چه نبى كريم صلى الله عليه وسلم د حائضه سره جماع كونكى باره كښې فرمائيلى «يتصدق بدينار أو بنصف دينار» [3]

بياد كفاره په توگه دينار يا نصف دينار قائلين كښې هم اختلاف دې چه دينار به كوم وخت واجب كيږى او نصف دينار به كوم وخت واجب كيږى؟ نوجمهورو دا امر اختيار كړې دې چه د حيض د شدت په زمانه كښې به دينار او د ضعف په زمانه كښې نصف دينار وى اوهم دغه مشهور دى. خو امام ابواسحاق اسفرائينى رحمه الله نه نقل دى چه كه چرته جماع قبل انقطاع الدم (د حيض وينه بنديدونه وړندې) اوكړى نو ديناربه وى او كه چرې جماع بعدانقطاع الدم وقبل الاغتسال (د وينې بنديدونه پس اوغسل نه وړاندې) اوكړه نو نصف دينار به وى. هم دا قول قاضى رحمه الله او ابوالطيب رحمه الله اختيار كړې دى. د كفاره په توگه تصدق دينار يا نصف دينار قائلينو استدلال د ابن عباس رضي الله عنهما د دغه پورتنى روايت نه دې. [4]

حضرات جمهور رحمهم الله څوك چه دعدم وجوب كفاره قائل دى د ابن عباس رضي الله عنهما ددې حديث باره كښې فرمائي چه د محدثينو حضراتودې په ضعف او مضطرب كيدو باندې اتفاق دى. [5] د ابن عباس رضي الله عنهما داروايت امام حاكم رحمه الله هم په خپل مستدرك كښې ذكركړې دې اوفرمائيلى دى چه داحديث صحيح دې. [6] مگر د امام حاكم رحمه الله دا تصريح د ائمه حديث رحمهم الله د تصريحاتو خلاف

---

[1] شرح الكرماني: ۱۶۵/۳عمدة القاري: ۲۶۶/۳المجموع شرح المهذب: ۳۵۹/۲.

[2] المجموع شرح المهذب: ۳۶۱/۲-۳۶۰عمدة القاري: ۲۲۶/۳معالم السنن: ۸۴/۱-۸۳.

[3] المجموع شرح المهذب: ۳۵۹/۲عمدة القاري: ۲۲۶/۳معالم السنن: ۸۴/۱-۸۳

[4] المجموع شرح المهذب: ۳۶۰-۲/۳۵۹عمدة القاري: ۲۲۶/۳.

[5] المجموع شرح المهذب: ۳۶۰/۲.

[6] المستدرك للإمام الحاكم: ۲۷۸/۱رقم الحديث: ۶۱۲.

ده او بیا امام حاکم رحمه الله د انمه حدیث په نیز متساهل هم دې لهذا هم دانمه حدیث تصریحاتو ته به ترجیح حاصله وی. امام شافعي رحمه الله فرمائي چه دا روایت ثابت نه دې. امام بیهقي رحمه الله دا حدیث ددې ټول طرق راجمع کولوسره په دې باندې د ضعیف کیدو حکم لګولې دې.[۱].اود امام بیهقي رحمه الله په حافظ، متقن اومحقق کیدو باندې د ټولو اتفاق هم دې.[۲] هم دغه شان ددې روایت په متن کښې هم سخت اضطراب دې. چنانچه په پورتني روایت کښې هم حکم تصدق د شك په بنیادباندې دې چه یا خو به دیناروی اویا به نصف دینار وی. په یوبل روایت کښې دی چه «يتصدق بدينار، فإن لم يجد، فنصف دينار»[۳]یو دینار به صدقه کوی که دومره نه شي کولې نو بیابه نصف دینار کوی)په دریم روایت کښې دی چه «إن كان دماً أحمر، فدينار وإن كان أصفر، فنصف دينار»(که چرې وینه د حیض سره وی نو یو پوره دینار اوکه چرې زیړه وی نو نصف دینار). هم دغه شان په یو څلورم روایت کښې دی چه «إن كان الدم عبيطاً، فليتصدق بدينار، وإن كان صفرة، فنصف دينار»[۴](که چرې وینه تازه وی نو یکاردی چه یو دینار صدقه کړی اوکه زیړه وی نو نیم دینار).[۵] لهذا صحیح هم دغه دی چه په دې صورت (د حرمت علم کیدو نه باوجود د جماع کولوصورت) کښې توبه او استغفار لازم دې کفاره نه. دې نه علاوه نور حضرات فرمائي چه تصدیق دینار، یا نصف دینار روایات په استحباب باندې محمول دی یعني که چرته غواړی نو صدقه دې کړی اوکه نه غواړی نو نه دې کوی.[۶]

د حائضه د مباشرت دویم صورت: د حائضه د مباشرت دویم صورت دادې چه د نامه نه قپورته او د زنګون نه ښکته حصه د بدن کښې ذکر، ښکلولو معانقه اولمس وغیره طریقه سره مباشرت اوکړی، ددې صورت مباشرت حکم دادې چه دا صورت بالاجماع حلال دې.[۷]

دحائضه د مباشرت دریم صورت: د حائضه د مباشرت دریم صورت دادې چه چه دنامه نه لاندې د زنګونونو پورې بغیرد فرج او دبر نه جماع اوکړی. ددې صورت حکم دادې چه حضرت جمهور رحمهم الله امام ابوحنیفه، امام مالك امام شافعي په نیز د جماع دا صورت حرام دې اوهم دغه د سعیدبن المسیب، شریح، طاؤوس، عطاء، سلیمان بن یسار او قتاده رحمهم الله قول دې. خو امام ابویوسف، امام محمد او امام احمد رحمهم الله په نیز صرف شعاردم، یعني د فرج نه ځان ساتل ضروري دی د باقي بدن د حصې نه استمتاع حلال ده هم دغه د عکرمه، مجاهد، شعبي، سفیان ثوري، اوزاعي، اسحاق بن راهویه، ابوثور او ابن المنذر رحمهم الله وغیره قول دې.[۸] په دغه پورتني اختلاف کښې د فریقین دلائل کتاب الحیض د شروع مباحث کښې په تفصیل سره ذکرکړې شوی دی.

---

[۱]) السنن الكبرى للإماما البيهقي كتاب الحيض باب ماروى فى كفارة من أتى امرأته حائضاً: ۴۶۹-۴۷۵/۱ رقم الحديث: ۱۵۳۰-۱۵۱۱

[۲]) حواله بالا.

[۳]) السنن الكبرى للإماما البيهقي رحمه الله كتاب الحيض باب ماروى فى كفارة من أتى امرأته حائضاً: ۴۶۹- ۴۷۵/۱ رقم الحديث: ۱۵۱۶-۱۵۲۸.

[۴]) السنن الكبرى للإماما البيهقي رحمه الله كتاب الحيض باب ماروى فى كفارة من أتى امرأته حائضاً رقم الحديث: ۱۵۲۴.

[۵]) عمدة القاري: ۲۶۶/۳.

[۶]) عمدة القاري: ۲۶۶/۳المجموع شرح المهذب: ۳۶۰/۲.

[۷]) عمدة القاري: ۲۶۶/۳.

[۸]) عمدة القاري:۲۶۶/۳.

قوله: ‹‹فأتزر››: اُتزر، دا لفظ همزه مفتوحه او تاء مشدده سره دې. د كوم اصل چه أأتزر دې. رومبې همزه متحرك مفتوح دويم ساكن او بيا تاء اودويم همزه په تاء كښې مدغم كړې شوې دې. دا د أفتعل، فعل مضارع صيغه واحد متكلم په وزن باندې دې.(۱)

ليكن علامه ابن اثير، علامه زمخشري اوصاحب مفصل رحمهم الله أتزر په ادغام لوستل غلط گرخولې دى خكه چه د دغه حضراتو فرمانيل دى چه د همزه په تاء كښې ادغام جائزنه دې. علامه كرماني رحمه الله او علامه عيني رحمه الله فرمائي چه حضرت عائشه رضي الله عنها د فصحاء عرب نه ده لهذا د هغې دا لفظ ادغام سره بيانول ددې د جواز دپاره دليل اوحجت دې خكه داغلط گرخول پخپله غلط دى. نور ممكن دى چه دحضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت كونكو دا ‹‹دا لفظ›› داسې ادغام سره روايت كړې وى ليكن پخپله حضرت عائشه رضي الله عنها ادغام سره تلفظ نه وى فرمانيلې. په دې صورت كښې به غلطى د رواتو د طرف نه وى نه چه دحضرت عائشه رضي الله عنها د طرف نه.(۲)

دحديث ترجمة الباب سره مناسبت: دحديث ترجمة الباب سره مناسبت د حديث د ټكړې ‹‹فيباشرني›› سرخ بالكل واضح دې په داسې معنى چه دواړو كښې د مباشرت حائض تذكره ده.(۳)

الحديث الثاني

[۲۹۹]- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ خَلِيلٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو إِسْحَاقَ هُوَ الشَّيْبَانِيُّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: كَانَتْ إِحْدَانَا إِذَا كَانَتْ حَائِضًا، فَأَرَادَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُبَاشِرَهَا "أَمَرَهَا أَنْ تَتَّزِرَ فِي [ص:۶۸] فَوْرِ حَيْضَتِهَا، ثُمَّ يُبَاشِرُهَا، قَالَتْ: وَأَيُّكُمْ يَمْلِكُ إِرْبَهُ، كَمَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْلِكُ إِرْبَهُ" تَابَعَهُ خَالِدٌ، وَجَرِيرٌ، عَنِ الشَّيْبَانِيِّ.(۴)

ترجمه: حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي چه په مونږ ازواج كښې به كله څوك حائضه شوه او په دې حالت كښې به حضورپاك هغې سره د استراحت اراده كوله نود ازار تړلو حكم به نې وركولو باوجودد حيض د زياتي بيا به نې استراحت كولو (يعني يوخائى به اوده كيدل). حضرت عائشه رضي الله عنها اوفرمانيل تاسو كښې داسې څوك دې چه په خپل خواهش باندې اختيار لرى لكه چه حضورپاك لرلو؟ على بن مسهرسره خالد او جرير هم داحديث د شيباني نه روايت كړې دې.

تراجم رجال

إسماعيل بن الخليل: دا اسماعيل بن الخليل الخزاز الكوفي رحمه الله دې ددوى كنيت ابوعبدالله دې. دوى د على بن مسهر، عبدالرحيم بن سليمان، حفص بن غياث، يحيى بن زكريا بن ابى زائده او سلمه بن رجاء رحمهم الله وغيره نه د حديث روايت كړې دې. اوددوى نه امام بخاري، امام مسلم، امام

(۱) فتح الباري: ۵۳۲/۱ عمدة القاري: ۲۶۵/۳.
(۲) عمدة القاري: ۲۶۶/۳-۲۶۵ شرح الكرماني: ۱۶۵/۳.
(۳) عمدة القاري: ۳۹۳/۲.
(۴) قوله: "عائشة" الحديث مر تخريجه في نفس هذاالباب تحت رقم الحديث: ۳۰۰.

ابوداؤد، عبدالله بن عبدالرحمن الدارمی، محمدبن اسحاق الصغانی، یعقوب بن شیبه او بشر بن موسی اسدی رحمهم الله وغیره حدیث روایت کړی دی.[1]

امام ابوحاتم رحمه الله فرمائی «کان من الثقات»[2]

محمدبن عبدالله خزرمی رحمه الله فرمائی: «کان ثقة»[3]

ابن حبان رحمه الله هغه په کتاب الثقات کښې ذکرکړې دې.[4]

امام عجلي رحمه الله فرمائی: «کان ثقة صاحب سنة»[5]

ابن نمیر رحمه الله ددوی نه کتابت حدیث کړې دې.[6]

ابونعیم استر آبادی رحمه الله ددوی تاریخ وفات ۲۲۴هجری ذکرکړې دې. لیکن ائمه رجال رحمهم الله تاریخ وفات ۲۲۵هجری ذکرکړې دی[7]اوهم دغه صحیح دې. چنانچه امام بخاري رحمه الله فرمائی: «جاء نا نعیه سنة خمس وعشرین ومائتین»[8]

علي بن مسهر:دا حافظ ابوالحسن علی بن مسهر القرشی الکوفی رحمه الله چه دمقام موصل قاضی هم پاتې شوې وو.[9]

هغوی د یحیی بن سعید انصاری، هشام بن عروه، عبیدالله بن عمر، موسی الجهنی، اسماعیل بن ابی خالد، اعمش، عبدالملک بن ابی سلیمان، مطرف بن طریف، ابواسحاق الشیبانی، ابومالک الاشجعی، ابوحیان التیمی، اجلح بن عبدالله الکندی، داؤد بن ابی هند، ابوبرده بن ابی موسی، مختار بن فلفل، عاصم الاحوال، زکریا بن ابی زائده، سعیدبن ابی عروبه، عبدالله بن عطاء، عثمان بن حکیم الانصاری او محمدبن قیس الاسدی رحمهم الله وغیره نه د حدیث روایت کړې دې.

ددوی نه ابوبکر بن ابی شیبه، عثمان بن ابی شیبه، خالد بن مخلد، اسماعیل بن الخلیل، بشر بن آدم، زکریا بن عدی، عبدالله بن عامربن ذراره بن ابی المغراء، محرز بن عون، سهل بن عثمان، سویدبن سعید، علی بن حجر او هناد بن السری رحمهم الله وغیره حدیث روایت کړی دی.[10]

امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائی: «صالح الحدیث، أثبت من أبی معاویة الضریر فی الحدیث»[11]

یحیی بن معین رحمه الله فرمائی: «کان علی أثبت من ابن نمیر»[12]

---

[1] تلامذه او مشائخ تفصیل دپاره اوګورئی تهذیب الکمال:۸۳/۳.
[2] الجرح والتعدیل: ۱۰۹/۲.
[3] تهذیب الکمال:۸۵/۳.
[4] کتاب الثقات لابن حبان: ۹۹/۸.
[5] تهذیب التهذیب: ۲۹٤/۱.
[6] تهذیب الکمال:۸۵/۳تقریب التهذیب: ۱۰۷الکاشف:۲٤٥/۱.
[7] تهذیب الکمال:۸۵/۳تهذیب التهذیب: ۲۹٤/۱تقریب التهذیب: ۱۰۷الکاشف:۲٤٥/۱.
[8] عمدة القاری: ۲٦۷/۳.
[9] تهذیب الکمال:۱۳۵/۲۱تهذیب التهذیب: ۳۸۳/۷سیرأعلام النبلاء: ٤۸٤/۸الجرح والتعدیل: ۲٦۳/٦.
[10] تلامذه او مشائخ تفصیل دپاره اوګورئی تهذیب الکمال:۱۳۵/۲۱سیرأعلام النبلاء:٤۸٥/۸.
[11] تهذیب الکمال:۱۳۷/۲۱تهذیب التهذیب: ۳۸۳/۷سیرأعلام النبلاء:٤۸٥/۸الجرح والتعدیل: ۲٦٤/٦.
[12] تهذیب الکمال:۱۳۸/۲۱تهذیب التهذیب: ۳۸٤/۷سیرأعلام النبلاء: ٤۸٦/۸.

امام عجلی رحمه الله فرمائی: «كان ممن جمع الحديث والفقه، ثقة». امام ابوزرعه رحمه الله فرمائی: صدوق، ثقة.[1]
امام نسائی رحمه الله فرمائی ثقة.[2]
ابن حبان رحمه الله هغوی په کتاب الثقات کښې ذکرکړی دی.[3]
ابن سعد رحمه الله فرمائی «كان ثقة كثير الحديث».[4]
د ابن معین رحمه الله نه تپوس اوکړې شو «هو (علي بن مسهر) أحب إليك أو أبوخالد الأحمر؟» نو هغوی اوفرمائيل ابن مسهر بیاتپوس اوکړې شو «ابن مسهر أو إسحاق بن الأزرق؟» نوبیانی هم د ابن مسهر نوم واخستو. بیا تپوس اوکړې شو «ابن مسهر أو يحيى بن أبي زائدة؟» نو په جواب کښې ارشاد اوفرمائیلو كلاهما ثقة.[5] دهغوی رحمه الله انتقال ۱۸۹هجری کښې شوې دې.[6]

أبوإسحاق الشيباني: دامشهورتابعی سلیمان بن ابی سلیمان فیروز رحمه الله دې.[7] دې په خپل کنیت ابواسحاق الشیبانی الکوفی سره مشهوردې.[8]
هغوی د ابراهیم نخعی، اشعث بن ابی الشعثاء، اسعدبن یزید، ابوالزناد، ابو برده بن ابی موسی الاشعری، سعیدبن ابی برده، عبدالله بن شدادبن الهاد، عبدالرحمن بن الاسودبن یزید النخعی، عدی بن ثابت، عکرمه مولی ابن عباس، محارب بن دثار او یزید بن الاصم رحمهم الله وغیره نه د حدیث روایت کوی. اود او د دوی نه د دوی خوئی اسحاق، ابواسحاق السبیعی، عام الاحول، ابراهیم بن طهمان، ابو اسحاق الغزاری، سفیان ثوری، شعبه، حفص بن غیاث، ابن عیینه، عبادبن العوام، علی بن مسهر، عوام بن خوشب، محمدبن فضیل او جعفر بن عون رحمهم الله وغیره حدیث روایت کوی.[9] یحیی بن معین رحمه الله فرمائی ثقة حجة.[10]
ابوحاتم رحمه الله فرمائی: «ثقة، صدوق، صالح الحديث».[11]
امام نسائی رحمه الله فرمائی ثقة.[12]
امام عجلی رحمه الله فرمائی: «كان ثقة، من كبار أصحاب الشعبي».[13]

---

[1]) حواله بالا.
[2]) تهذيب الكمال:۱۳۸/۲۱تهذيب التهذيب:۳۸٤/۷إكمال تهذيب التهذيب: ۳۷۷/۹.
[3]) ۱۳۱/٤رقم الترجمة: ۳۲۷۳.
[4]) تهذيب التهذيب: ۳۸٤/۷إكمال تهذيب الكمال:۳۷۷/۹.
[5]) تهذيب الكمال:۱۳۷/۲۱تهذيب التهذيب: ۳۸۳/۷سير أعلام النبلاء: ٤۸٥/۸.
[6]) كتاب الثقات لابن حبان: ۱۳۱/٤تهذيب الكمال: ۱۳۸/۲۱تهذيب التهذيب: ۳۸٤/۷سير أعلام النبلاء: ٤۸٦/۸.
[7]) عمدة القاري: ۲٦۷/۳كتاب الثقات لابن حبان: ۱۸٤/۲رقم الترجمة: ۱٤۲۰.
[8]) تهذيب الكمال:٤٤٤/۱۱تهذيب التهذيب:۱۹۷/٤الجرح والتعديل: ۱۳۰/٤سير أعلام النبلاء: ۱۹۳/٦.
[9]) تلامذه او مشائخ تفصیل دپاره اوګورئی تهذيب الكمال:٤٤٤/۱۱سير أعلام النبلاء:۱۹۳/٦.
[10]) تهذيب الكمال:٤٤٦/۱۱تهذيب التهذيب:۱۹۷/٤الجرح والتعديل: ۱۳۰/٤ سير أعلام النبلاء: ۱۹۳/٦.
[11]) الجرح والتعديل: ۱۳۰/٤.
[12]) تهذيب الكمال: ٤٤٦/۱۱تهذيب التهذيب: ۹۷/٤.
[13]) تهذيب الكمال:٤٤٦/۱۱تهذيب التهذيب: ۱۹۷/٤ سير أعلام النبلاء: ۱۹٤/٦.

علامه جوزجاني رحمه الله فرمائی چه امام احمدبن حنبل رحمه الله ته به د ابواسحاق شیبانی رحمه الله احادیث خوښیدل. تردي چه هغوی به د ابواسحاق شیباني رحمه الله د ثقاهت سره متعلق فرمانیل: «هو أهل أن لا ندع له شیئا» یعنی هغه ددې خبرې مستحق دې چه دهغوی د روایاتونه هیڅ هم پرېنخودې شی یعنی هرڅه قبول کړې شی.[1] ابوبکر بن عیاش رحمه الله فرمائی: «کان الشیباني فقیه الحدیث»[2] ابن عبدالبر رحمه الله فرمائی: «هو ثقة حجة عند جمیعهم»[3]

ابن حبان رحمه الله هغه په کتاب الثقات کښې ذکر کړې دې.[4]

ددوی د تاریخ وفات په حواله سره مختلف اقوال دی: ① یحیی بن بکیر رحمه الله فرمائی ۱۲۹هجری کښې وفات شوې. ② عمرو بن علی او ابوعیسی الترمذي رحمه الله فرمائی چه ۱۳۸هجری کښې وفات شوې. ③ هم دغه شان ابومعاویه او محمدبن عبدالله بن نمیر رحمهما الله فرمائی چه ۱۳۹هجری کښې وفات شوې. ④ او امام بخاری رحمه الله فرمائی ۱۴۱ یا ۱۴۲هجری کښې انتقال شوې.[5]

علامه ذهبی رحمه الله د دې اقوال اربعه نه قول اول فحش غلطی او قول رابع بعید گرځولې دې. البته قول ثالث یعنی ابومعاویه اومحمدبن عبدالله بن نمیر بیان کړې شوې قول ته ئی قول متجه وئیلې دې یعنی دا قول قبلولې شی.[6] ابن حبان رحمه الله او علامه عینی رحمه الله قول رابع یعنی دامام بخاری رحمه الله قول اختیار کړې دې. والله اعلم بالصواب.[7]

عبدالرحمن بن الأسود: دا عبدالرحمن بن الاسود بن یزید النخعی رحمه الله دې څوک چه دکبار تابعینونه دې. ددوی حالات کتاب الوضوء باب لا یستنجي بروث لاندې تیر شوی دی.

أسود بن یزید: دا اسودبن یزید بن قیس النخعی رحمه الله دې. د دوحالات کتاب العلم باب من ترك بعض الختیار الخ لاندې تیرشوی دی.[8]

عائشة: دا ام المؤمنین حضرت سیده عائشه بنت ابی بکر صدیق رضي الله عنهما ده. ددوی حالات «بدء الوحی» ددویم حدیث لاندې تفصیلاً تیرشوی دی.[9]

شرح حدیث

قولها: **فور حیضتها**: علامه خطابی رحمه الله فرمائی چه «فور الحیض: أوله ومعظمه یعنی» دې نه مراد د حیض د شروع او د زیاتیدو زمانه ده.[1] علامه جوهری رحمه الله فرمائی «فورة الحر: شدته» یعنی فور د شدت په معنی کښې دې نو په دې اعتبارسره فورحیضتها معنی به د شدت حیض زمانه وی.[2]

---

[1] حواله بالا
[2] تهذیب التهذیب: ۱۹۸/٤.
[3] حواله بالا.
[4] کتاب الثقات لابن حبان: ۱۸٤/۲رقم الترجمة: ۱٤۲۰.
[5] تهذیب الکمال: ٤٤٧/١١ تهذیب التهذیب: ۱۹۸/٤ سیر أعلام النبلاء: ۱۹٤/٦.
[6] سیر أعلام النبلاء: ۱۹٤/٦.
[7] کتاب الثقات لابن حبان: ۱۸٤/۲رقم الترجمة: ۱٤۲۰ عمدة القاري: ۲٦٧/٣.
[8] کشف الباري: ٥٥٣/٤.
[9] کشف الباري: ۲۹۱/۱.

په دې قيدسره دحيض د شروع او روستو زماني فرق راؤخي. دکوم تائيد چه د ابن ماجه عن ام سلمه رضي الله عنها روايت: «كان يتقي سورة الدم ثلاثا ثم يباشرها بعد ذلك» نه هم کيږي اودا روايت دهغه رواياتو منافي هم نه دې په کوم کښې چه مطلقاً د مباشرت ذکردې خکه چه د حالاتود اختلاف سره دعمل اختلاف پاتې دې[١] بل د ابوداؤد په روايت کښې په خاني د "فور فوح حاء" سره دي مگرمعنى د دواړو هم يوه ده[٢]

«وأيكم يملك إربه» د لفظ "أرب" تحقيق: دالفظ دوه شان سره ضبط کړې شوې دې. يوأرب يعنى دهمزه او راء فتحه سره او دويم إرب يعنى د همزه کسره او راء سکون سره. اول حاجت او وطر «جماع» په معنى کښې دې او دويم د اندام مخصوصه په معنى کښې دې.

اوددې جملې هم دوه مطلبونه دى يودا چه رسول الله ﷺ سره ددومره قوت او جوش په خپل حاجت او خواهش باندې قابو اوقدرت لرلو. چنانچه دانه شو کيدلې چه يود شريعت نه خلاف امر واقع شى خوتاسو خلق دومره طاقت نه لرئى لهذا خپل خان په حضورپاك باندې مه قياس کوئى بلکه احتياط کوئى هسې نه چه تاسود «من يرتع حول الحمى يوشك أن يقع فيه» مصداق جوړشنى اويود شريعت نه د خلاف کار مرتکب شئى. او دويم مطلب دادې چه حضورپاك په خپل اندام او حاجت باندې قابو لرله او ددې نه باوجود به ئى هم مباشرت فرمائيلو. نو بيا تاسو خودومره قابونه لرنى لهذا تاسو له خو به په درجه اولى جائزوى. ددې جملې په معنى کښې دا دوه وجهې دى او دواړه هم متضاد دى.

صاحب مجمع البحار فرمائي چه حضرت عائشه رضي الله عنها دا بيان کول غواړى چه حضورپاك به سره د مباشرت په شرمگاه کښې واقع کيدونه په امن کښې وو اودا په امن کښې پاتې کيدل ددې خبرې علت دې چه د بل چا دپاره دې دا حکم ثابت نه وى خکه چه په نوروکښې دا علت موجودنه دې بلکه حضرات مجوزين هم دا قول عائشه رضي الله عنها د نورو دپاره ددې عمل مباشرت د جواز علت گرخوى اوهغه داسې چه کله حضورپاك سره د قدرته د مباشرت عمل فرمائيلو نو بيا د نورو په حق کښې دا عمل خنگه غيرمباح کيدې شى؟ اوقدرت ئى هم نه وى.[٥]

تَابَعَهُ خَالِدٌ وَجَرِيرٌ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ

امام بخاري رحمه الله داخودل غواړى چه خالد بن عبدالله الواسطى او جرير بن عبدالحميد داحديث د ابواسحاق الشيبانى رحمه الله نه روايت کولوکښې دعلى بن مسهر متابعت کړې دې[٦] د خالد بن عبدالله الواسطى رحمه الله دا متابعت ابوالقاسم التنوخى «وهب بن بقية عن خالد» په طريق سره موصولاً

---

[١] فتح الباري: ٥٣٢/١.

[٢] معجم الصحاح للجوهري: ٥٢٧.

[٣] فتح الباري: ٥٣٣/١عمدة القاري: ٢٦٨/٣.

[٤] شرح الكرماني: ١٦٧/٣ عمدة القاري: ٢٦٨/٣.

[٥] مجمع بحار الأنوار: ٤٣/١الكنز المتواري: ٢٥٨/٣-٢٥٧.

[٦] عمدة القاري: ٢٦٨/٣فتح الباري: ٥٣٣/١ تغليق التعليق: ١٦٨/٢.

الواسطى رحمه الله دا متابعت ابوالقاسم التنوخى ((وهب بن بقية عن خالد)) په طريق سره موصولاً ذکر کړې دي [1] اود جرير بن عبدالحميد متابعت امام ابوداؤد رحمه الله امام اسماعيلى او امام حاکم رحمهم الله موصولاً ذکر کړې دي. [2] د امام ابوداؤد رحمه الله تخريج کړې شوې موصول روايت دادې: ((حدثنا عثمان بن أبي شيبة حدثنا جرير عن الشيباني عن عبدالرحمن بن الأسود عن أبيه عن عائشة رضى الله عنها قالت: كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يأمرنا في فوح حيضنا أن نتزر ثم يباشرنا وأيكم يملك إربه، كما كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يملك إربه)) [3] اودامام حاکم رحمه الله تخريج کړې شوې موصول روايت دادې: ((حدثني على بن عيسى حدثنا مسدد بن قطن عن عثمان بن أبي شيبة حدثنا جرير عن الشيباني عن عبدالرحمن بن الأسود عن أبيه عن عائشة رضى الله عنها قالت: كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يأمرنا في فور حيضتنا أن نتزر، ثم يباشرنا، وأيكم يملك إربه، كما كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يملك إربه)) [4]

حافظ ابن حجر رحمه الله د خالد بن عبدالله الواسطى رحمه الله روايت دهغه په سندسره تغليق التعليق کښې هم ذکر کړې دي. [5] بل دا روايت منصور بن ابى الاسود رحمه الله هم د ابواسحاق الشيباني رحمه الله نه هم په دې سند سره روايت کړې دي. [6]

دحديث ترجمة الباب سره مناسبت: دحديث اودغه شان د پورتنو متابعاتو ترجمة الباب سره مناسبت بالکل واضح دي چه په دې ټولو کښې د مباشرت حيض تذکره ده. [7]

الحديث الثالث

[٢٩٤]- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَّادٍ، قَالَ: سَمِعْتُ مَيْمُونَةَ، تَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «إِذَا أَرَادَ أَنْ يُبَاشِرَ امْرَأَةً مِنْ نِسَائِهِ أَمَرَهَا، فَاتَّزَرَتْ وَهِيَ حَائِضٌ» وَرَوَاهُ سُفْيَانُ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ [8]

ترجمه: حضرت ميمونه رضى الله عنها فرمائى چه کله به نبى کريم صلى الله عليه وسلم خپل ازواج مطهرات نه چاسره مباشرت کول غوښتل اوهغه به حائضه وه نود حضورپاك په حکم سره به هغې اول ازار تړلو. دا روايت سفيان هم د ابواسحاق الشيبانى نه روايت کړې دي.

---

[1] فتح البارى: ٥٣٣/١عمدة القارى: ٢٦٨/٣تغليق التعليق: ١٦٩/٢.

[2] عمدة القارى: ٢٦٨/٣ فتح البارى: ٥٣٣/١تغليق التعليق: ١٦٩/٢سنن أبى داؤد كتاب الطهارة باب فى الرجل يصيب منها مادون الجماع رقم الحديث: ٢٧٣المستدرك على الصحيحين للإمام الحاكم كتاب الطهارة: ٢٧٩/١رقم الحديث: ٦١٤

[3] سنن أبى داؤد كتاب الطهارة باب فى الرجل يصيب منها مادون الجماع رقم الحديث: ٢٧٣ .

[4] المستدرك للإمام الحاكم كتاب الطهارة: ٢٧٩/١رقم الحديث: ٦١٤

[5] ١٦٩/٢.

[6] فتح البارى: ٥٣٣/١.

[7] عمدة القارى:٣٩٦/٣.

[8] قوله: "ميمونة الحديث ورواه مسلم فى الحيض باب الاضطجاع مع الحائض فى لحاف واحد رقم الحديث: ٦٨٢وابوداؤد فى الطهارة باب فى الرجل يصيب منها مادون الجماع رقم الحديث:٢٦٧ والنسائى فى الحيض باب ذكر ما كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يصنعه إذا حاضت إحدى نسائه رقم الحديث: ٣٧٦.

تراجم رجال

ابونعمان: دا ابونعمان محمدبن الفضل السدوسی، الملقب عارم رحمه الله دي. ددوی حالات كتاب الإيمان باب قول النبی صلی الله عليه وسلم: الدين النصيحة ددويم حديث لاندې تيرشوی دی.([1])

عبدالواحد: داعبدالواحدبن زياد البصری رحمه الله دي. ددوی حالات كتاب الإيمان باب الجهاد من الإيمان لاندې تير شوی دی.([2])

أبوإسحاق الشيباني: دا ابواسحاق سليمان بن ابی سليمان فيروز الكوفی رحمه الله دي.د دوی حالات د وړاندينی حديث لاندې تيرشوی دی.

عبدالله بن شداد:داعبدالله بن شداد الهاد الليثی الفقيه المدنی ثم الكوفی دي.ددوی كنيت ابو الوليد دي([3])اوددوی مورسلمی بنت عميس الخثعميه رضی الله عنها ده چه دحضرت اسماء بنت عميس رضی الله عنها سكه خوراوام المؤمنين ميمونه بنت الحارث رضی الله عنها او ام الفضل بنت الحارث رضی الله عنها او لبابه الصغری رضی الله عنها دمورشريكه خورده اوددې ټولو مور هنده بنت عوف بن زهير بن الحارث بن حماطه ده.([4])حضرت سلمی بنت عميس رضی الله عنها اود حضرت حمزه بن عبدالمطلب رضی الله عنه په نكاح كښې وه. بيا چه كله په غزوه احد كښې حضرت حمزه رضی الله عنه شهيد كړې شو نوهغې رضی الله عنها سره حضرت شداد رضی الله عنه نكاح اوكړه اوبيا هم ددوی په زوجيت كښې هم د پيغمبر صلی الله عليه وسلم په زمانه كښې د حضرت عبدالله بن شداد ولادت اوشو([5])

حضرت عبدالله بن شداد رحمه الله دخپل پلار شداد، عمر، علی، معاذ بن جبل، طلحه بن عبيدالله، ابن مسعود، ابن عباس، عباس، ابن عمر، اسماء بنت عميس، ميمونه بنت الحارث، عائشه اوام سلمه رضی الله عنهم وغيره نه د حديث روايت كړې دي.

او ددوی نه ابواسحاق الشيبانی، سعدبن ابراهيم، معبدبن خالد، حكم بن عتيبه، ربعی بن حراش، محمد بن كعب القرظی، منصوربن المعتمر، عبدالله بن شيرمه، معاويه بن عمار الدهنی او ابوجعفر الفراء رحمهم الله وغيره دحديث روايت كړې.([6])يحيی بن سعيد رحمه الله فرمائی«عبدالله بن شداد أحب إلی من أبی صالح مولی أم هانئ»([7])يعنی عبدالله بن شداد زما په نيز د ابوصالح مولی ام هانی په مقابله كښې زيات خوښ دي. امام ابوزرعه رحمه الله فرمائی:مدنی ثقة([8]) امام عجلی فرمائی: «هو من كبار التابعين وثقاتهم»([9])، امام نسائی رحمه الله فرمائی:ثقة.([10]) ابن حبان رحمه الله دهغوی ذكر كتاب الثقات كښې كړې دي.([1])

---

[1]) كشف الباری: ۷۶۸/۲.

[2]) كشف الباری: ۳۰۱/۲.

[3]) تهذيب الكمال: ۸۲/۱۵-۸۱سير أعلام النبلاء: ۴۸۸/۳تهذيب التهذيب: ۲۵۱/۵خلاصة الخزرجی ص: ۲۰۱.

[4]) تهذيب الكمال: ۸۲/۱۵.

[5]) تهذيب الكمال: ۸۲/۱۵سير أعلام النبلاء: ۴۸۸/۳.

[6]) د تلامذه ومشائخ د تفصيل دپاره اوګورئی تهذيب الكمال: ۸۲/۱۵.

[7]) الجرح والتعديل: ۹۵/۵رقم الترجمة:۷۷۰۷.

[8]) حواله بالا.

[9]) تهذيب الكمال: ۸۴/۱۵تهذيب التهذيب: ۲۵۲/۵معرفة الثقات للإمام العجلی: ۳۶/۲مكتبة الدار.

[10]) تهذيب الكمال: ۸۴/۱۵تهذيب التهذيب: ۲۵۲/۵.

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه په دې باندې اتفاق دې چه حضرت عبدالله بن شداد رحمه الله په جنګ جماجم کښې ورك شوې وو.[2] امام عجلی رحمه الله فرمائی چه عبدالله بن شداد رحمه الله او عبدالرحمن بن ابی لیلی رحمه الله اسونه په جنګ کښې په نهر دجیل کښې داخل شوې وو دکوم نه پس چه دهغوی هیڅ خبر ملاؤنه شو.[3] او ابن حبان رحمه الله هم په دې باندې د جزم اظهار فرمائیلې دې چه هغوی په نهر دجیل کښې ډوب شوې وو.[4] دا حادثه ۸۱ یا ۸۲ هجري کښې پیښه شوې وه.[5]

ابن سعد رحمه الله فرمائی: «كان ثقة، قليل الحديث، شيعياً» یعنی عبدالله بن شداد رحمه الله د شیعانِ علی نه وو[6]

عطاء بن السائب رحمه الله فرمائی چه ما عبدالله بن شداد رحمه الله په داسې ویناکولوسره اوریدلې چه: «وددت أني قمت على المنبر من غدوة إلى الظهر، فأذكر فضائل علي بن أبي طالب رضي الله عنه، ثم أنزل، فيضرب عنقي» زما دا خبره خوښه ده چه د سحرنه ترماسپښین پورې په منبرباندې کینم د حضرت علی رضی الله عنه مناقبت اوفضائل بیانوم، بیا چه کله د منبرنه کوز شم، نوچه زما سټ اووهلې شي.[7] علامه ذهبی رحمه الله ددې حکایت نقل کولو نه پس فرمائی «هذا غلو وإسراف» یعنی داد حضرت علی رضی الله عنه په محبت کښې غلو اوزیاتي دې.[8] بل علامه ذهبی رحمه الله فرمائی: «حديث عبدالله مخرج في الكتب الستة، ولا نزاع في ثقته»[9].

شرح حدیث

حدیث سره متعلق ټول بحثونه د رومبی حدیث لاندې تیرشوی دی.

قوله: رواه سفيان عن الشيباني: امام بخاری رحمه الله داخودل غواړی چه د ابواسحاق شیبانی رحمه الله نه داروایت سفیان رحمه الله هم نقل کړې دې.[10] شراح حضراتو لیکلی دی چه د سفیان نه مراد سفیان ثوری رحمه الله دې.[11] علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه د سفیان نه مراد سفیان ثوری وی یا ابن عیینه، چونکه دواړه دامام بخاری رحمه الله په شرط باندې موافق دی په دې وجه سفیان په صورت د ابهام ذکرکولو کښې هیڅ حرج نشته دې.[12]

---

[1] ۲۶٤/۲رقم الترجمة:۲۰٤۳.

[2] الإصابة في تمييز الصحابة: ۶۰/۳رقم الترجمة: ۶۱۷۶ تهذيب الكمال:۸۵/۱۵تهذيب التهذيب: ۲۵۲/۵.

[3] الإصابة في تمييز الصحابة: ۶۰/۳رقم الترجمة: ۶۱۷۶ تهذيب الكمال:۸۵/۱۵تهذيب التهذيب: ۲۵۲/۵معرفة الثقات للإمام العجلي: ۳۶/۲رقم الترجمة: ۹۰۳..

[4] كتاب الثقات لابن حبان: ۲٦٤/۲.

[5] الإصابة في تمييز الصحابة: ۶۰/۳ تهذيب الكمال:۸۵/۱۵سير أعلام النبلاء: ٤۸۹/۳.

[6] سير أعلام النبلاء: ٤۸۸/۳.

[7] سير أعلام النبلاء: ٤۸۹/۳.

[8] حواله بالا.

[9] حواله بالا

[10] عمدة القاري: ۲۶۹/۳فتح الباري: ۵۳۳/۱.

[11] حواله بالا.

[12] شرح الكرماني: ۱۶۸/۳.

علامه عيني رحمه الله د صاحب تلويح په حواله سره فرمائي چه دامام بخاري رحمه الله مقصد دحضرت سفيان ثوري رحمه الله ددې متابعت نه دمتابعت معنوي طرف ته اشاره كول دى څكه چه د سفيان ثوري رحمه الله متابعت معنوي دې لفظي نه دې. اودا متابعت امام ابوداؤد رحمه الله موصولاً روايت كړې دې. هغوی فرمائي: ((حدثنا محمد بن الصباح بن سفيان، حدثنا سفيان عن أبي إسحاق الشيباني سمعه من عبدالله بن شداد يحدثه عن ميمونة أن النبي صلى الله عليه وسلم صلى وعليه مرط وعلى بعض أزواجه منه وهي حائض وهو يصلي وهو عليه)) يعنى د حضرت ميمونه رضي الله عنها نه روايت دې چه حضورپاك يوڅادر اغوستو سره مونځ كولو، كله چه د حضورپاك د دغه څادر څه حصه نيزدې دحضورپاك په يوه زوجه باندې هم پروت وو اوهغه دغه وخت د حيض په حالت كښې وه. بل دا چه د سفيان ثوري رحمه الله په شان خالدبن عبدالله الواسطي او جرير بن عبدالحميد هم دا حديث د ابواسحاق الشيباني رحمه الله نه روايت كولوكښې دعبدالواحد متابعت كړې دې. ددې نه معلوميږي چه ابواسحاق الشيباني رحمه الله دا حديث د مسند عائشه رضي الله عنها نه هم روايت كولو (كما مر في الرواية السابقة) اوكله به ئې د مسند ميمونه رضي الله عنها نه هم روايت كولو اوهم دواړو سندونو سره د ابواسحاق رحمه الله نه خالد بن عبدالله الواسطي او جرير بن عبدالحميد نه اوريدلې دې خو په نورو رواتوكښې دواړو سندونو نه يوسره د ابواسحاق شيباني رحمه الله نه نقل كړې دې. [1] هم دغه شان حفص بن غياث، ابومعاويه او اسباط بن محمد هم داحديث د ابواسحاق الشيباني رحمه الله نه مسند ميمونه رضي الله عنها سره روايت كړې دې. [2] علامه كرماني رحمه الله فرمائي چه امام بخاري رحمه الله د رواه الفاظ وئيلې تابعه ئې نه دی فرمائيلی، په دې وجه چه روايت، دمتابعت نه اعم دې نوكيدې شي چه امام بخاري رحمه الله دا روايت په توګه دمتابعت نه وی ذكركړې. [3]

دحديث ترجمة الباب سره مناسبت: دحديث اوذكركړې شوی متابعت ترجمة الباب سره مناسبت واضح دې چه په دې ټولو كښې دمباشرت حائض تذكره ده. [4]

۶- باب: تَرْكِ الْحَائِضِ الصَّوْمَ

ماقبل سره ربط: سابقه باب سره مناسبت دادې چه دواړه ابواب حيض سره متعلق په يويو حكم باندې مشتمل دی. [5]

په ترجمة الباب كښې د ترك صلاة د ذكرنه كولو وجه: ابن رشيد رحمه الله وغيره فرمائي چه دلته هم امام بخاري رحمه الله د خپل عادت مطابق په ترجمة الباب كښې مشكل ذكركړې دې اوواضحه او ښكاره شئ ئې نه دې ذكركړې. [6]

[1] فتح الباري: ۵۳۳/۱.

[2] فتح الباري: ۵۳۳/۱ عمدة القاري: ۲۶۹/۳.

[3] شرح الكرماني: ۱۶۸/۳.

[4] عمدة القاري: ۳۹۸/۳.

[5] عمدة القاري: ۲۶۹/۳.

[6] فتح الباري: ۵۳۴/۱.

يا په نورو الفاظو كښې داسې هم وئيلې كيدې شي چه دحائضه دپاره دترك صلوة حكم هم دې اودترك صوم هم او د دواړو هم په حديث باب كښې ذكردې. بياددې نه باوجود امام بخاري رحمه الله په ترجمة الباب كښې په خاص توګه د روژې د پريخودو ذكرولې اونه كړو.(۱)

نوشراح وجه دا ليكلې ده چه د حائضه دپاره دترك صلوة حكم خو واضح دې كوم چه د طهارت د نه كيدو د وجې نه دې ځكه چه د صحت صلوة دپاره طهارت شرط دې خود صحت صوم يعنى د روژې دپاره طهارت شرط نه دې مګر ددې نه باوجود د ترك صوم حكم دې. ددې نه معلومه شوه چه د حائضه دپاره دترك صوم حكم امر تعبدى دې په دې وجه امام بخاري رحمه الله ترجمة الباب كښې په خاص توګه د ترك صوم ذكر اوكړو.(۲)

د شيخ الحديث زكريا رحمه الله رائې: حضرت شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمائى زما په نيز دترك صلوة نه ذكركولودا وجه نه ده ځكه چه د ترك صلوة باب وړاندې راغې. خو چونكه په ترك صوم كښې قضاء وى او ترك صلوة كښې قضاء نه وى نولكه چه ددواړو ترك كول جدا جدا قسم نه شو په دې وجه امام بخاري رحمه الله وجوب قضاء او عدم وجوب قضاء په اعتبار سره جدا جدا عنوان اوتړلو.(۳) اوچونكه په صوم كښې قضاء هم ده په دې وجه ئې دا مقدم كړو.(۴)

د ترجمة الباب مقصد: امام بخاري رحمه الله داخودل غواړ چه دحائضه دپاره د روژې اجازت نشته.(۵)

الحديث الأول

[۲۹۸]-حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي زَيْدٌ هُوَ ابْنُ أَسْلَمَ، عَنْ عِيَاضِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَضْحًى أَوْ فِطْرٍ إِلَى الْمُصَلَّى، فَمَرَّ عَلَى النِّسَاءِ، فَقَالَ: «يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ تَصَدَّقْنَ فَإِنِّي أُرِيتُكُنَّ أَكْثَرَ أَهْلِ النَّارِ» فَقُلْنَ: وَبِمَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «تُكْثِرْنَ اللَّعْنَ، وَتَكْفُرْنَ الْعَشِيرَ، مَا رَأَيْتُ مِنْ نَاقِصَاتِ عَقْلٍ وَدِينٍ أَذْهَبَ لِلُبِّ الرَّجُلِ الْحَازِمِ مِنْ إِحْدَاكُنَّ»، قُلْنَ: وَمَا نُقْصَانُ دِينِنَا وَعَقْلِنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «أَلَيْسَ شَهَادَةُ الْمَرْأَةِ مِثْلَ نِصْفِ شَهَادَةِ الرَّجُلِ» قُلْنَ: بَلَى، قَالَ: «فَذَلِكِ مِنْ نُقْصَانِ عَقْلِهَا، أَلَيْسَ إِذَا حَاضَتْ لَمْ تُصَلِّ وَلَمْ تَصُمْ» قُلْنَ: بَلَى، قَالَ: «فَذَلِكِ مِنْ نُقْصَانِ دِينِهَا» (۶)[۹۱۳، ۱۳۹۳، ۱۸۵۰، ۲۵۱۵]

---

(۱) عمدة القاري: ۲۶۹/۳.

(۲) فتح الباري: ۵۳٤/۱عمدة القاري: ۲۶۹/۳.

(۳) الكنز المتواري: ۲۵۸/۳تقرير بخاري:۹۸/۲.

(۴) تقرير بخاري: ۹۹/۲.

(۵) فضل الباري: ٤۷۱/۲.

(۶) قوله: "أبي سعيد الخدري: الحديث رواه الإمام البخاري رحمه الله في العيدين أيضاً باب الخروج إلى المصلى بغير منبر رقم الحديث: ۹۵۶وفي الزكاة باب الزكاة على الأقارب رقم الحديث: ۱٤۶۲ وفي الصوم باب الحائض تترك الصلاة والصوم رقم

ترجمه: ابوسعيدخدري رضي الله عنه فرمائي چه رسول الله ﷺ د لوني اختر يا وړوکي اختر په موقع باندې عيدگاه ته تشريف يوړو هلته حضورپاك دښځو طرف ته لاړو اووني فرمائيل اې بيبيانو صدقه کوني ځکه چه ما په جهنم کښې هم ښځې زياتې ليدلې دي. هغوی عرض اوکړو يا رسول الله داسې ولې دي؟ حضورپاك اوفرمائيل تاسو لعن طعن ډير کوئی اود خاوند ناشکري کوني ددې نه باوجود په عقل او دين کښې ناقص کيدود وجې نه. ما تاسو نه هيڅوك زيات يو قابل اوتجربه کاز سړې ليوني کونکې نه دې ليدلې.ښځو عرض اوکړو زمونږ په دين او زمونږ په عقل کښې څه نقصان دې؟ حضورپاك اوفرمائيل ولې د ښځې گواهي د سړي په مقابله کښې د نيم برابر نه ده؟ هغوی اوونيل اوجي. حضورپاك اوفرمائيل بس هم دغه ددې عقل نقصان دې. بيا حضورپاك تپوس اوکړو ولې داسې نه ده چه کله ښځه حائضه وي نوهغه نه مونځ کولې شي اونه روژه ساتلې شي؟ ښځو اوونيل هم دغه شان ده. حضورپاك اوفرمائيل هم دغه ددوې د دين نقصان دې.

تراجم رجال

سعيدبن أبي مريم: دا سعيدبن الحكم بن محمدبن سالم جُمحي مصري رحمه الله دې. ددوی حالات كتاب العلم باب من سمع شيئاً فراجع حتى يعرفه دړومبي حديث لاندې تيرشوی دی.[1]

محمدبن جعفر: دامحمدبن جعفر بن ابي كثير الانصاري الزرقي رحمه الله دې. دوی د اسماعيل بن جعفر، يحيى بن جعفر اويعقوب بن جعفر رور دې.[2]

هغوی د زيدبن اسلم، حميدالطويل، ابراهيم بن عقبه، حرام بن عثمان الانصاري، حميد بن ابي زينب، يحيى بن سعيد الانصاري، هشام بن عروه، ابراهيم بن طهمان، شريك بن ابي نمر او علاء بن عبدالرحمن رحمهم الله وغيره نه د حديث روايت کړې دې. اوددوی نه عبدالله بن نافع الصائغ، زياد بن يونس،سعيدبن ابي مريم،عبدالعزيز بن عبدالله الاويسي،عبيد بن ميمون،خالدبن مخلد، اسحاق بن محمدالفراري اومعتمر بن سليمان التيمي رحمهم الله وغيره دحديث روايت کونکي دی.[3]

امام يحيى بن معين رحمه الله فرمائي:**ثقة**[4]علي بن المديني رحمه الله فرمائي:**معروف**.[5]امام نسائي رحمه الله فرمائي:**صالح**.[6]نور امام نسائي رحمه الله فرمائي:**مستقيم الحديث**.[7] ابن حبان رحمه الله د هغوی ذکر كتاب الثقات کښې کړې دې.[1] امام عجلي رحمه الله فرمائي : **مدني ثقة**[2]علامه ذهبي رحمه الله فرمائي دهغوی انتقال ۱۷۰هجري کښې خواؤشا شوې دې.[3]

الحديث:۱۹۵۱ وفي الشهادات باب شهادة النساء رقم الحديث: ۲۶۵۸ ومسلم في العيدين باب صلاة العيدين رقم الحديث: ۲۰۵۳ والنسائي في العيدين باب استقبال الإمام الناس بوجهه في الخطبة رقم الحديث: ۱۵۷۷.

[1] كشف الباري:۱۰۶/٤.

[2] تهذيب الكمال: ٥٨٣/٢٤سير أعلام النبلاء: ٣٢٢/٧تهذيب التهذيب: ٩٤/٩الجرح والتعديل: ٢٩٦/٧.

[3] تلامذه ومشائخ د تفصيل دپاره اوگورئ تهذيب الكمال: ٥٨٣/٢٤.

[4] تهذيب الكمال: ٥٨٣/٢٤سير أعلام النبلاء: ٣٢٢/٧تهذيب التهذيب: ٩٤/٩الجرح والتعديل: ٢٩٦/٧.

[5] تهذيب الكمال: ٥٨٥/٢٤ تهذيب التهذيب: ٩٥/٩الجرح والتعديل: ٢٩٦/٧.

[6] تهذيب الكمال: ٥٨٥/٢٤ تهذيب التهذيب: ٩٥/٩.

[7] تهذيب التهذيب: ٩٥/٩.

زيدبن أسلم: دا ابواسامه یا ابوعبدالله زید بن اسلم قرشی دوی مدنی رحمه الله دي. ددوی حالات کتاب الإیمان باب کفران العشیرالخ لاندې تیر شوی دی. (۴)

عیاض بن عبدالله: داعیاض بن عبدالله بن سعد بن ابی سرح العامری القرشی المکی رحمه الله دي. (۵)

دوی د حضرت عمر، ابوهریره، ابوسعید اوحضرت جابر رضي الله عنهم نه حدیث روایت کړی. اوددوی نه زید بن اسلم، محمدبن عجلان، سعیدالمقبری، بکیربن الاشج، داؤد بن قیس الفراء، حارث بن عبدالرحمن بن ابی زباب، اسماعیل بن امیه، سعید بن ابی هلال اوعبدالله بن عبدالله بن عثمان بن حکیم أبن حزام الاسدی رحمهم الله وغیره حدیث روایت کوی. (۶)

امام یحیی بن معین رحمه الله فرمائی: ثقة. (۷)امام نسائی رحمه الله فرمائی: ثقة.(۸). ابن حبان رحمه الله دهغوی ذکر کتاب الثقات کښې کړې دې.(۹)

ابن یونس رحمه الله فرمائی چه دعیاض بن عبدالله د پیدائش ځائی مکه ده او هم په مکه کښې ۱۱۰هجری کښې وفات شوې.(۱۰)

أبوسعيد الخدري: داصحابی رسول ﷺ سعد بن مالك بن سنان ابوسعیدخدری رضي الله عنه دي. ددوی حالات کتاب الإیمان باب من الدین الفرارمن الفتن لاندې تیرشوی دی. (۱۱)

شرح حديث

قوله:: في أضحى أوفي فطر: حافظ ابن حجر رحمه الله او علامه عینی رحمه الله وغیره فرمائی چه دا شك د یوراوی د طرف نه دې.(۱۲) خوعلامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه مذکوره شك دحضرت ابوسعید خدری رضي الله عنه د طرف نه دې.(۱۳) ددې په جواب کښې علامه عینی رحمه الله فرمائی چه په دې باره کښې هیڅ تعیین نشته. په دې وجه په یقینی توګه سره نه شی وئیلې کیدې چه دا شك د چا دطرف نه دې.(۱۴)

---

(۱) ۴۰۲/۷دارالفکر.

(۲) تهذیب التهذیب: ۹۵/۹.

(۳) سیرأعلام النبلاء: ۳۲۲/۷.

(۴) کشف الباری: ۲۰۳/۲.

(۵) تهذیب الکمال: ۵۶۷/۲۲ تهذیب التهذیب: ۲۰۰/۸الجرح والتعدیل: ۵۳۸/۶رقم الترجمة: ۱۱۵۳۴.

(۶) تلامذه ومشائخ د تفصیل دپاره اوګورئی تهذیب الکمال: ۵۶۷/۲۲.

(۷) تهذیب الکمال: ۵۶۷/۲۲ تهذیب التهذیب:۲۰۱/۸الجرح والتعدیل: ۵۳۸/۶.

(۸) حواله بالا

(۹) ۲۶۴/۵.

(۱۰) تهذیب التهذیب: ۲۰۱/۸تقریب التهذیب: ۵۳۸.

(۱۱) کشف الباری: ۸۲/۲.

(۱۲) عمدة القاري: ۲۷۰/۳فتح الباري: ۵۳۴/۱.

(۱۳) شرح الکرماني: ۱۶۹/۳.

(۱۴) عمدة القاري: ۲۷۰/۳.

لفظ «أضحى» دهمزه فتحه او ضاد په سكون سره مستعمل كيږي.(١) علامه جوهري رحمه الله ليكلي دي «الأضحية» هغه چيلئي ته وائي كومه چه د لوئي اختر په ورځ ذبح كولې شي. اوامام اصمعي رحمه الله په دې كښې څلور لغات ذكركړي دي.① إضحية: دهمزه كسره سره.② أضحية: د همزه ضمه سره. ③ ضحية: د ضاد فتحه سره. ④ أضحاة.(٢) د إضحية او أضحية جمع أضاحي راځي. د ضحية جمع ضحايا اود أضحاة جمع أضحى راځي. أضحى مذكر اومؤنث دواړه شان استعماليږي.(٣) بيا يوم الأضحى ته يوم الأضحى هم په دې وجه وائي چه د قربانئي عمل ضحى يعني ساختي (دورځ راختو) وخت وي.(٤)

قوله: فمر على النساء: حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه امام بخاري رحمه الله دلته دا روايت په اختصارسره ذكركړې دې او كتاب الزكاة كښې مكمل ذكركړې دې. هلته د روايت الفاظ څه داسې دي: «إلى المصلى، فوعظ الناس وأمرهم بالصدقة، فقال: أيها الناس! تصدقوا، فمر على النساء» اوددې نه وړاندې كتاب العلم كښې هم دغه حديث د حضرت ابوسعيد خدري رضي الله عنه نه په دې معنى كښې تيرشوې دې چه د حضورپاك نه ښځو وعده اخستې وه چه تاسو صلى الله عليه وسلم په خاص توګه ښځوته وعظ اونصيحت اوكړئي نودا وعده ئې د قربانئي داخترپه ورځ پوره كړه.(٥)

قوله: يامعشر النساء: دليث رحمه الله نه نقل دى چه معشر هرهغه ډلې ته وائي د كومې احوال اومعاملات چه يوشان وي كه هغه د سړو وي اوكه د ښځو وي يا ددواړو جماعت وي يا صرف د سړو يا صرف د ښځو جماعت وي. اوثعلب رحمه الله نه نقل دى چه دمعشر اطلاق صرف د سړو په جماعت باندې كيږي.(٦) مګر چونكه په مذكوره حديث كښې لفظ معشر اطلاق د ښځودپاره شوې دې په دې وجه د ثعلب رحمه الله تحقيق ناقابل قبول دې.(٧).

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه كيدې شي د ثعلب رحمه الله مراد داوي چه په حالت د اطلاق كښې لفظ معشر اطلاق سړو سره خاص كيږي او په حالت دتقييد كښې ددې لفظ اطلاق په ښځو باندې هم كيدې شى لكه چه دلته روايت كښې معشر النساء وئيلې شوې.(٨) معشر جمع د معاشر راځي.(٩)

قوله: أريتكن: أريت دهمزه ضمه او راء په كسره سره فعل مجهول په معنى أخبرت دې. اودلته متعدى به سه مفعول دې. مفعول اول تاء ده كوم چه ضمير مرفوع متصل دپاره د واحد متكلم دې اومفعول ثاني كنّ دې اومفعول ثالث أكثرأهل النار دي.(١٠)

---

(١) إرشادالساري: ٥٤٢/١.
(٢) معجم الصحاح: ٦١٥
(٣) معجم الصحاح: ٦١٦
(٤) عمدة القاري: ٢٧٠/٣.
(٥) فتح الباري: ٥٣٤/١.
(٦) فتح الباري: ٥٣٤/١عمدة القاري: ٢٧٠/٣ إرشاد الساري: ٥٤٢/١.
(٧) حواله بالا
(٨) فتح الباري: ٥٣٥/١ إرشاد الساري: ٥٤٢/١.
(٩) عمدة القاري: ٢٧٠/٣.
(١٠) عمدة القاري: ٢٧١/٣.

علامه عينى رحمه الله فرمائى چه دا رؤيت د معراج په شپه (ليلة الإسراء) كښې شوې وو او صلاة الكسوف كښې دامضمون د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه داسې نقل دې: «أريت النار، فلم أر منظراً كاليوم قط أفظع ورأيت أكثر أهلها النساء» يعنى ماته دوزخ اوخودلې شو نو ما د نن ورځې په شان خطرناك منظر اول چرته نه دې ليدلې اوما اوكتل چه په دې كښې اكثر ښځې دى.[1] حافظ ابن حجر رحمه الله اوعلامه قسطلانى رحمه الله فرمائى چه (صلاة الكسوف) كښې ذكرشوې حديث د ابن عباس رضي الله عنهما نه معلوميږى چه دا رؤيت د كسوف د مونځ په حالت كښې شوې.[2]
په دې دواړو اقوالوكښې تضاد نشته ځكه چه ممكن دى په دواړو موقعوباندې حضورپاك داسې ليدلې وى.[3]

په جهنم كښې دښځودكثرت سره متعلق يواشكال: دلته ددې روايت نه معلوميږى چه په جهنم كښې به د ښځو كثرت وى خود حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې چه: «إن أدنى أهل الجنة منزلة من له زوجتان من الدنيا» يعنى د ټولو نه دكمې درجې جنتى هغه دې چاته چه به په جنت كښې د انسانانونه دوه بيبيانې ملاويږى. ددې روايت مقتضى خو داده چه ښځې به د ريوكښې دوه حصې وى يعنى په جنت كښې به د ښځو شمير د سړو په نسبت زيات وى.[4]

د اشكال جواب: علامه عينى رحمه الله ددې اشكال په جواب كښې فرمائيلى دى چه دا كثرت دوقوع به د شفاعت نه پس وى.[5] مطلب داچه سره ددې چه په جهنم كښې به د ګناهګارو ښځو شميرد سړو په نسبت زيات وى مګر څه به د سزا تيرولونه پس كله د شفاعت په وجه د دوزخ نه راوتل اوجنت ته د داخليدلو سلسله وزى نوبيا به په جنت كښې د ښځو شمير زيات شى په دې وجه به ديوجنتى په نكاح كښې دوه دوه راځى.بعض حضراتو دا جواب وركړې دې چه «رأيت أكثر أهلها النساء» په تخويف اوتغليظ باندې مبنى دې مګر دا جواب صحيح نه دې ځكه چه د حضوراكرم خبر وركول د رؤيت نه پس دې. بيا دا تخويف يا تغليظ ګرځول څنګه صحيح كيدې شى ....؟[6] امام نووى رحمه الله فرمائى چه د حضورپاك فرمان «رأيت أكثر أهلها النساء»

كښې ددې خبرې دليل دې چه نن هم څه خلق دجهنم په عذاب كښې اخته دى. (أعاذنا الله منه).[7]

قوله: وبم يارسول الله: حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه واؤ استينافيه دې اوباء تعليليه دې اوميم په اصل كښې ما استفهاميه ده كوم چه تخفيفاً حذف كړې شوې دې.[8]

---

[1] عمدة القارى: ۲۷۱/۳ رواه البخارى فى الكسوف فى باب صلاة الكسوف جماعة رقم الحديث: ۱۰۵۲.
[2] فتح البارى: ۵۳۵/۱ إرشاد السارى: ۵٤۲/۱.
[3] أنوارالبارى: ۳۹٤/۱۰.
[4] عمدة القارى: ۲۷۱/۳، ۱۲۱/۷ دارالكتب العلمية أوجزالمسالك: ۸٤/٤
[5] حواله بالا.
[6] حواله بالا.
[7] أوجزالمسالك: ۸٤/۴.
[8] فتح البارى: ۵۳۵/۱.

علامه عینی رحمه الله فرمائی چه واؤ عاطفه دې اومعطوف علیه مقدردې. تقدیری عبارت داسې دې: «ما ذنبنا وبم» او باء سببیه ده او میم په اصل کښې ما استفهامیه دې او حالت جرکښې ما استفهامیه الف غورزول اوفتحه باقی ساتل واجب وی دې دپاره چه فتحه، په الف محذوفه باندې دلالت اوکړی لکه چه إلام او علام .... وغیره کښې هم داسې شوی دی. اود الف د حذف کولوعلت دادې چه استفهام او خبر په مینځ کښې فرق اوکړې شی. هم دغه وجه ده چه په آیت مبارك ﴿فِيمَ أَنتَ مِن ذِكْرَاهَا﴾ او ﴿فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ﴾ کښې دما استفهامیه الف محذوف دې.[1] بل د حضرت عکرمه رحمه الله اوعیسی رحمه الله په قراءت کښې دی ﴿عَمَّا يَتَسَاءَلُونَ﴾ یعنی دما استفهامیه الف حذف نه کړې شو نوعلامه عینی رحمه الله فرمائی چه دا نادر دی.[2]

قوله: تکثرن اللعن

د لعنت حکم: د لعنت حکم د بددعا اود الله تعالی د رحمت نه لرې کول دی اود لعنت په حرمت باندې د علماؤ اتفاق دې ځکه چه یومسلمان یا کافر د چا د خاتمې چه په قطعی او یقینی توګه باندې علم نشته، دالله تعالی د رحمت نه لرې کول ناجائزدی. البته د یوکس په کفرباندې مړه کیدل په دلیل قطعی سره ثابت وی یا دا ثابت وی چه هم په کفر باندې به مرکیږی نو په داسې صورت کښې لعنت کول جائزدی.[3]

دغه شان بلاتعیین کسانوباندې د یوخاص صفت د وجې نه لعنت کول هم جائز دی لکه دالله تعالی لعنت دې وی په ظالمانو باندې فاسقانوباندې منافقانو باندې او په کافرانو باندې وغیره وغیره.[4]

قوله: وتکفرن العشیر: د کفرمعنی پټول اود یونعمت ناشکری اوبې قدری کول دی. اود ښځې د ناشکرئی نه مراد دلته دادې چه هغه د خاوند د احساناتو ناشکری کوی اوهغه چه ورته څه هم راوړی هغه کم شمیری.[5]

العشیرد فعیل په وزن دې اودې اطلاق په خاوند، ملګری مجلس والااو دوست ټولو باندې کیږی.[6] البته علامه عینی رحمه الله علامه باجی رحمه الله اوعلامه کرمانی رحمه الله وغیره فرمائی چه دلته د عشیر نه مراد خاوند دې او خاوند ته عشیر ځکه وائی چه هغه د ښځې سره اوښځه دهغه سره په یوځائی ژوند تیره وی.[7] علامه باجی رحمه الله او حافظ ابن حجر رحمه الله وغیره دویم احتمال هم ذکرکړې دې اوهغه دا چه عشیر نه مراد عام وی که هغه خاوند وی اوکه بل څوك.[8]

---

[1] عمدة القاری: ۲۷۱/۳إرشادالساری: ۵٤۲/۱.
[2] حواله بالا.
[3] فتح الباری: ۵۳۶/۱عمدة القاری:۲۷۳/۳شرح الکرمانی:۱۶۹/۳ إرشادالساری:۵٤۳/۱.
[4] فتح الباری: ۱/۵۳۶عمدة القاری:۲۷۳/۳شرح الکرمانی:۱۶۹/۳ إرشادالساری:۵٤۳/۱.
[5] فتح الباری: ۵۳۵/۱عمدة القاری:۲۷۰/۳شرح الکرمانی:۱۶۹/۳ إرشادالساری:۵٤۳/۱.
[6] عمدة القاری: ۲۷۰/۳أوجزالمسالک: ۸۶/٤.
[7] عمدة القاری:۲۷۰/۳شرح الکرمانی:۱۶۹/۳ المنتقی شرح المؤطا: ۳۲۹/۱.
[8] فتح الباری: ۵۳۵/۱المنتقی شرح المؤطا: ۳۲۹/۱.

علامه طيبي رحمه الله فرمائي چه دحضورپاك جواب په اسلوب حكيم باندې مبنى دې هغه داسې چه د دغه ښځو دسوال جواب «تكثرن اللعن وتكفرن العشير» باندې مكمل شوې وو.خودې نه باوجود حضور پاك ﷺ د دغه ښځو مذمت دعقل اودين په اعتبارناقص كيدوسره داسې اوكړو چه دې سره سره د دغه ښځو يوبل خراب صفت معلوم شو اوهغه خراب صفت دادې چه دا ښځې باوجود د ناقص العقل والدين كيدو كامل العقل او پوخ دماغو والاسړى خپل تابعدار او راګيره وى. او په جواب كښې دا شان طريقه اختيارولو ته صنعت استتباع وائى.[1]

ليكن حافظ ابن حجر رحمه الله فيه نظر وئيلوسره دا توجيح مرجوح اوګرخوله اوبيائى خپله رائې ذكركړه چه په ظاهره دا خبره هم د ښځو «أكثرأهل النار» كيدود اسباب نه خودلې شوې ده خكه چه كله هغوى يوهوښيار دانا اوعقل مند سړې بيكاره كوى تردې چه نامناسب اوناجائز طريقې اختيارولوباندې مجبورشي نوهغه هم د ده د ناجائزكار په ګناه كښې شريكه شوه بلكه هغه پخپله د ګناه سبب كيدو د وجې نه ددغه سړى نه هم د ګناه په بوج كښې راګيره شوه اودغه شان په اوركښې د داخليدلو نوره هم زياته حقداره شوه.[2]

دعلامه عيني رحمه الله رائې داده په دې كښې د ښځو دمذمت نه زيات د حيرانتيا د اظهار اړخ ډير ښكاره دې.[3]

په دې موقع باندې علامه نووى رحمه الله فرمائي چه په مذكوره روايت كښې د ښځوكثرت د لعن او خاوند د نافرمانى سبب د هغوى دپاره په دوزخ كښې د داخليدلو وعيدكيدل ددې خبرې دليل دې چه دا دواړه كبيره ګناهونه دى.[4]

قوله: من ناقصات: من ناقصات صفت دې اوددې موصوف محذوف دې اوتقديرى عبارت داسې دې: «مارأيت أحدامن ناقصات.....الخ».[5]

قوله: أذهب: أي: أشد إذهابا: داد باب افعال «الإذهاب» نه صيغه د تفضيل ده او دا د امام سيبويه رحمه الله د مذهب موافق دې خكه چه هم هغه ثلاثي مزيد فيه نه داسم تفضيل په بنيادباندې جائز ګرخوى خودقياس تقاضاده چه دلته «أشد ذهابا» وى.[6]

قوله: للب الرجل الحازم من إحداكن: اللبّ: د لبّ معنى مغز ده يعنى خالص عقل په كوم كښې چه د څه قسم دعيب يا نقص څه وجودنه وى. داسې لبّ «مغز» عقل سره خاص دې لهذا هرلبّ «مغز» عقل دې ليكن هرعقل لبّ «مغز» نه دې.[7]

---

[1] شرح الطيبي كتاب الإيمان: ١/١٤٥رقم الحديث:١٩.

[2] فتح الباري: ١/٥٣٥.

[3] عمدة القاري: ٣/٢٧٢.

[4] فتح الباري: ١/٥٣٦عمدةالقاري:٣/٢٧٣.

[5] عمدة القاري:٣/٢٧١.

[6] فتح الباري: ١/٥٣٥عمدة القاري:٣/٢٧١شرح الكرماني: ٣/١٦٩إرشاد الساري: ١/٥٤٣.

[7] شرح الكرماني:٣/١٦٩إرشادالساري:١/٥٤٣فتح الباري: ١/٥٣٥.

قوله::الحازم: حازم زيرك او پوخ كار سړی ته وائي.[۱] او دلته د ښځو ناقصات العقل والدين كيدو سره ددې خبرې ذكركول چه هغوی سره دعقل او دين كښې د كموالي د وجې نه يو پوخ كار سړې خپل تابعدارجوړه وی دا په توگه د مبالغه دې اوهغه داسې چه د يوپوخ كار سړی داحال دې نوبيابه ناپخته كار سړی څه وايئي.....![۲]

قوله::ومانقصان ديننا وعقلنا: علامه عيني رحمه الله فرمائي چونكه دې ښځو ته د خپل ناقصات العقل والدين كيدو وجه په پوهه كښې نه راتله په دې وجه ئې دحضورپاك نه پوښتنه اوكړه چه ((ومانقصان ديننا وعقلنا يارسول الله؟))[۳]

حافظ ابن حجر فرمائي چه ددې ښځو داسوال كول هم دهغوی په ناقصات كيدوباندې دلالت كوی څكه چه دغه پورته ذكرشوی دريواړه خاميانې(اكثارلعن،كفران عشير،اذهاب لب رجل) منلو باوجود هغوی ته خپل ناقصات كيدل په پوهه كښې رانغللې شو او پوښتنه ئې اوكړه ((ومانقصان ديننا وعقلنا؟))[۴]

په دې باندې نقد كولوسره علامه عيني رحمه الله فرمائي چه دا استشكال گرځول صحيح نه دی بلكه په حقيقت كښې علت د نقصان د پټوالي په وجه دغه ښځو پوښتنه كړې وه اودا څنگه ممكن دی چه دا استشكال اوگرځولې شي. څكه چه پخپله حضورپاك ددغه خفاء دختمولوپاره داسې ارشاد فرمائي: ((أليس شهادة المرأة الخ))[۵]

قوله::أليس شهادة المرأة: د رسول الله ﷺ جواب د ډير شفقت نرمئي او خوند نه ډك دې په كوم كښې چه حضورپاك ښځو سره دهغوی د پوهې مطابق كلام اوفرمائيلو. څكه چه د حضورپاك فرمان دې چه خلقو سره دهغوی د عقل په اندازه خبرې كوئي.[۶]

شراح فرمائي چه: ((أليس شهادة المرأة بنصف شهادة الرجل)) كښې دالله تعالى ارشاد ﴿فَرَجُلٌ وَامْرَاَتٰنِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَآءِ اَنْ تَضِلَّ اِحْدٰىهُمَا فَتُذَكِّرَ اِحْدٰىهُمَا الْاُخْرٰى﴾ طرف ته اشاره ده. په كوم كښې چه دی د دوو ښځو گواهي د يوسړی د گواهئي برابره ده اوالله تعالى ددې وجه داخودلې چه يوې نه هيره شي نو بله به ئې وريادوی. ددې نه معلومه شوه چه په دوی كښې د هيرې ماده زياته ده چه يوقسم هم د عقل نقصان دې.[۷]

بل حضورپاك دنقص دبيانولوپه ځائې(أليس شهادة المرأتين مثل شهادة الرجل) او(أليس شهادة المرأة مثل نصف شهادة الرجل)تعبيرځكه استعمال كړوچه په دې كښې په نقصان عقل باندې صريح دلالت دې خو په دويم

---

[۱] حواله بالا.

[۲] فتح الباري: ۵۳۵/۱إرشادالساري: ۵۴۳/۱.

[۳] عمدة القاري:۲۷۱/۳.

[۴] فتح الباري: ۵۳۵/۱.

[۵] عمدة القاري:۲۷۱/۳.

[۶] فتح الباري: ۵۳۵/۱عمدة القاري: ۲۷۱/۳إرشادالساري:۵۴۳/۱.

[۷] فتح الباري: ۵۳۵/۱إرشاد الساري: ۵۴۳/۱.

تعبيركښې په نقصان باندې ضمناً دلالت دې.(١) ابن التين رحمه الله فرمائى چه بعض حضراتو عقل په ديت باندې محمول كړې دې مگر داخبره بعيده ده اوسياق كلام هم ددې نفى كوى.(٢)علامه عينى رحمه الله فرمائى چه په ظاهره ددې حديث نه معلوميږى چه د دنيا ټولې ښځې دعقل اودين په لحاظ سره ناقص وى حالانكه د نورو احاديثونه د ښځو د كمال ثبوت هم ملاويږى. چنانچه حضورپاك فرمائى ((كمل من الرجال كثير، ولم يكمل من النساء إلا مريم بنت عمران، وآسية بنت مزاحم)) يعنى په سړوكښې خود يرخلق د كمال دى مگر په ښځو كښې صرف دوه كامل دى حضرت مريم بنت عمران او حضرت آسيه بنت مزاحم. او دترمذى شريف په روايت كښې د څلورو ذكردې كوم چه حضرت انس رضي الله عنه روايت كړې دې چه حضورپاك فرمائى: ((حسبك من نساء العالمين: مريم بنت عمران، وخديجة بنت خويلد، وفاطمة بنت محمد، وآسية امرأة فرعون))(٣)

بعض حضراتوددې جواب دا وركړې دې چه دڅه كسانود وجې نه په مذكوره كليه باندې اثر نه پريوځى ځكه چه هغه ډير كم اونادر دى.(٤) دويم بهترجواب دادې كه د يوې خبرې حكم په چرته په ټول قسم باندې هم راشى نودا ضرورى نه دى چه هغه حكم به دهغې په هريو كس باندې لازم وى او هيڅوك به نشى بچ كيدې.(٥)

قوله: فذلك: كاف د خطاب د كسره سره اودا خطاب هغه ښځې ته دې د چا په ذمه چه حضورپاك سره خبرې كول وو.(٦)

علامه قسطلانى رحمه الله فرمائى په دې باندې اشكال كيږى چه خطاب خو ډيرو ښځوته وو بيائى فذلك ولې اوفرمائيلو دلته فذلكن كيدل پكاردى؟ نوجواب دادې چه ذلك مذكر مخاطب كښې داخبره ده چه ددې په استعمال سره د ذلكم نه استغناء حاصليږى لكه چه د الله تعالى ارشاد دې ﴿وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ مِنْكُمْ﴾ هم دغه شان په مؤنث كښې هم ده چه دمؤنث واحد په استعمال سره د جمع مؤنث مخاطب نه استغناء حاصليږى. خود بعض نحويانونه دا هم نقل دى چه كاف مكسوره مفرده دهرمؤنث د خطاب د پاره كافى دې. دويم جواب دادې چه خطاب لاعلى التعيين دې يوې ښځې سره هم خاص نه دې دې دپاره چه دې ټولو ښځو ته على سبيل البدلية شامل وى په دې معنى چه د دوى ناقص العقل كيدل دومره اندازه كښې واضح دى چه داخطاب بعض سره خاص كول او بعض سره غيرمختص كولې نشى.(٧)بل د كاف فتحه سره هم جائز دې په دې بناء باندې خطاب عام دې.(٨)

ددين اوعقل نقصان په توګه د ملامتيانه دې: شراح حديث ليكلى دى چه د ښځو په حواله سره ددين نقصان اودعقل ذكر په توګه دملامتيانه دې بلكه ددې ذكرخود تنبيه په غرض دې دې دپاره چه ددغه كم

---

(١) عمدة القارى:٢٧٢/٣.

(٢) فتح البارى: ٥٣٥/١.

(٣) عمدة القارى: ٢٧٢/٣ إرشادالسارى: ٥٤٣/١صحيح البخارى كتاب أحاديث الأنبياء رقم الحديث: ٣٤٣٣وجامع الترمذى، كتاب المناقب، باب فضل خديجة رقم الحديث: ٣٨٧٨.

(٤) عمدة القارى:٢٧٢/٣.

(٥) عمدة القارى:٢٧٢/٣إرشادالسارى: ٥٤٣/١.

(٦) فتح البارى: ٥٣٥/١عمدة القارى:٢٧٢/٣إرشادالسارى: ٥٤٣/١.

(٧) إرشادالسارى: ٥٤٣/١.

(٨) فتح البارى: ٥٣٥/١عمدة القارى:٢٧٢/٣إرشادالسارى: ٥٤٣/١ شرح الكرمانى: ١٧٠/٣.

عقل والو د فتنې د اخته كيدو نه انسان محفوظ وي. هم دغه وجه ده چه په مذكوره روايت كښې د عذاب ترتب په نقص دين اوعقل باندې اونه كړې شو بلكه كفران عشير او اكثار لعن غوندې گناهونوباندې اوكړې شو.[1]

علامه نووي رحمه الله نور فرمائي چه د دين نقصان هم د گناه په كارونوكښې راگيرنه دې ليكن كله خو نقص دين په داسې توگه شي چه په هغې سره گناه لازمي راځي. لكه بغيرد عذر نه مونځ پريخودل. او كله په داسې توگه كيږي چه په هغې سره گناه نه لازميږي لكه د يو عذر د وجې نه جمعه پريخودل او كله داسې هم كيږي چه انسان د هغه فعل د كولو مكلف كيږي لكه د حائضه دپاره چه دمونځ پريخودل او روژه نه ساتلو حكم.[2]

ايا حائضه به سره د ترك صلاة وصوم د ثواب مستحق وي؟ بيا دلته يو سوال داهم پيداكيږي چه آيا په داسې صورت كښې كله چه حائضه د مونځ ترك كولو او د روژې پريخودلو پابند ده د ثواب مستحق به وي كه نه؟ هغې ته به د دغه مونځونو او روژ ثواب ملاويږي كه نه؟ او شريعت خودهغې د ذمې نه د دغه مونځونو قضاهم ساقط كړې ده. لكه څنگه چه بيمارته دبيمارئي په حالت كښې دهغه نفلونو ثواب ملاويږي كوم چه هغه د پابندئي سره په حالت د صحت كښې اداكول. د كوم د اداكولونه چه د بيمارئي په وجه عاجز شوې دې؟ نو علامه نووي رحمه الله فرمائي چه په ظاهره هم دغه معلوميږي چه ثواب به ورته نه ملاويږي او دواړه (حائضه اومريض) كښې وجه د فرق داده چه د مريض نوافل اداكول په نيت د هميشه والي وو اوهغه ددې د اداكولو اهل هم دې خو په حائضه كښې داسې خبره نشته دې څكه چه دهغې نيت د ايام حيض سره متعلق د مونځ روژې پريخودلو وي اوبيا حائضه اهل هم نه ده، څكه چه په هغې باندې مونځ كول حرام دې.[3] مگر علامه عيني رحمه الله فرمائي ليكن دا كيدې شي چه د ترك حرام په وجه هغه د ثواب مستحق اوگرځي.[4]

قوله: لم تصل ولم تصم: حافظ ابن حجرفرمائي چه په دې جمله كښې دې خبرې طرف ته اشاره ده چه د شريعت د طرف نه د حائضه دپاره د مونځ روژې د ممانعت حكم ددغه مجلس نه وړاندې واقع شوې وو.[5] باقي د حائضه دپاره د ترك صلاة و صوم حكم ددې دعلت اوعدم قضا صلاة اوقضا صوم په تعليل كښې د فقهاؤ اختلاف، دا ټول بحثونه په تفصيل سره د شروع په مباحث كښې تير شوي دي.

استنباط احكام: ① ددې روايت نه معلوميږي چه دامام د قوم سره د اختر د مونځ دپاره كولو ميدان كښې د عيدگاه طرف ته وتل مستحب دي.[6]

② په دې كښې د صدقه او خيرات كولو د رغبت وركولوحكم دې. خاص كر د اخترونو په موقع باندې ددې حكم اهميت څكه دې چه غنيان اوفقيران پوشان شي. فقيران يتيمان مسكينان سړي او ښځې د اميرانو او غنيانو خوراك لباس فاخره وغيره ته كتلوسره افسوس او ارمان كوي نوكه چرې په دغه موقع باندې دهغوي امداداوكړې شي نوهغوي سره به هم ښكلې لباس اود خوراك څښاك سامان وي.

[1] فتح الباري: ۵۳۶/۱ إرشادالساري: ۵٤۳/۱.

[2] فتح الباري: ۵۳۶/۱عمدة القاري:۲۷۲/۳إرشادالساري:۵٤٤/۱ شرح الكرماني: ۱۷۰/۳.

[3] فتح الباري:۵۳۶/۱عمدة القاري:۲۷۲/۳إرشادالساري: ۵٤٤/۱ شرح الكرماني: ۱۷۰/۳.

[4] عمدة القاري:۲۷۲/۳.

[5] فتح الباري: ۵۳۵/۱.

[6] فتح الباري: ۵۳۵/۱عمدة القاري:۲۷۲/۳ شرح الكرماني: ۱۷۰/۳.

او بيا حضورپاك په خاص توګه باندې صرف ښځو ته په دې حکم کښې خطاب ددې دپاره کړې دې چه په هغوی کښې په عام توګه د بخل صفت زيات وی اود صدقې د اجر او ثواب علم او استحضار ورته کم وی.[1]

④ داختر په ورځوکښې عيدګاه ته د ښځو د تللو هم جواز معلوم شو.[2] دې د پاره چه هغوی هم په مونځ اودعاګانو کښې شامل شی. ليکن دامت علماؤ فيصله کړې ده چه دا جوازد حضورپاك د زمانې مبارکې پورې وو اوس ځوانانو ښځوله د کورونو نه وتل نه دی پکار. په دې وجه خو حضرت عائشه رضي الله عنها اوفرمائيل که چرې حضورپاك دغه حالات کتلې وې[3] کوم چه دحضورپاك د وفات نه پس ښځو پيداکړل نوهغوی به ئې د جماتونو د حاضرنی نه منع کړې وې لکه څنګه چه به بنی اسرائيلو ښځې رامنع کولې.[4]

علامه عينی رحمه الله چه حضرت عائشه رضي الله عنها دا قول د حضورپاك دوصال نه پس دنيزدې زمانې دې او اوس خو نعوذ بالله حالت ډير زيات خراب شوې دې په دې وجه د ښځود بهر وتلو جواز هيڅ شان سره نه شی کيدې. خاص کر ښاريو د ښځودپاره د چا حال چه ټولو ته ښه معلوم دې.[5]

⑤ ابن ملقن رحمه الله فرمائی چه يوجماعت د ښځو عيدګاه ته تلل جائز ګنړی او په دوی کښې حضرت ابوبکر، حضرت علی، حضرت ابن عمر او نور صحابه کرام رضي الله عنهم دی. او نورو حضراتو دا منع کړی دی په کوم چه عروه، قاسم، يحيی بن سعيدانصاری، امام مالك او امام ابويوسف رحمهم الله دی. د امام ابوحنيفه رحمه الله نه د دواړو روايت دې او بعض حضراتو د ځوانانو ښځودپاره ممانعت کړې دې اود ماشومانو او بوډې ګانو ښځودپاره ئې ممانعت نه دې کړې. د امام مالك رحمه الله او امام ابويوسف رحمه الله هم دغه مذهب دې.[6]

امام طحاوی رحمه الله فرمائی چه د اسلام په شروع کښې د ښځودپاره د وتلو حکم د دښمنانو په نظرکښې تکثير سواد مسلمين په غرض سره وو.[7] زه دا وايم چه هم دې سره هغه زمانه د امن وه او نن صبا امن ډيرکم دې اوَد مسلمانانوشميرهم ډيرزيات شوې دې. په دې وجه د تکثيرسواد غرض فوت شو.[8]

او زمونږ د احنافو مذهب هم هغه دې کوم چه صاحب د بدائع علامه کاسانی رحمه الله ذکر کړې دې چه ټولو فقهاؤ په دې امرباندې اتفاق کړې دې چه داخترونو اود جمعو د مونځونو او دنورو مونځونو دپاره د ځوانانو ښځو د وتلو د رخصت اجازت نه وی. لقوله تعالی ﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ يعنی په خپلو کورونو کښې کښنئ. بل دا چه دهغوی د کورونو نه وتل به د فتنو او خرابو سبب وی. البته بوډې ګانې ښځې د اخترونو د پاره وتلې شی سره ددې چه غوره دهغوی دپاره هم بغيرد څه خلاف نه هم دغه دی چه د يو

[1] عمدة القاري: ٣/٢٧٢.

[2] فتح الباري: ١/٥٣٥عمدة القاري: ٣/٢٧٢.

[3] قالت: لو أدرک النبي صلى الله عليه وسلم ما أحدث النساء لمنعهن المسجد، كما منعت نساء بني اسرائيل. رواه الإمام ابخاری في الأذان، باب انتظار الناس قيام الإمام العالم رقم الحديث: ٨٦٩.

[4] عمدةالقاری: ٣/٢٧٢التوضيح لابن الملقن: ٥/٥١.

[5] عمدة القاری: ٣/٢٧٢.

[6] التوضيح: ٥/٢٥.

[7] التوضيح: ٥/٢٥.

[8] عمدة القاری: ٣/٢٧٢.

مونځ دپاره دې هم نه اوځی. بیا که چرې اوځی نو په روایت د حسن عن الامام ابی حنیفه رحمه الله داختر مونځ به کوی اود امام ابویوسف رحمه الله د روایت مطابق به مونځ نه کوی بلکه صرف تکثیر سواد مسلمین به کوی اود دعا د شرکت نه به فائده اخلی. د ام عطیه رضي الله عنها نه روایت دې چه حضورپاك به نابالغ جینکئی پیغلې پرده کونکې جینکئی اود حیض والا ښځو ته هم د عیدګاه طرف ته د وتلو هدایت کولو. بیا د حیض والا د عیدګاه نه جدا مګر متصل خانې کښې جمع کیدلې اودغه شان د برکت نه ډك تقریب اود اختر په اجتماع کښې شرکت کولو اودمسلمانانو په دعاګانو کښې به ورسره وې.(١)هغه وخت حضورپاك دا هم اوفرمائیل د الله تعالی بندیګانې د جماتونود حاضرئی نه مه منع کوئی.(٢) او سنن ابی داؤد (٣)روایت کښې دی چه هغوی دې په ساده د استعمال په کپړوکښې اوځی او عطر اوخوشبوئی کښې لړېړ نه اوځی.(٤)

امام نووی رحمه الله فرمائی چه د خوانې ښځې د پاره په اخترکښې وتل مکروه دی اودغه شان هغه ښځه هم د کومې طرف ته چه د سړو رغبت وی ځکه چه دداسې ښځودپاره بهروتلوسره هغه پخپله هم په فتنوکښې اخته کیدې شی اودهغې د وجې نه سړی هم راګیریدې شی.(٥)

⑤ ددې روایت نه معلومه شوه چه د ښځو د نصیحت او وعظ دپاره د وخت امام یا چه کله هغه موجود نه وی نودهغه نائب جدا وخت ورکولې شی.(٦)

⑥ دنصیحت په موقع سخته لهجه هم اختیارولې شی دې دپاره چه اوریدونکی د خرابو طور طریقو نه اود انسانیت د تنګ اوصاف پریږدی.(٧)

⑦ په صدقه کولوسره دالله تعالی عذاب دفع کیږی او په دې سره د ګناهونو کفاره کیږی.(٨)

⑧ دالله تعالی د نعمت نه انکار حرام دې او کفران نعمت مذموم دې.(٩)

⑨ په مومن باندې لعن طعن او ظلم او سختی کول حرام دی اوکه داسې بار بار کوی نود سختې کبیره ګناه مرتکب کیږی به.(١)

---

١) قالت أم عطية: أمرناأن تخرج، فنخرج الحيض والعواتق،وذوات الخدور. فأما الحيض فيشهدن جماعة المسلمين ودعوتهم ويعتزلن مصلاهم. رواه السنة، فالبخاري فى العيدين باب اعتزال الحيض المصلى تحت رقم الحديث:٩٨١ ومسلم فى صلاة العيدين باب ذكرإباحة خروج النساء فى العيدين إلى المصلى تحت رقم الحديث: ٢٠٥٦ والترمذى فى أبواب العيدين باب فى خروج النساء فى العيدين تحت رقم الحديث: ٥٣٩ وأبوداؤد فى الصلاة باب خروج النساء فى العيد تحت رقم الحديث: ١١٣٦، والنسائى فى صلاة العيدين باب اعتزال الحيض مصلى الناس تحت رقم الحديث: ١٥٦٠وابن ماجة فى أبواب إقامة الصلوات ولاسنة فيها، باب ماجاء فى خروج النساء فى العيدين تحت رقم الحديث: ١٣٠٨.

٢) صحيح البخارى رقم الحديث: ٩٠٠ صحيح مسلم رقم: ٩٩٠ سنن أبى داؤد رقم ٥٦٦.

٣) سنن أبى داؤد كتاب الصلاة والسنة فيها، باب ماجاء فى خروج النساء إلى المسجد رقم الحديث:٥٦٥.

٤) بدائع الصنائع: ٢٣٩-٢٣٧عمدة القارى:٢٧٢/٣.

٥) عمدةالقارى:٢٧٣/٣.

٦) عمدة القارى: ٢٧٣/٣ فتح البارى: ٥٣٥/١شرح الكرمانى: ١٧٠/٣.

٧) فتح البارى: ٥٣٦/١عمدة القارى: ٢٧٣/٣.

٨) حواله بالا.

٩) حواله بالا.

⑩ دکفر اطلاق په حدیث باب کښې په ګناهونوباندې څکه کړې شوې دې (حالانکه ددې مرتکب د اسلام نه نه خارج کیږي) دې دپاره چه دداسې امورو نه احتراز اوغفلت نه وې اوداسې کونکې به سخت بد ګڼړلې شي. بل دا هم معلوم شو چه دکفر اطلاق په غیرکفر باندې کیدې شي.[2].

⑪ ددې روایت نه معلومه شوه چه شاګرد د خپل استاذ نه د یوسوال په ذریعه یوه خبره په ښه شان سره زده کولې شي.[3]

⑫ معلومه شوه چه دشهادت لوئې مدار په عقل باندې دې په دې وجه د ښځې شهادت دسړي د شهادت په نیمه ګرځولې شوې دې.[4]

⑬ د فقیرانو مسکینانو دپاره سفارش کول مستحب دی اودهغوی دپاره د نورو نه سوال هم کولې شي. لهذا کومو حضراتو چه دنورو خلقو دپاره سوال کول مکروه ګرځولی دی هغه صحیح نه دی.[5]

⑭ د حدیث باب نه د امت دپاره د حضورپاك عظیم اخلاق او غیرمعمولی رحمت ورأفت ثبوت ملاؤ شو د عذاب نه خلاصې ورکول او رحمت ته د نیزدې کولو په فکرکښې به اوسیدلو. علیه الف الف تحیة وسلام.[6]

د حدیث ترجمة الباب سره مناسبت: د حدیث ترجمة الباب سره مناسبت د حدیث د ټکړې ((ولم تصم)) کښې دې او هغه داې چه دواړو کښې د حائضه دپاره دعدم جواز صوم ذکر دې.[7]

۷- باب: تَقْضِي الْحَائِضُ الْمَنَاسِكَ كُلَّهَا إِلَّا الطَّوَافَ بِالْبَيْتِ.

ماقبل سره ربط: په دې باب کښې دا مسئله بیان کړې شوې ده که په یوه ښځه باندې د احرام تړلونه پس حیض راغلو نوبیابه هم هغه سواد طواف د بیت الله نه ټول مناسك حج اداکوي.[8] هم په دې سره په دواړو ابوابوکښې مناسبت هم معلومیږي چه باب سابق کښې د حائضه د ترك صوم ذکر وو او په دې باب کښې دترك طواف ذکر دې او دواړه (صوم او طواف) هم د فرائض نه دی.[9]

قوله: المناسك: په احادیثوکښې دا درې الفاظ مَنَاسِك، نُسُك او نَسِيكَة په کثرت سره واردشوی دی. مَنَاسِك د مَنْسِك جمع ده دا لفظ د سین فتحه اوکسره دواړو سره استعمالیږي اوددې اطلاق مصدر میمي، ظرف زمان او ظرف مکان دریواړو باندې کیږي.[10] دمصدر میمی کیدو په صورت کښې

---

۱) عمدة القاري: ۲۷۳/۳.

۲) حواله بالا

۳) شرح الكرماني: ۱۷۰/۳ عمدة القاري: ۲۷۳/۳.

۴) عمدة القاري: ۲۷۳/۳ شرح الكرماني: ۱۷۰/۳.

۵) حواله بالا.

۶) فتح الباري: ۵۳۶/۱ عمدة القاري: ۲۷۳/۳.

۷) عمدة القاري: ۲۷۰/۳.

۸) عمدة القاري: ۲۷۳/۳.

۹) عمدة القاري: ۲۷۳/۳.

۱۰) النهاية لابن الأثير: ۷۳۶/۲ عمدة القاري: ۲۷۳/۳.

منسك معنى دعبادت كولو اوظرف زمان كيدو په صورت كښې د عبادت وختونه او ظرف مكان كيدو په صورت كښې د عبادت د ځائى به وى. په دې وجه د حج افعال ته مناسك وائى چه هغه ټول افعال په عبادت كښې داخل دى. بل لفظ مَنْسَك دمذبح او قربان ګاه په معنى كښې هم استعماليږى. چنانچه نَسَكَ،يَنْسُكُ،نُسْكاً معنى ذبح،يذبح راځى.[1]

نسيكة: ددې معنى د ذبيحه ده اوجمع نُسُك راځى.[2]

نُسُك او نُسْك: ددې اطلاق په طاعت عبادت او هر هغه كار باندې كيږى چه دالله تعالى د قرب ذريعه جوړشى او ناسك معنى عبادت كونكې د كوم جمع چه نُسّاك ده.[3]

د ترجمة الباب مقصد:

د ترجمة الباب دمقصد په حواله مختلف اقوال دى:

دعلامه ابن بطال رحمه الله او علامه كرمانى رحمه الله رائې: علامه ابن بطال رحمه الله او علامه كرمانى رحمه الله فرمائى چه دا پوره باب دهغه حضراتو په مذهب باندې مبنى دې چه د حائضه او جنبى دپاره د قرآن قراءت ته جائز وائى. چه دامام بخارى رحمه الله مذهب هم دغه دې يا هغه د بل چا د مذهب حكايت كړې وى.[4]

دحافظ ابن حجر رحمه الله رائې: حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه په دې باب كښې ذكركړې شوى احاديث اوآثار نه د امام بخارى رحمه الله مقصد داخودل دى چه حيض اوجنابت د ټولو عباداتو منافى نه دى بلكه باوجود د حيض اوجنابت په حالت كښې د كيدوسره ذكر اواذكار وغيره لوستل جائزدى. او چونكه دطواف نه علاوه باقي ټول افعال اومناسك د حج هم په دې حالتونوكښې جائز وى.[5] خو بيافرمائى چه دا امام بخارى رحمه الله مقصد ګرځولوكښې نظر دې. ځكه چه مناسك حج خو په نص سره هم دغه شان ثابت دى. بيا په دې باندې نور استدلال څه ضرورت دې؟ بلكه بهترخبره هم هغه ده كومه چه ابن رشيد رحمه الله ابن بطال رحمه الله او نورو حضراتو ليكلې ده چه دامام بخارى رحمه الله مقصد د حائضه او جنبى دپاره په جوازد قراءت باندې حديث عائشه رضي الله عنها مذكورفى الباب نه استدلال كول دى په كوم كښې چه حضورپاك حضرت عائشه رضي الله عنها ته اوفرمائيل چه هغه دې د طواف نه علاوه په ټولو مناسك حج ادا كولوكښې حصه واخلى. او اعمال حج ذكر اذكار تلبيه او دعاء وغيره باندې مشتمل وى او حائضه ئى په دې كښې د يونه هم منع نه كړه. لهذا كه چرته اوس د قراءت د ممانعت حكم ددې وجې نه اوكړې شى چه دا ذكردې نو په دې ذكر اوپه نورو ذكرونوكښې هيڅ فرق نشته لكه څنګه چه نور ذكرونه جائز دى هم هغه شان دا ذكر هم، يعنى تلاوت د قرآن پاك به هم جائز وى.[6]

اوكه چرې د قراءت نه ممانعت دې وبناكولوسره اوكړې شى چه امر تعبدى دې نوددې د اثبات دپاره د خاص دليل ضرورت دې خود امام بخارى رحمه الله په نيز د قراءت د ممانعت سره متعلق روايات د صحت درجې ته نه دى رسيدلى په دې وجه امام بخارى رحمه الله او نورو مجوزين حضرات لكه امام طبرى رحمه الله

---

[1] حواله بالا.

[2] حواله بالا.

[3] حواله بالا.

[4] شرح ابن بطال: ۴۲۶/۱ شرح الكرماني: ۱۷۳/۳.

[5] فتح الباري: ۵۳۷/۱التوضيح لابن الملقن: ۵/۵۷.

[6] فتح الباري: ۵۳۷/۱.

ابن منذر رحمه الله او داؤد ظاهري وغيره جديث «كان يذكر الله على كل أحيانه» د عموم نه استدلال کوی چه ذکر اعم دې که هغه د قرآن په ذریعه وی اوکه د نورو ذکرونو په ذریعه وی.[1]

دعلامه عینی رحمه الله رائې: علامه عینی رحمه الله په رومبو دوو بابونوکښې مناسبت بیان کړې چه باب سابق کښې د ترک صوم ذکر وو او دې باب کښې دترک طواف ذکر دې او دواړه هم فرض دی.[2] دې نه پس ترجمة الباب سره آثارمذکوره فی الباب مناسبت ذکرکولو سره فرمائی چه مناسبت دادې چه حیض د ټولو عباداتو منافی نه دې بلکه بعض عبادتونه په دغه حالت کښې هم جائز دی لکه ذکر اذکار وغیره. او مناسك حج هم بغیرد طواف نه ددغه ټولو عبادتونونه دې چه حالت حیض ددې منافی نه دې لهذا دغه اعمال د حج هم جائز شو.[3]. مګر وړاندې تلوسره پخپله علامه عینی رحمه الله هم هغه خبره کړې ده کومه چه نورو شراح ذکرکړې ده چه د بخاری رحمه الله مقصد د حائضه او جنبی دپاره د قراءت په جواز باندې استدلال کول دی.[4]

دعلامه رشیداحمدګنګوهی رحمه الله رائې: علامه رشیداحمدګنګوهی رحمه الله فرمائی چه د باب لاندې ذکرکړې شوې روایت خو په ترجمة الباب کښې ذکرکړې شوې معنی باندې ظاهردې چه په دواړو کښې ددې خبرې بیان دې چه حائضه بغیرد طواف نه ټول مناسك حج اداکولې شی. امام بخاری رحمه الله یو څو آثار ذکر کړی چه په دغه آثارو سره هم ترجمة الباب ثابت کړی. ددغه آثارو ذکر کولو سره امام بخاری رحمه الله د حائضه دپاره د قراءت جواز او د ذکراذکار جواز ثابت کړې. لهذا چه کله د حائضه دپاره د ذکر اذکار لوستل جائز دی نومناسك حج به هم جائز وی خکه چه مناسك حج هم په ذکر اذکار باندې مشتمل دی. البته حائضه طواف نه شی کولې خکه چه طواف په جمات کښې وی اوحائضه جمات ته نه شی داخلیدې. او دویمه وجه داده چه طواف د مونځ په شان دې لهذا د مانځه په شان حائضه طواف هم نه شی کولې.[5] چنانچه په روایت کښې دی چه: «الطواف حول البيت مثل الصلوة» یعنی د بیت الله طواف د مونځ په شان دې.[6]

حضرت شیخ الحدیث زکریا رحمه الله فرمائی ددغه ټولو اقوالو حاصل په څلورو اقوالوکښې راوځی. رومبې قول دادې چه داامام بخاری رحمه الله مقصد د حائضه دپاره بغیرد طواف نه ټول مناسك د حج ادا کولوجواز خودل دی. دویم قول دادې چه مقصد د بخاری رحمه الله د حائضه دپاره د حائضه د قراءت په جواز باندې استدلال کول دی. دریم قول دادې د حائضه د پاره د بعض طاعاتو جواز بیانول دی بغیردهغه طاعاتو دکوم نه چه دممانعت تصریح د قرآن اوحدیث وغیره نه ثابت دی لکه مونځ روژه اوطواف وغیره. څلورم قول دادې چه مقصود په خاص توګه د ممانعت د طواف بیانول دی لکه چه سابقه باب کښې په خاص توګه د روژې ذکرووو.[7] بله داخبره دې واضحه وی چه په ذکرکړې شوو

---

[1]) حواله بالا.

[2]) عمدة القاری:۲۷۳/۳.

[3]) حواله بالا

[4]) عمدة القاری: ۲۷۵/۳-۲۷۴.

[5]) لامع الدراری: ۲۶۱/۳.

[6]) لامع الدراری: ۲۶۱/۳.

[7]) الکنزالمتواری: ۲۶۱/۳.

احكامو كښې د حائضه اوجنبي حكم برابردې ځكه چه د حيض حدث د جنابت د حدث نه اغلظ او زيات سخت دې.[1]

اوس دغه آثار په ترتيب سره ذكركولې شي: «وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ: لَا بَأْسَ أَنْ تَقْرَأَ الآيَةَ. وَلَمْ يَرَ ابْنُ عَبَّاسٍ بِالْقِرَاءَةِ لِلْجُنُبِ بَأْسًا. وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَذْكُرُ اللهَ على كُلِّ أَحْيَانِهِ. وَقَالَتْ أُمُّ عَطِيَّةَ: كُنَّا نُؤْمَرُ أَنْ يَخْرُجَ الْحُيَّضُ فَيُكَبِّرْنَ بِتَكْبِيرِهِمْ وَيَدْعُونَ. [ر: ٣١٨]»

قوله: (١ - وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ: لَا بَأْسَ أَنْ تَقْرَأَ الآيَةَ): ابراهيم رحمه الله فرمائي د حائضه دپاره د يوآيت په لوستلو كښې هيڅ حرج نشته دې.

ابراهيم: دا ابراهيم بن يزيد النخعي رحمه الله دې.[2] د دوى حالات كتاب الإيمان باب ظلم دون ظلم لاندې تير شوى دى.

تخريج: دا اثر امام عبدالله بن عبدالرحمن الدرامي رحمه الله په دې سندسره او په دې الفاظوسره موصولاً ذكركړې دې: «حدثنا يزيد بن هارون عن هشام الدستوائي عن حماد عن إبراهيم قال: أربعة لايقرءون القرآن: عند الخلاء، وفي الحمام، والجنب والحائض إلا الآية ونحوها للجنب والحائض».[3]

يعني ابراهيم بن يزيد نخعي رحمه الله فرمائي څلور كسان قرآن نه شي لوستلې. يو هغه چه بيت الخلاء كښې وى دويم هغه چه په حمام كښې وى دريم جنبي او څلورم حائضه ده. البته حائضه اوجنبي يوآيت يا ددې په شان لوستلې شي.

د تعليق مقصد: دامام بخاري رحمه الله مقصد دمذكوره تعليق نه دادې چه دحائضه او جنبي دپاره د قرآن كريم د قراءت جواز ثابتول دى.[4]

فائده: واضحه دې وى چه د ابراهيم نخعي رحمه الله نه صرف دغه يو قول نقل نه دې كوم چه امام بخاري رحمه الله روايت كړې دې بلكه په دې سلسله كښې د ابراهيم نخعي رحمه الله نه مختلف اقوال نقل دى. يو قول داهم دې چه د آيت نه دكم قراءت خو كولې شي ليكن دپوره آيت نه.[5] دغه شان يوبل روايت داهم دې چه حائضه قرآن لوستلې شي او په يوروايت كښې دى چه جنبي قرآن نه شي لوستلې.[6]

دعلامه شبيراحمد عثماني رحمه الله تحقيق: علامه شبيراحمد عثماني رحمه الله فرمائي چه امام بخاري رحمه الله د حائضه او جنبي دپاره د قرآن د قراءت جواز باندې دحضرت ابراهيم نخعي رحمه الله د قول نه استدلال كړې دې. مونږ ته د امام بخاري رحمه الله په دې استدلال باندې حيرانتيا كيږي. زمونږ په نيز په استدلال كښې د پيش كولودپاره دصحيح بخاري دحديث طلب كولې شي اوپخپله امام بخاري رحمه الله د يوتابعي قول پيش كوي. اودتابعي باره كښې امام ابوحنيفه رحمه الله فرمائي «هم رجال ونحن رجال» بياد امام بخاري

---

[1] فتح الباري: ٥٣٧/١عمدة القاري: ٢٧٣/٣.
[2] كشف الباري: ٢٥٣/٢.
[3] سنن الدارمي: ٢٥٢/١رقم الحديث: ٩٩٣ قديمي.
[4] فتح الباري: ٥٣٧/١عمدة القاري: ٢٧٥/٣-٢٧٤.
[5] مصنف ابن أبي شيبة كتاب الطهارة باب: من رخص لجنب أن يقرأ من القرآن: ٣٨/٢-٣٧ رقم الحديث: ١٠٩٦، ١١٠٤-١١٠٣، إدارة القرآن والعلوم الإسلامية
[6] عمدة القاري: ٢٧٤/٣.

رحمه الله قول هم واضح نه دي. ددې نه خود يوآيت د تلاوت جوازمعلوميږي. لکه چه امام بخاري رحمه الله د يوداسې قول نه استدلال کوی په کوم کښې چه د قراءت د معمولی مقدار د قراءت جواز دی. معلومه شوه چه ددې نه د امام بخاری رحمه الله د مؤقف پوره تائيدنه کيږي. ممکن ده چه ابراهيم نخعی رحمه الله دلعه د ذکر اودعا په توګه باندې د يوآيت د تلاوت اجازت ورکړې وی اوزمونږ مسلك هم دغه دې چه د ذکر اودعا په نيت سره که د قرآن آيت اولوستلې شی نو په دې کښې بديت نشته دې. زمونږ په نيز پوره ايت لوستل خو په اتفاق سره منع دی. البته د آيت نه بغيرکښې د امام طحاوی رحمه الله او امام کرخی رحمه الله اختلاف دې.(۱) امام طحاوی رحمه الله د آيت نه کم لوستلوته جائز وئيلی دی اوامام کرخی رحمه الله دعدم جواز حکم لګولې دې.(۲)

دمذکوره تعليق ترجمة الباب سره مناسبت: د مذکوره تعليق ترجمة الباب سره مناسبت دادې چه په دوارو کښې داخودلې شوی دی چه حيض د ټولو عباداتو منافی نه دې بلکه ذکر اذکار وغيره په دې حالت کښې هم جائز دی. او د طواف نه علاوه ټول مناسك حج اودغه شان تلاوت د کلام پاك هم په ذکرکښې داخل دې په دې وجه د حائضه د پاره دا عبادتونه په خپل راوړل به هم جائز وی.(۳)

قوله: (۲ - **ولم یرابن عباس بالقراءة للجنب بأساً**):ابن عباس رضی الله عنهما به د جنبی په قرآن لوستلوکښې هيڅ حرج نه ګڼړلو.

ابن عباس: داحضرت عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمناف، د حضورپاك ﷺ د تره خوئی دې. د دوی مختصر حالات بدء الوحی. دڅلورم حديث لاندې او تفصيلی حالات كتاب الإيمان باب كفران العشير وكفر بعد كفر لاندې تيرشوی دی.(۴)

تخريج: دامام بخاری رحمه الله دا اثر ابن المنذر رحمه الله په دې سندسره او په دې الفاظوسره موصولاً ذکرکړې دې: «عن محمود بن ادم، عن الفضل بن موسی، عن الحسين، يعني ابن واقد، عن يزيد النحوي عن عكرمة: أن ابن عباس كان يقرأ ورده وهو جنب».(۵) يعنی ابن عباس رضی الله عنهما به خپله وظيفه لوستله اوحال دا چه هغه به په جنابت کښې وو. دغه شان ابن ابی شيبه رحمه الله هم دا اثر موصولاً ذکر کړې دې چه ابن عباس رضی الله عنهما يو يا دوه آياتونه لوستلوکښې هيڅ حرج نه ګڼړلو.(۶)

دتعليق مقصد: ددې تعليق نه هم دامام بخاری رحمه الله مقصد د حائضه اوجنبی دپاره د قرآن پاك دقراءت کولوجواز ثابتول دی.(۷)

---

(۱) فضل الباری:۴۷۳/۲.

(۲) فيض الباری: ۴۹۲/۱.

(۳) عمدة القاری: ۲۷۳/۳.

(۴) کشف الباری: ۴۳۵/۱، ۲۰۵/۲.

(۵) الأوسط لابن المنذر: ۹۸/۲ رقم الحديث: ۶۲۴دار طيبه.

(۶) مصنف ابن أبی شيبة كتاب الطهارة باب من رخص للجنب أن يقرأمن القرآن رقم الحديث: ۱۰۹۵ تغليق التعليق: ۱۷۱/۲عمدة القاری: ۲۷۴/۳.

(۷) فتح الباری:۵۳۷/۱عمدة القاری:۲۷۵/۳-۲۷۴.

دجواز قراءت په سلسله كښې د امام بخاري رحمه الله اونورو ائمه مذاهب: امام ترمذی رحمه الله حديث ابن عمر رضي الله عنهما «لاتقرأالحائض ولا الجنب شيئاً من القرآن» يعنى حائضه اوجنبى دې د قرآن پاك نه لوستل نه كوى روايت كولونه ليكلي دى چه هم دغه شان د حضرت علي رضي الله عنه نه هم روايت دې اوهم دغه دعدم جواز قول دحضرات صحابه كرامو نه حضرت عمر، حضرت علي، حضرت جابر رضي الله عنهم او تابعين نه حضرت حسن، زهري، ابراهيم نخعي، قتاده، امام احمد، امام شافعي، اسحاق، سفيان ثوري، ابن المبارك رحمهم الله دې. ددې ټولو حضراتو په نيزهم حائضه او جنبى قرآن نه شى لوستلې بغير د حرف يا د آيت جز وغيره نه، البته ددوى دپاره تسبيح اوتهليل اجازت دې.(١).

امام مالك رحمه الله فرمائى چه آيت اوددې برابر دې نه لولى.(٢) اود دوى نه دا هم روايت دې چه جنبى خودې نه لولى مگر حائضه لوستلې شى خكه چه كه هغه ئې نه لولى نوقرآن به ترې هير شى خكه چه ايام حيض زياتې وى اودجنابت موده كمه وى.(٣)

د احناف رحمهم الله مذهب دادې چه حالت د جنابت اوحيض اونفاس كښې تلاوت جائزنه دې. كه چرې معلم وى نوشاگرته يوه يوه كلمه جدا جدا خودلې شى. هم دغه حكم دمعلمه دپاره هم دې. دغه شان د كار په شروع كښې تسميه په مقصد د دعا يا ثناء ووركى آيت لوستلو هم اجازت دې.(٤) البته د آيت نه كم په اراده دتلاوت قراءت كښې دوه روايتونه دى دكوم تفصيل چه كتاب الحيض د شروع مباحث كښې تيرشوې دې.

دامام بخاري رحمه الله مذهب په دې مسئله كښې د داؤد ظاهرى رحمه الله دمذهب موافق دې اوهغه دادې چه ددې حضراتو په نيز حائضه اوجنبى تلاوت كولې شى. هم دغه مذهب د سعيدبن المسيب، طبرى، ابن المنذر رحمهم الله او ابن عباس رضي الله عنهما دې.(٥) دلته امام بخاري رحمه الله دحديث عائشه رضي الله عنها اطلاق او ذكركړې شوى آثار نه استدلال كړې دې. خود حافظ ابن حجر رحمه الله او علامه عينى رحمه الله په قول د دې ټولو نه استدلال محل نظردې.(٦)

امام بخاري رحمه الله دټولو نه رومبې اثر د ابراهيم نخعى رحمه الله پيش كړې دې اوشاته داخبره تيره شوې ده چه د ابراهيم نخعى رحمه الله نه صرف هم دغه يوقول نقل نه دې بلكه په دې مسئله كښې د هغه نه مختلف اقوال نقل دى د كوم تفصيل چه د اثر لاندې ذكر دې اود دغه مختلف اقوالو په رڼاكښې دهغوى مذهب د ائمه اربعه د مذاهب موافق هم دې.

شراح ليكلي دى چه جمهورو دامام بخاري رحمه الله په مسلك باندې په دې احاديثوسره ردكړې دې چه د حائضه او جنبى دپاره د قرآن پاك د قراءت د ممانعت په سلسله كښې راغلى دى.(٧) علامه عينى رحمه الله د ممانعت سره متعلق دا احاديث پيش كړى دى: ① «فقال أبوداؤد........دخلت على علي رضي الله عنه أنا

---

(١) جامع الترمذي كتاب الطهارة باب ماجاء في الجنب والحائض أنهما لا يقرآن القرآن رقم الحديث: ١٣١

(٢) عمدة القاري:٢٧٤/٣.

(٣) بداية المجتهد: ٥٤٢/١المغنى لابن قدامة:٩٦/١عمدة القاري:٢٧٤/٣.

(٤) رسائل ابن عابدين١١١-١١٢.

(٥) فتح الباري: ٥٣٧/١عمدة القاري: ٢٧٤/٣إرشادالساري: ٥٤٥/١.

(٦) فتح الباري: ٥٣٨/١عمدة القاري:٢٧٥/٣.

(٧) عمدة القاري: ٢٧٥/٣.

ورجلان....... فقال: "إن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يخرج من الخلاء فيقرأنا القرآن ويأكل معنا اللحم، لا يحجزه عن القرآن شيء ليس الجنابة. أخرجه الأربعة»[1]

يعني حضرت على رضي الله عنه اوفرمائيل چه حضورپاك د قضاء حاجت نه پس تشريف راوړلو نو مونږ ته به ئې قرآن لوستلو مونږ سره به غوښه خوړله اوهغوى ته په قرآن مجيد لوستلو او بل ته دخودلو نه د جنابت نه بل هيڅ څيز نه مانع كيدلو.

ددې حديث د رواتو نه عبدالله بن سلمه سره متعلق امام بخارى رحمه الله كلام كړې دې او امام شافعى رحمه الله هم دا حديث ذكر كولوسره ليكى چه: «وإن لم يكن أهل الحديث يثبتونه» يعنى اګرچه اهل حديث دا ثابت نه منى. او امام خطابى رحمه الله ليكلى دى چه امام احمد رحمه الله دې حديث ته ضعيف وئيلى وو اوعبدالله بن سلمه رحمه الله نې هم تضعيف كړې وو. ابن جوزى رحمه الله هغه ته الضعفاء والمتروكون كښې ذكركړې دې. امام بيهقى رحمه الله ليكلى دى چه دې حديث ته غيرثابت وئيلو مدار په عبدالله بن سلمه باندې دې.[2]

ددې په جواب كښې علامه عينى رحمه الله فرمائى چه امام ترمذى رحمه الله هم دا دعبدالله بن سلمه رحمه الله حديث ذكركولو سره هم دې حديث ته حديث حسن صحيح وئيلې دې.[3] ابن حبان رحمه الله هم ددې تصحيح حكړې ده. امام حاكم رحمه الله عبدالله بن سلمه ته غيرمطعون وئيلې دې.[4] امام عجلى رحمه الله ده ته تابعي ثقة وئيلې دې هم دغه شان ابن عدى رحمه الله وئيلى دى چه زما اميددې چه عبدالله بن سلمه لابأس به دې.[5]

② «قال الترمذي وابن ماجه ...... عن ابن عمر قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "لا يقرأ الحائض ولا الجنب شيئًا من القرآن"»[6]

يعنى د ابن عمر رضي الله عنهما نه نقل دى چه حضورپاك صلى الله عليه وسلم فرمائيلى دى: حائضه اوجنبي دې دقرآن پاك نه څه نه لولى. دې حديث ته د اسماعيل بن عياش د وجې نه ضعيف وئيلې شوې دې.[7]

③ دحضرت جابر رضي الله عنه نه هم د ابن عمر رضي الله عنهما په شان نقل دى ليكن دې روايت ته د محمد بن الفضل د وجې نه ضعيف وئيلې شوې دې.[1]

---

[1] سنن أبي داؤد، كتاب الطهارة باب في الجنب يقرأ القرآن رقم الحديث: ٢٢٩سنن الترمذي كتاب الطهارة باب ماجاء في الرجل يقرأالقرآن على كل حال مالم يكن جنباً، رقم الحديث: ١٤٦سنن النسائي، كتاب الطهارة باب حجب الجنب من قراءة القرآن رقم الحديث: ٢٦٧-٢٦٦ سنن ابن ماجه أبواب اللتيمم باب ماجاء في قراءة القرآن على غيرطهارة رقم الحديث: ٥٩٤.

[2] عمدة القارى: ٢٧٥/٣.

[3] سنن الترمذي: كتاب الطهارة باب ماجاء في الرجل يقرأالقرآن على كل حال مالم يكن جنباً رقم الحديث: ١٤٦عمدة القارى: ٢٧٥/٣.

[4] عمدة القارى: ٢٧٥/٣.

[5] معرفة الثقات للعجلى: ٣٢/٢الكامل في الضعفاء لابن عدى: ١٧٠/٤رقم الترجمة: ٩٨٩تهذيب الكمال: ٥٢/١٥عمدة القارى: ٢٧٥/٣.

[6] سنن الترمذي كتاب الطهارة باب ماجاء في الجنب والحائض أنهما لا يقرآن القرآن رقم الحديث: ١٣١سنن ابن ماجه أبواب التيمم باب ماجاء في قرآءة القرآن على غيرطهارة رقم الحديث: ٥٩٦-٥٩٥.

[7] عمدة القارى: ٢٧٥/٣.

ددې دواړو په جواب کښې علامه عيني رحمه الله فرمائي دې دواړو احاديثوته د حديث علي رضي الله عنه نه تقويت ملاويږي. [۲]

چونکه دامام بخاري رحمه الله په نيز په دې باب کښې يوحديث د صحت درجې ته نه دې رسيدلې په دې وجه هغه د حائضه او جنبي دپاره د قراءت د جواز قول اختيارکړې او په دې باندې ئې دهغه احاديثو نه استدلال اوکړو چه د امام بخاري رحمه الله په نيز د صحت درجې ته رسيدلې دي. [۳]

ددويم اثر لاندې علامه رشيداحمد گنگوهي رحمه الله فرمائي چه د ابن عباس رضي الله عنهما د قول نه د احنافو حضراتو په مسلك باندې اعتراض کيږي ځکه چه ابن عباس رضي الله عنهما د جنبي دپاره د قرآن کريم قراءت ته جائز واني. ليکن داعتراض جواب دادې چه کيدې شي د ابن عباس رضي الله عنهما د قراءت اجازت ورکول د آيت نه کم سره مختص وي لکه چه حضرات حنفيه هم د امام طحاوي رحمه الله د قول موافق مادون الآية قراءت جائز گنړي. [۴]

شيخ الحديث زکريا رحمه الله فرمائي چه دا جواب د امام بخاري رحمه الله د ذکرکړې شوي د الفاظو دحده پورې خو صحيح دې ليکن شراح چه دا اثر د ابن المنذر رحمه الله په حواله سره موصولاً ذکرکړې دې د دغه اثر موصول په اعتبارسره دا جواب يا تاويل نه شي چليدلې ځکه چه په دغه اثر موصول کښې "ورد" الفاظ دي اوڅوك هم د ورد يا وظيفه يقيناً د آيت نه کم نه وي الآيه چه ددې موصول اثر په جواب کښې اووئيلې شي چه د ورد نه مراد د قراءت نه علاوه نور اذکار دي. [۵] نور فرمائي چه ددې کلام مطابق دامام بخاري رحمه الله بيان کړې شوې اثر او د ابن المنذر رحمه الله ذکرکړې شوې اثر دواړه به يو نه وي اوداسې د علامه رشيداحمد گنگوهي رحمه الله د امام بخاري رحمه الله په مذکوره اثرکښې تاويل اوتوجيه صحيح کيږي. [۶]

دمذکوره تعليق ترجمة الباب سره مناسبت: دتعليق مذکوره ترجمة الباب سره هم هغه مناسبت دې کوم چه د تيرشوي تعليق ترجمة الباب سره مناسبت وو.

قوله: ۲-وكان النبي صلى الله عليه وسلم يذكر الله على كل أحيانه: نبي کريم صلى الله عليه وسلم به هروخت دالله تعالى ذکرکولو.

تخريج: دا تعليق امام مسلم امام ابوداؤد او امام ترمذي رحمهم الله د «أبوكريب محمد بن العلاء عن يحيى بن أبي زائدة عن أبيه، عن خالد بن سلمة، عن البهي، عن عروة، عن عائشة» طريق سره موصولاً ذکرکړې دې. [۷]

---

[۱] سنن الدارقطني كتاب الجنائز باب تخفيف الصلاة رقم الحديث: ١٨٧٩حلية الأولياء:٢٢/٤عمدة القاري:٢٧٥/٣.

[۲] عمدة القاري: ٢٧٥/٣.

[۳] حواله بالا

[۴] لامع الدراري ومع الكنز المتواري:٢٦٢/٣.

[۵] الكنز المتواري: ٢٦٣/٣.

[۶] حواله بالا.

[۷] صحيح مسلم كتاب الطهارة باب ذكرالله تعالى في حال الجنابة وغيرها رقم الحديث: ٨٢٦وسنن أبي داؤد كتاب الطهارة باب في الرجل يذكرالله تعالى على غيرطهر رقم الحديث: ١٨وجامع الترمذي كتاب الدعوات باب ماجاء أن دعوة المسلم مستجابة رقم الحديث: ٣٣٨٤.

دمذكوره تعليق مقصد: دامام بخاري رحمه الله مقصد دمذكوره تعليق او دغه شان د دې باب لاندې ذكر كړې شوي نورو آثارونه د جنبي او حائضه دپاره د قراءت جواز په مسئله باندې استدلال كول دى. او د استدلال طريق دادې چه كله د حديث نه ثابته ده چه حضورپاك به هروخت دالله تعالى ذكركولو نوددې نه معلومه شوه چه د جنابت په حالت كښې هم د الله تعالى ذكر به ئې نه وى ترك كړې ځكه چه په جميع احيان كښې د جنابت حالت هم داخل دې او بيا چونكه د جنبي او حائضه دواړو په احكامو كښې هم څه خاص فرق نشته دې. په دې وجه هم دغه حكم (د ذكرجواز) به د حائضه دپاره هم وى او ذكر دخپل عموم په وجه تلاوت وغيره دواړو ته شامل دې. [1] ددې جواب دادې چه د ذكر نه مراد غير قرآن دې ځكه چه دحائضه دپاره اود جنبي دپاره د قراءت ممانعت د احاديث مرفوعه نه ثابت دې لهذا دعموم ذكر نه استدلال صحيح نه دې. [2]

قوله:: ۴ - وقالت أم عطية: كنا نؤمر أن يخرج الحيض فيكبرن بتكبيرهم ويدعون: ام عطيه رضي الله عنها اوفرمائيل مونږ ته به حكم كيدلو چه (مونږ) حائضه ښځې هم (داختر په ورځ) بهر اوخو، پس (حائضه ښځو به هم) سرو سره تكبير ونيل اودعا به ئې كوله.

أم عطية: دا صحابيه نسيبه بنت كعب انصاريه رضي الله عنها ده دا په خپل كنيت ام عطيه سره مشهوره ده. ددې حالات كتاب الوضوء باب التيمن في الوضوء والغسل لاندې تيرشوى دى.

تخريج: دا تعليق امام بخاري رحمه الله كتاب العيدين باب التكبير أيام منى وإذا غدا إلى عرفة لاندې د ((عن عمر بن حفص عن أبيه عن عاصم عن حفصة بنت سيرين عن أم عطية)) په طريق باندې موصولاً ذكركړې دې. [3]

دمذكوره تعليق مقصد: امام بخاري رحمه الله مقصد ددې تعليق نه هم هغه دې كوم چه شاته تيرشوې دې. يعنى د جوازد قراءت د حائض او جنبى دپاره، باندې استدلال كول اوطريق داستدلال هم هغه دې چه دامام بخاري رحمه الله په نيز تلاوت وغيره تلاوت كښې ذكركيدوكښې هيڅ فرق نشته دې لهذا لكه څنګه چه دحائض اوجنبى دپاره غيرتلاوت يعنى ذكرونه وغيره جائزدى نوتلاوت هم جائزدې ځكه چه ذكرتولوته شامل دې. ددې جواب هم هغه دې چه دعموم ذكرنه استدلال كول صحيح نه دى باقى تكبير اودعا د جمهور حضراتو په نيزهم د حائضه او جنبى دپاره ممنوع نه دى. [4]

قوله:: ويدعون: اكثرروات دا صيغه داسې نقل كړې ده اود كشميهنى رحمه الله په روايت كښې ويدعين دې. [5]

دمذكوره تعليق ترجمة الباب سره مناسبت: دې تعليق ته هم ترجمة الباب سره هم هغه مناسبت حاصل دې كوم چه دتيرو شوو دواړو تعليقاتو ترجمة الباب سره دې.

---

[1] لامع الدراري: ٢٦٣/٣.

[2] أنوارالباري: ١٦/١٠٤.

[3] صحيح البخاري: كتاب العيدين باب التكبير أيام منى وإذا غدا إلى عرفة رقم الحديث: ٩٧١.

[4] أنوارالباري: ١٧/١٠٤.

[5] فتح الباري: ٥٣٧/١.

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: أَخْبَرَنِي أَبُو سُفْيَانَ: أَنَّ هِرَقْلَ: دَعَا بِكِتَابِ النَّبِيِّ ﷺ فَقَرَأَهُ فَإِذَا فِيهِ: (بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ، وَ: ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ﴾ الآيَةَ). [ر: ۷].

يعنى ابن عباس رضي الله عنهما اوفرمائيل چه هغوى ته ابوسفيان بيان اوكړو چه هرقل د نبى كريم ﷺ نه مكتوب طلب كړو او هغه ئې اولوستلو، په هغې كښې ليكلي وو چه شروع كوم په نامه دالله تعالى چه ډير لونى مهربان او ډير رحم والا دې، او اې اهل كتاب د يوداسې كلمې طرف ته راشئى چه زمونږ او ستاسو په مينځ كښې مشتركه ده.

ابن عباس: داحضرت عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمناف، د حضورپاك ﷺ د تره خوني دې. د دوى مختصر حالات بدء الوحى دځلورم حديث لاندې او تفصيلى حالات كتاب الايمان باب كفران العشيرو وكفر بعد كفر لاندې تيرشوى دى.[۱]

تخريج: د ابن عباس رضي الله عنهما داحديث د ابوسفيان رضي الله عنه د هغه اوږدحديث ټكړه ده كوم چه ابوسفيان رضي الله عنه د بادشاه هرقل په قصه كښې روايت كړې دې. امام بخارى رحمه الله دغه ټكړه بدء الوحي نه علاوه كتاب الجهاد او كتاب التفسير كښې هم مختصر اوطويل دواړو اندازوكښې اوحصوكښې زهري عن عبيدالله عن ابن عباس په طريق سره موصولاً ذكركړې ده.[۲]

دمذكوره تعليق مقصد: ددې تعليق نه د امام بخارى رحمه الله د خپل مقصد دپاره استدلال داسې دې چه نبى كريم ﷺ خپل مكتوب د روم د كافرانوطرف ته ليګلې وو او په هغه مكتوب كښې يو دوه د قرآن آياتونه هم وو اودا خبره معلومه هم ده چه كافران خو ټول په ټول پليت او جنبى وى اوبيا دغه مكتوب ته هغه لاس يوړو وئې نيولو او وئې لوستلوهم، لهذا دا ټول د جنبى دپاره د قراءت په جواز باندې دلالت كوى. ځكه چه د رسول الله ﷺ د هغه كافرانو طرف ته خپل خط روانول دهغوى د پاره دغه خط ته لاس لګول اولوستل جائزګرځول دى.[۳]

ددې په جواب كښې جمهور حضرات فرمائى چه هغه مكتوب د دغه دوو قرآنى آياتونونه علاوه نور په ډيرو څيزونو باندې مشتمل وو لكه چه دا يوداسې مكتوب وو لكه فقه يا د تفسير كتاب كښې چه يو څو آياتونه اوليكلې شى اوداسې قسم هريوكتاب ته لاس لګول او هغه لوستل جمهور حضرات منع كړې دى. بل امام احمد رحمه الله په صراحت سره فرمائيلى دى چه د تبليغ د مصلحت په رڼاكښې د يو آيات دوو ليكلو ګنجائش شته او ډير شوافع حضرات هم دغه فرمائى.[۴]

بعض حضراتو داجواب هم وركړې دې چه په دغه قصه دهرقل كښې د جنبى دپاره د قراءت په جواز باندې هيڅ دليل نشته دې. ځكه چه د جنبى دپاره ممانعت دقراءت هغه وخت دې كله چه ئې د تلاوت كولو قصد او اراده هم وى اوكوم مكتوب چه لوستلې شى دهغې نه دامعلوميږى هم چه واقعى هم

---

[۱] كشف البارى: ۱/۴۳۵، ۲/۲۰۵.

[۲] صحيح البخارى كتاب بدء الوحى رقم الحديث:۷وكتاب الجهاد باب دعاء النبى صلى الله عليه وسلم إلى الإسلام والنبوع الخ رقم الحديث: ۲۹۴۱وكتاب التفسير باب: ﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ﴾ الآية رقم الحديث: ۴۵۵۳.

[۳] فتح البارى: ۱/۵۳۷عمدة القارى:۳/۲۷۴.

[۴] فتح البارى: ۱/۵۳۷الكنز المتوارى: ۳/۲۶۴.

قرآن پاك لولى. باقى كه څه داسې خط وغيره لولى د كوم باره كښې چه هغو علم نه وى چه داد قرآن پاك نه دې كه نه نوددې نه د ممانعت حكم نشته اوهم دغه حال د كافر هم دې. (۱)

د شيخ زكريا رحمه الله رائې: شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمائى چه دا ټول تفصيل خوهغه وخت دې كوم وخت چه په دغه مكتوب كښې ليكلې آيت قرآن ثابت وى خكه چه اول د حديث هرقل نه لاندې په دې امر كښې اختلاف تيرشوې دې چه مذكوره آيت د هرقل د مكتوب نه وړاندې نازل شوې كه روستو نازل شوې. درمختاركښې دى چه نصرانى به قرآن ته د لاس لګولو نه منع كولې شى. البته امام محمد رحمه الله دغسل نه پس ددې اجازت وركړې دې اودهدايت په اميد باندې كافرته د قرآن مجيد اوفقه تعليم هم وركولې شى. (۲)

د مذكوره تعليق ترجمة الباب سره مناسبت: دې تعليق ته هم ترجمة الباب سره هم هغه مناسبت حاصل دې كوم چه دتيرو شوو دريواړو تعليقاتو ترجمة الباب سره دې.

وَقَالَ عَطَاءٌ، عَنْ جَابِرٍ: حَاضَتْ عَائِشَةُ فَنَسَكَتِ الْمَنَاسِكَ، غَيْرَ الطَّوَافِ بِالْبَيْتِ، وَلاَ تُصَلِّي. [ر: ۶۸۰۳]

يعنى عطاء رحمه الله دجابر رضي الله عنه په حواله سره بيان كړې دې چه حضرت عائشه رضي الله عنها ته (حج كښې) حيض راغلو نوهغې ټول مناسك پوره كړل بغيرد بيت الله دطواف نه او مونځ به ئې هم نه كولو.

تراجم رجال

عطاء: دعطاء نه مراد عطاء بن ابى رباح رحمه الله دې. ددوى حالات **كتاب العلم باب عظة الامام النساء** لاندې تيرشوى دى. (۳)

جابر: دا جابربن عبدالله انصارى مشهور صحابى رضي الله عنه دې. د دوى احوال **كتاب الوضوء باب من لم يرالوضوء إلا من المخرجين من القبل والدبر** لاندې تيرشوى دى.

تخريج: دا تعليق امام بخارى رحمه الله **كتاب التمني باب قول النبى صلى الله عليه وسلم: لواستقبلت من أمري ما استدبرت** كښې حسن بن عمر عن يزيد عن حبيب عن عطاء په طريق سره موصولاً ذكر كړې دى. (۴)

دمذكوره تعليق مقصد: شاته تيرشوى دى چه دامام بخارى رحمه الله مقصد دحديث الباب اومذكوره آثارو نه د حائضه اوجنبى دپاره د قراءت په جواز باندې استدلال كول دى. اود مذكوره تعليق نه د استدلال وجه د ترجمة الباب مقصد دعنوان لاندې تير شوى دى.

د مذكوره تعليق ترجمة الباب سره مناسبت: دې تعليق ته هم ترجمة الباب سره هم هغه مناسبت حاصل دې كوم چه تيرو شوو څلورو واړو تعليقاتوته حاصل دې.

وَقَالَ الْحَكَمُ: إِنِّي لَأَذْبَحُ وَأَنَا جُنُبٌ، وَقَالَ اللَّهُ: ﴿وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ﴾ /الانعام: ۱۲۱/.

يعنى حكم رحمه الله فرمائى په كومه ذبيحه چه د الله تعالى نوم نه وى اخستې شوې هغه مه خورئى.

الحكم: داحكم ابن عتيبه دې. ددوى حالات كتاب العلم باب السمر بالعلم لاندې تيرشوى دى. (۱)

---

(۱) فتح البارى: ۵۳۸/۱الكنزالمتوارى: ۲۶۴/۳.

(۲) الكنزالمتوارى: ۲۶۴/۳الدرالمختار كتاب الطهارة: ۳۲۱/۱دار علم الكتب.

(۳) كشف البارى: ۳۹/۴.

(۴) صحيح البخارى كتاب التيمنى باب قول النبى صلى الله عليه وسلم: لواستقبلت من أمرى ما استدبرت رقم الحديث ۷۲۳۰.

تخريج: دا اثر امام بغوی رحمه الله الجعديات كښې علي بن الجعد عن شعبة عن الحكم په طريق سره موصولاً ذكركړې دې. (۲)

دمذكوره تعليق مطلب: د حكم بن عتيبه رحمه الله د قول مطلب دادې چه كه چرې هم ماته د جنابت په حالت كښې هم د ځاروی د ذبح كولو نوبت راشي نو زه به نی ضرور ذبح كوم ځكه چه دالله تعالی ارشاد دې دهغه ذبيحه نه مه خورئی په كوم چه دالله تعالی نوم نه وی اخستې شوې او جنبی د الله تعالی نوم اخستې شی. په دې وجه كه د جنابت حالت كښې هم د ذبيحې كولو نوبت راشي نو زه به نی ضرور ذبح كوم.

د مذكوره تعليق مقصد: ددې اثر نه هم دامام بخاری رحمه الله مقصد د جبی اوحائضه دپاره د قراءت په جواز باندې استدلال كول دی اوداستدلال طريقه داسې ده چه په اثركښې ذكركړې شوې ايت مبارك تقاضاده چه د فعل ذبح دپاره شرعاً دالله تعالی ذكر مستلزم دې اوحكم رحمه الله فرمائی چه كله د جنبی كيدو په حالت كښې د ذبح كولو موقع راغله نوبيابه هم زه ذبح كوم. ددې نه معلومه شوه چه د جنبی دپاره دالله تعالی ذكر جائزدې. هم ددې نه داهم معلومه شوه چه د جنبی دپاره تلاوت هم جائز دې ځكه چه ذكرعام دې تلاوت وغيره تلاوت دواړو ته شامل دې. (۳)

ددې نه هم د تلاوت په جواز باندې استدلال نه شی كيدې ځكه چه د ذبح په وخت د الله تعالی ذكرضروری دې دې د پاره چه د يوآيت تلاوت كول اود الله د ذكر اجازت دحائضه اوجنبی د پاره د جمهورو په نيز هم شته. بله دا خبره اول هم تيره شوې ده چه دلته زيات استدلال عموم ذكرسره كړې شوې دې اود عموم ذكر نه استدلال صحيح نه دې ځكه چه ذكراو اذكار اود قرآن مجيدتلاوت ددواړو په احكام كښې فرق دې. (۴)

واضحه دې وی چه دامام بخاری رحمه الله صرف دوه آثار (اثر ابراهيم نخعی) او (د ابن عباس رضي الله عنهما اثر) نی داسې پيش كړل چه د قرآن پاك دقراءت په جواز باندې څه دليل جوړيدې شی اود هغې جوابات هم بيان كړې شوی دی. په باقی آثارو كښې د قرآن پاك د قراءت د سر نه ذكر نشته په دې وجه دهغې نه په جواز قراءت باندې استدلال هم صحيح نه دې. ځكه چه د دې په خلاف صريح روايات د حائضه اوجنبی په حق كښې د قراءت د ممانعت موجود دی سره ددې چه كه د امام بخاری په نيز صحت ته نه دی رسيدلی ليكن چونكه روايات زيات دی اود بعض نه بعض ته تقويت هم ملاويږی په دې وجه هغه قابل د حجت او استدلال هم دی.

په دې موقع باندې حضرت علامه انور شاه كشميری رحمه الله فرمائی چه پخپله امام بخاری په صلاة الليل كښې د حضرت عبدالله بن رواحه رضي الله عنه د مشهورې قصې يوه ټكړه ذكركړې ده كومه چه په اشعارو مشتمل ده.(۵) اوكومه چه امام دارقطنی رحمه الله په تفصيل سره ذكركړې ده. په دې كښې ددې خبرې دليل دې چه جنبی قرآن نه شی لوستلې هغه تفصيل دادې:

---

[۱] كشف الباري: ٤١٦/٤.

[۲] فتح الباري: ۵۳۸/۱عمدة القاري: ۲۷۵/۳.

[۳] فتح الباري: ۵۳۸/۱عمدة القاري: ۲۷۵/۳.

[۴] أنوار الباري: ٤١٩/١٠.

[۵] رواه البخاری فی التهجد باب فضل من تعر من الليل رقم الحديث:۱۱۵۵.

«حدثنا محمد بن مخلد، حدثنا العباس بن محمد الدوري (ح) وحدثنا إبراهيم بن دبيس بن أحمد الحداد، حدثنا محمد بن سليمان الواسطي، قالا: حدثنا أبونعيم...... عن عكرمة قال: كان ابن رواحة مضطجعاً إلى جنب امرأته، فقام إلى جارية له في ناحية الحجرة، فرأته على جاريته، فرجعت إلى البيت، فأخذت الشفرة، ثم خرجت وفزع فقام، فلقيها تحمل الشفرة، فقال: مهيم؟ فقالت: لو أدركتك حيث رأيتك لوجأت بين كتفيك بهذه الشفرة، قال: وأين رأيتني؟ قالت: رأيتك على الجارية، فقال: ما رأيتني، قال: وقد نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم أن يقرأ أحدنا القرآن وهو جنب، قالت: فاقرأ، فقال:

أتانا رسول الله يتلو كتابه كما لاح ... مشهور من الفجر ساطع

أتى بالهدى بعد العمى فقلوبنا ... به موقنات أن ما قال واقع

يبيت يجافي جنبه عن فراشه ... إذا استقلت بالمشركين المضاجع

فقالت: آمنت بالله وكذبت البصر، ثم غدا على رسول الله صلى الله عليه وسلم فأخبره فضحك، حتى بدت نواجذه.»[1]

ترجمه: د حضرت عکرمه رحمه الله نه روایت دې چه ابن رواحه رضي الله عنه خپلې بي بي سره یوطرف ته پروت وو چه بیا هغه خپلې وینځې له لاړو چه د کمرې په یو ګوټ کښې وه او هغې سره نې جماع اوکړه. په دې کښې د هغوی بي بي رابیداره شوه نوهغې خپل خاوند په خپل ځائې باندې اونه لیدلو، هغه اودرېده اوبهر لاړه، نوهغې خپل خاوند وینځې سره په جماع کولو باندې اولیدلو، هغه کورته راغله او چاړه نې راواخسته راغله، ابن رواحه رضي الله عنه اوویرېدلو او اودرېدو، نوهغوی خپله بي بي اولیدله چه چاړه په لاس ولاړه ده. هغوی خپلې بي بي ته اوونیل څه خبره ده؟ بي بي جواب ورکړو که چرې ما ته اوس هم په هغه حالت کښې لیدلې وې نوخامخا به مې دا چاړه ستاد دواړو اوږو په مینځ کښې ورخښوله. ابن رواحه رضي الله عنه اوونیل تا زه کوم ځائې اولیدلم؟ بي بي جواب ورکړو ته مې وینځې سره په جماع کولو باندې اولیدلې، نو ابن رواحه رضي الله عنه اوونیل چه بیا تا زه اونه لیدلم، هغوی اوفرمائیل چه حضورپاك په حالت د جنابت کښې د قرآن لوستلو نه منع فرمائیلې ده. بي بي ورته اوونیل بیا لوستلو سره واوره وه، نوابن رواحه رضي الله عنه اوونیل راغلو مونږ له د الله رسول صلی الله علیه وسلم چه د الله تعالی د کتاب تلاوت هغه وخت کوی کله سحر راڅیږی. حضورپاك مونږ د ګمراهئی نه اوویستلو او صحیح لار نې راته اوخودله. په دې وجه زمونږ زړه پوره یقین لرې چه څه تاسو اوفرمائیل هغه به ضرور واقع کیږی. ته شپه د بسترې نه جدا تیره وې کوم وخت چه په مشرکانو باندې خپلې بسترې درنیږی. په دې باندې بي بي اوونیل زه په الله تعالی باندې ایمان راوړم اود خپل بصارت تکذیب نې اوکړو. بیا ابن رواحه رضي الله عنه د حضورپاك په خدمت کښې حاضر شو اوخپله واقعه نې ورته بیان کړه. نو حضورپاك ددې په اوریدو سره دومره اوخندل چه دحضورپاك غاښونه مبارك ښکاره شو.

علامه انور شاه کشمیری رحمه الله فرمائی چه ددې روایت نه معلومه شوه چه د صحابه کرامو په زمانه کښې ټول په دې خبر وو چه د جنبي دپاره د قرآن لوستل منع دی. چنانچه د عبدالله بن رواحه رضي الله عنه بي بي هم چه قرآن مجیدنې غیر قرآن سره ممیز اوجدا کولې نه شو په دې خبره باندې پوهیدله او هم په دې وجه نه یوازې د عبدالله بن رواحه رضي الله عنه په خبره باندې مطمئن شوه بلکه خپله ټوله غصه نې ختمه کړه اوخپله دسترګو لیدلې واقعه نې هم دروغ کړه.[2]

---

[1] رواه الدارقطني في كتاب الطهارة باب في النهى للجنب والحائض عن قراءة القرآن: ۲۱۶-۲۱۷/۱ رقم الحديث: ٤٣٢ ط:مؤسسة الرسالة.

[2] فيض الباري: ٤٩٢/١ أنوار الباري: ٤١٤/١٠.

د مذكوره تعليق ترجمة الباب سره مناسبت: د دې تعليق هم ترجمة الباب سره هم هغه مناسبت دې كوم چه د تيرو شوو پنځو وارو تعليقاتوته دې.

الحديث الأول

[۲۹۹]-حَدَّثَنَا أَبُونُعَيمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُالعَزِيزِبْنُ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَبْدِالرَّحْمَنِ بْنِ القَاسِمِ، عَنِ القَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لاَنَذْكُرُإِلَّا الحَجَّ، فَلَمَّا جِئْنَا سَرِفَ طَمِثْتُ، فَدَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا أَبْكِي، فَقَالَ: «مَا يُبْكِيكِ؟» قُلْتُ: لَوَدِدْتُ وَاللَّهِ أَنِّي لَمْ أَحُجَّ العَامَ، قَالَ: «لَعَلَّكِ نُفِسْتِ؟» قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: «فَإِنَّ ذَلِكِ شَيْءٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَى بَنَاتِ آدَمَ، فَافْعَلِي مَا يَفْعَلُ الحَاجُّ، غَيْرَأَنْ لاَ تَطُوفِي بِالْبَيْتِ حَتَّى تَطْهُرِي»[1][ر ۲۹۰]

ترجمه: حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي چه مونږ رسول الله ﷺ سره اووتلو، زمونږ اراده بغيرد حج نه بل څه نه وه. كله چه مونږ مقام سرف ته راغلو نو په ما حيض راغلو. ماله رسول الله ﷺ راغلو نوما ژړل. حضورپاك تپوس اوكړو ولې ژاړې؟ ما اووئيل چه افسوس ما دې كال د حج اراده نه وه كړې، حضورپاك اوفرمائيل زما په خيال ستا حيض راغلې دې. ما اووئيل اوجي. حضورپاك اوفرمائيل دا څيز خو الله تعالى د آدم عليه السلام د لونړو دپاره ليكلې دې. په دې وجه ته چه تركومې پورې پاكه نه شې د بيت الله د طواف نه علاوه ټول اعمال د حاجيانو په شان پوره كړه.

تراجم رجال:

أبونعيم: دا ابونعيم فضل بن دكين رحمه الله دې. ددوى حالات كتاب الإيمان باب فضل من استبرأ لدينه لاندې تيرشوى دى.[2]

عبدالعزيز بن أبي سلمة: دا مشهور فقيه ومحدث عبدالعزيز بن عبدالله بن ابى سلمه الماجشون رحمه الله دې. ددوى حالات كتاب العلم باب السوال والفتيا عند رمى الجمار لاندې تيرشوى دى.[3]

عبدالرحمن بن قاسم: داعبدالرحمن بن القاسم بن محمدبن ابى بكر الصديق رضي الله عنه دې. ددوى حالات كتاب الغسل باب هل يدخل الجنب يده في الإناء قبل أن يغسلها الخ لاندې تيرشوى دى.

قاسم بن محمد: دا قاسم بن محمد بن ابى بكرالصديق رحمه الله دې. د دوى حالات كتاب الغسل باب من بدأبالحلاب أوالطيب عند الغسل لاندې تيرشوى دى.

عائشة: دا ام المؤمنين حضرت سيده عائشه بنت ابى بكر صديق رضي الله عنهما ده. ددوى حالات «بدء الوحى» ددويم حديث لاندې تفصيلاً تيرشوى دى.[1]

---

[1]) قوله:"عائشة : الحديث مرتخريجه في باب الأمر بالنفساء إذا نفسن، تحت رقم الحديث: ۲۹٤.

[2]) كشف البارى: ۶۶۹/۲

[3]) كشف البارى: ۵۱۸/٤.

شرح حديث: ددې حديث سره متعلق ټول ابحاث باب الأمر بالنفساء إذا نفسن لاندې تيرشوي دي.

دحديث ترجمة الباب سره مناسبت: دحديث ترجمة الباب سره هم هغه مناسبت دې کوم چه دتيرو تعليقاتو دې.

۸-باب: الاستحاضة

ماقبل سره ربط: علامه عيني فرمائي چه باب الاستحاضة د باب سابق سره مناسبت دادې چه دواړه هم (دم حيض او دم استحاضه) د ښځو داحکامو نه دي.[۲] چنانچه ددې باب نه وړاندې امام بخاري رحمه الله د ښځودپاره دحيض مختلف احکام بيان کړل او اوس د ښځودپاره دم اسحاضه حکم بيانوي.

يوبل مناسبت داهم بيانولې شي چه په دم حيض اودم استحاضه کښې فرق کول ډير مشکل دی.[۳] او هم په دې وجه صحابياتوته به هم شك پيدا کيدلو. په دې وجه امام بخاري رحمه الله باب الاستحاضه راوړلو سره دغه اشتباه لرې کول غواړي.[۴]

حضرت شيخ الحديث زکريا رحمه الله فرمائي زما حضرت (يعني خليل احمدسهارنپوري) نورالله مرقده فرمائيل ما څلويښت کاله بخاري شريف اوخودلو ليکن په دې باب باندې پوهه نه شوم. خيال مې وو چه د "بذل" ليکلو په وخت به په پوهه کښې راشي خو بيا هم تراوسه پورې پوهه نه شوم.[۵]

مطلب ددې خبرې دادې چه مستحاضه ښځې د چا ذکر چه ابواب استحاضه په مختلف رواياتوکښې راغي په هغې کښې دومره اختلاف دې چه څه تعيين نه شي کيدې چه مونږ د يو متعلق څه حکم دمعتاده يا متميزه کيدو اولګوو چاچه ددې خلاف ليکلي وی دهغه ترديد اوکړو. په دې باب باندې چه څومره قدرې په وضاحت او تفصيل سره کلام امام ابوداؤد رحمه الله کړې دې بل چا نه دې کړې. امام بخاري رحمه الله صرف هم يو باب ذکرکړې دې اومسئله ئې اوخودله چه د استحاضه حکم دادې چه کله د حيض موده ختمه شي نو يوخل دې غسل اوکړي بس هم دغه کافي دې. امام بخاري رحمه الله استحاضه په تفصيل سره نه ده بيان کړې دکوم وجه چه داده په دې باب کښې چه کوم احاديث دی په هغې کښې تعارض دې يابيا هغه احاديث او روايات احکامات نه دی علاجات دی اويا بيا چونکه هغه احاديث انواع مختلفه باندې محمول دی په دې وجه ئې تعرض اونه کړو.[۶]

دترجمة الباب مقصد

دعلامه رشيداحمدګنګوهي رحمه الله رائې: حضرت مولانا رشيداحمدګنګوهي رحمه الله فرمائي دامام بخاري رحمه الله مقصد په دې ترجمة الباب سره د استحاضه حکم بيانول دي.[۷]

---

[۱] كشف الباري: ۲۹۱/۱.
[۲] عمدة القاري: ۲۷۶/۳.
[۳] فيض الباري: ٤٩٤/١.
[۴] أنوارالباري: ٤٢٢/١٠.
[۵] الكنزالمتواري: ۲۶۵/۳ تقرير بخاري: ۳۰۹/۲.
[۶] الكنزالمتواري: ۲۶۵/۳ تقرير بخاري: ۳۰۹/۲.
[۷] لامع الدراري: ۲۶۶/۳.

ددې تفصيل دادې چه د باب استحاضه په سلسله کښې په کثرت سره احاديث راغلي دي دکوم نه چه ډير زيات مختلف احکام ثابتيږي. دا احاديث امام ابوداؤد رحمه الله او امام طحاوي رحمه الله په تفصيل سره ذکرکړي دی. امام ابوداؤد رحمه الله خو دهريو حکم دپاره يو مستقل باب او ترجمه قائم کړي ده لکه چه **الغسل لکل صلاة، الجمع بين الصلاتين، الغسل مرة عند انقضاء الحيض، الغسل کل يوم مرة، الغسل عند الطهر خاصة.** وغيره وغيره. ددې مختلف احکامو نه هريو حکم يونه يو امام اختيارکړې دې او په دې سلسله کښې د جمهور فقهاؤ او ائمه اربعه مذهب دادې چه د حيض په ختميدو باندې يو ځل غسل کول واجب دی سره ددې چه د ائمه اربعه په انقضاء حيض او اختتام حيض مسئله کښې اختلاف دې چه آيا د انقضاء حيض د حکم مدار به په عادت باندې وی اوکه په تميزباندې. او امام بخاری رحمه الله چه په ترجمة الباب کښې کوم حديث ذکرکړې دې هغه هم د جمهورو د مذهب تائيدکوی د کوم نه چه معلوميږی په دې مسئله کښې امام بخاری رحمه الله جمهورو سره دې اودهغوی د مذهب تائيد کوی.[1]

دترجمة الباب د مقصدسره متعلق يواشکال: په دې باندې دې دا اشکال نه وی چه حديث الباب کښې خو د سره دغسل ذکرنشته؟

د اشکال جواب: څکه چه ډير زر «**باب إذا حاضت في شهر ثلاث حيض**» لاندې بعينه هم ددې روايت ذکر دې او په هغې کښې د غسل تصريح ده. چنانچه د روايت په آخره کښې «**ولکن دعی الصلاة قدر الأيام التي کنت تحيضين فيها ثم اغتسلی وصلی**» اوداد امام بخاری رحمه الله د تراجم په حواله سره صنيع دې چه هغه کله دترجمه لاندې داسې احاديث ذکر کوی چه په ترجمة الباب باندې بالکل دلالت نه کوی مګر ددغه صنيع نه دامام بخاری رحمه الله مقصود په هغه روايت اوحديث سره نورو طرفوته اشاره کول وی کوم سره چه امام بخاری رحمه الله داحديث په خپل صحيح کښې په نورو مقاماتو کښې هم ذکرکړې وی. او هغه حديث د دغه نورو طرق په اعتبار سره صراحت سره ترجمة الباب باندې دلالت کوی. لهذا دا ترجمه د شيخ الهند رحمه الله ذکرکړې شوې اصول تراجم نه يولسم اصل سره متعلق ده.[2]

دترجمه مقصدسره متعلق دويم قول: دويم قول داهم دې چه د امام بخاری رحمه الله مقصد د ترجمة الباب سره يو مشهورې اختلافی مسئلې طرف ته اشاره کول دی چه په خاص توګه حنفيه اومالکيه په مينځ کښې ډيره مختلف فيه ده اوهغه مسئله دا ده چه د انقضاء حيض مدار به په عادت باندې وی که تميز الوان باندې. احناف عادت معتبرګرځوی اومالکيه ددې برعکس صرف تميزالوان معتبرګرځوی. امام شافعی رحمه الله اوامام احمد رحمه الله ددوارو اعتبارکوی عادت د معتاده محضه په حق کښې او تميز د مميزه محضه په حق کښې. که چرته دوارو کښې اشتباه وی نوامام شافعی رحمه الله تميز الوان او امام احمد رحمه الله عادت ته ترجيح ورکوی.[3]

امام بخاری رحمه الله په دې ترجمه سره هم دې اختلاف طرف ته اشاره فرمائيلې ده او د باب روايت سره ئې د فريقين د دلائل طرف ته هم اشاره کړې ده. ليکن څه فيصله ئې نه ده کړې. چنانچه «**إذا أقبلت الحيضة**» سره ئې تميزالوان طرف ته اشاره کړې څکه چه اقبال او ادبار د مالکيه وغيره په نيز دتميزالوان

---

[1] لامع الدراری: ۲۶۶/۳.

[2] الکنزالمتواری: ۲۶۶/۳.

[3] حواله بالا.

دپاره مصطلح دی. او «ذهب قدرها» سره نې عادت طرف ته اشاره اوکړه لکه چه دا الفاظ پخپله په عادت باندې صریح دلالت کوی.[1]

بل ددې قول مطابق مذکوره ترجمه د شیخ الهند رحمه الله د اصول تراجم نه څلورم اصل سره متعلق ده.[2]

دحضرت مولانا شبیراحمدعثمانی رحمه الله رائې: حضرت مولانا شبیراحمدعثمانی رحمه الله فرمائی چه امام بخاری رحمه الله دا خودل غواړی چه دحیض اواستحاضه احکام مختلف دی. استحاضه یو عذر دې په کوم کښې چه به مستحاضه مونځ هم کوی روژه به هم ساتی او په دې کښې د مباشرت هم ممانعت نشته دې.[3]

الحديث الأول

[٣٠٠]- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ: قَالَتْ فَاطِمَةُ بِنْتُ أَبِي حُبَيْشٍ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ص:٦٩]: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي لَا أَطْهُرُ أَفَأَدَعُ الصَّلَاةَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّمَا ذَلِكِ عِرْقٌ وَلَيْسَ بِالْحَيْضَةِ، فَإِذَا أَقْبَلَتِ الْحَيْضَةُ فَاتْرُكِي الصَّلَاةَ، فَإِذَا ذَهَبَ قَدْرُهَا، فَاغْسِلِي عَنْكِ الدَّمَ وَصَلِّي»[4]- [ر ٢٢٦]

ترجمه: حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی حضرت فاطمه بنت جیش رضي الله عنها رسول اکرم صلى الله عليه وسلم ته اووئیل اې دالله رسوله! زه خو هډو پاکیږم نه، نو آیا زه بالکل مونځ پریږدم؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم اوفرمائیل داد رګ وینه ده د حیض نه ده، په دې وجه کله چه د حیض ورځې (په کوم کښې چه اول په تاباندې دعادت مطابق حیض راتلو) راشی نومونځ پریږده اوکله چه (د اندازې مطابق) هغه ورځې تیرې شی نو وینه اووینځه اومونځ کوه.

تراجم رجال

عبدالله بن یوسف: دا مشهور امام اومحدث ابومحمدعبدالله بن یوسف تنیسی کلاعی دمشقی رحمه الله دې. ددوی تفصیلی حالات كتاب العلم باب ليبلغ العلم الشاهد الغائب لاندې تیرشوی دی.[5]

مالک: دا امام دارالهجره مالک بن انس بن مالک بن ابی عامربن عمرو الاصجی رحمه الله دې. ددوی تفصیلی حالات كتاب الإيمان باب من الدين الفرار من الفتن لاندې تیرشوی دی.[6]

---

[1] الكنز المتوارى: ٢٦٧/٣.

[2] الكنز المتوارى: ٢٦٧/٣. والأ الرابع أنه قد يترجم بمسئلة اختلفت فيها الأحاديث. فيأتي بتلك الأحاديث على اختلافها ليقرب إلى الفقيه من بعده أمرها. مثاله: (باب خروج النساء إلى البراز) جمع فيه حديثين مختلفين. انتهى. قلت: هذا أصل مطرد معروف عندالشراح. يعبرون عنه بأن الروايات التى لايترجح إحداهما على الأخرى عندالمصنف. لا يجزم بالحكم فى الترجمة..... الخ (الكنز المتوارى: ٣٥٣/١).

[3] فضل البارى: ٤٧٥/٢.

[4] قوله: "عائشة : الحديث مرتخريجه فى كتاب الوضوء باب غسل الدم رقم الحديث: ٢٢٨.

[5] كشف البارى: ١١٣/٤.

هشام بن عروة: داهشام بن عروة بن الزبير بن العوام قرشي رحمه الله دي. ددوى تفصيلي حالات كتاب الإيمان باب أحب الدين إلى الله أدومه لاندې تير شوى دى.[٢]

عروة: دا مشهور تابعي عروة بن الزبير بن العوام بن خويلد بن اسد قرشي رحمه الله دې. د دوى تفصيلي حالات كتاب الإيمان باب أحب الدين إلى الله أدومه لاندې تيرشوى دى.[٣]

عائشة: دا ام المؤمنين سيده عائشه بنت ابى بكر الصديق رضي الله عنها ده. د دوى حالات بدء الوحي دويم حديث لاندې تيرشوى دى.[٤]

شرح حديث

قولها:: لاأطهر: حضرت فاطمه بنت جيش رضي الله عنها پوهيدله چه حيض د مونځ او روژې نه مانع دې لكه چه دامام ابوداؤد رحمه الله وغيره د روايت نه معلوميږى. په دې روايت كښې دى: «إني امرأة أستحاض حيضة كثيرة شديدة، فماترى فيها قد منعتني الصلاة والصوم الخ» يعنى زه يوه داسې ښځه يم په چاچه شدت او زياتوالى سره وينه راځي نو په داسې صورت كښې زما دپاره څه حكم دې؟ اودې وينې خو زه د مونځ اوروژې نه منع كړې يم.[٥]

ليكن د وينې د تسلسل د وجې نه په حضرت فاطمه بنت جيش رضي الله عنها باندې دا امر مشتبه شوې وو چه دحيض حكم ختم شو كه هغه هم دوينې د دې تسلسل د وجې نه باقى دې؟ ځكه چه دهغې گمان دا وو چه دحيض نه پاكي او طهارت د دم حيض په منقطع كيدوباندې حاصليږى په دې وجه هغې د وينې يو شان راتلل عدم طهارت سره تعبيركولو سره اوفرمائيل: «لا أطهر» او بيائې هم ددغه اشتباه د لرې كولو دپاره پوښتنه اوكړه چه حضورپاك په داسې حالت كښې مونځ پريږدم؟[٦]

قوله:: عرق: دا لفظ دعين كسره سره استعماليږى اودلته ددې لفظ نه د هغه رگ طرف ته اشاره مقصود ده كوم ته چه عازل وائى.[٧]

قوله:: وليس بالحيضة: حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه دا لفظ په حديث كښې دوارو خايونوكښې د حاء فتحه سره دې. امام خطابى رحمه الله اكثر، بلكه ټولو محدثينو حضراتو هم دغه شان نقل كړې دې.[٨] امام نووى رحمه الله فرمائى چه هم د حاء فتحه سره متعين دې ځكه چه داد رسول الله صلى الله عليه وسلم مراد سره ډير نيزدې دې. په دې وجه مقصود اثبات استحاضه اونفى د حيض ده اودا مقصود هم دحاء فتحه سره

---

[١] كشف البارى: ٨٠/٢.
[٢] كشف البارى: ٤٣٢/٢.
[٣] كشف البارى: ٤٣٦/٢.
[٤] كشف البارى: ٢٩١/١.
[٥] فتح البارى: ٥٣١/١ إرشادالسارى: ٥٤٨/١ معارف السنن: ٤٧٧/١.
[٦] فتح البارى: ٥٣١/١ إرشادالسارى: ٥٤٨/١ معارف السنن: ٤٧٧/١.
[٧] شرح الكرمانى: ١٧٤/٣.
[٨] فتح البارى: ٥٣٩/١.

حاصلیږي. [1]بل دا چه په کسره د حاء هم لوستلې شي که چرې مراد مقصود د حیض د حالت نفي وي. [2] علامه کرماني رحمه الله فرمائي دديې نه معلومه شوه چه دمستحاضه حکم په ټولو احکاموکښې د پاکو ښځو په شان دې سوا دهغه احکامو چه د یودلیل لاندې مستثنٰی وي. [3]

قوله:: فاغسلي عنك الدم وصلي: أي: بعدالاغتسال، مراد دادې چه کله چه د حیض ورځې تیرې شي نو وینه اووینځه اوبیا د غسل نه پس مونځ کوه. سره ددې چه په دې روایت کښې د اغتسال تصریح نشته لیکن وراندې تلوسره «باب إذا حاضت في شهر ثلاث حيض» کښې هم په دې حدیث کښې د اغتسال تصریح هم ده مګر په هغه روایت کښې د غسل دم تصریح نشته. چنانچه په هغه روایت کښې دي: «ثم اغتسلي وصلي». مذکوره روایت او راتلونکې روایت دواړه د اصحاب هشام نه نقل دي خکه چه مالك بن انس رحمه الله اوابواسامه رحمه الله دواړه د هشام بن عروه رحمه الله شاګردان دي. [4]

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه دامذکوره اختلاف (یعنی بعض روایاتوکښې د اغتسال ذکر او غسل دم عدم ذکر او بعض روایاتوکښې ددې برعکس کیدل) د هشام بن عروه رحمه الله د اصحاب په مینځ کښې شوی دی اوټول هم ثقه رواة دي او په صحیحین کښې ددوی روایات موجود دي. لهذا دا لفظي اختلاف به په دې باندې محمول کولې شي چه هر یو راوي په خپل خپل اعتبارسره غیرواضح امر به ذکر کولوباندې اکتفاکړې ده. چنانچه بعض رواة غسل دم ذکر کولو باندې اکتفا اوکړه اوبعض اغتسال ذکرکولو باندې اکتفااوکړه. [5]

حیض او استحاضه کښې فرق اودتمیز صورتونه اوپه هغې کښې د ائمه اختلاف: داخبره اول تیره شوې ده چه حیض اواستحاضه کښې د فرق اوتمیز هم دوه صورتونه دي. الوان (رنګ) سره، یا ایام عادت سره. احناف حضرات ایام عادت او مالکیه حضرات الوان معتبرګرځوي او حنابله اوشوافع د دواړو اعتبارکوي اوکه چرې په دواړو کښې اشتباه وي نو امام شافعي رحمه الله تمییزالوان اوامام احمد رحمه الله د ایام عادت اعتبارکوي.

دلته په روایت کښې «إذا أقبلت الحيضة» الفاظ دي. د ائمه ثلاثه په نیز داقبال معنی ده کله چه توره وینه راتلل شروع شي اود ادبارمعنی ده کله چه توره وینه ختمه شي. نودا اقبال او ادبار د محدثینو حضراتو دوه اصطلاحات دي اوهم ددې نه ائمه ثلاثه استدلال کوي. احناف حضرات فرمائي داچه کوم د اقبال اوادبار معنی بیان کړې شوې دی داد حدیث نه ثابت نه دی بلکه د خپل خان نه دي لهذا داپه مونږ باندې حجت نه دی. زمونږ په نیز د اقبال معنی وراندې طرف ته راتلل اود ادبار معنی شاطرف ته تلل دي. لهذا د اقبال معنی د حیض عادت سره راتلل اود ادبار معنی دحیض تلل دعادت سره، شوه. هم په دې وجه زمونږ په نیز د تمیز الوان اعتبار نشته اوزمونږ دلیل هم دغه حدیث دې چه دلته د أقبلت معنی هم هغه ده کومه چه مونږ بیان کړه ځکه چه ددې مقابل أدبرت نه راخي بلکه إذاذهب

---

[1] فتح الباري: ۵۳۹/۱ شرح الکرماني: ۱۷٤/۳.

[2] فتح الباري: ۵۳۱/۱ دارالسلام.

[3] شرح الکرماني: ۱۷٤/۳.

[4] فتح الباري: ۵۳۱/۱.

[5] حواله بالا.

قدرهأ دي. د كوم نه چه معلومه شوه د ادبار معنی ده دحيض وخت ختميدل، لهذا په دې سره تمييز الوان باندې استدلال نه شی کيدې.[۱]
بهرحال قطع نظر ددې نه چه د حيض او استحاضه په مينځ کښې فرق به دالوان په ذريعه کيږی يا دعادت په ذريعه د ائمه اربعه رحمهم الله په دې باندې اتفاق دې چه دانقطاع حيض نه پس به صرف يو خل غسل واجب وی. بيا که دحيض نه پس د استحاضه شکل وی نوداحنافو په نيز به دهرمونځ دپاره اودس کول ضروری وی اود دويم مونځ وخت راتلونه وړاندې وړاندې په وخت کښې د وخت د فرائض نه علاوه نور فرائض او نوافل هم ادا کولې شی اوکله چه د دويم مونځ وخت راخی نودهغې دپاره به جدا اودس کول وی اوهم دغه د امام احمد رحمه الله هم مذهب دې.[۲]
شوافع حضرات فرمائی دهرمونځ دپاره به اودس کوی او په يواودس سره به هم يو فرض اداکولې شی کوم سره چه تبعاً نوافل هم صحيح دی. لکه چه د شوافع په نيز د هر مونځ دپاره اودس ضروری دې اود احنافو اوحنابله په نيز د هر وخت د مونځ دپاره اودس ضروری دې.[۳]
مالکيه فرمائی چه دمستحاضه او معذور په حق کښې عذر هيڅ کله ناقض وضو نه وی. که د يومونځ دپاره ئې اودس اوکړو نودهغې نه پس د دويم مونځ د وخت په راتلو باندې نوې اودس ضروری نه دې صرف د استحباب په درجه کښې دې. الآيه چه د نقض وضو څه بل سبب پيښ شوې نه وی نو په داسې صورت کښې به نوې اودس کول وی.[۴]
په دې مقام باندې حافظ ابن حجر رحمه الله دامام شافعی رحمه الله مذهب ته د جمهورو مذهب وئيلې دې ليکن دا صحيح نه دی ځکه چه «المغنی فی فقه الإمام أحمد رحمه الله»[۵] د عبارت نه صفامعلوميږی چه د امام احمدبن حنبل رحمه الله مذهب د امام ابوحنيفه رحمه الله د مذهب نه مختلف نه دې.[۶]
فائده: علامه عينی رحمه الله د فائده په عنوان سره دهغه ښځو نومونه ذکرکړی دی چاته چه په عهدنبوی کښې د استحاضه بيماری شوې وه. هغه نومونه دادی. ① ام حبيبه بنت جحش ② زينب ام المؤمنين ③ اسماء اخت ميمونه ④ فاطمه بنت ابی جيش ⑤ حمه بنت جحش ⑥ سهله بنت سهيل ⑦ زينب بنت جحش ⑧ سوده بنت ذمعه ⑨ زينب بنت ام سلمه ⑩ اسماء بنت مرشد الحارثيه ⑪ باديه بنت غيلان.[۷]
حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی ددې روايت نه معلومه شوه چه د ښځې دپاره په خپل ذات پخپله د ښځو متعلق مسائل د سړی نه تپوس کول جائزدی. دغه شان د ضرورت په موقع باندې د ښځې د آواز اوريدو جواز هم معلوم شو.[۸]

---

[۱]) الكنز المتواری: ۲۶۷/۳.
[۲]) فتح الباری: ۵۳۱/۱ معارف السنن: ۴۸۱/۱ فضل الباری: ۴۷۵/۲ إرشادالساری: ۵۴۷/۱.
[۳]) فتح الباری: ۵۳۱/۱ معارف السنن: ۴۸۱/۱ فضل الباری: ۴۷۵/۲ إرشاد الساری: ۵۴۷/۱.
[۴]) حواله بالا.
[۵]) المغنی لابن قدامة: ۲۰۷/۱.
[۶]) معارف السنن: ۴۸۱/۱.
[۷]) عمدة القاری: ۲۷۷/۳.
[۸]) فتح الباری: ۵۳۲/۱-۵۳۱.

دحديث ترجمة الباب سره مناسبت: په مذكوره حديث اوترجمة الباب كښې مناسبت واضحه دې اوهغه داسې چه دا باب د استحاضه د حكم په بيان كښې دې او په حديث كښې هم ددې حكم بيان كړې شوې دې.(١)

۹-باب: غَسْلِ دَمِ الْحَيْضِ

ماقبل سره ربط: علامه عينى رحمه الله فرمائى چه داباب د دم حيض د وينځلوبيان كښې دې. اوددې باب سابقه باب سره مناسبت دادې چه د دواړو تعلق د ښځو مسائلوسره دې.(٢) نور فرمائى چه بعض نسخوكښې ترجمة الباب **غسل دم الحيض** او بعض نسخوكښې **غسل دم الحائض** په الفاظوسره دې. او كتاب الوضوء كښې هم امام بخارى رحمه الله دې ترجمة الباب سره يو شان يوه ترجمه قائمه كړې ده يعنى **باب غسل الدم** علامه عينى رحمه الله او حافظ ابن حجر رحمه الله په دې دواړوابواب كښې فرق داسې كړې دې چه دا ترجمة الباب خاص دې او كتاب الوضوء كښې عام دې. لكه چه دا د تخصيص بعدالتعميم دقبيل نه دې. (٣)

شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمائى چه زما په نيزدا ترجمه شارحه ده. چونكه په حديث كښې د **نضح** لفظ دې د كوم معنى چه د شيندلو ده او د غسل نه مراد وينځل دى نو په ترجمة الباب كښې لفظ **غسل** راوړلوسره امام بخارى رحمه الله اوخودل چه د **نضح**نه مراد **غسل** دې.(٤)

د حضرت مولانا رشيداحمدګنګوهى رحمه الله رائې: حضرت مولانا رشيداحمدګنګوهى رحمه الله فرمائى امام بخارى رحمه الله اول **باب غسل الدم** راوړلې دې. په كوم كښې چه د هرې وينې دٌ وينځلو حكم معلومېږى اودې سره نى باب غسل المني راوړلې وو په كوم سره چه د غسل منى په حكم كښې څه نرمى اوآسانى هم واضحه وه. اوس دلته د دم حيض د وينځلو جدا حكم په دې وجه ښائى چه كيدې شى څوك خيال اوكړى لكه څنګه چه غسل منى كښې عام اواكثرى ابتلاء په سبب سره تخفيف شوې وو دغه شان د دم حيض په وينځلوكښې هم تخفيف كيدې شى. ددې خيال لرې كول نى اوكړو او وئى خودل چه ددې حكم هم د نورو وينو په شان دې چه په پوره اهتمام سره د نورو نجاستونو په شان وينځل دى. لكه د غسل منى په حكم كښې خلاف قياس د شريعت نه ثابت شوى دى په كوم چه نور نجاستونه قياس كولې نه شى. (٥)

دعلامه شبيراحمدعثمانى رحمه الله رائې: علامه شبيراحمدعثمانى رحمه الله فرمائى چونكه دحيض وينه په كوم كښې چه ناپاكئى سره سره نوره خرابى هم ده په دې وجه ددې په وينځلوكښې د مبالغې ضرورت دې. لهذا امام بخارى رحمه الله په دې ترجمة الباب كښې هم ددغه مبالغه غسل كيفيت بيانول غواړى.

---

(١) عمدة القارى: ۲۷۶/۳.

(٢) عمدةالقارى: ۲۷۷/۳.

(٣) عمدة القارى: ۲۷۷/۳فتح البارى: ۵۳۲/۱إرشادالسارى: ۵٤۸/۱.

(٤) تقرير بخارى:۹۸/۲.

(٥) لامع الدرارى: ۲۶۸/۳.

چنانچه غسل او دوينخلونه اول قرص يعنى ګوتو او يا نوكونوغيره سره د رژولوذكر دي په كوم كښي چه فائده داده چه د كپړو د تارونو پورې چه كومه وينه رسيدلې ده هغه په وينځلوسره اوځي.(۱)

د شيخ الحديث زكريا رحمه الله رائې: شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمائي زما په نيزد ترجمة الباب نه دامام بخاري رحمه الله غرض د كپړو نه د حيض دويني نجاست ختمولو بيان كول دي او د راتلونكي باب غسل المحيض لاندې د بدن نه د حيض د وينې د نجاست ختمولو بيان به كوي. وجه داده چه د مذكوره باب لاندې امام بخاري رحمه الله كوم دوه احاديث روايت كړي دي په هغې كښې د بدن نه د حيض د وينې د ختمولو بيان دې.

الحديث الأول

[۳۰۱] - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ الْمُنْذِرِ، عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ أَنَّهَا قَالَتْ: سَأَلَتِ امْرَأَةٌ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَرَأَيْتَ إِحْدَانَا إِذَا أَصَابَ ثَوْبَهَا الدَّمُ مِنَ الْحَيْضَةِ كَيْفَ تَصْنَعُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا أَصَابَ ثَوْبَ إِحْدَاكُنَّ الدَّمُ مِنَ الْحَيْضَةِ فَلْتَقْرُصْهُ، ثُمَّ لِتَنْضَحْهُ بِمَاءٍ، ثُمَّ لِتُصَلِّي فِيهِ»(۲)[ر ۲۲۵]

ترجمه: اسماء بنت ابوبكر صديق رضي الله عنهما فرمائي يوې ښځې د حضورپاك نه تپوس اوكړو چه يارسول الله صلى الله عليه وسلم! تاسو دداسې ښځې متعلق څه فرمايئي د كومې په كپړو چه د حيض وينه لګيدلې وى هغې له څه كول پكاردى؟ حضورپاك اوفرمائيل كه د يوې ښځې په كپړو باندې دحيض وينه اولګى نوهغه دې اوګروى دهغې نه پس دې په اوبو سره اووينځى بيا په دغه كپړو كښې مونځ كولې شى.

تراجم رجال

عبدالله بن يوسف: دا مشهور امام اومحدث ابومحمد عبدالله بن يوسف تنيسى كلاعى دمشقى دې.ددوى تفصيلى حالات كتاب العلم باب ليبلغ العلم الشاهد الغائب د رومبى حديث لاندې تيرشوى دى.(۳)

مالك: دا امام دارالهجره عالم المدينه امام مالك بن انس بن مالك بن ابى عامر بن عمرو الاصجى المدنى رحمه الله دې. د دوى تفصيلى حالات كتاب الإيمان باب من الدين الفرار من الفتن د وړاندې حديث لاندې ذكر كولې شى.(۴)

هشام: داهشام بن عروة بن الزبير بن العوام قرشى رحمه الله دې. تفصيلى حالات كتاب الإيمان باب أحب الدين إلى الله أدومه لاندې تيرشوى دى.(۵)

---

(۱) فضل الباري: ۴۷۶/۲.

(۲) قوله: "أسماء بنت أبى بكر" الحديث مرتخريجه فى كتاب الوضوء باب غسل الدم رقم الحديث: ۲۲۷.

(۳) كشف الباري: ۱۱۳/۴.

(۴) كشف الباري: ۸۰/۲.

(۵) كشف الباري: ۴۳۲/۲.

فاطمه بنت المنذر: دا فاطمه بنت المنذر بن الزبير بن العوام قرشيه اسديه رحمها الله ده. ددې تفصيلي حالات كتاب العلم باب من أجاب الفتيا بإشارة اليد والرأس كښې د دريم حديث لاندې تيرشوى دى.[1]

أسماء بنت أبي بكر الصديق: داد خليفه اول حضرت ابوبكرصديق رضي الله عنه لور حضرت اسماء رضي الله عنها ده. د حضرت زبير بن العوام رضي الله عنه بى بى ده. ددې تفصيلي حالات كتاب العلم باب من أجاب الفتيا بإشارة اليد والرأس كښې د دريم حديث لاندې تيرشوى دى.[2]

شرح حديث

امام بخاري رحمه الله د حضرت اسماء بنت ابى بكر رضي الله عنهما دا روايت كتاب الوضوء باب غسل الدم لاندې د يحيى القطان عن هشام په طريق سره روايت كړې دې او هم په دغه مقام باندې جمله مباحث هم ذكركړې شوى دى.[3]

علامه انورشاه كشميرى رحمه الله اوفرمائيل چه ددم حيض په نجاست باندې اجماع ده. بياهم په روايت كښې لفظ نضح راغلې دې. ددې نه معلومه شوه چه دنضح نه مراد په شريعت كښې غسل هم (وينځل) دى.[4]

دحديث ترجمة الباب سره مناسبت: په حديث اوترجمة الباب كښې مناسبت بالكل واضح دې ځكه چه په دواړو كښې د حيض وينه وينځلوحكم وركړې شوې دې.[5]

الحديث الثانى

[۳۰۲] - حَدَّثَنَا أَصْبَغُ، قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الحَارِثِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ القَاسِمِ، حَدَّثَهُ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: «كَانَتْ إِحْدَانَا تَحِيضُ، ثُمَّ تَقْتَرِصُ الدَّمَ مِنْ ثَوْبِهَا عِنْدَ طُهْرِهَا، فَتَغْسِلُهُ وَتَنْضَحُ عَلَى سَائِرِهِ، ثُمَّ تُصَلِّي فِيهِ»[6]

ترجمه: حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائى چه كله به په مونږ كښې په چا حيض راغلو نود كپړو پاكولووخت كښې به هغې وينه رژوله اوهغه ځائى به ئې وينځلو بيابه ئې په ټولو كپړو باندې اوبه بهيولې او بيابه ئې په هغې كښې مونځ كولو.

---

[1] كشف البارى: ۴۸۶/۳.

[2] كشف البارى: ۴۸۷/۳.

[3] فتح البارى: ۵۳۲/۱ عمدة القارى: ۲۸۷/۳.

[4] فيض البارى: ۴۹۴/۱.

[5] عمدة القارى: ۴۱۲/۳ الكنزالمتوارى: ۲۶۸/۳.

[6] رواه أبوداؤد فى الطهارة باب فى الرجل يصيب منها مادون الجماع رقم الحديث: ۲۶۹ وباب المرأة تغسل ثوبها الخ رقم الحديث: ۳۵۷ وباب الإعادة من النجاسة تكون فى الثوب رقم الحديث: ۳۸۸ والنسائى فى الطهارة باب مضاجعة الحائض رقم الحديث: ۲۸۴.

تراجم رجال

أصبغ: دا اصبغ بن الفرج بن سعيد بن نافع القرشي الاموي المصري رحمه الله دې. ددوی کنیت ابوعبدالله دې. ددوی احوال کتاب الوضوء باب المسح علی الخفین لاندې تیرشوي دي.

ابن وهب: دا مشهور امام اومحدث ابومحمد عبدالله بن وهب بن مسلم قرشي فهري مصري رحمه الله دې. ددوی تفصيلي احوال کتاب العلم باب من يرد الله به خيرا يفقهه في الدين لاندې تیرشوي دي.[1]

عمرو بن الحارث: داعمرو بن الحارث بن يعقوب بن عبدالله انصاري مصري رحمه الله دې. ددوی تفصيلي احوال کتاب الوضوء باب المسح علی الخفین لاندې تیرشوي دي.

عبدالرحمن بن القاسم: دا مشهور امام او محدث عبدالرحمن بن القاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق رضي الله عنهم دې. ددوی تفصيلي احوال کتاب الغسل باب هل يدخل الجنب يده الخ لاندې تیرشوي دي.

قاسم: دا قاسم بن محمد ابن ابی بکرصدیق رضي الله عنهم دې. ددوی حالات «کتاب الغسل باب من بدأ بالحلاب أو الطيب عند الغسل» لاندې تفصيلاً تیرشوي دي.

عائشة: دا ام المؤمنين حضرت سيده عائشه بنت ابی بکر صدیق رضي الله عنهما ده. ددوی حالات «بدء الوحي» ددویم حدیث لاندې تفصيلاً تیرشوي دي.[2]

شرح حدیث

قولها: كانت إحدانا: دې نه مراد ازواج نبی ﷺ دي.[3]

مطلب داچه درسول اکرم ﷺ په مبارك دورکښې چه کله د ازواج مطهرات رضی الله عنهن کپړو پورې د حیض وینه لګیدله نوهغوی به د دغه وینې نه داسې پاکی حاصلوله څنګه چه په روایت کښې ذکرشو اوداسې به دا حدیث د حدیث مرفوع په حکم کښې وی. د کوم تائیدچه دحضرت اسماء رضي الله عنها د حدیث نه کیږی کوم چه د مذکوره روایت نه وړاندې تیرشوې دې ځکه چه نبی کریم ﷺ پخپله هم دغه طریقه د وینې د ختمولو بیان فرمائیلې ده.[4]

دابن بطال رحمه الله رائې: ابن بطال رحمه الله فرمائی چه حدیث عائشه رضي الله عنها د حدیث اسماء رضي الله عنها د پاره تفسیردې اودا چه دحضرت اسماء رضي الله عنها په حدیث کښې راغلې لفظ نضح نه مراد غسل دې لکه چه عائشه رضي الله عنها اوفرمائیل او دحضرت عائشه رضي الله عنها قول «وتنضح على سائره» نه مراد رش یعنی د اوبو چنړکاؤ دې. وینځل مراد نه دی. وجه دا ده چه په کپړو کښې به په کوم ځائی وینه لګیدلې وه نوهغه ځائی به نې وینځلو لکه چه په روایت کښې ددې صراحت دې او په باقی کپړو به چونکه وینه نه وه لګیدلې نوهلته د وسوسې د ختمولو دپاره به نې د اوبوچنړکاؤ کولو. ځکه چه داسې خو کیدې نه شو چه د وینې بعض ځائی اووینځلې شی اوبعض د وینې په ځائی باندې صرف د اوبو چنړکاؤ وی.[5]

---

[1] کشف الباری: ۲۷۷/۳.

[2] کشف الباری: ۲۹۱/۱.

[3] فتح الباری: ۵۳۲/۱عمدة القاری: ۲۷۸/۳.

[4] فتح الباری: ۵۳۲/۱عمدة القاری: ۲۷۸/۳.

[5] شرح ابن بطال: ٤٣٥/۱فتح الباری: ۵۳۲/۱عمدة القاری: ۲۷۸/۳.

قوله:: تقترص الدم من ثوبها: تقترص: بالقاف والصاد المهملة داد تفتعل په وزن باندې دې اوددې معنی ده د ګوتو د غاړو په ذريعه د وينو څاڅکي وينځل. ابن جوزي رحمه الله ددې لفظ معنی تقتطع سره کړې ده يعنی هغه به د وينې د ځائي نه هغه څاڅکي پرې کولو جدا کولوبه نی. ليکن ددې دواړو معنو نه هم رومبې معنی زياته مناسبت ده اود حضرت اسماء رضي الله عنها د حديث موافق ده. ځکه چه په حديث د اسماء رضي الله عنها فلتقرصه الفاظ دی. د کوم معنی چه د رژولو راځی نه چه د پرې کولو. بل دلته هم په يو روايت کښې تقترص په ځائې باندې ثم تقترص الدم من ثوبها الفاظ دی.([1]) شراح حضراتو ليکلی دی چه رسول اکرم صلى الله عليه وسلم د رژولوحکم ځکه ورکړو ځکه چه د وينو د دغه څاڅکود رژولونه پس وينځلوسره هغه داغونه وغيره په آسانئ سره ختميږی اوکپړه پاکيږی.([2])

قوله:: عند طهرها: دغه شان په اکثرو رواياتوکښې ذکردی. خود حموی او مستملی په رواياتو کښې عندطهره الفاظ دی او ضميرد ثوب طرف ته راجع دې اومعنی داده چه کله به د دغه کپړې د پاکولو اراده کيدله نوبيابه ئی هغه داغ رژولو او وينځلوبه ئی. ددې نه معلومه شوه چه کله د کپړې د پاکولو زر حاجت نه وی نو نجاست پريخودلې شی بيا چه کله د پاکولو حاجت وی نو په دغه موقع دې پاکه کړی.([3])

قوله:: ثم تصلي فيه: پدې کښې دې خبرې طرف ته اشاره ده چه پليته کپړه کښې مونځ کول منع دی.([4]) امام ابومحمدعبدالله بن ابی جمرة اندلسی رحمه الله په باب مذکورکښې دحضرت عائشه رضي الله عنها دحديث لاندې يوڅو نکات ذکرکړی دی: ① رومبې نکته ئی دا ذکرکړې ده چه عائشه رضي الله عنها اوفرمائيل «كانت إحدانا تحيض» چه کله به مونږ ازواج مطهرات نه چاته د حيض شکايت شو نو عائشه رضي الله عنها علی العموم د ټولو ازواج مطهرات خبر ورکړو صرف دځپل ذات متعلق ئی خبر ورنه کړو. نو په دې کښې نکته داده که چرې هغې صرف دځپل ذات متعلق خبرورکړې وې نو بيا به دا احتمال کيدو چه داحکم او عمل صرف حضرت عائشه رضي الله عنها سره خاص وو خوددې برعکس علی العموم دخبر ورکولو فائده داده چه عموم ددې خبرې مقتضی دې چه دا حکم مضبوطيا پوخوالی سره د ټولو ازواج سره دې.

② دويمه نکته دا چه ددې حديث نه معلومه شوه چه کله د يوځيز متعلق خبر ورکول وی نوهغه خبر په واضحه او صفا انداز سره ورکول پکاردی. اوددې نه داهم مستنبط کيږی چه داحکامو د ثابتولو په غرض سره دهغه خبرو اظهار کيدې شی د کوم نه چه طبيعت کرکه کوی لکه چه دلته په حديث باب کښې حضرت عائشه رضي الله عنها د حيض تذکره اوکړه اود هغې نسبت ئی ټولو ازواج مطهرات طرف ته اوکړو. دغه شان د نجاست دم د رژولو او بيانئ د وينځلو تذکره اوکړه.

③ دحديث شريف الفاظ: «ثم تقترص الدم من ثوبها عند طهرها فتغسله» نه معلومه شوه د نجاست لرې کول د عبادت د وجوب دمتوجه کيدو په وخت لازم او ضروری وی. لهذا که چرې د نجاست د زر لرې کولو حاجت نه وی نو نجاست پريخودې شی.

---

[1]) فتح الباري: ۵۳۲/۱عمدة القاري: ۲۷۸/۳.
[2]) عمدة القاري: ۲۷۸/۳بهجة النفوس: ۱۶۵/۱.
[3]) فتح الباري: ۵۳۳/۱بهجة النفوس: ۱۶۵/۱.
[4]) فتح الباري: ۵۳۳/۱بهجة النفوس: ۱۶۵/۱.

④ ثم تقترص الدم، دې نه معلومیږي چه رژول د نجاست په زوال کښې ممدومعاون دې په داسې معنی چه د رژولو نه پس دنجاست ختمول آسانیږي ځکه چه دایوه عامه شان خبره ده چه که نجاست دجرم وجسم والاوي اوبغیرد رژولو نه په هغې باندې اوبه واچولې شي نوهغه نجاست په کپړه کښې خوریږي.
⑤ پنځمه نکته داده چه د ازواج مطهرات د رژولو د عمل نه معلومیږي چه په کارونوکښې کم او آسان کار اختیارول پکاردي لکه چه دلته نقل دی چه اول به اوزاج مطهرات نجاست رژولو اوبیابه ئې وینځلو نومعلومه شوه چه ازواج مطهرات به د نجاست د ختمولودپاره آسان عمل اختیارولو ځکه چه ددې عمل نه پس به نجاست په آسانئ سره ختمیدو.
⑥ دحدیث شریف نه یو حکم دا هم مستنبط کیږي چه په کوم کوم ځائې باندې د نجاست لګیدل یقینی وي نوهغه به وینځلې شي او چرته چه شك او وسوسه وي په هغې باندې به اوبه چنړکاؤ کولې شي دې دپاره چه وسوسه ختمه شي.
⑦ ددې حدیث نه معلومه شوه چه د حائضه مونځ کول د حیض په ختمیدو او د طهر په شروع کیدو اودغه شان د وینې د نجاست په ختمولو او اوبو سره پاکي حاصلولو (که چرته اوبه وي) نه پس صحیح کیږي. دې نه وړاندې حائضه مونځ نه شي کولې. اودا حکم دحدیث باب نه داسې مستنبط کیږي چه حضرت عائشه رضي الله عنها اول تول احومال او اوصاف ذکر کړل اود هغې نه پس ئې د مونځ کولو ذکر اوکړو.
⑧ دحدیث عائشه رضي الله عنها نه دا هم معلومه شوه چه د حائضه ښځې بدن او خوله پاکه او طاهر ده. ځکه چه یوه ښځه دومره ورځې په حیض کښې تیره وي نود خولې راتلل خو لازمي خبره ده او بیا په حدیث کښې صرف دکپړې دهغه ځائې وینځلو حکم ورکړې شو چرته چه نجاست لیګلې وي اوباقی باندې د اوبو د چنړکاؤ ذکر دې. که چرې خوله پاکه نه وه نوبدن سره به د ټولو کپړو د وینځلو حکم وو نه صرف نضح اوچنړکاؤ به کافي نه وي.[1]

دحدیث ترجمة الباب سره مناسبت: په حدیث اوترجمة الباب کښې مناسبت بالکل واضح دې ځکه چه په دواړو کښې د حیض وینې وینځلوتذکره ده.[2]

۱۰ - باب: الاِعْتِكَافِ لِلْمُسْتَحَاضَةِ

اعتکاف: عکوف نه ماخوذدې. دکوم معنی چه دبندیدلو او منع کیدلو راځي. چنانچه ارشاد باري تعالی دې ﴿وَالْهَدْيَ مَعْكُوفًا أَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُ﴾ إي: ممنوعاً. هم ددې نه اعتکاف شرعي هم دې ځکه چه معتکف خپل ځان د الله تعالی د رضا اوخوشحالئ اود الله تعالی قربَ حاصلولو دپاره دالله تعالی په کورکښې بندوي اودشریعت په اصطلاح کښې د اعتکاف تعریف دادې: **الاعتکاف: هواللبث في المسجد بنية الاعتكاف** یعنی شرعاً اعتکاف، د اعتکاف په نیت سره په جمات کښې حصاریدو ته وائي.[3]

---

[1] بهجة النفوس: ۱/۱۶۶-۱۶۵.
[2] عمدة القاري: ۳/۲۷۸الکنز المتواری: ۳/۲۶۸.
[3] البحر الرائق: ۲/۵۲۲البنایة شرح الهدایة: ۴/۱۲۱.

ماقبل سره ربط: باب غسل دم المحيض او په مذكوره باب كښې مناسبت ښكاره دې چه په دواړو كښې د ښځو متعلق احكام دى.[1]

د ترجمة الباب مقصد:

د حافظ ابن حجر رحمه الله اوعلامه عينى رحمه الله رائې: حافظ ابن حجر رحمه الله اوعلامه عينى رحمه الله دكلام نه معلوميږي چه دامام بخاري رحمه الله مقصد دمستحاضه دپاره په اعتكاف كښې د كيناستو د جواز بيان كول دى.[2] هم دا خبره د څه وضاحت سره حضرت شيخ الحديث زكريا رحمه الله بيان كړې ده هغوى فرمائى چونكه اعتكاف په مساجد كښې كيږي او مساجد د مستقدرات اونجاسات يعنى د ګندګئ نه د پاك ساتلو حكم وركړې شوې دې او مستحاضه باندې وينه راځي كوم چه نجس او ګندګى ده. نو په دې سره په ظاهره وهم كيدلو چه هغه اعتكاف نه شي كولې نوامام بخارى رحمه الله تنبيه اوكړه چه ددې اعتكاف كول جائزدى.[3]

دعلامه رشيداحمد ګنګوهى رحمه الله رائې: حضرت مولانارشيداحمد ګنګوهى رحمه الله فرمائى د امام بخارى رحمه الله مقصد داخودل دى چه د حيض په وجه كوم امور منع وو د استحاضه د وجې نه د هغې ممانعت نشته البته دومره احتياط ضرور دې چه د مساجد تلويث نه وى.[4]

الحديث الأول

[۳۰۲]- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اعْتَكَفَ مَعَهُ بَعْضُ نِسَائِهِ وَهِيَ مُسْتَحَاضَةٌ تَرَى الدَّمَ» ، فَرُبَّمَا وَضَعَتِ الطَّسْتَ تَحْتَهَا مِنَ الدَّمِ، وَزَعَمَ أَنَّ عَائِشَةَ رَأَتْ مَاءَ العُصْفُرِ، فَقَالَتْ: كَأَنَّ هَذَا شَيْءٌ كَانَتْ فُلاَنَةُ تَجِدُهُ([5])-[۳۰۳]

ترجمه: دعائشه رضي الله عنها نه روايت دې چه نبى كريم ﷺ سره بعض ازواج مطهرات اعتكاف اوكړدو حالانكه هغوى مستحاضه وې په هغوى باندې به وينه راتلله، په دې وجه به ئې د دغه وينې د وجې اكثر ركيبنى دخپل خان لاندې كيخودله. اوعكرمه رحمه الله اووئيل عائشه رضي الله عنها د كسم اوبه اوليدلې نو وئې فرمائيل چه دا خو هم داسې معلوميږى لكه چه فلانكې صاحبه ته به د استحاضه وينه راتلله

---

[1]) عمدة القاري: ۲۷۸/۳.

[2]) فتح الباري: ۵۳۳/۱عمدة القاري: ۲۷۸/۳.

[3]) تقرير بخاري: ۹۹/۲-۹۸.

[4]) لامع الدراري: ۲۶۹/۳.

[5]) قوله: عائشة: الحديث رواه البخاري فى نفس الباب أيضاً تحت رقم الحديث: ۳۱۱-۳۱۰ وكذا فى كتاب الاعتكاف باب اعتكاف المستحاضة رقم الحديث: ۲۰۳۷ وأبوداؤد فى الصيام باب فى المستحاضة تعتكف رقم الحديث: ۲۴۷۶ وابن ماجه فى كتاب الصيام باب المستحاضة تعتكف رقم الحديث: ۱۷۸۰.

تراجم رجال

اسحاق بن شاهين: دا مشهور امام اومحدث اسحاق بن شاهين بن حارث واسطى رحمه الله دي. د دوى كنيت ابوبشر بن ابى عمران دي.[1]

هغوى د هشيم بن بشير، خالد الطحان، ابن عيينه، بشر بن مبشر اوحكم بن ظهير رحمهم الله وغيره نه د حديث روايت كوى. اوددوى نه امام بخارى، امام نسائى، ابوبكربن على المروزى، ابن خزيمه، اسلم بن سهل الواسطى، ابوحنيفه محمدبن ماهان واسطى، محمدبن الحسيب الارغيانى او ابن صائد رحمهم الله وغيره د حديث روايت كړې دې.[2]

امام نسائى رحمه الله فرمائى **لابأس به**.[3] بل حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه امام نسائى د خپلو شيوخو د نومونو په تذكره كښې فرمائيلى دى: «**كتبنا عنه بواسط صدوق**» يعنى مونږ داسحاق بن شاهين نه مقام واسط كښې د حديث كتابت كړې او دائى هم فرمائيلى چه دې صدوق دې.[4] مسلمه الاندلسى رحمه الله فرمائى **صدوق**.[5] ابن حبان رحمه الله د دوى ذكر كتاب الثقات كښې كړې دې.[6] ابن حبان رحمه الله فرمائى **مستقيم الحديث**.[7]

امام بخارى رحمه الله د دوى نه ۱۶ احاديث نقل كړى دى. امام حاكم رحمه الله او ابوحاتم بن حبان رحمه الله هم په خپل صحيح كښې د دوى نه احاديث روايت كړى دى.[8] د دوى انتقال ۲۵۰ هجرى نه پس شوې.[9] او هغوى د سلوكالونه زيات عمر تيركړې دې.[10]

خالد بن عبدالله: داخالد بن عبدالله بن عبدالرحمن بن يزيد الطحان الواسطى رحمه الله دې. ددوى كنيت ابوالهيثم دې او يوقول داهم دې چه د دوى كنيت ابومحمد دې.[11] هم دوى سره متعلق حكايت دې چه هغوى د خپل وزن برابر درې ځل چاندى صدقه كړې وه.[12] ددوى تفصيلى حالات **كتاب الوضوء باب من مضمض واستنشق من غرفة واحدة** لاندې تيرشوى دى.

---

[1] تهذيب الكمال: ۴۳۴/۲ تهذيب التهذيب: ۲۳۶/۱.

[2] تلامذه اومشائخ دتفصيل دپاره اوګورئى: تهذيب الكمال: ۴۳۴/۱.

[3] تهذيب الكمال: ۴۳۵/۲ تهذيب التهذيب: ۲۳۷/۱.

[4] تهذيب التهذيب: ۲۳۷/۱.

[5] تهذيب الكمال: ۴۳۵/۲ تهذيب التهذيب: ۲۳۷/۱.

[6] ۱۱۷/۸.

[7] حواله سابق.

[8] إكمال تهذيب الكمال: ۹۶/۲.

[9] كتاب الثقات لابن حبان: ۱۱۷/۸.

[10] تهذيب الكمال: ۴۳۵/۲.

[11] تهذيب الكمال: ۱۰۰/۸-۹۹.

[12] عمدة القارى: ۲۷۹/۳.

خالد: دا مشهور محدث ابوالمُنازل خالد بن مهران الحَذاء البصری رحمه الله دې. ددوی تفصیلی حالات کتاب العلم باب قول النبی صلی الله علیه وسلم (اللهم علمه الکتاب) لاندې تیرشوی دی.[1]

عکرمة: دا مشهور امام حدیث و تفسیر ابوعبدالله عکرمه مولی عبدالله بن عباس مدنی رحمه الله دې. ددوی تفصیلی حالات کتاب العلم باب قول النبی صلی الله علیه وسلم (اللهم علمه الکتاب) لاندې تیرشوی دی.[2]

عائشة: دا ام المؤمنین حضرت سیده عائشه بنت ابی بکر صدیق رضی الله عنها ده. ددوی حالات «بدء الوحی» ددویم حدیث لاندې تفصیلاً تیرشوی دی.[3]

شرح حدیث

قوله:: بعض نسائه: دا په حالت رفعی کښې دې ځکه چه داد اعتکف فاعل دې.[4]

قوله:: وهي مستحاضة: داجمله اسمیه ده چه حال واقع کیږی. اوس دلته دا سوال پیداکیږی چه دلته د مؤنث ضمیر ولې راوړلې شو ځکه چه ضمیرد لفظ بعض طرف ته راګرځی اوهغه مذکردې؟ جواب دادې چه دا ضمیر مؤنث په دې وجه راوړلې شوې دې چه مضاف (لفظ بعض) دمضاف الیه (نساء) نه تانیث کسب کړې دې. دویم جواب دادې چونکه دلته په دې مقام باندې لفظ بعض مصداق نساء دې په دې وجه د مؤنث ضمیر راوړلې دې. بل دا خبره ده چه سره ددې استحاضه ښځوسره خاص دې مګر ددې باوجود لفظ مستحاضة سره تاء د تانیث الحاق د وجې نه کړې شوې دې چه مراد بالفعل د استحاضه والاکیدل دی. یعنی هغوی حضورپاک صلی الله علیه وسلم سره په اعتکاف کښې کیناستې حال دادې چه په هغه وخت هم ورته د استحاضه بیماری وه.[5]

قوله:: ترى الدم: دا جمله فعلیه ده کوم چه دلفظ مستحاضة دپاره صفت لازمه دې اودا جمله په دې باندې ښکاره دلیل دې چه مراد بالفعل د استحاضه والاکیدل دی. دا مراد نه دې چه دهغه ښځونه وې په چا باندې چه به د استحاضې وینه راتلله.[6]

قوله:: بعض نسائه: ابن جوزی رحمه الله فرمائي چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د ازواج مطهرات نه به په چاباندې هم استحاضه نه راتله اودلته په روایت دحضرت عائشه رضی الله عنها کښې چه کوم "بعض نسائه" راغلې دې نوددې نه مراد "بعض نساء أمته" دې یعنی د امت هغه ښځې مراد دی د چاچه حضورپاک سره څه تعلق اورشته هم وه اودلته ام حبیبه بنت جحش رضی الله عنها مراد ده چه دام المؤمنین زینب بنت جحش رضی الله عنها خور ده.

---

[1]) کشف الباری: ۳/۳۶۱.
[2]) کشف الباری: ۳/۳۶۳.
[3]) کشف الباری: ۱/۲۹۱.
[4]) عمده القاری: ۳/۲۷۹.
[5]) عمدة القاری: ۳/۲۷۹.
[6]) عمدة القاری: ۳/۲۷۹.

حافظ ابن حجرؒ او علامه عینیؒ ددې په جواب کښې اوفرمائیل چه دابن جوزیؒ ددې پیش کړې شوی تاویل پخپله ددې باب دویم او دریم حدیث تردیدکوی ځکه چه په دویم روایت کښې "امرأة من أزواجه" اوپه دریم روایت کښې "بعض أمهات المؤمنين" تصریح ده. د کوم نه چه په واضحه توګه معلومیږی چه دلته هم د ازواج نبی ﷺ نه یوه مراد ده. بل د ابن جوزیؒ د قول او تاویل د بطلان یو دلیل داهم دې چه د حضورپاک د شان اقدس نه ډیره لرې خبره ده چه دغیر ازواج نه یوه ښځه حضورپاک سره اعتکاف اوکړی که هرڅومره تعلق ولې نه وی.(۱)

د بعض نساء مصداق: اوس سوال دا پیداکیږی چه بیا د **بعض نسائه** مصداق د ازواج مطهرات رضی الله عنهن نه کومه یوه زوجه ده. نو په دې سلسله کښې علامه عینیؒ درې اقوال ذکرکړی دی. یوقول دادې چه ام المؤمنین حضرت سوده بنت زمعه رضی الله عنها مراد ده. دویم قول دادې چه رمله ام حبیبه بنت ابی سفیان رضی الله عنها مراد ده او دریم قول دادې چه زینب بنت جحش رضی الله عنها مراد ده.(۲)

خو حافظ ابن حجرؒ هم درې اقوال ذکرکړی دی. یوه سوده بنت زمعه رضی الله عنها، دویمه ام سلمه رضی الله عنها او دریمه ام حبیبه بنت ابی سفیان رضی الله عنها ځکه چه دا درواړه ازواج مطهرات مستحاضات وې او بیا ددې درواړو اقوالونه د سنن سعید بن منصور په تائیدسره حضرت ام سلمه رضی الله عنها مراد کیدو ته ئې ترجیح ورکړې.دسنن سعیدبن منصور هغه روایت دادې:(**عن عكرمة أن أم سلمة كانت عاكفة وهي مستحاضة وربما جعلت الطست تحتها**)) یعنی د عکرمهؒ نه روایت دې چه ام سلمه رضی الله عنها د استحاضه په حالت کښې اعتکاف کښې ناسته وه او د وجې د وجې نه به ئې د خان لاندې رکیبنی کیخودله.(۳)

وړاندې حافظ ابن حجرؒ دحدیث الفاظ فلانة د تفسیرلاندې فرمائی چه دلته هم هغه درېواړه احتمالات دی کوم چه اول بعض نسائه سره متعلق بیان شوی. اود علامه ابن جوزیؒ په نیز چه د ازواج نبی ﷺ نه څوک مراد نه دی بلکه هغه مستحاضه ښځې مراد دی د کومو چه حضورپاک سره څه تعلق یا رشته وه. په دې وجه دهغوی بیان کړې شوی تاویل مطابق دلته ام حبیبه بنت جحش (اخت زینب بنت جحش زوجۀ رسول ﷺ)، زینب بنت ام سلمه (ربیبۀ رسول ﷺ)، اسماء بنت عمیس (اخت میمونه لامها)، اوحمنه بنت جحش نه یوه ښځه هم مراد کیدې شی. ځکه چه دا ټولې مستحاضات وې اوددوی حضورپاک سره تعلق او رشته داری هم وه.(۴)

حاصل دا شو چه دازواج مطهرات نه څوک مراد دی نودهغوی نه سوده بنت زمعه، ام سلمه او رمله ام حبیبه بنت ابی سفیان نه به یوه مراد وی. که چرته دابن جوزیؒ په تاویل باندې عمل اوکړې شی نو رشته داری لرونکو ښځو نه ام حبیبه بنت جحش ، حمنه بنت جحش (اختا زینب بنت جحش زوجۀ رسول ﷺ)، اسماء بنت عمیس او زینب بنت ام سلمه رضی الله عنها نه کومه یوه هم مراد کیدې شی. ځکه چه د نیزدې رشته دارو نه هم دغه مستحاضه وې او دغه شان ټولې یو ځائی کولو سره ددې ابهام په تفسیر کښې اووه اقوال جوړیږی.

---

(۱) فتح الباري: ۵۳۳/۱ عمدة القاري: ۲۷۹/۳ إرشادالساري: ۵۳۹/۱.
(۲) عمدة القاري: ۲۷۹/۳.
(۳) فتح الباري: ۵۳٤/۱.
(۴) حواله بالا.

بل ابن عبدالبر رحمه الله لیکي چه زوجۀ رسول ﷺ حضرت زینب بنت جحش، زوجۀ طلحه حضرت حمنه بنت جحش او زوجۀ عبدالرحمن بن عوف حضرت ام حبیبه بنت جحش دریواړه خونینديږ مستحاضه وې. البته په دوی کښې مشهوره حضرت ام حبیبه بنت جحش ده.[1] په دې وجه امام ابوداؤد رحمه الله [2] چه د سلیمان بن کثیر عن الزهري عن عروة په طریق سره دحضرت عائشه رضي الله عنها نه روایت کړې دې چه «استحیضت زینب بنت جحش، فقال لها النبی صلی الله علیه وسلم: اغتسلی لکل صلاة» یعنی حضرت زینب بنت جحش ته د استحاضې بیماری اوشوه نو حضورپاک هغې ته اوفرمائیل چه دهرمونځ دپاره غسل کوه، د کوم ذکرچه موطاامام مالك کښې هم دې.[3] او په دې کښې تصریح ده چه «التی کانت تحت عبدالرحمن بن عوف» نوددې روایت لاندې ابن عبدالبر رحمه الله جزم سره فرمائی چه دا په خطاباندې مبنی دې خکه چه د بنات جحش نه مستحاضه (کیدو کښې مشهورې) هغه وې کومې چه دعبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه په عقدنکاح کښې وې اوهغه ام حبیبه بنت جحش ده.[4]

امام بلقینی رحمه الله فرمائی چه په دواړو خبروکښې د تطبیق صورت دادې چه زینت بنت جحش وقتی استحاضه وه خودهغې خور ام حبیبه دائمی استحاضه وه داسې به په دواړو خبروکښې تطبیق اوشی.[5]

قوله: الطست: دد لفظ اصل "طس" (سین مشدد) دې د ثقل د وجې نه یو سین په تاء سره بدل کړې شو په دې وجه د جمع اوتصغیردپاره به د اصل طرف ته راګرځولې شی. لهذا د طست جمع طساس او تصغیر طسیس راځی.[6] نور لفظ طست د سین په ځائې شین سره هم مستعمل دې یعنی طشت اوددې جمع طشوت راځی.[7]

قوله: من الدم: کلمه د "من" تعلیلیه ده یعنی هغې به د وینې د وجې نه د خپل ځان لاندې طشت کیخودلو.[8]

قوله: زعم: زعم فعل ماضی دې په دې کښې ضمیرفاعل دې کوم چه دعکرمه رحمه الله طرف ته راګرځی او زعم دقال په معنی کښې دې.[9]

علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه امام بخاری رحمه الله د قال په ځائې د زعم لفظ کیدې شی چه ددې وجې نه راوړې وی چه دهغوی په نیزددې قول دحضرت عکرمه رحمه الله نه روایت کیدل په صراحت سره نقل نه دی

---

[1] فتح الباری: ۵۳۳/۱عمدة القاری: ۲۷۹/۳.

[2] سنن أبی داؤد کتاب الطهارة باب ماروی أن المستحاضة تغتسل لکل صلاة رقم الحدیث:۲۹۲.

[3] الموطا للإمام مالک کتاب الطهارة باب المستحاضة رقم الحدیث : ۲۰۰مؤسسة زاید بن سلطان ال نهیان.

[4] الاستذکار: ۳۸۷/۱فتح الباری: ۵۳۳/۱وجزالمسالک: ۶۲۹/۱

[5] فتح الباری: ۵۳٤/۱.

[6] شرح الکرمانی: ۱۷۶/۳عمدة القاری:۲۷۹/۳.

[7] عمدةالقاری:٤١٤/٣.

[8] فتح الباری: ۵۳٤/۱عمدة القاری: ۲۷۹/۳.

[9] عمدة القاری: ۲۷۹/۳.

بلکه هغوی د قرائن د دلالت نه دا قول دعکرمه رحمه الله نه نقل کیدل گنړلی دی. په دې وجه د قال په خانی زعم راوړلې اودا مقوله صراحت سره د حضرت عکرمه رحمه الله طرف ته نه ده منسوب کړې.[۱]
بیا یاخودا قول د امام بخاری دتولو تعلیقاتونه دې یابیا دخالد الخداء دقول تتمه ده اودویم «دخاد الخداء د قول تتمه کیدو» په صورت کښې به داهم د سند په درجه کښې وی ځکه چه په دې صورت کښې ددې عطف عن عکرمة باندې په اعتبارد معنې وی یعنی قال خالد: قال عکرمة وزعم عکرمة.[۲]
حافظ ابن حجر ددې قول تعلیقات د امام بخاری رحمه الله نه کیدل بعید گرځولی دی.[۳] لیکن په دې کلام باندې رد کولوسره علامه عینی رحمه الله فرمائی په حقیقت کښې دا د علامه کرمانی رحمه الله قول ردکول دی خود دې رد څه وجه نه جوړیږی ځکه چه دواړه داحتمال په درجه کښې دی اودمعنې د عطف احتمال ددې قول تعلیقات د امام بخاری رحمه الله نه د کیدو احتمال نه رد کوی. خو پخپله عطف معنوی گرځول د ظاهر خلاف دی ځکه چه په عطف کښې اصل هم دغه دی چه هغه دې په ظاهر باندې وی.[۴]

قوله: فلانة: ددې ابهام مکمل توضیح «بعض نسائه» د تشریح لاندې تیرشوې دې.

مذاهب الأئمة الأربعة في اعتكاف النسوة في المسجد: ائمه ثلاثه «امام مالك، امام شافعی او امام احمد رحمهم الله» په نیزسرې اوښځه «چه هغه مستحاضه ولې نه وی ځکه چه مستحاضه هم حکماً د پاکو ښځو په شان ده» دواړو دپاره په جمات کښې اعتکاف کول صحیح دی. لکه چه د فقه کتابونو کښې په دې عبارت سره واضحه کیږی: ① «وأما الاعتكاف في مساجد البيوت، فلا يصح عند مالك لرجل والا امرأة، خلاف قول أبي حنيفة في أن المرأة تعتكف في مسجد بيتها»[۵] یعنی د کورونو په جماتونو کښې اعتکاف کول دامام مالك رحمه الله په نیز نه د یوسړی دپاره جائز دې اونه د یوې ښځې د پاره په خلاف د امام ابوحنیفه ځکه چه دهغوی مذهب دادې چه ښځه به د خپل کور په جمات کښې اعتکاف کوی.
② «قلت لابن القاسم: ما قول مالك في المرأة، تعتكف في مسجد الجماعة؟ قال: نعم. (قلت) أتعتكف في قول مالك في مسجد بيتها؟ (فقال) لا يعجبني ذلك، وإنما الاعتكاف في المساجد التي توضع لله»[۶]
یعنی سحنون بن سعید التنوخی رحمه الله فرمائی چه ما د ابن القاسم رحمه الله نه تپوس اوکړو چه امام مالك رحمه الله د ښځې دپاره په مسجد جماعت کښې د اعتکاف کولومتعلق څه فرمائی؟ نوهغوی جواب راکړو چه اوجې، دامام مالك رحمه الله په نیز به ښځه په مسجد جماعت کښې اعتکاف کوی. سحنون بن سعید رحمه الله وائی چه بیا ما تپوس اوکړو چه آیا دامام مالك رحمه الله په نیزښځه د کور په جمات کښې اعتکاف کولې شی؟ نوهغوی اوویل زما دا خبره خوښه نه ده اعتکاف خو صرف په مساجدکښې کیږی چه د الله تعالی د پاره وضع کړې شوی دی.

---

[۱] شرح الکرمانی: ۱۷۶/۳، عمدة القاری: ۲۷۹/۳.
[۲] حواله بالا.
[۳] فتح الباری: ۵۳٤/۱.
[٤] عمدة القاری: ۲۷۹/۳.
[۵] البیان والتحصیل، فی فقه الإمام مالک رحمه الله کتاب الصیام والاعتکاف رقم المسألة: ۱۵، ۲۲۳/۲ دار الغرب الإسلامی.
[٦] المدونة الکبری کتاب الاعتکاف، فی اعتکاف العبد والمکاتب والمرأة الخ: ۲۳۱/۱ مطبعة السعادة.

④ ((لايصح الاعتكاف من الرجل والامن المرأة إلافي المسجد، ولا يصح في مسجد بيت المرأة ولا مسجد بيت الرجل، وهو المعتزل المهيأ للصلاة، هذا هو المذهب وبه قطع المصنف)) [1]

يعنى دسړى او ښځې اعتكاف كول صرف په جمات كښې صحيح دى اود كور د جمات نه هغه ځائى مراد دې كوم چه د مونځ كولو دپاره تيارولې شى. علامه نووى رحمه الله فرمائى چه د شوافع هم دغه مذهب دى اوهم په دې باندې مصنف جزم فرمائيلې دې.

④ ((وللمرأة أن تعتكف في كل مسجد ولا يشترط إقامة الجماعة، لأنها غير واجبة عليها، وبهذا قال الشافعي: وليس لها الاعتكاف في بيتها. وقال أبوحنيفة والثوري: لها الاعتكاف في مسجد بيتها.....الخ)) [2]

يعنى ښځه په هريو جمات كښې اعتكاف كولې شى خاص مسجد جماعت شرط نه دې، ځكه چه په ښځه باندې په جمع سره مونځ كول واجب نه دى اوهم دغه د امام شافعى رحمه الله مذهب دې چه ښځه به په خپل كور كښې اعتكاف نه كوى. او امام ابوحنيفه رحمه الله او امام ثورى رحمه الله فرمائى چه ښځه به په خپل كوركښې اعتكاف كوى.

ابن بطال رحمه الله د امام شافعى رحمه الله قول نقل كړې دې چه ښځه غلام چرته چه غواړى اعتكاف كولې شى. [3]

خو حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه امام شافعى رحمه الله د ښځودپاره مسجدِ جماعت كښې اعتكاف كولوته د خيمو والادروايت د وجې نه على الاطلاق مكروه وئيلې دى.

اود امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز سره ددې چه د ښځې دپاره په جمات كښې اعتكاف كول جائز دى مګر اولى افضل او مستحب د ښځې دپاره هم هغه دى چه هغه دې دخپل كور په جمات كښې اعتكاف اوكړى. د ښځې دپاره په جمات كښې اعتكاف كول مكروه تنزيهى دى. [4]

دعلامه انور شاه كشميرى رحمه الله تحقيق: علامه انورشاه كشميرى رحمه الله فرمائى زما په نيز درمختار كښې دكراهت لفظ پدې مسئله كښې په كراهت تنزيهى باندې محمول دې ځكه چه په يوداسې امر باندې چه د حضورپاك په مواجهت كښې مخې ته راغلې د مكروه تحريمى حكم لګول صحيح نه دى. [5] حضرات حنفيه دا حكم دهغه واقعه نه اخذكړې په كوم كښې چه دى يوځل رسول الله ﷺ په رمضان كښې د اعتكاف كولو اراده اوكړه نو حضرت عائشه رضى الله عنها اوحضرت حفصه رضى الله عنها هم اجازت اوغوښتلو او په جمات كښې خيمې اولګولې. دوى ته په كتو سره حضرت زينب رضى الله عنها هم يوه خيمه اولګوله. [6] په دې باندې حفګان ښكاره كولوسره حضورپاك خپله خيمه اوچته كړه او ازواج مطهرات

---

[1] المجموع شرح المهذب: ٤٧٠/٦.

[2] المغنى لابن قدامة: ٦٧/٣ دارالفكر.

[3] فتح البارى: ٣٤٩/٤ دارالسلام.

[4] بدائع الصنائع: ٢٥/٣ البحرالرائق: ٢٧/٢ المبسوط للسرخسي: ١٣٢/٣ الدر المختار مع ردالمحتار: ٤٢٩/٣ دارعالم الكتاب.

[5] فيض البارى: ٤٩٥/١.

[6] عن عائشة رضى الله عنها قالت: كان النبى صلى الله عليه وسلم يعتكف فى العشر الأواخر من رمضان. فكنت أضرب له خباء. فيصلى الصبح ثم ثدخله. فاستأذنت حفصة عائشة أن تضرب خباء. فأذنت لها فضربت خباء. فلما رأته زينب بنت جحش ضربت خباء اخر. فلما أصبح النبى صلى الله عليه وسلم. رأى الأخبية. فقال: ما هذا؟ فأخبر،

هم خپلې خپلې خيمې اوچتې کړې د کوم نه پس چه حضورپاك د شوال په مياشت کښې اعتكاف اوکړو.(١) رسول الله ﷺ د خپل خفګان او ناخوښئ اظهار په دې جمله سره اوکړو «آلبر يردن» يعنى ولې دوى دغه شان په جمات کښې اعتكاف کولو سره خير ښيګړه لټوى؟
علامه شبير احمد عثمانى رحمه الله ليکلى دى که چرې په داسې صورت کښې د اعتكاف کولو کښې څه حرج نه وې نو حضورپاك به دغه شان د اعتكاف د اردې کولو نه پس خپله خيمه نه اوچتوله او نه به ئې په ازواج باندې ترك کولو. ددې نه معلومه شوه چه د ښخودپاره په جمات کښې اعتكاف کول مکروه تنيزهي دى.(٢)
ففى الدر المختار: (أو لبث (امرأة فى مسجد بيتها) ويكره فى المسجد. په دې باندې علامه ابن عابدين شامى رحمه الله ليکى «ويكره فى المسجد) أي: تنزيهاً كما هو ظاهر النهاية، نهر، وصرح فى البدائع بأنه خلاف الأفضل»(٣)
د علامه کاسانى رحمه الله کلام دادې:
«وأما المرأة فذكر فى الأصل أنها لا تعتكف إلا فى مسجد بيتها، ولا تعتكف فى مسجد جماعة، وروى الحسن عن أبى حنيفة أن للمرأة أن تعتكف فى مسجد الجماعة وإن شاءت اعتكفت فى مسجد بيتها ومسجد بيتها أفضل لها من مسجد حيها..... وهذا لا يوجب اختلاف الروايات، بل يجوز اعتكافها فى مسجد الجماعة على الروايتين جميعاً بلا خلاف من أصحابنا، والمذكور فى الأصل محمول على نفى الفضيلة، لا على نفى الجواز توفيقاً بين الروايتين، وهذا عندنا، وقال الشافعى: لا يجوز اعتكافها فى مسجد بيتها»(٤)
يعنى ښځه به صرف د خپل کور په جمات کښې اعتكاف کوى د جمع والا په جمات کښې به اعتكاف نه کوى او حسن رحمه الله د امام ابوحنيفه رحمه الله نه روايت کوى چه ښځه د جمع په جمات کښې هم اعتكاف کولې شى اوکه غواړى نود کور په جمات کښې هم اعتكاف کولې شى اود ښځې د پاره د کور په جمات کښې اعتكاف کول د محلې په جمات کښې د اعتكاف کولونه غوره دى..... علامه کاسانى رحمه الله فرمائى چه په دې سره د روايات تو اختلاف نه راځى بلکه د ښځې د پاره د جمع په جمات کښې اعتكاف کول زمونږ د اصحابو په نيز د دواړو روايتونو مطابق جائز دې. اود اصل روايت د افضليت په نفى باندې محمول دې نه چه د جواز په نفى باندې. دې دپاره چه په دواړو روايتونو کښې تطبيق اوشى اودا زمونږ داحنافو مذهب دې. امام شافعى رحمه الله فرمائى د ښځې د خپل کور په جمات کښې اعتكاف کول جائز نه دى.

فقال النبى صلى الله عليه وسلم: (البر ترون بهن؟) فترك الاعتكاف ذلك الشهر، ثم اعتكف عشرا من شوال. رواه الإمام البخارى فى الاعتكاف، فى باب اعتكاف النساء، رقم الحديث: ٢٠٣٣، وفيه: آلبر يردن؟ ورواه أبوداؤد فى الصيام، باب الاعتكاف، رقم الحديث: ٢٤٦٤، والنسائى فى المساجد، باب ضرب الخباء فى المساجد رقم الحديث: ٧١٠، وابن ماجاء فى الصيام باب ماجاء فى من يبتدئ الاعتكاف وقضاء الاعتكاف رقم الحديث: ١٧٧١.
(١) فيض البارى: ٤٩٥/١.
(٢) فتح الملهم: ٣٤٧/٥ دارالقلم.
(٣) الدر المختار مع ردالمحتار: ٤٢٩/٣ دار عالم الكتب.
(٤) بدائع الصنائع: ٢٥/٣.

د حديث ترجمة الباب سره مناسبت: د حديث ترجمة الباب سره مناسبت بالكل واضح دې چه په دواړو كښې د مستحاضه د اعتكاف بيان دې.[1]

الحديث الثاني

[۳۰۳/۳۰۵]- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: «اعْتَكَفَتْ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ امْرَأَةٌ مِنْ أَزْوَاجِهِ، فَكَانَتْ تَرَى الدَّمَ وَالصُّفْرَةَ وَالطَّسْتُ تَحْتَهَا وَهِيَ تُصَلِّي»[2]

ترجمه: حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي چه حضورپاك سره دهغوى د بيبيانونه يوې بى بى اعتكاف اوكړو هغې به وينه او زيړوالې ليدلو خو رکيبني به د هغې نه لاندې وه اوهغې به مونځ هم اداكولو.

تراجم رجال

قتيبه: دا شيخ الاسلام ابورجاء قتيبه بن سعيد بن جميل بن طريف ثقفى رحمه الله دېز د دوى تفصيلى حالات كتاب الإيمان باب إفشاء السلام من الإسلام لاندې تيرشوى دى.[3]

يزيد بن زريع: دا مشهور محدث يزيد بن زريع رحمه الله دې. ددوى حالات كتاب الوضوء باب غسل المنى وفركه الخ لاندې تيرشوى دى.

خالد: دا مشهورمحدث ابوالمُنازل خالد بن مهران الخداء البصرى رحمه الله دې. ددوى تفصيلى حالات كتاب العلم باب قول النبى صلى الله عليه وسلم (اللهم علمه الكتاب) لاندې تيرشوى دى.[4]

عكرمه: دامشهور امام حديث و تفسير ابوعبدالله عكرمه مولى عبدالله بن عباس مدنى دې. ددوى تفصيلى حالات كتاب العلم باب قول النبى صلى الله عليه وسلم (اللهم علمه الكتاب) لاندې تيرشوى دى.[5]

عائشه: دا ام المؤمنين حضرت سيده عائشه بنت ابى بكر صديق رضي الله عنها ده. ددوى حالات «بدء الوحى» ددويم حديث لاندې تفصيلاً تيرشوى دى.[6]

شرح حديث

قولها: (ترى الدم والصفرة): شراح حضراتو ليكلى دى چه دحضرت عائشه رضي الله عنها داسې فرمانيل داستحاضه نه كنايه ده يعنى هغه دا بيانول غواړى چه كومې بى بى حضورپاك سره اعتكاف اوكړو هغه مستحاضه وه (په حالت د حيض كښې وه).[7]

---

[1] عمدة القارى: ۲۷۸/۳.

[2] قوله: عائشة الحديث مر تخريجه تحت الحديث السابق.

[3] كشف البارى: ۱۸۹/۲.

[4] كشف البارى: ۳۶۱/۳.

[5] كشف البارى: ۳۶۳/۳.

[6] كشف البارى: ۲۹۱/۱.

[7] عمدة القارى: ۲۸۰/۳ شرح الكرمانى: ۱۷۷/۳.

قوله: والطست تحتها: داجمله حاليه ده. په يوه نسخه کښې داجمله بغيرد واؤ نه ده او هغه هم جائز ده.[1]

دحديث ترجمة الباب سره مناسبت: په حديث اوترجمة الباب کښې مناسبت واضحه دې چه په دواړو کښې د مستحاضه ذکر دې.[2]

الحديث الثالث

[۳۰۵] - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، «أَنَّ بَعْضَ أُمَّهَاتِ المُؤْمِنِينَ اعْتَكَفَتْ وَهِيَ مُسْتَحَاضَةٌ»[3]

ترجمه: دحضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت دې چه بعض امهات المؤمنين (ازواج نه يوې) د استحاضه په حالت کښې اعتکاف اوکړو.

تراجم رجال

مسدد: دا مسدد بن مسرهد بن مرعبل رحمه الله دې. د دوی مختصر حالات کتاب الإيمان باب من الإيمان أن يحب لأخيه ما يحب لنفسه لاندې تير شوی دی.[4] او تفصيلی حالات کتاب العلم باب من خص بالعلم قوماً دون قوم الغرد دريم حديث لاندې تيرشوی دی.[5]

معتمر: دا ابومحمد معتمربن سليمان بن طرخان تيمی بصری رحمه الله دې. ددوی تفصيلی حالات تفصيلی حالات کتاب العلم باب من خص بالعلم قوماً دون قوم الغرد دريم حديث لاندې تيرشوی دی.[6]

خالد: دا مشهورمحدث ابوالمُنازل خالد بن مهران الخداء البصری رحمه الله دې. ددوی تفصيلی حالات کتاب العلم باب قول النبی صلی الله عليه وسلم (اللهم علمه الکتاب) لاندې تيرشوی دی.[7]

عکرمة: دا مشهور امام حديث و تفسير ابوعبدالله عکرمه مولی عبدالله بن عباس مدنی رحمه الله دې. ددوی تفصيلی حالات کتاب العلم باب قول النبی صلی الله عليه وسلم (اللهم علمه الکتاب) لاندې تيرشوی دی.[8]

عائشة: دا ام المؤمنين حضرت سيده عائشه بنت ابی بکر صديق رضي الله عنها ده. ددوی حالات «بدء الوحی» ددويم حديث لاندې تفصيلاً تيرشوی دی.[9]

---

[1] حواله بالا.
[2] عمدة القاری: ۲۸۰/۳.
[3] قوله: عائشة: الحديث مر تخريجه فی نفس هذا الباب تحت رقم الحديث: ۳۰۹.
[4] کشف الباری: ۲/۲.
[5] کشف الباری: ۵۸۸/٤.
[6] کشف الباری: ۵۹۰/٤.
[7] کشف الباری: ۳۶۱/۳.
[8] کشف الباری: ۳۶۳/۳.
[9] کشف الباری: ۲۹۱/۱.

شرح حديث

ددې باب لاندې امام بخاري رحمه الله دري احاديث ذكر كړي دي او ددې احاديثونه د مستحاضه په جمات كښې د حصاريدو جواز ثابتيږي. دغه شان دا هم معلومه شوه چه د مستحاضه مونځ اود هغې اعتكاف دواړه صحيح دي ځكه چه هغه هم په حقيقت كښې د نورو پاكوښځو په حكم كښې ده.[1]
نور كه د جمات د ملوث كيدو خطره نه وي نو د حدث هم اجازت دې لكه څنګه چه دلته طشت او ركيبئي كيخودو سره جمات په وينه سره ګنده كيدو ته پرې نه خودو او هم دغه حكم د نورو داسې خلقو دپاره هم دې د چا حدث اوعذر چه هروخت موجود وي يا يو شان د زخم نه وينه څخيږي.[2]
علامه عيني رحمه الله فرمائي چه د روايت اولى نه داهم معلومه شوه چه د استحاضه وينه تته او نرئى وي د حيض د ويني په شان نه وي.[3]
دحديث ترجمة الباب سره مناسبت: په حديث اوترجمة الباب كښې مناسبت واضحه دې چه حديث باب او ترجمة الباب دواړو كښې د مستحاضه ذكر دې.[4]

١١- باب: هَلْ تُصَلِّي الْمَرْأَةُ فِي ثَوْبٍ حَاضَتْ فِيهِ.

ماقبل سره ربط: ددې باب سابقه باب سره مناسبت دادې چه په دواړو كښې د حيض د احكامو ذكر دې.[5]
د ترجمة الباب مقصد: شاه ولى الله رحمه الله فرمائي چه دلته امام بخاري رحمه الله د ښځې دپاره هم په هغه كپړو كښې د مونځ كولو جواز ثابتوي په كوم كښې چه د حيض زمانه تيره كړې ده. ددې ضرورت په دې وجه پيښ شو چه د اسلام نه وړاندې به ښځو دحيض كپړې بدلولې اودا به ئې ډير ضروري ګڼړلې. لهذا امام بخاري رحمه الله داخودل غواړي چه دايام حيض استعمال شوې كپړې كه چرې ګنده شوې وي نوهم هغه حصه دې اووينځلې شي اوكه چرې د ګنده كيدو نه بچ دي نوهغه پاكې دي او په هغې كښې مونځ كولې شي.[6]
دشيخ الحديث زكريا رحمه الله رائې: شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمائي چه د روايت نه صفا ظاهره ده چه كومه كپړه اغوستو سره خپله د حيض ورځې تيرې كړې وي نو د طهر په زمانه كښې هم دغه پاك كولوسره په هغې كښې مونځ كولې شي.[7]
اوس سوال دا پيداكيږي چه كله روايت صفا او واضحه دې نو بيا امام بخاري رحمه الله لفظ هل ولې زيات كړو؟ نوددې وجه داده چه د امام بخاري رحمه الله د اصولِ موضوعه نه دي چه كه چرې په روايت كښې د هريو احتمال په بنياد باندې غور او فكراوكړې شي نوهغه د تشحيذِ اذهان دپاره لفظ هل راوړلې دې

[1] فتح الباري: ١/٥٣٤شرح الكرماني: ٣/١٧٧عمدة القاري: ٣/٢٨٠.
[2] حواله بالا.
[3] عمدة القاري: ٣/٢٨٠.
[4] عمدة القاري: ٣/٢٨٠.
[5] عمدة القاري:٣/٢٨٠.
[6] شراح تراجم أبواب البخاري: ١٩ فضل الباري: ٢/٤٧٧ الكنزالمتواري: ٣/٢٧٠.
[7] تقرير بخاري: ٢/٩٩.

او دلته هم احتمال دي اوهغه احتمال دادې چه په روايت د باب كښې د مونځ تصريح نشته. اود ام سلمه رضي الله عنها «باب من سمى النفاس حيضاً» لاندې ذكركړې شوي روايت نه معلوميږي چه دهغې د حيض اوطهارت كپړې جدا جدا وې. اوس دلته په دې دواړو روايتونو كښې دا احتمال اوشو چه د مونځ دپاره څه بله كپړه وه يا هم يوه كپړه نې وه كومه چه پاكولوسره به مونځ كولو؟
امام ابوداؤد رحمه الله خپل سنن كښې ډير روايات ذكركړي دي دكوم نه چه معلوميږي چه هم په دغه كپړو كښې مونځ كول جائزدي. (۱)چنانچه په يو روايت كښې دي چه دحضورپاك نه ښځو تپوس اوكړو چه آيا مونږ په دغه كپړوكښې مونځ كولې شو چه د حيض په ورځوكښې زمونږ په بدن وې؟ حضورپاك اوفرمائيل او كه چرې په هغې كښې د وينې اثر وغيره نه وي نو كولې شي.(۲) لهذا امام بخاري رحمه الله هم دلته د حيض والاكپړوكښې د مونځ جواز ثابتوي البته د تشحيذ اذهان دپاره نې هل زيات كړو.

الحديث الأول

[۳۰۶]- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: قَالَتْ عَائِشَةُ: «مَا كَانَ لِإِحْدَانَا إِلَّا ثَوْبٌ وَاحِدٌ تَحِيضُ فِيهِ، فَإِذَا أَصَابَهُ شَيْءٌ مِنْ دَمٍ قَالَتْ بِرِيقِهَا، فَقَصَعَتْهُ بِظُفْرِهَا»(۳)

ترجمه: حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي چه مونږ سره به صرف يوه كپړه وه كومه چه به مونږ د حيض په وخت اغوستله. بيا چه به كله په هغې كښې څه وينه لګيدله نو په هغې باندې به توكانړې اچولې او بيابه هغه په نوكونو باندې مږله.

تراجم رجال

أبونعيم: دا ابونعيم فضل بن دكين رحمه الله دې. ددوى حالات كتاب الايمان باب فضل من استبرألدينه لاندې تيرشوى دى.(۴)

إبراهيم بن نافع: دا ابواسحاق ابراهيم بن نافع مخزومي مكى رحمه الله دې. ددوى حالات كتاب الغسل باب من بدأبشق رأسه الأيمن في الغسل لاندې تيرشوى دى.

ابن أبي نجيح: دا ابو يسار عبدالله بن ابى نجيح ثقفى مكى رحمه الله دې. ددوى حالات كتاب العلم باب الفهم في العلم لاندې تيرشوى دى.(۵)

---

(۱) الكنزالمتواري: ۲۷۰/۳ تقرير بخاري: ۹۹/۲.
(۲) هكذا في روايات الإمام أبي داؤد رحمه الله، كتاب الطهارة باب المرأة تغسل ثوبهاالذى تلبسه في حيضها، رقم الحديث: ۳۶۵-۳۵۸.
(۳) قوله: عائشة، الحديث، ورواه أبوداؤد في الطهارة في باب المرأة تغسل ثوبها الذي تلبسه في حيضها رقم الحديث: ۳۵۸.
(۴) كشف الباري: ۶۶۹/۲
(۵) كشف الباري: ۳۰۲/۳.

مجاهد: دا شيخ القراء والمفسرين ابوالحجاج مجاهدبن جبر رحمه الله دې. د دوی حالات كتاب العلم باب الفهم في العلم لاندې تيرشوی دی.[1]

عائشة: دا ام المؤمنين حضرت سيده عائشه بنت ابی بکر صديق رضي الله عنهما ده. ددوی حالات «بدء الوحی» ددويم حديث لاندې تفصيلاً تيرشوی دی.[2]

ايا د حديث الباب په سندکښې انقطاع يا اضطراب دې؟: د بعض حضراتو د طرف نه په حديث الباب کښې دوه قسمه کلام شوې دې. يودا چه دحديث الباب په سندکښې انقطاع ده ځکه چه ابوحاتم، ابن معين، يحيى بن سعيد قطان، شعبه او امام احمد رحمهم الله فرمائی چه د امام مجاهد رحمه الله د حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها نه سماع ثابته نه ده. او دويم دا چه ددې حديث په سندکښې اضطراب هم دې ځکه چه هم دغه روايت امام ابوداؤد رحمه الله «محمد بن کثير عن ابراهيم بن نافع عن الحسن بن مسلم» په طريق سره نقل کړې دې. په کوم کښې چه ابراهيم بن نافع، د حسن بن مسلم نه روايت کوی او دلته د بخاری رحمه الله په روايت کښې ابراهيم بن نافع د ابن ابی نجيح رحمه الله نه روايت کوی.

د اول جواب دادې چه پخپله امام بخاری رحمه الله ددې سند نه علاوه نورو ډيرو احاديثوکښې د امام مجاهد د حضرت عائشه رضي الله عنها نه د سماع تصريح کړې ده. دغه شان دابن المدينی او ابن حبان رحمه الله په نيزهم د امام مجاهد رحمه الله سماع دحضرت عائشه رضي الله عنها نه ثابته ده. بيا چونکه اثبات په نفی باندې مقدم دې په دې وجه به هم اثبات ته ترجيح وی. او ددويم جواب دادې چه داکوم د شيوخ اختلاف د اضطراب علت جوړکړې شوې دې صحيح نه دې ځکه چه داسې اختلاف د اضطراب سبب نه وی بلکه داخو په دې خبره باندې محمول دې چه ابراهيم بن نافع رحمه الله به دا روايت د دوو شيوخونه روايت کړې وی. اوکه چرې دا احتمال قبول نه کړې شي نوبيا هم ابونعيم رحمه الله خوك چه د امام بخاری رحمه الله شيخ دې. د امام ابوداؤد د شيخ محمدبن کثير رحمه الله نه احفظ دې. په دې وجه صرف د شيوخ داختلاف د وجې نه د باب روايت ته مضطرب نه شی وئيلې. بل خلاد بن يحيى، ابوحذيفه او نعمان بن عبدالسلام رحمهم الله نه دابونعيم رحمه الله متابعت هم ثابت دې کوم چه دتقويت سبب وی. لهذا هم دې د باب روايت به ترجيح وی اوقاعده ده چه مرجوح په راجح کښې اثرنه شی کولې. په دې وجه دامام ابوداؤد رحمه الله تخريج کړې شوی روايت سند د امام بخاری رحمه الله تخريج کړې شوې روايت په سند کښې اثرنه شی کولې.[3]

د حديث شرح

قوله: ما كان لإحدانا إلا ثوب واحد: شراح حضراتو ليکلی دی چه دا نفی عام ده يعنی ټولو بيبيانوته شامل ده. ځکه چه نکره د نفی لاندې واقع ده کوم چه د عموم فائده ورکوی ځکه چه چرته يوې سره هم زياتی کپړه وې نو نفی به صادق نه راتله.[4] بله داخبره چه إحدانا مفرد مضاف دې کوم چه علی الاصح د هغه صيغونه دې کومې چه د عموم فائده ورکوی.[5]

---

[1]) كشف الباري: ۳۰۷/۲.

[2]) كشف الباري: ۲۹۱/۱.

[3]) فتح الباري: ۵۳۵/۱عمدة القاري: ۲۸۰/۳.

[4]) إرشادالساري: ۵۵۱/۱.

[5]) شرح الكرماني: ۱۷۷/۳عمدة القاري: ۲۸۱/۳تحفة الباري: ۲۵۰/۱.

اشکال اودهغې جواب: دلته اشکال پیدا کیږي هغه چه د حدیث باب نه معلومیږي چه ازواج مطهرات سره زیاتی کپړه کومه چه په ایام حیض سره خاص وی نه وه. خود ام سلمه رضي الله عنها سابقه روایت ((في باب: من سمی نفاس حیضاً)) نه معلومیږي چه هغې سره په ایام حیض کښې د اغوستلو دپاره جدا کپړه وه، لهذا په دواړو روایتونوکښې تعارض ښکاری.

ددې اشکال جواب دادې چه حدیث عائشه صدیقه رضي الله عنها د اسلام د شروع په دور باندې محمول دې ځکه چه په شروع کښې تنګی او سختی وه. خود ام سلمه رضي الله عنها حدیث د فتوحاتونه پس زمانه باندې محمول دې کله چه حالت آسان او معیشت ښه شوې وو نو بیا ازواج مطهرات رضی الله عنهن د ایام حیض د پاره دایام طهر نه دجدا کپړو انتظام کړې وی.[1]

ددې نه علاوه داحتمال هم دې چه د حضرت عائشه رضي الله عنها مراد ثوب واحد نه ثوب واحد مختص بالحیض وی، یعني مونږ ازواج سره خاص په ایام حیض کښې د اغوستلو دپاره هم یوه کپړه وه، ځکه چه په روایت کښې ځه داسې خبره نشته چه د ایام طهر دپاره ځه بله کپړه موجود کیدو نفی کوی. داسې په دواړو روایتونوکښې به توافق اوشی.[2]

قوله:: قالت بریقها: قالت بریقها: أي: وضعت أوصبت علیه ریقها. شراح حضراتو لیکلی دی چه حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها د قول په فعل باندې اطلاق کړې دې.[3] یا په نورو الفاظوکښې ئی د فعل تفسیر قول سره کړې دې.[4] علامه عینی رحمه الله فرمائی چه لفظ قول د خپلې اصلې معنی نه علاوه د مقام په مناسبت سره په نورو معانوکښې هم استعمالیږي. لکه چه دلته "قالت بریقها" معنی ((صبت علیه من ریقها)) یا ((وضعت علیه ریقها)) سره کړې شوې ده. بل دا احتمال هم دې چه قالت: بلت (دلمدولو) معنی کښې وی لکه چه سنن ابی داؤد په روایت کښې قالت په ځائی بلت الفاظ نقل دی.[5]

دمدعیان عمل بالحدیث داعتراض جواب: علامه انور شاه کشمیری رحمه الله فرمائی چه ددې نه معلومیږي چه په توکانړو سره هم د نجاست ازاله کیدې شی ځکه چه په توکانړوکښې د تیزابیت اثر وی په کوم سره چه د نجاست ازاله کیدې شی او داسې مدعیان عمل بالحدیث چه په فقه حنفی باندې اعتراض کوی او بغیرد اوبو نه په بل ځه څیز سره د نجاست دختمولو قائل نه دی، اعتراض په دې نص صریح اوحدیث صحیح سره مردود کیږي.[6]

د حافظ ابن حجر رحمه الله تحقیق: حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه په روایت کښې هم په هغه کپړو کښې د مونځ کولو ذکر نشته دې په دې وجه ددې روایت نه دهغه حضراتودپاره چه داوبونه علاوه په مائعات طاهرات سره هم د نجاست د ختمولو قائل دی دلیل اوحجت نه راځي بلکه دتوکانړو په ذریعه د وینې دختمولوسره مقصود د هغې اثر ختمول وو تطهیر مقصودنه وو، البته چه کله به ئی دمونځ کولو

---

[1] فتح الباري: ۵۳۵/۱شرح الکرماني: ۱۷۸/۳عمدة القاري: ۲۸۱/۳ تحفة الباري: ۲۵۰/۱.

[2] فتح الباري: ۵۳۵/۱.

[3] فتح الباري: ۵۳۵/۱التوشیح: ۴۰۸/۱.

[4] تحفة الباري: ۲۵۰/۱.

[5] عمدة القاري: ۲۸۱/۳.

[6] فیض الباري: ۴۹۶/۱.

اراده کیدله نودغه کپړه دوینځلونه پس به نی په هغې کښې مونځ کولولکه چه «باب غسل دم المحيض» کښې هم دعائشه رضي الله عنها په روایت کښې صراحت دې چه مونږ بیبیانو به او دغه د وینې څاڅکی رژول بیاچه کله به د مونځ کولواراده کیدله نوهغه به مو وینځلې اوبیابه مو مونځ کولو .(۱)
په دې وجه حضرات شراح فرمائي چه دلته دې دا اشکال نه وی چه په روایت مذکوره کښې خود غسل ثوب یعنی د کپړو وینځلو ذکرنشته او د باب غسل الدم المحيض په روایت کښې د غسل ثوب ذکر موجود دې لهذا په دواړو احادیثوکښې تعارض پیداشو ځکه سره د دې چه دا روایت مطلق دې مګر سابقه روایت په مقیده باندې محمول دې.(۲)
نورعلامه بیهقی رحمه الله فرمائي چه کیدې شی وینه په ډیر لږ مقدارکښې وی د کوم وینځل چه واجب نه وی. او هم په دې وجه حضرت عائشه رضي الله عنها په دې روایت کښې غسل ثوب ذکرنه وی کړې ځکه چه دوینې د زیات مقدار کیدو په صورت کښې کپړې وینځل صحیح او ثابت دی.(۳)
دعلامه عینی رحمه الله تحقیق: په دې باندې علامه عینی رحمه الله فرمائي چه حضرات صحابه اوصحابیات رضی الله عنهم وعنهن به دا سوچ نه کولو چه دا نجاست په لږ مقدارکښې دې نومعاف دې بلکه دهغوی په نیزچه به نجاست لږ وو او که زیات دمعافئی قابل نه وو. دا تاویل خو صرف هم د امام ابوحنیفه رحمه الله په مذهب باندې صحیح کیدې شی ځکه چه احناف «كثرالله سوادهم» په نیز باندې کم مقدار معاف دې په دې شرط چه د یو درهم نه کم وی. اودا روایت په هغه حضراتو باندې حجت دې چه بغیرد اوبو په بل څه بهیدونکی څیز سره نجاست ختمول صحیح نه منی ځکه چه په دې روایت کښې د توکانړو په ذریعه د نجاست د ختمولو صراحت دې. بل ددې روایت نه داهم معلوم شوچه دنجاست په ختمولوکښې د عدد اعتبارنشته بلکه مقصد صفائی او پاکوالې دې که هغه په یوځل باندې حاصل شی او که په لس ځل.(۴)
قوله:: فقصعته بظفرها: قصعة په قاف سره ددې معنی د نوکونو په ذریعه مږل راځی خو په یوه نسخه کښې قصعته په ځانی باندې مصعته نقل دې.(۵) اوددې معنی د رژولو راځی. دامام ابوداؤد رحمه الله صرف قصعته په قاف سره نقل دی.(۶) بهرحال دلته مراد په مږلو یا رژولوکښې مبالغه کول دی.(۷)
حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه امام ابوداؤد رحمه الله دحضرت عائشه رضي الله عنها هغه حدیث هم روایت کړې دې په کوم کښې چه دی: «لم ترى فيه قطرة فتقصعه بظفرها» یعنی بیا چه به نی په «کپړه» باندې د «وینې» څاڅکې لیدلو نوهغه به نی په نوکونو سره رژولو اوددې روایت په رڼاکښې حدیث الباب کښې ددې خبرې احتمال دې چه د دم نه مراد دم یسیروی کوم چه معاف کیږی لیکن هم رومبې احتمال قوی دې

(۱) فتح الباري: ۵۳۵/۱.
(۲) إرشادالساري: ۵۵۱/۱شرح ابن بطال: ۴۳۷/۱شرح الكرماني: ۱۷۸/۳عمدة القاري: ۲۸۱/۳.
(۳) عمدة القاري: ۲۸۱/۳إرشادالساري:۵۵۷/۱.
(۴) عمدة القاري:۲۸۱/۳.
(۵) تحفة الباري: ۲۵۰/۱.
(۶) عمدة القاري: ۲۸۱/۳شرح الكرماني: ۱۷۸/۳تحفة الباري: ۲۵۰/۱.
(۷) شرح الكرماني: ۱۷۸/۳جامع الأصول فی أحاديث الرسول: ۹۵/۷.

يعنې چه کله به د مونځ اراده کيدله نوهغه وخت به ئې کپړه وينخله.[1]

د حديث ترجمة الباب سره مناسبت: حديث اوترجمة الباب دواړو کښې مناسبت دادې چه امام بخاري رحمه الله په دواړو کښې يوې مسئلې طرف ته اشاره کړې ده اوهغه مسئله داده چه کومې ښځې سره صرف هم يوه کپړه وي په کوم کښې چه هغه د حيض ورځې هم تيره وي نود داسې ښځې دپاره د مونځ کولو حکم دې چه هغه دې مونځ هم په هغه کپړه کښې اوکړې مګر دهغه کپړې پاکولونه پس. هم ددې مسئلې طرف ته امام بخاري رحمه الله حديث اوترجمة الباب دواړو کښې اشاره کړې ده.[2]

۱۲-باب: الطِّيبِ لِلْمَرْأَةِ عِنْدَ غُسْلِهَا مِنَ الْمَحِيضِ.

ماقبل سره ربط: امام بخاري رحمه الله په دې ابواب کښې د حيض نه د پاکئ حاصلولو مختلف مرحلې بيانوي. چنانچه تيرشوي باب کښې ئې د کپړې نه د نجاست د حيض ختمول بيان کړل کوم ته چه تنظيف او انقاء وائي اودا د شروع مرحله او په دې باب کښې د انقطاع دم حيض نه پس دغسل کولوپه وخت د خوشبو لګولو حکم بيانوي چه د حيض د وينې دختمولو نه پس مرحله ده او په دې وجه دا مرحله انظف يعنې په نسبت د رومبې مرحلې نه زيات د تنظيف ونيلې کيږي.[3]

دترجمة الباب مقصد: شراح حضراتو ليکلي دي چه دامام بخاري رحمه الله مقصد انقطاع دم حيض نه پس د خراب بوئې د لرې کولودپاره د خوشبوئې استعمالولو د حکم تاکيدکول دي اوددې حکم تاکيد ددې امر نه ظاهرشو چه کله د ماتم کونکې ښځې دپاره هم د عدت دوران کښې د انقطاع دم حيض نه پس دغسل کولوپه وخت د خوشبوئې د استعمالولو اجازت ورکړې شوې دې حالانکه هغې ته د عدت په ورځوکښې د خوشبوئې وغيره استعمالولواجازت نشته دې.نوبيا د غيرمتعده دپاره خوددې استعمال زيات مؤکد کيږي.[4]

د شيخ الحديث زکريا رحمه الله رائې: شيخ الحديث زکريا رحمه الله فرمائي چه زما په نيز دا ترجمه شارحه ده ځکه چه د مسک لفظ راغلې وو په دې وجه ئې د هغې شرح اوفرمائيله چه ددې نه خوشبوئې مراد ده د څه خاص مسک تعيين نشته.[5] البته د بعض شوافع نه نقل کړې شوې دې چه هم مسک لګول متعين دي اوددې وجه داده چه دا په استقرار حمل کښې معين دی. ممکن ده چه دامام بخاري رحمه الله مقصود د شوافع په دې قول باندې رد کول وي.[6]

الحديث الأول

[۳۰۷]-حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ حَفْصَةَ، قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: أَوْ هِشَامِ بْنِ حَسَّانَ، عَنْ حَفْصَةَ، عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

---

[1] فتح الباري: ۵۳۵/۱.
[2] شرح ابن بطال: ۴۳۷/۱ شرح الکرماني: ۱۷۸/۳ فتح الباري: ۵۳۵/۱ عمدة القاري: ۲۸۰/۳ الکنز المتواري: ۲۷۱/۳.
[3] عمدة القاري: ۲۸۱/۳.
[4] فتح الباري: ۵۳۶/۱ عمدة القاري: ۲۸۱/۳ الکنز المتواري: ۲۷۱/۳.
[5] الکنز المتواري: ۲۷۱/۳ تقرير بخاري: ۲/۱۰۰-۹۹.
[6] تقرير بخاري: ۲/۱۰۰-۹۹.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ: «كُنَّا نُنْهَى أَنْ نُحِدَّ عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلاَثٍ، إِلاَّ عَلَى زَوْجٍ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا، وَلاَ نَكْتَحِلَ وَلاَ نَتَطَيَّبَ وَلاَ نَلْبَسَ ثَوْبًا مَصْبُوغًا، إِلاَّ ثَوْبَ عَصْبٍ، وَقَدْ رُخِّصَ لَنَا عِنْدَ الطُّهْرِ إِذَا اغْتَسَلَتْ إِحْدَانَا مِنْ مَحِيضِهَا فِي نُبْذَةٍ مِنْ كُسْتِ أَظْفَارٍ، وَكُنَّا نُنْهَى عَنِ اتِّبَاعِ الجَنَائِزِ»، قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: رَوَاهُ هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ، عَنْ حَفْصَةَ [ص:۷۰]، عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (۱) [۵۰۲۸-۵۰۲۶،۱۲۲۰،۱۲۱۹]

ترجمه: حضرت ام عطیه رضی الله عنها فرمائي چه مونږ به په یو مړي باندې د دریو ورځونه زیات ماتم کولونه منع کولې شو لیکن د خاوند په مړه کیدو باندې څلور میاشتې او لس ورځې دماتم کولوحکم وو. په دغه ورځو کښې به ئې نه رانجه استعمالول نه خوشبوئي او عصب «د یمن جوړشوې یو څادر چه رنګین به هم وو، هغه کپړه چه کومې تار چه د اول نه رنګ کړې شوې وی» نه علاوه هیڅ رنګین کپړه مونږه نه استعمالوله او مونږ ته د «عدت په ورځوکښې» د حیض د غسل نه پس څه د اظفار کست «دعودخوشبوئي» استعمالولواجازت وو اومونږ له جنازې پسې شاته د تلو اجازت هم نه وو.

تراجم رجال

عبدالله بن عبدالوهاب: دا ابومحمدبن عبدالوهاب حجبی رحمه الله دې. ددوی حالات کتاب العلم باب لیبلغ العلم الشاهد الغائب لاندې تیرشوی دی. (۲)

حمادبن زید: داحماد بن زیدبن درهم بصری رحمه الله دې. ددوی حالات کتاب الایمان باب وان طائفتان من المؤمنین اقتتلوا فأصلحوا بینهما لاندې تیرشوی دی. (۳)

أیوب: دا ایوب بن ابی تمیمه کیسان سختیانی بصری رحمه الله دې. ددوی حالات کتاب الایمان باب حلاوة الایمان لاندې تیرشوی دی. (۴)

هشام بن حسان: دا هشام بن حسان ازدی قردوسی بصری رحمه الله دې. ددوی کنیت ابوعبدالله دې. (۵)
هشام بن حسان رحمه الله فرمائي «كناني محمدبن سيرين أباعبدالله ولم يولدلي» یعني محمدبن سیرین رحمه الله زما کنیت ابوعبدالله کیخودې وو اوزما هیڅ اولاد نه وو. (۱) هشام بن حسان رحمه الله ته به فردوسی دهغوی د حسن او بنانست د وجې نه ونیلې کیدو. (۲)

---

(۱) قوله: ام عطية: الحديث، رواه البخاري في الجنائز أيضاً في باب اتباع النساء الجنازة رقم الحديث: ۱۲۷۸ وفي باب إحداد المرأة على غير زوجها رقم الحديث: ۱۲۷۹ وفي الطلاق في باب القسط للحادة عندالطهر رقم الحديث: ۵۳٤۱ وفي تلبس الحادة ثياب العصب رقم الحديث، ۵۳٤۳-۵۳٤۲ وكذا رواه مسلم في الطلاق في باب وجوب الإحداد رقم الحديث: ۳۷٤۰ وكذا رواه أبوداؤد في الطلاق في باب فيما تجتنبه المعتدة في عدتها رقم الحديث: ۲۳۰۳-۲۳۰۲ وكذا رواه النسائي في الطلاق في باب ماتجتنب الحادة من الثياب المصبغة رقم الحديث: ۳۵٦٤ وفي باب الخضاب للحادة رقم الحديث: ۳۵٦٦.

(۲) كشف الباري: ۱۳۸/٤.

(۳) كشف الباري: ۲/۲۱۹.

(٤) كشف الباري: ۲۶/۲.

(۵) تهذيب الكمال: ۱۸۱/۳۰ سير أعلام النبلاء: ۳۵۵/۶.

هغوی د حمید بن هلال، حسن بصری، محمدبن سیرین، حفصه بنت سیرین، انس بن سیرین، عکرمه، ابومعشرزیاد بن کلیب، واصل مولی ابی عیینه، ایوب بن موسی، یحیی بن ابی کثیر، عبدالعزیز بن صهیب، قیس بن سعدمکی، هشام بن عروة، محمدبن واسع، سهیل بن ابی صالح رحمهم الله وغیره نه د حدیث روایت کړې دې.

اود هغوی نه عکرمه بن عمار، سعیدبن ابی عروبه، شعبه، زائده، حفص بن غیاث، عبدالله بن ادریس، ابراهیم بن طهمان، ابن جریج، ابن علیه، جریر بن عبدالحمید، حماد بن زید، حماد بن اسامه، حماد بن سلمه، عبدالله بن المبارك، یحیی القطان، معتمر بن سلیمان، یزیدبن زریع، نضر بن شمیل، یزیدبن هارون، عثمان بن الهیثم، ابن ابی عدی او خالد بالحارث رحمهم الله وغیره د حدیث روایت کړې دې.[۳]

محمدبن سیرین رحمه الله به فرمائیل «هشام منا أهل البیت». ایوب بن موسی قرشی رحمه الله به فرمائیل «سل لی هشاما عن حدیث کذا» یعنی د هشام بن حسان نه د فلانکی حدیث باره کښې تپوس اوکړه راشه.[۴]

سعیدبن عروبه رحمه الله فرمائی «ما رأیت أو ما کان أحد أحفظ عن محمد بن سیرین من هشام»[۵] مخلدبن الحسین رحمه الله فرمائی هشام بن حسان، محمدبن سیرین رحمه الله به داشې حدیث روایت کولو لکه چه هم دهغوی نه اوریدلو که چرې محمدبن سیرین به ارسال کولونو هشام بن حسان به هم ارسال کولو.[۶]

حمادبن زید رحمه الله فرمائی «أنبأ أیوب، وهشام، وحسبك هشام» یعنی مونږ د ایوب اوهشام رحمه الله دواړونه روایت اخستې دې مګر هم هشام کافی دې ځکه چه هغوی سره دبل چاد ذکرځه ضرورت نشته دې.[۷]

هشام بن حسان رحمه الله فرمائی ماد حسن بصری رحمه الله او محمدبن سیرین رحمه الله نه هیڅ یو حدیث سواد «حدیث الأعماق» نه نه دې لیکلې. چونکه «حدیث الأعماق» طویل وو په دې وجه مې هغه اولیکلو بیاچه مې کله هغه یادکړو نو هغه مې وران کړو.[۸] په دې وجه چه کله هشام بن حسان رحمه الله ته اوونیلې شوچه خپل کتابونه اوښایه نوهغوی جواب ورکړو ماسره کتابونه نشته دې.[۹]

یحیی بن سعید رحمه الله فرمائی «هشام بن حسان فی ابن سیرین أحب إلی من عاصم الأحول»[۱۰]

علی ابن مدینی رحمه الله فرمائی یحیی بن سعید او نور اکابر محدثین هشام بن حسان رحمه الله ثقه راوی ګرځوی البته یحیی بن سعید رحمه الله به هشام بن حسان عن عطاء سندته ضعیف ونیلې اودغه شان د محدثینودا هم ګمان وو چه هغوی د حسن بصری روایات د حوشب په واسطه سره نقل کړې دی.[۱]

---

[۱] تهذیب الکمال: ۱۸۴/۳۰سیر أعلام النبلاء:۳۵۶/۶.
[۲] حواله بالا.
[۳] تلامذه او مشائخ دَ تفصیل دَپاره اوګورئی: تهذیب الکمال: ۱۸۲/۳۰.
[۴] تهذیب الکمال: ۱۸۴/۳۰سیر أعلام النبلاء: ۳۵۶/۶.
[۵] تهذیب الکمال: ۱۸۴/۳۰سیر أعلام النبلاء: ۳۵۶/۶.
[۶] تهذیب الکمال: ۱۸۵/۳۰سیر أعلام النبلاء: ۳۵۷/۶.
[۷] تهذیب الکمال: ۱۸۵/۳۰سیر أعلام النبلاء: ۳۵۶/۶تهذیب التهذیب: ۳۵/۱۱.
[۸] حواله بالا.
[۹] حواله بالا.
[۱۰] تهذیب الکمال: ۱۸۶/۳۰ سیر أعلام النبلاء:۳۵۸/۶.

چنانچه په يوه بله موقع باندې علي بن المديني رحمه الله فرمائي چه د هشام بن حسان رحمه الله هغه احاديث کوم چه هغوی د محمدبن سيرين نه روايت کړی دی هغه ټول صحيح دی. او کوم حديث چه به هغوی د حسن بصری رحمه الله نه روايت کولو نودهغه احاديثو دراومدارد حوشب په واسطه سره دې. (٢)
ځکه چه علي بن المديني رحمه الله د عرعره بن البرند نه نقل کوی چه کله هغوی د عباد بن منصورنه د هشام بن حسان رحمه الله متعلق تپوس اوکړو چه آيا هغه به د حسن بصری رحمه الله په خدمت کښې د حديث دپاره راتللو؟ نوهغوی په جواب کښې اوفرمائيل چه ما هشام بن حسان رحمه الله حسن بصری رحمه الله سره کله هم نه دې ليدلې. (٣)
عرعره بن البريد رحمه الله فرمائی چه دعباد بن منصور رحمه الله د انتقال نه پس ما د دې خبرې خبر جرير بن حازم رحمه الله ته ورکړو نوهغوی هم دغه اوفرمائيل چه زه اووه کاله حسن بصری رحمه الله سره د حديث د روايت کولودپاره ناست يم خوما کله هم هشام بن حسان رحمه الله حضرت حسن بصری رحمه الله سره نه دې ليدلې. عرعره بن البريد رحمه الله نور فرمائی چه ما جرير بن حازم رحمه الله ته اووئيل چه هغه خو مونږ ته (نيغ په نيغه) هم دحسن بصری رحمه الله روايات بيانوی. نو بيا ستاسو په خيال کښې به هغه دچا په واسطه سره روايات بيانوی؟ نوهغوی جواب اوکړو چه زما په خيال هغه د حوشب په واسطه سره بيانوی. (٤)
مګرسعيدبن عامر رحمه الله وائی چه ما هشام بن حسان رحمه الله په داسې وينا کولو سره اوريدلې دې چه هغه حسن بصری رحمه الله سره لس کاله پاتې شوې دې. (٥)
علي بن المديني رحمه الله فرمائی ((وهشام أثبت من خالد الحذاء في ابن سيرين، وهشام مثبت)) (٦) امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائی ((صالح، وهشام أحب إلى من أشعث)). نور امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائی ((عندي لابأس به، وماتكاد تنكر عليه شيئاً إلاوجدت غيره قد رواه إما أيوب، وإما عوف)) يعنی زما په نيز هغه قابل قبول دې اوچه تاسو ته دهغه کوم يوحديث هم اجنبی معلوم شی نودهغه متابعت به د ايوب رحمه الله يا عوف رحمه الله نه ضرور ملاويږی. (٧) يحيی بن معين رحمه الله فرمائی ((لابأس به)) (٨)
نور چه د يحيی بن معين رحمه الله نه د هشام رحمه الله او جرير بن حازم رحمه الله متعلق پوښتنه اوکړې شوه نوهغوی اوفرمائيل ((هشام بن حسان أحب إلي)) بيا د ابن سيرين رحمه الله نه په روايت کولوکښې د هشام رحمه الله او يزيدبن ابراهيم رحمه الله باره کښې تپوس اوکړې شو نو په جواب کښې اوفرمائيل ((كل هما ثقة)) (٩)
امام عجلی رحمه الله فرمائی ((بصري، ثقة، حسن الحديث)) (١٠) ابن حبان رحمه الله هغوی په کتاب الثقات کښې

---

(١) تهذيب الكمال: ٣٠/١٨٧.
(٢) تهذيب الكمال: ٣٠/١٨٧ سير أعلام النبلاء: ٦/٣٥٨.
(٣) حواله بالا.
(٤) حواله بالا.
(٥) تهذيب الكمال: ٣٠/١٨٥ سير أعلام النبلاء: ٦/٣٥٧.
(٦) تهذيب الكمال: ٣٠/١٨٧ سير أعلام النبلاء: ٦/٣٥٨.
(٧) تهذيب الكمال: ٣٠/١٩٠ سير أعلام النبلاء: ٦/٣٦٠.
(٨) تهذيب التهذيب: ١١/٣٦.
(٩) تهذيب الكمال: ٣٠/١٩١.
(١٠) حواله بالا.

ذكركړي دي.[1] حجاج بن منهال رحمه الله فرمائي «كان حماد بن سلمة لا يختار على هشام في حديث ابن سيرين أحداً»[2] ابن سعد رحمه الله فرمائي «كان ثقة، إن شاء الله تعالىٰ كثير الحديث»[3]
امام ابوداؤد رحمه الله فرمائي څلور محدثين دي چه د هشام عن الحسن د سند اعتبارنه كوي: ① يحيى بن سعيد. ② اسماعيل بن عليه. ③ يزيد بن زريع. ④ وهيب رحمهم الله.[4]
دغه شان دامام شعبه رحمه الله باره كښې راځي چه «كان يتقي حديث هشام بن حسان عن عطاء ومحمد والحسن»
يعنى امام شعبه رحمه الله به د دې دريو محدثين حضراتو عظام نه نقل كړې شوې رواياتونه احتراز كولو.[5]
نعيم بن حماد رحمه الله وائي چه ما سفيان بن عيينه رحمه الله نه داسې ويناكول اوريدلى دى «لقد أتىٰ هشام أمراً عظيماً بروايته عن الحسن» يعنى هشام رحمه الله د حسن بصري رحمه الله نه روايت كولوسره يوه لويه خبره اوكړه.
كله چه د نعيم بن حماد رحمه الله نه پوښتنه اوكړې شوه داسې ولې؟ نوهغوى ځواب وركړو «لأنه كان صغيراً» يعنى هغه هغه وخت وړوكې وو.[6]
په دې باندې علامه ذهبي رحمه الله اوفرمائيل چه په دې قول باندې نظردې بلكه هشام بن حسان لونى وو. ځكه چه هم پخپله د سفيان بن عيينه رحمه الله نه نقل دى «كان هشام أعلم الناس بحديث الحسن». علامه ذهبي رحمه الله فرمائي «هذا أصح» يعنى صحيح هم دغه دى چه هغه د حسن بصري رحمه الله احاديث د ټولو نه زيات پيژندونكې وو.[7]
علامه ذهبي رحمه الله فرمائي «ثقة، إمام، كبير الشأن»[8] بل علامه ذهبي رحمه الله قول فصيل ذكركولو سره فرمائيلى «هشام قد قفز القنطرة واستقر توثيقه، واحتج به أصحاب الصحاح، وله أوهام مغمورة في بحر ما روىٰ» يعنى بيشكه د هشام بن حسان رحمه الله ثقاهت پوخ شوې دې او اصحاب كتب صحاح دهغوى نه دليل اوحجت هم نيولې دې. البته دهغوى نه چه د احاديثو يو عظيم اوضخيم ذخيره نقل ده په هغې كښې يو څو اجنبى روايات هم دى.[9]
ابن عدي رحمه الله فرمائي «أحاديثه مستقيمة ولم أر في أحاديثه منكراً إذا حدث عنه ثقة وهو صدوق لا بأس به» يعنى ما هغوى په احاديثوكښې هيڅ منكر اواجنبى حديث نه دې ليدلې په دې شرط چه دهغوى نه چرته يو ثقه راوى حديث روايت كړې وى. هشام بن حسان رحمه الله صدوق او قابل قبول راوى دې.[10]

---

[1]) ٥٦٦/٧.
[2]) سير أعلام النبلاء: ٣٥٨/٦.
[3]) تهذيب التهذيب: ٣٧/١١.
[4]) تعليقات على تهذيب الكمال للشيخ شعى الأرنؤوط: ١٩٣/٣٠.
[5]) تهذيب الكمال: ١٨٩/٣٠.
[6]) تهذيب الكمال: ١٨٥/٣٠ سير أعلام النبلاء: ٣٥٦/٦.
[7]) سير أعلام النبلاء: ٣٥٧/٦.
[8]) ميزان الاعتدال: ٢٩٥/٤ مطبعة عيسى ألبابي الحلبية وشركاه.
[9]) سير أعلام النبلاء: ٣٦٢/٦.
[10]) الكامل لابن عدي: ١١٤/٧.

حافظ ابن حجر رحمه الله د هشام بن حسان رحمه الله سره متعلق د ائمه حدیث داقوال وذکرکولونه پس فرمائي: ائمه حدیث دهغوی نه حجت او دلیل نیسي البته دهغوی د عن عطاء د سند نه د هیڅ یو حدیث تخریج نشته دې او کوم احادیث چه هشام رحمه الله د عکرمه رحمه الله نه روایت کړی دی نو دهغې نه یوڅو امام بخاری رحمه الله هم تخریج کړی دی په کوم کښې چه د بعض متابعت هم موجود دې. اوکوم چه هغوی د حسن بصری رحمه الله نه روایت کړی دی نوهغه په کتب سته کښې موجود دی.[1]

ابوحاتم رحمه الله فرمائي «کان صدوقاً، وکان یتثبت في رفع الأحادیث عن محمد بن سیرین»[2]

ابن عون رحمه الله فرمائي «کان محمد لا یرفع من حدیث أبي هریرة إلا ثلاثة أحادیث: ① صلی إحدیٰ صلاتي العشي ② وجاء أهل الیمن ③ ولم یذکر الثالث» یعني محمدبن سیرین رحمه الله د ابوهریره رضي الله عنه نه صرف درې احادیث مرفوعاً روایت کړی دی.[3]

په دې باندې علامه ذهبي رحمه الله اوفرمائیل چه دا قول صحیح نه دې ځکه چه حضرات شخین «امام بخاری رحمه الله اوامام مسلم رحمه الله» د «محمد عن أبي هریرة» په سندسره متعدد احادیث روایت کړی دی. ددې نه علاوه هم په دې سندسره د یو څو روایاتوپه ذکرکولوکښې امام بخاری رحمه الله اود څه روایاتو په ذکرکولوکښې امام مسلم رحمه الله متفرد هم دی.[4]

بهرحال هشام بن حسان رحمه الله ثقه راوی دې او اصحاب صحاح دهغوی نه داحادیثو تخریج کړې دې. دهغوی د تقوی دا حال وو چه کله به هم د حضورپاک صلی الله علیه وسلم د جنت او جهنم تذکره کیدله نوهغوی به دومره ژړل چه دهغوی اننګی به په اوښکو باندې لمدیدل.[5]

د هغوی تاریخ وفات سره متعلق درې اقوال دی: ① ابو نعیم رحمه الله ابن معین رحمه الله او ابوبکر ابن ابی شیبه رحمه الله فرمائي دهغوی انتقال ۱۴۶هجری کښې شوې. ② یحیی القطان رحمه الله او ابن بکیر رحمه الله فرمائي ۱۴۷هجری کښې انتقال شوې. ③ مکي بن ابراهیم رحمه الله اوابوعیسی ترمذی رحمه الله فرمائي چه دهغوی انتقال اول صفر ۱۴۸هجری کښې شوې.[6]

حفصة بنت سیرین: دا ام هزیل حفصه بنت سیرین انصاریه رحمهما الله ده. ددوی حالات کتاب الوضوء باب التیمن في الوضوء والغسل لاندې تیرشوی دی.

أم عطیة: دا مشهوره صحابیه نسیبه بنت کعب انصاریه رضي الله عنها ده. ام عطیه دهغوی کنیت دې. ددوی شمیر په اهل فضل صحابیاتوکښې کیږي. ددوی باره کښې راځي چه دې به د مریضانو په خیال ساتلوکښې د زخمیانو مرهم پټئي او مړو ته د غسل ورکولو کارونه سر ته رسول.[7] ددې حالات هم کتاب الوضوء باب التیمن في الوضوء والغسل لاندې تیرشوی دی.

---

[1] عدی الساری: ۶۳۱

[2] الجرح والتعدیل: ۷۱/۹.

[3] تهذیب الکمال: ۱۹۰/۳۰ سیر أعلام النبلاء: ۳۵۹/۶.

[4] سیر أعلام النبلاء: ۳۵۹/۶-۳۶۰.

[5] تهذیب الکمال: ۱۹۳/۳۰ سیر أعلام النبلاء: ۳۶۲/۶.

[6] حواله بالا.

[7] عمدة القاري: ۲۸۱/۳.

نوټ: دمستملی رحمه الله اوكريمه رحمها الله په روايت ددې حديث سند داسې دې: «حدثنا حماد بن زيد عن أيوب قال أبوعبدالله: أوهشام بن حسان عن حفصة».

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه دابوعبدالله نه مراد پخپله امام بخاری رحمه الله دې اولکه چه امام بخاری رحمه الله ته په دې کښې شك دې چه د حماد بن زيد شيخ أيوب دې يا هشام بن حسان دې. او د شك دا كيفيت اوصورت صرف هم په دې مقام باندې دې خکه چه هم پخپله امام بخاری رحمه الله داحديث «كتاب الطلاق، باب القسط للحادة عندالطهر» كښې هم په دې سند سره ذكركړې دې ليكن هلته د شك اظهاركولونه بغير «حماد بن زيد عن أيوب عن حفصة» په طريق سره دا حديث روايت كړې دې. بل د شك دا صورت صرف د امام بخاری رحمه الله په نيز راغلې دې خود نورو محدثينوحضراتو په نيز شك نه دې واقع شوې.(۱)

شرح حديث

قوله:: كنا ننهى: نون اولی ضمه سره. (۲)
واضحه دې وی چه دا نهی د رسول الله ﷺ د طرف نه وه لكه چه ددې حديث په دويم سند، سند هشام بن حسان رحمه الله په دې باندې دلالت كوی د كوم طرف ته چه امام بخاری رحمه الله «قال أبوعبدالله» سره اشاره كړې خكه چه په دې سند كښې ام عطيه رضي الله عنها ددې حديث اسناد د حضورپاك طرف ته په صراحت سره كړې دې. (۳)

قوله:: نُحِدَّ: د نون ضمه اوحاء كسره سره او په يوه نسخه كښې نحد په خائی تحد دې. (۴)
دا صيغه الإحداد د باب افعال نه ده. د كومې معنى چه ده «الامتناع من الزينة» يعنى د زينت ترك كول. (۵)

اود شريعت په اصطلاح كښې احداد هغه زينت پريخودو ته وائی كوم چه معتدة طلاق (د طلاق عدت تيرونكې) اومعتدة متوفى عنها زوجها (دخاوند د وفات عدت تيرونكې) اختياره وی. دويم لغت په دې لفظ كښې دادې چه دا حداد دمصدرنه دې كوم چه د نصر اوضرب دواړو نه راخى البته معنى د تولو هم ترك زينت ده.

علامه عينى رحمه الله فرمائی چه ددې مادې اصل المنع (منع كول) دى هم په دې وجه بواب ته هم حداد وئيلې شى خكه چه هغه د تګ راتګ نه منع كول كوی.(۶)

قوله:: إلا على زوج: كذا للأكثر، البته د مستملی رحمه الله او حموی رحمه الله په روايت كښې «إلا على زوجها» دې. ليكن دنحد موافق د اكثر روايت دې. اود مستملی او حموی د روايت توجيه داده چه په

---

(۱) فتح الباری: ۵۳۶/۱عمدة القاری: ۲۸۱/۳.
(۲) فتح الباری: ۵۳۶/۱عمدة القاری: ۲۸۲/۳.
(۳) فتح الباری: ۵۳۶/۱عمدة القاری: ۲۸۲/۳.
(۴) تحفة الباری: ۶۳٤/۱
(۵) فتح الباری: ۵۳۶/۱عمدة القاری: ۲۸۲/۳.
(۶) عمدة القاری: ۲۸۲/۳.

زوجهاكښې ضمير ماقبل «كنانهى» كښې ذكرشوې ښځونه د يوې طرف ته راجع دې خكه چه د «كنا نهى» معنى ده «كل واحدة منهن تنهى أن تحد فوق ثلاث إلا على زوجها». دويمه توجيه داده چونكه په يوه نسخه كښې د نحد په ځائې تحد د غائب صيغې سره دې نو «إلا على زوجها» والا روايت به هم ددې نسخې موافق وى.([1])

قوله: أربعة أشهر وعشراً: د عشراً عطف «أربعة أشهر» باندې دې چه د ظرفيت په وجه باندې منصوب دې اوددې عامل نحد فعل دې.([2])

شارحين حضرات ليكلى دى چه عشراً نه مراد عشرليال دې خكه چه چرې ايام مراد وې نوعشرة به ئې ذكركولو يعنى عدد به ئې مؤنث ذكركولو. خكه چه قاعده ده چه د يونه واخله ترلسو پورې عدد تميزكه چرې مذكروى نو دغه اعداد مؤنث راوړلې شى اوكه چرې د دغه اعداد تميز مؤنث وى نوهغه اعداد مذكر راوړلې شى. نوچونكه د ايام برخلاف ليالى مؤنث دى خكه چه داد ليلة جمع ده په دې وجه ئې عدد مذكرذكركړو.

سره ددې چه د عشراً نه مراد عشرليال دې مگر ايام هم په دې كښې داخل دى البته د ليالى اعتبار په دې وجه سره دې چه د اصل ابتداء د مياشتو يا ورخو هم د شپونه كيږى. چنانچه علامه زمخشرى رحمه الله آيت ﴿أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا﴾ په تفسيركښې ليكى كه چرې څوك د عشراً په ځائې عشرة اووائى نو اوگنړئى چه هغه د كلام عرب نه اووتلو خكه چه د عربو په كلام كښې داسې نه كيږى چه د تذكر «ايام» اعتبار كولوسره اعداد مؤنث ذكركړې شوې وى.([3])

دغه شان علامه بيضاوى رحمه الله هم ددې آيت په تفسيركښې فرمائى چه عشراً ليالى «مؤنث» په اعتبارسره دې اود ليالى اعتبار په دې وجه دې خكه چه هم د ليالى نه شهور «مياشتو» او ورخو شروع كيږى اودعربو په كلام كښې داسې نه كيږى چه دايام اعتباركولوسره عدد مؤنث راوړلې شى. تردې چه اهل عرب خود روژو متعلق هم داسې وائى «صمت عشرا» سره ددې چه روژه هم په ورخ كښې وى بياچونكه ليالى اصل دې په دې وجه به ايام هم پخپله مراد وى.([4]) بعض حضرات فرمائى چه ددې اعداد مذكر او مؤنث راوړلو فرق هغه وخت دې كله چه تميز مذكور وى اوكله چه تميز مذكور نه وى لكه چه دلته مذكورنه دې نودا اعدادمذكراومؤنث دواړه شان ذكركيدې شى.([5])

څلورمياشتې اولس ورځو تعيين: شارحينو حضراتو ليكلى دى چه ددې مودې تعيين په دې وجه كړې شوې دې چه د حمل اوجنين حركت اكثر هم دومره موده كښې ښكاره كيږى.([6])

علامه قسطلانى رحمه الله نور وضاحت كولوسره فرمائى چه كه چرې حمل هلك وى نودهغه حركت په دريو مياشتو كښې ښكاره كيږى او كه چرې جينئى وې نو په څلور مياشتو كښې ئې حركت ښكاره كيږى.

---

[1] فتح البارى: ۵۳۶/۱عمدة القارى: ۲۸۳/۳.
[2] عمدة القارى: ۲۸۳/۳.
[3] عمدة القارى: ۲۸۳/۳تحفة البارى: ۶۳٤/۱إرشادالسارى: ۵۵۲/۱شرح الكرمانى:۱۷۹/۳-۱۷۸.
[4] إرشادالسارى: ۵۵۲/۱.
[5] شرح الكرمانى: ۱۷۹/۳عمدة القارى: ۲۸۳/۳.
[6] التوضيح: ۷۲/۵تحفة البارى: ۳۵۱/۱عمدة القارى:۲۸۳/۳.

البته څلورمياشت اولس ورځو نوره اضافه په دې وجه کړې شوې ده خکه چه بعض وخت داسې هم کيږي چه په شروع کښې د جنين حرکت ډير معمولي وي د کوم چه ښځې ته احساس نه کيږي نو په نورو لسو ورځوکښې به د هغې اظهارهم اوشي. بيا چونکه څلور مياشتې اولس ورځې اکثرموده ده په دې وجه ددې تعيين اوکړې شو.(١)

علامه ملقن رحمه الله فرماني چه د مذکوره حديث الفاظ «فوق ثلاث إلا على زوجها» نه مستفاد کيږي که چرې د ښځې په نيزدې خپلوانو مثلاً رور، خور، مور پلار وغيره نه څوك انتقال شي نو په دې باندې ښځه په يوشان درې ورځې د ترك زينت عمل اختيارولې شي البته ددې نه زيات شرعاً اجازت نشته دې اوددې دريو ورځو شروع به د راتلونکې شپې نه کيږي. که چرې انتقال د ورځې په وخت کښې اوشو يا د شپې د څه حصې په وخت کښې اوشو نود هغه ورځې او دهغه شپې اعتبار به نه شي کولې بلکه د راتلونکې شپې نه به شروع کيږي.(٢)

قوله:: ولانكتحل: که چرې دا په نحو باندې معطوف اومنلې شي نودا به په حالت نصبي کښې وي اوکه چرې په ننهى باندې معطوف اومنلې شي نو په حالت رفعي کښې به وي. علامه بدر دمياطي رحمه الله فرمائي چه دافعل په منصوب لوستلوکښې په معنى کښې لازمي خرابي راځي اوهغه خرابي داده چه دمنصوب لوستلو په صورت کښې ددې عطف به په نحد باندې وي اوتقديري عبارت به ني شي چه «كنا ننهى أن لانكتحل» په کوم سره چه دمعنى فساد لازمي راځي خکه چه معنى به داسې شي چه مونږ به د رانجو نه لګولونه منع کولې شو اودلته دا معنى مقصود نه ده. البته په نحد باندې دعطف د جواز صورت دادې چه په لانكتحل کښې لازائده د پاره د تاکيد اومنلې شي نو په داسې صورت کښې به د لانكتحل عطف هم په نحد باندې شي او لا زائده کيدود وجې نه به په معنى کښې خرابي هم نه لازميږي.

ليکن په دې باندې اشکال کيږي چه لا زائده د پاره د تاکيد ضرور دې چه ددې نه وړاندې د نفي معنى تيره شوې وي خودلته داسې نه دي، نوددې اشکال جواب دادې چه ماقبل کښې دنفي معنى موجود ده کومه چه د نهي په صورت کښې ده لهذا اوس هيڅ اشکال باقي پاتې نه شو.(٣)

قوله:: إلا ثوب عصب: عصب ديويمنى کپړې نوم دې کومه چه به دعربوښځو په عامو حالاتوکښې استعمالوله. دا به د يومعمولي درجې کپړه وه، پتيداره يعنى څه ځائې کښې سپينه او څه ځائې کښې رنګينه.(٤)دا داسې اوګنړئې لکه زمونږ کلاده چه د پومبنډې دتارونو ګيډئې چه ځايي په ځائې اوتړلې شي او د رنګ په اوبوکښې اچوي. دغه تارونه چه چرته تړلې شوې وي هلته رنګ نه رسي اودغه شان دغه تارونه چرته سپين اوچرته رنګين شي. دداسې تارونونه چه کومه کپړه جوړولې شي په هغې کښې څه خړوالې شان پيداکيږي چه په هغې نه څه زينت وي اونه څه ښائشته والې اونه د زينت په موقع باندې دغه استعمالولې شي(٥)اوداهم اوريدلې شوې دې چه ثوب عصب د پيکه رنګ توري کپړې ته

---

(١) إرشادالساري:١/٥٥٢.

(٢) التوضيح: ٥/٧٢.

(٣) إرشادالساري: ١/٥٥٢تحفة الباري: ١/٢٥١عمدة القاري: ٣/٢٨٣.

(٤) التوضيح: ٥/٧٤شرح الكرماني: ٣/١٧٩عمدة القاري: ٣/٤١٨.

(٥) فيض الباري:١/٤٩٦.

وائي.[1]

قوله:: نبذة: د نوو ضمه اوفتحه سره ددې لفظ اطلاق په هغه څيزباندې کيږي چه په کم مقدارکښې وی اودلته ددې نه مراد وره شان ټکړه ده. دنبذة جمع أنباذ راځی.[2]

قوله:: من كست أظفار:

دعلامه رشيداحمدګنګوهی ﷫ رائې: علامه ګنګوهی ﷫ فرمائی چه دلته بهترين توجيه د عطف د حرف حذف دې کوم چه دعربو په محاوراتوکښې عام دې. يعنې د كست او أظفارنه چه کوم يو هم وی يا ددې په شان د نورو خوشبوداره څيزونونه لوګې اخستې شی.[3]

دمولانامحمدحسن مکی ﷫ رائې: مولانامحمدحسن مکی ﷫ فرمائی چه دا په اصل کښې «من كست وأظفار» دې اوددې دواړو نه هريو يوخاص قسم خوشبوئی ده. البته دلته د كست د أظفار طرف ته نسبت کړې شوې دې او دا اضافت اونسبت په قلت يعنی کمی کښې د تشبيه په غرض سره دی. يعنی تقديری عبارت به داسې شی «من كست مثل أظفار» چه دا حائضه ښځې د حيض د غسل نه د فراغت نه پس د كست خوشبوئی استعمال کړی چه د اظفارخوشبوئی په شان کمياب ده.[4]

د ابن التين ﷫ رائې: ابن التين ﷫ فرمائی چه صحيح د كسف ظفار الفاظ دی يعنی دهمزه نه بغير او ظفارد يوښار نوم دې چه د سمندر په غاړه واقع دې. په داسې صورت کښې به مطلب داشی چه دا ښځې دې د كست خوشبوئی استعمال اوکړی کوم چه د ظفار په ښار کښې ملاويږی.[5]

حافظ ابن حجر ﷫ فرمائی چه ابن التين ﷫ کومه خبره کړې ده ما په رواياتوکښې دهغې ذکر نه دې ليدلې. البته صاحب مشارق هم دغه شان حکايت کړې دې مګر هغوی ظفارپه سواحل يمن باندې واقع يو ښار ګرځولې دې.[6]

د ابن التين ﷫ د قول تائيد د صحيح بخاری باب القسط للحادة نه هم کيږی څکه چه هلته په متن کښې هم دكست ظفار الفاظ دی، سره ددې چه په حاشيه کښې د كست أظفارنسخه هم ده خو باب تلبس الحادة ثياب العصب روايت کښې قسط وأظفار الفاظ درج دی. په کوم سره چه دحضرت ګنګوهی ﷫ د قول تائيد کيږی. دغه شان د علامه ګنګوهی ﷫ د قول تائيد دحافظ ابن حجر﷫ او علامه عينی ﷫ د اقوالو نه هم کيږی څکه چه حافظ ابن حجر﷫ د امام مسلم ﷫ په حواله سره وئيلی دی چه د هغوی په روايت کښې من قسط أو أظفار الفاظ دی.[7] يعنی د واؤ عاطفه سره او واؤ عاطفه هم د أو په معنی کښې دې. ددې دواړو حضراتو د کلام نه هم دعلامه ګنګوهی ﷫ دکلام تائيد کيږی چه دلته

---

[1] إيضاح البخاری:۱۰۷/۱۱.

[2] عمدة القاری:۴۱۸/۳ .

[3] لامع الدراری: ۲۵۹/۲-۲۵۷.

[4] الكنزالمتواری:۲۷۱/۳.

[5] عمدة القاری: ۴۱۸/۳التوضيح: ۷۵/۵فتح الباری: ۴۱۴/۱.

[6] فتح الباری: ۴۱۴/۱.

[7] فتح الباری: ۴۱۴/۱صحيح مسلم كتاب الطلاق باب وجوب الإحداد فی عدة الوفاة الخ رقم الحديث ۳۷۴۰.

حرف عطف محذوف دې.([1])

بهرحال مطلب دادې چه د حیض پاکیدو نه پس دغسل په وخت د دغه خوشبویانونه یوه خوشبوئی استعمال کړی دې دپاره چه د څرمن زیږیدل او راغونډیدل کوم چه د حیض د وینې په وجه پیدا شوی دی د هغې فی الجمله ازاله اوشی او راتلونکی وخت کښې د مونځ وغیره په وخت ددې څیزونو خیال د طبیعت د خرابیدو موجب جوړنه شی.

شیخ الحدیث زکریا رحمه الله فرمائی چه علامه عینی رحمه الله د صحیح مسلم د روایت په حواله سره «من قسط وأظفار» نقل کړی دی مګر دواړه صحیح دی ځکه چه واؤ او أو دواړو روایت دامام مسلم رحمه الله نه صحیح دې.([2])

علامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه دلته په روایت کښې کست په ضمه دکاف اوسکون د سین راغلې دې خو په دویم او دریم لغت په دې لفظ کښې دادې چه دا قسط اوکسط هم لوستلې شی اودا په کلی والو کښې استعمالیدونکې یو خوشبوئی نوم دې.([3])

دغه شان دکست یو نوم قسط هندیۍ هم دې دا معرب دې "کُٹ" په اردوکښې دې ته "کٹ" هم ونیلی شی.([4]) بل که لفظ أظفار چرته الف سره وی نود بعض په نیز داد ظفر جمع ده دا دیوقسم بوټی خوشبوئی ده کوم چه د نوکونو په شکل کښې وی. دا بخورکښې شاملولوسره په کپړو وغیره باندې مړلې شی ددې پوره نوم أظفار الطیب دې او هم په دې نوم سره عطرونو والوسره ملاویږی.([5]) د بعض شارحینو حضراتو رائې داده چه دا لفظ أظفارنه دې بلکه ظفاردې بغیرد همزه نه دې اود قسطام په وزن باندې مبنی علی الکسر دې. په داسې صورت کښې د یمن په ملك کښې واقع د یوځائی نوم دې چرته چه دا قسط هندی راوړلې اوخرڅولې شوهم په دې مناسبت سره د دې نوم کست ظفار شو اود کست اضافت د ظفار طرف ته اوکړې شو.([6])

د احداد لغوی او شرعی معنی: په حدیث مذکورکښې لفظ نحد راغلې دې د کوم په اشتقاق کښې چه دوه لغتونه دی. اولنې لغت دادې چه دا لفظ د احداد مصدر نه مشتق دې اودویم لغت دادې چه دا لفظ د حداد نه مشتق دې. اول ثلاثی مزید فیه دې اودویم ثلاثی مجرد. البته د دواړو معنی یوه ده یعنی د زینت پریخودل. امام اصمعی رحمه الله فرمائی چه دا لفظ صرف اوصرف احداد یعنی د ثلاثی مزید فیه نه مشتق دې او حداد یعنی د ثلاثی مجرد نه ئی د دې دمشتق کیدو نفی فرمائیلې ده.([7])

د شریعت په اصطلاح کښې د احداد معنی داده : «ترك الزينة ونحوها من معتدة بطلاق بائن أو موت»([8]) بیا

---

[1]) أنوارالباري: ۴۴۱/۱۰.

[2]) الكنزالمتواري: ۲۷۲/۳.

[3]) إرشادالساري: ۵۵۳/۱.

[4]) إيضاح البخاري: ۱۰۸/۱۱.

[5]) إرشادالساري: ۵۵۳/۱عمدة القاري: ۴۱۹/۳-۴۱۸فتح الباري: ۴۱۴/۱.

[6]) إرشادالساري: ۵۵۳/۱عمدة القاري: ۴۱۹/۳-۴۱۸فتح الباري: ۴۱۴/۱.

[7]) حاشيه ابن عابدين: ۲۱۶/۵دار عالم الكتب البحرالرائ: ۲۵۲/۴فتح الباري: ۴۱۴/۱.

[8]) حاشيه ابن عابدين: ۲۱۷/۵ البحرالرائ: ۲۵۲/۴.

يو دي احداد او بل دي اعتداد. د اعتداد معنى ده «تربص المرأة مدة محدودة شرعاً لفراق زوجها بوفاة أوطلاق أوفسخ» يعني شرعاً د ښځې د يومحدود وخت پورې د خاوند په انتقال باندې يا د طلاق د وجې نه يا د نكاح د فسخ كيدو د وجې نه يعنى د خلع په وجه انتظاركول (عدت تيرول). د احداد او اعتداد په مينځ كښې علاقه اومناسبت دادې چه داعتداد او احداددپاره ظرف دې ځكه چه د احداد عمل ښځه هم دغه د عدت په ورځو كښې اختياروى.

د امت دعلماؤ په دې خبره باندې اجماع ده چه احداد (ماتم كول)معتدة متوفى عنها زوجها (د خاوند د وفات عدت تيرونكې) باندې واجب دى كه هغه مدخول بها وى اوكه غيرمدخول بها وى [1] په دې باندې دليل هم د دې باب هم دغه حديث دې ځكه چه په دې حديث كښې رسول الله ﷺ على الاطلاق د خاوند د انتقال عدت تيرونكې ښځه باندې احداد لازم ګرځولې دې كه هغه مدخول بها وى اوكه غيرمدخول بها.

بيا لكه څنګه چه په دې باندې اجماع ده چه ماتم كول دمعتدة متوفى عنها زوجها باندې واجب دى. هم دغه شان په دې باندې هم اجماع ده چه معتدة طلاق رجعيه (د طلاق رجعى عدت تيرونكې ښځه) باندې احداد نشته دې بلكه د مطلقه رجعيه نه خودا مطلوب دى چه هغه دې د خپل خاونددپاره په عدت كښې ښكلې او ښائسته وى. اميد دې چه الله تعالى د دواړو په مينځ كښې څه لار راؤباسى.[2]

قوله: معتدة طلاق بائنه: د معتده طلاق بائنه باره كښې د فقهاؤ اختلاف دې. احناف رحمهم الله فرمائى چه معتده طلاق بائنه باندې هم احداد لازم دې ځكه چه ددغه ښځې نه د نكاح په شان عظيم نعمت ختم شوې دې او داسې په دغه حيثيت سره دمعتده طلاق بائنه مشابهت معتدة متوفي عنها زوجها سره كيږى. لهذا د نكاح په شان عظيم نعمت زائل او فوت كيدو د وجې نه په معتده طلاق بائنه باندې هم احداد لازم كيږى. [3]هم دغه د امام شافعى رحمه الله قول قديم [4]اود امام احمد رحمه الله نه يو بل روايت دې.[5] خودامام شافعى رحمه الله جديد قول دادې چه په مطلقه ثلاثه او مطلقه بائنه باندې احداد او ماتم كول واجب او لازم نه دى. [6]

مالكيه حضرات فرمائى چه په معتده طلاق بائنه باندې احداد نشته دې ځكه چه پريخودونكې خاوند دې نه چه ښځه. په دې وجه هغه سړې اوس ددې خبرې مستحق نه دې چه دغه ښځه دې دهغه دپاره ماتم اوكړى.[7] هم دغه د امام شافعى رحمه الله قول جديد دې. [1]اود امام احمدنه يو بل روايت هم

---

[1] حاشيه ابن عابدين: ۲۱۷/۵عمدة القارى: ۴۲۰/۳-۴۱۹دارالكتب العلمية، المغنى لابن قدامة:۱۶۷/۹ المجموع شرح المهذب: ۳۴/۲۰.

[2] تبيين الحقائق مع هامشه كتاب الطلاق باب العدة فصل فى الحداد: ۲۱۸/۳حاشية ابن عابدين: ۲۲۰/۵بدائع الصنائع: ۴۶۳/۴عمدة القارى: ۴۲۰/۳ المغنى لابن قدامة: ۱۶۷/۹ المجموع شرح المهذب:۳۵/۲۰.

[3] تبيين الحقائق كتاب الطلاق باب العدة فصل فى الحداد: ۲۶۷/۳-۲۶۶حاشية ابن عابدين: ۲۱۷/۵النافع الكبير شرح الجامع الصغير: ۲۳۰/۱بدائع الصنائع: ۴۶۲/۴.

[4] المجموع شرح المهذب: ۳۱/۲۰.

[5] المغنى لابن قدامة: ۱۷۹/۹.

[6] المجموع شرح المهذب: ۳۱/۲۰.

[7] الاستذكار: ۲۴۰/۵المغنى لابن قدامة: ۱۷۹/۹ عمدة القارى:۴۲۰/۳.

دي. (٢)هم دا مذهب ډيرو تابعينو حضراتو لکه سعيدبن المسيب رحمه الله ابوثور رحمه الله (٣) عطاء ربيعه او ابن المنذر رحمهم الله وغيره اختيارکړي دي (٤)البته د امام شافعي رحمه الله نه يوقول جديد داهم نقل دي چه په معتده طلاق بائنه باندې اداد واجب خونه دې مگر مستحب دې.(٥)

دغه شان يوه داسې ښځه د کومې خاوند چه وفات شي خودهغوی د نکاح بنياد په نکاح فاسد باندې وی نود جمهورو په نيز په دې باندې هم احداد لازم نه دې خکه چه دا ښځه حقيقي بي بي نه ده. اوبيا چه کله داسې نکاح باقي ساتل د نحوست سبب دې نود دې ختميدل د رحمت سبب دې نو په داسې ښځه باندې احداد هم نشته دې، خکه چه دلته د احداد څه محل نشته دې.(٦) البته په حنابله کښې قاضي ابويعلی رحمه الله فرمائي چونکه په داسې ښځه باندې عدت لازم دې نوددغه عدت اعتبار کولو سره به په دې باندې احداد هم لازم وی.(٧)

دغيرزوج دپاره د احداد حکم: د زوج يعنی خاوند نه علاوه د يونيزدې خپلوان په وفات باندې ښځو ته صرف د دريو ورځو ماتم کولو اجازت دې دې نه زيات شرعاً جائز اوحلال نه دې. ددې دليل د ابوسلمه رضي الله عنه دا روايت دې: «**لما أتي أم حبيبة نعي أبي سفيان، دعت في اليوم الثالث بصفرة فمسحت به ذراعيا وعارضيها وقالت: كنت عن هذا غنية، سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقول: لا يحل لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر، أن تحد فوق ثلاث، إلا على زوج، فإنها تحد عليه أربعة أشهر وعشراً**»يعني (چه) کله ام حبيبه رضي الله عنها ته (د خپل پلار) ابوسفيان د انتقال خبر اورسيدو نودهغې په دريمه ورځ هغې رضي الله عنها سفره راؤغوښتله او هغه ئې په خپلو متو او اننګو باندې اومږل او وئې فرمائيل چه زه ددې داستعمال نه مستغني ووم (مګر) ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوريدلي دی چه د يوې مؤمنې ښځې دپاره حلال نه دی چه هغه بغيرد خاوند نه په بل چا باندې د دريو ورځونه زيات ماتم اوکړی البته دخاوند په انتقال باندې څلور مياشتې او لس ورځې ماتم کولو حکم دې.

بل خاوند ته ددې خبرې حق هم حاصل دې چه هغه دې دخپل نيزدې خپلوانو په وفات باندې ښځه د ماتم کولو نه منع کړی.(٨)

د زوج مفقود دپاره د احدادحکم: دغه شان هغه ښځه د چاد خاوند چه د اوږدې مودې راسې څه اته پته نه وی چه هغه مړ دې که ژوندې نود امت د علماؤ اجماع ده چه کله عدالت د داسې مفقود (ورک شوی) سړی باندې د مړکيدو حکم اولګوی نودغه حکم د لګيدو نه پس به هغه ښځه دخاوند د وفات عدت شروع کوی. ليکن آيا په دغه ښځه باندې په عدت کښې احداد هم واجب وی که نه؟ نود جمهور علماؤ مسلك دادې چه په دغه ښځه باندې دمعتده وفات کيدو په اعتبارسره احداد هم واجب دې

---

(١) الاستذکار: ٢٤٠/٥المغنی لابن قدامة: ١٧٩/٩ عمدة القاري:٤٢٠/٣.

(٢) المغنی لابن قدامة: ١٧٩/٩.

(٣) الاستذکار: ٢٤٠/٥.

(٤) الاستذکار: ٢٤٠/٥المغنی لابن قدامة: ١٧٩/٩ عمدة القاري:٤٢٠/٣.

(٥) الاستذکار: ٢٤٠/٥.

(٦) بدائع الصنائع: ٤٦٣/٤تبيين الحقائق: ٢٦٨/٣ الدرمختار: ٢٢٠/٥المغنی لابن قدامة: ١٧٩/٩المجموع شرح المهذب: ٣٥/٢٠.

(٧) الموسوعة الفقهية:١٠٥/٢.

(٨) حاشيه ابن عابدين:٢٢٠-٢٢١/٥البحرالرائق: ٢٥٣/٤.

البته په مالکیه کښې ابن ماشون رحمه الله فرمائی چه سره ددې په داسې ښځه باندې عدت واجب دې مګر احداد واجب نه دې.

د کتابیه دپاره د احداد حکم: داسې ښځه چه په خپله خود اهل کتاب نه ده لیکن دهغې خاوند مسلمان دې نو آیا دمسلمان خاوند کتابیه ښځه باندې د خاوند دانتقال نه پس دعدت دوران کښې احداد وی که نه؟ نود شوافع حنابله او ابن قاسم رحمه الله د روایت مطابق دامام مالک رحمه الله مذهب دادې چه زوجه کتابیه متوفی عنها زوجها المسلم باندې احداد لازم دې ځکه چه احداد د عدت تابع دې نوچه کله عدت واجب دې نو احداد به هم وی.

حضرات حنفیه او امام الشهب رحمه الله د روایت مطابق د امام مالک رحمه الله مذهب دادې چه په کتابیه باندې احداد لازم نه دې په دې وجه چه د رسول الله ﷺ د پاک ارشاد: ((لايؤمن لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر.... الخ)) نه هم دغه معلومیږی چه احداد هم د مسلمانانو ښځو نه مطلوب او مقصود دې.[1]

د زوجهٔ صغیره دپاره د احداد حکم: د صغیره ښځې باره کښې اختلاف دې. د جمهور فقهاؤ مذهب دادې چه په صغیره باندې هم احداد لازم دې ځکه چه احداد دعدت تابع دې اود هغې د ولی په ذمه دې چه هغه دې دغه صغیره د احداد د منافی کارونو نه منع کړی. دغه شان د ام سلمه رضی الله عنها نه روایت دې چه یوه ښځه د حضور پاک په خدمت کښې حاضره شوه اووئی وئیل اې دالله تعالی رسول ﷺ! زما د لورد خاوند انتقال شوې دې او دهغې په سترګه کښې د درد شکایت دې نو آیا هغه رانجه استعمالولې شی؟ نو حضور پاک هغه منع کړه. په دې واقعه کښې حضور پاک دهغه جینئی دعمر باره کښې معلومات اوه کړل اودا اصول دی چه کله په مقام د سوال کښې تفصیل طلب نه کړې شی نوهغه دعموم دلیل وی لهذا دلته به هم حکم عام وی اوصغیره اوکبیره دواړو ته به شامل وی.[2]

د حضرات حنفیه رحمهم الله مذهب دادې چه په صغیره باندې احداد نشته دې دهغوی استدلال ددې روایت نه دې: ((رفع القلم عن ثلاث: عن النائم حتى يستيقظ، وعن المبتلى حتى يبرأ وعن الصبي حتى يكبر)) یعنی درې کسان مرفوع القلم دی یعنی د احکامو مکلف نه دی. یوپه هغوی کښې نائم دې تردې چه هغه د خوب نه بیدار شی. دویم مجنون دې ترکومې چه دهغه د جنون نه افاقه اونه شی او دریم ماشوم دې ترکومې چه هغه بالغ نه شی. نور احناف رحمهم الله فرمائی که چرې صغیره د عدت دوران کښې بالغه شی نود عدت په باقی ورځو کښې به احداد واجب وی.[3] علامه ابن ملقن رحمه الله فرمائی چه دحدیث د ظاهر نه دا معلومیږی چه احداد په هره واده کړې ښځه باندې واجب دې که هغه مدخول بها وی اویا غیرمدخول بها، که بالغه وی اوکه نابالغه وی، یا که آزاده وې اوکه وینځه وی. البته د امام ابوحنیفه رحمه الله مذهب دادې چه په صغیره او وینځه باندې احداد نشته.[4]

هم دغه شان داهم فرمائی چه د حدیث د ظاهرنه دا هم معلومیږی چه زوجهٔ کتابیه د کومې خاوند چه مسلمان مړشی باندې احداد واجب نه دې.[5]

---

[1] المجموع شرح المهذب: ٣٦/٢٠ التوضيح: ٧١/٥ الاستذكار: ٥/ ٢٤٠-٢٣٩ عمدة القاري: ٣/ ٤٢٠.

[2] المجموع شرح المهذب: ٣٦/٢٠.

[3] بدائع الصنائع: ٤/ ٤٦٣-٤٦٢ حاشية ابن عابدين: ٥/ ٢١٩.

[4] التوضيح: ٧١/٥ عمدة القاري: ٣/ ٤٢٠-٤١٩.

[5] التوضيح: ٧١/٥ عمدة القاري: ٣/ ٤٢٠.

ماتم كونكې ښځه به دكومو كارونونه ځان ساتي؟ په دې خبره باندې ټول ائمه مجتهدين او فقهاء متفق دى چه د ماتم والاښځه به د هغه ټولو كارونونه بالكليه اجتناب كوى چه په شريعت كښې يا په عرف كښې زينت ګڼړلې شى. كه د دغه امورو تعلق د بدن سره وى يا كپړو سره وى يا كه داسې امور وى د كوم طرف ته چه خلق په غلط نظر سره ګورى لكه د كور نه وتل يا د نكاح پيغام وركول وغيره.[1] البته بعض ځيزونه داسې دى دكوم په منع كيدو يا نه منع كيدوكښې چه د ائمه فقهاء په مينځ كښې اختلاف وى. ليكن په تحقيق سره داخبره ثابتيږى چه د دغه فقهاؤ دا اختلاف په حقيقت كښې دعرف په اختلاف باندې مبنى دې. لهذا په كوم عرف كښې چه كوم ځيز زينت شميرلې كيږى هغه فقهاؤ منع كړو اوكوم چه زينت نه شميرلې كيدو نوهغه فقهاؤ په ممنوعاتوكښې هم شميرنه كړل. مګر دې سره سره داخبره هم وه چه هم يو ځيزد بعض په نيز يا د بعض په عرف كښې زينت ګڼړلې شى اود بعض په نيز ددې عكس وى. بل چه څومره ممنوعات او محظورات دى هغه ټول خود بدن سره متعلق دى يا كپړو سره يا كالو سره يا پيغام د نكاح سره يا بيا د شپې تيرولوسره متعلق دى.

① **محظورات بدنيه:** په ماتم كونكې ښځه باندې ددې ځيزونو استعمالول حرام دى د كومې تعلق چه د بدن د زينت سره وى لكه خوشبوئي، تيل، رانجه، وسمه اود ګمنز استعمال، ځكه چه د حضرت ام سلمه رضي الله عنها نه روايت دې چه رسول الله ﷺ معتده د نكريزو لګولونه منع كړې ده. اوعلت ئې دا بيان كړې دې چه نكريزې خوشبوئى ده ددې نه معلومه شوه چه د خوشبوئى نه اجتناب كول محده (ماتم كونكې ښځه) باندې واجب دى. ددې نه علاوه داخبره هم واضحه ده چه خوشبوئى په زينت كيدوكښې د نكريزو نه زياته ده. لهذا سره ددې چه حضورپاك صراحةً د نكريزو نه منع فرمانيلې ليكن دلالةً د خوشبوئى نه ممانعت هم ثابتيږى. دغه شان تيل اورانجه دى چه تيل د ويښتو دپاره زينت او ښائست دې اورانجه دسترګو دپاره. په دې وجه په محده باندې ددې استعمال هم حرام دې.

داخبره دې واضحه وى چه داحكم دعامو حالاتودپاره دې د ضرورت په موقع باندې دغه محده ددې ځيزونو استعمال كولې شى لكه چه په سترګوكښې درد دې اود علاج په توګه رانجه استعمالول ضرورى دى نو رانجه استعمالولې شى يا په سركښې تكليف دې نوبغيرد خوشبوئى والا ګمنزه استعمالولې شى. يا هغې سره بغيرد رنګدارو كپړونه بل څه كپړې نشته نو په داسې موقع باندې هغه هم دغه رنګدارې كپړې استعمالولې شى خو په دې كښې دا ضرورى دى چه د زينت اوځان ښائسته كولو قصد اواراده شامل حال نه وى.[2]

② **محظورات لباس:** دكومو كپړو متعلق چه د ممانعاتونصوص راغلى دى لكه دعصفر اوزعفران سره رنګ كړې شوې كپړې ځكه چه دې نه خوشبوئى خوريږى نوداسې كپړو سره به دهغه كپړو استعمال هم منع وى كوم چه په عرف كښې زينت ګڼړلې شى لكه ريښمنې كپړې رنګدارې اوګلدارې كپړې. بلكه په عدت كښې داسې كپړې اچول هم ناجائز دى چه د معتده د ښائست سبب وى سره ددې چه هغه د تور رنګ يا پيكه رنګ والا ولې نه وى. البته فقهاؤ ليكلى دى چه دا احكام هغه وخت دى كله چه داكپړې نوې وى اود زينت سبب وى. خوكه نن دغه رنګدار ګلدارې كپړې دومره زړې او مخلې وى چه دغه وخت د هغې نه د زينت كار نه شى اخستلې نوبيا دهغې په اغوستلوكښې څه حرج

---

[1] حاشية ابن عابدين: ٢١٧/٥المجموع شرح المهذب: ٣٧/٢٠.

[2] المجموع شرح المهذب: ٣٨/٢٠حاشية ابن عابدين: ٢١٩/٥-٢١٧المغنى لابن قدامة: ١٦٨/٩-١٦٧.

نشته دي.(١)

③ **د کالو ممانعت**: په محده باندې د عدت په ورځو کښې کالی اچول هم حرام دی که هغه کالی د سرو زرو نه جوړ وی او که د سپینو زرو نه یا بیا د نورو هیرو او مرغلرو نه جوړ شوې وی. څکه چه کالی هم د زینت د پاره استعمالولې شي. لهذا د خاوند د مرګ خبر په اوریدو باندې په ښځه باندې کالی پټری کوزول لازم او ضروری دی.(٢)

④ **د نکاح د پیغام نه ممانعت** په عدت کښې د نکاح لیګلو سره متعلق حکم دادې که چرې معتده متوفی عنها زوجها ده نو هغې ته په صراحت سره پیغام د نکاح لیګل حرام دی. البته د نکاح صراحت کولو نه بغیر کنایة د نکاح پیغام ورلیګلې شی لکه چه په دې جملو کښې د نکاح تصریح نشته زما نه خوښه نې، زه ستاد شخصیت نه متاثره یم. ته ډیره ښائسته ئې. زه غواړم چه مونږ یو شو وغیره وغیره. او که هغه معتده طلاق ده سره د دې که هغه مطلقه بائنه وی یا مطلقه رجعیه وی نو د هغې طرف ته د نکاح پیغام لیګل نه صراحةً جائز دی او نه اشارةً او کنایةً.(٣)

⑤ **د کورنه د وتلو ممانعت**: فقهاء کرامو لیکلی دی چه معتده د طلاق د پاره نه د ورځې وختونو کښې د کور نه د وتلو اجازت دې او نه د شپې په وختونو کښې. البته د معتده د وفات د پاره اصلاح معاش د پاره د ورځې په وختونو کښې د وتلو اجازت دې څکه چه د هغې نان نفقه اوس په خپله هم د هغې ذمه واری ده او د معتده طلاق نفقه د خاوند ذمه واری ده. د غه شان محده باندې لازم دی چه هغه دې شپه هم د خاوند په کور کښې تیره کړی بل چرته د شپې تیرولو اجازت نشته. څکه چه په غزوه احد کښې د څه اصحاب رسول ﷺ شهادت او شو نو د هغوی کونډې بیبیانې د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضرې شوې او عرض ئې او کړو اې د الله تعالی رسول ﷺ! مونږ د شپې ویریږو نو آیا مونږ داسې کولې شو چه شپه یوې بلې سره د تیرولو نه پس سحر وختی خپلو خپلو کورونو ته واپس شو؟ حضورپاک او فرمائیل چه تاسو خپل مینځ کښې خبرې کولې شئ خو چه کله د خوب اراده وی نو هره یوه دې خپل کور ته واپس شی.(٤) بل په معتده باندې لازم دی چه هغه دې خپل عدت په هغه کور کښې تیر کړی چرته چه به هغه خپل خاوند سره اوسیدله البته د ضرورت موقع د دې حکم نه مستثنی ده. لکه چه د کور د ورانیدو خطره وی، یا کور د کرایه وی او د معتده وفات د کرایه ورکولو طاقت نه وی نو په داسې مواقع باندې چرته بل ځائی خپله ټکانه جوړولې شی.(٥)

مباح امور: د محده د پاره د خپل بدن نه او کپړو نه خیری وغیره لرې کولو کښې څه حرج نشته دې لکه د نوکونو پرې کول، د ترخونو ویښته لرې کول، بغیر د خوشبوئی والا صابن سره لامبل او سر وغیره وینځل.(٦)

---

(١) المجموع شرح المهذب: ٣٩/٢٠حاشية ابن عابدين: ٢١٩-٥/٢١٨.

(٢) المجموع شرح المهذب: ٣٩/٢٠حاشية ابن عابدين: ٢١٧/٥المغنى لابن قدامة: ١٦٨/٩.

(٣) حاشية ابن عابدين: ٢٢٢/٥-٢٢١.

(٤) حاشية ابن عابدين: ٢٢٥/٥-٢٢٣.

(٥) المغنى لابن قدامة: ١٦٨/٩.

(٦) المغنى لابن قدامة: ١٦٨/٩.

قوله:: قال: رواه هشام بن حسان عن حفصة عن أم عطية عن النبي ﷺ شراح حديث فرمائي چه د ابوزر رحمه الله په نسخه كښې الفاظ هم داسې دى خود نوروحضراتو په نسخوكښې "وروواه" الفاظ دى.[1]

دامام بخارى رحمه الله مقصد داخودل دى چه داحديث دهشام بن حسان رحمه الله په طريق سره موصول دې اوامام بخارى رحمه الله كتاب الطلاق باب تلبس الحادة ثياب العصب كښې داحديث د هشام بن حسان رحمه الله په طريق سره موصولاً هم روايت كړې دې.[2]

علامه كرمانى رحمه الله فرمائى چه دا د امام بخارى رحمه الله د طرف نه پيش كړې شوې يوتعليق دې اويا بيا د حماد رحمه الله مقوله ده. كه چرې داد حماد رحمه الله مقوله اوګرځولې شى نوبيابه دا هم مسند وى.[3] مګر شراح حديث د علامه كرمانى رحمه الله په دې كلام باندې نقد كړې دې. حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى د علامه كرمانى رحمه الله داد حماد رحمه الله مقوله ګرځول بعيد دى.[4] دغه شان علامه عينى رحمه الله فرمائى چه دا تعليق ګرځول خو واضحه دى مګر دا د حماد رحمه الله مقوله ګرځولو څه وجه نه معلوميږى.[5]

حاصل دكلام دادې چه د امام بخارى رحمه الله مقصدددې خبرې نه داخودل دى چه دا حديث د هشام بن حسان رحمه الله په طريق سره موصول دې مګر په دې باندې دا اشكال نه وى چه د ايوب رحمه الله روايت موقوف دې خكه چه امام بخارى رحمه الله دهغوى په طريق كښې «عن أم عطية عن النبى» نه دې ونيلي خكه چه د كنا يا كانوا په شان د الفاظو مطلب دا وى چه داسې د رسول الله ﷺ په زمانه كښې واقع شوى دى اورسول الله ﷺ دا ثابت ساتلى دى ددې نه نې منع نه ده فرمائيلې لهذا دا هم مرفوع روايت دې.[6]

د حديث ترجمة الباب سره مناسبت: ترجمة الباب د حديث د دې ټكړې نه ثابتيږى «**وقد رخص لنا عند الطهر إذا اغتسلت إحدانا من محيضها فى نبذة من كست أظفار**» خكه چه په ترجمة الباب اوحديث دواړو كښې دغسل حيض د فراغت نه پس د خوشبوئى لګولو ذكر دې.[7]

۱۳ - باب: دَلْكَ الْمَرْأَةِ نَفْسَهَا إِذَا تَطَهَّرَتْ مِنَ الْمَحِيضِ، وَكَيْفَ تَغْتَسِلُ وَتَأْخُذُ فِرْصَةً مُمَسَّكَةً، فَتَتَّبِعُ أَثَرَ الدَّمِ.

اعراب: "وكيف تغتسل" د دې عطف په «دلك المرأة نفسها» باندې دې اود "تأخذ" عطف په "تغتسل" باندې دې. ددې توضيح نه پس د ترجمة الباب مفهوم دا شو چه امام بخارى رحمه الله په دې باب كښې دا لاندينى امور بيان كړى دى:

[1] فتح البارى:۱/۴۱۳ عمدة القارى: ۳/۴۲۱.
[2] فتح البارى:۱/۴۱۳ عمدة القارى: ۳/۴۲۱.
[3] شرح الكرمانى: ۳/۱۷۹.
[4] فتح البارى:۱/۴۱۳.
[5] عمدة القارى:۳/۴۲۱.
[6] شرح الكرمانى: ۳/۱۷۹.
[7] عمدة القارى:۳/۲۸۱.

① د ښځې دپاره مستحب دی چه هغه دې دحيض د پاکوالی نه پس غسل کولووخت کښې اندامونه مړلو سره اووينځي. ② ښځه به د حيض غسل څنګه کوی. ③ ورنی مالوچ يا د څرمن ټکړه دې واخلی. ④ اوبيا دې ددې په امداد سره د وينې اثرات لرې کړی.[1]

ماقبل سره ربط: سابقه باب سره ئې ربط دادې چه په سابقه باب کښې هم د خوشبوئی استعمالول ذکر رو او په دې باب کښې هم د خوشبوئی د استعمال ذکر دې.[2]

قوله:: فرصة: دا لفظ درېواړه شان لوستلې شی البته په کسره سره زيات مشهور دې اوددې معنی ورنی يا دمالوچو ټکړه راځی.[3] ابوعبيد رحمه الله فرصة د مالوچو يا ورنی سره نه دې مختص کړې بلکه دهغوی په نيز د فرصة اطلاق د هرڅه په ټکړه کيدې شی که هغه د ورنی يا د مالوچو ټکړه وی اوکه د بل څه څيز ټکړه وی. خو ابن عدليس رحمه الله فرمائی فرصة د مشك ټکړې ته وائی.[4]

ابن قتيبه رحمه الله ددې لفظ په فاء سره د کيدو نه انکار کړې دې او وئيلی دی چه دا لفظ قرضة (قاف او ضاد) سره دې.دکوم معنی چه د ټکړې ده او بعض خودا لفظ قرصة (قاف او صاد) سره لوستلې دې. ابن المنذر رحمه الله فرمائی چه د قرضة معنی ده ((الشیءاليسير)) يعنی لږ شان څيز.[5]

قوله:: ممسكة: په دې لفظ کښې دوه احتماله دی. يوخودادې چه دا لفظ ةمَمَسَّكة بضم الميم الأول يت وفتح الثانية وتشديد السين المعجمة اولوستلې شی په داسې صورت کښې به معنی دا وی چه هغه ښځه دې د ورنی مالوچو يا د بل څه څيز ټکړه واخلی چه په مشك کښې ملاؤ شوې وی يعنی مطيبة عـك. دويم احتمال دادې چه دا لفظ ةمُمْسِوَكة اولوستلې شی يعنی بضم الميم الأول يت وسكون الاثانية وفتح السين المعجمة وكسرها. نو په داسې صورت کښې به مطلب داشی چه هغه ښځه دې د ورنی يا مالوچو څپړه استعمال کړی چه ډيره جذب کونکې وی.[6] علامه زمخشری رحمه الله فرمائی چه مراد دادې چه د ورنی يا مالوچو زړه څپړه دې استعمال کړی ځکه چه ددې کارد پاره د نوې په نسبت زړه ډيره موزون ده.[7]

علامه نووی رحمه الله ابن ملقن رحمه الله علامه قسطلانی رحمه الله او شيخ الاسلام زکريا انصاری رحمه الله وغيره اول احتمال اختيارکړې دې.[8] شيخ الحديث زکريا رحمه الله فرمائی په دې ټولواقوالوکښې اوجه هم دغه دی چه فرصة ممسكة نه مراد دمشك ټکړه ده (يا په مشك کښې ملاؤ شوې دهريوڅيز ټکړه مراد ده) په کوم سره چه خرابه بدبوئی ختمه کړې شی.[9] هم شيخ الحديث زکريا رحمه الله فرمائی چه بعض حضراتو د

---

[1] عمدة القاري: ۲۸٤/۳.

[2] عمدة القاري: ۲۸٤/۳.

[3] التوضيح لابن ملقن: ۸۱/٥عمدة القاري: ۲۸٤/۳.

[4] عمدة القاري: ۲۸٥/۳.

[5] فتح الباري: ٥٤۷/۱.

[6] التوضيح: ۸۲/٥عمدة القاري:۲۸٦/۳، ۲۸٤.

[7] التوضيح: ۸۲/٥عمدة القاري:۲۸٦/۳، ۲۸٤.

[8] التوضيح: ۸۲/٥أرشادالساري: ٥٥۳/۱تحفة الباري: ۲٥۱/۱.

[9] الكنزالمتواری:۲۷۳/۳.

مُمسكة معنى په لاس كښې نيولې شوې خودلې ده ليكن دا بالكل غلط دى ځكه چه دا كپړا خو هم په لاس كښې نيولې كيږى.([1])

د ترجمة الباب مقصد: امام بخارى رحمه الله په ترجمة الباب كښې «دلك المرأة نفسها» الفاظ ذكر كړى دى. د نفس دوه معنې كيدې شى يو وينه او بل بدن.([2])

ددواړو معانو په لحاظ سره به د ترجمه مقصد جدا جدا شى. د رومبې معنى په اعتبارسره به مقصود داخودل شى چه ښځه دې د حيض په غسل كښې د وينو چاپونه ښه اومږى اود دويمې معنې په لحاظ سره به مقصود دا شى چه دحيض په غسل كښې دې ښځه خپل بدن ښه اومږى.([3])

باقى دومره خبره به په دواړو ترجموكښې مشترك پاتې شى چه آيا د حيض د غسل كيفيت دعام غسل په شان دې چه اوبه ئې اوبهيولې اوفارغ شو يا ددې څه خاص كيفيت دې. چنانچه په حديث شريف كښې ددې غسل يوخاص كيفيت بيان كړې شوې دې چه بدن مړلو سره وينځل پكاردى اود بدن په مخصوص حصه چرته چرته چه د وينو چاپونه دى هغه دې اولټوى او په هغې باندې مشك يا بل څه خوشبودار څيز استعمالول پكاردى. د مشك دا خاصه ده چه د څرمن مرژواندې حالت ختموى او تازګى بحال كوى او چونكه دحيض په وينه كښې سميت يعنى راغونډول وى دكوم په نتيجه كښې چه مخصوص حصه د بدن څرمن راغونډيږى په دې وجه د مشك داستعمال تاكيد كړې شوې دى.([4])

دويم مصلحت دادې چه كه د مشك دأستعمال نه پس دوينې چاپ باقى هم پاتې شى نوداً به ګنړلې شى چه دا وينه نه ده بلكه مشك دى. لكه چه دا د تعلل نفس يوښه صورت دې د كوم چه زوجين ته ضرورت هم وى. ځكه چه كه څاپ پاتې شى اود خاوند نظر پرې اولګى نو په هغه باندې به د انقباض كيفيت شروع شى چه زياتيدوسره به د اختلاف اوكركې طرف ته اورسى.

دريم مصلحت دادې چه ارباب تجارت ليكلى دى چه د حيض د فراغت نه پس دبدن په دغه حصه باندې د خوشبوئى استعمال دعَلوق نطفه دپاره معاون دى. ښځه خو په دغه ورځوكښې هسې هم د نقطه دقبلولوصلاحيت لرى دخوشبوئى استعمال به په دغه مقصد كښې نور هم ممداومعاون شى.([5])

الحديث الأول

[۳۰۸]-حَدَّثَنَا يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ مَنْصُورِبْنِ صَفِيَّةَ، عَنْ أُمِّهِ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ امْرَأَةً سَأَلَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ غُسْلِهَا مِنَ المَحِيضِ، فَأَمَرَهَا كَيْفَ تَغْتَسِلُ، قَالَ: «خُذِي فِرْصَةً مِنْ مَسْكٍ، فَتَطَهَّرِي بِهَا» قَالَتْ: كَيْفَ أَتَطَهَّرُ؟ قَالَ: «تَطَهَّرِي بِهَا»، قَالَتْ: كَيْفَ؟، قَالَ: «سُبْحَانَ اللَّهِ، تَطَهَّرِي» فَاجْتَبَذْتُهَا إِلَيَّ، فَقُلْتُ: تَتَبَّعِي بِهَا أَثَرَ الدَّمِ.[۳۰۹، ۷۹۲۴]

---

[1]) سراج القارى:۲/۲۷۶.

[2]) إيضاح البخارى:۱۱/۱۰۹.

[3]) فضل البارى: ۲/۴۷۹.

[4]) إيضاح البخارى:۱۱/۱۰۹.

[5]) إيضاح البخارى:۱۱/۱۰۹.

ترجمه: د حضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت دې چه يوې ښځې د نبى كريم ﷺ نه د خپل حيض د غسل باره كښې تپوس اوكړو نوحضورپاك دې ښځې ته د غسل كيفيت خودلو سره اوفرمائيل چه د مشك ملاؤ شوې د وړنى وغيره خپره واخله اوبيا په دې سره پاكى حاصله كړه. دې ښځې تپوس اوكړو چه څنګه پاكى حاصله كړم؟ حضورپاك بيا جواب وركړو چه په دغه (خپره) سره پاكى حاصله كړه. دغه ښځې بيا تپوس اوكړو (مګر) څنګه؟ نو حضورپاك اوفرمائيل سبحان الله پاكى حاصله كړه (حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائى چه) بيا ما هغه خپل طرف ته راښكله او ورته مې اووئيل دا (دمشك ملاؤشوې خپره) واخله د وينو چاپونه اولټوه او صفائى كړه.

تراجم رجال

يحيى: د يحيى رحمه الله د حالات پيژندلو نه وړاندې ددې خبرې تعيين كول ضرورى دى چه دلته دحديث په دې سند كښې د يحيى نه مراد څوك دې؟ آيا يحيى بن موسى بلخى رحمه الله دې يا يحيى بن جعفر رحمه الله يا يحيى بن معاويه بن اعين رحمه الله مراد دې؟ نو اكثر شراح لكه علامه ابن ملقن رحمه الله علامه كرمانى رحمه الله حافظ ابن حجر رحمه الله علامه عينى رحمه الله وغيره يحيى بن موسى بلخى رحمه الله خودلې دې. (۲) هم په دې باندې ابن السكن رحمه الله هم جزم فرمائيلې دې خو علامه بيهقى رحمه الله فرمائى چه يحيى بن جعفر رحمه الله مراد دې. (۳)

غسانى رحمه الله په تقييد المهمل كښې د ابن السكن رحمه الله په حواله سره تحريرفرمائيلې دي چه باب الحيض كښې مذكور د يحيى عن ابن عيينه نه يحيى بن موسى رحمه الله مراد دې. په يوبل مقام باندې هم د ابن السكن رحمه الله په حواله په توكه د قاعده كليه فرمائى چه امام بخارى رحمه الله په خپل صحيح كښې چرته چرته چه يحيى بغير د نسب نه ذكركړې دې هلته ديحيى نه مراد يحيى ابن موسى بلخى رحمه الله كوم چه "خت" (بفتح الخاء المنقطة وشدة المثناة) په لقب سره هم مشهوردې. دغه شان "ختي" او "ابن خت" په لقب سره هم مشهور وو. دهغوى شمير په اصحاب خيركښې كيدلو اودهغوى انتقال ۲۴۰ هجرى كښې شوې. (۴)

ابونصر كلابازى رحمه الله فرمائى چه د يحيى نه مراد يحيى بن جعفر بيكندى رحمه الله دې چه دابن عيينه رحمه الله نه هم روايت كوى (۵) په دې باندې علامه كرمانى رحمه الله فرمائى مونږ سره موجود نسخوكښې هم يحيى بن جعفر بيكندى عن ابن عيينه په طريق سره سند موجود دې. (۶) ابن ملقن رحمه الله فرمائى بعض شراح ليكلى دى چه يحيى بن معاويه بن اعين رحمه الله مراد دې خومونږ ددې نوم يو راوى په صحيح

---

(۱) قوله: عائشة: الحديث، رواه البخاري في باب غسل المحيض أيضاً المذكور عقيب هذا الباب، رقم الحديث: ۳۱۵ وفي كتاب الاعتصام، في باب الأحكام التي تعرف بالدلائل رقم الحديث: ۷۳۵۷ورواه مسلم في الحيض، في باب استحباب استعمال المغتسلة من الحيض الخ رقم الحديث: ۷۴۸وأبوداؤد في الطهارة في باب الاغتسال من الحيض رقم الحديث: ۳۱۴، ۳۱۶ والنسائي في الطهارة في باب ذكر العمل في الغسل من الحيض رقم الحديث: ۲۵۲.

(۲) التوضيح: ۷۸/۵شرح الكرماني:۱۸۰/۳فتح الباري: ۵۴۶/۱عمدة القاري: ۲۸۵/۳.

(۳) فتح الباري: ۵۴۶/۱عمدة القاري:۲۸۵/۳شرح الكرماني: ۱۸۰/۳التوضيح: ۷۸/۵.

(۴) عمدة القاري:۲۸۵/۳شرح الكرماني:۱۸۰/۳.

(۵) عمدة القاري:۲۸۵/۳شرح الكرماني:۱۸۰/۳.

(۶) شرح الكرماني: ۱۸۰/۳.

بخاری کښې نه دې لیدلې.(۱) بهرحال ددې امر د وضاحت نه پس داکثر شراح په نیز د یحیی نه مراد یحیی بن موسی بلخی رحمه الله دې اوس دهغوی تفصیلی حالات اوګورئی.

یحیی بن موسی: دا یحي بن موسی بن عبدربه بن سالم حدانی بلخی سختیانی رحمه الله دې ددوی کنیت ابوزکریا دې. دې اصلاً کوفی دې او په "خت" سره پیژندلې شو.(۲)

هغوی د ابن عیینه، ابومعاویه الضریر، ولید بن مسلم، ابوبکر حنفی، محمدبن عبید طنافسی، شبابه بن سوار، عبدالله بن نمیر، یزیدبن هارون، ابوداؤد طیالسی، یحیی بن یمان، عبدالرزاق او سعید بن منصور رحمهم الله وغیره نه د حدیث روایت کړې دې. ددوی نه امام بخاری، امام ابوداؤد، امام ترمذی، امام نسائی، عبدالله بن عبدالرحمن دارمی، موسی بن هارون، جعفر بن فریابی، محمدبن اسحاق ثقفی اوحسن بن سفیان رحمهم الله وغیره روایت دحدیث کړې دې.(۳)

امام ابوزرعه رحمه الله اوامام نسائی رحمه الله فرمائی ثقة.(۴) محمدبن اسحاق ثقفی رحمه الله فرمائی ثقة مأمون. ددې نه علاوه په یوبل مقام باندې فرمائی: «کان من ثقات الناس» (۵)موسیٰ بن هارون رحمه الله فرمائی «کان من خیار المسلمین».(۶)دارقطنی رحمه الله فرمائی «کان من الثقات».(۷)ابن حبان رحمه الله هغه په کتاب الثقات کښې ذکرکړې دې.(۸) مسلمه رحمه الله فرمائی ثقة.(۹)

دهغوی په تاریخ وفات کښې اختلاف دې. امام بخاری رحمه الله فرمائی ددوی انتقال په ۲۴۰هجری کښې شوې. موسیٰ بن هارون رحمه الله فرمائی چه دهغوی انتقال ۲۴۰ یا ۲۴۱هجری کښې شوې. خود دوی نه علاوه نور حضرات فرمائی دهغوی انتقال په ۲۳۹هجری کښې درمضان په میاشت کښې شوې.(۱۰) حافظ ابن حجر رحمه الله هم دا آخری ذکرشوې قول نقل کولونه پس فرمائی چه هم دا قول قراب، شیرازی اوکلاباذی رحمهم الله وغیره هم ذکرکړې دې.(۱۱)

ابن عیینة: دامشهور محدث سفیان بن عیینه بن ابی عمران هلالی کوفی رحمه الله دې. ددوی تفصیلی حالات کتاب العلم باب م رفع صوته بالعلم لاندې تیرشوی دی.(۱۲)

صفیة: دا صفیه بنت شیبه بن عثمان بن ابی طلحه العبدریه رضی الله عنها ده. ددې حالات کتاب الغسل باب من بدأ بشق رأسه الأیمن فی الغسل لاندې تیرشوی دی.

---

(۱) التوضیح: ۷۹/۵.
(۲) تهذیب الکمال: ۳۲/۷-۶الجرح والتعدیل: ۹/۲۳۱الأنساب: ۳۲۵/۲.
(۳) دتلامذه او مشائخ د تفصیل دپاره اوګورئی تهذیب الکمال: ۷/۲۳تهذیب التهذیب: ۲۸۹/۱۱.
(۴) تهذیب الکمال: ۹/۳۲تهذیب التهذیب: ۲۹۰/۱۱.
(۵) تهذیب الکمال: ۹/۳۲تهذیب التهذیب: ۲۹۰/۱۱.
(۶) تهذیب الکمال: ۹/۳۲تهذیب التهذیب: ۲۹۰/۱۱.
(۷) تهذیب الکمال: ۹/۳۲تهذیب التهذیب: ۲۹۰/۱۱.
(۸) ۲۶۷/۹.
(۹) تهذیب التهذیب: ۲۹۰/۱۱.
(۱۰) تهذیب الکمال: ۹/۳۲تهذیب التهذیب: ۲۹۰/۱۱التوضیح: ۷۹/۵.
(۱۱) تهذیب التهذیب: ۲۹۰/۱۱.
(۱۲) کشف الباری: ۱۰۲/۳.

عائشة:دا ام المؤمنین حضرت سیده عائشه بنت ابی بکر صدیق ﷺ ده. ددوی حالات «بدء الوحی» ددویم حدیث لاندې تفصیلاً تیرشوی دی. [۱]

شرح حدیث

په دې حدیث کښې د دې خبرې ذکر دې چه یوې ښځې د رسول الله ﷺ نه د حیض دغسل باره کښې سوال اوکړو. اوس چونکه دغسل معروف طریقه خو ټولوته معلومه شوه په دې وجه حضورپاك هغه بیان نه کړه بلکه چه په غسل حیض کښې کوم خاص فرق وو هغه ئې ذکر کړو چه د وړنی یا کپړې یوه ټکړه واخله او بیا په هغې باندې مشك لګولوسره طهارت حاصل کړه. د هغه ښځې په پوهه کښې دغه خبره رانغله نوهغې تپوس اوکړو کیف اطهر؟یعنی مشك خو څه سیال څیز نه دې بیا به په هغې سره د غسل څه کیفیت وی.حضورپاك دوباره هم هغه اوفرمائیل چه پاکی حاصله کړه. کله چه هغه په دې باندې هم پوهه نه شوه نوحضورپاك دحیا دوجې نه خپل مخ مبارك واړولو[۲]اوونی فرمائیل سبحان الله دومره هم نه پوهیږې حالانکه ښځې په خپلو معاملاتو باندې پوهیږی. حضرت عائشه ﷺ فرمائی چه زه درسول الله ﷺ په مقصد باندې پوهه شوې ووم په دې وجه دغه ښځه ما خپل طرف ته رابنکله او هغه مې پوهه کړه چه د وینې چاپونه اولټوه او ددغه په مشك ملاؤشوې کپړه باندې هغه مرل پکاردی.

قوله:: مسك:

لفظ مسک اومحدثینو اختلاف: دا لفظ مسك دمیم په کسره سره لوستلې شی دکوم معنی چه مشك یعنی خوشبوئی راخی اوپه ترجمة الباب کښې هم ممسّکة اول میم ضمه دویم فتحه او سین مشدد سره مذکوردې. په دې لحاظ سره به معنی هم هغه شی کومه چه وړاندې تیره شوه. یعنی مشك (یا دمشك سره ملاؤ شوې مالوچ یا وړنی وغیره) ټکړه دې واخلی. بعض حضرات فرمائی چه دا لفظ مسك دمیم کسره سره نه دې بلکه مسك دمیم فتحه سره دې د کوم معنی چه څرمن راخی. یعنی داسې څرمن په کوم باندې چه څه وینښته هم وی. قاضی عیاض رحمه الله داقول داکثر روایت ګرځولې دې. په دې لحاظ سره مطلب دا جوړیږی چه هغه ښځه دې د څرمن ټکړه واخلی او په دې سره دې مخصوص حصه د بدن اومږی.[۳]

اودا قول دغه حضراتو ځکه اختیارکړې دې چه مشك خو یو قیمتی څیزدې دومره مشك به دچرته نه راوړی کوم چه هره میاشت هره ښځه استعمال کړې شی په دې وجه دا مسك نه بلکه مسك دې.[۴]

لیکن د دغه حضراتو دا قیاس ټیك نه دې ځکه چه اول خو مشك دعربو په نیزڅه دومره نه ملاویدونکې څیزنه وو چه نه پیداکیدو. بل دا چه ددې استعمال دهرې یوې ښځې د استعمالول ضروری نه ګرځولې شوی، بلکه د چا دپاره چه ددې حاصلول ممکن وی هغه دې استعمال کړی ګنی ددې په ځائې نورې خوشبوئی هم استعمالولې شی ځکه چه مقصد خو په څرمن باندې ترو تازګی راوستل دی اوبدبوئی لرې کول دی.[۵]

---

[۱] کشف الباری: ۲۹۱/۱.

[۲] کذا فی الروایة الاتیة.

[۳] التوضیح: ۸۲/۵شرح الکرمانی: ۱۸۱/۳فتح الباری: ۵٤۷/۱عمدة القاری: ۲۸۵/۳.

[۴] التوضیح: ۸۲/۵ فتح الباری: ۵٤۷/۱عمدة القاری: ۲۸۵/۳.

[۵] فتح الباری: ۵٤۷/۱.

ابن قتيبه رحمه الله هم دا لفظ مسك لوستلې دې خودا نی د څرمن په معنی کښې نه دې اخستې ځکه چه دهغوی په قول په څرمن کښې هغه صلاحيت نشته دې چه هغه يوځيز جدا او لرې کړې شی. دهغوی په نيزحديث ددې ټکړې مطلب دادې چه ښځه دې د حيض د غسل نه فارغيدو نه پس د ورنی يا مالوچو وغيره ټکړه واخلی په کومې چه مشک لګيدلې وی بيا دې په هغې باندې پاکی حاصله کړی.(۱)

ابن قتيبه رحمه الله خو يوطرف ته دا لفظ مسك په کسره دميم نه ګرځوی او بل طرف ته هم پخپله وائی چه مراد ترې دمشک ملاؤشوې ورنی يا مالوچ وغيره ټکړه ده. کيدې شی هم په دې وجه امام خطابی رحمه الله د ابن قتيبه رحمه الله قول "مشک هريو ته چرته ملاويږی؟" خو اشبه ګرځولې مګر دهغوی د قول دويمه حصه چه مراد دمشک سره ملاؤ شوې مالوچ يا ورنی وغيره ټکړه ده، بعيد ګرځولې دې.(۲)

امام نووی رحمه الله مِسك په کسره دميم لوستل راجح ګرځولو نه پس ددې دترجيح وجه ذکرکولوسره فرمائی چه هغه روايات کوم کښې چه "فرصة ممسكة" الفاظ دی هغه ددې لفظ دميم دکسره سره کيدو باندې دلالت کوی.(۳)

امام خطابی رحمه الله د امام نووی رحمه الله د قول ترديدکولوسره فرمائی چه دا احتمال هم شته چه دا لفظ مُمْسَكَةٌ «بضم الميم الأولى وسكون الثانية وفتح السين» ذکوم مطلب چه به داشی «خذي قطعة مأخوذة» يعنی په لاس کښې نيولې شوې کپړه واخله. (۴)دغه شان ددې لفظ مسك په کسره دميم کيدو باندې يو دليل داهم دې چه دا د مصنف ابن عبدالرزاق رحمه الله د روايت موافق دې ځکه چه دهغه روايت کښې لفظ "ذريرة" استعمال شوې دې دکوم معنی چه هم دخوشبوئی راخی.(۵)

دې نه پس امام نووی رحمه الله دا بحث هم ذکرکړې چه د مشك په استعمال سره مقصد بدبوئی ختمول دی يا بيادې داستعمال وجه داده چه دا مشك دحمل په استقرارکښې معاون دې؟ اوس که چرې رومبې صورت واخستې شی چه مقصد بدبوئی لرې کوی دی نوبيا د مشك نه ملاويدو په صورت کښې به ښځه دخوشبو څه بل ځيز استعمالوی. اوکه چرې دويم صورت واخستې شی چه دامشك د حمل په استقرارکښې معاون دی نود مشك نه ملاويدو په صورت کښې به ښځه د خوشبوئی داسې ځيز استعمالوی کوم چه د حمل په استقرارکښې معاون وی. خو امام نووی رحمه الله ددويم صورت تغليط کړې دې ځکه چه که چرې هم دغه خبره وې نو بيا به دا حکم د واده کړې ښځې دپاره خاص وې خود رواياتو عموم او اطلاق ددې خبرې نفی کوی.(۶)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه صحيح هم دغه دی چه دغسل حيض او نفاس په موقع باندې دمشك استعمال دهرې ښځې دپاره مستحب دی او سره د ملاويدو نه استعمالول مکروه دی. که چرته مشك ملاؤنه شی نوبيا چه کومه يوه خوشبوهم استعمال کړی اوکه هيڅ خوشبوئی هم ملاؤ نه شی نوبيا دهر هغه ځيز استعمال اوکړی کوم چه د بدبوئی دختمولوصلاحيت لری لکه په خاوره کښې داخاصيت او

---

(۱) عمدة القاري: ۲۸۶/۳.

(۲) أعلام الحديث: ۳۲۲/۱التوضيح: ۸۲/۵.

(۳) المنهاج للنووی المعروف بشرح النووی: ۲۳۹/٤.

(۴) أعلام الحديث: ۳۲۲/۱التوضيح: ۸۲/۵.

(۵) فتح الباري: ۵۳۹/۱.

(۶) فتح الباري: ۵۳۹/۱.

صفت موجود دې ګنې صرف هم داوبو استعمال کافي دې.[1]

قوله: أن امرأة

د سوال کونکې ښځې نوم څه وو؟: د امام بخاري رحمه الله د سفيان بن عيينه رحمه الله په طريق سره نقل شوې دې روايت کښې بس هم دومره دی چه يوه ښځه وه اوهغې د نبی کريم ﷺ نه د حيض دغسل کيفيت سره متعلق سوال کړې وو. او امام بخاری رحمه الله د وهيب روايت (د راتلونکی باب لاندې) کښې ددې خبرې اضافه کړې ده چه هغه ښځه انصاريه وه.[2]امام مسلم رحمه الله ابو الاحوص عن ابراهيم بن مهاجر په طريق سره دا حديث روايت کولوسره د هغه ښځې د نوم تصريح هم کړې ده چه سوال کونکې دغه ښځه اسماء بنت شکل (بالشين والکاف المفتوحتين) وه.[3]ددې په خلاف خطيب رحمه الله اسماء بنت يزيد بن السکن انصاريه کيدو تصريح کړې ده.[4]

ابن جوزی رحمه الله هم دا قول اختيارکړې دې اودې سره ئې داهم فرمائي چه کوم د امام مسلم رحمه الله په روايت کښې ذکر شوی دی په هغې کښې تصحيف واقع شوې دې ځکه چه په انصارکښې د شکل نومې څوك سړې نه وو.[5]

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه دابن جوزی رحمه الله دا قول د يوثابت شوې روايت نه بغيرد څه دليل ترديد کوی خودا هم ممکن اومحتمل دی چه شکل نوم ئې نه وی بلکه لقب وی ځکه چه دا روايت مسانيد اوجوامع چرته چه هم دې نوهلته خو يا داامام مسلم رحمه الله د روايت په شان د اسماء بنت شکل تصريح ده يا بيا د امام ابوداؤد رحمه الله د روايت په شان صرف اسماء (بغيرد نسب) تصريح ده. دې نه علاوه د ابونعيم رحمه الله په تخريج کړې شوی حديث کښې هم اسماء بنت شکل ده اوهغوی داحديث هم په دغه طريق سره روايت کړې دې په کوم سره چه خطيب رحمه الله دا حديث روايت کړې دې ليکن خطيب رحمه الله په خانې د بنت شکل د بنت يزيد کيدو تصريح کړې دې.[6] امام نووی رحمه الله داسې اوکړل چه دواړه وجهې ئې ذکرکړې اوترجيح ئې يو ته هم ورنه کړه.[7] علامه ابن ملقن رحمه الله فرمائي داامام مسلم رحمه الله د روايت ډيروجماعتونو اتباع کړې ده په کوم کښې چه ابن طاهراو ابوموسی رحمه الله هم دې. البته بعض حضرات متاخرينوهم دخطيب دقول تصويب کړې دې اووجه ئې هم هغه ذکرکړې ده چه په انصاروکښې د شکل نوم څوك سړې نه وو[8] نورفرمائي علامه ابن جوزی سره د دې چه په خپل کتاب تلقيح فهوم أهل الأثرکښې اسماء بنت يزيد بن السکن په سائله کيدو باندې د جزم اظهار فرمائيلې دې[9] مګر په خپل دويم کتاب کشف المشکل کښې پخپله هغوی د اسماء بنت شکل سائله کيدو تصريح فرمائيلې ده.[10]

---

[1]) فتح الباري: ۵۳۹/۱.

[2]) فتح الباري: ۵۳۸/۱عمدة القاري: ۲۸۶/۳.

[3]) صحيح مسلم كتاب الحيض باب استحباب استعمال المغتسلة رقم الحديث: ۷۵۲.

[4]) مبهمات الخطيب: ص: ۲۹.

[5]) تلقيح فهو من أهل الأثر: ۴۶۶/۱فتح الباري: ۵۳۸/۱.

[6]) فتح الباري: ۵۳۸/۱.

[7]) المنهاج للنووى المعروف بشرح النووى: ۲۴۱/۴.

[8]) التوضيح: ۸۰/۵.

[9]) تلقيح فهوم أهل الأثر: ۴۶۶/۱.

[10]) كشف المشكل: ۳۷۰/۴الرقم:۲۵۷۸/۳۳۰۹.

ابن ملقن رحمه الله فرماني چه ددې خبرې هم احتمال شته چه دا واقعه دواړو ښخوسره پيښه شوې وی لکه چه د ابن منده رحمه الله د صنيع نه معلوميږی ځکه چه هغوی ددواړو ښځو ترجمې اوتعارف جدا جدا ذکرکړې دی. دغه شان ابن سعد رحمه الله او طبرانی رحمه الله هم دا روايت د بنت يزيد د ترجمې لاندې ذکرنه کړو او بيا امام مسلم رحمه الله د اسماء بنت شکل تصريح کولوکښې متفرد هم نه دی.(۱) بلکه ابن ابی شيبه رحمه الله او ابونعيم رحمه الله هم دا روايت هم دغه شان نقل کړې دې څنگه چه امام مسلم رحمه الله کړې دی.(۲)

الحاصل ددې اختلاف دتعيين باره کښې چه اسماء بنت شکل سانله گرخول ددې لاندينو وجوهاتو په رڼا کښې زيات د التفات قابل او دترجيح قابل ده: ① امام مسلم رحمه الله په خپل صحيح کښې داسماء بنت شکل تصريح کړې ده. ② اکثرو حضراتو دامام مسلم رحمه الله د رواياتو اتباع کړې ده. ③ د امام مسلم رحمه الله نه علاوه ابن ابی شيبه رحمه الله او ابونعيم رحمه الله هم ددې نوم تصريح کړې ده. ④ ابن جوزی رحمه الله که يو طرف ته د اسماء بنت يزيد بن السکن په نوم باندې د جزم اظهارکړې دی نوبل طرف ته نی پخپله د اسماء بنت شکل د سانله کيدو تعيين هم کړې دې. په دويم قول باندې هم يو دليل او قرينه ده چه په انصارکښې د شکل نوم ځوم سړې نه وو مگر ددې دليل جواب ورکړې شوې وو چه ممکن دی چه شکل نوم نی نه وی بلکه لقب نی وی اوددې اسماء پلار په خپل لقب باندې مشهور وی يا بيا دلته واقعات جدا جدا وی.

دحديث ترجمة الباب سره مناسبت: په ترجمة الباب کښې دا امور ذکر دی: ① **دلك المرأة نفسها** (يعنی خپل اندامونه په مرلوسره وينځه). ② کيفيت د اغتسال. ③ **أخذ الفرصة الممسكة** (يعنی د مشک ملاؤ شوې کپړه اخستل). ④ **تتبع الدم** (يعني د وينو چاپونه اونښې لټولو سره صفا کول).
خو په حديث کښې په صراحت سره آخری ذوه امور ذکرکړې شوی دی. باقی پاتې شو اول ذکرکړې شوې دوه امور، نو په "دلك" باندې په صراحت سره حديث دلالت نه کوی خود دلالت التزاميه په توگه ((تتبعی بها اثر الدم)) په "دلك" باندې دلالت کوی. ځکه چه د چاپونو او نښنو ختمولوکښې "دلك" يعنی مرلو ضرورت پيښيږی اود کيفيت اغتسال نه مراد که چرې دغسل حيض مخصوص صورت، يعنی د وينو چاپونه صفا کولو سره هغه ځائی باندې خوشبوئی لگول دی نو بيا دا خاص صورت دلته په حديث کښې هم ذکر دی. خوکه دغسل دکيفيت نه مراد نفس اغتسال دی نوبيابه داسې وئيلې شی چه سره ددې چه په مذکوره روايت کښې دنفس اغتسال ذکرنشته مگر په اصل روايت کښې داغتسال ذکر هم موجود دې کوم چه امام مسلم رحمه الله په خپل صحيح کښې تخريج کړې دی. امام بخاری رحمه الله ددې اصل روايت تخريج ځکه نه دې کړې ځکه چه دهغه په سند کښې ابراهيم بن مهاجر يو راوی دې اوهغه دامام بخاری رحمه الله په شرط باندې نه دی.(۳)

۱۴ - باب: غُسْلِ الْمَحِيضِ

---

(۱) التوضيح: ۸۱/۵-۸۰
(۲) المصنف لابن أبی شيبة کتاب الطهارة باب فی المرأة کيف تؤمر أن تغتسل رقم الحديث: ۸۶۹
(۳) عمدة القاری: ۲۸۵/۳-۲۸۴.

ماقبل سره ربط: په سابقه باب او موجوده باب کښې هم يو حديث ذکر دې او په دواړو احاديثو کښې دخوشبوئى د استعمال ذکر دې. علامه عينى رحمه الله فرمائى په حقيقت کښې ددې باب د ذکرکولو هيڅ فائده نشته دې ځکه چه کوم حديث امام بخارى رحمه الله ددې باب لاندې ذکرکړې دې هغه په وړاندې باب کښې تيرشوې دې. البته فرق صرف د سند د اختلاف دې ځکه چه تيرشوې روايت ((يحى ثنا عن ابن عيينه عن منصور)) په طريق سره نقل وو اودا حديث باب ((مسلم عن وهب عن منصور)) په طريق سره نقل دې.[1]

الحديث الأول

[٣٠٩]- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، حَدَّثَنَا مَنْصُورٌ، عَنْ أُمِّهِ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ امْرَأَةً مِنَ الأَنْصَارِ قَالَتْ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَيْفَ أَغْتَسِلُ مِنَ المَحِيضِ؟ قَالَ: «خُذِي فِرْصَةً مُمَسَّكَةً، فَتَوَضَّئِي ثَلاَثًا» ثُمَّ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَحْيَا، فَأَعْرَضَ بِوَجْهِهِ، أَوْ قَالَ: «تَوَضَّئِي بِهَا» فَأَخَذْتُهَا فَجَذَبْتُهَا، فَأَخْبَرْتُهَا بِمَا يُرِيدُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.[2] [ر ٣٠٨]

ترجمه: دعائشه رضي الله عنها نه روايت دې چه د قبيله انصار نه يوې ښځې رسول الله ﷺ ته عرض اوکړو چه زه د حيض غسل څنګه اوکړم؟ حضورپاك اوفرمائيل د مشك يوه ټکړه واخله او په هغې سره پاکى حاصله کړه. دارسول الله ﷺ درې ځل ارشاداوفرمائيلو. بيا نبى کريم ﷺ ته حياء راغله او حضورپاك خپل مخ مبارك دهغه طرف نه واړولو او يا بيا پيغمبر عليه السلام د "بها" په اضافه سره "توضى بها" اوفرمائيل. عائشه رضي الله عنها فرمائى چه ما هغه ښځه خپل طرف ته راښکله اوبيامې د نبى کريم ﷺ د مراد نه خبرکړه.

تراجم رجال

مسلم بن إبراهيم: دا مسلم بن ابراهيم القصاب ازدى فراهيدى بصرى رحمه الله دې. ددوى حالات كتاب الايمان باب زيادة الايمان ونقصانه لاندې تيرشوى دى.[3]

وهيب: دا وهيب بن خالدبن عجلان باهلى بصرى رحمه الله دې. ددوى حالات كتاب الايمان باب تفاضل الايمان فى الأعمال لاندې تيرشوى دى.[4]

منصور بن عبدالرحمن: دامنصور بن عبدالرحمن رحمه الله دې. ددوى حالات كتاب الحيض باب قراءة الرجل فى حجر امرأته وهى حائض لاندې تيرشوى دى.[5]

صفية بنت شيبة: دا صفيه بنت شيبه بن عثمان بن ابى طلحه العبدريه رضي الله عنها ده. ددې حالات كتاب الغسل باب من بدأ بشق رأسه الأيمن فى الغسل لاندې تيرشوى دى.

---

[1]) عمدة القارى: ٢٨٧/٣.

[2]) قوله: عائشة: الحديث، مر تخريجه تحت الحديث السابق.

[3]) كشف البارى: ٤٥٥/٢.

[4]) كشف البارى: ١١٨/٢.

[5]) كشف البارى: ٢٩١/١.

عائشة: دا ام المؤمنين حضرت سيده عائشه بنت ابى بكر صديق ﷺ ده. ددوى حالات «بدء الوحى» ددويم حديث لاندې تفصيلاً تيرشوى دى. (۱)

شرح حديث

قوله:: توضئ: حضورپاك ارشاد اوفرمائيلو چه د مشك يوه ټكړه واخله او په هغې سره پاكى حاصله كړه. دلته "توضىء" خپل لغوى معنې "تنظيف" (پاكى حاصلول) كښې دې. خكه چه په تير روايت كښې د "تطهري" صراحت دې. (۲)

قوله:: ثلاثاً: مطلب دادې چه حضورپاك "توضىء" درې ځل ارشاد اوفرمائيلو (۳) اودا احتمال هم دې چه د دې تعلق "قالت" سره وى يعنى دغه سائله درې ځل سوال اوكړو لكه چه د تيرشوى روايت نه واضح كيږى. (۴)

قوله:: أو: داد حضرت عائشه صديقه ﷺ د طرف نه شك واقع شوې دې چه حضورپاك ﷺ "توضىء" اوفرمائيلو يا بيا ئى "توضىء بها" اوفرمايلو يعنى «تطهري بالفرضة». (۵)

د حديث ترجمة الباب سره مناسبت: په ظاهره باندې په حديث اوترجمة الباب كښې هيڅ مطابقت نشته خكه چه په ترجمة الباب كښې "غسل حيض" ذكر دې خو په حديث كښې د غسل حيض څه ذكرنشته دې. مګر شراح كرام رحمهم الله ليكلى دى كه چرې لفظ غسل په فتحه د عين اومحيض داسم مكان په معنى كښې واخستلې شى نو په ترجمة الباب او حديث دواړو كښې به مطابقت واضح شى خكه چه د دې تاويل نه پس به مطلب داشى چه د حديث اوترجمة الباب دواړو كښې د بدن دمخصوص حصې دپاكوالى بيان دې كوم سره د چه د حيض د وينې تعلق كيږى. اوكه چرې لفظ غسل په ضمه د عين پريخودلې شى اودمحيض نه مراد دحيض وينه وى نو په دې صورت كښې به دا اضافت لاميه شى چه دهغه غسل بيان كوم چه د حيض سره خاص دې. دغه شان د غسل مخصوص كيفيت سره به د اصل غسل ثبوت خپل پخپله پيداشى. (۶)

۱۵ - باب: اَمْتِشَاطِ الْمَرْأَةِ عِنْدَ غُسْلِهَا مِنَ الْمَحِيضِ

ماقبل سره ربط: سابقه باب او دې باب دواړو كښې ربط دادې چه په دواړوكښې دې امر طرف ته اشاره ده چه ښځه دې دحيض په غسل كښې د صفائى ښه اهتمام كوى. هم دغه وجه ده چه باب سابق

(۱) كشف البارى: ۲۹۱/۱.
(۲) إرشادالسارى: ۵۵۵/۱.
(۳) إرشادالسارى: ۵۵۵/۱.
(۴) عمدة القارى: ۲۸۷/۳.
(۵) عمدة القارى: ۲۸۷/۳ إرشادالسارى: ۵۵۵/۱.
(۶) عمدة القارى: ۲۸۷/۳ إرشادالسارى: ۵۵۵/۱.

كښې د حيض په غسل كښې د خوشبوئى د استعمال ذكر وو او په دې باب كښې د اهتمام په غرض سره په ويښتو كښې د ګمنزې كولو په صراحت سره اود ويښتو كمسئى كولاوولو ضمناً تذكره ده.[1]

د ترجمة الباب مقصد:

د شيخ الحديث زكريا رحمه الله رائې: شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمائى چه جضرات شراح كرام رحمهم الله د ترجمة الباب دغرض اومقصد په حواله سره سكوت فرمائيلې دې اوزما په نيز دترجمة الباب دمقصد په حواله سره د ټولو نه بهتر توجيه داده چه مذكوره باب اوراتلونكې باب (دواړه) د سابقه باب دوه جدا جدا جزونه دى اود دريواړو ابواب مقصد دغسل حيض كيفيت اوطريقه بيانول دى.[2]

ددې ابواب په ملاوولو سره او په دې كښې چه كوم احاديث ذكركړې شوى دى د هغې كتلو سره معلوميږى چه د ښځو په معامله كښې كوم تخفيفى حكم وركړې شوې دې چه په غسل كښې د ويښتو جرړې لمدول كافى دى. د ويښتو د جرړو د لمدولونه پس د ويښتو د كمسو د كولاوولو ضرورت نشته دې نودا حكم د جنابت غسل سره خاص دې. د حيض په غسل كښې به ويښته كولاوول وى اودا وجوبى حكم دې. هم دغه د امام حسن رحمه الله او امام طاؤوس رحمه الله مسلك دې. د احاديث د ظاهر نه معلوميږى چه داامام بخارى رحمه الله هم دغه مسلك دې. امام احمد رحمه الله هم دغه قول اختياركړې دې. خودامام احمد رحمه الله د اصحاب يو جماعت په غسل حيض اوغسل جنابت دواړوكښې د ويښتو كولاوول مستحب امر ګرځولې دې په دې شرط چه د ويښتو د كولاوولو نه بغير جرړې لمدې شى هم دغه د جمهور علماؤ مسلك دې.[3]

د حضرت عبدالله بن عمرو رضي الله عنه باره كښې راځى چه هغه ښځوته دغسل په وخت (كه د جنابت غسل وى اوكه دحيض) د ويښتو كمسئى كولاوولوحكم وركولو. خضرت عائشه رضي الله عنها ته چه كله دعبدالله بن عمرو رضي الله عنه سره متعلق داخبر اورسيدو نوهغې د خفګان اظهاركولوسره اوفرمائيل: «يا عجباً لابن عمرو! يأمر النساء إذا اغتسلن أن ينقضن رؤوسهن، أفلا يأمرهن أن يحلقن رؤوسهن؟ لقد كنت أنا ورسول الله صلى الله عليه وسلم نغتسل، فلا أزيد على أن أفرغ على رأسي ثلاث أفراغات» يعنى په عبدالله بن عمرو باندې تعجب دې چه هغه هسې ښځو ته د غسل په وخت د ويښتو دكمسو د كولاوولوحكم وركوى. بيا هغه داحكم ولې نه وركوى چه هغه ښځې دې خپل سره اوخروى، اوزمونږ عمل خودا ووچه كله به ما اورسول الله صلى الله عليه وسلم غسل كولو نوما به په خپل سرباندې ددريو چونګو اوبو اچولونه زياتوالې نه كولو.[4]هم دغه وجه ده چه ابن قدامه رحمه الله فرمائى: «ولا يختلف المذهب فى أنه لا يجب نقضه من الجنابة، ولا أعلم فيه خلافاً بين العلماء إلا ماروي عن عبدالله بن عمرو» يعنى دجنابت په غسل كښې دويښتو كمسئى كولاوولو سره متعلق بغيردعبدالله بن عمرو رضي الله عنه نه بل دچانه هم د وجوب قول نقل نه دې څكه چه دهغوى په حواله سره روايت كښې راځى چه هغوى به ښځوته دغسل په وخت د ويښتو د كمسو د كولاوولوحكم وركولو.[5]

---

[1] عمدة القارى: ۲۸۷/۳.

[2] الكنزالمتوارى:۲۷۶/۳.

[3] فتح البارى: ۱۸/۱ ٤ الكنزالمتوارى:۲۷۶/۳.

[4] المغنى لابن قدامة: ۲۹۸/۱ دارعالم الكتب.

[5] المغنى لابن قدامة: ۲۹۸/۱ دارعالم الكتب.

چونکه دعبدالله بن عمرو رضی الله عنهما داسې حکم ورکول غسل د جنابت او غسل د حیض دواړو سره متعلق وو په دې وجه حافظ ابن حجر رحمه الله دابن قدامه رحمه الله داخبره هم دهغوی په حواله سره داسې نقل کړې ده:
((لاأعلم أحداًقال بوجوبه إلا ماروي عن عبدالله بن عمرو)).[1]
نور ابن قدامه رحمه الله فرمائی چه د حیض په غسل کښې د ویښتو کولاوول واجب دی که نه دی؟ نو په دې مسئله کښې زمونږ اصحاب (حنابله) کښې اختلاف دې. بعض دحیض په غسل کښې دې ته واجب ونیلی دی لکه امام حسن رحمه الله اوامام طاؤوس رحمه الله اوبعض دا مستحب لیکلی دی اوهم دغه صحیح قول دې. إن شاء الله. [2]اوس ددې تفصیل نه دامعلومه شوه چه د امام احمد رحمه الله په نیزدحیض په غسل کښې به ویښته کولاوولې شی او ابن قدامه رحمه الله ددې دمستحب کیدو قول کړې دې.
جمهور حضرات دام سلمه رضی الله عنها د قول نه استدلال کوی چه هغې د حضورپاك نه سوال اوکړو اې د الله رسول ﷺ! زه د خپل سر کمسنی کلکې ترم نو آیا د جنابت په غسل کښې دا کولاووم؟ نو حضورپاك اوفرمائیل نه، د کولاوولوضرورت نشته دې. په یوبل طریق کښې دغسل جنابت سره د حیض دغسل متعلق هم دغه سوال دې. دهغه روایت نه معلومیږی چه د ویښتو کولاوول مستحب دی که د جنابت غسل وی اوکه د حیض غسل وی. خودحدیث باب ظاهر په وجوب باندې دلالت کوی. په دې وجه جمهورو حدیث باب هم په استحباب باندې محمول کړې دی دې دپاره چه په دواړو روایتونوکښې جمع اوشی. یا بیا حدیث باب په هغه صورت باندې محمول کړې شی په کوم کښې چه اوبه ترجرړو پورې نه رسی. خکه چه په داسې صورت کښې د ویښتوکولاوول واجب کیږی. او حدیث د ام سلمه رضی الله عنها په هغه صورت باندې محمول کړې شی چه کله اوبه د ویښتو جرړو ته رسیږی.[3]

الحديث الأول

[۳۱۰]- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، أَنَّ عَائِشَةَ، قَالَتْ: أَهْلَلْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجَّةِ الوَدَاعِ، فَكُنْتُ مِمَّنْ تَمَتَّعَ وَلَمْ يَسُقِ الهَدْيَ، فَزَعَمَتْ أَنَّهَا حَاضَتْ وَلَمْ تَطْهُرْ حَتَّى دَخَلَتْ لَيْلَةُ عَرَفَةَ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذِهِ لَيْلَةُ عَرَفَةَ وَإِنَّمَا كُنْتُ تَمَتَّعْتُ بِعُمْرَةٍ، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «انْقُضِي رَأْسَكِ وَامْتَشِطِي، وَأَمْسِكِي عَنْ عُمْرَتِكِ»، فَفَعَلْتُ، فَلَمَّا قَضَيْتُ الحَجَّ أَمَرَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ لَيْلَةَ الحَصْبَةِ، فَأَعْمَرَنِي مِنَ التَّنْعِيمِ مَكَانَ عُمْرَتِي الَّتِي نَسَكْتُ[4] [ر ۲۹۰]

ترجمه: د حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها نه روایت دې چه ما په حجة الوداع کښې نبی کریم ﷺ سره احرام اوتړلو اوزه هغه خلقو کښې ووم کومو چه دتمتع نیت اوکړو اود قربانئی ځاروی ځان سره وانغستل. بیا حضرت عائشه رضی الله عنها اوفرمائیل چه په هغې باندې حیض شروع شو اود حیض پاکی حاصله نه شوه. تردې چه دعرفه شپه راغله نوهغې عرض اوکړو اې دالله تعالی رسول ﷺ! داد عرفه

---

[1]) فتح الباري: ۱/۴۱۸.
[2]) المغني لابن قدامة: ۱/۲۹۸-۳۰۰دارعالم الكتب.
[3]) فتح الباري: ۱/۴۱۸صحيح مسلم كتاب الحيض باب حكم ضفائر المغتسلة رقم الحديث: ۷۴۴-۷۴۵.
[4]) قوله: عائشة: الحديث، مرتخريجه تحت رقم الحديث: ۲۹۰.

شپه ده اوما د عمره احرام تړلوسره دتمتع اراده کړې وه. حضورپاك ارشاد اوفرمائيلو ته خپل سر كولاؤ كړه ګمنز اوكړه اودعمرې نه منع شه نوما هم داسې اوكړه. كله چه زه دحج نه فارغ شوم نوحضورپاك د حصبه په شپه كښې عبدالرحمن ته حكم وركړوهغه ماته ددې عمرې په قضاء كښې دكومې چه ما احرام تړلې وو د تنعيم نه عمره اوكړه.

تراجم رجال

موسى بن إسماعيل: دا ابوموسى بن اسماعيل التبوذكى البصرى رحمه الله دې. د دوى مختصر حالات بدءالوحى كښې د څلورم حديث لاندې (۱)اوتفصيلى حالات كتاب العلم باب من أجاب الفتيا بإشارة اليد أو الرأس لاندې تيرشوى دى. (۲)

إبراهيم: دا ابواسحاق ابراهيم بن سعد بن ابراهيم بن عبدالرحمن بن عوف زهرى مدنى رحمه الله دې. د دوى اجمالى حالات كتاب الإيمان باب تفضل أهل الإيمان فى الأعمال لاندې تيرشوى دى. (۳)
او تفصيلى حالات كتاب العلم باب ما ذكر فى ذهاب موسى عليه السلام فى البحر إلى الخضر لاندې تيرشوى دى. (۴)

ابن شهاب:ددوى مكمل نوم ابوبكر محمدبن مسلم بن عبيدالله بن عبدالله بن شهاب بن عبدالله بن الحارث بن زهره بن كلاب بن مرة بن كعب بن لؤى زهرى مدنى دې. ددوى حالات بدءالوحى ددريم حديث لاندې تيرشوى دى. (۵) او نور حالات ئې كتاب الغسل كښې هم راغلى دى.

عروة: دا عروة بن الزبير بن العوام رحمه الله دې. د دوى مختصر حالات بدءالوحى دويم حديث لاندې (۶)اوتفصيلى حالات كتاب الإيمان باب أحب الدين إلى الله أدومه لاندې تيرشوى دى.(۷)

عائشة: دا ام المؤمنين سيده عائشه بنت ابى بكر الصديق رضي الله عنهما ده. د دوى حالات بدءالوحى دويم حديث لاندې تيرشوى دى. (۸)

شرح حديث

قوله:: الهدي:هدي دهاء فتحه اودال سكون اوياء مخففه سره هم لوستلې شى اوددال په كسره او هاء مشدده سره هم لوستلې شى(۹)هدي هغه څاروى ته وانى كوم چه د ذبح كولودپاره حرم ته راوړلې شى علامه كرمانى رحمه الله فرمائى چه دحديث الفاظ «ولم يسق الهدي» وړاندې ذكرشوې «وكنت من تمتع»

---

(۱) كشف البارى:۱/۴۳۳.
(۲) كشف البارى:۳/۴۷۷.
(۳) كشف البارى:۱/۱۲۰.
(۴) كشف البارى:۳/۳۳۳.
(۵) كشف البارى:۱/۳۲۶.
(۶) كشف البارى: ۱/۲۹۱.
(۷) كشف البارى: ۲/۴۳۶.
(۸) كشف البارى: ۱/۲۹۱.
(۹) عمدة القارى: ۳/۲۸۸إرشادالسارى: ۱/556.

دپاره بیان دي. ځکه چه دحج تمتع اراده لرونکي سړي خپل ځان سره هدی نه اوړی. په دې باندې علامه عینی رحمه الله اوفرمائیل چه دمتمتع دوه قسمونه دی. یوهغه متمتع وی چه خپل ځان سره د هدی ځناور اوړی اوځی[1] اودویم هغه متمتع وی چه خپل ځان سره د هدی ځناور نه اوړی اودهرقسم حکم جدادې. کوم متمتع چه هدی ځان سره اوړی هغه په مینځ کښې د احرام نه حلال کیدې نه شی اوکوم چه دهدی ځناور ځان سره نه اوړی نوهغه د عمرې افعالو نه فارغ کیدو سره احرام کولاوولې شی اود هغه دپاره هغه څیزونه بیا حلال شی کوم چه داحرام نه وړاندې حلال وو اوداحرام تړلونه پس حرام شوي وو.

قوله:: فزعمت أنها حاضت: راوی د زعمت الفاظ نقل کړی دی د قالت الفاظ ئی نه دی نقل کړی ځکه چه حضرت عائشه رضي الله عنها پخپله هم په صراحت سره ددغه خبرې ذکر نه ووکړې اوداخبره وه هم داسې دکومې په تصریح کولو کښې چه حیاء مانع ده.[2]

قوله:: لیلة الحصبة: دحاء فتحه د صاد سکون اوباء فتحه سره لوستلې شی. او لیلة الحصبة نه مرادهغه شپه ده په کومه کښې چه د حضورپاك قافلې دحصبه په مقام باندې قیام کړې وو.[3]

قوله:: التنعیم: دتنعیم مقام د ټولو نه نیزدې میقات دې چه د مدینې په لار دمکې نه درې میله فاصله باندې واقع دې.[4]

ددې حدیث باقی ټول شرح اومباحث «باب الأمر بالنفساء إذا نفسن» لاندې په تفصیل سره تیرشوی دی.

د حدیث ترجمة الباب سره مناسبت:

دعلامه داؤدی رحمه الله رائې: امام داؤدی رحمه الله فرمائی چه ترجمة الباب اوحدیث کښې هیڅ مناسبت نشته دې ځکه چه په ترجمة الباب کښې دغسل په وخت ویښتو کښې دګمنز کولو ذکر دې او په روایت کښې د ګمنز کولو حکم دعمرې نه دحلال کیدودپاره وو نه چه دغسل دپاره.

علامه کرمانی رحمه الله ددې جواب ورکولوسره فرمائی چه په روایت کښې د احرام حج هم تذکره ده چه په دې خبره باندې دلالت کوی چه داغسل داحرام دپاره وو ځکه چه داحرام دپاره غسل مسنون دې. اوس چه کله په روایت کښې غسل داحرام دپاره امتشاط یعنی ګمنز کولو اود کمسنی د ویښتو کولاوول مسنون کیدل بیان شو نود غسل حیض دپاره دا امتشاط په طریقه اولی مسنون وی ځکه چه په غسل احرام کښې خو صرف پاکی اوصفائی مقصود وی خو په غسل حیض کښې نجاست غلیظه ختمول وی. نوچه کله داحرام په غسل کښې د ویښتو کولاوول او په هغې کښې ګمنز کولو حکم دې نودا حکم د حیض د غسل دپاره بدرجه اتم کیدل پکاردی. اتوبیا داخبره هم ده چه داحرام غسل صرف مسنون اومستحب دې لیکن دحیض غسل خو فرض دې.

بل د احرام حج دپاره د غسل کولوذکر سره د دې چه په دې روایت کښې نشته دې لیکن په نورو روایاتوکښې دغسل ذکر په صراحت سره موجود دې. چنانچه امام مسلم رحمه الله چه کوم روایت تخریج

---

[1] عمدة القاری: ۳/۲۸۸.
[2] عمدة القاری: ۳/۲۸۸.
[3] عمدة القاری: ۳/۲۸۸.
[4] عمدة القاری: ۳/۲۸۸.

کړې دي دهغې الفاظ دادي: «فاغتسلي ثم أهلي بالحج» [1] اودا د امام بخاري طريقه ده چه هغه کله داسې ترجمة الباب قائم کوي په کوم کښې چه د روايت نورو طرق ته اشاره وي او روايت مذکور تحت الباب کښې د ترجمة الباب صراحة څه ذکر نه وي. [2]

١٦ -باب: نَقْضِ الْمَرْأَةِ شَعَرَهَا عِنْدَ غُسْلِ الْمَحِيضِ

ماقبل سره ربط: ددې باب سابقه باب سره مناسبت دادې چه په دواړو کښې د دوو داسې امورو تذکره ده دکوم تعلق چه يو جنس سره دې. چنانچه باب سابق کښې دغسل حيض په وخت ويښتو کښې د ګمنز کولو تذکره وه اودې باب کښې دغسل حيض په وخت دويښتو کمستې کولاوولوتذکره ده. [3]

واضحه دې وی چه په غسل حيض او غسل جنابت کښې د ښځې دپاره خپل ويښته کولاوول يومختلف فيه مسئله ده کومه چه په تير شوی باب کښې تيره شوې ده. [4]

دترجمة الباب مقصد: باب سابق کښې د ترجمة الباب مقصد لاندې خبره تيره شوې ده چه «باب امتشاط المرأة عند غلسها من المحيض» او «باب نقض المرأة شعرها عند غسل المحيض» دواړه ابواب د "باب غسل المحيض" دوه جدا جدا اجزاء دی اومقصد ددريواړو ابواب نه دحيض د غسل کيفيت بيانول دی. [5]

الحديث الأول

[٣١١]- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: خَرَجْنَا مُوَافِينَ لِهِلاَلِ ذِي الحِجَّةِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُهِلَّ بِعُمْرَةٍ فَلْيُهْلِلْ، فَإِنِّي لَوْلاَ أَنِّي أَهْدَيْتُ لَأَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ» فَأَهَلَّ بَعْضُهُمْ بِعُمْرَةٍ، وَأَهَلَّ بَعْضُهُمْ بِحَجٍّ، وَكُنْتُ أَنَا مِمَّنْ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ، فَأَدْرَكَنِي يَوْمُ عَرَفَةَ وَأَنَا حَائِضٌ، فَشَكَوْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «دَعِي عُمْرَتَكِ، وَانْقُضِي رَأْسَكِ، وَامْتَشِطِي وَأَهِلِّي بِحَجٍّ»، فَفَعَلْتُ حَتَّى إِذَا كَانَ لَيْلَةُ الحَصْبَةِ، أَرْسَلَ مَعِي أَخِي عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي بَكْرٍ فَخَرَجْتُ إِلَى التَّنْعِيمِ، فَأَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ مَكَانَ عُمْرَتِي قَالَ هِشَامٌ: «وَلَمْ يَكُنْ فِي شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ هَدْيٌ، وَلاَ صَوْمٌ وَلاَ صَدَقَةٌ» [6] [ر ٢٩٠]

ترجمه: دعائشه رضي الله عنها نه روايت دې چه مونږ د ذی الحجه مياشت سره نيزدې رسول الله ﷺ سره اووتلو. رسول الله ﷺ ارشاد اوفرمائيلو. کوم سړې چه دعمرې احرام تړل غواړی هغه دې د عمرې احرام

---

[1] صحيح مسلم كتاب الحج باب بيان وجوه الإحرام..... الخ رقم الحديث: ٢٩٣٧.

[2] شرح الكرماني: ٣/١٨٤-١٨٣عمدة القاري: ٣/٢٨٨فتح الباري: ١/٤١٧.

[3] عمدة القاري: ٣/٢٩٠.

[4] عمدة القاري: ٣/٢٩٠.

[5] الكنز المتواري: ٣/٢٧٨.

[6] قوله: عائشة: الحديث. قدمر تخريجه تحت رقم الحديث: ٢٩٠.

اوتړى اوكه ما د قربانئى هدى ځان سره نه وو راوستې نو زه به هم دعمرې نه پس داحرام نه حلال كيدم. چنانچه بعض خلقو دعمرې احرام اوتړلو اوبعض دحج او زه په هغه خلقو كښې ووم چاچه دعمرې احرام تړلې وو. په ماد عرفه ورځ شوه په داسې حال كښې چه زه حائضه شوم. چنانچه ما رسول الله ﷺ ته عرض اوكړو حضورپاك اوفرمائيل: عمره پريږده د سر وينبته اوسپړه اوګمنز اوكړه اود حج احرام اوتړه. نوما هم داسې اوكړل، تردې چه كله په حصبه كښې د حصاريدو شپه راغله نو حضورپاك ماسره زما رور عبدالرحمن رضي الله عنه اوليګلو نوزه دتنعيم پورې لاړم اودهغه ځائى نه د فوت شوې عمرې په ځائى د دويمې عمرې احرام اوتړلو. هشام رحمه الله وائى چه دې ټولو خبروكښې نه هدى وه نه روژې او نه صدقه.

تراجم رجال

عبيدبن إسماعيل: دا عبيد بن اسماعيل قرشى هبارى عبادى كوفى رحمه الله دې. ددوى كنيت ابومحمد دې. د بعض حضراتو وينا ده چه ددوى نوم عبيدالله دې او عبيد د دوى لقب دې.[1]

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه حافظ شيرازى رحمه الله په دې خبره باندې جزم كړې دې چه ددوى نوم عبدالله دې اولقب ئې عبيد دې.[2]

هغوى د سفيان بن عيينه، عيسى بن يونس، حمادبن اسامه، ابوادريس، جميع بن عمر بنعبدالرحمن العجلى او عبدالرحمن بن محمد محاربى رحمهم الله وغيره نه د حديث روايت كړې دې.

اود دوى نه امام بخارى، احمدبن على الخزاز، عبدالله بن زيدابن البجلى، ابو حاتم محمدبن ادريس رازى، على بن العباس، محمدبن العباس الاخرم او محمدبن الحسين بن حفص خثمعى رحمهم الله وغيره دحديث روايت كوى.[3]محمدبن عبدالله الحضرمى رحمه الله فرمائى **ثقة**.[4] حطين رحمه الله فرمائى **ثقة**.[5] دارقطنى رحمه الله فرمائى **ثقة**.[6] ابن حبان رحمه الله دوى كتاب الثقات كښې ذكركرى دى.[7]

ددوى د وفات كال سره متعلق امام بخارى رحمه الله فرمائى چه ددوى انتقال ۲۵۰هجرى ربيع الاول اواخر كښې د جمعه په ورځ شوې.[8]

أبوأسامة: دا ابواسامه رحمه الله دې. ددوى حالات كتاب العلم باب فضل من علم وعلم لاندې تيرشوى دى.[9]

هشام: داد عروة بن الزبير بن العوام رحمه الله ځوئى دې. د دوى مختصر حالات بدء الوحى دويم حديث لاندې[10] اوتفصيلى حالات كتاب الإيمان باب أحب الدين إلى الله أدومه لاندې تيرشوى دى.[1]

---

[1] عمدة القارى: ۲۹۰/۳تهذيب التهذيب: ۳۲/۳.

[2] تهذيب التهذيب: ۳۲/۳.

[3] دَ تلامذه ومشائخ دَ تفصيل دَپاره اوګورئى تهذيب الكمال: ۱۸۶/۱۹.

[4] تهذيب الكمال: ۱۸۶/۱۹.

[5] تهذيب الكمال: ۳۲/۳.

[6] تهذيب الكمال: ۳۲/۳.

[7] ٤۳۳/۸.

[8] التاريخ الكبير:٤٤۲/۵رقم الترجمة:۱٤٤۱.

[9] كشف البارى: ٤۱٤/۳.

[10] كشف البارى: ۲۹۱/۱.

عروة: دا عروة بن الزبير بن العوام رحمه الله دي. د دوی مختصر حالات بدءالوحي دويم حديث لاندې [۲] او تفصيلي حالات كتاب الايمان باب أحب الدين الى الله أدومه لاندې تيرشوي دی. [۳]

عائشة: دا ام المؤمنين سيده عائشه بنت ابی بکر الصديق رضي الله عنها ده. د دوی حالات بدءالوحي دويم حديث لاندې تيرشوي دی. [۴]

شرح حديث

قوله:: موافين لهلال ذي الحجة: يعنی زمونږ دمديني منورې نه روانيدل د ذی الحجه دمياشت شروع کيدو نه يوڅو ورځې وړاندې وو. [۵]

دانمه حديث اوشراح حديث په دې سلسله کښې اختلاف دې چه دمديني منورې نه دحجة الوداع دپاره روانيدل په کومه ورځ اوکوم تاريخ شوی؟ اودا اختلاف «باب الأمر بالنفساء إذا نفسن» لاندې په مفصل اومدلل انداز کښې ذکر کړې شوی دی. البته د آسانتيا دپاره ددغه اختلاف حاصل دلته ذکرکولې شي.

ددغه اختلاف حاصل دادې چه دمديني منورې نه د روانيدو په سلسله کښې درې اقوال دی. رومبې قول دامام طبری رحمه الله دې چه د ذوالقعده ۲۴ تاريخ دجمعه په ورځ يوم الخروج ګرځوی. دويم قول د ابن حزم رحمه الله دې چه ۲۴ ذوالقعده د زيارت په ورځ يوم الخروج ګرځوی. او دريم قول د علامه ابن قيم رحمه الله حافظ ابن حجر رحمه الله اوملاعلی قاری رحمه الله او نورو محققينو حضراتودې. داحضرات ۲۵ذوالقعده دهفته په ورځ يوم الخروج ګرځوی. او هم دغه قول د احاديث صحيحه برابر دې.

قوله:: أهديت: يعنی که چرې ما هدی «د قربانئ ځناور» ځان سره نه وو راوستلې نوما به هم د عمرې احرام تړلو، حضورپاک هدی ځان سره د راوستل د عمرې داحرام نه تړلو دپاره علت ددې دپاره اوګرځولو ځکه چه هدی ځان سره راوستونکې ترهغه وخته پورې داحرام نه حلال کيدې نه شي ترکومې چه هغه هدی قربانی او ذبح نه کړې شي اوښکاره خبره ده چه د هدی دقربانئ ورځ ۱۰ ذی الحجه (يوم النحر) ده. [۶]

اشکال: دلته يو اشکال پيداکيږی چه دحضورپاک ارشاد «لولا أنی أهديت لأهللت بعمرة» نه خودا مفهوم کيږی چه حج تمتع دحج افراد نه افضل دې؟ بيا امام شافعی رحمه الله ددې اشکال دختمولودپاره څه جواب ورکړې دې؟

علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه ددې اشکال جواب دادې چه ذوالخليفه ته رسيدوسره د ټولونه اول حضورپاک حضرات صحابه کرام رضي الله عنهم ته خطاب کولوسره په دې امر کښې اختيارورکړو چه د چا زړه غواړی د حج احرام دې اوتړی اود چا چه زړه غواړی نو د عمرې احرام دې اوتړی. په دغه اختيار

---

[۱] کشف الباری: ۴۳۲/۲.
[۲] کشف الباری: ۲۹۱/۱.
[۳] کشف الباری: ۴۳۶/۲.
[۴] کشف الباری: ۲۹۱/۱.
[۵] شرح الکرمانی: ۱۸۵/۳عمدة القاری: ۲۹۰/۳.
[۶] شرح الکرمانی: ۱۸۵/۳عمدة القاری: ۲۹۱/۳.

ورکولوسره مقصود د حضرات صحابه کرامو ﷺ نه دهغه باطل عقيدې ترديد اومخالفت کول وو دکوم په وجه چه د حج په مياشتوکښې عمره کول افجر الفجور گڼړلې شو. په دې وجه رسول الله ﷺ دحج اوعمرې دواړو نه د هريو احرام دتړلو اختيار ورکړو چه دغه غلطه عقيده هم ددغه حضراتو په عمل سره چقنړې کړې شي. ليکن پخپله حضورپاك دحج احرام تړلې وو اود هدى ځان سره د بوتللو د وجې نه حج فسخ کولوسره د عمرې احرام نه شو تړلې. په دې وجه دصحابه کرامو د زړه دتسلئ دپاره ئې داهم اوفرمائيل چه مابه هم خامخا ستاسو خلقو موافقت کولو مګر مشکل دادې چه ما ځان سره هدى راوړلې راغلې يم. د کوم په وجه چه زما دپاره د هدى د قربانئ نه وړاندې حلال کيدل جائزنه دى. خکه چه حضرات صحابه کرامو ﷺ هم د حضورپاك په موافقت کښې دحج د احرام اراده لرله. لهذا دلته د حج فسخ کولوسره د عمرې احرام تړل مراد دى چه هم د دغه حجة الوداع والاکال سره خاص وو. دې نه مراد حج تمتع نه دې د کوم د أفراد په مقابله کښې چه په افضليت کښې اختلاف دې.([1])

«فسخ الحج إلى العمرة» مطلب: «فسخ الحج إلى العمرة» مطلب د احرام حج نيت بدلولوسره د احرام عمرې نيت کول دى.([2])

جمهور علماؤ حج فسخ کولوسره دعمرې احرام تړل د عدم جواز قول نقل کړې دې. ابن عباس ﷺ ددې د جواز خبره کړې ده اوهم دغه دامام احمد ﷺ او امام داؤد ﷺ مذهب دې اود هغوى استدلال ددې خبرې نه دې چه دحجة الوداع په موقع حضورپاك د خپلو اصحابو حج فسخ کولوسره دعمرې داحرام تړلو اختيارورکړې وو. جمهور حضرات ددې دا جواب ورکوى چه د رسول الله ﷺ دا فرمان اوحکم هم د دغه حجة الوداع والاکال سره خاص وو. د کوم دليل چه د سنن ابى داؤد، سنن نسائى او سنن ابن ماجه روايات دى. په کوم کښې چه حارث بن بلال دخپل پلار نه نقل کوى چه هغه دحجة الوداع په موقع د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو «فسخ الحج لنا خاصة أولمن بعدنا؟» يعنى آيا داحکم صرف زمونږ سره خاص دې يا زمونږ نه پس راتلونکودپاره به هم دا حکم او اختيار وى؟ نو رسول الله ﷺ ارشاد اوفرمائيلو «بل لكم خاصة» يعنى دا حکم صرف په دې کال هم ددې خلقو دپاره خاص دې.([3])

قوله:: قال هشام: په دې کښې دوه احتماله دى. يواحتمال دادې چه دې ته تعليق اووئيلې شي. په داسې صورت کښې به د حضرت هشام ﷺ قول «ولم يكن في شيء من ذلك هدي ولا صوم ولا صدقة» به معلق روايت ګڼړلې شي. دويم احتمال د ادې چه ددې په اعتبارد معنى به سندکښې موجود لفظ"هشام"باندې عطف دې او په دې صورت کښې به دحضرت هشام ﷺ قول دحديث متصل جز اوحصه شي.([4]) که چرې "قال هشام" تعليق اوګڼړلې شي نوددې تعليق مقصد به د يواشکال طرف ته اشاره کول وى اوهغه اشکال دادې چه حضرت هشام ﷺ خودا فرمائى چه په دې پوره سفر او واقعه

---

[1]) شرح الكرماني: ١٨٦/٣عمدة القاري: ٢٩١/٣إرشادالساري: ٥٥٧/١.

[2]) التوضيح: ٩١/٥.

[3]) التوضيح: ٩١/٥سنن أبي داؤد كتاب المناسک باب الرجل يهل بالحج ثم يجعلها عمرة، رقم الحديث: ١٨٠٨ سنن النسائى كتاب المناسک باب إباحة فسخ الحج بعمرة لمن لم يسق الهدى رقم الحديث: ٢٨١٠ وسنن ابن ماجه كتاب المناسک باب من قال كان فسخ الحج لهم خاصة، رقم الحديث: ٢٩٨٤.

[4]) عمدة القاري:٢٩١/٣شرح الكرماني: ١٨٦/٣إرشادالساري: ٥٥٨/١.

كښې خونه هدي وه نه روژه او نه صدقه وه. ليكن په حضرت عائشه رضي الله عنها باندې خو كه هغه قارنه وه يا متمتعه په دواړو صورتونو كښې هدي لازم ده. د قران په صورت كښې به هغه هدي د احناف په نيز دم شكر وي او د شوافع په نيز به هدي جبر وي او كه چرې حضرت عائشه رضي الله عنها متمتعه وه اوروستو مفرده بالحج شوې وه لكه چه د احنافو تحقيق دې نو بيا هم هدي لازم ده او په دې صورت كښې به دغه هدي د جنايت وي. بيا كه چرې هدي نه وي نو د روژو حكم دې. درې روژې د حج په ورځو كښې او اووه كورته د راګرځيدو نه پس. نو د اشكال حاصل دا دې چه د حضرت عائشه رضي الله عنها د احرام سره متعلق دائمه حضراتو د تحقيقاتو تقاضا داده چه هدي لازم كيدل پكاردي. خو دلته حضرت هشام رحمه الله فرمائي چه په دې سفر كښې نه هدي وه نه روژه او نه صدقه؟

ددې په تاويل كښې حضرات شوافع دا وائي چه دلته د هدي جنايت نفي ده د هدي جبر نفي نه ده او احناف حضرات دا تاويل كوي چه د هدي شكر نفي ده د هدي جنايت نفي نه ده. خود دې تاويلاتو نه بهتر دا معلوميږي چه اوونيلې شي حضرت هشام رحمه الله ته تر دغې خبر نه دې رسيدلې ګني د رواياتو نه دا خبره صفا معلومه ده چه په دې سفر كښې رسول الله صلى الله عليه وسلم د ازواج مطهرات د طرف نه غوا قرباني كړې وه. لهذا د حضرت هشام رحمه الله د نفي كولو سره في نفسه نفي نه لازميږي.[1]

حضرت مولانا انورشاه كشميري رحمه الله فرمائي چه هدي په (اصطلاح كښې) هغه ځناور ته وائي كوم چه د كور نه يا د لارې نه د بيت الله د اوړلو د پاره خان سره كړې شي او دلته حضرت هشام رحمه الله هم ددې نفي كړې ده. لهذا د قول هشام مفهوم به دا شي چه حضرت عائشه رضي الله عنها د كور نه يا د لارې نه د هدي ځناور نه وو اوړلې بلكه حضور پاك هم د مكې معظمې نه د ازواج مطهرات د پاره ځناور واخستو او هغه ئې ذبح كړو.[2]

د حديث ترجمة الباب سره مناسبت:

په دې مقام باندې هم د حديث ترجمة الباب سره د مناسبت لاندې هم هغه كلام دې كوم چه د علامه كرماني رحمه الله په حواله سره د تيرشوي باب لاندې ذكر كړې شوې دې. د كوم حاصل چه دا دې سره ددې چه په روايت كښې د نقض شعر حكم د غسل حيض د پاره نه دې ليكن په روايت كښې د احرام حج ذكر موجود دې چه ددې خبرې دليل دې چه غسلِ احرام د حج د پاره وو ځكه چه د احرام د پاره غسل مسنون دې. اوس چه غسل د احرام د پاره د نقض شعر او امتشاطِ رأس حكم وركولې شي نو د غسل حيض د پاره به دا حكم په طريقه اولى مسنون وي. ځكه چه احرام غسل صرف مسنون او مستحب دې او د حيض غسل فرض دې.[3]

---

[1]) فيض الباري: ۱/٤۹۹ إيضاح البخاري: ۱۱/۱۱۹.

نوټ: د ايضاح البخاري نه ددې بحث د نقل كولو وجه داده چه د صاحب ايضاح تحقيق د حضرات احناف د عائشه رضي الله عنها د احرام والا تحقيق موافق دې ځكه چه علامه عيني رحمه الله وغيره دلته د حضرت عائشه رضي الله عنها ابتداء مفرده بالحج كيدو قول كړې دې (عمدة القاري: ۳/۲۹۱ التوضيح: ۵/۹۱) خو "باب الأمر بالنفساء إذا نفسن" لاندې دلائلو نه ثابت كړې شوي دي چه حضرت عائشه رضي الله عنها په شروع كښې د عمرې په احرام كښې وه او هم دغه د جمهورو مسلك دې.

[2]) فيض الباري: ۱/٤۹۹ أنوار الباري: ۱۰/٤۵۱.

[3]) شرح الكرماني: ۳/۱۸٦.

دويم جواب دادې چه دلته د ترجمة الباب الفاظ «غسل المحيض» كښې اضافت ادنى دتعلق د وجې نه دې په دې معنى چه حضورپاك دغسل حكم وركړې وو اوس كه هغه غسل د حيض نه دپاكوالى اوطهارت دپاره وى يا د څه بل څه مقصد دپاره (لكه غسل داحرام وغيره) احكام به هم دغه وى.[1]

۱۷ -باب: مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ

ماقبل سره ربط: په تيرشوى باب كښې د حيض متعلق يو څو احكام ذكركړې شوى وو او اوس په دې باب كښې هم د حيض متعلق يو حكم بيان كړې شوې دې اوهغه حكم دا دې چه حامله باندې حيض نه راځى.[2]

د ترجمة الباب مقصد: ددې باب ذكركولوسره د امام بخارى رحمه الله مقصد دهغه حضراتو مذهب ته تقويت وركول دى څوك چه داوائى په حامله ښځه باندې حيض نه راځى. هم دغه د اهل كوفه حضرات حنفيه، امام احمد بن حنبل، امام ابوثور، ابوعبيد، حضرت عطاء، حسن بصرى، امام زهرى، امام حكم او حماد رحمهم الله مذهب دې. د امام شافعى رحمه الله نه دوه روايتونه دى. قول قديم هم دغه دې چه په حامله ښځه باندې حيض نه راځى او قول جديد دادې چه حامله ښځه باندې هم حيض راتلې شى او هم دغه د امام مالك رحمه الله او امام اسحاق رحمه الله مسلك دې.[3]

په ايام حمل كښې د حيض نه راتلو سبب د مور په رحم كښې د بچى وجود دې. د بچى وجود ددم حيض د وتلونه مانع كيږى. اوكه چرې حامله ښځه څه وينه ګورى هم نوهغه دم حيض نه وى بلكه هغه د بچى نه مترشح كيږى يا هغه د بچى د خوراك فضله وى اويا بيا د څه بيمارئى د وجې نه وتونكې فاسد وينه وى.[4]

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه د مذكوره حديث نه په ايام حمل كښې د حيض نه راتلو باندې استدلال كول محل نظر دې ځكه چه د حديث شريف نه خو صرف هم دومره معلوميږى چه د حامله د رحم نه خارج كيدونكې څيز «سَقط» په ضمه فتحه اوكسره، او كسره اولى سره يعنى نيمګړې بچې وى د كوم شكل چه پوره نه وى جوړشوې. په دې سره دا لازم نه راځى چه كه چرې دحامله ښځې د رحم نه وينه راوځى نو هغه به حيض نه وى. اودا كومه دعوى چه كولې شى چه د حمل په حالت كښې راوتونكې وينه د بچى نه مترشح يا د هغه د خوراك فضله يا د څه بيمارئى د وجې نه وتونكې فاسد وينه وى نودا دعوى د دليل محتاج ده. او هرڅه چه ددې باره كښې خبر او اثر وارد شوې وى هغه د مذكوره دعوى دپاره مثبت نه دى ځكه چه داسې وينه هم د دم حيض د صفاتو حامل وى. او په دغه زمانه

---

[1] شرح الكرمانى: ۱۸۶/۳.
[2] عمدة القارى: ۴۳۳/۳.
[3] شرح ابن بطال: ۴۴۴/۱ التوضيح لابن ملقن: ۹۵/۵،شرح الكرمانى: ۱۸۸/۳، فتح البارى: ۴۱۹/۱عمدة القارى:۴۳۲/۳إرشادالسارى: ۵۵۸/۱.
[4] إرشادالسارى: ۵۵۸/۱.

كښې د دې د راتلوامكان هم دې. لهذا دې ته هم ددې حيض حكم وركول پكاردى اوځوك چه ددې د خلاف دعوى كوى دهغه په ذمه دليل دې.(١).

او په آخره كښې حافظ ابن حجر رحمه الله داهم بيان كړې دې چه ددې حضراتو ټولو نه قوى دليل دادې چه استبراء رحم اود عدت د پوره كيدو اعتبار په حيض سره كړې شوې دې چه په دې سره د رحم د حمل نه خالى كيدل متحقق او يقينى كيږى. نو كه چې په حامله باندې هم حيض راتلو نود حيض په ذريعه به د رحم دخالى كيدو والاخبره بې سود او بې فائدې كيدله.(٢)

دا هغه دليل دې كوم چه حافظ ابن حجر رحمه الله تسليم كړې دې اوهيڅ جواب ئې نه دې وركړې. علامه عينى رحمه الله د حافظ ابن حجر رحمه الله دا اشكال اود هغه نظر ذكركولونه پس فرمائيلى دى چه په حالت د حمل كښې عدم اتيان حيض باندې زمونږ استدلال صرف ددې باب د حديث نه نه دې بلكه په دې باندې ډيرزيات احاديث او ډير زيات اخبار او آثار هم دلالت كوى.

په حالت دحمل كښې په عدم اتيان حيض باندې دلالت كونكى احاديث: ① امام بخارى رحمه الله او امام مسلم رحمه الله "نافع عن ابن عمر" په طريق باندې روايت كوى چه: «أنه طلق امرأته وهى حائض على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم، فسأل عمر بن الخطاب رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: مره فليراجعها، ثم ليمسكها حتى تطهر ثم تحيض ثم تطهر ثم إن شاء أمسك بعد وإن شاء طلق قبل أن يمس، فتلك العدة التى أمر الله أن يطلق لها النساء»(٣)

يعنى كله چه حضرت ابن عمر رضى الله عنهما خپلې بى بى ته دحيض په حالت كښې طلاق وركړو نودا خبره حضرت عمر رضى الله عنه د رسول الله ﷺ په وړاندې پيش كړه، په دې باندې حضورپاك اوفرمائيل چه هغه (ابن عمر رضى الله عنهما ته) درجوع كولو حكم وركړه اوبيا دې ښځه په نكاح كښې اوساتى، تردې چه هغه پاكه شى كله چه هغه راتلونكې حيض تيرکړى او پاكه شى نو اوس به هغه ته اختيار وى كه غواړى نو حصاره دې كړى اوكه غواړى نو طلاق دې وركړى ځكه چه هم دغه هغه عدت دې دكوم په اعتبارسره چه الله تعالى د طلاق وركولو حكم فرمائيلې دې.

په دې حديث كښې رسول الله ﷺ ددوو خبرو طرف ته لاز خودنه اوفرمائيله. ړومبې خبره داده چه كه چرې د طلاق وركولو اراده وى نو په داسې طهركښې وركول پكاردى په كوم كښې چه جماع نه وى. او دويمه خبره دا چه د طلاق دعدت اعتبار به په حيض باندې وى. اوس د دغه اعتبار بالحيض دپاره ضرورى دى چه طلاق په داسې طهركښې وركړې شى چه د جماع نه خالى وى ځكه چه كه په دې كښې جماع شوې وى اودهغې د وجې نه حمل اوشى نو بيابه د طلاق اعتبار په حيض سره نه كيږى بلكه په وضع حمل سره به كيږى. ددې نه پته اولگيده چه په حالت د حمل كښې حيض نه راځى گنى حمل به په عدت طلاق كښې داعتبار بالحيض دپاره ركاوټ نه جوړيدو.

---

(١) فتح البارى: ٤١٩/١

(٢) فتح البارى: ٤١٩/١.

(٣)رواه الإمام البخارى فى الطلاق باب قول الله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ﴾ رقم الحديث: ٥٢٥١وكذا رواه الإمام مسلم فى الطلاق باب تحريم طلاق الحائض بغير رضاها وأنه لو خالف وقع الطلاق ويؤمر برجعتها رقم الحديث: ٣٦٥٢.

۲ دحضرت ابوسعيد خدری رضی الله عنه نه روايت دي چه رسول الله ﷺ د اوطاس د قيديانو متعلق داهدايات جاري کړی وو چه: «لا توطأ حامل حتى تضع ولا غير ذات حمل حتى تحيض حيضة»[1] يعنی چه د حامله ښځې حمل ترکومې پورې وضع نه شی هغې سره جماع مه کوئی اودغه شان چه غير حامله ښځه يوحيض تير نه کړی هغې سره هم جماع مه کوئی.

۳ حضرت رويفع بن ثابت رضی الله عنه روايت کوی چه حضورپاک ﷺ فرمائيلی «لا تحل لامرء يؤمن بالله واليوم الآخر أن يسقى مائه زرع غيره، يعنى: إتيان الحبالى من السبايا وأن يصيب امرأة ثيبا من السبى حتى يستبرئها، يعنى: إذا اشتراها»[2]

يعنی د هيڅ يو صاحب ايمان سړی دپاره دا حلال نه دی چه هغه دې په خپلو اوبوسره د بل چا پټې خړوب کړی، د رسول الله ﷺ مراد دادې چه قيدی حامله ښځو سره جماع مه کوئی اوداهم حلال نه دی چه يوصاحب ايمان ثيبه قيدی ښځه واخلی اود استبراء رحم نه وړاندې هغې سره جماع اوکړی.

په دې دواړو روايتونوکښې رسول الله ﷺ وجود حيض د رحم مادر د حمل نه خالی کيدو دليل ګرځولې دې. که چرې ته دحمل او حيض اجماع ممکن وې نو وجود حيض به د انتفاء حمل دليل هيڅ کله نه شو جوړيدې.

په حالت دحمل کښې په عدم اتيان حيض باندې دلالت کونکی اثار ۱ علی رضی الله عنه فرمانی «إن الله رفع الحيض عن الحبلى وجعل الدم رزقا للولد مما تغيض الأرحام»[3] ۲ حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمانی: «إن الله رفع الحيض عن الحبلى وجعل الدم رزقا للولد»[4] ۳ حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی: «الحبلى لا تحيض، تغتسل وتصلى»[5]

دا ټول آثار په دې خبره باندې واضحه دلالت کوی چه حامله ښځه باندې حيض نه راځی.[6]

د ابن منير رحمه الله د استدلال طرز: ابن منير رحمه الله ددې په دم حيض نه کيدو باندې داسې استدلال کړې دې چه دحامله په رحم باندې فرښته مقرروی اوفرښتې په ګنده ځائی کښې نه اوسيږی لهذا د مور رحم د حيض د وينې د ګندګئی نه پاك او صاف کيدل پکاردی.[7]

په دې باندې رد کولوسره حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه د فرښتې په دغه ځائی کښې مقررکيدوسره دا لازم نه راځی چه هغه دې رحم کښې دننه داخل شی چرته چه دحيض د وينې د وجود اوعدم وجود سره بحث کيږی اوبيا دا التزام خو دواړو طرفوته لګيدې شی ځکه چه وينه که د هر څه وی دحيض وی يا د بل هرقسم دويم څيز ټولې نجس وی.[8]

---

[1] رواه أبوداؤد فی النكاح باب فی وطء السبايا رقم الحديث: ۲۱۵۹.

[2] رواه الإمام أحمد حديث رويفع بن ثابت الأنصاری: ۲۰۷/۲۸ رقم الحديث: ۱۶۹۹۷ مؤسة الرسالة.

[3] رواه أبوحفص بن شاهين. (الجوهرالنقی فی ذيل السنن الكبرى للبيهقی: ۴۲۴/۷).

[4] رواه ابن شاهين أيضاً. (حواله بالا).

[5] رواه الدارقطنی (سنن الدارقطنی كتاب الحيض: ۴۰۷/۱ رقم الحديث: ۸۴۹).

[6] عمدة القاری: ۲۹۲/۳.

[7] فتح الباری: ۴۱۹/۱.

[8] فتح الباری: ۴۱۹/۱.

ددې په جواب ورکولوسره علامه عینی رحمه الله فرمائی چه د فرښتې په رحم کښې دننه داخلیدل لازمی اوضروری نه وی نودعدم دخول اوحلول فیصله هم ضروری اوقطعی نه ده. او وینه چه ترکومې پورې دننه وی هغې ته نجس نه شی وئیلې ګنی هیڅوک به هم پاك پاتې نه شی ځکه چه نجاست په ټولو کښې موجود دې. (۱)

واضحه دې وی چه ترجمة الباب «مخلقة وغیر مخلقة» د سورت حج آیت ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ ۚ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ﴾ یوه وړوکې شان ټکړه ده. د آیت مبارك ترجمه داده:

ترجمه: اې خلقو که چرې تاسو (دقیامت په ورځ) د دوباره راژوندی کیدو نه په شك (اوانکار) کښې ئی نوهم مونږ (اول) تاسو دخاورې نه جوړکړئی، بیا د نطفه نه (کومه چه دخوراك نه پیداکیږی) بیا د وینې د قطرې نه، بیا د بوټئی نه چه پوره کیږی او (بعض) نیمګړې هم، دې دپاره چه مونږ ستاسو په وړاندې (خپل قدرت) ښکاره کړو او مونږ (دمور) په رحم کښې چه کومه (نطفه) غواړو د یومقررمودې پورې (یعنی د پیداکیدو دوخت) پورې حصاره ساتو. (۲)

حافظ ابن حجر رحمه الله لیکلی دی چه د «باب مخلقة وغیر مخلقة» روایت مونږ ته په اضافه سره رسیدلې دې یعنې: باب التفسیر قوله تعالی ﴿ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ ﴾ لکه چه د حافظ ابن حجر رحمه الله په رائې کښې دامام بخاری رحمه الله مقصد د آیت مبارك تفسیرکول دی. (۳)

په دې باندې علامه عینی رحمه الله اوفرمائیل چه افسوس دائی هم خودلې وې چه داد اضافت والا روایت پخپله هم د امام بخاری رحمه الله نه دې یادهغوی د شاګرد فربری رحمه الله نه دې؟ اوبیا دا حدیث ددې آیت مبارك تفسیر څنګه جوړیدې شی چه دحدیث په متن کښې نه "مخلقة" ذکر دې اونه د "غیرمخلقة" ذکردې چه په ترجمة الباب کښې موجود لفظ "مخلقة" او "غیر مخلقة" ددواړو تفسیر جوړیدې شو. (۴)

دعلامه عینی رحمه الله د اشکال حاصل دادې چه که چرې دآیت تفسیر دامام بخاری رحمه الله مقصد اوګرځولې شی نودغه وخت به دا مسئله دکتاب التفسیر جوړه شی.

شیخ المشائخ حضرت شاه ولی الله رحمه الله هم د حافظ ابن حجر رحمه الله په اتباع کښې هم دغه فرمائیلی دی چه د امام بخاری رحمه الله مقصد په آیت کښې موجود لفظ ﴿ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ ﴾ تفسیر کول دی اوسره ددې چه د دې مناسبت کتاب التفسیر سره دې مګر دلته دا په کتاب الحیض کښې د ادنې مناسبت د وجې نه ذکر فرمائیلې دې. (۵) بعض حضراتو هغه مناسبت داتحریرکړې دې چه کله نطفه رحم ته خی نودهغې به هم دوه صورتونه وی. یا به په هغې کښې تخلیقی کیفیت پیداکیږی یا نه او ښکاره خبره ده چه تخلیقی کیفیت به هم په هغه رحم کښې پیداکولې شی په کوم کښې چه دحیض صلاحیت وی. ځکه چه دحیض نه بغیرپه نطفه کښې تخلیقی تغیر پیداکول دعادة الله او سنت الهیه نه خلاف دی. (۶)

---

(۱) عمدة القاری: ۲۹۲/۳.

(۲) بیان القرآن سورة الحج: ۵۱۰/۲مکتبه رحمانیه.

(۳) فتح الباری: ۴۱۸/۱.

(۴) عمدةالقاری: ۴۳۳/۳.

(۵) شرح تراجم أبواب البخاری: ۱۹الکنزالمتواری: ۲۸۰/۳ تقریر بخاری: ۱۰۱/۲.

(۶) إیضاح البخاری: ۱۲۰/۱۱.

علامه رشید احمد گنگوهی رحمه الله فرمائی دامام بخاری رحمه الله مقصد داخودل دی چه د لفظ مخلقة اطلاق په دوو معنو باندې کیږی.(دغه شان د غیر مخلقة اطلاق هم په دوو معنو باندې به وی):

رومبی معنی:((ماتم خلقه وکمل،یعنی:مخلقة)) هغه جنین ته وائی د کوم تخلیق چه مکمل شوې وی او غیر مخلقة ددې معنې په اعتبارسره هغه جنین ته وائی دکوم په تخلیق کښې چه څه نقص یا کمې پاتې شوې وی.

دویمه معنی:((مالم یأخذ فی الصورة ولم یتکون إلا قلیلا منه،کید ورجل،یعنی: مخلقة)) هغه جنین ته وائی د کوم صورت چه نه وی مکمل شوې بلکه صرف لاس یا خپې جوړې شوې وی او په دې اعتبار سره غیرمخلقة هغې ته وائی د کوم چه هیڅ یو اندام نه وی تیارشوې.

اوس که چرې رومبې معنی مرادوی نود امام بخاری رحمه الله مقصد به دا وی چه مخلقة اوغیر مخلقة دواړه په حکم کښې یوشان دی. لهذا که ماشوم پوره وی(کوم چه د مخلقة په معنی کښې دې) یا ناقص الخلق وی (چه دغیر مخلقة په معنی کښې دې) کله چه هغه پیداکیږی نو په هغه موقع باندې دمور د رحم نه وتونکې وینه د نفاس وی ځکه چه د پیداکیدو نه پس چه کومه وینه راخی هغې ته نفاس وائی اودلته هم داسې دی ځکه چه ناقص ته هم ولد وائی.

اوکه دویمه معنی مراد وی نوهغه وخت به دامام بخاری رحمه الله مقصد دا وی چه مخلقة اوغیرمخلقة په احکام کښې برابر نه دی لهذا ددې دویمې معنی په اعتبارسره دغیرمخلقة د پیدائش نه پس به راتلونکې وینه دنفاس نه وی هم دا غرض شیخ الحدیث زکریا رحمه الله هم اختیارکړې دې.([1])

الحديث الأول

[۳۱۲]-حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَكَّلَ بِالرَّحِمِ مَلَكًا [ص:۷۰] يَقُولُ: يَا رَبِّ نُطْفَةٌ، يَا رَبِّ عَلَقَةٌ، يَا رَبِّ مُضْغَةٌ، فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَقْضِيَ خَلْقَهُ قَالَ: أَذَكَرٌ أَمْ أُنْثَى، شَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ، فَمَا الرِّزْقُ وَالأَجَلُ، فَيُكْتَبُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ"([2])[۳۱۵۵، ۶۲۲۲]

ترجمه: حضرت انس بن مالک رضی الله عنه درسول الله صلی الله علیه وسلم نه روایت کوی الله تعالی په رحم باندې یوه فرښته مقررکړې ده چه وائی اې پروردګارا تا دمور په رحم کښې نطفه پیداکړه. اې پروردګارا تا چك وینه پیدا کړه. اې پروردګارا تا د غوښې بوټئ پیداکړه. نوچه کله الله تعالی دا اراده فرمائی چه د دې تخلیق مکمل کړی نو فرښته وائی چه ښځه ده که سړې؟ بدبخت دې که نیك بخت؟ بیا دده رزق اودده عمر څه دې؟ چنانچه دا څیزونه هم دهغه د مور په خیټه کښې مقررکولې شی.

---

[1]) لامع الدراری: ۲/۲۶۷-۲۶۵ الکنزالمتواری: ۳/۲۸۲-۲۷۹ تقریر بخاری: ۲/۱۰۱.

[2]) قوله: أنس بن مالک: الحدیث، رواه البخاری فی أحادیث الأنبیاء، باب خلق آدم وذریته رقم الحدیث: ۳۳۳۳ وکذا فی کتاب القدر فی الباب الأول تحت رقم الحدیث: ۶۵۹۵ ومسلم فی القدر باب کیفیة خلق الآدمی فی بطن أمه وکتابة رزقه وأجله وعمله الخ تحت رقم الحدیث: ۶۷۲۳.

دمخلقة اوغير مخلقة تفسير: ① حضرت قتاده رحمه الله د دې په تفسير او تاويل کښې فرمائی «تامه وغيرتامه» يعنی مکمل اوپوره بوټئی (دغوښې ټکړه) يا ناتمام او نيمګړې بوټئی (دغوښې ټکړه).

② بعض حضرات فرمائی چه مخلقة وغيرمخلقة دنطفې صفت دې. په دې اعتبارسره به مفهوم دا شي چه نطفه مخلقه هغې ته وائی کوم چه مکمل تخليق کړې شی اونطفه غيرمخلقه هغې ته وائی کومه چه دتخليق نه وړاندې د مور د رحم نه غورزولې شی.

③ امام مجاهد رحمه الله او امام شعبی رحمه الله وغيره فر مائی دمخلقة نه مراد هغه جنين دې کوم ته چه مکمل انسانی شکل ورکړې شوې وی اودغيرمخلقة نه مراد هغه نيمګړې بچې دې چه دتخليق نه وړاندې غورزيږی. امام طبری رحمه الله ددې ټولواقوالو ذکرکولونه پس هم دې آخری ذکرکړې شوې قول، قول صواب ګرځولې دې.[1]

تراجم رجال

مسدد: دا مسدد بن مسرهد بنمرعيل الاسدی البصری رحمه الله دې. ددوی حالات كتاب الإيمان باب من الإيمان أن يحب لأخيه ما يحب لنفسه لاندې په اختصارسر ه او كتاب العلم باب من خص بالعلم قوماً لاندې په تفصيل سره تيرشوی دی.[2]

حماد: داحمادبن زيدبن درهم ازری بصری رحمه الله دې. ددوی حالات كتاب الإيمان باب: ﴿وَإِنْ طَآئِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا﴾ الآيه لاندې تيرشوې دې.[3]

عبيدالله بن أبي بكر: داد حضرت انس بن مالک رضی الله عنه نمسې حضرت عبيدالله بن ابی بکر بن انس بن مالک رحمه الله دې. دې د خپل نيکه حضرت انس بن مالک رضی الله عنه نه د حديث روايت کوی اويوقول دا هم

[1]) التوضيح: ٩٦/٥ التفسير للطبری، سورة الحج:٥ فتح الباری: ٤١٩/١ عمدة القاری:٤٣٣/٣ الكنز المتواری:٢٨١/٣.
[2]) كشف الباری: ٢/٢، ٥٨٨/٤.
[3]) كشف الباری: ٢١٩/٢.

دي چه دې دخپل پلار ابوبكر رحمه الله نه روايت كوي اوهغه د خپل پلار حضرت انس رضي الله عنه نه روايت د حديث كوي.[۱] اوددوی نه ددوی رور بکر بن ابی بکر بن انس، حمادبن زید، حماد بن سلمه، شدادبن سعید، امام شعبه، عتبه بن حمید الضبی، مبارك بن فضاله، هشیم، محمد بن عبدالعزیز اوعلی بن عاصم رحمهم الله وغیره دحدیث روایت کوی.[۲]

امام احمدبن حنبل، یحیی بن معین، امام ابوداؤد او امامن نسائی رحمهم الله فرمائی: ثقة.[۳]

امام ابوحاتم رحمه الله فرمائی: صالح.[۴] ابن حبان رحمه الله ددوی ذکر کتاب الثقات کښې کړې دې.[۵] البته امام ابوداؤد رحمه الله فرمائی عنبسه بن سالم صاحب الانواح دعبیدالله بن ابی بکر بن انس بن مالك رحمه الله نه يوڅو موضوع روايات نقل کړی دی.[۶]

أنس بن مالك: دا مشهور اومعروف صحابی رسول ﷺ، د حضورپاك خادم خاص حضرت انس بن مالك بن نضر بن ضمضم خزری انصاری رضي الله عنه دې. ددوی حالات كتاب الإيمان باب من الإيمان أن يحب لأخيه مايحب لنفسه لاندې تيرشوی دی.[۷]

حل لغات

النطفة: امام اسماعيل جوهری رحمه الله فرمائی چه نطفة د طاء په سکون سره د صفا اوبو په معنی کښې هم استعماليږی او ماء الرجل يعنی دمنی په معنی کښې هم استعماليږی. په رومبې معنی کښې د استعماليدو په صورت کښې ددې جمع نطاف راځی اود دويمې معنی په لحاظ سره ددې جمع نُطَف دنون په ضمه او طاء فتحه سره راځی. دا لفظ د باب ضرب او باب نصر دواړو نه مستعمل دې اود دواړو ابواب نه هم د څڅيدو په معنی کښې استعماليږی. په دې وجه داسې شپه په کومه کښې چه ترسحر کيدو پورې باران يوشان وريږی هغې ته ليلة نطوف وائی او النَّطَفة د طاء فتحه سره د غوږ وينتو ته وائی اود دې جمع نَطَف دنون اوطاء فتحه سره راځی.[۸]

العلَقة: دلام فتحه سره تينګې چك شوې وينې ته علق اود هغې ورې ټکړې ته علقة وائی.[۹]

المضغة: امام جوهری رحمه الله فرمائی مضغة دغوښې ټکړې ته وائی اوهم ددې نه دا مقوله هم مشتق ده. ((قلب الإنسان مضغة من جسده)) يعنی دانسان زړه دهغه دبدن يوه ټکړه ده ددې جمع مُضَغ دميم ضمه اود ضاد فتحه سره راځی.[۱]

---

[۱] تهذيب الكمال: ۱۵/۱۹.

[۲] دتفصيل دپاره اوګورئ تهذيب الكمال: ۱۵/۱۹.

[۳] تهذيب الكمال: ۱۵/۱۹.

[۴] الجرح والتعديل: ۳۰۹/۵ رقم الترجمة: ۱٤۷۰ دار إحياء التراث العربی.

[۵] ٦۵/۵

[۶] تهذيب الكمال: ۱٦/۱۹.

[۷] كشف البارى: ٤/۲.

[۸] معجم الصحاح للجوهری: ۱۵٦۹ عمدة القاری: ۲۹۳/۳.

[۹] معجم الصحاح للجوهری: ۷۳۵ عمدة القاری: ۲۹۳/۳.

شرح حديث

د مذکوره روایت نه معلومیږي چه د مور په رحم کښې نطفه د پریوتلونه پس هم د فرښتې د تربیت اوخیال ساتلودپاره لیګلې شی مګر په دې باره کښې روایات مختلف دی. د یوروایت نه معلومیږي چه فرښته په دریمه چله (۱۲۰ورځې یعنی ۴میاشتې) دپوره کیدونه پس لیګلې شی. هغه روایت دادې «إن أحدکم یجمع خلقه فی بطن أمه أربعین یوماً، ثم یکون فی ذلك علقة مثل ذلك، ثم یکون فی ذلك مضغة مثل ذلك، ثم یرسل الله الملك، فینفخ فیه الروح ویؤمر بأربع کلمات: بکتابة رزقه وأجله وشقی أوسعید»

اللفظ لمسلم.(۲) هم دغه شان د بعض روایاتو نه ۴۰ بعض نه ۴۵ اوبعض نه ۴۲، ۴۳ ورځونه پس فرښته لیګل معلومیږي.

علماء کرامو حضراتو په دې روایاتوکښې داسې تطبیق ورکړې دې چه جنین د نطفې په صورت کښې د مور په رحم کښې د واقع کیدو نه پس واخله دنیاته د راتلو پورې ټول مراحل د فرښتې په تربیت او خیال ساتلوکښې تیره وی اوکله هم چه د یو حال نه بل حال ته وربدلیږي نوفرښته په آواز کولوسره وائی «یارب هذه نطفة، یارب هذه علقة ویارب هذه مضغة» مګر په بعض روایاتوکښې ړومبې مرحله کښې د فرښتې لیګل ذکرشوی بعض کښې د دویمې مرحلې په وخت او بعض کښې د دریمې مرحلې په وخت ارسال دملائکه ذکرشوې. اود فرښتې خیال ساتل د شروع نه تر آخره پورې وی.(۳)

په دې تقریر سره د هغه سوال جواب هم کیږي چه هم په یو وخت کښې د یوې فرښتې نطفه علقه او بیا مضغه کیدل څنګه ممکن دی څکه چه د تیرو توضیحاتو نه خومعلومه شوه چه دا ټول تغیرات هم دیوخت سره متعلق نه دی بلکه دهریوحال نه بل حال ته وربدلیدلو په مینځ کښې ۴۰ ورځو موده ده. (۴)

شراح حضرات لیکلی دی چه د الله تعالی د طرف نه د جنین په خیال ساتلو باندې مقرر شوې فرښته په مختلف اوقاتو کښې مختلف تصرفات کولو باندې هم مامورکیږي. په ړومبې مرحله کښې دمور په رحم کښې موجود نطفه علقه (دغوښې بوټئ) کښې ۴۰ ورځې تیریدو نه پس د فرښتې په نګرانئ کښې بدلیږي اوهم دغه هغه مرحله وی چه فرښتې ته هم ددې خبرې علم کیږي چه دا نطفه به وړاندې تلو سره د بچی شکل اختیاروی څکه چه هره یوه نطفه د بچی شکل نه اختیاروی. اوهم ددې ړومبې مرحلې د پوره والی نه پس ددغه جنین رزق دهغه عمر اودغه شان دهغه نیك بخت یا بدبخت کیدل مقدرکولې شی. په دویمه مرحله کښې دغه جنین ته انسانی شکل اوصورت ورکولې شی چه دا به مذکر وی که مؤنث. هم دې ته مدة المضغة هم وائی. څکه چه ددې چلې په تکمیل باندې علقه (دغوښې قطره) مضغه (بوټئ) کښې بدلیږي. جنین په انسانی شکل اوصورت کښې د اچولو مرحله هم په دې دویمه چله کښې اود روح پوکوهلو نه اول کیږي. څکه چه داخبره هم فیصله شوې ده چه د روح پوکوهلو مرحله د انسانی شکل اوصورت ورکولونه پس کیږي. بیا چه کله علقه په مضغه کښې بدلیږي نو په دې باندې په دې حالت کښې نوره یوه چله تیریږي اود دې دریمې چلې د پوره والی نه

---

(۱) لسان العرب: ۱۲۹/۱۲معجم الصحاح للجوهري: ۹۹۱عمدة القاري: ۲۹۳/۳.

(۲) رواه البخاري فی بدء الخلق باب ذکر الملائکة رقم الحدیث: ۳۲۰۸ ومسلم فی کتاب القدر باب کیفیة خلق الآدمی فی بطن أمه وکتابة رزقه وأجله وعمله وشقاوته وسعادته رقم الحدیث: ۶۷۲۴-۶۷۲۳.

(۳) التوضیح: ۹۷/۵عمدة القاري:۴۳۵/۳.

(۴) شرح الکرماني:۱۸۷/۳.

پس په دغه جنين كښې روح پوكوهلې شي. لكه چه د روح پوكوهلو مرحله څلور مياشتې پس راځى اودا ټول مراحل د فرښتې په نګرانئ كښې انجام ته رسيږي. (۱)

دعلماء كرامو په دې خبره باندې اتفاق دې چه د روح پوكوهلو مرحله څلورمياشتې پس راځى اودا خبره هم تيره شوې ده چه د رزق ليكل دعمر ليكل اودغه شان د نيك بخت اوبدبخت كيدو تقدير دروميې چلې نه پس د دويمې چلې دوران كښې كيږي. خود صحيح بخاري اوصحيح مسلم د روايت نه په ظاهره معلوميږي چه د رزق ليكل اواجل وغيره مرحله د دريمې چلې د پوره كيدو نه پس كيږي هغه روايت دادې: «إن أحدكم يجمع خلقه في بطن أمه أربعين يوماً، ثم يكون علقة مثل ذلك، ثم يكون مضغة مثل ذلك، ثم يبعث الله ملكاً، ويؤمر بأربع كلمات ويقال له: اكتب عمله ورزقه وأجله وشقي أوسعيد، ثم ينفخ فيه الروح» اللفظ للبخاري. (۲)

يعنى تا دمور په خيټه كښې څلويښتو ورځو پورې د نطفه په شكل كښې ساتلې شى. بيا هغه نطفه هم دومره موده پس چك شوې وينه كښې بدلولې شى، بيا هغه چك شوې وينه هم دومره موده پس د غوښې بوټئى كښې وربدلولې شى، بيا ددې طرف ته فرښتې ته د څلورو خبرو حكم وركولوسره ليګلې شى، چنانچه هغه فرښته دده عمل، دده رزق، د ده عمر او دده بدبخت يا نيك بخت كيدل ليكى او بيا په دې كښې روح ورپوكوهلې شى.

ددې روايت نه صفا معلوميږي چه د كتابت مرحله ددريمې چلې د پوره كيدونه پس كيږي. ددې تعارض جواب دادې چه د صحيح بخاري ددې روايت جمله «ثم يبعث الله ملكاً فيؤمر بأربع كلمات» ماقبل كښې: «يجمع خلقه في بطن أمه» باندې معطوف دې او «ثم يكون علقة مثل ذلك، ثم يكون مغة مثل ذلك» دمعطوف اومعطوف عليه په مينځ كښې د جمله معترضه په توګه وارد شوې ده. او داسې د يوې جملې دمعطوف اومعطوف عليه په مينځ كښې حائل كيدل جائز او ثابت دى. (۳)

دغه شان دحضرت انس رضي الله عنه په مذكوره روايت كښې د رسول الله ﷺ دا ارشاد: «وإذا أراد الله أن يقضي خلقاً، قال: يارب! أذكر أم أنثى؟» هم دتيرشوى تحقيق خلاف نه دې اونه په دې سره دا لازم راځى چه د فرښتې دا سوال دمضغة جوړيدونه پس كيږي. ځكه چه دا پخپله يومستقل كلام دې او په دې كښې د يو بل حالت خبر وركول مقصود دى. چنانچه په روايت كښې د ټولو نه اول ددې خبرې خبر وركړې شو چه د نطفې پيدا كيدو سره يوه فرښته ددې د نګرانئ دپاره مقرركولې شى چه د نطفې كيدونه واخله مضغه جوړيدونه پس مراحل پورې مستقل نګرانى كوى او بيا «وإذا أراد الله أن يقضي» سره د جدا خبرې خبر وركړو چه كله الله تعالى نطفه په علقه كښې بدلول غواړي نوهغه وخت دا امور (د رزق ليكل، د اجل ليكل د سعادت او شقاوت ليكل او دمذكر اومؤنث وغيره كيدل) هم د فرښتې په حواله كولې شى. (۴)

---

(۱) التوضيح:۹۸/۵عمدة القاري: ۴۳۴/۳.

(۲) مرتخريجه آنفاً

(۳) التوضيح: ۹۹/۵-۹۸عمدة القاري: ۴۳۶/۳-۴۳۵.

(۴) التوضيح: ۹۹/۵عمدة القاري: ۴۳۶/۳.

قوله:: فيكتب في بطن أمه: يعني دا ټول امور فرښته د لوح محفوظ نه نقل كولوسره ليكي. [1]
لكه څنګه چه دعبدالله بن مسعود رضي الله عنه په مرفوع روايت كښې ددې صراحت دې. روايت دادې: «إن النطفة إذا استقرت في الرحم، أخذها الملك بكفه قال: أي رب! أذكر أم أنثى؟ شقي أم سعيد: ما الأثر، بأي أرض تموت؟ فيقال له: انطلق إلى أم الكتاب، فإنك تجد قصة هذه النطفة فينطلق، فيجد قصتها في أم الكتاب» [2]
يعني كله چه نطفه دمور په رحم كښې حصاريږي نوفرښته هغه په خپل تلي كښې كيخودو سره دالله تعالى نه تپوس كوي چه اې الله! دا به سړې وي اوكه ښځه؟ بدبخت به وي كه نيك بخت؟ او كوم ځاني كښې به د ده مرګ وي؟ نودې فرښتې ته وئيلې شي چه د لوح مفحوظ طرف ته لاړه شه هلته به ته د دغه نطفې پوره قصه اووينې. چنانچه فرښته د لوح محفوظ طرف ته ځي اوهلته ددې نطفې پوره تفصيل ګوري.

اشكال اود هغې جواب: په تيرو شوو بحثونوكښې داخودلې شوې وو چه كله جنين د نطفې په صورت كښې وي نوهغه وخت هم فرښته «يارب! النطفة» وئيلوسره خبر وركوي. دغه شان چه كله هغه د نطفې نه علقه اودعلقه نه مضغه جوړيږي نوبياهم فرښته «يارب! علقة» او «يارب! مغضة» وئيلوسره خبر وركوي. د اخبار فائده مخاطب ته ديوې خبرې علم وررسول وي اويا بيا مخاطف ته داخودل وي چه متكلم ته هم ددې خبرې علم دې. اوس دلته د اخبار دواړه پورته ذكر شوې فائدې مفقوددي ځكه چه الله تعالى عالم الغيب دې.
جواب دادې چه د فائدې والاخبره هغه وخت ده كله چه كلام دهغې په ظاهرباندې واخستې شي خوكه د ظاهر نه عدول كولوسره اوكتلې شي نوبيا ددواړونه يوه فائده هم نه شي حاصليدې. لكه چه حضرت مريم عليها السلام فرمانيلي وو ﴿رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنثَىٰ﴾ اوس چرې كه دا كلام په ظاهر باندې واخستې شي او په دغه پورته ذكر شوو دواړو فائدوباندې نظروى نوهيڅ يوه فائده به حاصله نه شي ځكه چه الله تعالى عالم الغيب دې. هم دغه شان دلته هم د فرښتې كلام په خپل ظاهرباندې نه دې بلكه دلته د اخبارمقصد ددې لاندينو امورونه څه هم كيدې شي:
① دالله تعالى نه ددې جنين دخلقت د پوره كولو درخواست دې. ② دعاده چه الله تعالى دې جنين ته كامل صورت وركړي ③ دا استعلام دې اود الله تعالى نه پوښتنه كول دى چه اوس ددې باره كښې څه حكم دې؟ [3]

دكتابت نه څه مراددي؟: سوال داپيداكيږي چه دلته دكتابت نه مراد حقيقي كتابت دې كه دا د تقدير نه كنايه ده؟ دلته دواړه احتمالات كيدې شي. دكتابت نه حقيقي كتابت هم مرادكيدې شي ځكه چه الله تعالى په هرڅيز باندې قادردې اوداهم ممكن دى چه دا دتقدير نه كنايه وي. ليكن په دې باندې يوبل سوال پيداكيږي چه تقدير خو د ازل نه وى اوقديم وى، تقدير خود مور په خيټه كښې نه ليكلې دې ته قدر هم وائي او تقدير ازلي خو يو عقلي امر دې كوم چه په قضاء سره تعبيركولې شي. [4]

---

[1] التوضيح: ۹۹/۵عمدة القاري: ۴۳۶/۳.
[2] الجامع الأحكام القرآن سورة الحج:۵التفسير المظهري، سورة الحج:۵التوضيح: ۹۹/۵ عمدة القاري ۴۳۶/۳.
[3] شرح الكرماني: ۱۸۷/۳عمدة القاري: ۴۳۶/۳.
[4] شرح الكرماني: ۱۸۸/۳عمدة القاري: ۴۳۸/۳.

دکوموامورو کتابت کیږی؟: دموړیه خیته کښې هم هغه څیزونه لیکلې شی دکوم ذکرچه وړاندې تیر شوې دې. یعنې د بچې رزق، د بچې عمر، نر او ښځه کیدل، نیك بخت یا بدبخت کیدل.

علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه په دې څلورو خبروکښې دانسان د ژوند ټول احوال راجمع کړې شوی دی. خکه چه په دې کښې د مبدأ هم بیان دې چه دا بچې به په دې دنیا کښې مذکر پیداکیږی یا به مؤنث پیداکیږی؟ اودغه شان دانسان دمعاد هم ذکردې چه نیك بخت به وی اوکه بدبخت به وی؟ بیا ددې مبدأاومعاد په مینځ کښې دانسان عمر اودهغه اجل دې. اوکوم څه چه انسان په دې عمرکښې مختلف تصرفات کولوسره حاصلوی هغه دده رزق دې. [1]

دحدیث ترجمة الباب سره مناسبت: ددې حدیث ترجمة الباب سره مناسبت داسې دې چه دحدیث ترجمة الباب کښې موجود آیت ټکړه ﴿مُخَلَّقَةٍ وَّغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ﴾ تفسیرکړې شوې دې اوهغه داسې «إذا اراد الله أن يقضي خلقه» کښې دمخلقة بیان دې اود مخالف مفهوم "غیرمخلقة" مضمون ته متضمن دې یعنې چه کله الله تعالی دده د مکمل تخلیق اراده نه فرمائی نودا به "غیرملخقة" وی. دلته په حدیث کښې مخلقه او غیر مخلقه دواړو صراحت نشته دې مګر یوبل روایت دکوم چه امام طبرانی رحمه الله روایت کړې دې، کښې ددواړو تصریح موجود ده. هغه روایت دادې: «إذا وقعت النطفة في ارحم بعث الله ملكاً، فقال: يارب! مخلقة أوغير مخلقة؟ فإن قال: غير مخلقة، مجتها الأرحام دماً، وإن قال: مخلقة قال: يارب! في أي صفة هذاه النطفة؟ أذكر أم أنثى؟ ما رزقها؟ ما أجلها؟ أشقي أوسعيد؟ قال: فيقال: له: انطلق إلى أم الكتاب، فاستنسخ منه صفة هذه النطفة. قال: فينطلق الملك، فينسخها، فلاتزال معه حتى يأتي على آخر صفتها» [2]

دا روایت لفظاً موقوف دې مګر حکماً مرفوع دې خکه چه په دې حدیث کښې د یوداسې امر خبرورکړې شوې دې دکوم چه عقل ادراك نه شی کولې اوداسې حدیث په کوم کښې چه غیر مدراك بالعقل امر خبر ورکړې شوې وی حکماً مرفوع وی اوهغه په سماع باندې محمول کولې شی. [3]

۱۰۸ - باب: كَيْفَ تُهِلُّ الْحَائِضُ بِالْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ

داخلورم باب دې کوم چه امام بخاری رحمه الله په کیف سره شروع کړې دې. [4]

ماقبل سره ربط: علامه عینی رحمه الله فرمائی چه ددې باب سابقه باب سره مناسبت دادې چه په تیرشوی باب کښې امام بخاری رحمه الله دحیض داحکامونه یوحکم بیان کړې وو اوهغه حکم داوو چه دحمل دوران کښې دحیض وینه نه راځی. دغه شان امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې هم حیض سره متعلق یوحکم بیان کړې دې اوهغه حکم دادې چه حائضه هم د حج یا عمرې احرام تړلې شی. [5]

د ترجمة الباب مقصد: اکثر شراح کرام حضراتو ترجمة الباب کښې مجود لفظ "کیف" د دې په اصلې اوحقیقې معنی کښې نه دې اخستې بلکه دائی وئیلی دی چه د "کیف" نه مراد جواز اوعدم جواز

[1] شرح الکرمانی: ۱۸۸/۳عمدة القاری: ۴۳۷/۳.
[2] فتح الباری: ۴۱۹/۱-۴۱۸ عمدة القاری: ۴۳۴/۳رواه الطبری فی تفسیره: ۴۶۲/۱۶-۴۶۱.
[3] فتح الباری: ۴۱۹/۱-۴۱۸ عمدة القاری: ۴۳۴/۳.
[4] الکنز المتواری: ۲۸۳/۳.
[5] عمدة القاری: ۴۳۸/۳.

صحت اوعدم صحت دې. اود امام بخاري رحمه الله مقصد دا سوال كول دي چه آيا حائضه د حج يا دعمري احرام تړلې شي كه نه؟ اوبيانی په روايت سره ددې صحت او جواز ثابت كړي.([1])

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه په دې وضاحت سره دا اعتراض هم ختميږي چه حديث او ترجمة الباب كښې مناسبت نشته ،ځكه چه په حديث كښې د احرام تړلو څه كيفيت يا صفت نه دې بيان شوې خو لفظ "كيف" كيفيت حالت او صفت نه عبارت دې، ځكه چه لفظ "كيف" په خپله اصلي معنى كښې نه دې.([2])

داكثر شراح حضراتو په دې توجيه باندې اعتراض كيږي اوهغه اعتراض داكيږي چه په حديث خود حج دمياشتو د صحت ذكرموجود دې مګر د عمرې د اهلال صحت په حديث كښې ذكر نشته دې.

دكوم مطلب چه داشو چه حديث باب د ترجمة الباب صرف په بعض باندې دلالت كوي. جواب دادې چه دلته د صحت اهلال نه مراد اعم دې سره ددې كه په شروع كښې وي لكه دحضرت عائشه رضي الله عنها د حج دپاره احرام تړل دحيض په حالت كښې وو سره ددې چه هغې ته داحرام تړلونه پس حيض راغلې وو ځنګه چه حضرت عائشه رضي الله عنها د عمرې په احرام كښې وه اودهغې نه پس په هغې باندې حيض راغلې په دواړو صورتونوكښې دحائضه دپاره احرام تړل (كه هغه دحج وي اوكه دعمرې) صحيح او جائز دې.

دويم جواب دادې چه د عمرې احرام د حج په احرام باندې قياس كړې شي لكه چه دحائضه دپاره د حج احرام تړل صحيح دی هم دغه شان دعمرې دپاره احرام تړل هم صحيح دی.([3])

دشيخ الحديث حضرت زكريا رحمه الله رائې: شيخ الحديث حضرت زكريا رحمه الله فرمائي چه دحضرات شراح بيان كړې شوې توجيه په خپل ځائې باندې صحيح ده مګر په دې كښې د لفظ كيف رعايت نه دې كړې شوې. زما په نيز لفظ كيف په خپل ظاهرباندې اوخپله اصلي معنى كښې دې اومقصد د حائضه دپاره كيفيت اوصفت بيانول دی اوهغه داسې چه سره ددې بنځه حائضه وی خوچه كله دحج اوعمرې احرام تړې نوغسل كولوسره به احرام تړی اودحضرت عائشه رضي الله عنها احرام هم ددې قبيل نه وو.([4])

پاتې شوه خبره ددې غسل د حكم، امام بخاري رحمه الله د احرام تړلو دكيفيت سره د كيف لفظ سره دغسل دحكم طرف ته هم په يو سواليه انداز كښې اشاره كړې ده چه آيا داغسل كول مستحب دی كه واجب؟ ځكه چه داغسل خو به هم په حيض كښې وی نود جمهورو په نيز دا غسل مستحب دې بغيرد حزم رحمه الله نه چه دهغه په نيز داغسل واجب دې.([5])

الحديث الأول

[٣١٣] - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ، فَمِنَّا مَنْ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ، وَمِنَّا مَنْ أَهَلَّ بِحَجٍّ، فَقَدِمْنَا مَكَّةَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

---

[1]) شرح الكرماني: ۱۹۰/۳-۱۸۹فتح الباري: ٤۱۹/۱عمدة القاري: ٤۳۸/۳إرشادالساري: ٥٦۰/۱الكنزالمتواري: ۲۸۳/۳.

[2]) فتح الباري: ٤۱۹/۱.

[3]) شرح الكرماني: ۱۹۰/۳-۱۸۹.

[4]) الكنزالمتواري: ۲۸۳/۳.

[5]) الكنزالمتواري: ۲۸۳/۳.

«مَنْ أَحْرَمَ بِعُمْرَةٍ وَلَمْ يُهْدِ، فَلْيُحْلِلْ، وَمَنْ أَحْرَمَ بِعُمْرَةٍ وَأَهْدَى، فَلَا يَحِلُّ حَتَّى يَحِلَّ بِنَحْرِ هَدْيِهِ، وَمَنْ أَهَلَّ بِحَجٍّ، فَلْيُتِمَّ حَجَّهُ» قَالَتْ: فَحِضْتُ فَلَمْ أَزَلْ حَائِضًا حَتَّى كَانَ يَوْمُ عَرَفَةَ، وَلَمْ أُهْلِلْ إِلَّا بِعُمْرَةٍ، فَأَمَرَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَنْقُضَ رَأْسِي وَأَمْتَشِطَ، وَأُهِلَّ بِحَجٍّ وَأَتْرُكَ العُمْرَةَ، فَفَعَلْتُ ذَلِكَ حَتَّى قَضَيْتُ حَجِّي، فَبَعَثَ مَعِي عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ، وَأَمَرَنِي أَنْ أَعْتَمِرَ مَكَانَ عُمْرَتِي مِنَ التَّنْعِيمِ(۱)۔[ر ۲۹۰]

ترجمه: دحضرت عائشه ﷞ نه روايت دي چه مونږ رسول الله ﷺ سره په حجة الوداع كښې اووتلو اويه مونږ كښې بعض د عمرې احرام تړلې وو اوبعض خلقو د حج احرام تړلې وو. رسول الله ﷺ ارشاد اوفرمائيلو چه كوم سړی دعمرې احرام تړلې دې اوهدی خان سره نه دې راوړې نوهغه دې حلال شي. اوكوم سړی چه د عمرې احرام تړلې دې او هدی خان سره راوستې ده هغه دې نه حلال كيږی ترهغه وخته پورې چه هغه دخپلې قربانۍ كولوسره حلال شي. اوكوم سړی چه د حج احرام تړلې دې هغه دې خپل حج پوره كړي. حضرت عائشه ﷞ فرمائي چه په ماحيض شروع شو اوزه حائضه شوم تردې چه دعرفه ورځ راغله اوما دعمرې احرام تړلې وو. چنانچه رسول الله ﷺ حكم راكړو چه زه خپل سر كولاؤ كړم او ګمنزل اوكړم اود حج احرام اوتړم او عمره ترك كړم. چنانچه ما هم داسې اوكړه تردې چه ما دحج اركان اداكړل. بيا حضورپاك ماسره عبدالرحمن بن ابوبكر ﷛ اوليګلو چه زه دترك كړې عمرې په ځائي باندې دتنعيم نه عمره اوكړم.

تراجم رجال

يحيى بن بكير: دا امام ابوزكريا يحيى بن عبدالله بن بكير القرشي المخزومي المصري ﷫ دي. ددوی حالات بدءالوحی ددريم حديث لاندې تيرشوی دی.(۲)

ليث: دا امام ابوالحارث ليث بن سعد بن عبدالرحمن فهمی ﷫ دې. ددوی حالات هم بدءالوحی ددريم حديث لاندې تيرشوی دی.(۳)

عقيل: دا عقيل بن عقيل بن خالد بن عقيل ﷫ دې. ددوی مختصر حالات بدءالوحی ددريم حديث لاندې اوتفصيلی حالات كتاب العلم باب فضل العلم لاندې تيرشوی دی.(۴)

ابن شهاب: دامشهور محدث ابوبكر محمدبن مسلم بن عبيدالله بن عبدالله بن شهاب زهری مدنی ﷫ دې. ددوی حالات هم بدءالوحی ددريم حديث لاندې تيرشوی دی.(۵)

عروة: دا عروة بن الزبير بن العوام ﷫ دې. د دوی مختصر حالات بدءالوحی دويم حديث لاندې اوتفصيلی حالات كتاب الإيمان باب أحب الدين إلى الله أدومه لاندې تيرشوی دی.(۶)

---

(۱) قوله: عائشة: الحديث مرتخريجه في باب الأمر بالنفساء إذا نفسن تحت رقم الحديث: ۲۹٤.

(۲) كشف البار: ۳۲۳/۱.

(۳) كشف البار: ۳۲۳/۱.

(۴) كشف البار: ۳۲۵/۱، ۴۵۵/۳.

(۵) كشف البار: ۳۲۶/۱.

(۶) كشف البارى: ۲۹۱/۱.

عائشة: دا ام المؤمنين سيده عائشه بنت ابى بكر الصديق رضي الله عنها ده. د دوى حالات بدء الوحى دويم حديث لاندې تيرشوى دى. [۲]

شرح حديث

د حجة الوداع دواقع كيدو كال ۱۰ هجرى دې. [۳]

دحديث ترجمة الباب سره مناسبت: د حديث ترجمة الباب سره مناسبت د حديث الفاظ «وأهل بحج» نه ثابت دې ځکه چه په دواړو كښې دحائضه دپاره د حج داحرام تړلو ذكر دې. ددې دپاره چه حضرت عائشه رضي الله عنها د حيض په حالت كښې د حج احرام تړلې وو. [۴]

بله داخبره چه كومو حضرات دحضرت عائشه رضي الله عنها د قارنه كيدو قول كړې دې نودهغوى په نيز حديث اوترجمة الباب كښې مناسبت نور زيات واضح دې ځکه چه لکه څنګه په ترجمة الباب كښې دحائضه دپاره احرام د حج اواحرام دعمرې دواړو ذكر دې هم دغه شان په حديث كښې دحضرت عائشه رضي الله عنها د حيض په حالت كښې داحرام حج اواحرام عمرې دواړو ذكر دې. ځکه چه حضرت عائشه رضي الله عنها د حيض په حالت كښې د حج احرام تړلې وو. اوهغه ددې احرام حج نه وړاندې په احرام دعمره كښې هم وه. [۵]

۱۹ - باب: إقْبَالِ الْمَحِيْضِ وَإِدْبَارِهِ

ماقبل سره ربط: ددې باب سابقه باب سره مناسبت دادې چه په دواړوابواب كښې دحيض احكامو بيان دې. [۶]

د ترجمة الباب مقصد

دشيخ الحديث حضرت زكريا رحمه الله رائې: شيخ الحديث حضرت زكريا رحمه الله فرمائى چه دحضرات شراح دمقصدسره متعلق هيڅ نه دى فرمائيلى. البته دحافظ ابن حجر رحمه الله د كلام نه دامعلوميږى چه دامام بخارى رحمه الله مقصد په دې ترجمة الباب سره د ائمه اربعه رحمهم الله دانقطاع حيض سره متعلق د اختلاف طرف ته اشاره كول دى. ځکه چه حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه د علماء كرامو په دې خبره باندې اتفاق دې چه اقبال حيض (د حيض راتللو) پيژندګلو دحيض د وينې د دې په ممكن وخت كښې وتل دى مګر ادبارحيض (انقطاع حيض) پيژندګلوكښې اختلاف دې بعض كرسف او مالوچ د اوچ راوتل دانقطاع حيض علامت ګرځولې دې اوبعض هغه سپينې اوبه د انقطاع حيض علامت ګرځولې دې چه د حيض په اختتام باندې راوځى. [۷]

---

[۱] كشف البارى: ۲/۴۳۶.
[۲] كشف البارى: ۱/۲۹۱.
[۳] إرشادالسارى: ۱/۵۶۰ عمدة القارى: ۳/۴۳۸.
[۴] عمدة القارى: ۳/۴۳۹-۴۳۸.
[۵] عمدة القارى: ۳/۴۳۹-۴۳۸.
[۶] عمدة القارى: ۳/۴٤۰.
[۷] الكنزالمتوارى: ۳/۲۸٤ فتح البارى: ۱/۴۲۰.

كسف يادمالوچو اوچ وتلوته جفوف اوسپينو اوبو. تلو ته قصه بيضا سره تعبيركړې شوې دى. دعلامه ابن بطال رحمه الله دكلام نه معلوميږى چه ادبارحيض انقطاع حيض، هم دغه دوه علامتونه دى. اوس ددې دواړو نه دحم دحيض نه پاكيدو په سلسله كښې دوم علامت زيات معتبر دې نو په دې كښې دامام مالك رحمه الله په شاگردانو كښې اختلاف دې.[1]

د ابن قاسم رحمه الله د روايت مطابق كه چرې حائضه دانقطاع حيض په وخت قصة بيضاء (د سپينواوبو) ليدونكونه ده نودهغې دپاره ادبارحيض يعنى دانقطاع حيض علامت به هم قصة بيضاء وى. تركومې چه هغه قصة بيضاء نه گورى پاكه به نه وى. ليكن چه كومه حائضه د قصة بيضاء ليدونكونه نه ده نودهغې دپاره د ادبارحيض علامت جفوف دې اوهم دغه د عيسى بن دينار رحمه الله قول هم دې. اود ابن عبدالحكم د روايت مطابق دادبارحيض علامت صرف جفوف دې سره ددې چه هغه حائضه د قصة بيضاء د ليدونكوه وى اوهم دغه دحضرت عمر رضي الله عنه اوحضرت عطاء بن ابى رباح رحمه الله قول هم دې.[2]

علامه قسطلانى رحمه الله دويمه معنى اختياركړې ده. چنانچه هغه فرمائى چه د قصة بيضاء نه مراد هغه سپينې اوبه دى چه د حيض په ختميدو باندې ښكاره كيږى اوبه دې سره د رحم د پاكيدو پته لگى. علامه قسطلانى رحمه الله د دويمې معنى اختيارولودپاره د ترجيح وجه دا بيان كړې ده چه جفوف عدم دې اوقصة بيضاء د سپينو اوبو د وجود او په دلالت كولوكښې وجو زيات ابلغ اومؤثردې. بيا دلته داسې ددې وجې نه هم دى چه د ښځې رحم په حيض كښې هم كله كله بالكل اوچيږى اوهم داسې چه كله د ايام حيض په مينځ كښې هم ښځه صفائى كوى نود څه وخت دپاره هغه اوچه شى خودا معامله د قصة بيضاء په معنى د سپينو اوبونه ده څكه په سپينو اوبوكښې صرف د طهر كيدو احتمال دې.[3]

د شيخ الحديث حضرت زكريا رحمه الله قول: شيخ الحديث حضرت زكريا رحمه الله فرمائى چه زما په نيز دامام بخارى رحمه الله مقصدپه محدثينوكښې مشهورې دې معنى طرف ته اشاره كول دى دكوم د پاره چه محدثين حضرات اقبال حيض او ادبار حيض غوندې اصلاحات استعمالوى. يعنى د محدثينو حضراتو په نيز دا دوه اصطلاحى كلمې دى. چه د يوخاص قسم وينې د راتلو اودهغې د تلو په معنى كښې استعماليږى. او هم په دې وجه امام بخارى رحمه الله ددې باب لاندې هغه آثار او روايات راوړلې دى دكوم تعلق چه الوان (رنگونو) سره دې.[4]

ليكن چونكه حضرات حنفيه ته تمييزباللون (يعنى د رنگ په ذريعه دحيض وينه د غيرحيض د وينې نه جداكولو) سره اتفاق نه دې بلكه داحنافو په نيز دحيض په معامله كښې ايام (عادت) اعتباركولې شى. په دې وجه داحضرات داقبال او ادبار والاروايت په ايام عادت باندې محمول كوى.[5]

نوركه دا اووئيلې شى چه امام بخارى رحمه الله لكه څنگه دايام معتبركيدو صراحت نه دې كړې، هم دغه شان هغوى تمييز باللون قول هم نه دې اختياركړې نودا ويناكول به غلط نه وى. څكه چه امام بخارى

[1] شرح ابن بطال: ٤٤٦/١-٤٤٥؛ التوضيح: ١٠٥/٥.
[2] شرح ابن بطال: ٤٤٦/١-٤٤٥؛ التوضيح: ١٠٥/٥؛ المنتقى شرح الموطا: ٤٤٣/١ دارالكتب العلمية.
[3] إرشادالسارى: ٥٦١/١.
[4] الكنزالمتوارى: ٢٨٤/٣.
[5] الكنزالمتوارى: ٢٨٤/٣.

رحمه الله دباب لاندې دحضرت عائشه صديقه رضي الله عنها دا اثر راوړلې دې: «لاتعجلن حتى ترين القصة البيضاء» د کوم نه چه صفا پته لګی چه حضرت عائشه رضي الله عنها د رنګ اعتبارنه دې کړې. (۱)

دعلامه انور شاه کشمیری رحمه الله قول: علامه انورشاه کشمیری رحمه الله فرمائی چه آیا د حیض په راتلو اودحیض په ختمیدو کښې د رنګونو اعتبارشته چه تور او سور رنګ خو حیض اوشمیرلې شی او خړ شین او زیړ رنګونه دې حیض اونه منلې شی. یا په دې سلسله کښې دعادت اعتبار دې چه په ایام حیض کښې هرقسم رنګین رطوبت او وینې ته به حیض ونیلې شی؟ نوامام بخاری رحمه الله چه دلته کوم عنوان اختیارکړې دې اودهغې لاندې چه کوم آثار راوړلی دی په هغې کښې دتمییز باللون صراحت نشته بلکه دا آثار دتمییز باللون په غیر معتبرکیدو باندې دلالت کوی. دکوم نه چه معلومیږی چه امام بخاری رحمه الله په دې سلسله کښې امام ابوحنیفه رحمه الله سره دی.(۲)

«وَكُنَّ نِسَاءٌ يَبْعَثْنَ إِلَى عَائِشَةَ بِالدُّرْجَةِ فِيهَا الْكُرْسُفُ فِيهِ الصُّفْرَةُ، فَتَقُولُ: لَا تَعْجَلْنَ حَتَّى تَرَيْنَ الْقَصَّةَ الْبَيْضَاءَ تُرِيدُ بِذَلِكَ الطُّهْرَ مِنَ الْحَيْضَةِ. وَبَلَغَ ابْنَةَ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ: أَنَّ نِسَاءً يَدْعُونَ بِالْمَصَابِيحِ مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ، يَنْظُرْنَ إِلَى الطُّهْرِ، فَقَالَتْ: مَا كَانَ النِّسَاءُ يَصْنَعْنَ هَذَا، وَعَابَتْ عَلَيْهِنَّ»

الحديث الأول

[۳۲۰] - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ أَبِي حُبَيْشٍ، كَانَتْ تُسْتَحَاضُ، فَسَأَلَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «ذَلِكِ عِرْقٌ وَلَيْسَتْ بِالْحَيْضَةِ، فَإِذَا أَقْبَلَتِ الْحَيْضَةُ، فَدَعِي الصَّلَاةَ وَإِذَا أَدْبَرَتْ فَاغْتَسِلِي وَصَلِّي» (۳)-[ر ۲۲۶]

داثار اوحدیث ترجمه: ښځوبه حضرت عائشه رضي الله عنها له په ډبی کښې کرسف بندولوسره رالیګلو په کوم کښې چه زیړوالې وو، وحضرت عائشه رضي الله عنها به فرمائیل تادی مه کوئی ترڅو چه د چونې په شان خالص سپینوالې اووینئ. هغې (حضرت عائشه رضي الله عنها) به د دې نه د حیض نه پاکوالې مراد اخستلو.

او دحضرت زیدبن ثابت رضي الله عنه لورته چه کله داخبره معلومه شوه چه ښځې په مینځ شپه کښې چراغ راغواړی اود طهر یعنی پاکوالی باره کښې ګوری نوهغې اوفرمائیل چه اول خو به ښځوداسې نه کول اوهغې دا عمل معیوب اوګڼړلو.

دحضرت عائشه رضي الله عنها نه روایت دې چه فاطمه بن حبش ته داستحاضه عارضه وه نوهغې د رسول الله ﷺ نه په دې باره کښې معلومات اوکړو. حضورپاک اوفرمائیل داد رګ وینه ده، حیض نه دې، نوچه کله د حیض راتلل وی نو مونځ پریږده اوکله چه حیض ختم شی نوغسل کولوسره مونځ اداکوه.

تخریج التعلیق الاول: دامام بخاری رحمه الله داتعلیق اواثر امام مالك رحمه الله مؤطا کښې اومحدث عبدالرزاق رحمه الله په خپل مصنف کښې موصولاً ذکر کړې دې. دامام مالك رحمه الله تخریج دا دې: «مالك عن علقمة بن أبي علقمة عن أمه مولاة عائشة أم المؤمنين أنها قالت: كان النساء يبعثن إلى عائشة بالدرجة فيها الكرسف

(۱) الكنز المتواري: ۲۸۵/۳.

(۲) فيض الباري: ۵۰۱/۱.

(۳) قوله: عائشة: الحدى، مر تخريجه في كتاب الوضوء باب غسل الدم رقم الحديث: ۲۲۸.

فيه اصفرة من دم الحيض، يسئلنها عن الصفرة، فتقول لهن: لا تعجلن حت يرين القصة البيضاء، تريد بذلك الطهر من الحيضة))[1]

او محدث عبدالرزاق تخريج دادي (عبدالرزاق قال: أخبرنا معمر عن علقمة بن أبي علقمة قال: أخبرتني أمي أن نسوة سألك عائشة رضي الله عنها عن الحائض تغتسل إذا رأت الصفرة وتصلي؟ فقالت عائشة: لا، حت يرين القصة البيضاء)[2]

تراجم رجال

علقمة: دا راوی حديث علقه بن ابی علقمه بن ام علقمه په دواړه شان سره پيژندلی شی. دابوعلقمه نوم مبارك بلال او ام علقه نوم مبارك مرجانه دې. ام علقمه دحضرت عائشه رضي الله عنها آزاده کړې شوې وينځه وه او په دې کښې د ائمه رجال هيڅ اختلاف نشته دې. البته په دې کښې اختلاف دې چه ابوعلقمه هم دحضرت عائشه رضي الله عنها آزاد کړې شوې غلام وو يا هغه د مصعب بن عبدالرحمن بن عوف آزادکړې شوې غلام وو؟ نودامام مالك رحمه الله رحجان دې طرف ته دې چه دام علقمه په شان ابوعلقمه هم د حضرت عائشه رضي الله عنها آزادکړې غلام وو او دزبيربن بکار رحمه الله وينا ده چه ابوعلقمه، د مصعب بن عبدالرحمن بن عوف آزادکړې غلام وو.[3]

علقمه بن ابی علقمه مدنی دې. هغه د خپل مور بی بی مرجانه، حضرت انس بن مالك، سعيدبن المسيب، امام اعرج او هزان بن مالك رحمهم الله وغيره نه دحديث روايت کړې دې.

او ددوی نه عبدالرحمن بن ابی الزناد، امام مالك، سليمان بن بلال، دراوردی، حمزه بن عبدالواحد، عبدالعزيز بن عبدالله بن حمزه بن صهيب رحمهم الله وغيره دحديث روايت کړې.[4]

ابن معين، امام ابوداؤد اوامام نسائی رحمهم الله هغوی ثقه ګرځولی دی.[5] امام ابوحاتم رحمه الله فرمائی: ((صالح الحديث، لابأس به))[6] ابن حبان رحمه الله دهغوی ذکر کتاب الثقات کښې کړې.[7] ابن عبدالبر رحمه الله فرمائی ((كان ثقة مأموناً))[8]

ددوی دتاريخ وفات په حواله سره ابن سعد رحمه الله او ابن حبان رحمه الله په مينځ کښې اختلاف دی. دابن سعد رحمه الله په قول دهغوی وفات دابوجعفر منصور د خلافت په شروع کښې شوې او دابن حبان رحمه الله په قول د دوی وفات د ابوجعفر منصور دخلافت په آخری دور کښې شوې.[9]

---

[1] المؤطا للإمام مالک کتاب الطهارة باب طهر الحائض مکتبة نور محمد.

[2] مصنف عبدالرزاق کتاب الحيض باب کيف الطهر رقم الحديث: ۱۱۵۹ المجلس العلمی الهند والمکتب الإسلامی.

[3] التمهيدلابن عبدالبر، علقمة بن أبی علقمة: ۱۰۷/۲۰، المکتبة التجارية.

[4] تهذيب التهذيب: ۲۴۴/۷ دارالفکر

[5] تاريخ ابن معين، الأول من التابعين ومن بعدهم من أهل المدينة: ۱۹۱/۳ رقم الحديث: ۸۶۷ إحياء التراث الإسلامی، تهذيب الکمال: ۲۹۹/۲۰ مؤسسة الرسالة.

[6] تهذيب الکمال: ۲۹۹/۲۰ مؤسسة الرسالة.

[7] ۲۱۱/۵ دارالفکر.

[8] التمهيدلابن عبدالبر: ۱۰۷/۲۰.

[9] کتاب الثقات لابن حبان: ۲۹۱/۷ دارالفکر تهذيب التهذيب: ۲۴۴/۷ دارالفکر.

ابوعلقمة: داعلقمه بن ابى علقمه پلار بلال رحمه الله دې د چاكنيت چه ابوعلقمه دې.(١)
ابن حبان ددوى ذكر په كتاب الثقات كښې كړې دې.(٢)

أم علقمة: داعلقمه بن ابى علقمه مور ام علقمه ده. ددې نوم مرجانه ده. ابن حبان رحمه الله ددې ذكر كتاب الثقات كښې كړې دې.(٣) دادحضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت كوى اودې نه ددې خوئى علقمه روايت كوى.(٤). امام عجلى رحمه الله فرمائى **مدنية تابعية ثقة**.(٥)

دمذكوره اثر شرح: دلفظ "قصة" تفسير : د لفظ قصة په فتح د قاف اوتشديدد صاد په تفسيركښې مختلف اقوال دى. علامه زمخشرى رحمه الله فرمائى چه قصة په لغت كښې چونې ته وائى. چنانچه ونيلې كيږى ((**قصص داره أي: جصصها**)) فلانكى كور چونا كړو. اوبيائى مذكوره اثر ذكركولوسره ددې متعلق درې احتمالات ذكركړل. ① ددې اثر مطلب دادې چه ښځه به ترهغه وخته پورې دحيض په حالت كښې وى تركومې چه ښځه په فرج كښې كيخودې شوې كپړې ټكړه يا مالوچ د چونې په شان سپين اونه وينى په كوم چه نه څه قسم زيړوالې لګيدلې وى اونه پرې دخاورې خړرنګ وى. ② دبعض حضراتو وينا ده چه قصة نه مراد هغه څيز دې چه د سپين تار په شان د حيض وينه بنديدو نه پس راوځى اودا معنى حضرت عائشه رضي الله عنها بيان كړې ده. ③ د حضرت عائشه رضي الله عنها مقصد د سپينوالى نه علاوه دټولو رنګونو نفى كول دى. يعنى چه د سپينوالى نه علاوه د بل يو رنګ اثر نه وى اوهم ددې دپاره قصة بيضاء تعبيرنى پيش كړو. څكه چه ښكاره خبره ده چه كوم سرې سپينوالې وينى هغه د سپينوالى نه علاوه بل رنګ ته نه ګورى.(٦)

علامه كرمانى رحمه الله رومبې احتمال اختياركړو اوددې اثر شرح ئې داسې بيان كړه چه حضرت عائشه رضي الله عنها هغه سوال كونكو ښځوته دا فتوى وركړه چه د پاكوالى حالت به ترهغه وخته پورې نه وى تركومې پورې چه زيړوالې باقى وى. بلكه د پاكوالى د حاصلولودپاره ضرورى دى چه مالوچ د چونې په شان سپين اوصفا ښكاره شى.(٧) حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى په دې اثر كښې ددې خبرې دليل دې چه دحيض په حالت كښې ښكاريدونكې زيړوالې او خاورين رنګ حيض دې.(٨)

څكه چه حضرت عائشه رضي الله عنها په دغه اثر كښې هم دغه فيصله فرمائيلې ده چه د حيض په زمانه كښې ښكاريدونكې زيړوالې يا خاورين رنګ به هم حيض شميرلې كيږى. اوهم دغه دامام مالك رحمه الله امام ابوحنيفه رحمه الله امام احمد رحمه الله اوامام شافعى رحمه الله مذهب دې. البته امام ابويوسف رحمه الله او ابوثور رحمه الله

---

(١) كتاب الثقات لابن حبان: ٦٥/٤.
(٢) ايضاً.
(٣) ٤٦٦/٥.
(٤) ايضاً
(٥) معرة الثقات للإمام العجلى: ٤٦١/٢ مكتبة الدار.
(٦) الفائق فى غريب الحديث والأثر: ٢٠٠/٣ النهاية فى غريب الأثر: ١١٣/٤.
(٧) شرح الكرمانى: ١٩١/٣.
(٨) فتح البارى: ٤٢٠/١ وكذا فى شرح البخارى لابن بطال: ٤٤٦/١.

فرمائي چه دحيض په زمانه کښې ښکاريدنکې زيړوالې او خاورين رنګ به هغه وخت حيض شميرلې شي کله چه ددې نه وړاندې د تور رنګ وينه راغلې وي.[۱]
موفق الدين ابن قدامه رحمه الله فرمائي چه دامام مالک رحمه الله نه دّ قصة بيضاء په تفسير کښې دوه اقوال نقل دي. ① قصة بيضاء هغه سپينو اوبوته وائي چه د حيض په ختميدو باندې راؤخي کومې ته چه ترية هم وائي. ② قصة بيضاء د مالوچو هغه خاص ټکړې ته وائي کومه چه ښځه په خپل فرج کښې ايږدي چه کله هغه راويستلې شي نو چه هغه شان سپينه او صفاوي لکه چه په فرج کښې د کيخودو په وخت وو او په دې باندې دهيڅ قسم بدليدل نه وي.[۲] دغه شان علامه دردير رحمه الله نه نقل دي چه د قصة بيضاء نه مراد هغه سپينې اوبه دي چه د ښځې د رحم نه خارج کيږي.[۳]
علامه ابن عابدين شامي رحمه الله د لفظ قصة بيضاء معنى بيانولو سره ليکلي دي چه د قصة معنى چونا او مطلب دا چه چه دمالوچو هغه ټکړه چه کله راويستلې شي نوچه د چونې په شان وي نه په هغې باندې زيړ رنګ وي اوخاورين اودا د انقطاع حيض دليل دې.[۴]
علامه عيني رحمه الله هم د لفظ قصة په تفسير کښې مختلف اقوال نقل کړي دي. هم ددغه اقوال نه يوقول داهم دې چه قصة هغه خاورې ته وائي کومې سره چه سر وينځلې شي اوزيړبخنه د سپين رنګ وي اوچونکه په حديث کښې لفظ قصة بيضاء ذکرشوې دې په دې وجه به دلته مفهوم دا وي چه په فرج کښې کيخودې شوې مالوچ چه د چونې په شان سپين اوصفا راؤخي کوم سره چه زيړ رنګ شامل نه وي. علامه عيني رحمه الله فرمائي چه چونې سره تشبيه ورکولو کښې مقصد سپينوالې او صفائي ده چه مالوچ هم په خپل حالت باندې راؤخي.[۵]

قوله:: وكن نساء: كن د جمع مؤنث غائب صيغه ده او په دې کښې موجود د جمع ضمير د نساء طرف ته راګرځي اوداسې ضيمر ته په علم نحوه کښې ضميرمبهم وئيلې شي. اود ضمير مبهم د جواز شرط دادې چه دهغې طرف ته روستو ضرور اشاره کړې شوې وي لکه چه دلته لفظ د نساء هم د دې ضميرجمع طرف ته اشاره کونکې دې اودې سره بدل واقع کيږي اوددې جوازهم داسې دې لکه چه «أكلوني البراغيث»،وئيل جائز اوصحيح دې لهذا دې ته اضمار قبل الذکر وئيل صحيح نه دي.
بل لفظ نساء روستوذکرکولو کښې (هرکله چه لفظ کن سره ددې طرف ته اشاره کيږي) د تنويع فائده حاصليږي او په لفظ نساء کښې موجود تنوين هم دد تنويع طرف ته اشاره کوي اومطلب دادې چه داسې د ټولو ښځود طرف نه نه کيدل بلکه د بعض ښځود طرف نه دا عمل مخې ته راغلې وو.[۶]

قوله:: الدرجة: علامه ابن اثير رحمه الله فرمائي چه دا لفظ "دِرَجة" ددال په کسره او راء په فتحه سره نقل دې اودا د دُرْج جمع ده او دغه شان أدرج هم ددې جمع راخي اوددې معنى ده دښځو وړوکې مړوکې

---

[۱] أوجز المسالک: ۵۸۹/۱.
[۲] المغنى لابن قدامة: ۳۹۹/۱.
[۳] الشرح الكبير للعلامة أحمدالدردير مع حاشية الدسوقي: ۲۸۱/۱دارالكتب العلمية.
[۴] حاشية ابن عابدين كتاب الطهارة باب الحيض مطلب: لوأفتى مفت بشيء من هذا الأقوال الخ:۸۸۲/۱ دارعالم الكتب.
[۵] عمدة القاري:۴۴۱/۳.
[۶] عمدة القاري: ۴۴۰/۳.

څیزونه کیخودو صندوقچه. یوقول داهم دې چه د لفظ تلفظ "الدرجة" د دال ضمه او راء سکون سره دې اودلته په دې مقام باندې دا لفظ سره ددې چه په دې معنی کښې مستعمل دې کومه چه پورته ذکر شوه لیکن اصلاً ددې معنی د هغه کپړې ده په کوم کښې چه دوانی اوتړې او د اوښې په فرج کښې کیخودې شی او بیا یو څوورځې پس هغه کپړه د اوښې د فرج نه راویستې شی. په دې عمل سره مقصد د اوښې په زړه کښې د بلې اوښې د بچې دپاره رحمت اوشفقت پیداکول وی. په دې وجه په کپړه کښې څه خاص دوائی اچولوسره کله په فرج کښې کیخودې شی نوهغه اوښه دحمل په شان کیفیت محسوس کوی اوبیا دڅغه کپړې د راویستلو نه پس د بلې اوښې بچې دې ته نیزدې کولې شی نوهغه داخپل بچې ګڼړی او په ده باندې مهربانه کیږی او هغه سره مینه کوی. د الدرجة جمع الدُرج د راء فتحه سره ده. یو دریم قول داهم دې چه دا لفظ الدُرْجة ددال ضمه او راء سکون سره دې اودا د الدرج تانیث دې اودا اول تیر شوی دی چه الدرج مفرد دې او ددې جمع دِرَجةاو أدراج راځی.[1]

د مذکوره تعلیق ترجمة الباب سره مناسبت: ددې تعلیق ترجمة الباب سره مناسبت دادې چه په ترجمة الباب کښې ادبار حیض یعنی دحیض دختمیدو تذکره ده او تعلیق مذکورکښې د ادبارحیض علامت قصهٔ بیضاء (سپینو اوبو) تذکره ده.[2]

تخریج التعلیق الثانی: دامام بخاری رحمه الله دا دویم تعلیق امام مالك رحمه الله موصولاً ذکرکړې دې. دامام مالك رحمه الله تخریج دادې: «مالك عن عبدالله بن أبي بكر عن عمته عن ابنة زيد بن ثابت أنه بلغها أن نساءكن يدعون بالمصابيح من جوف الليل ينظرن إلى الطهر فكانت تعيب ذلك عليهن وتقول: ماكان النساء يصنعن هذا».[3]

تراجم رجال

عبدالله بن ابي بكر: داعبدالله بن ابی بکر بن محمد بن عمرو بن حزم رحمه الله دې. ددوی کنیت ابومحمد دې او بعض وائی چه ددوی کنیت ابوبکر مدنی دې.[4]

دوی دخپل پلار ابوبکربن محمد، دخپل پلار دترور عمره بنت عبدالرحمن، ابوجعفر محمدبن علی بن الحسین، عروه بن الزبیر، یحیی بن عبدالرحمن بن اسد بن زراره، ابوالزناد، انس، حمید بن نافع، سالم بن عبدالله بن عمر، عبدالملك بن ابی بکر بن عبدالرحمن اوامام زهری رحمهم الله وغیره نه د حدیث روایت کړې.

اودوی نه امام زهری (امام زهری او عبدالله بن ابی بکر دواړه د یوې زمانې دی) دهغوی وراره عبدالملك بن محمد بن ابی بکر بن محمد بن عمرو بن حزم، مالك، هشام بن عروه، ابن جریج، حمادبن سلمه، ابواولیس مدنی، فلیح بن سلیمان، ابن اسحاق، عبدالعزیز بن المطلب، سفیان بن عیینه او سفیان ثوری رحمهم الله وغیره روایت حدیث کوی.[5]

---

[1] النهاية لابن الأثير: ۱۱۲/۲-۱۱۱مؤسسة التاريخ العربي، لسان العرب: ۳۲۱/٤تاج العروس من جواهر القاموس: ۵۵۶/۵التراث العربي، سلسلة تصدرها وزارة الإرشاد،مطبعة حكومة كويت، عمدة القاري: ٤٤١/۳.

[2] عمدة القاري:٤٤٠/۳.

[3] المؤطا كتاب الطهارة باب طهر الحائض قم الحديث: ۱۵۱دارالغرب الإسلامي.

[4] تهذيب التهذيب: ۳۱۱/۲-۳۱۰مؤسسة الرسالة.

[5] تلامذه او مشايخ دپاره اوګورئی تهذيب الكمال: ۳۵۰/۱٤-۳٤۹مؤسسة الرسالة.

امام مالك رحمه الله فرمائي «كان كثير الحديث وكان رجل صدق»[1] امام احمد بن حنبل رحمه الله فرمائي «حديثه شفاء»[2] يحيى بن معين رحمه الله او امام ابوحاتم رحمه الله فرمائي: ثقة.[3] امام نسائي رحمه الله فرمائي «ثقة ثبت»[4] ابن حبان رحمه الله دهغوى ذكر كتاب الثقات كښې كړې دې[5] ابن سعد رحمه الله «كان ثقة، كثير الحديث عالماً»[6] امام عجلي رحمه الله فرمائي «مدني تابعي ثقة»[7]

ابن عبدالبر رحمه الله فرمائي «كان من أهل العلم، ثقةً فقيهاً محدثاً مأموناً حافظاً وهو حجة فيما نقل وحمل» يعنى دې داهل علم نه وو ثقه وو فقيه وو محدث وو د جرح وغيره نه محفوظ وو. حافظ حديث وو اوكوم روايات چه هغوى نقل كړى دى هغه په هغه ټولو كښې معتمدوو.[8] امام مالك رحمه الله نور فرمائي «كان من أهل العلم والبصيرة»[9] دهغوى عمر اويا كاله وو. دهغوى د وفات په تاريخ كښې دوه اقوال دى. يوقول دادې چه دهغوى وفات ۱۳۵هجرى كښې شوې او دويم قول دادې چه دهغوى وفات ۱۳۰هجرى كښې شوې.[10]

عن عمرة: ابن حذاء رحمه الله فرمائي چه په سندكښې ذكرشوې عمة (ترور) نه مراد عمرو بنت حزم رحمهما الله ده، چه په حقيقت كښې د عبدالله بن ابى بكر د نيكه ترور ده. مگردلته ددې اطلاق دعبدالله بن ابى بكر رحمه الله په ترور باندې مجازاً كړې شوې دې. هم په دې باندې علامه عينى رحمه الله هم جزم كړې دې.[11]

ليكن حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چرته عمره بنت حزم اومنلې شي نو بيا ددې د زيد بن ثابت رضي الله عنه د لور نه روايت كول په ظاهره مشكل دى ځكه چه عمره بنت حزم د پخوانو صحابياتو نه ده صحابى رسول حضرت جابر رضي الله عنه هم ددې نه روايت كوى اوحضرت زيدبن ثابت رضي الله عنه لور د قديم صحابياتو نه ده. ليكن چونكه د اكابر د اصاغر نه روايت كول ثابت دى په دې وجه عين ممكن دى چه دعمره بنت حزم رضي الله عنها د حضرت زيد بن ثابت رضي الله عنه د لور نه روايت كول هم ثابت وى. خوددې هرڅه باوجود هم دومره خبره شته چه د عبدالله بن ابى بكر رحمه الله دا روايت منقطع وى ځكه چه هغه د عمره بنت حزم رضي الله عنها زمانه نه ده ليدلې.[12]

---

[1]) تهذيب الكمال: ٣٥١/١٤ تهذيب التهذيب: ٣١١/٢ مؤسسة الرسالة الجرح والتعديل: ١٧/٥ دار إحياء التراث العربي.
[2]) حواله بالا
[3]) تهذيب الكمال: ٣٥١/١٤ تهذيب التهذيب: ٣١١/٢ مؤسسة الرسالة الجرح والتعديل: ١٧/٥ دار إحياء التراث العربي.
[4]) تهذيب الكمال: ٣٥١/١٤ تهذيب التهذيب: ٣١١/٢ مؤسسة الرسالة الجرح والتعديل: ١٧/٥ دار إحياء التراث العربي.
[5]) ١٦/٥ دار الفكر.
[6]) معرفة الثقات للإمام العجلي: ٢٢/٢ مكتبة الدار، (مدينة منورة).
[7]) تهذيب التهذيب: ٣١١/٢.
[8]) تهذيب التهذيب: ٣١١/٢.
[9]) تهذيب التهذيب: ٣١١/٢.
[10]) تهذيب الكمال: ٣٥١/١٤.
[11]) شرح الزرقاني على الموطا: ١٧٢/١ دار الكتب العلمية فتح الباري: ٤٢١/١ دار المعرفة.
[12]) فتح الباري: ٤٢١/١ دار المعرفة، أوجز المسالك: ٥٩٠/١ دار القلم.

يوبل احتمال داهم دي چه عمة نه مراد د حضرت عبدالله بن ابی بکر رحمه الله د سکه تروريانونه ام عمرو، ام کلثوم رضی الله عنها وی. په دې باندې شيخ زکريا رحمه الله فرمائيلي دی چه د مجاز په مقابله کښې به حققت مراد اخستل زيات بهتر وی. يو خودې وجې نه چه ائمه رجال هيڅ قسم احتمال ته ترجيح نه ده ورکړې او بل په دې وجه چه مجاز مراد اخستلو په صورت کښې په سند کښې انقطاع هم لازم راځي.(۱)

«ابنة زيد بن ثابت»: دلته دامام بخاری رحمه الله په مذکوره تعليق کښې اود امام مالك رحمه الله په موصوله روايت کښې هم دغه شان مبهم نقل دی. بل چرته هم د نوم تصريح نشته دی. علامه ابن ملقن رحمه الله فرمائی چه کيدې شی «ابنة زيد» نه ام سعد رضی الله عنها مراد وی ځکه چه ابن عبدالبر رحمه الله صرف هم دا په صحابيات کښې شمير کړې ده.(۲)

او حافظ دمياتی ابومحمد رحمه الله دحضرت زيدبن ثابت رضی الله عنه دپاره ددې لونړو تذکره کړې ده: ام اسحاق، حسنه، عمره، ام حسن، قريبه، ام محمد او ام کلثوم. حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه ما بغيرد ام کلثوم نه د بل چاروايت نه دې ليدلې. په دې وجه عين ممکن دی چه دلته د بنت زيد نه مراد هم ام کلثوم وی چه دحضرت سالم بن عبدالله بن عمر بی بی وه.(۳)

دې نه علاوه حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه بعض شراح حضراتو دلته دبنت زيد نه مراد ام سعد خيال کړې ده. اوددې خبرې بنياد په دې خبره باندې دې چه ابن عبدالبر رحمه الله د ام سعد رضی الله عنها تذکره په صحابياتو کښې کړې ده. خو زما په نيز دابن عبدالبر رحمه الله ام سعد رضی الله عنها په صحابياتو کښې ذکرکول ددې خبرې دليل نه دې چه په دې روايت کښې د بنت زيد نه مراد هم ام سعد رضی الله عنها وی ځکه چه ابن عبدالبر رحمه الله ام سعد رضی الله عنها صرف په صحابيات کښې شمير کړې ده. دا ئې نه دی فرمائيلي چه هغه په دې واقعه کښې حاضره اوموجود وه. بلکه که چرته دام سعد رضی الله عنها څه روايت ملاويږی نوهغه دعنبسه بن عبدالرحمن په طريق سره ملاويږی اوابمه رجال دعنبسه بن عبدالرحمن تکذيب کړې دې.

دې نه علاوه يو اضطراب داهم دې چه ام سعد رضی الله عنها د زيد بن ثابت رضی الله عنه لور ده که بی بی ده؟ ځکه چه دواړه شان اقوال ملاويږی. خو بل طرف ته د ائمه نسب نه چاهم د حضرت زيد بن ثابت رضی الله عنه په لونړوکښې د ام سعد تذکره نه ده کړې.(۴) علامه عينی رحمه الله فرمائی چه دحافظ ابن حجر رحمه الله مقصد په علامه ابن ملقن رحمه الله باندې ردکول دی ځکه چه هم هغه د بنت زيد نه ام سعد مراد کيدو خيال کړې دې.(۵)

(۱) أوجزالمسالک: ۵۹۰/۱.
(۲) التوضيح: ۱۰۳/۵فتح الباری:۴۲۱/۱-۴۲۰عمدة القاری: ۴۴۲/۳أوجزالمسالک: ۵۹۰/۱.
(۳) فتح الباری:۴۲۱/۱-۴۲۰عمدة القاری: ۴۴۲/۳أوجزالمسالک: ۵۹۰/۱.
(۴) فتح الباری:۴۲۱/۱-۴۲۰عمدة القاری: ۴۴۲/۳أوجزالمسالک: ۵۹۰/۱.
(۵) عمدة القاری: ۴۴۲/۳.

علامه عيني رحمه الله فرمائي چه علامه ذهبي رحمه الله «اوددوى په شان نور حضرات اهل علم» ام سعد رضي الله عنها بنت زيد بن ثابت گرځولې ده او په قيل سره ئې د هغې د زيد بن ثابت رضي الله عنه د بي بي كيدو احتمال هم نقل كړې دې. خكه زيات راجح هم دغه دى چه ام سعد رضي الله عنها د حضرت زيدبن ثابت رضي الله عنه لورده.[1]
ددې نه علاوه دا وئيل چه ما د حضرت زيدبن ثابت رضي الله عنه په لونړوكښې بغيرد ام كلثوم رضي الله عنها نه بل د چا روايت نه دې ليدلې نودهغه نه ليدل اوعدم علم ددې خبرې منافى نه دې چه بلې لورئى هم د حديث روايت كړې وى خكه چه دادهغوى د شان نه نه دې چه هغوى ته دې دټولو رواياتوعلم وى.[2] بهرحال نه خو علامه ابن ملقن رحمه الله په جزم سره ام سعد رضي الله عنها مراد كيدل ذكركړې دى اونه حافظ ابن حجر رحمه الله دام كلثوم رضي الله عنها تعينن كړې دې په دې وجه دواړه احتمالات كيدې شى.[3]

دمذكوره تعليق شرح

قوله:: أن نساء: اكثرنسخوكښې لفظ نساء هم دغه شان نكره روايت شوې دې مگر بعض دا لفظ معرفه هم روايت كړې دې او په دواړو كښې فرق بيانولوسره علامه كرمانى رحمه الله فرمائى كه چرې لفظ نساء د الف لام نه بغيردې نودا لفظ به ټولو ښځو ته شامل شى اوكه چرې الف لام سره دې نو په دغه الف لام خارجى سره به دحضرت صحابه كرام رضي الله عنهم ازواج مراد شى.[4]

قوله:: يدعون: يدعون داد جمع مؤنث غائب صيغه ده. جمع مذكر اوجمع مؤنث دواړه په دې ماده كښې مشترك دى ليكن د دواړو په تقديركښې فرق دې. د جمع مذكر غائب وزن به "يفعلون" جوړيږى اودجمع مؤنث غائب وزن به "يفعلن" جوړيږى. د «يدعون بالمصابيح» مطلب دادې چه هغه ښځو به چراغ راغوښتلو دې دپاره چه د هغې په رڼا كښې كرسف اوگورى اوهغوى ته دطهر شروع كيدو يا نه شروع كيدو علم اوشى.[5]

قوله:: ينظرن إلى الطهر::

د ښځودا عمل معيوب گرزولووجه: ددې معنى داده چه هغه ښځو به د چراغ په رڼاكښې خپل خپل كرسف كتلوچه چرته په هغې كښې څه داسې څيزخونشته چه په طهرباندې دلالت كوى. په دې دويم اثركښې دزيد بن ثابت رضي الله عنه لورته چه كله دا خبراورسيدو چه ښځې دشپې چراغ راغوښتلوسره كرسف گورى نوهغې دا كار معيوب اوگڼړلو اود معيوب گڼړلو دوه وجهې كيدې شى: ① يوخودا چه د چراغ په رڼاكښې د شپې په معمولى رنگ او سپينوالى كښې فرق نه كيږى. ښځه به گڼړى چه هغه پاكه ده په دې وجه به غسل كولوسره دماسخوتن مونځ كوى حالانكه هغه به لا دغه وخت پاكه شوې نه وى.
② بل دا چه داسې كول تعمق دې شريعت چه انسان دكوم څيز مكلف نه دې جوړكړې انسان له هم

---

[1] عمدة القاري: ۴۴۲/۳ تهذيب الكمال: ۲۰۶/۲۵ مؤسسة الرسالة. الاستيعاب في معرفة الأصحاب كتاب كنى النسآء باب السين: ۴۹۲/۴ دارالكتب العلمية، أسد الغابة في معرفة الصحابة: ۳۴۸/۶ دارالفكر الإصابة في تمييز الصحابة: ۴۰۰/۸ دارالكتب العلمية.
[2] عمدة القاري: ۴۴۲/۳.
[3] أوجزالمسالك: ۵۹۱/۱.
[4] شرح الكرماني: ۱۹۱/۳ عمدة القاري: ۴۴۲/۳.
[5] عمدة القاري: ۴۴۲/۳ السنن الكبرى للبيهقي: ۳۳۶/۱ رقم الحديث: ۱۶۵۲ دائرة المعارف النظامية.

پکار دی چه په دې سلسله دې هغه هسې خامخا په خپل خان باندې پابندئی نه لګوی. ښځو به د شپې
چراغ راغوښتلوسره دهغې په رڼاکښې کرسف په دې غرض سره کتلو چه که حیض منقطع شوې وی
نوچه غسل کولوسره دماسخوتن مونځ اوکړی ګنی که سحر هغه خپره سپینه راؤوتله نوددې مطلب به
داشی چه حیض خود شپې په څه حصه کښې ختم شوې وو. په دې وجه به اوس غسل کولوسره
دماسخوتن مونځ قضاء کولې شی. مګر شریعت په دې سلسله کښې ښځې مجبوره کړې نه دی بلکه
ددې ګنجائش ئې ساتلې دې. چه دشپې وخت کښې کوم کرسف کیږدنی هغه سحر اوګورنی که
رنګین دې نو دحیض سلسله باقی ده اوکه چرته سپین دې نو سلسله ختمه شوې ده. غسل اوکړه اود
ماسخوتن مونځ قضاء اوکړه ځکه چه د شپې وخت د آرام دې. چنانچه د امام بیهقی رحمه الله په روایت
کښې حضرت عائشه رضي الله عنها ښځوته په ایام حیض کښې د شپې په وخت کې خپل خان ته د کتلونه منع
کړې وی. باقی د ماسخوتن د مونځ په قضاء باندې هیڅ نیول نشته دې ځکه چه نیول په اختیاری
قضاء باندې کیږی. نوهم ددې د پاره دحضرت زید بن ثابت رضي الله عنه لور خامخاد تعمق فی الدین په سبب
دص ښځو داعمل معیوب اوګڼړلو.(۱)

یوه اختلافی مسئله: دلته په دې مقام باندې شراح کرامو یوه بله اختلافی مسئله هم ذکرکړې ده.
اوهغه مسئله داده چه که چرې حائضه یا دنفاس والاښځه د نمر د راختونه وړاندې پاکه شی مګر په
غسل کولوکښې هغه دومره روستوالې اوکړی چه سحر راؤخیژی نودداسې ښځې د روژې باره کښې
څه حکم دې؟

امام اعظم ابوحنیفه رحمه الله فرمائی چه که د حیض انقطاع په لسو ورځو باندې شوې دې اودغه شان
دنفاس دوبنې نه پاکوالې څلویښت ورځې پوره کیدو باندې حاصل شوې دې و په داسې صورت کښې
به په دغه دواړوقسم ښځو باندې د هغه ماسخوتن مونځ قضاء کول لازم وی او د راتلونکې ورځې روژه
به هم صحیح وی. البته د روژې دپاره شرط دادې چه د سحر د راختو نه وړاندې د روژې نیت اوکړی
اوکه چرې دحیض بندیدل د لسو ورځو نه وړاندې شوې دی یا دغه شان د نفاس وینه د څلویښتو
ورځو نه مخکښې منقطع شوې ده نوبیا دوه صورتونه دی.

① د انقطاع دم حیض او نفاس نه پس که د سحر د راختو پورې دومره وخت شته په کوم کښې چه هغه
غسل هم اوکړی او بیا د روژې نیت هم اوکړی نو په داسې صورت کښې به هم هغه د ماسخوتن دمونځ
قضاء کوی اود راتلونکې ورځ روژه به هم ساتی.

② خوکه دانقطاع دم نه پس دومره وخت باقی پاتې نه شو نو په داسې صورت کښې به نه په هغې
باندې د ماسخوتن دمونځ قضاء وی اونه د راتلونکې ورځې روژه ساتلې شی.

په ړومبو دواړو صورتونوکښې د ماسخوتن قضاء کول اود راتلونکې ورځې د روژې د صحیح کیدو
حکم په دې وجه اولګولې شو ځکه چه په دې دواړو صورتونوکښې نفس انقطاع دم د وجې نه هغه
ښځه دحیض یا نفاس دناپاکئی نه وتلې وه. خو په دریم او آخری صورت کښې : ماسخوتن مونځ
قضاء لازم نه کیدو اودغه شان د روژې د نه صحیح کیدو حکم په دې وجه اولګولې شو چه دصحابه
کرام رضي الله عنهم اجماع ده که چرې دحیض وینه د لسو ورځو نه وړاندې بنده شوه یا د نفاس وینه دڅلویښتو
ورځونه وړاندې بنده شوه نوچه کوم دغسل کولو.موده وی نوهغه به هم حیض شمیرلې شی اوحیض :
مونځ روژې دواړو منافی دې. په دې وجه په دې آخری صورت کښې به نه دماسخوتن د مونځ قضاء،

(۱) فتح الباری: ۴۲۱/۱ شرح ابن بطال: ۴۳۳۶/۱ عمدة القاری: ۴۳/۳ فیض الباری: ۵۰۱/۱ إیضاح البخاری: ۱۲۴/۱۱.

وي اونه د وراندې ورځې روژ به صحيح وي.[1]
دامام مالك رحمه الله امام شافعي رحمه الله او امام احمدبن حنبل رحمه الله مذهب دادې كه چرته حائضه اونفساء د طلوع فجر نه وړاندې صفاكيږي نود وړاندې ورځې روژه ساتل به صحيح او جائزوي مگر شرط په كښې دادې چه دطلوع فجر نه وړاندې د روژې نيت اوكړي اوكه چرې د طلوع فجر نه پس پاكه شي نوبيابه د وړاندې ورځې روژه ساتل صحيح نه وي.[2]
علامه نووي رحمه الله فرمائي چه هم دغه د جمهور صحابه، تابعينو او تبع تابعينو رحمهم الله مذهب دې. چنانچه د صحابه كرامو رضي الله عنهم حضراتو نه حضرت علي بن ابي طالب، عبدالله بن مسعود، ابوزر، زيد بن ثابت، ابو الدرداء، ابن عباس، ابن عمر او حضرت عائشه رضي الله عنهم ددې قائل دی. اوهم دغه شان جمهور تابعين امام ثور، امام مالك، امام ابوحنيفه، امام احمد او امام ثور رحمهم الله هم دا مذهب دې. البته امام اوزاعي رحمه الله حسن بن حي رحمه الله اوعبدالملك بن الماجشون رحمه الله فرمائي چه تركومې پورې غسل نه كوي دهغې روژه به صحيح نه وي. دا حضرات فرمائي چه دحيض په وجه وريورې شوې حدث دروژې دپاره مانع دې. لهذا تركومې پورې چه غسل نه وي كړې اود دغه حدث نه ئې پاكي نه وي حاصله كړې ترهغې پورې د وړاندې ورځې روژه هم نه شي ساتلې. اوحدث جنابت د روژې دپاره مانع نه دې په دې وجه به جنبي سرې روژه ساتي. ليكن ددې حضراتو استدلال صحيح نه دې ځكه چه د ښځې حيض يا نفاس ختم شو نو دغه وخت كښې هغه حائضه يا نفساء پاتې نه شوه. البته د دغه حيض او نفاس د وجې په دې باندې پورې غسل دهغې په ذمه باندې باقي دې اودا غسل د روژې نه مانع نه دې لكه څنګه چه د جنابت د غسل معامله ده. كه چرې جماع په روژه كښې واقع شوې ده نو په دې سره به روژه فاسديږي ځكه چه جماع د حيض په شان د روژې نه منافي ده. خوكه جماع د سحر د راختو نه وړاندې شوې ده اود دغه جماع په وجه لازم شوې غسل ئې د سحر د راختونه پس اوكړو نوددې په وجه به د روژې په صحت باندې هيڅ اثر نه پريوځي ځكه چه داغسل د روژې نه مانع نه دې.
بَل زمونږ استدلال د قرآن كريم آيت ﴿فَالْـٰٔنَ بَاشِرُوْهُنَّ وَابْتَغُوْا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ ۠ وَكُلُوْا وَاشْرَبُوْا حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْاَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْاَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ﴾ نه دې نوچه كله الله تعالى مباشرت د سحر د راختو پورې مباح گرځولې دې.نولازمي نتيجه داده چه غسل به د طلوع فجر نه پس وي.[3]

د مذكوره تعليقاتو مقصد: دمذكوره تعليقاتو نه معلوميږي چه د امام بخاري رحمه الله مقصد تميز بالالوان غير معتبر كيدل ښائي. لهذا د اقبال كيفيت به داشي چه په خپل وخت كښې رنګين رطوبت راشي اوكله دا رنګين رطوبت ختم شي نودا د ادبار سلسله ده. د الوان يعني رنګ اعتبارنشته چه هم دتور او سور رنګ اعتبار به كولې شي لكه چه د شوافع حضراتو مذهب دې. ددې حضراتو استدلال د سنن ابى داؤد روايت دې په كوم كښې چه دي: «إنه دم أسود يعرف فإذا كان ذلك فأمسكي عن الصلاة» يعني دحيض د وينې رنګ تور وي كوم چه پيژندلې شي.[4] ليكن احناف (كثرالله سوادهم) د رنګونو په مينځ

---

[1] بدائع الصنائع: ۵۹۷/۱دارالكتب العلمية.
[2] المدونة الكبرى: ۲۰۷/۱دا_صادر. حاشيةالدسوقي على الشرح الكبير:۱۴۹/۲-۱۴۸دارالكتب العلمية. المغنى لابن قدامة: ۳۷/۳-۳۶دارالفكر. المجموع شرح المهذب:۳۰۷/۶إدارة الطباعة المنيرية.
[3] المجموع شرح المهذب:۳۰۸/۶-۳۰۷إدارة الطباعة المنيرية المغنى لابن قدامة:۳۷/۳-۳۶دارالفكر. التوضيح: ۱۰۶/۵شرح ابن بطال: ۴۴۶/۱ عمدة القاري:۲۲۹/۳..
[4] سنن أبي داؤد كتاب الطهارة باب إذا أقبلت الحيضة تدع الصلاة رقم الحديث: ۲۸۶.

كښې ددې فرق قائل نه دی اوددې روايت په جواب كښې احناف دا وائى چه «دم أسود يعرف» كليه ده كه جزئيه؟كليت مونږ نه تسليم كوو او جزئيت زمونږ دپاره تسليم كول مضر نه دى. دكليت د نه تسليم كولو مطلب دادې چه دهرې ښځې وينه دې توره وی ښكاره خبره ده چه داسې نه وى. كه چرې د ښځې مزاج معتدل وی او خوراك ئى هم معتدل وی او آب وهوا هم معتدل وی نوتجربه ګواه ده چه د حيض رنګ به ئى سور وی اوكه چرې ګرمو هواګانو ګرم خوراكونه يا د مزاج ګرمائش او د مزاج د خرابوالى د وجې نه احتراقى كيفيت پيدا شوې وی نوډ وينې رنګ به تور بخن وی. او په كومو ملكونوكښې چه يخنى ډيره وى نوهلته د وينې رنګ بالكل سور كيدل هم ضرورى نه دی. يا فرض كړه ښځه سبزى ډيره استعمالوى اومعده طاقت ئى كمزورې دې نوچه څنګه په براز كښې مختلف رنګونه ښكاره كيږى دغه شان به د خوراك اجزاء هم په خوراك كښې شامل شى اوقسم قسم رنګونه په ښكاره كيدل شروع شى. په دې وجه داحنافو په نيز په رنګونوباندې د حيض مدار نه دې. البته كه يوې ښځې ته دعادت موافق داخبره معلومه ده چه دهغې دحيض رنګ تور وی يا سور وی نوچونكه اصل څيز عادت دې نو په داسې صورت كښې رنګ معتبرګرځولې شى خو بيا هم مدار عليه نه شى ګرځولې كيدې.

د «فإنه دم أسود يعرف» هم دا مطلب دې چه دا يوه جزئيه ده په بعض حالاتوكښې دمعرف په درجه كښې ددې هم اعتباركولې شى. بهرحال ددې آثارونه معلوميږى چه په دې مسئله كښې امام بخارى رحمه الله داحنافو ملګرتياكړې ده.[1]

مذكوره تعليق اوترجمة الباب كښې مناسبت: ددې تعليق ترجمة الباب سره مناسبت دادې چه په ترجمة الباب كښې اقبال يعنى راتلل او ادبار يعنى دحيض آخر ذكركړې دې او په تعليق كښې هم دښځو خپل خپل كرسف كتل هم په دې غرض سره وو چه هغوى ته دحيض ختميدل اود طهريعنى پاكوالى شروع كيدل معلوم شى.[2]

(حدثنا عبدالله بن محمد، قال حدثنا سفيان، عن هشام، عن أبيه.......)

تراجم رجال الحديث

عبدالله بن محمد: دا ابوجعفر عبدالله بن محمد بن عبدالله بن جعفر اليمان بن اخنس جعفى بخارى مسندى رحمه الله دې. ددوى تفصيلى حالات كتاب الإيمان باب أمور الدين لاندې تيرشوى دى.[3]

سفيان: دا سيان بن عيينه بن ميمون، ابومحمدالكوفى رحمه الله دې. ددوى مختصر حالات بدء الوحى رومبې حديث لاندې او تفصيلى حالات كتاب العلم باب قول المحدث: حدثنا الخ لاندې تيرشوى دى.[4]

هشام: داد عروة بن الزبير بن العوام رحمه الله خوئى دې. د دوى مختصر حالات بدء الوحى دويم حديث لاندې[5] اوتفصيلى حالات كتاب الإيمان باب أحب الدين إلى الله أدومه لاندې تيرشوى دى.[1]

---

[1]) إيضاح البخارى: ۱۱/۱۲۵-۱۲٤.

[2]) عمدة القارى: ۳/٤٤۲.

[3]) كشف البارى: ۱/٦۵۷.

[4]) كشف البارى: ۱/۲۳۸، ۳/۱۰۲.

[5]) كشف البارى: ۱/۲۹۱.

عروة: داعروة بن الزبير بن العوام رحمه الله دي. د دوی مختصر حالات بدءالوحی دویم حدیث لاندې [۲] او تفصیلي حالات كتاب الإيمان باب أحب الدين إلى الله أدومه لاندې تیرشوی دی. [۳]

عائشة: داام المؤمنين سیده عائشه بنت ابی بكر الصديق رضي الله عنهما ده. ددوی حالات بدءالوحی دویم حدیث لاندې تیرشوی دی. [۴]

شرح حديث

په دې روایت باندې تفصیلي کلام باب الاستحاضه لاندې تیرشوې دې.

مستحاضه سره متعلق درواياتود اختلاف وجه: داروایت مخکښې «كتاب الوضوء باب غسل الدم» لاندې هم تیرشوې دې چرته چه د روایت الفاظ دا وو. «وإذا أدبر فاغسلي عنك الدم وصلي» یعنی غسل واجب او نه ګرځولې شو. ددې نه پس حضرت عروه بن زبیر رحمه الله فرمائي «ثم توضيء لكل صلاة» دلته داودس وجوب ذکر دې او په حدیث باب کښې «فاغتسلي وصلي» الفاظ دی په کوم کښې چه دغسل د وجوب حکم ذکر دې. نوسوال داپیداکیږی چه د مستحاضه په مسئله کښې درواياتو دااختلاف ولې دې؟ جواب دادې چه څنګه دمستحاضه احوال مختلف وی هم هغه شان روایات هم مختلف دی اود مستحاضه د مختلفو احوالو سره متعلق دی.

دویمه خبره دا چه غسل او اودس واجب ګرځول اودهغې تذکره کول ددې وجوب غسل او وجوب وضو د نه ذکرکولومنافی نه دی. مطلب دادې چه د وجوب غسل او وجوب وضو ذکر اوددې دواړو د عدم ذکرپه مینځ کښې تضاد اومنافات نشته دې. دغسل او اودس وجوب په خپل ځائی باندې ثابت دې سره ددې چه بعض روایاتوکښې د دې ذکر موجودنه دی. دمنافاتو اوتضاداتو خبره به هغه وخت وه کله چه په یوروایت وجوب دغسل اووجوب وضو خبره وه او په بل روایت کښې دعدم وجوب تذکره وه.

یواشکال اودهغې جواب: بل دا اشکال دې نه وی چه دحدیث الفاظ «فاغتسلي وصلي» سره دهرمونځ دپاره دغسل تکرار مفهوم کیږی څکه چه صرف هم یوځل غسل کول کافي کیږی. اوترکومې چه دام حبیبه رضي الله عنها تعلق دې چه هغې به دهرمونځ دپارغسل کولو (دمستحاضه کیدو د وجې نه) نوکیدې شی چه هغه د مستحاضاتو دهغه قسم نه وه په چاچه په هرمونځ کښې غسل کول واجب وی. امام شافعی فرمائي چه حضورپاك صرف دغسل کولو او د مونځ کولوحکم ارشاد فرمائیلې وو په هغه حکم کښې داخبره نه وه چه دهرمونځ دپاره غسل کول دی او زما خیال دادې چه دام حبیبه رضي الله عنها دهر مونځ دپاره غسل کول وجوبی نه وو بلکه نفلي او استحبابي وو. د کوم چه هغې ته حکم نه وو ورکړې شوې. [۵]

د حديث ترجمة الباب سره مناسبت: حديث اوترجمة الباب کښې مناسبت بالکل واضح دې چه په دواړو کښې داقبال دم او ادبار دم تذکره ده. [۶]

---

[۱]) کشف الباری: ۴۳۲/۲.

[۲]) کشف الباری: ۲۹۱/۱.

[۳]) کشف الباری: ۴۳۶/۲.

[۴]) کشف الباری: ۲۹۱/۱.

[۵]) شرح الکرمانی: ۱۹۲/۳-۱۹۱عمدة القارس: ۴۴/۳.

[۶]) عمدة القاری: ۴۳/۳.

۲۰ - باب: لَاتَقْضِي الْحَائِضُ الصَّلَاةَ

ماقبل سره ربط: ددې باب سابقه باب سره مناسبت دادې چه په دواړوابواب كښې د ترك صلاة تذكره ده. [۱]

د ترجمة الباب مقصد: امام بخاري رحمه الله په دې ترجمة الباب سره داخودل غواړي چه حائضه ښځه به نه په ايام حيض كښې مونځ اداكوي اونه به دپاكوالي نه پس د دغه مونځونوقضاء راوړي. [۲]

چنانچه شاه ولي الله رحمه الله فرمائي چه ددې ترجمة الباب مطلب اومعنى داده چه حائضه به مونځ نه اداكوي اونه به د دغه مونځونو روستو بيا قضاء كوي. [۳]

[وَقَالَ جَابِرٌ وَأَبُوسَعِيدٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: (تَدَعُ الصَّلَاةَ)]. [ر: ۲۹۸، ۶۸۰۳]

ترجمه: حضرت جابر اوحضرت ابوسعيد رضي الله عنهما روايت كوي چه حضورپاك ﷺ اوفرمائيل: هغه (حائضه) به مونځ پريږدي

تراجم رجال

جابر: دا جابربن عبدالله انصاري مشهور صحابي رضي الله عنه دې. د دوى احوال كتاب الوضوء باب من لم ير الوضوء إلا من المخرجين من القبل والدبر لاندې تيرشوى دى.

أبوسعيد: دا مشهور صحابي حضرت ابوسعيد سعدبن مالك بن سنان بن عبيدبن ثعلبه خدري رضي الله عنه دې. ددوى حالات كتاب الإيمان باب من الدين الفرار من الفتن لاندې تيرشوى دى. [۴]

تخريج التعلقين: امام بخاري رحمه الله ددغه دواړو صحابه كرامو نه داتعليق روايت بالمعنى كړې دې. تركومې چه د حديث جابربن عبدالله رضي الله عنه تعلق دې نودا امام بخاري رحمه الله «كتاب التمنى، باب قول النبي صلى الله عليه وسلم: لواستقبلت من أمري ما استدبرت» رقم الحديث: ۷۲۳۰» لاندې «حبيب عن عطاء عن جابر بن عبدالله» په طريق سره موصولاً روايت كړې دې. مگر هلته د روايت الفاظ: «غيرأنها لاتطوف ولاتصلي» نه مراد هم ترك صلاة دې. دغه شان امام مسلم رحمه الله هم «أبوالزبير عن جابر» په طريق سره ددې معنې روايت موصولاً ذكر كړې دې. [۵] پاتې شوه خبره دحضرت ابوسعيد خدري رضي الله عنه د حديث نوهغه نيزدې «باب ترك الحائض الصوم» لاندې موصولاً تيرشوې دې. البته دهغه روايت الفاظ: «أليس إذا حاضت لم تصل ولم تصم» سره نقل دى. [۶]

---

[۱] عمدة القاري: ۳/۴۴۴.

[۲] عمدة القاري: ۳/۴۴۴.

[۳] الأبواب والتراجم: ۶۵ الكنزالمتواري: ۳/۲۸۶.

[۴] كشف الباري: ۲/۸۲.

[۵] عمدة القاري: ۳/۴۴۴.

[۶] صحيح البخاري كتاب الحيض باب ترك الحائض الصوم رقم الحديث: ۳۰۴ فتح الباري: ۱/۴۲۱ عمدة القاري: ۳/۴۴۴.

د دواړو تعليقونو ترجمة الباب سره مناسبت:

د علامه کرماني رحمه الله رائې: دلته يو اشکال کيږي چه امام بخاري رحمه الله ترجمة الباب د عدم قضا قائم کړې دې اوتعليق ئې دترک صلاة سره متعلق نقل کړو، نو په دواړو کښې به دمطابقت څه صورت وي؟ ددې په جواب کښې علامه کرماني رحمه الله فرماني چه ترک مطلق دې او ترک ادا کولو ته هم شامل دې اوقضاته هم شامل دې. لهذا په دواړو کښې مناسبت او مطابقت موجود دې اوچونکه ترک اداء صلاة ټولو مسلمانانو ته معلوم او واضح دې په دې وجه هم ترک سره ترجمه قائم کولو کښې څه خاص فائده نه وه.[1]

دعلامه عيني رحمه الله رائې: علامه عيني رحمه الله هم نيزدې نيزدې هم دغه جواب ورکړې دې هغوی فرماني چه عدم قضاء هم دترک يو صورت دې. ترک اعم دې اوعدم قضاء اخص دې. اوچرته چه اخص وي هلته خو اعم وي په دې وجه په دواړو کښې مطابقت موجود دې.[2]

دعلامه قسطلاني رحمه الله رائې: علامه قسطلاني رحمه الله فرماني چه په تعليق اوترجمة الباب کښې مطابقت دادې چه ترک صلاة عدم قضاء ته مستلزم دې ځکه چه دترک صلاة حکم شارع عليه السلام ورکړې دې. لهذا څنګه د متروک شرع کول جائزنه دی دغه شان به د دې متروک شرع قضاء هم نه وي.[3]

د علامه عيني رحمه الله اوعلامه قسطلاني رحمه الله دکلام حاصل دادې چه ترک اعم دې اوعدم قضا اخص دې. اواعم اخص ته شامل وي. لهذا چرته چه دعدم قضاء تذکره ده هلته ترک خپل پخپله موجود دې.

شيخ الحديث زکريا رحمه الله فرماني چه دا علت صحيح نه دې ځکه چه دحيض په حالت کښې روژه نه ساتل هم متروک شرع ده مګر ددې قضا لازم وي. ددې نه معلومه شوه چه د عدم قضاء صلاة دپاره متروک شرع کيدل علت ګرځول صحيح نه دی.[4] شيخ الحديث زکريا رحمه الله فرماني چه دامام بخاري رحمه الله دا ترجمة په حقيقت کښې په دوو جزونو باندې مشتمل ده: ① حائضه ښځه به ادا مونځ نه کوي. ② حائضه ښځه به د دغه مونځونو قضاء هم نه کوي. خو چه امام بخاري رحمه الله کوم روايت ذکر کړې دې هغه صرف ړومبي جز سره متعلق دې.[5]

حافظ ابن حجر رحمه الله فرماني چه دامام بخاري رحمه الله مقصددا وو چه اول هغه معلق روايت په ذريعه د ترک اداء صلاة باندې استدلال کولو و بيا دحديث عائشه رضي الله عنها په ذريعه په عدم قضاء باندې هم استدلال کولو. په دې وجه امام بخاري رحمه الله اول معلق روايت پيش کولوسره په ترک ادا باندې استدلال اوکړو ودا ئې حديث موصول د حديث عائشه رضي الله عنها د پاره مقدمه جوړکړو چه دترجمة الباب عين موافق دې او په عدم صلاة قضاء باندې دلالت کوي.[6]

بعض حضرات فرماني چه ددې ترجمة الباب نه د امام بخاري څه خاص مقصد نشته بلکه ترک او عدم قضاء هم دواړه يو دی. اګرچه په ظاهره د امام بخاري رحمه الله په الفاظوسره دواړو کښې تغائرمعلوميږي

---

[1]) شرح الکرماني: ۱۹۲/۳.

[2]) عمدة القاري: ٤٤٤/۳.

[3]) إرشاد الساري: ۳۵۹/۱-۳۵۸عمدة القاري: ٤٤٤/۳.

[4]) الأبواب والتراجم:۶۵الکنز المتواري: ۲۸۶/۳.

[5]) الأبواب والتراجم:۶۵الکنز المتواري: ۲۸۶/۳.

[6]) فتح الباري: ٤۲۱/۱.

مگر په حقيقت کښې په دواړو کښې هيڅ تغاثر نشته دې. او هم په دې وجه په ترجمة الباب کښې په يو باندې اکتفاکړې ده. که چرې په دواړو کښې تغايروې نو په ترجمة الباب کښې به ددواړو طرف ته اشاره کول هم ضروري وې. والله اعلم.[1]

الحديث الأول

[۳۱۵] - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ قَالَ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، قَالَ: حَدَّثَتْنِي مُعَاذَةُ، أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ لِعَائِشَةَ: أَتَجْزِي إِحْدَانَا صَلَاتَهَا إِذَا طَهُرَتْ؟ فَقَالَتْ: أَحَرُورِيَّةٌ أَنْتِ؟ «كُنَّا نَحِيضُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَا يَأْمُرُنَا بِهِ» أَوْ قَالَتْ: فَلَا نَفْعَلُهُ.[2]

ترجمه: د حضرت معاذ رحمها الله نه روايت دې چه يوې ښځې دحضرت عائشه رضي الله عنها نه تپوس اوکړو چه کله زمونږنه يوه ښځه دحيض نه پاکه شي نوآيا هغه به د مونځ قضاکوي؟ حضرت عائشه رضي الله عنها اوفرمائيل ولې ته حروريه ئې؟ په مونږ به دحضورپاك په زمانه کښې حيض راتلو او حضورپاك به مونږ ته د مونځ حکم نه فرمائيلو يائې اوفرمائيل چه مونږ به مونځ نه کولو.

تراجم رجال

موسى بن اسماعيل: دا ابوسلمه بن اسماعيل التبوذكي البصري رحمه الله دې. د دوی مختصر حالات بدءالوحي کښې د څلورم حديث لاندې [3] اوتفصيلي حالات كتاب العلم باب من أجاب الفتيا بإشارة اليد أو الرأس لاندې تيرشوي دی.[4]

همام: داهمام (تشديد سره) بن يحيى بن دينار العوذی الازدی العدوی رحمه الله دې. ددوی کنيت ابوعبدالله دې اوبعض حضراتو قول دادې چه ددوی کنيت ابوبکرالبصري دې.[5]

دوی د عطاء بن ابی رباح، اسحاق بن ابی طلحه، زيد بن اسلم، ابوجمره الضبعي، قتاده، محمدبن جحاده، ابو التياح الضبعي، نافع مولى ابن عمر، ابوعمران الجوني، انس بن سيرين، زياد بن سعد، ثابت البناني، زيادالاعلم، يحيى بن ابی کثير، حسين المعلم او ابن جريج رحمهم الله وغيره نه دحديث روايت کوی.

ددوی نه سفيان ثوری رحمه الله، عبدالله بن المبارك رحمه الله، ابنعليه رحمه الله، وکيع بن مهدی رحمه الله، بشير بن السری رحمه الله، عبدالصمدبن عبدالوارث رحمه الله، ابوسعيدمولى بنی هاشم رحمه الله، احمدبن اسحاق رحمه الله

---

[1] عمدة القاري: ٣/٤٤٤.

[2] قوله: عائشة: الحديث، رواه الإمام مسلم في كتاب الحيض باب وجوب قضاء الصوم على الحائض دون الصلاة، رقم الحديث: ٧٦٣-٧٦١والإمام الترمذي في الطهارة باب ماجاء في الحائض أنها لاتقضى الصلاة، رقم الحديث: ١٣٠والإمام أبوداؤد في الطهارة باب الحائض لا تقضى الصلاة، رقم الحديث:٢٦٣-٢٦٢والإمام النسائي في كتاب الحيض باب سقوط الصلاة عن الحائض، رقم الحديث: ٣٨٢والإمام ابن ماجة في الطهارة باب الحائض لا تقضى الصلاة، رقم الحديث: ٦٣١جامع الأصول في أحاديث الرسول: ٧/٣٥٦.

[3] كشف الباري:١/٤٣٣.

[4] كشف الباري:٣/٤٧٧.

[5] تهذيب التهذيب: ١١/٦٠دارالفكر،عمدة القاري: ٣/٤٤٥ إرشادالساري: ١/٣٥٩.

خضرمی رحمه الله، حبان بن هلال رحمه الله، يزيد بن هارون رحمه الله، ابوعلي الحنفي رحمه الله، ابوداؤد طيالسي رحمه الله، ابوالوليد طيالسي رحمه الله، عمرو بن عاصم رحمه الله، حجاج بن المنهال رحمه الله، عبدالله بن رجاء الغدافي رحمه الله، ابو نعيم، رحمه الله موسی بن اسماعيل رحمه الله، هدبه بن خالد رحمه الله او شيبان بن فروخ رحمه الله روايت حديث کړې.([1])

يزيد بن هارون رحمه الله فرمائي «كان همام قوياً في الحديث»([2]) امام احمد بن حنبل فرمائي: «ثبت في كل المشايخ» نور فرمائي «كان عبدالرحمن يرضاه» چنانچه عبدالرحمن بن مهدي رحمه الله فرمائي: «همام عندي في الصدق مثل ابن أبي عروبة» ([3])

دغه شان ابن محرز، امام احمد بن حنبل رحمه الله نه نقل کوي «همام ثقة وهو أثبت من أبان العطار في يحيى بن أبي كثير» يعني همام يو ثقه راوي دې او هغه دخپل شيخ يحيى بن ابي کثير رحمه الله نه روايت کولو کښې د ابان العطار په نسبت زيات معتبر دې.([4])

ابن معين رحمه الله فرمائي «ثقة صالح وهو أحب إلي في قتادة من حماد بن سلمة» يعني همام رحمه الله يو پرهيزګاره ثقه راوي دې او د حضرت قتاده رحمه الله نه روايت کولو کښې د حماد بن سلمه رحمه الله په نسبت زما زيات خوښ دې.([5]). په يوه بله موقع باندې فرمائي «همام في قتادة أحب إلي من أبي عوانة» يعني همام د حضرت قتاده رحمه الله نه روايت کولو کښې ماته د ابوعوانه رحمه الله په نسبت هم زيات خوښ دې.([6]).

عبدالله ابن المبارك رحمه الله فرمائي: «همام ثبت في قتادة» ([7])عمرو بن علي رحمه الله فرمائي: «الأثبات من أصحاب قتادة: ابن أبي عروبة وهشام وشعبة وهمام» ([8])ابن حبان رحمه الله دهغوی ذکر کتاب الثقات کښې کړې دې.([9]) امام ابوزرعه رحمه الله فرمائي: «لابأس به» ([10])امام عجلي رحمه الله فرمائي: «بصري ثقة»([11]) امام حاکم رحمه الله فرمائي: «ثقة حافظ»([12])

البته يحيى بن سعيد رحمه الله دهمام بن يحيى رحمه الله روايات نه قبلول اونه دهغوی په نيزد هغوی د رواياتو څه اهميت وو. چنانچه يحيى بن سعيد رحمه الله د همام بن يحيى رحمه الله باره کښې نقل کړې دي:

① محمد بن عبدالله بن عمار، د يحيى بن سعيد نه نقل کوي: «ألا تعجب من عبدالرحمن يقول: من فاته شعبة سمع من همام» دې نه پس محمد بن عبدالله رحمه الله فرمائي: «كان يحيى لا يعبأ بهمام».

---

[1]) تلامذه او مشائخ دپاره اوګورئ تهذيب الكمال: ٣٠/٣٠٣-٣٠٢ سير أعلام لنبلاء: ٢٩٧/٧.
[2]) تهذيب الكمال: ٣٠/٣٠٤ تهذيب التهذيب: ٦٨/١١ سير أعلام لنبلاء: ٢٩٨/٧.
[3]) تهذيب الكمال: ٣٠/٣٠٤ تهذيب التهذيب: ٦٨/١١ سير أعلام لنبلاء: ٢٩٨/٧.
[4]) حواله بالا.
[5]) حواله بالا
[6]) حواله بالا
[7]) تهذيب الكمال: ٣٠/٣٠٨ تهذيب التهذيب: ٦٩/١١ سير أعلام لنبلاء: ٣٠٠/٧.
[8]) تهذيب الكمال: ٣٠٨/٣٠ تهذيب التهذيب: ٦٩/١١ سير أعلام لنبلاء: ٣٠٠/٧.
[9]) ٥٨٦/٧.
[10]) تهذيب الكمال: ٣٠٩/٣٠ تهذيب التهذيب: ٦٩/١١ سير أعلام لنبلاء: ٣٠٠/٧ الجرح والتعديل: ١٣٤/٩.
[11]) معرفة الثقات للعجلي: ٣٣٥/٢.
[12]) تهذيب التهذيب: ٧٠/١١.

② په يوه موقع باندې ابرهيم بن عرعره رحمه الله يحيى بن سعيد ته اوونيل: «حدثنا عفان، دثنا همام» ابراهيم بن عرعره رحمه الله هم دومره ويناكړې وه چه يحيى بن سعيد رحمه الله هغه اوړتلو ونى وئيل: «اسكت ويحك» [1]

ليكن دې سره سره داهم نقل دى چه يوخل داسې اوشو چه ابن ابى عدى رحمه الله «ابن أبي عروبة عن قتادة» په طريق سره يوحديث بيان كړو نويحيى بن سعيد رحمه الله دا روايت قبول نه كړو. هم په دغه مجلس كښې عفان رحمه الله هم ناست وو هغوى اوونيل: «حدثنا همام عن قتادة» اوبيانى هم دغه روايت بيان كړومګرې دې خل يحيى بن سعيد رحمه الله خاموش پاتې شو او په سندباندې هيڅ نكيراونه فرمائيلو. راوى وائى مونږ په دې ډير حيران شو چه د «ابن أبي عروبة عن قتادة» باندې خو نى نكير اوفرمائيلو او «همام عن قتادة» په طريق باندې خاموش شو. [2] هم په دې باندې علامه ذهبى رحمه الله فرمائى چه ددې نه معلوميږى چه سره ددې چه يحيى بن سعيد رحمه الله د همام بن يحيى رواياتوسره اتفاق نه كولو مګر آخر دهغوى رائې د همام رحمه الله باره كښې بدله شوې وه. او يابياد خاموشئى اختيارولوسبب داوو چه هغه د همام او ابن ابى عروبة دواړو اتفاق كتلو سره مطمئن شوې وو. [3] هم دغه شان د عفان رحمه الله نه نقل دى چه يحيى بن سعيد رحمه الله به د همام بن يحيى رحمه الله په رواياتوباندې اكثر اعتراض كولو خوچه بيا كله دمعاذ بن هشام آمد اوشو اومونږ دهغه كتاب اوكتلو نو په هغې كښې نى دهغه رواياتونه اكثر دهمام موافق اوليدل په كومو چه به يحيى بن سعيد رحمه الله نكير كولو. نوچه كله نه يحيى بن سعيد رحمه الله ته دا معامله معلومه شوه نوهغوى په همام بن يحيى باندې كلام كول پريخودل. [4]
امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائى چه ديحيى بن سعيد رحمه الله د همام بن يحيى رحمه الله رواياتو نه قبلولوجه داوه چه د خوانئى په عمركښې يحيى بن سعيد رحمه الله په څه مسئله كښې ګواهى وركړې وه مګرهمام بن يحيى رحمه الله چه هغه وخت د قضاء په عهده باندې وو د يحيى بن سعيد رحمه الله د ګواهئى په حواله سره تعديل نه وو كړې. نوددې خبرې د وجې نه يحيى بن سعيد رحمه الله په همام بن يحيى رحمه الله باندې كلام كول شروع كړه اودهمام بن يحيى رحمه الله روايات به نى هم نه قبلول. [5] هم دغه وجه ده چه عبدالرحمن بن مهدى رحمه الله فرمائى «ظلم يحي بن سعيد همام بن يحي، لم يكن له به علم ولا مجالسة، فقال فيه» [6]
خوددې ټولو باوجود بعض ائمه نه دهغه دحافظې متعلق كلام موجود دې. چنانچه د ابوحاتم رحمه الله نه كله د همام او ابان العطار باره تپوس اوكړې شو چه په دوى كښې كوم يو مقدم دې؟ نوهغوى په جواب كښې اوفرمائيل«همام أحب إلى ما حدث من كتابه وإذا حدث من حفظه، فهما متقاربان في الحفظ والغلط»دغه شان

---

[1] تهذيب الكمال: ٣٠٨/٣٠ تهذيب التهذيب: ٦٩/١١.
[2] تهذيب الكمال: ٣٠٨/٣٠ تهذيب التهذيب: ٦٩/١١.
[3] سير أعلام النبلاء: ٢٩٩/٧.
[4] تهذيب الكمال: ٣٠٨/٣٠ تهذيب التهذيب: ٦٨/١١ سير أعلام لنبلاء: ٢٩٨/٧ الجرح والتعديل: ١٣٣/٩.
[5] تهذيب الكمال: ٣٠/٣٠٨ سير أعلام لنبلاء: ٣٠٠/٧.
[6] تهذيب التهذيب: ٧٠/١١ سير أعلام لنبلاء: ٢٩٩/٧.

یزید بن زریع رحمه الله فرمائی «همام حفظه ردیئ وکتابه صالح»[1] ابن سعد رحمه الله فرمائی «کان ثقة، وربما غلط فی الحدیث»[2] ساجی فرمائی «صدوق سیئ الحفظ، ماحدث من کتابه فهو صالح وماحدث من حفظه فلیس بشیء»[3]
ددې وجه دا وه چه همام بن یحیی رحمه الله به کتلوسره روایات نه نقل کول اونه به نې روستو دخپل کتاب طرف ته رجوع کوله، خو چه کله هغه د یوې زمانې نه پس دخپل کتاب طرف ته رجوع اوکړه نوونې فرمائي «کنا نخطئ کثیراً فنستغفرالله تعالی» چنانچه عفان رحمه الله فرمائی «کان همام لا یکاد یرجع إلی کتابه ولا ینظر فیه وکان یخالف فلا یرجع إلی کتابه ثم رجع فنظر فی کتبه، فقال: یا عفان! کنا نخطئ کثیراً فنستغفرالله تعالی»[4]
حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه ددې تقاضاداده چه د همام بن یحیی رحمه الله هغه روایات چه د هغه نه په آخره کښې روایت کړې شوی دی هغه د هغه د پخوانو روایاتو په مقابله کښې زیات صحیح دی.[5]
لکه چه دامام احمدبن حنبل رحمه الله نه په دې باندې نص هم موجود دې هغوی فرمائی: «ومن سمع من همام بآخرة، فهو أجود، لأن هماما أصابه فی آخر عمره زمانة، فکان یقرب عهده بالکتاب، فکان قل ما یخطئ»[6]
الحاصل همام بن یحیی رحمه الله یوثقه راوی دې اودهغوی په ثقاهت کښې د چاهم اختلاف نشته دې. هم دغه وجه ده چه ارباب صحاح سته دهغه درو ایاتو تخریج کړې دې.[7]
دهغوی تاریخ وفات کښې درې اقوال دی: ① امام بخاری رحمه الله د محمدبن محبوب نه دهغوی وفات ۱٦۳ هجری نقل کړې. ② ابن حبان رحمه الله فرمائی دهغوی انتقال درمضان په میاشت کښې ۱٦۳ هجری یا ۱٦٤ هجری کښې شوې دې. ③ ابن النعمان رحمه الله فرمائی چه زما بصرې ته په راتلوکښې ۱٦٤ یا ۱٦۵ هجری کښې شوې وو اوزما د راتګ نه یوه هفته یا دوه هفتې وړاندې همام بن یحیی رحمه الله انتقال شوې وو.[8]

قتادة: دا قتاده بن دعامه بن قتاده بن عزیز سدوسی بصری رحمه الله دې. د دوی کنیت ابوالخطاب وو اودې د مور نه ړوند پیداشوې وو. ددوی تفصیلی حالات کتاب الإیمان باب من الإیمان أن یحب لأخیه مایحب لنفسه لاندې تیرشوی دی.[9]

معاذة: دامعاذه بنت عبدالله العدویه البصریه رحمهاالله ده. ددې کنیت ام الصهباء دې اودا د صله بن اشیم بی بی وه.[10] هغې دحضرت عائشه، حضرت علی، هشام بن عامر، ام عمرو بنت عبدالله بن الزبیر رضی الله عنهم نه د حدیث روایت کړې اود دې نه ابوقلابه، حضرت قتاده، یزید الرشک، ایوب، عاصم

[1] تهذیب الکمال: ۳۰/۳۰۹ تهذیب التهذیب: ۱۱/٦۹ سیرأعلام لنبلاء:۷/۳۰۰.
[2] تهذیب الکمال: ۳۰/۳۰۹ تهذیب التهذیب: ۱۱/٦۹ سیرأعلام لنبلاء:۷/۳۰۰.
[3] تهذیب التهذیب: ۱۱/۷۰.
[4] تهذیب التهذیب: ۱۱/۷۰.
[5] تهذیب التهذیب: ۱۱/۷۰.
[6] الإکمال فی تهذیب الکمال: ۱۲/۱٦۸.
[7] سیرأعلام النبلاء: ۷/۳۰۱.
[8] تهذیب الکمال: ۳۰/۳۱۰ تهذیب التهذیب: ۱۱/۷۰ سیرأعلام لنبلاء:۷/۳۰۱ کتاب الثقات لابن حبان: ۷/۵۸٦.
[9] کشف الباری: ۲/۳.
[10] تهذیب الکمال: ۳۵/۳۰۸ تهذیب التهذیب: ۱۲/٤۰۱ دارالفکر. عمدةالقاری: ۳/٤٤۵.

الاحول، سليمان بن عبدالله بصري، اسحاق بن سعيد او ام الحسن (د ابوبكر غدوى نيا) رحمهم الله وغيره حديث روايت كوى. (۱)

ابن معين رحمه الله فرمائى «ثقة صالح» (۲) ابن حبان رحمه الله د دې ذكر كتاب الثقات كښې كړې دې. (۳)

حضرت معاذه بنت عبدالله ډيره عبادت كونكې ښځه وه. شپې به ئې د الله تعالى په عبادت كښې تيرولې. ددې باره كښې تردې پورې وئيلى شوى دى چه دا دخپل خاوند ابوالصهباء صله بن اشيم د انتقال نه پس كله هم نه ده اوده شوې. (۴)

حافظ ابن حجر رحمه الله ددې د كرامت يوه واقعه نقل كولوسره ليكى چه د بصرې د يوشيخ ابو بشر وينا ده چه زه حضرت معاذه رحمهاالله له راغلم نوهغې ماته دخپلې خيټې شكايت اوكړو او وئې خودل چه د دوائى دپاره راته نبيذالحر تجويز كړې شوې دى. شيخ فرمائى چه ما د دغه نبيذ يوه پياله راوړله اوهغې ته مې وراندې كړه. نو هغې د الله تعالى نه دعااوكړه چه اې الله تاته ته ده كه حضرت عائشه رضي الله عنها ماته دا حديث فرمائيلې دې چه رسول الله ﷺ د نبيذ الحر نه منع فرمائيلې ده نوبيا ما ددې نه لرې اوساته. شيخ فرمائى چه دحضرت معاذه دعاكول وو اوهغه پياله د هغې نه اخوا شوه او څه چه په هغې كښې وو هغه ټول پريوتل او الله تعالى د هغې شكايت هم لرې كړو. (۵)

حضرت معاذه رحمهاالله به وئيل «صحبت الدنيا سبعين سنة فما رأيت فيها قرة عين قط» (۶) دحضرت معاذه رحمهاالله انتقال په ۸۳هجرى كښې شوې. (۷)

شرح حديث

قوله:: أن امرأة: همام بن يحيى رحمه الله د سوال كونكې ښځې تصريح نه ده كړې بلكه دائى مبهم پريخودې. مګر شعبه رحمه الله په خپل روايت كښې عن قتاده په طريق سره ددې خبرې تصريح كړې ده چه سائله هم دغه معاذه بنت عبدالله عدويه رحمهاالله ده اوددې روايت تخريج اسماعيلى رحمه الله هم كړې دې. دغه شان امام مسلم رحمه الله هم عاصم عن قتاده په طريق سره او د يزيد عن معاذه په طريق سره دحضرت معاذه بنت عبدالله رحمهاالله د سائله كيدو تصريح كړې ده. (۸)

د امام مسلم رحمه الله د روايت الفاظ دادى: «.....عاصم عن معاذة قالت: سألت عائشة رضى الله عنها فقلت: مابال الحائض تقضي الصوم ولا تقضي الصلاة؟ فقالت: أحرورية أنت؟ قلت: بحرورية، ولكني أسأل. قالت: كان يصيبنا ذلك، فتؤمر بقضاء الصوم ولا تؤمر بقضاء الصلاة» (۹)

---

۱) تهذيب الكمال: ۳۰۸/۳۵ تهذيب التهذيب: ۴۰۱/۱۲ دارالفكر.

۲) حواله بالا.

۳) ۴۶۶/۵.

۴) تهذيب الكمال: ۳۰۶/۳۵ تهذيب التهذيب: ۴۰۱/۱۲ دارالفكر.

۵) تهذيب التهذيب: ۴۰۱/۱۲ دارالفكر.

۶) كتاب الثقات لابن حبان: ۴۶۶/۵.

۷) عمدة القارى: ۴۵/۳ شرح الكرمانى: ۱۹۳/۳.

۸) فتح البارى: ۴۲۲/۱-۴۲۱ عمدة القارى: ۴۵/۳ إرشادالسارى: ۳۵۹/۱ التوشيح للإمام السيوطى: ۴۱۷/۱.

۹) كتاب الحيض باب وجوب قضاء الصوم على الحائض دون الصلاة، رقم الحديث: ۷۶۳.

قوله:: أتجزي:: تجزي: د تاء فتحه زاء كسره او آخره كښې ياء بغيرهمزه سره، اوبعض حضراتو په آخره كښې همزه هم روايت كړې دې او په دواړو صورتونوكښې د "تقضي" په معنى كښې دې اودغه شان به "إحدانا" د تجزي دپاره فاعل شي او صلاتها به دمفعول كيدو وجې نه منصوب وي اومطلب دادې چه آيا مونږ به د پاكيدونه پس د خپلو مونځونو قضاء كوو؟ دغه شان دا لفظ "تجزء" دتاء په ضمه او په آخره كښې د همزه په ضمه سره هم روايت كړې شوې دې او په داسې صورت كښې به دا د "تكفي" په معنى كښې شي. [1]

مگر علامه برماوي رحمه الله په دې باندې رد كولوسره فرمائي چه په دغه ورخوكښې ښځو مونځ نه كوي بيا به دهغې دكافي كيدو سوالې ولې كولې شو؟ مگرحافظ ابن حجر رحمه الله او نورو حضراتو "تكفي" په صورت كښې ددې جملې معنى داسې بيان كړې ده. «تكفي المرأة الصلاة الحاضرة وهي طاهرة ولا تحتاج إلى قضاء الفائتة في زمن الحيض؟» يعنى اوس به د طهردحالت مونځونه كافي شي اود حيض په حالت كښې دفوت شوې مونځونو د قضاء حاجت به پاتې نه شي؟ ددې معنى په اعتبارسره "تجزء"په معنى "تكفي" لوستل به صحيح شي او په دې صورت كښې به صلاتها د فاعل كيدو د وجې نه مرفوع شي ليكن مشهوره هم دغه ده چه دا لفظ "تجزي" دتاء فتحه زاء كسره سره اولوستلې شي. [2]

قوله:: أحرورية أنت؟ : الحروري:حروراء «د حاء فتحه راء ضمه سره اود واؤ ساكنه نه پس بيا راء ده» طرف ته منسوب دې. دا لفظ الف ممدوده سره اود الف ممدوده نه بغير دواړه شان لوستلې شوې دې. مگر زيات مشهور الف ممدوده سره دې. [3]

امام مبرد رحمه الله فرمائي چه حروراء طرف ته نسبت كولوسره حروراوي لوستل پكاردى اوهم دغه دهريوهغه لفظ دپاره قاعده ده دكوم په آخره كښې چه الف ممدوده وي ليكن ددې باوجود چه حروري ونيلې شوې دې نوهغه زوائد حذف كولو سره ونيلې شوى دى. [4]

حروراء دكوفې نه دوه ميله فاصله باندې واقع د يوكلې نوم دې. هم ددې كلى نه دټولو نه اول د خوارج فتنه رابنكاره شوې وه. هروي رحمه الله فرمائي چه خوارج هم دلته راغلې وو او اسيدل ئې شروع كړې وو. اوهغوى په كافي شميركښې وو. په دې وجه ددغه خارجيانوته ددې ځائې په نسبت سره حورى ونيلې كيدل. نو چونكه د حرورية نه مراد خوارج دى په دې وجه دحضرت عائشه رضي الله عنها د كلام معنى داشوه «أخارجة أنت؟»يعنى ولې ته خارجيه يئې؟ ځكه چه خوارج په حائضه باندې دهغه مونځونو قضاء هم واجب گرځوى كوم چه ددې نه په ايام حيض كښې فوت شوې وى اود خوارج دا مسئله د اجماع امت خلاف ده. [5]حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه د خوارج په شان عقيده لرونكې هرسړې حروري يادېږي

---

[1]) فتح الباري: ۴۲۲/۱ عمدة القاري: ۴۵/۳ شرح الكرماني: ۱۹۳/۳ منحة الباري: ۶۵۰/۱.

[2]) فتح الباري: ۴۲۲/۱ عمدة القاري: ۴۵/۳.

[3]) فتح الباري: ۴۲۱/۱ التوضيح: ۱۰۹/۵ شرح الكرماني: ۱۹۳/۳ منحة الباري: ۶۵۰/۱ عمدة القاري: ۴۶/۳.

[4]) فتح الباري: ۴۲۱/۱.

[5]) التوضيح: ۱۰۹/۵ شرح الكرماني: ۱۹۳/۳ فتح الباري: ۴۲۱/۱ عمدة القاري: ۴۶/۳ منحة الباري: ۶۵۰/۱ إرشاد الساري: ۳۵۹/۱.

خکه چه د خوارج فتنه چاچه دحضرت علی رضی الله عنهخلاف د بغاوت جهنډا اوچته کړه اول هم ددغه ښار حروراء نه اوچته شوې وه اوهم په دې نسبت سره دغه خلقو ته حروری هم ونیلی کیږی.[1]

د خوارجو ډیر لونی لونی فرقې دی اوټول په دې عقیده باندې متفق دی چه صرف اوصرف قرآنی احکام اخستل دی او احادیث وغیره مطلقاً نه اخستل. اودا خلق په حائضه باندې دمونځونو قضاء هم واجب ګرځوی خکه چه په دې باره کښې قرآن کریم خاموش دې. اودعدم قضاء حکم د احادیثو نه مستنبط دې اواحادیث داخلق د سر نه منی نه.[2]

او هم ددې وجې نه حضرت عائشه رضی الله عنها د استفهام انکاری په توګه سائله (حضرت معاذه) ته اوونیل ولې ته خارجیه یئې؟ خکه چه هم دغه هغه خلق کښې داهل حق نه جداشوی دی اود سنت مکمل مخالفت کوی. چونکه دحضرت معاذه بنت عبدالله د سوال کولوپه انداز کښې څه ناڅه انکار او په دې حکم باندې دحیرانتیابونې وو. په دې وجه حضرت عائشه رضی الله عنها په سختئی سره جواب ورکړو. خوچه کله حضرت معاذه بنت عبدالله تصریح اوکړه چه نه، نه زه د دغه ډله نه هیڅ کله نه یم اونه ما د څه عناد دوجې نه دا سوال کړې دې بلکه ماخو صرف دعلم دطلب په غرض سره ددې مسئلې تپوس کړې دې. لکه څنګه چه د صحیح مسلم د روایت په حواله اوس نیزدې تیر شو نو حضرت عائشه رضی الله عنهاددې خبرې نه پس پوهه شوه چه او واقعی دانبخه د دلیل طلبګاره ده. نو بیا هغې هم د دلیل په توګه د رسول الله صلی الله علیه وسلم عملی ژوند پیش کولوباندې اکتفا اوکړه اودڅه قسم علت نې هم بیان نه کړو.[3]

دحضرت عائشه رضی الله عنها په عدم قضاء صلوات باندې استدلال: د روایت نه معلومیږی چه حضرت عائشه رضی الله عنها په عدم قضاء صلوات باندې دحضورپاك دطرف نه د قضا حکم نه کیدو سره استدلال کړې دې اوهم په دغه استدلال باندې هغوی اکتفاکړې ده. علامه ابن دقیق رحمه الله فرمائی چه په دې استدلال کښې دوه احتمالات دی:

① رومبی احتمال دادې چه حضرت عائشه رضی الله عنها دعدم قضاء صلوات حکم ددې خبرې نه اخذ کړوچه ادا خو ساقط ده لهذا قضا به هم ساقط وی په دې شرط چه ددې په مقابله کښې څه معارض نه وی لکه چه د روژې ادا ساقط ده مګر قضا ساقط نه ده خکه چه د روژې په سلسله کښې د وجوب قضا حکم داحادیثو نه ثابت دې.

② دویم احتمال دادې چه پخپله ضرورت ددې خبرې تقاضا کوی چه ددې (مونځونود قضا) په سلسله کښې حکم موجود کیدل پکاردی خکه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مبارکه زمانه کښې به هم حیض عارضه پیښیده. خو چه کله نی ددې باره کښې څه حکم اونه فرمائیلو نودا په دې خبره باندې دال دې چه دمونځونو قضابه واجب نه وی. اوبیا دې خبرې ته نور تقویت په دې خبره ىسره هم ملاویږی چه دې سره متصل د روژو د قضا حکم ورکړې شوې دې. لکه څنګه چه عاصم عن معاذة طریق سره امام مسلم رحمه الله روایت کړې دې.[4] اودا دویم احتمال زیات بهتر دې.[5]

---

[1]) فتح الباری: ۴۲۱/۱.

[2]) التوضیح: ۱۱۰/۵ فتح الباری: ۴۲۱/۱عمدة القاری: ۴۴۶/۳.

[3]) حواله بالا.

[4]) صحیح الإمام مسلم کتاب الحیض باب وجوب قضاء الصوم علی الحائض دون صلاة. رقم الحدیث: ۷۶۳.

[5]) التوضیح: ۱۱۰/۵عمدة القاری: ۴۲۱/۱.

دحروریه تعارف: علامه عینی رحمه الله لیکلی دی چه دحروریه شپږ لونی لونی فرقې اوډلې دی. ① ازارقه ② صفریه ③ نجدات ④ عجارده ⑤ اباضیه ⑥ ثعالبه اوباقی ټول ددې څانګې دی. دې خلقو دحضرت علی رضی الله عنه خلاف بغاوت کړې وو. ددې ټول متفقه عقیده ده چه د حضرت علی رضی الله عنه اوحضرت عثمان رضی الله عنه د براءت اعلان اوکړنې اودا عقیده دهغه خلقو په نیز په هرې یوه نیکئی باندې مقدم ده اوددې عقیدې نه بغیردا خلق تروادونوپورې نه کوی اونه نې ورکوی. دې خلقو دحضرت علی رضی الله عنه خلاف د بغاوت جهنډا هغه وخت اوچت کړې وه کوم وخت چه حضرت علی رضی الله عنه ابوموسی اشعری رضی الله عنه او حرت عمرو بن العاص رضی الله عنه د خپل طرف نه حکم مقرر کړې وو خکه چه دغه خلق په دې فیصله باندې راضی نه وو اودې خلقو وئیل «شککت فی أمرالله وحکمت عدوك» اودغه شان دا جګړه اوږده شوه اوچه کله د هغوی شمیر اته زره ته اورسیدونودې خلقو بغاوت اوکړو. ددوی امیر ابن الکوا عبدالله وو. ددې په کتو سره اول حضرت علی رضی الله عنه حضرت ابن عباس رضی الله عنهما وراولیګلوچه داخلق پوهه کړی. ابن عباس رضی الله عنهما هغه خلقو له لاړو خبرې اترې نې ورسره اوکړې اود خوارج نه دوو زرو کسانو توبه ویستله او رجوع نې اوکړه. باقی چه کوم شپږ زره پاتې شوې وو نوبیا پخپله حضرت علی رضی الله عنه دهغوی طرف ته روان شو اوهغوی سره نې جنګ اوکړو.[1]

شراح لیکلی دی چه دحضرت عائشه رضی الله عنها کلام په استفهام انکاری باندې مبنی دې چه اې داخود خوارج طریقه ده اوډیره خرابه طریقه ده ولې ستاهم دغه طریقه ده؟[2]

"أحرورية؟" خبردې او "أنت" مبتداء دې چه مؤخر دې. شارحینولیکلی دی چه دلته دخبرمقدم کیدل اود مبتداء مؤخرکیدل دحصرد فائدې دپاره دی. یعنی مطلب دادې چه ته هم حروریه یئې؟ اوبعض حضراتودا لفظ منصوب هم روایت کړې دې اوپداسې صورت کښې په ترکیبی اعتبارسره به په ماقبل کښې ناصب مقدر وی او "أنت" به دتاکید دپاره وی اوتقدیری عبارت به داسې شی «کنت أو صرت حرورية أنت؟»[3]

قوله: : مع النبی صلی الله علیه وسلم: د حضورپاك دمعیت نه مراد عهدنبوی دې اومقصد داخودل دی چه حضورپاك زمونږ ددې حیض دحالت نه خبر هم وو او دغه شان دحیض په حالت کښې په ایام حیض زمونږ د مونځ نه کولونه هم خبر وو مګر د دې باوجود حضورپاك کله هم د دغه مونځونود قضا راوړلو حکم نه دې ورکړې. که چرې ددې مونځونو قضا واجب وه نو ضرور به حضورپاك حکم فرمائیلو.[4] خکه چه په ترك واجب باندې خاموشی او سکوت جائزنه دې.[5]

قوله: : فلا یأمرنا به: یعنی حضورپاك صلی الله علیه وسلم مونږ ته دمونځونود قضاحکم نه فرمائیلو بلکه حضورپاك به مونږ ته صرف د روژو د قضا راوړلو حکم راکولو.[6]

---

[1]) عمدة القاري: ٣/ ٤٤.

[2]) شرح الكرماني: ٣/ ١٩٣فتح الباري: ١/ ٤٢١عمدة القاري: ٣/ ٤٤٥ منحة الباري: ١/ ٦٥٠.

[3]) شرح الكرماني: ٣/ ١٩٣ عمدة القاري: ٣/ ٤٤٥.

[4]) شرح الكرماني: ٣/ ١٩٣ عمدة القاري: ٣/ ٤٤٦ إرشادالساري: ١/ ٣٥٩.

[5]) شرح الكرماني: ٣/ ١٩٣ إرشادالساري: ١/ ٣٥٩.

[6]) عمدة القاري: ٣/ ٤٤٦ منحة الباري: ١/ ٦٥٠إرشادالساري: ١/ ٣٥٩.

قوله: أوقالت فلا تفعله: او د شك دپاره دي. علامه کرماني رحمه الله فرمائي په ظاهره دا شك روايه حضرت معاذه بنت عبدالله طرف ته واقع شوې دې. [1]

داسماعيلي رحمه الله د روايت آخرى کلمات داسې دى: «فلم نکن نقضي ولم تؤمربه» حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه «فلم نكن نقضي» سره دعدم وجوب قضاء صلوات باندې استدلال «فلم نؤمربه» په مقابله کښې زيات واضح دې خکه چه «لم نؤمربه» يوعام دليل دې اودعام دليل نه استدلال کولو کښې مناقشه ممکن ده چه دعام دليل نه استدلال کولو باندې اکتفاکړې شوې ده په خلاف د«فلم نکن نقضي» خکه چه داجمله په دې امر کښې واضحه ده چه مونږ ښځو به دهغه مونځونو قضا نه کوله. [2]

علامه ابن بطال رحمه الله فرمائي چه "تجزي" د تقضي په معنی کښې دې اود قيامت والا ورځې ته يوم الجزاء هم په دې وجه وائي چه په هغه ورځ به خلقو ته د هغوى د اعمالو بدله ور کولې شي. [3]

شراح رحمهم الله فرمائي چه داحديث په دې مسئله کښې د اجماع امت بنياد اواصل دې چه حائضه ښځې به د ايام حيض فوت شوو مونځونو قضا نه کوى او په دې مسئله کښې د چا هم اختلاف نشته دې بغير د خوارج نه اوچونکه د خوارج په گمراه کيدو باندې دټولو اتفاق دې اوهغوى د مسلمانانو د جماعت نه خارج دى په دې وجه دهغوى د اختلاف څه حيثيت هم نشته دې. چنانچه معمر رحمه الله دامام زهري رحمه الله نه نقل کوى چه حائضه به د روژو قضا خوکوى ولې دمونځونو قضابه نه کوى. په دې باندې معمر رحمه الله د امام زهرى رحمه الله نه سوال اوکړو چه ددې دليل څه دې؟ نوامام زهرى رحمه الله جواب ورکړو چه ددې دليل اجماع امت دې خکه چه په هره مسئله کښې قوى سند ملاويدل ممکن نه دى. [4]

علامه نووى رحمه الله فرمائي: «أجمع المسلمون على أن الحائض والنفساء لا تجب عليهما الصلاة والصوم وعلىٰ أنه لا يجب عليهما قضاء الصلاة، وعلىٰ أنه عليهما قضاء الصوم» [5] نورفرمائي «أجمعت الأمة على أنه يحرم عليهما الصلاة فرضها ونفلها، وأجمعوا على أنه يسقط عنها فرض الصلاة، فلا تقضي إذا طهرت» او بياد ابوجعفر بن جرير امام ترمذى او ابن المنذر رحمه الله په حواله سره په عدم قضاء صلوات او قضاء صوم باندې اجماع نقل کړې ده. [6]

او علماء کرامو په دې دواړو کښې د فرق وجه دا بيان کړې ده چه مونځونه زيات هم وى اوهره ورځ مکرر هم وى خکه چه د مونځونو په قضا کولو کښې مشقت اوحرج دې. خو روژې په ټول کال کښې يو خل راخى په دې وجه ددې په قضا کولو کښې خاص مشقت نه وى. [7] بعض حضرات فرمائي چه اسلاف

---

[1] شرح الکرماني: ۱۹۳/۳ فتح الباري: ۴۲۱/۱ عمدة القاري: ۴۴۶/۳ منحة الباري: ۶۵۰/۱ إرشادالساري: ۳۵۹/۱.

[2] إرشادالساري: ۳۵۹/۱.

[3] فتح الباري: ۴۴۲/۱.

[4] شرح الکرماني: ۱۹۳/۳ عمدة القاري: ۴۴۶/۳.

[5] المجموع شرح المهذب: ۳۸۳/۲ عمدة القاري: ۴۴۶/۳.

[6] المجموع شرح المهذب: ۳۸۳/۲ والجامع الترمذي، کتاب الحيض باب ماجاء فى الحائض أنها لاتقضى الصلاة والإجماع لابى بکر محمدبن إبراهيم بن المنذر النيسابورى ص: ۳۹ مکتبة الفرقان، عجمان.

[7] شرح الکرماني: ۱۹۳/۳ عمدة القاري: ۴۴۶/۳ منحة الباري: ۶۵۰/۱.

په حائضه ښځوته داحکم ورکولو چه هغوی دې دهرمونځ په وخت په اودس کښې قبلې ته مخ کړې اود الله تعالى ذکر دې کوى اودا عمل دغه حضرات دمسلمانانو ښځو طريقه او د عمل طرز ښائى اوهم دغه د عقبه بن عامر او مکحول رحمه الله نه نقل دى. [۱] عبدالرزاق رحمه الله فرمائى چه ماته داخبره رارسيدلې ده چه حائضه ښځوته به حکم ورکولې شو چه هغه دې د هرمونځ په وخت په اودس کښې کيږى. [۲]

1

د حضر ت عطاء رحمه الله نه نقل دې چه ماته داسې هيڅ خبرنه دې رسيدلې مګر زما په نيزدا يوخوښ کړې شوې عمل دې. ليکن ابوعمر رحمه الله فرمائى چه حضرات فقهاء کرام داعمل مکروه ګڼړې اوهم دادغه خبره د سعيدبن عبدالعزيز رحمه الله نه هم نقل ده. او ابوقلابه رحمه الله وائى چه ددې سند هيڅ اصل ماته سره د لټون نه نه دې ملاؤشوې. البته د فقه حنفى کتاب منية المغني کښې ذکردى چه دحائضه دپاره مستحب دى چه هغه دې دهرمونځ په وخت کښې اودس کوى اود خپل کور په جومات کښې دې کينى او په څومره وخت کښې چه مونځ کولې شى هم دومره اندازه باندې دې دالله تعالى حمد اوثنا بيانوى، دې دپاره چه په داسې کولوسره دهغې د مونځ عادت باطل اوخراب نه شى. [۳]

صاحب د درايه فرمائى چه دحائضه دپاره په ايام حيض کښې دهرمونځ بدله کښې د هغې دپاره د هغې د ايام طهر د مونځونو ثواب ليکلې کيږى. [۴]

دحائضه متعلق يو سوال دا پيداکيږى چه آيا حائضه له د ترک صوم سره د قضاء صوم حکم ورکړې شوې دې يا داحکم خان له ورکړې شوې دې؟ نوجواب دادې چه د امر اول تعلق ترک صوم سره دې اود قضاء صوم حکم جدا ورکړې شوې دې. بعض حضر ات فرمائى چه د حائضه د طرف ته هم د روژې حکم متوجه کيږى مګر په داسې معنى کښې چه هغه به دا روستو کولوسره ساتى لکه چه دمحدث طرف ته د مونځ حکم متوجه کيږى خوچه ترکومې حدث موجوددې دهغه مونځ به نه صحيح کيږى. [۵] ليکن داخبره صحيح نه ده ځکه چه په ايام حيض کښې په ښځه باندې روژه ځکه واجب کيدې شى سره ددې چه په دغه ورځوکښې په حائضه باندې روژه ساتل حرام دى اوهغه هم دداسې سبب په وجه دکوم ختمول چه د ښځې د اختيارنه بهردى. دمحدث حدث خو يوداسې سبب دې دکوم ختمول چه د محدث په اختيارکښې دى. [۶]

دحديث ترجمة الباب سره مناسبت: ددې حديث ترجمة الباب سره مناسبت دحديث دټکړې «فلا يأمرنا به»، أي: لايأمرنا بقضاء الصلاة په واسطه سره دې او په دواړو کښې دعدم قضاء صلوات حکم ذکر دې. [۷]

۲۱ - باب: اَلنَّوْمِ مَعَ الْحَائِضِ وَهِيَ فِيْ ثِيَابِهَا

---

[۱] التوضيح: ۱۱۱/۵ عمدة القاري: ۴۴۶/۳.

[۲] مصنف عبدالرزاق كتاب الحيض باب وضوء الحائض عندوقت كل صلاة: ۳۱۹/۱رقم الحديث: ۱۲۲۲.

[۳] البحر الرائق: ۲۰۳/۲دارالمعرفة حاشية ابن عابدين، باب الحيض،مطلب: لوأفتى مفت بشيء من هذا الأقوال...... الخ: ۲۹۰/۱دارالفكر، عمدةالقاري: ۴۴۶/۳.

[۴] حواله بالا.

[۵] شرح الكرماني: ۱۹۳/۳ التوضيح: ۱۱۱/۵ عمدة القاري: ۴۴۶/۳ منحة الباري: ۶۵۰/۱

[۶] شرح الكرماني: ۱۹۳/۳ التوضيح:۱۱۱/۵ عمدة القاري: ۴۴۶/۳.

[۷] عمدة القاري: ۴۴۶/۳.

ماقبل سره ربط: ددې باب سابقه باب سره مناسبت دادې چه په دواړو ابواب حائضه سره متعلق په يو يوحكم باندې مشتمل دى. (١)

د ترجمة الباب مقصد: امام بخارى رحمه الله داحديث د باب من سمى النفاس حيضاً لاندې راوړې دې. اوس دلته ئې اعاده كوى او د دغه پورته عنوان باب: اَلنَّوْمِ مَعَ الْحَائِضِ وَهِيَ فِيْ ثِيَابِهَا ئې قائم كړو. اودبخارى رحمه الله مقصد داحكم مستنبط كول دى چه حائضه سره هم په يوه بستره كښې سملاستل جائزدى البته دا ضرورى دى چه هغې دې كپړې اغوستې وى. (٢)

شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمائى چه زما په نيز دامام بخارى رحمه الله مقصد په دې ترجمة الباب سره په هغه خبره باندې رد كول دى چه د امام ابوداؤد رحمه الله تخريج كړې شوې روايت سره متوهم اومترشح كيږى. دامام ابوداؤد رحمه الله تخريج كړې شوې روايت دادې: «عن عائشة أنها قالت: كنت إذا حضت نزلت عن المثال على الحصير، فلم نقرب رسول الله صلى الله عليه وسلم ولم ندن منه، حتى نطهر» (٣)

خكه چه د امام ابوداؤد رحمه الله دتخريج كړې شوى دې روايت نه معلوميږى چه دحيض په حالت كښې به ازواج مطهرات رسول الله صلى الله عليه وسلم ته نه نيزدې كيدې. حال دادې چه دا خبره د ډيرو صحيح رواياتو خلاف ده. په دې وجه په دې روايت تاويل كول ضرورى دى. چنانچه يو تاويل داكړې شوې دې چه دا روايت منسوخ دې. بل دا چه په دې روايت كښې د قرب نه مراد جماع ده او ښكاره خبره ده چه دجماع مراد كيدو په صورت كښې په احاديثو كښې تضاد نه پاتې كيږى. او دريم تاويل داكړې شوې دې چه داعدم دنو اوعدم قرب به د ازواج د طرف ه كيدلو، د حضورپاك د طرف نه به نه كيدلو، بلكه حضورپاك به ازواج رانيزدې كولې لكه چه په ډيرو صحيح رواياتو كښې ذكر دى او په داسې موقعه باندې د ازواج د طرف نه عدم دنو او عدم قرب خكه بعيدنه دې چه په داسې حالت كښې د ښځو مزاج خرابيږى اوخاوندته ورنيزدې كيدو ته ئې زړه نه كيږى. (٤)

ابن رسلان رحمه الله فرمائى چه د سنن ابى داؤد روايت د ابن عباس رضى الله عنهما او ابوعبيدسليمان رحمه الله مستدل دې (خكه چه ددې حضراتو په نيز حائضه سره په هيڅ توګه هم مباشرت جائزنه دې) لكه څنګه چه امام نووى رحمه الله حكايت كړې دې مګر دا قول شاذدې. (٥)

شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمائى چه د حائضه سره مباشرت په دريو طريقو باندې دې يا ددې درې صورتونه دى. هم ددې نه يوصورت دادې چه مباشرت د نامه نه پورته اود زنګونونه ښكته دبدن حصه كښې په لاس يا ذكر وغيره په ذريعه وى اودا صورت په اجماع سره جائز دې. البته علامه عينى رحمه الله فرمائى چه د ابوعبيدسليمان رحمه الله وغيره په نيز دا صورت هم ناجائز دې مګر داقول شاذ اومنكردې او احاديث صحيحه صريحه «في مباشرت النبى صلى الله عليه وسلم فوق الإزار» دوجې نه مردود دې. (٦)

---

(١) عمدة القارى:٣/٤٤٧.

(٢) فتح البارى لابن رجب: ٢/١٣٦عمدة القارى: ٣/١٤٧.

(٣) سنن أبى داؤد كتاب الحيض باب فى الرجل يصيب منها مادون الجماع رقم الحديث:٢٧١.

(٤) الكنز المتوارى: ٣/٢٨٧تعليقات على بذل المجهود: ٢/٢٩٢.

(٥) الكنز المتوارى: ٣/٢٨٧تعليقات على بذل المجهود: ٢/٢٩٢.

(٦) أوجز المسالك: ١/٥٨٠ الكنز المتوارى:٣/٢٨٧.

الحديث الأول

[۳۲۸]- حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ حَفْصٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أَبِي سَلَمَةَ، حَدَّثَتْهُ أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ، قَالَتْ: حِضْتُ وَأَنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الخَمِيلَةِ، فَانْسَلَلْتُ فَخَرَجْتُ مِنْهَا، فَأَخَذْتُ ثِيَابَ حِيضَتِي فَلَبِسْتُهَا، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَنُفِسْتِ» قُلْتُ: نَعَمْ، فَدَعَانِي، فَأَدْخَلَنِي مَعَهُ فِي الخَمِيلَةِ قَالَتْ: وَحَدَّثَتْنِي أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَانَ يُقَبِّلُهَا وَهُوَ صَائِمٌ» «وَكُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ مِنَ الجَنَابَةِ»(١)-[ر ۲۹۴]

ترجمه: دحضرت ام سلمه رضي الله عنها نه روايت دې چه زه رسول الله ﷺ سره په څادر كښې ملاسته وم چه په ماحيض راغلو. په دې وجه زه په مزه يا غلې غوندې د څادر نه اووتلم او خپلې دحيض كپړې مې واغوستې. نوما نه حضورپاك تپوس اوكړو آيا په تاحيض راغلې دې؟ نوما عرض اوكړو اوجي! بيا حضورپاك زه راؤغوښتم او خپل خان سره نې په څادر كښې پټه كړم. د ام سلمه رضي الله عنها داهم بيان دې چه نبي كريم ﷺ به د روژې په حالت كښې هم ښكلول كول اوما او حضورپاك به هم په يولوښي د جنابت غسل كولو.

تراجم رجال

سعدبن حفص: دا سعد بن حفص الطلحي رحمه الله دې. ددوى كنيت ابومحمد دې. جمال الدين مزي رحمه الله ددوى صرف د شيبان بن عبدالرحمن رحمه الله نه روايت كول لكلي دى.(٢) د دوى احوال كتاب الوضوء باب من لم ير الوضوء إلا من المخرجين من القبل والدبر لاندې تيرشوى دى.

شيبان: دا شيبان بن عبدالرحمن تيمي نحوي بصري مؤدب رحمه الله دې ددوى كنيت ابومعاويه دې. ددوى حالات كتاب العلم باب كتابة العلم لاندې تيرشوى دى.(٣)

يحيى: دا مشهور امام يحيى بن ابى اكثيرطاني يمامي رحمه الله دې. ددوى كنيت ابومعاويه دې ددوى حالات كتاب العلم باب كتابة العلم لاندې تيرشوى دى.(٤)

أبوسلمة: دادحضرت عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه خوئى دمدينې منورې د فقهاء سبعه نه يوفقيه او مشهور تابعي دې.(٥)امام مالك رحمه الله فرمائي چه ددوى هم داكنيت ددوى نوم دې.(٦) خو بعض حضراتو ددوى نوم عبدالله خودلې دې او څه نورو حضراتو ددوى نوم اسماعيل خودلې دې. (٧)امام نووى رحمه الله

---

(١) قوله: أم سلمة: الحديث، مرتخريجه فى كتاب الحيض فى باب من سمى النفاس حيضاً رقم الحديث: ٢٩٨.

(٢) تهذيب الكمال: ٢٦٠/١٠.

(٣) كشف البارى: ٢٦٣/٢.

(٤) كشف البارى: ٢٦٧/٤.

(٥) تهذيب الأسماء واللغات: ٢٤٠/٢.

(٦) تذكرة الحفاظ: ٦٣/١ تهذيب الكمال: ٣٣/٣٧٥.

(٧) تهذيب الكمال: ٣٧١/٣٣سير أعلام النبلاء: ٢٨٧/٤.

فرمائی ((والصحيح المشهور هوالأول)) (١) ددوی حالات كتاب الإيمان باب صوم رمضان احتساباً من الإيمان لاندې تیر شوی دی. (٢)

زينب بنت أبي سلمة: داد حضورپاك ﷺ ربيبه حضرت ام سلمه رضي الله عنها لور زينب بنت ابی سلمه عبدالله بن عبدالاسد بن هلال مخزومیه قرشیه رضي الله عنها ده. ددې نوم بره وو حضورپاك په زینب باندې بدل کړو. (٣) ددوی حالات كتاب العلم باب الحياء في العلم لاندې تیرشوی دی. (٤)

أم سلمة: دا ام المؤمنین ام سلمه هندبنت ابی امیه رضي الله عنها ده. (٥) ددوی حالاتِ كتاب العلم باب العلم والعظة بالليل لاندې تیرشوی دی. واضحه دې وی چه په سندکښې دوه ابوسلمه دی اول ذکرشوې ابوسلمه تابعی دې اودویم ذکرشوې ابوسلمه صحابی رسول ﷺ اود حضرت ام المؤمنین ام سلمه رضي الله عنها رومبی خاوند اودحضرت زینب بنت ام سلمه رضي الله عنها پلاردې. (٦)

شرح حديث

ددې باب لاندې چه امام بخاری رحمه الله کوم حدیث راوړې دې هغه په دریو احکامو باندې مشتمل دې کوم چه دادی: ① حائضه سره د سملاستو او اوده کیدو جواز. ② د روژې په حالت کښې د بی بی بنکلولوجواز. ③ د خاوند اوبنځې په یولوښی سره غسل کولو جواز.
ددې پورته ذکرشوو احکامو نه دړومبی حکم سره متعلق ټول ابحاث باب من سمى النفاس حيضاً لاندې تیرشوی دی.

قوله:: خملية: دلته په روایت کښې د خملية لفظ راغلې دې خو باب من سمى النفاس حيضاً کښې هم په دې روایت کښې خميصة لفظ راغلې وو. خميصة نقش والاخادر ته وائی اوخملة جالیدار څادر ته وائی اوس په دواړو کښې صحیح کوم یودې؟ علامه کرمانی رحمه الله وائی چه په دواړو کښې هیڅ منافات او تضاد نشته دې. خملة په نسبت د خميصة زیات اعم دې لهذا عین ممکن دی چه هغه څادر هم دواړه شان وی یعنی جالیدار هم وی اومنقش هم. (٧)

قوله:: معه: معه ظرف حال واقع دې او په داسې صورت کښې به معنی داسې شی پس زه حضورپاك په څادرکښې کړم حال دادې چه زه د حضورپاك په معیت کښې ووم یا ماته د حضورپاك معیت حاصل وو. (٨) په روایت کښې خملة دوه ځل راغلې دې اود دویم ځل نه هم عین اول مراد دې یعنی په شروع کښې چه هغه رضي الله عنها وه واپس راتلوسره حضورپاك هغه رضي الله عنها هم په هغه څادرکښې کړې وه ځکه چه

---

(١) تهذيب الأسماء واللغات: ٢/ ٢٤٠.
(٢) كشف الباري: ٢/٣٢٣.
(٣) تهذيب الكمال: ٣٥/١٨٥ معرفة الصحابة لأبي نعيم: ٥/٢٣٩ رقم الترجمة: ٣٨٨٤.
(٤) كشف الباري: ٤/٦١٠.
(٥) كشف الباي: ٤/٣٩٣.
(٦) شرح الكرماني: ٣/١٩٤ عمدة القاري: ٣/٤٤٧.
(٧) شرح الكرماني: ٣/١٩٤.
(٨) حواله بالا.

معرفه كله معرفه راواپس كړي شي نود ثاني معرفه نه مراد عين هم هغه اول وي.[۱] اوكوم لفظ خميلة چه اول ذكرشوي په هغي كښې موجود الف لام كښې دوه احتمالات دي. الف لام دعهد ذهني هم كيدې شي او دجنس دپاره هم كيدې شي.[۲]

قوله::قالت: شراح كرامو ليكلي دي چه د قالت فاعل حضرت زينب بنت ابوسلمه رضي الله عنها ده او د ظاهري الفاظونه سره ددې چه دا معلوميږي چه داتعليق دې مگر سياق كلام دې طرف ته مشير دې چه دادسندمذكورلاندې داخل دې اومعلق روايت نه دې.[۳]

قوله::وحدثتني: ددې جملې معطوف عليه مقدر دې كوم چه د قالت قول دپاره مقوله جوړيږي او تقديري عبارت ئې داسې دې «قالت(زينب): هذاالقول وحدثتني أم سلمة».[۴]

قوله::وكنت: علامه كرماني رحمه الله فرماني چه د كنت عطف په قالت باندې كول صحيح نه دي. (خكه چه قالت ضمير زينب بنت ابى سلمه رضي الله عنها طرف ته راجع دې او په كنت كښې داسې هيڅ مرجع نشته لهذا دعطف كولو په صورت كښې به په معنى كښې خرابي لازم راځي) اونه ددې عطف په حدثتني باندې كول صحيح دي (خكه چه په دې صورت كښې به هم معنوي خرابي لازمي راځي). هغه فرماني چه زما په نيز ددې عطف "أن النبي" باندې دې چه دحدثتني دپاره مفعول به واقع كيږي اوداسې هيڅ قسم خرابي نه لازمي كيږي[۵]خو علامه عيني رحمه الله فرماني د كنت عطف په حدثتني باندې په تقدير قالت دې اوخنگه چه حدثتني مقوله جوړيږي دقالت دپاره هم دغه شان داجمله هم د قالت دپاره مقوله جوړيږي اوتقديري عبارت به ئې داسې شي «قالت (زينب): وحدثتني (أم سلمة) وقالت (أم سلمة): كنت أغتسل».[۶]

قوله::أغتسل أنا والنبي: دلته د أغتسل نه پس د ضمير منفصل اظهاركړې شوې دې دې دپاره چه پدې دلفظ "النبي" عطف صحيح وي. نور "النبي" بربناء مفعول معه منصوب لوستل هم صحيح دي.[۷]

قوله::من إناء واحد من الجنابة: دمن ابتدائيه تعلق په دواړو مقاماتوكښې أغتسل سره دې په دې باندې دې دا اشكال نه وي چه د دوو كلمات ابتدائيه تعلق يوفعل سره څنگه ممكن دې؟ څكه چه ددوو ابتدائيه كلماتو تعلق يوفعل سره هغه وخت ممتنع وي كله چه دواړه د يوجنس نه وي. لكه د دوو خايونونه ابتدا كول اوداسې وينا كول «خرجت من البصرة من الكوفة» يا د دوو زمانونه ابتداكول او داسې ونيل «ما رأيت زيداً من شهر من سنة» نودا ونيل جائزنه دي خكه چه جنس يودې. خوكه چرته جنس

[۱]) شرح الكرماني: ۱۹٤/۳عمدة القاري: ٤٤٧/۳.
[۲]) شرح الكرماني: ۱۹٤/۳.
[۳]) شرح الكرماني: ۱۹٤/۳عمدة القاري: ٤٤٧/۳.
[۴]) شرح الكرماني: ۱۹٤/۳عمدة القاري: ٤٤٧/۳.
[۵]) شرح الكرماني: ۱۹٤/۳فتح الباري: ٤۲۱/۱.
[۶]) عمدة القاري: ٤٤٧/۳.
[۷]) شرح الكرماني: ۱۹٤/۳عمدة القاري: ٤٤٧/۳.

يو نه وى نوددوو كلمات ابتدائيه هم يوفعل سره تعلق كيدې شى لكه چه «من إناء واحد من الجنابة» كښې چه دي. د اول تعلق عين سره اوددويم تعلق معنى «جنابت» سره دې. (١)

علامه زكريا انصارى رحمه الله فرمائى چه ددواړو كلمه د "من" تعلق أغتسل سره دې رومبى كلمه "من" ابتدائيه ده اودويمه كلمه د "من" تعليليه ده. (٢) اوبيائى دويم احتمال هم ذكر كړو په كوم كښې چه "من" دواړو خايونو كښې ابتدائيه ګرځولې شوې دې. (٣)

قوله: كان يقبلها وهو صائم:

دروژې په حالت كښې د بى بى دښكلولو حكم اود فقهاؤ اختلاف: ابن المنذر رحمه الله فرمائى چه د فقهاؤ په دې مسئله كښې اختلاف دې چه په روژه كښې د بى بى ښكلول څنګه دى؟ بعض ددې رخصت وركړې او هم دغه خبره حضرت عمر، حضرت ابوهريره، حضرت ابن عباس اوحضرت عائشه صديقه رضي الله عنهم نه نقل ده. (٤) اود تابعين نه حضرت عطاء، امام شعبى اوامام حسن رحمهم الله هم دغه مذهب دې (٥). اوهم داد امام احمد رحمه الله او امام اسحاق رحمه الله هم قول دې. قاضى عياض رحمه الله فرمائى چه صحابه كرام رضي الله عنهم او تابعين رحمهم الله يولوئى جماعت د خاونددپاره د روژې په حالت كښې ښځه ښكلول مباح ګرځولې دى (٦) اود سعد بن ابى وقاص رضي الله عنه هم دغه مذهب وو (٧) ابن ابى شيبه رحمه الله دا مباح ګرځونكو كښې حضرت على حضرت عكرمه حضرت ابوسلمه بن عبدالرحمن اومسروق بن الاجدع رحمهم الله نومونو اضافه هم كړې ده. (٨)

د امام شافعى رحمه الله مذهب: علامه نووى رحمه الله د امام شافعى رحمه الله مذهب نقل كولوسره فرمائى چه كه روژه دار ته د خپل شهوت د راپڅيدو انديښنه نه وى نودهغه دپاره سره ددې چه خپله ښځه ښكلول حرام نه دى ليكن اولى اوبهتر هم دغه دى چه په روژه كښې دې ښكلول نه كوى البته د ښكلولو په صورت كښې به داسې هم نه شى وئيلې چه دا فعل مكره دې څكه چه پخپله دحضورپاك نه دخپلو بيبيانو ښكلول د روژې په حالت كښې ثابت دى. اوباوجود رسول اكرم صلى الله عليه وسلم ددې فعل د ثبوت دې ته

---

(١) شرح الكرماني: ١٩٤/٣عمدة القاري: ٤٤٧/٣أرشاد الساري: ٣٥٩/٤منحة الباري: ٦٥٢/١

(٢) منحة الباري: ٦٥٢/١-٦٥١

(٣) منحة الباري: ٦٥٢/١

(٤) رواه عن عمر مالك فى المؤطا ص: ١٤٨وعبدالرزاق فى المصنف: ١٨٥/٤(٧٤٢٠) وابن أبى شيبة:٢٤٢/٦ (٩٥٠٠) ورواه عن أبى هريرة مالك فى المؤطا:ص: ١٤٨ وعبدالرزاق فى المصنف: ١٨٦/٤-١٨٥(٧٤٢٢-٧٤٢١) وابن أبى شيبة: ٢٣٩/٦ (٩٤٩٠) ورواه عن ابن عباس، عبدالرزاق: ١٨٥/٤-١٨٤(٧٤١٣، ٧٤١٦) وابن أبى شيبة:٢٤٩/٦ (٩٤٩٣-٩٤٩٢) ورواه عن عائشة مالك فى المؤطا ص: ١٤٨وعبدالرزاق: ١٨٣/٤ (٧٤١١) والطحاوى فى شرح م عانى الأثار: ٩٣/٢والتوضيح لابن ملقن:١٨٨/١٣.

(٥) رواه ابن أبى شيبة عن عكرمة والشعبى:٢٤٠/٦ (٩٤٩٤)التوضيح: ١٨٨/١٣

(٦) إكمال المعلم: ٤٣/٤.

(٧) رواه عنه مالك فى المؤطا ص: ١٤٨ وابن أبى شيبة:٢٣٨/٦ (٩٤٨٦)والتوضيح لابن ملقن:١٨٨/١٣.

(٨) المصنف لابن أبى شيبة: ٢٤٢/٦-٢٣٨(٩٤٨٤، ٩٤٨٥، ٩٥٠١).

د خلاف اولى ونيلو وجه داده چه حضورپاك ددې خبرې نه مامون وو چه د حدنه به ئې تجاوز كولو خود حضورپاك نه علاوه خلقو په حق كښې د تجاوز كولو خطره او انديښنه شته. په دې وجه داخلاف اولى ګرځولې شوى دى. اوكه چرته روژه دار ته دخپل شهوت د راؤچتيدو انديښنه وى نو په داسې صورت كښې د شوافع په نيزد بى بى ښكلول حرام دى.(۱)

دابن قدامه رحمه الله كلام: ابن قدامه رحمه الله فرمائى چه ښكلونكې د دريو حالونه خالى نه دې: ① ښكلول ئې اوكړه اوانزال نه شو نو روژه به ئې نه فاسد كيږى او په دې كښې د چا اختلاف نشته دې. ځكه چه د حضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت دې چه حضورپاك به د روژې په حالت كښې ښكلول كول اود حضورپاك په خپل ځان باندې د تولو نه زياته قابولرونكې وو.(۲) اوهم دغه شان د حضرت عمر رضي الله عنه نه روايت دې يوه ورځ ما د روژې په حالت كښې ښكلول اوكړه نود حضورپاك په خدمت كښې حاضرشوم عرض مې اوكړو. نن زما نه ډيره لويه ګناه شوې اوهغه دا چه ما د روژې په حالت كښې ښكلول كړې دى. نوحضورپاك اومانيل: «أرأيت لو تمضمضت من إناء وأنت صائم» آيا ستا په دې باره كښې څه خيال دې چه كه ته چرې د روژې په حالت د يولوښى نه په خله كښې اوبه واچوې؟ ما جواب وركړو «لابأس به» يعنى په دې كښې هيڅ حرج نشته. نو په دې باندې حضورپاك اوفرمائيل «فمه» يعنى بياخود روژې په حالت كښې ښكلول هم دغه شان دى.(۳)

په دې روايت كښې ښكلول خله كښې اوبواچولوسره تشبيه وركړې شوې ده لكه څنګه چه په غله كښې اوبه اچولوسره دحلق نه ښكته تللو انديښنه ده هم دغه شان په ښكلولوكښې هم د شهوت انديښنه ده. خو چه څنګه په خله كښې اوبو اچولوسره دحلق نه نه تيريږى نو روژه نه فاسد كيږى هم دغه شان په ښكلولو كښې كه چرې دمنى خروج نه وى نو روژه نه فاسد كيږى ګنى روژه به فاسدشى.

② چه ښكلول ئې اوكړه او انزال شو نوبغيرد څه اختلاف نه به روژه سد شى.

③ دريم صورت دادې چه په ښكلولوسره مذى خارج شى نو په دې صورت كښې به زمونږ دحنابله او مالكيه په نيز روژه فاسديږى خودامام ابوحنيفه رحمه الله اوامام شافعى رحمه الله په نيز روژه نه فاسديږى او هم داد امام حسن رحمه الله امام شعبى رحمه الله او امام ازاعى رحمه الله مذهب دې.(۴)

ددې دريوارو صورتونو دذكركولونه پس فرمائى كه روژه دار د شهوت والاد اودهغه غالب ګمان داوى چه ښكلول ئې اوكړه نو انزال به شى نودهغه دپاره ښكلول حلال نه دى بلكه حرام دى ځكه چه داسې ښكلول د روژې دپاره مفسد دى. او كه چرې هغه د شهوت والاخودې مګر غالب ګمان ئې دا نه دې چه منى به ترې اوځى نو ښكلول مكروه دى ځكه چه خطره ده چه روژه ئې فاسدشى. چنانچه

---

(۱) شرح للنووى على صحيح مسلم كتاب الصيام باب بين أن القبلة فى الصوم: ۲۱۵/۷دار إحياء التراث العربى. الحاوى فى فقه الإمام الشافعى كتاب الصوم باب النية فى الصوم: ۴۳۹/۳-۴۳۸دارالكتب العلمية.

(۲) رواه الإمام البخارى فى الصوم باب المباشرة للصائم رقم الحديث: ۱۹۲۷ومسلم فى الصيام باب بيان أن القبلة فى الصوم رقم الحديث: ۲۵۷۳......۲۵۷۹.

(۳) سنن أبى داؤد كتاب الصوم باب القبلة للصائم رقم الحديث: ۲۳۸۵.

(۴) المغنى لابن قدامة: ۳۶۱/٤-۳۶۰.

دحضرت عمر رضي الله عنه نه روايت دې چه ما رسول الله ﷺ په خوب کښې اوليدلو نو حضورپاك زما نه ډډه اوکړه. ما تپوس اوکړو چه داسې ولې اوشو؟ نوحضورپاك اوفرمائيل: «إنك تقبل وأنت صائم»(۱)
البته ښکلولو ته حرام هم نه شي وئيلې خکه چه په روايت کښې راځي. يوصحابي خپله بي بي ښکل کړه او بيائې خپله بي بي رسول الله ﷺ له اوليګله چه ددې مسئلې د حکم تپوس اوکړه راشه. هغه ښځه راغله نو حضورپاك اوفرمائيل چه هغه (حضورپاك) هم دخپلو بيبيانونه د روژې په حالت کښې کله کله خله اخلي. بياچه کله هغه ښځې د رسول الله ﷺ ددې ارشاد خپل خاوند ته خبر ورکړو نوهغه اونه منل چه حضورپاك زمونږ په شان نه دې. دهغوی دپاره خو دهغوی وړاندې او روستو ټول ګناهونه معاف کړې شوی دی. چنانچه هغه خپله بي بي واپس وراوليګله. ښځه راغله او نبي ﷺ ته ئې دخپل خاوند د کلام خبر ورکړو نو حضورپاك اوفرمائيل: «إني لأخشاكم الله، أعلمكم بما أتقى»(۲)
دامام نووي رحمه الله اوعلامه ابن قدامه رحمه الله د کلام حاصل دا راوځي چه دامام شافعي رحمه الله امام ابوحنيفه رحمه الله او امام احمدبن حنبل رحمه الله په نيز که روژه دارته دخپل شهوت نه راوچتيدو تسلی وی نودهغه دپاره ښکلول جائز دی سره ددې چه خلاف اولی دی اوکه چرې د شهوت د راوچتيدو خطره وی اود شهوت دغالب راتلو ويره يوی نو په داسې صورت کښې خله اخستل حرام دی. البته که خله نې واخسته او مذي ترې لاړه نوبيا د امام ابوحنيفه رحمه الله او امام شافعي رحمه الله مذهب جداجدا دې اود امام احمد بن حنبل رحمه الله مذهب جدادې. د احناف او شوافع په نيز به روژه نه فاسديږي اود امام احمدبن حنبل رحمه الله په نيز به روژه فاسديږي. لهذا د شيخ فاني دپاره اوداسې سړي دپاره ۀ چه دهغه شهوت په خله اخستوسره په حرکت کښې نه راځي. د روژې په حالت کښې دخپلې بي بي نه خله اخستل جائز اوغيرمکروه دی. اود خوان سړي دپاره مکروه دی خکه چه د خوان سړي د شهوت راوچتيدلو قوی انديښنه ده. چنانچه دحضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې چه حضورپاك د بوډا سړي دپاره ددې اجازت ورکړې اوخوان ئې منع کړې دې. او علت ئې دا بيان کړې دې چه بوډا په خپل نفس باندې زيات قابولرونکې دې.(۳) دغه شان دعبدالله بنت عمرو بن العاص، حضرت ابوايوب انصاری او ابن عباس رضي الله عنهم نه هم روايت نقل دې.(۴)
دامام مالک رحمه الله مذهب: امام مالك رحمه الله په روژه کښې د بي بي نه خله اخستل على الاطلاق مکروه ګرخولی دی.(۵)
دعلامه عيني رحمه الله تحقيق: علامه عيني رحمه الله په دې مسئله کښې د علماؤ اوفقهاؤ اختلاف په څلور مذاهب باندې تقسيم کړې دې:

---

(۱) أخرجه البيهقي في كتاب الصيام باب كراهية القبلة لمن حركت شهوته، وابن أبي شيبة، كتاب الصيام، باب من كره القبلة للصائم ولم يرخص فيها، رقم الحديث: ۹۵۰۲.
(۲) ورواه الإمام المسلم بمعناه في الصيام باب بيان أن القبلة في الصوم رقم الحديث: ۲۵۸۸وأخرجه الإمام مالك (برواية محمدبن الحسن) في الصيام باب القبلة للصائم رقم الحديث: ۳۵۱ دارالقلم، المغني لابن قدامة: ۳۶۱/۴.
(۳) سنن أبي داؤد كتاب الصيام باب كراهيته للشاب رقم الحديث: ۲۳۸۷.
(۴) المدونة الكبرى كتاب الصيام باب في القبلة والمباشرة..... الخ: ۲۶۸/۱دراالكتب العلمية.
(۵) المغني لابن قدامة: ۳۶۱/۴التوضيح: ۱۸۹/۱۳شرح النووي: ۲۱۵/۷دارإحياء التراث العربي.

① رومبې مذهب دادې چه د روژې په حالت کښې ښځه ښکلول اودهغې نه خله اخستل مطلقًا جائزدی او هم دغه د حضرت عمر، سعد بن ابی وقاص، حضرت ابوهريره او حضرت عائشه رضي الله عنهم مذهب دې اود تابعينونه حضرت عطاء، امام شعبی او حسن بصری رحمهم الله دا قول اختيار کړې دې. او هم دغه دامام احمد، امام اسحاق، امام داؤد او علامه ابن عبدالبر رحمهم الله هم مسلك دې.

② دويم مذهب دادې چه د روژې په حالت کښې ښځه ښکلول مطلقًا مکروه دی اوهم دغه دحضرت عبدالله بن مسعود او ابن عمر رضي الله عنهم مذهب دې.

③ دريم مذهب دادې چه په روژه کښې ښځه ښکلولوکښې بوډا اوځوان کښې فرق دې. د بوډا دپاره ښکلول جائز او د ځوان د پاره ناجائز دی. د چا د شهوت راؤچتيدو چه خطره وی دهغه دپاره ناجائز دې اود چا د شهوت چه د راؤچتيدو خطره نه وی د هغه دپاره جائز دی. هم دا دحضرت ابن عباس رضي الله عنهما مذهب دې. دغه شان دامام ابوحنيفه رحمه الله اود هغه د اصحاب او سفيان ثوری اوامام شافعی رحمهم الله هم دغه مذهب دې.

④ څلورم مذهب دددې چه د فرضی اونفلی روژوپه اعتبار سره فرق دې. فرض روژو کښې مطلقاً مکروه دی او نفلی روژو کښې جائزدی اودا د امام مالك رحمه الله مذهب دې.[1] حضرت ابن مسعود رضي الله عنه فرمائی چه که په روژه کښې نی خله واخسته نودهغه ورځې د روژې قضابه کوی لکه دهغه په نيز روژه فاسدیږی. امام ثوری رحمه الله فرمائی «هذالانؤخذبه» يعنې د ابن مسعود رضي الله عنه قول نه شی اختيارولې.[2] امام طحاوی رحمه الله فرمائی چه ترکومې د ابن مسعود رضي الله عنه دقضاکولو حکم نقل دې نوبل طرف ته هم دهغوی نه ددې خلاف هم نقل دی. حضرت جابر رضي الله عنه د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه نه روايت کوی چه هغه به د روژې په حالت کښې خپلې بی بی سره مباشرت (ښکلول رابنکلول) کولو. بل د سعيد بن المسيب رحمه الله نه هم نقض صوم نقل دې ليکن ښکاره خبره ده چه د سعيدبن المسيب رحمه الله د قول په مقابله کښې د حضورپاك روايت چه، حضورپاك به د روژې په حالت کښې ښکلول کول. اولی او افضل دې.[3]

قوله: وكنت أغتسل أنا والنبي صلى الله عليه وسلم من إناء واحد من الجنابة: دحديث دا الفاظ دکتاب الغسل لاندې تيرشوی دی اودې سره متعلق ټول مباحث هم هلته دی. باب الغسل الرجل مع امرأته لاندې تيرشوی دی.

د حديث ترجمة الباب سره مناسبت: دحديث ترجمة الباب سره مناسبت په حديث کښې ذکرکړې شوی رومبې حکم سره دې چه په دواړو کښې حائضه سره د اوده کيدو او سملاستو جواز بيان کړې شوې دې.[4]

۲۲ - باب: مَنْ أَخَذَ ثِيَابَ الْحَيْضِ سِوَى ثِيَابِ الطُّهْرِ.

[1] البنايه شرح الهداية كتاب الصوم باب مالا يفطر الصائم حكم التقبيل والمباشرة للصائم: ٤٥/٤-٤٤.
[2] لمصنف العبدالرزاق كتاب الصيام باب القبلة للصائم: ١٨٦/٤رقم الحديث:٧٤٢٦ التوضيح: ١٨٩/١٣، ١٨٦/٤.
[3] شرح معاني الآثار كتاب الصيام باب القبلة للصائم: ٩٠/٢-٨٨عالم الكتب. التوضيح: ١٨٩/١٣.
[4] عمدة القاري: ٤٤٧/٣.

ماقبل سره ربط: په دواړوابواب کښې مناسبت هم په دې سره واضح دې چه په دواړو کښې هم يو حديث ذکر دې. [1]

د ترجمة الباب مقصد: دامام بخاری رحمه الله مقصد په دې ترجمة الباب سره د ښځې دپاره په ايام حيض کښې جداکپړې ساتلو د جواز بيانول دې. [2] ليکن شاه ولی الله رحمه الله فرمانی چه دښځې دپاره په ايام حيض کښې جدا کپړې ساتلو جواز باندې دحديث باب نه استدلال په دې خبره باندې موقوف دې چه په حديث کښې ذکر شوې دحضرت ام سلمه رضي الله عنها قول: «**فأخذت ثياب حيضتي**» نه مراد هغه کپړې وی کومې چه انسان د لباس په توګه اغوندی ځکه چه «**ثياب حيضتي**»کښې يوبل احتمال هم دې اوهغه دادې چه «**ثياب حيضتي**» نه مراد هغه مالوچ وی کوم چه حائضه د حيض په شروع کښې فرج کښې ايږدی. [3]

د شيخ الحديث زکريا رحمه الله رائې: شيخ الحديث زکريارحمه الله فرمائی چه زما په نيز ددې ترجمة الباب نه د امام بخاری رحمه الله مقصد يووهم لرې کول دی. کوم چه «**باب هل تصلي المرأة في ثوب حاضت فيه**» لاندې ذکرکړې شوې حديث د حضرت عائشه رضي الله عنها الفاظ «**ماكان لإحدانا إلا ثوب واحد**» نه پيدا کيږی چه کيدې شی د ايام حيض دپاره جدا کپړې ساتل په اسراف کښې داخل دی. نو دا وهم ئې په ترجمة الباب سره ختم کړو چه دايام حيض دپاره دجدا کپړو بندوبست کول په اسراف کښې داخل نه دی بلکه پخپله دحضورپاک په ژوند مبارک کښې دحضورپاک ازواج مطهرات نه داعمل ثابت دې. [4]

د کشميهنی رحمه الله په روايت کښې دأخذ په ځائې باندې أعد الفاظ دی. [5]

الحديث الأول

[٣١٧] - حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، قَالَتْ: بَيْنَا أَنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُضْطَجِعَةً فِي خَمِيلَةٍ حِضْتُ، فَانْسَلَلْتُ، فَأَخَذْتُ ثِيَابَ حِيضَتِي، فَقَالَ: «أَنُفِسْتِ»، فَقُلْتُ: نَعَمْ فَدَعَانِي، فَاضْطَجَعْتُ مَعَهُ فِي الْخَمِيلَةِ" [6]-[ر ٢٩٤]

ترجمه: دحضرت ام سلمه رضي الله عنها نه روايت دې چه په هغه دوران چه زه حضورپاک سره په څادرکښې ملاسته ووم په ما حيض شروع شو. زه په مزه شان پاسيدم اود حيض کپړې مې واخستې. حضورپاک اوفرمائيل چه آيا په تا حيض شروع شوې دې؟ نوما عرض اوکړو اوجی! بيا حضورپاک زه راوغوښتم او حضورپاک سره په څادر کښې سملاستم.

---

[1]) عمدة القاري:٤٤٧/٣.

[2]) عمدة القاري: ٤٤٧/٣.

[3]) شرح التراجم ابواب البخاري:٢٠ الأبواب والتراجم: ٦٦

[4]) الكنزالمتواري: ٢٨٨/٣تقرير بخاري: ١٠٢/٢.

[5]) فتح الباري: ٤٢٣/١عمدة القاري:٤٤٧/٣ إرشادالساري: ٥٦٤/١.

[6]) قوله: أم سلمة: الحديث، مرتخريج هذه الرواية في كتاب الحيض باب من سمى النفاس حيضاً رقم الحديث: ٢٩٨.

تراجم رجال

معاذ بن فضالة: دا ابوزيد معاذ بن فضاله بصری رحمه الله دې. د دوی حالات كتاب الوضوء باب النهي عن الستنجاء باليمين لاندې تيرشوی دی.

هشام: دا ابوبكر هشام بن ابی عبدالله دستوائی رحمه الله دې. د دوی حالات كتاب الإيمان باب زيادة الإيمان ونقصانه لاندې تيرشوی دی.[1]

يحيى بن أبي كثير: دا مشهورامام يحيى بن ابی كثير طائی يمامی رحمه الله دې. د دوی حالات كتاب العلم باب كتابة العلم د دويم حديث لاندې تيرشوی دی.[2]

أبوسلمة بن عبدالرحمن بن عوف: دادحضرت عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه خوئی، د مدينې منورې د فقهاء سبعه نه يو لوئی فقيه اومشهور تابعی اومحدث دې. د دوی حالات كتاب الإيمان باب صوم رمضان احتسابا من الإيمان د رومبی حديث لاندې تيرشوی دی.[3]

زينب بنت أم سلمة: داد حضوراكرم صلی الله علیه وسلم ربيبه، حضرت ام سلمه رضي الله عنها لور، زينب بنت ابی سلمه عبدالله بن عبدالاسدبن هلال مخزوميه قرشيه رضي الله عنها ده. ددې نوم بره وو حضورپاك په زينب سره بدل كړو[4] ددوی حالات كتاب العلم باب الحياء في العلم لاندې تيرشوی دی.[5]

أم سلمة: دا ام المؤمنين ام سلمه هندبنت ابی اميه رضي الله عنها ده. [6] ددوی حالات كتاب العلم باب العلم والعظة بالليل لاندې تيرشوی دی.

شرح حديث

دحديث عائشه اوحديث ام سلمه k په مينځ كښې تعارض: په ظاهره ذكرشوې حديث اوشاته ذكر شوې حديث د حضرت عائشه رضي الله عنها قول «ماكان لاحدانا إلا ثوب واحد» په مينځ كښې تعارض دې. څكه چه په دې حديث سره پته لګی چه ازواج سره د طهر دحالت جدا لباس وو او دايام حيض دپاره جدا. خود حضرت عائشه رضي الله عنها د قول نه معلوميږی چه هغې سره به داغوستلودپاره هم يوه كپړه او جوړه وه.

دتعارض جواب: جواب دادې چه د حضرت عائشه رضي الله عنها دقول تعلق داسلام دشروع زمانې سره دې كوم وخت چه ايام د سختئی اوتنګدستئی وې اودغه وخته پورې فتوحات نه وو شوی. او حضرت ام سلمه رضي الله عنها دهغه وخت خبر وركوی كوم وخت چه فتوحات شوی ووغنائم حاصل شوی وواوسختئی لرې

---

[1] كشف الباری: ۴۵۶/۲.
[2] كشف الباری: ۲۶۷/۴.
[3] كشف الباری: ۳۲۳/۲.
[4] تهذيب الكمال: ۱۸۵/۳۵معرفة الصحابة لأبی نعيم: ۲۳۹/۵رقم الترجمة: ۳۸۸۴.
[5] كشف الباری: ۶۱۰/۴.
[6] كشف البای: ۳۹۳/۴.

شوې وي. او ازواج د خپل ځان دپاره د ايام حيض جدا کپړې تيارې کړې وې. لهذا دغه شان په دواړو احاديثو کښې تعارض پاتې نه شو.[1]

د شيخ زکريا رحمه الله جواب: شيخ الحديث زکريا رحمه الله فرمائي چه زما په نيز دعدم تعارض يو احتمال داهم دې چه په دواړو احاديثوکښې د دوو جدا جدا بېبيانوبيان دې. د حضرت عائشه رضي الله عنها عادت د کثرت صدقات په حواله سره معروف اومشهوردې چه هغې به په کثرت سره صدقات ورکول. تردې چه په کورکښې به ئې هيڅ نه پريخودل نود عائشه صديقه رضي الله عنها قول «ماکان لإحدانا إلا ثوب واحد» دهغې دخپل ذات په اعتبارسره دې اود حضرت ام سلمه رضي الله عنها خبره دهغې د خپل ذات په اعتبارسره ده.[2]

دې حديث سره باقي ټول مباحث «باب من سمی النفاس حیضاً» لاندې تيرشوی دی.

دحديث ترجمة الباب سره مناسبت: د حديث ترجمة الباب سره مناسبت بالکل واضح دې چه په دواړو کښې د ښځې دپاره دايام حيض جدا کپړو ساتلو ذکر دې.[3]

۲۳ - باب: شُهُودِ الْحَائِضِ الْعِيدَيْنِ وَدَعْوَةَ الْمُسْلِمِينَ، وَيَعْتَزِلْنَ الْمُصَلَّى.

ماقبل سره ربط: په دواړوابواب کښې مناسبت دا دې چه په دواړو کښې د حائضه سره متعلق د يو يو مسئلې ذکرې دې.[4]

ترجمة الباب کښې موجود لفظ "يعتزلن" دجمع صيغې سره ذکرکول (حال دادې چه حايض مفرد مذکور دې) حائض داسم جنس کيدو په اعتبارسره دې يا به بيا دلته محذوف منلې شي اوتقديری عبارت به داسې شي «ويعتزلن الحيض».[5]

د ترجمة الباب مقصد: په دې ترجمة الباب کښې دامام بخاری رحمه الله مقصد دادې چه دحائضه دپاره په عيدين کښې شرکت کول، دخيروبرکت او وعظ ونصيحت په مجالس کښې شرکت کول ټول جائز اوصحيح دی. مګر دومره خبره ضرور ده چه حائضه ښځې دې دعيدګاه نه جدا وی. په دې وجه نه چه دعيدګاه حکم د مسجد دې بلکه په دې وجه چه کله داحائضه ښځې مونځ نه کوی نوبياموٗنځ ګذارو سره په يوځائې ملاويدل او رحمه الله رائې: هم دا غرض حضرت شيخ الحديث زکريا رحمه الله په يو بل طرز سره ذکر کړې دې هغوی فرمائی زما په نيزدامام بخاری رحمه الله غرض ددې ترجمة الباب نه دا خبره بيانول دی چه عيدګاه دحائضه ښخود داخلې ممنوع کيدو کښې دمسجد په حکم کښې نه دې لکه څنګه چه

---

[1] عمدة القاری: ۴۴۷/۳ إرشادالساری: ۵۶۴/۱ الکنزالمتواری: ۲۸۸/۳.

[2] الکنزالمتواری: ۲۸۸/۳.

[3] عمدة القاری: ۴۴۷/۳.

[4] عمدة القاری: ۴۴۷/۳.

[5] فتح الباری: ۴۲۲/۱.

جماتونوته د حائضه ښځوتلل منع دی هم دغه شان په عیدګاه کښې هم دحائضه ښځو داخلیدل منع دی. اوهم دغه دجمهور حضراتو مذهب دی (لکه چه دامام بخاري رحمه الله مقصد د جمهورو تائیدکول دی) خود نورو حضراتو رائې داده چه عیدګاه چونکه د جمات په حکم کښې دی اودحائضه ښځې جمات ته داخلیدل جائزنه دی په دې وجه دا ښځې عیدګاه ته هم نه شي داخليدلی.[1]

لیکن سوال دا پیداکیږی چه کله عیدګاه د جمهورو په نیزد جمات په حکم کښې نه ده نوبیادننه دتللو ممانعت ولې دې؟ نوددې جواب دادې چونکه حائضه ښځې مونځ نه کوی او دننه تلوسره بغیرد صفونو دماتیدو دسبب جوړیدو نه به نور هيڅ حاصل نه شي په دې وجه دوی دننه تلونه منع کړې شوی دی.[2]

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه داحکم استحبابی دې چه بغیرد څه وجې سړو سره ګډوډوالې اونه شي.[3]

د شيخ الحديث زكريا رحمه الله دويمه رائې: شيخ الحديث رحمه الله يو بل احتمال هم ذكركړې دې اوهغه دادې چه د امام بخاري رحمه الله مقصد د يووهم ازاله كول دي اوهغه وهم دادې چه كله حائضه ښځې مونځ نه شي كولې نوبياد عيدګاه طرف ته دهغوی د بوتلو څه فائده ده؟ نوجواب دادې چه دهغوی د عيدګاه طرف ته وتل دبركت حاصلولو او دعادپاره دی اودويمه خبره داهم ده په دې سره د مسلمانانو دكثرت اوشان اوشوكت مظاهره هم كيږي.[4]

فائده: شراح كرام ليكلی دی چه اعتزال عن المصلي (دعيدګاه نه جداكيدلو) حكم هغه وخت دې چه د عيدګاه ديوالو نه وغيره د جمات په طرز باندې نه وی جوړكړې شوی صرف خالی ميدان وی لكه څنګه چه دحضورپاك په زمانه كښې وو. خو اوس په موجوده زمانه كښې مناسب دادی چه عيدګاهونه د جماتونو په حكم كښې وی څكه چه نن صبا دا د جماتونو په شكل كښې جوړولې شي.[5]

الحديث الأول

[٣١٨] - حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ هُوَ ابْنُ سَلَامٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ حَفْصَةَ، قَالَتْ: كُنَّا نَمْنَعُ عَوَاتِقَنَا أَنْ يَخْرُجْنَ فِي الْعِيدَيْنِ، فَقَدِمَتِ امْرَأَةٌ، فَنَزَلَتْ قَصْرَ بَنِي خَلَفٍ، فَحَدَّثَتْ عَنْ أُخْتِهَا، وَكَانَ زَوْجُ أُخْتِهَا غَزَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ غَزْوَةً، وَكَانَتْ أُخْتِي مَعَهُ فِي سِتٍّ، قَالَتْ: كُنَّا نُدَاوِي الْكَلْمَى، وَنَقُومُ عَلَى الْمَرْضَى، فَسَأَلَتْ أُخْتِي النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَعَلَى إِحْدَانَا بَأْسٌ إِذَا لَمْ يَكُنْ لَهَا جِلْبَابٌ أَنْ لَا تَخْرُجَ؟ قَالَ: «لِتُلْبِسْهَا صَاحِبَتُهَا مِنْ جِلْبَابِهَا وَلْتَشْهَدِ الْخَيْرَ وَدَعْوَةَ الْمُسْلِمِينَ»، فَلَمَّا قَدِمَتْ أُمُّ عَطِيَّةَ، سَأَلْتُهَا أَسَمِعْتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَتْ: بِأَبِي، نَعَمْ، وَكَانَتْ لَا تَذْكُرُهُ إِلَّا قَالَتْ: بِأَبِي،

---

[1]) الكنز المتواري:٢٨٩/٣الأبواب والتراجم: ٦٧تقرير بخاري: ١٠٣/٢.
[2]) تقرير بخاري:١٠٣/٢.
[3]) إرشاد الساري: ٣٦٠/١فتح الباري:٥٠٣/١.
[4]) الكنز المتواري:٢٨٨/٣الأبواب والتراجم: ٦٧فيض الباري: ٥٠٣/١.
[5]) فيض الباري: ٥٠٢/١إيضاح البخاري: ١٢٩/١١.

سَمِعْتُهُ يَقُولُ: «يَخْرُجُ العَوَاتِقُ وَذَوَاتُ الخُدُورِ، أَوِ العَوَاتِقُ ذَوَاتُ الخُدُورِ، وَالحُيَّضُ، وَلْيَشْهَدْنَ الخَيْرَ، وَدَعْوَةَ المُؤْمِنِينَ، وَيَعْتَزِلُ الحُيَّضُ المُصَلَّى»، قَالَتْ حَفْصَةُ: فَقُلْتُ الحُيَّضُ، فَقَالَتْ: أَلَيْسَ تَشْهَدُ عَرَفَةَ، وَكَذَا وَكَذَا.(١) [۳۴۴، ۹۲۸، ۹۳۱، ۹۳۷، ۹۳۸، ۱۵۲۹]

ترجمه: حضرت حفصه رحمها الله فرمائي چه مونږ ښځې به دعيدګاه دتلو نه منع کولې شوې. بيا يوه ښځه راغله اود بنی خلف په محل کښې کوزه شوه. هغې دخپلې خور په حواله سره نقل کړل چه دهغې د خور خاوند نبی کريم ﷺ سره دوولس غزوات کښې شريك شوې وو او پخپله دهغه خور خپل خاوند سره په شپږو غزواتوکښې تلې وه. هغې بيان اوکړو چه مونږ به د زخميانو مرهم پټنې کولې اود بيمارانو خيال به موساتلو. زما خور يوځل د نبی کريم ﷺ نه تپوس اوکړو که چرته مونږ کښې چاسره څادر (چه د برقعې په توګه نی ښځې بهر وتلودپاره استعمالوی) نه وی نو آيا دهغې دپاره په دې کښې څه حرج شته چه هغه بهر اونه ځی. حضورپاك اوفرمائيل چه دهغې ملګرې له پکاردی چه د خپل څادر څه حصه په هغې باندې هم راواچوی اوبيا هغه دخير په مواقع باندې دمسلمانانو په دعاګانو کښې شريکه وی. بيا چه کله حضرت ام عطيه ﷺ راغله نوما دهغې نه هم دغه سوال اوکړو نوهغې اونيل زما پلاردې په تاباندې قربان شی او. هغوی دا فرمائيلې وو او حضرت ام عطيه ﷺ چه به کله هم دهغوی ذکرکولو نودا به ئی ضرور فرمائيل چه زما پلار دې په تا قربان شی. (هغوی اوونيل) ما هغوی دې ويناکولوسره اوريدلی وو چه ځوانانې جينکئی پردې والابښځې او حائضه ښځې دې بهر اوځی اود خير په مواقع کښې اود مسلمانانو په دعاګانې کښې دې شريکې وی اوحائضه ښځې دې د عيدګاه نه جداشی. حضرت حفصه فرمائی چه ما تپوس اوکړو حائضه ښځې هم عيدګاه ته تلې شی نو هغوی اوفرمائيل چه آيا هغوی عرفه کښې او فلانکی فلانکی ځائی ته نه ځی؟ يعنی مزدلفه منی او د استسقاء مونځ کښې.

تراجم رجال

محمدبن سلام: دا ابوعبدالله محمدبن سلام بن الفرج السلمی البيکندی رحمه الله دې. ددوی حالات كتاب الإيمان باب قول النبی صلی الله عليه وسلم: «أنا أعلمكم بالله» لاندې تيرشوی دی.(٢)

---

(١) قوله: ام عطية، الحديث رواه البخاری فی العيدين باب خروج النساء والحيض إلی المصلی، أيضاً تحت رقم الحديث ۹۷٤ وفی باب إذا لم يكن لها جلباب فی العيد رقم الحديث: ۹۸۰ وفی باب التكبير أيام منی وإذا غدا إلی عرفة رقم الحديث: ۹۷۱ وفی باب اعتزال الحيض المصلی رقم الحديث: ۹۸۱ وفی الصلاة باب وجوب الصلاة فی الثياب رقم الحديث: ۳۵۱ وفی الحج باب تقضی الحائض المناسك كلها إلا الطواف بالبيت، رقم الحديث: ۱۶۵۲ ومسلم فی صلاة العيدين باب ذكر إباحة خروج النساء فی العيدين إلی المصلی وشهود الخطبة رقم الحديث: ۲۰۵۶-۲۰۵٤ وأبود اؤد فی الصلاة باب خروج النساء فی العيد رقم الحديث: ۱۱۳۹-۱۱۳۶ والترمذی فی الصلاة باب ماجاء فی خروج النساء فی العيدين رقم الحديث: ٥٤٠-٥٣٩ والنسائی فی العيدين باب خروج العواتق وذوات الخدور فی العيدين رقم الحديث: ۱۵۵۹ وابن ماجه فی الصلاة باب ماجاء فی خروج النساء فی العيدين رقم الحديث: ۱۳۰۸ وجامع الأصول فی أحاديث الرسول: ۱٤۸/۶ رقم الحديث: ٤۲۶۳.

(٢) كشف الباری: ۹۳/۲.

عبدالوهاب: داعبدالوهاب بن عبدالمجيدبن الصلت ثقفى بصرى رحمه الله دي. د دوى حالات هم كتاب الايمان باب حلاوة الايمان لاندې تيرشوى دى.[1]

أيوب: دا ايوب بن ابى تميمه كيسان سختيانى بصرى رحمه الله دې. ددوى كنيت ابوبكردې. ددوى حالات هم كتاب الايمان باب حلاوة الايمان لاندې تيرشوى دى.[2]

حفصة: دا ام الهذيل حفصه بنت سيرين انصاريه بصريه رحمهاالله ده. دادمحمدبن سيرين رحمه الله خورده. د دې حالات كتاب الوضوء باب التيمن فى الوضوء والغسل لاندې تيرشوى دى.

شرح حديث

دعواتق تفسير: **عواتق** د **عاتق** جمع ده اوعواتق هغه ځوانانو جينكوته وائى چه نيزدې بلوغت ته رسيدلې وى اودغه وخت خپل مورپلارسره په پرده كښې وخت تيره وى اوتر دغه وخته دهغوى واده نه وى شوې. او دوى ته **عواتق** هم په دې وجه وائى چه دوى د وړوكوالى د ژوند دمور پلاردخدمت اود كور د كارونوروزګارونونه خو آزادې شوى وى خوتردغه وخته پورې دهغوى ودونه نه وى شوې.[3]

ابوزيد رحمه الله فرمائى چه **عاتق** هغه ځوانې جينئى ته وائى چه قريب البلوغ وى اودهغې واده نه وى شوې.[4] دغه شان دې لفظ سره متعلق نور هم اقوال مختلف دى مګر دټولو حاصل هم دغه راوځى چه عاتق ځوانې پيغلې جينئى ته وائى كه بلوغت ته رسيدلې وى اوكه قريب البلوغ وى. چنانچه حافظ ابن حجر رحمه الله ددې لفظ اطلاق په دواړو باندې فر مائيلې دې. هغوى فرمائى: «وهى من بلغت الحلم أو قاربته أو استحقت التزويج أو هى الكريمة على أهلها أو التى عتقت عن الامتهان فى الخروج للخدمة».[5] ددې نه هم معلوميږى چه په هغه زمانه كښې هم ځوانانې جينكئى دكورونودوتو نه منع كولې شوې. اګرچه دوصال نبوى نه فوراً پس حضرات صحابه كرام رضى الله عنهم دصدې خاص لحاظ نه دې كړې بلكه دښځو دوتلو مسئلې ئى د حضورپاك دزمانې نه راتلونكى حكم باندې پريخودې. خو بيا روستو ښځې د بهروتلونه د زمانې د فساد د وجې نه منع كړې شوې.[6]

قوله:: فقدمت امرأة: شراح كرام ليكلى دى چه ددغه ښځې نوم معلوم نه شو.[7]

---

[1] كشف البارى:۲/۲۶.

[2] كشف البارى:۲/۲۶.

[3] تهذيب اللغة للأزهرى: ۱/۲۱۰المؤسسة المصرية العامة، النهاية لابن الأثير: ۳/۱۷۹-۱۷۸مؤسسة التاريخ الإسلامى، الفائق فى غريب الحديث والأثر: ۲/۳۸۹دارالمعرفة، لبنان،عمدة القارى: ۳/۴۵۰-۴۴۹دارالكتب العلمية التوضيح لابن ملقن: ۵/۱۱۶فتح البارى: ۱/۴۲۲إرشادالسارى: ۱/۶۰منحة البارى: ۱/۶۵۳شرح الكرمانى: ۳/۱۹۶.

[4] عمدة القارى: ۳/۴۴۹.

[5] فتح البارى: ۱/۴۲۲.

[6] فتح البارى: ۱/۴۲۲.

[7] فتح البارى: ۱/۴۲۲عمدة القارى: ۳/۴۵۰.

قوله:: قصربني خلف: شارحين حضرات فرمائي چه دا قصر بني خلف په بصره كښې واقع وو اودا د طلحه بن عبدالله بن خلف خزاعي طرف ته منسوب دې چه د طلحة الطلحات په نوم سره مشهور وو اودې د سجستان والي هم پاتې شوې وو. (١)علامه عيني رحمه الله فرمائي چه دا قصر د بني خلف طلحه طرف ته منسوب نه دې بلكه دطلحه نيكه خلف طرف ته منسوب دې. خكه چه په يوروايت كښې په واضحه اندازكښې دي دا دطلحه د نيكه خلف طرف ته منسوب كړې شوې دې. (٢)

قوله:: فحدثت عن أختها::

داخت نه څوک مراددې؟: بعض حضرات فرمائي چه داخت نه مراد ام عطيه رضي الله عنها ده. اوبعض حضرات وائي چه دا ام عطيه رضي الله عنها نه څوك بله ده اوهم داقول علامه كرماني رحمه الله اختياركړې دې. او كه چرې اخت نه مراد ام عطيه رضي الله عنها كيدل هم تسليم كړې شي نوبيا هم دهغې د خاوند نوم معلوم نه دې اوراندې ددغه اخت د خاوند هم تذكره ده. (٣)

قوله:: ثنتي عشرة: دصيلي په روايت كښې ((ثنتي عشرة غزوةً)) دې. عشرة د شين سكون سره لوستلې كيږي او تميمي داد شين په كسره سره لولي. (٤)

قوله:: وكانت أختي: داعبارت محذوف دې او تقديري عبارت داسې دې: ((قالت المرأة المحدثة: وكانت أختي))اوددې تقدير ضرورت په دې وجه پيداشو دې دپاره چه معنى صحيح او ټيك پاتې شي. (٥)

قوله: معه: دخپل خاوندمعيت اوملګرتيا تذكره كوي. يابيا دحضورپاك معيت هم مرادكيدې شي. (٦)

قوله:: ست: أي: في ستِ غزوات، امام طبراني رحمه الله ذكركړې دي چه هغې په اووه غزوات كښې شركت كړې. (٧)

قوله:: قالت: دلته دقالت فاعل اخت دې نه چه مرأة. (٨)

قوله:: كنا: د جمع صيغې سره ئې تعبيرځكه اختياركړو دې دپاره چه د نورو ښځو هم په غزوات كښې د شركت بيان اوشي. (٩)

---

(١) فتح الباري: ٤٢٢/١ عمدة القاري: ٤٥٠/٣.

(٢) عمدة القاري: ٤٥٠/٣ التوضيح: ١١٥/٥.

(٣) فتح الباري: ٤٢٢/١ التوضيح: ١١٥/٥ شرح الكرماني: ١٩٦/٣.

(٤) فتح الباري: ٤٢٢/١ عمدة القاري: ٤٥٠/٣.

(٥) فتح الباري: ٤٢٢/١ عمدة القاري: ٤٥٠/٣.

(٦) شرح الكرماني: ١٩٦/٣ عمدة القاري: ٤٥٠/٣ إرشادالساري: ٣٦٠/١.

(٧) التوضيح: ١١٥/٥ عمدة القاري: ٤٥٠/٣ إرشادالساري: ٣٦٠/١ المعجم الكبير للطبراني: ٥٥/٢٥ رقم الحديث ١٢١ مكتبة العلوم والحكم.

(٨) فتح الباري: ٤٢٢/١ عمدة القاري: ٤٥٠/٣ شرح الكرماني: ١٩٦/٣ إرشادالساري: ٣٦٠/١.

(٩) عمدة القاري: ٤٥٠/٣ شرح الكرماني: ١٩٦/٣ إرشادالساري: ٣٦٠/١.

قوله::الكلمى: كلمٰيٰ د كلم جمع ده اومفعول يعنى د جريح په معنى كښې دې اومرضٰيٰ هم د كلمٰيٰ په شان دې يعنى مرضى دمريض جمع ده اوداسم مفعول په معنى كښې دې اوداد قياس موافق دې.(١)

قوله::بأس: يعنى په دې كښې هيڅحرج يا ګناه نشته دې.(٢)

قوله::جلباب::

د جلباب تفسير: دالفظ د جيم په كسره اولام په سكون سره لوستلې كيږي اوددې په تفسيركښې مختلف اقوال دي:

① دښځو د پړونى په شان ارته لوپټه په كوم كښې چه ښځه خپل سر اوسينه پټوي. ② جلباب قميص ته وائي. ③ د پړونى نه لږ شان وړه كپړه كومه چه ښځه په اچولوكښې استعمالوي. ④ د پړونى په شان يوه كپړه په كوم سره چه ښځې خپل لباس پټوي. ⑤ جلباب لوپټې اوپړونى ته وائي. ⑥ جلباب د ملحفة په معنى كښې دې يعنى د ښځې د اغوستلو څادر. ⑦كولاؤكپړه چه دڅادر نه لږه شان وړه وي. ⑧ د جلباب معنى الملاءة يعنى د ښځو داغوستو څادر چه ډبل وي. ⑨ پړونې چه د لوپټې نه وړوكې وي خو كولاؤ وي. ⑩ داسې كپړه چه د څادر نه لږه شان وړه وي او ښځه په دې سره خپله ملا او سينه پټوي.(٣)

قوله::لتلبسها::

د څادرو وغيره اچولونه څه مراددې؟: ددې په تفسيركښې درې احتمالات دي:

① رومبې احتمال دادې چه دې نه جنس مراد وي اومعنى داسې وي چه دويم ملګرې دې ملګرى ته څه څادر وغيره دكوم چه دغه وخت دې ته ضرورت نه وي عارية وركړي. په دې صورت كښې كلمه من زائده هم كيدې شي اوتبعيضيه هم كيدې شي اوددې احتمال تائند دترمذى شريف د يو روايت نه هم كيږي. خكه چه دغه روايت كښې يولفظ جلباب جمع سره ذكر دې اودوين په دې روايت عاريةً د وركولوتصريح ده. درروايت الفاظ دادي: «فلتعرها أختها من جلابيبها» (٤)

② دويم احتمال دادې چه معنى داسې وي، دويم ملګرې دا ملګرې خپل خان سره په څادر كښې شريك كړي. په دې صورت كښې به من تبعيضيه وي. ليكن دا احتمال په دې باندې مبنى دې چه هغه څادر يا هغه كپړا زياته لويه وي ترڅ چه په هغې كښې دوه جينكۍ راشي. ددې احتمال تائيد د ابوداؤد په روايت سره كيږي دكوم الفاظ چه دادي: «تلبسها صاحبتها طائفةً من ثوبها» (٥)

---

(١) التوضيح:١١٦/٥فتح البارى:٤٢٣/١ عمدة القارى: ٤٥٠/٣إرشادالسارى: ٣٦٠/١شرح الكرمانى: ١٩٧/٣منحة البارى:٦٥٣/١

(٢) عمدة القارى: ٤٥٠/٣.

(٣) التوضيح:١١٦/٥فتح البارى:٤٢٣/١ عمدة القارى: ٤٥٠/٣ منحة البارى:٦٥٣/١

(٤) جامع الترمذى أبواب العيدين باب خروج النساء فى العيدين رقم الحديث: ٥٣٩.

(٥) سنن أبى داؤد كتاب الصلاة باب خروج النساء فى العيدين رقم الحديث: ١١٣٦.

③ اودريم احتمال دا دې چه د حضورپاك دا ارشاد په مبالغه باندې محمول كړې شي يعنى دا ښځې هم ضرور شركت اوكړى كه په يويو كپړا اويويوڅادركښې دوه دوه اوځى.[1]

قوله: دعوة المسلمين: دكشميهنى رحمه الله په روايت كښې مؤمنين لفظ راغلې دې اوهم دغه دحضرت ام عطيه رضي الله عنها د روايت موافق دې اومراد دا دې چه دمسلمانانو دعانيه ګټې لكه د استسقاء د مونځ دپاره راغونډيدل وغيره كښې حاضر وى.[2]

قوله: ويشهدن الخير: يعنى دخير په مجالس كښې شركت كولې شى لكه دحديث داوريدو مجلس، يا د بيمارد تپوس وغيره دپاره هم تلې شى.[3]

قوله: وكانت لاتذكره إلا قالت: بأبي: يعنى ام عطيه رضي الله عنها چه به كله هم د حضورپاك تذكره كوله نو ورسره به ئى "بأبي" ضرور فرمائيل دكوم مطلب چه دادې زما پلاردې په تاسو قربان شى.[4]

د لفظ "بابي" تحقيق: "بأبي" محذوف سره متعلق دې چه مبتداء جوړيږى اودې مابعد په محل رفع كښې واقع كيدو سره ددې دپاره خبر جوړيږى اوتقديرى عبارت داسې دې: «أنت مفدي بأبي» اودا هم جائز دى چه ددې متعلق فعل محذوف اوباسى اوتقديرى عبارت داسې وى: «فديتك بأبي» اود فعل محذوف مابعد محل دنصب كښې شى اودا حذف اوتقدير د تخفيف په غرض سره دې ځكه چه د داسې كلماتو استعمال په كثرت سره كيږى.[5]

بل يو احتمال داهم دې چه دكلمه دقسم وى يعنى أقسم بأبي په معنى كښې وى.[6] ليكن رومبې صورت او رومبې احتمال سياق ته زيات زيندې دې او اظهر اواولى هم دې.[7]

"بأبي" دې لفظ سره متعلق څلور لغات دى: ① بأبي بكسر الباء في الموضعين وفتح الهمزة. ② بأبا بكسر الباء الأولى وفتح الثانية وفتح الهمزة وفي آخره ألف. ③ بيبي بكسر الباء في الموضعين وفتح الباء الأولى وسكون الثانية. ④ بيبا بكسر الباء الأولى وفتح الثانية وفتح الباء وفي آخره ألف.

آخرى ذكركړې شوى دريواړه لغاتواصل بِأَبِيْ دې چنانچه په دويم لغت كښې ياء اخيره په الف سره بدله كړې شوې ده اوهم ددې الف په مناسبت سره دماقبل حركت هم په فتحه كښې بدل كړو اوپه دريم لغت كښې همزه په ياء سره بدل كړې شوې دې. او په آخرى لغت كښې همزه په ياء سره اوياء په همزه

[1] التوضيح:١١٦/٥فتح البارى:٤٢٤/١ عمدة القارى: ٤٥٠/٣إرشادالسارى: ٣٦٠/١ منحة البارى:٦٥٤/١
[2] شرح الكرمانى: ١٩٧/٣فتح البارى:٤٢٤/١ عمدة القارى: ٤٥٠/٣إرشادالسارى: ٣٦٠/١
[3] شرح الكرمانى: ١٩٧/٣ عمدة القارى: ٤٥٠/٣إرشادالسارى: ٣٦٠/١
[4] شرح الكرمانى: ١٩٧/٣فتح البارى:٤٢٤/١.
[5] عمدة القارى: ٤٥١/٣.
[6] شرح الكرمانى: ١٩٧/٣عمدة القارى: ٤٥١/٣.
[7] عمدة القارى: ٤٥١/٣.

سره بدل كړې شوې دې. په دې څلورو وارو لغاتو كښې اولنۍ اودريم لغت زيات مشهوردې او هم دغه دواړه فصيح هم دى.[1]

قوله: أسمعت النبي صلى الله عليه وسلم: همزه استهاميه دې اوسمعت باره كښې دحويانو اختلاف دې.بعض وائي دا دومفعول طرف ته متعدى كيږي اوبعض وائي ددومفعول طرف ته نه متعدى كيږي.په اول صورت كښې به تقديرى عبارت داسې وى«أسمعت النبى صلى الله عليه وسلم المذكور»اودويم صورت كښې به تقديرى عبارت داسې وى«أسمعت النبى صلى الله عليه وسلم يقول المذكور» اوآخرى جمله به حال واقع كيږي.[2]

قوله: سمعته : دادمستثنى تتمه نه ده څكه چه شاته ذكرشوې "بأبي نعم" په دې باندې دال اوقرينه ده حصر په "بأبي" كښې دننه دې لهذا د سمعته ددې مستثنى سره څه تعلق نشته دې.[3]

قوله: يخرج العواتق وذوات الخدور......أو......العواتق ذوات الخدور:

د رواياتو اختلاف: په دې كښې درې روايتونه دى. ړومبې روايت واؤ عاطفه سره دې يعنى د لفظ عواتق اولفظ ذوات په مينځ كښې واؤعاطفه دې. دويم روايت د واؤ عاطفه نه بغيردې او په دې صورت كښې ذوات الخدور به د عواتق دپاره صفت جوړيږي. اودريم روايت ذوات الخدور سره دې يعنى لفظ ذات مفرد ذكردې. شرح الكرماني: ۳/۱۹۷،فتح الباري: ۱/٤۲۳،عمدة القاري: ۳/٤٥۱.

دلفظ خدر تحقيق: خدور دخدر جمع ده اودا لفظ خدر دخاء كسره اودال سكون سره لوستلې كيږي. خدر هغه پردې ته وائى چه دپيغلې جينئى دپاره دكور په يوګوټ كښې لګولې شى دكومې شاته چه پيغله جينئى كينى.[4]

ابن سيده فرمائى چه خدر هغه پردې ته وائى چه دپيغلې جينئى دپاره دكور په يوګوټ كښې رانبكلې شى. اوبيادې لفظ استعمال دهر هغه څيز دپاره شروع شوكوم چه پټولې شى.[5] بعض ونيلى دى چه د خدر معنى هودج (ډولئى) ده. بعض خدر ته بيت يعنى دكور په معنى كښې اخلى.[6]

علامه ملقن رحمه الله فرمائى خدر دبيت په معنى كښې اخستل ډيره لرې خبره ده.[7] د خدر جمع خدور نه علاوه أخدار هم مستعمل ده اوجمع الجمع أخادير ده.[1]

---

[1]) النهاية لابن الأثير: ۱/۳٥ دارالمعرفة التوضيح: ٥/۱۱۷ فتح الباري: ۱/٤۲۳ شرح الكرماني: ۳/۱۹۷منحة الباري: ۱/٦٥٤عمدة القاري: ۳/٤٥۱.

[2]) شرح الكرماني: ۳/۱۹۷ عمدة القاري: ۳/٤٥۱.

[3]) شرح الكرماني: ۳/۱۹۷منحة الباري: ۱/٦٥٤عمدة القاري: ۳/٤٥۱.

[4]) النهاية لابن الأثير: ۱/۳۳، المكتبة العلمية بيروت التوضح: ٥/۱۱۷فتح الباري: ۱/٤۲۳.

[5]) المخصص لابن سيده: ۱/۳۸۸دارإحياء التراث العربي، المحكم والمحيط الأعظم: ٥/۱۳۳دارالكتب العلمية عمدة القاري: ۳/٤٥۱.

[6]) المخصص لابن سيده: ۱/۳۸۸دارإحياء التراث العربي، المحكم والمحيط الأعظم: ٥/۱۳۳دارالكتب العلمية عمدة القاري: ۳/٤٥۱التوضيح:٥/۱۱۷.

[7]) التوضيح: ٥/۱۱۷.

قوله:: ويعتزل الحيض المصلى:: داخبر په معنى دامردې او په يوروايت كښې ((ويعتزلن الحيض المصلى)) راغلې دې اوداهم داسې دې لكه چه ((أكلوني البراغيث)) وئيلې شي.

دحائضه ښځو دپاره دعيدګاه نه جدا پاتې كيدو حكم اودهغې حكمت: جمهور حضراتود حائضه ښځې دپاره د عيدګاه نه جدا اپاتې كيدو حكم په استحباب باندې محمول كړې دې د كوم وجه چه داده عيدګاه د جمات په حكم كښې نه دې چه حائضه ښځې په دې كښې دداخليدونه منع كړې شي. البته د جمات په حكم كښې د نه كيدو نه باوجود هم دمنع كولووجه داده چه هسې هيڅ بې وجې د ښځودسرو سره ګډوډوالې اونه شي. ځكه چه دغه حائضه ښځې خو هسې هم مونځ نه كوى نو په عيدګاه كښې دداخليدو هم څه ضرورت نشته دې. حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي په دې مسئله كښې علامه كرماني رحمه الله ډيره بعيدخبره كړې ده. چنانچه هغوى اول دعيدګاه نه لرې پاتې كيدو حكم ته واجب وئيلې اودعيدين دپاره وتلوته اوهلته حاضريدوته ئې مندوب وئيلې اوبيا روستو پخپله دامام نووى رحمه الله په حواله دعيدګاه نه د لرې پاتې كيدوحكم دعدم وجوب قول نقل كړې دې. اودې تصويب ئې اوكړو. ((دا دعلامه كرماني رحمه الله په كلام كښې واضح تضاددې چه هم يوه مسئله ئې دوو متضاد حكمونوسره متصف كړه)).[۲]

ابن منير رحمه الله فرمائي چه دحائضه ښځودعيدګاه نه په جداپاتې كيدوحكمت دادې كه چرې دا ښځې هم هلته حصارې شى سره ددې چه ذوى له دمونځ ګذارو ښځوسره مونځ نه كول دى نو په دې كښې به ددغه حائضه ښځو سپكاوې اوتذليل كيږى. په دې وجه ددوى دپاره مستحب دادى چه د عيدګاه نه جدا لرې كينى.[۳]

قوله:: فقلت المحيض؟: داهمزه د استفهام سره دې اوداد حضرت حفصه رحمها الله نه د حائضه ښځو په وتلوبندې دتعجب اظهاردې.[۴]

قوله:: وليشهدن الخير: ددې جملې عطف ((تخرج العواتق)) باندې دې. په دې باندې دې دا اشكال نه وى چه امر په خبر باندې څنګه عطف كړې شو دا خوجائزنه دې؟ ځكه چه كله خبردشارع دطرف نه وى اويوشرعى حكم بيانولې شى نوداسې خبر طلب او په امر باندې محمول كيږى. لهذاپه دې وجه ددې امر عطف ((تخرج العواتق)) باندې صحيح او ټيك دې. ځكه چه ((تخرج العواتق)) هم ((لتخرج العواتق)) د امر په معنى كښې دې.[۵]

قوله:: أليس يشهدن: همزه استفهاميه دې. د كشميهنى رحمه الله په روايت كښې ((ألست يشهدن؟)) لفظ ليس كښې تاء تانيث سره دې. اواصيلى رحمه الله په روايت كښې ((ألسن يشهدن؟)) لفظ ليس كښې

---

[۱] المخصص لابن سيده: ۳۸۸/۱دارإحياء التراث العربى، المحكم والمحيط الأعظم: ۱۳۳/۵.
[۲] شرح كرماني: ۱۹۸/۳فتح الباري: ۴۳۳/۱.
[۳] فتح الباري: ۴۳۲/۱.
[۴] شرح الكرماني:۱۹۷/۳. عمدة القاري:۴۵۱/۳.
[۵] حواله بالا.

نون جمع سره دي.(۱) او په يو روايت کښې لهس (په حذف دهمزه استفهام) دي او د لهس اسم په دې ټولو صورتونو کښې ضمير شان دی.(۲)

قوله: وعرفة: ولې حائضه ښځې دعرفات په ورځ په عرفات کښې نه حاضريږي؟ لهذا مضاف محذوف دی. أي: يوم عرفة في عرفات.(۳)

قوله: كذا وكذا: أي: نحو المزدلفة ونحو صلاة الاستسقاء، يعنی دعرفات په شان مقام مزدلفه او د استسقاء د مونځ دپاره هم حاضريږی.(۴)

احكام اومسائل: ددې حديث نه ډير احكامو استنباط کړې شوي دې.① حائضه ښځه دې دحيض په حالت کښې هم دالله تعالی ذکرنه ترک کوی.(۵)

د ښځوعيدګاه ته تللوسره متعلق دفقهاؤ اقوال: ② دښځودعيدګاه ته د تلوسره متعلق مختلف اقوال دی. علامه خطابی رحمه الله فرمائی چه حائضه ښځې په مواطن خير اومجالس خير کښې حاضريدې شی، البته په مساجد کښې دې نه داخليږی.(۶)

ابن بطال رحمه الله فرمائی چه په دې حديث سره دحيض والا ښځو او پاکو ښځودپاره په عيدين او اجماعات کښې دشرکت کولوجواز معلوم شو البته حائضه ښځې دې دعيدګاه نه جدا اوسی. باقی دعا به کوی آمين به وائی اودغه مقدس اومکرم مجلس اومجمع برکتونه به حاصلوی.(۷)

علامه نووی رحمه الله فرمائی چه امام شافعی رحمه الله اود هغوی د اصحابو په نيزدښائسته اومعتدل صورت ښځونه علاوه د نورو ښځودپاره دعيدين وتل مستحب دی اود ښائسته ښځو وتل مکروه دی. علامه نووی رحمه الله فرمائی: «هذا هو المذهب والمنصوص» اود حديث الباب جواب دادې چه دحضورپاك زمانه د خير اوبرکت زمانه وه اود فتنې اوفساد نه په امن کښې وه. خودنن زمانه د فتنې اوفساد نه په امن کښې نه ده په دې وجه دعيدين په موقع دې بغيرد ښائسته اوقبول صورت ښځونه نورې ښځې شرکت کولې شی. او هم ددې فتنې اوفساد د وجې نه حضرت عائشه صديقه رضی الله عنها فرمائيلې ووکه چرې رسول الله ﷺ هغه امور ليدلې وې کوم چه دننن پس ښځو پيداکړی نوحضورپاك به دوی مساجد نه هم ضرور منع کولې. څنګه چه دبنی اسرائيل ښځې منع کړې شوې وې.(۸)

قاضی عياض رحمه الله فرمائی چه سلف کښې دښځودعيدين دپاره وتلو کښې اختلاف دی. يوجماعت دا صحيح اوګنړل. په دوی کښې حضرت أبوبکر، حضرت علی اوحضرت ابن عمر رضی الله عنهم دی اودويم

---

(۱) عمدة القاري:۳/۴۵۲ إرشادالساري:۱/۳۶۱.
(۲) منحة الباري: ۱/۶۵۵.
(۳) شرح الكرماني:۳/۱۹۸عمدة القاري:۳/۴۵۲.
(۴) شرح الكرماني: ۳/۱۹۸منحة الباري:۱/۶۵۵.
(۵) شرح الكرماني:۳/۱۹۸عمدة القاري:۳/۴۵۲ منحة الباري:۱/۶۵۵.
(۶) أعلام الحديث: ۱/۳۲۹.
(۷) شرح ابن بطال: ۱/۴۴۶شرح الكرماني:۳/۱۹۸عمدة القاري:۳/۴۵۲ منحة الباري:۱/۶۵۵.
(۸) شرح النووي على صحيح مسلم: ۶/۱۷۸ دارإحياء التراث العربي، التوضيح: ۵/۱۱۸المجموع شرح المهذب:۵/۱۳ مكتبة الإرشاد.

جماعت ممنوع گرځولی دی په دوی کښې حضرت عروه، قاسم، یحیی بن سعید انصاری، امام مالك او امام ابویوسف رحمهم الله دی. (۱)

حضرت عبدالله ابن مبارك رحمه الله فرمائی چه زه دنن صبا ښځې دعیدین دپاره وتل ناخوښه کوم. که چرې ښځې په وتلو باندې اصرارکوی نوبیادې په زړوکپړو کښې اوځی. که هغوی دغه شان په وتلو باندې راضی نه وی نوبیائی خاوندد وتلو نه منع کولې شی.(۲)

هم دغه شان دحضرت سفیان رحمه الله نه روایت دې چه هغوی به په خپله زمانه کښې دښځود عیدین دپاره وتل ناخوښه کول. هم داسې ابراهیم نخعی رحمه الله اویحیی انصاری رحمه الله به هم دښځودعیدین دپاره وتل ناخوښه کول. (۳)

دامام احمدبن حنبل رحمه الله په نیز دښځود عیدین دپاره وتل جائزوو خودې سره هغوی دا ناخوښه کول هم. چنانچه کله چه د امام احمدبن حنبل نه د ښځو باره دعیدین د وتلو متعلق سوال اوکړې شو نوهغوی رحمه الله اوفرمائیل: «لایعجبنی فی زماننا، لأنهن فتنة» یعنې زمونږ په دې دورکښې زما ددې ښځو دعیدین دپاره وتل خوښ نه دی ځکه چه ددوی د وجې نه د فتنې خطره ده. هم په دې وجه به امام احمد رحمه الله دې سره داهم فرمائیل که چرې خامخا اوځی نو لباس فاخره او خوشبوئی سره دې نه اوځی بلکه په خیرن حالت کښې دې اوځی.(۴) د امام احمد رحمه الله د اصحاب نه نقل دی چه اوس فتوی په دې باندې ده چه دښځودیومونځ دپاره هم وتل جائزنه دی ځکه چه اوس فته او فساد داول نه ډیرزیات دی.

(۵)هم والبته د مشرانو اوبوډې ګانو ښځو وتلوکښې به نې څه حرج نه ګڼړلو. چنانچه په یوبل روایت کښې دی چه کله دامام احمدبن حنبل رحمه الله نه د عیدین دپاره دښځو متعلق تپوس اوکړې شو نو هغوی اوفرمائیل: «یفتن الناس إلاأن تکون امرأة طعنت فی السن»(۶)

امام مالك رحمه الله دډیر عمر او بوډې ګانې ښځودپاره په وتلوکښې هیڅ حرج نه ګڼړلو البته ځوانانې ښځې به نې منع کولې.(۷)

امام اعظم ابوحنیفه رحمه الله فرمائی چه په شروع کښې د ښځودپاره عیدین کښې دوتلو اجازت اورخصت وو خو اوس زه دا ناخوښه کوم. دغه شان زه ددوی دجمعه دپاره اود نورو مونځونو دپاره وتل هم ناخوښه کوم. البته دبوډې ګانو ښځو د پاره صرف دسحر اوماسخوتن د مونځونودپاره دشرکت

---

(۱) شرح النووی علی صحیح مسلم: ۱۷۹/۶ دار إحیاء التراث العربی، التوضیح: ۱۱۸/۵.

(۲) جامع الترمذی أبواب عیدین باب فی خروج النساء فی العیدین رقم الحدیث: ۵۳۹ التوضیح: ۱۱۸/۵ عمدة القاری: ۴۵۲/۳.

(۳) جامع الترمذی أبواب عیدین باب فی خروج النساء فی العیدین رقم الحدیث: ۵۳۹ التوضیح: ۱۱۸/۵ عمدة القاری: ۴۵۲/۳.

(۴) کتاب الفروع لابن مفلح المقدسی: ۴۲۲/۲ مؤسسة الرسالة، والکافی فی فقه الإمام أحمد: ۵۱۷/۱ دارهجر للطباعة والنشر، المغنی لابن قدامة: ۲۶۵/۳-۲۶۴ کشف القناع عن متن الإقناع: ۵۲۹/۱ عالم کتب، مسائل الإمام أحمد بن حنبل، بروایة ابن أبی الفضل صالح: ۴۶۸ الدار العلمیة بهند.

(۵) کتاب الفروع لابن مفلح: ۴۲۲/۲ مؤسسة الرسالة

(۶) کتاب الفروع لابن مفلح: ۴۲۲/۲ مؤسسة الرسالة.

(۷) البیان والتحصیل: ۴۳۰/۱ دالغرب الإسلامی، الاستذکار: ۲۵۲/۷، ۲۵۴ دارقتیبة دمشق،بیروت و دارالوعی، حلب، قاهرة، المدونة الکبری، صلاة العیدین: ۱۶۸/۱ دار صادر.

رخصت دې. اوصاحبين رحمهما الله فرمائي چه د بوډۍ ګانو ښځودپاره په يومونځ كښې هم څه حرج نشته دې البته دځوانانوښځودپاره په يو مونځ كښې هم وتل مكروه دى.(١)

ليكن اوس دمتاخرين فقهاء فتوى په دې ده چه ځوانې ښځې نه دجمعه دپاره وتلې شى نه دعيدين دپاره اونه د نورو مونځونودپاره دكورونونه وتل دهغوى دپاره جائزدى. صرف بوډۍ ګانوښځو له په عيدين كښې د شركت اجازت دې. مګر په دې كښې هم بهترهم دا دى چه هغوى دې هم دعيدين دپاره نه اوځى.(٢). چنانچه علامه عينى رحمه الله فرمائي دنن په زمانه كښې فتوى دښځو على الاطلاق په نه وتلو باندې ده. خاص كر په ښاريوكښې على الاطلاق هم ممانعت كول پكاردى.(٣)

داحاديث وغيره نه معلوميږى چه دحضورپاك په زمانه كښې به ښځې د فرض مونځونو اوعيدين وغيره دپاره جماتونو ته راتلې اوپخپله دحضورپاك نه روايت دې: «لاتمنعوا إماء الله عن المساجد» يعنى د الله تعالى دا وينځې د جماتونونه مه منع كوئى.(٤) ليكن ددې تولو باوجود فقهاء په دې مسئله كښې د تنګوالى طرف ته تلى دى. تردې چه متاخرين فقهاؤ ښځې د جماعات جمعه اوعيدين وغيره دپاره دوتلونه مطلقاً منع كړې دى. دكوم تائيدچه دحضرت عائشه رضي الله عنها دحديث نه هم كيږى په كوم كښې چه صديقه رضي الله عنها فرمائي كه چرې حضورپاك هغه امور كتلې چه ښځو د حضورپاك نه پس پيداكړى دى نوهغوى به نى د مساجد نه منع كولې لكه څنګه چه د بنى اسرائيل ښځې منع كړې شوې وې.(٥)

دغه شان حضرت زبير بن عوام اود هغوى زوجه حضرت عاتكه بنت زيد رضي الله عنها واقعه چه د جمات طرف ته روانه وه نو حضرت زبير رضي الله عنه هغه د شانه اووهله اوپټ شو. دكومې نه پس چه د هغوى بى بى بيا جمات ته تلل ترك كړل. حضرت زبير بن عوام رضي الله عنه غوښتل چه حضرت عاتكه رضي الله عنها دې د مونځ دپاره جمات ته نۀ ځى مګر د نكاح په وخت دا شرط كيخودې شوې وو چه حضرت زبير رضي الله عنه به هغه د جمات د تلو نه نه منع كوى. په دې وجه حضرت زبير رضي الله عنه دهغې دمنع كولودپاره دا حيله او طريقه اختياركړه چه په خانى راغله.(٦) هم دغه شان دعبدالله بن المبارك رحمه الله دښځو وتل ناخوښه كول.(٧)

نوددغه ټولوڅيزونونه هم دا معلوميږى چه د شارع په نظركښې د ښځو وتل مرغوب او خوښ نه دى اونه نى هغوى ته د مساجدتلوكښې ترغيب وركړې دې او په نه حاضريدو باندې هغوى ته وعيدونه هم اورولى دى. خود ښځو متعلق درسول الله صلى الله عليه وسلم فرمان دې «صلاة المرأة فى بيتها أفضل من صلاتها فى حجرتها، وصلاتها فى مخدعها أفضل من صلاتها فى بيتها» اوس دا فرمان په ډير واضح انداز كښې په دې خبره

---

(١) مختصر اختلاف العلماء للطحاوى: ٢٣١/١ دارالبشائر الإسلامية الاستذكار:٧/٢٥٥-٢٥٤ كتاب الحجة للإمام محمدالشيبانى باب خروج النساء إلى العيدين: ٣٠٦/١ عالم الكتب.

(٢) بدائع الصنائع: ٢٧٥/١ دارالكتب العلمية، لمبسوط للسرخسى ٤١/٢ المعرفة، فيض البارى: ٥٠٢/١

(٣) عمدة القارى: ٤٥٢/٣.

(٤) سنن أبى داؤد كتاب الصلاة باب ماجاء فى خروج النساء ألى المساجد. رقم الحديث: ٥٦٥.

(٥) رواه البخارى فى الأذان باب انتظار الإمام يام الإمام العالم رقم الحديث: ٨٦٩ ومسلم فى صلاة باب خروج النساء إلى المساجد إذا لم يترتب عليه فتنة وأنها لا تخرج مطيبة رقم الحديث:٩٩٩، وأبوداؤد كتاب الصلاة باب التشديد فى خروج النساء إلى المساجد رقم الحديث:٥٦٩.

(٦) الوافى بالوفيات عاتكة بنت زيد: ٣١٩/١٦.

(٧) جامع الترمذى أبواب عيدين باب فى خروج النساء فى العيدين رقم الحديث:٥٣٩ التوضيح: ١١٨/٥.

باندې دلالت کوی چه د شارع علیه السلام رضامندی هم په دې کښې ده چه ښځې دې جماتونوته نه ځی. او هم دغه وجه ده چه په دوی باندې جمعه واجب کړې شوې هم نه ده. اوچرته چه هم ددوی دوتلو خبره کړې شوې ده نو ورسره داهم فرمائیلی شوی دی چه هغوی دې په خیرن حالت کښې اوځی خان جوړولوسره او زیب اوزینت کولو سره دې نه اوځی گنی قسم قسم فتنې اوفسادونه به راوچت شی.
دا تول دشارع علیه السلام د طرف نه ذکرکړې شوې امور او اشارات دی دکوم په وجه چه فقهاء کرام حضرات په دې مسئله کښې په تنگئی پیداکولوباندې مجبور شو، تردې چه هغوی د ښځو په وتلوباندې مکمل پابندی اولگوله اودا پابندی داحادیثو خلاف نه ده . اوبیا د ښځودپاره په عیدین کښې وتل د اخترمونځ دپاره نه وو لکه څنګه چه گمان کولې شی بلکه ښځې به نې دتکثیر سوادالمسلمین په غرض سره اومسلمانانوسره په دعاکښې د شرکت په غرض سره خان سره بوتللې. گنی که چرې د مونځ دپاره وتلې نوبیا د حائضه ښځود وتلو څه فائده وه؟ (١)

په حدیث باب سره په ښځوباندې داخترمونځ دوجوب استدلال صحیح نه دې: ③ بعض حضراتو ددې روایت نه په دې مسئله باندې استدلال کړې دې چه په ښځو باندې هم داخترمونځ واجب دې ځکه چه په اتفاق صرف دحائضه ښځو حکم بیان شوې دې چه دسر نه دمونځ مکلف نه وی. البته د ټولو دویستلو مقصد دمونځ اهمیت اوضرورت دالتزام خودل، په اعمال خیرکښې دشرکت دعوت ورکول اود جمال اسلام مظاهر کول وو. علامه قشیری رحمه الله فرمانی چه ښځې به نې په دې وجه ویستلې ځکه چه مسلمانان دغه وخت ډیرکم وو نوښځې نې د تکثیر سوادالمسلمین په غرض ویستلې. (٢)
④ چه دهریو طاعت اوعبادت دپاره وتل وی نودضرورت په وخت د بل نه عاریةً کپړې غوښتل جائزدی. (٣)
⑤ ښځې د ضرورت په وخت په غزوات کښې هم شرکت کولې شی اودزخمیانو مرهم پټئی کولې شی سره ددې چه هغه مجاهدین دهغوی محارم نه وی. (٤)
⑥ دښځې خبر قبلول جائز دی. (٥)
⑦ که چرې راوی صحابی دې لیکن نوم نې معلوم نه دې نودهغه نه هم روایت نقل کول صحیح دی په دې شرط چه دهغه د اوسیدو ځائی (مسکن) بیان کړې شوې وی اودهغې طرف ته لارخودنه اوکړې شی. (٦)
⑧ «كنانداوي» په دې جمله سره دې طرف ته اشاره ده چه داسې امور بیانول هم جائز دې چه د حضور پاک په زمانه مبارکه کښې موجود خو وو مگر کله حضورپاک دهغې خبر نه دې ورکړې. (٧)
⑨ بغیرد لوئی څادر په سرکولونه دښځې بهر وتل منع دی. (١)

(١) تعليقات على كتاب الحجة على أهل المدينة: ٣٠٧/١-٣٠٦.
(٢) التوضيح: ١١٩/٥عمدة القاري:٤٥٢/٣.
(٣) التوضيح: ١١٩/٥شرح الكرماني:١٩٨/٣عمدة القاري:٤٥٢/٣ منحة الباري:٦٥٥/١
(٤) حواله بالا.
(٥) حواله بالا.
(٦) حواله بالا.
(٧) شرح الكرماني:١٩٨/٣عمدة القاري:٤٥٢/٣

⑩ حائضه عرفه ته تلې شي.([2])

دحدیث ترجمة الباب سره مناسبت: په دواړو کښې مناسبت بالکل واضح دې ځکه چه په دواړو کښې دحائضه ښځو د عیدین دپاره وتلو اودعیدګاه نه د جدا اوسیدلو بیان دې.([3])

۲۴-باب: إِذَا حَاضَتْ فِي شَهْرٍ ثَلَاثَ حِيَضٍ، وَمَا يُصَدَّقُ النِّسَاءُ فِي الْمَحِيضِ وَالْحَمْلِ، فِيمَا يُمْكِنُ مِنَ الْحَيْضِ.

لِقَوْلِ اللهِ تَعَالَى: ﴿وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ﴾/البقرة: ۲۲۸/.

داباب ددې خبرې په بیان کښې دې چه کله په یوه ښځه په یومیاشت کښې درې حیضه راشي او (په هغه بیان کښې) چه دښځې دحیض تصدیق دحیض اوحمل باره کښې په هغه څیزونوکښې به کولې شي کوم چه دحیض په سلسله کښې ممکن وي ځکه چه دالله تعالی ارشاد دې "اودښځودپاره داحلال نه دی چه هغوی دې هغه څیز پټ کړی کوم چه الله تعالی د هغوی په رحم کښې پیداکړې دې".

ماقبل سره ربط: دد باب سابقه باب سره ربط دادې چه په دواړوابواب کښې د حیض سره متعلق احکامو تذکره ده.([4])

د ترجمة الباب مقصد: په دې ترجمة الباب کښې دامام بخاري رحمه الله مقصدداخودل دی چه که یوه ښځه دا دعوی اوکړی چه په یوه میاشت کښې درې ځل حیض راغلې دې. نودهغې په دې دعوی کښې به تصدیق کولې شي په دې شرط چه دعوی دداسې مودې سره متعلق وی چه ددریو حیضو دتیریدو احتمال لری. اودغه شان دحمل په معامله کښې به هم دښځې خبره معتبره وی. چنانچه مذکوره آیت هم په دې خبره باندې دلالت کوی چه دښځې قول به معتبر وی. هم دغه شان جمله تعلیقات هم په دې خبره باندې دلالت کوی چه دحیض دمودې هیڅ تحدید نشته دې بلکه دامعامله ښځې ته حواله ده. البته شرط په کښې دادې چه دغه دعوی ئې په امکانی حدکښې وی.([5])چنانچه علامه کاساني رحمه الله فرمائی که یوه ښځه دځپل غدت دختمیدو خبر ورکړی اوداسې موده اوښائی په کوم کښې چه واقعة د یوې ښځې عدت تیریدې شی نودهغې قول به قبلولې شی. لیکن که چرې داسې موده اوښائي په کوم کښې چه عدت نه شی تیریدې نوبیا به د ښځې قول هم معتبر نه وی اودعدت دتیریدو په معامله کښې دا حکم ځکه دې ځکه چه الله تعالی ښځه اماتداره جوړه کړې ده. چنانچه دالله تعالی ارشاد دې: ﴿وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ﴾ اود جګړې په وخت هم دامین قول به قسم سره معتبر وی. لهذا که چرې ښځې د عدت دتیریدو امکاني حد بیان کړو نودهغې قول به قبلولې شی اوکه

---

[1]) فتح الباري: ۴۲۳/۱ عمدة القاري:۴۵۲/۳ منحة الباري:۶۵۵/۱

[2]) عمدة القاري: ۴۵۲/۳.

[3]) عمدة القاري:۴۵۲/۳.

[4]) عمدة القاري:۴۵۳/۳.

[5]) شرح تراجم البخاري: ۲۸الکنزالمتواري: ۲۹۰/۳ الأبواب والتراجم: ۶۷ وهوالمفهوم من کلام العلامه العینی والحافظ ابن حجر رحمهماالله.

امكانى حد نى بيان نه كړو نودهغې قول به هم معتبرنه وى خكه چه دامين قول صرف په هغه امورو كښې معتبر وى دكوم چه ظاهر تكذيب نه كوى.[1]

د شيخ الحديث زكريا رحمه الله رائې: حضرت شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمانى چه شراح كرامو د امام بخارى رحمه الله غرض سره متعلق هيڅ قسم كلام نه دې كړې اوزما په نيز امام بخارى رحمه الله دوه مسئلې بيانول غواړى:

① رومبۍ مسئله يوه اختلافى مسئله ده او هم په دې باندې په ترجمة الباب كښې ذكردعوى متفرع دې اود ائمه اربعه په مينځ كښې هغه اختلافى مسئله د حيض دمودې مسئله ده اوهم په دې اختلافى مسئله باندې په يومياشت كښې ددريو حيضو تيريدو دعوى متفرع ده اوداسې دترجمة الباب داجز د اصول تراجم نه اتلسم اصل سره متعلق دې.

② دويمه هم هغه مسئله ده دكومې تصريح چه «وما يصدق النساء في الحيض والحمل فيما يمكن من الحيض» كښې پخپله امام بخارى رحمه الله كړې ده. يعنى دحيض اوحمل په معامله كښې به دښځې د قول تصديق كولې شى په دې شرط چه دعوى نى په امكانى حد كښې وى.[2]

«فيما يمكن من الحيض»:داجمله "يصدق" سره متعلق ده اومطلب دادې چه دښځې ددعوى تصديق به كولې شى. تركومې چه تكرارد حيض ممكن وى اوهم ددې دپاره «فيما يمكن من الحمل» اونه ونيلې شو خكه چه تكرار حمل سره متعلق په دعوى كښې تصديق كول هيڅ معنى نه لرى.[3]

لقول الله تعالى: ﴿وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ﴾

"لقول الله" كښې لام تعليليه دې اودا آيت د "ما يصدق" علت دې. د آيت مبارك نه استدلال داسې دې چه دلته ښځې له درحم دحالت د اظهارتاكيد كړې شوې دې دكوم نه چه معلوميږى په دې باره كښې به د ښځې بيان معتبروى خكه چه چرته ددې بيان معتبر نه وى نوبيا به دا دننه د رحمى حالت په اظهارباندې مجبورول بې معنى شى. په دننه رحمى حالت په اظهار باندې مجبورول ددې خبرې واضح دليل دې چه په دې باره كښې به دښځې بيان معتبروى.[4]

امام طبرى رحمه الله د امام زهرى رحمه الله نه په صحيح سندسره روايت كوى چه ﴿مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ﴾ نه مراد حمل يا حيض دې نودښخودپاره حلال نه دى چه هغوى دا پټ كړى (په دې غرض سره چه) عدت پوره او شميرلې شى اودخاوند نه خلاصې حاصل كړې شى اوهغه رجوع اونه كړې شى.[5] هم دغه شان حسن سندسره دحضرت ابن عمر رضي الله عنهما نه روايت دې «لا يحل لها إن كان حائضاً أن تكتم حيضها، ولا إن كانت

---

[1] بدائع الصنايع كتاب الطلاق، فصل: بيان مايعرف به انقضاء العدة: ۱۹۸/۳دارالكتاب العربى.
[2] الكنزالمتوارى: ۱۹۰/۳الأبواب والتراجم:۶۷
[3] شرح الكرمانى: ۱۹۹/۳عمدة القارى: ٤٥۳/۳.
[4] شرح انكرمانى: ۱۹۹/۳فتح البارى: ٤۲٥/۱عمدة القارى: ٤٥۳/۳.
[5] تفسير الطبرى، تفسير سورة البقرة: ۲۲۸رقم الحديث: ٤۷۲۷،ج: ٤ص:٥۱۶ مؤسسة الرسالة.

حاملاً أن تكتم حملها»)⁽¹⁾بل امام مجاهد رحمه الله ددې آيت په تفسير كښې فرمائي: «لاتقول: أني حائض ولېست بحائض، ولا لست بحائض وهي حائض»)⁽²⁾

دائمه اربعه په مينځ كښې يوه اختلافي مسئله: شاته داخبره تيره شوې ده چه دحضرت شيخ الحديث زكريا رحمه الله په نيز دامام بخاري رحمه الله مقصد دوه مسئلې ذكركول دي دويمه مسئله خوبالكل واضحه ده.البته رومبۍ مسئله كومه چه دائمه اربعه په مينځ كښې يواختلافي مسئله ده،دهغې تفصيل دادې:

دائمه اربعه په مينځ كښې د حيض اوطهر نه دهريو په تحديد كښې اختلاف دې. دحيض متعلق د احنافومسلك دادې چه دحيض د كم نه كمه موده درې ورځې او درې شپې دي اوددې دزيات نه زياته موده لس ورځې دي. دامام شافعي رحمه الله او امام احمدبن حنبل رحمه الله په نيز دحيض دكم نه كمه موده يوه ورځ اويوه شپه ده اود زيات نه زياته موده پنځلس ورځې يا اوولسم ورځې ده. ددواړو حضر اتو دوه دوه اقوال دي. دامام مالك رحمه الله په نيز دحيض دكم نه كم هيڅ حد نشته دې اود زيات نه زيات اوولس يا اتلس ورځې دي او په مختصر الخليل كښې دي چه دمبتدۀ دپاره دحيض د زيات نه زياته موده پنځلس ورځې دي. طهر سره متعلق دامام احمد رحمه الله مسلك دادې چه دطهر دكم نه كم موده ديارلس ورځې دي اودائمه ثلاثه په نيز پنځلس ورځې دي.

نور داچه يوه بله مسئله هم ده چه بغيرد څه اختلاف دټولو په نيز دمطلقه عدت درې "قروء" دي ليكن ددې په مراد كښې اختلاف دې. د احنافو په نيز د قروء نه مراد حيض دې اوهم دا مذهب دامام احمد رحمه الله هم دې، دكوم طرف ته چه هغوى رجوع كړې ده. دهغوى رومبى قول دادې چه دقرء نه مراد طهردې اوهم دغه دامام شافعي رحمه الله او امام مالك رحمه الله مذهب دې. اوداسې كه يو سړې خپلې بى بى ته په طهركښې طلاق وركړى نوهغه طهربه هم په عدت كښې شميرلې كيږي اوبنځه به دده يو طهر نه پس نور دوه طهرونه انتظاركوى.⁽³⁾ ددې دوو تمهيدي خبرونه پس به اوس په اصل مسئله باندې پوهيدل څه قدرې آسان شي كومه چه په ترجمة الباب كښې ذكرده. يعنى كه يوه ښځه په يوه مياشت كښې ددريو حيضو تيرولو دعوى اوكړې نوآيا دداسې ښځې د تصديق د ائمه اربعه په مذاهب كښې ګنجائش شته يا څه تاويل وغيره دي؟ نوجواب دادې چه دامام احمد رحمه الله د سابقه قول (په عدت كښې به د طهر اعتباركيږى) په اعتبارسره به دښځې ددې دعوى تصديق كولې شى. بلكه ددې قول په اعتبار سره دښځې دعوى ۲۸ورځو او دد ساعتونوكښې صادق راخى دكوم صورت چه دادې:

خاوند په آخرى طهر كښې ښځې ته طلاق وركړو چه دحيض په شروع كيدوكښې يوه ګهړئى اويوساعت باقي وو. بيا ددې نه پس يوه ورځ د حيض اوديارلسمه ورځ او يوساعت دحيض په كوم كښې چه د آخرى طهر انتهااوشوه دا هم ټول څوارلس ورځې او يوساعت شو. داسې ټول ۲۸ ورځې او دوو ساعتونو كښې ددې ښځې عدت پوره كيږى.⁽⁴⁾

ابن المنذر رحمه الله فرمائي چه دانقضاء عدت هغه دكم نه كمه موده په كوم كښې چه د ښځې ددعوى تصديق كيدې شى په دې كښې د ائمه اختلاف دې. دحضر ت علي رضي الله عنه او حضرت شريح رحمه الله نه نقل

⁽¹⁾ تفسير الطبرى، تفسير سورة البقرة: ۲۲۸رقم الحديث: ٤٧٣٤،ج:٤ص:٥١٨ مؤسسة الرسالة.

⁽²⁾ تفسير الإمام مجاهد، تفسير سورة البقرة:۳۰/۱دارالكتب العلمية، فتح البارى: ٤٢٥/١ عمدة القارى: ٤٥٣/٣.

⁽³⁾ شرح ابن بطال: ٤٤٨/١فتح البارى لابن رجب: ١٤٨/٢-١٤٥.

⁽⁴⁾ شرح ابن بطال: ٤٤٨/١.

دي چه که یوه ښځه دا دعوی اوکړي چه په هغې باندې په یوه میاشت کښې درې حیضه راغلي دي اود ګواه په توګه عادل ښځې هم پیش کړي نو ددې تصدیق به کولې شي اوهم دغه دامام احمد رحمه الله مذهب دې. اودا دامام احمد رحمه الله د قول مرجوع عنه په اعتبار سره بالکل واضح دی. دغه شان د امام احمد رحمه الله قول مرجوع الیه (په عدت کښې به دحیض اعتبار کیږي) په اعتبار سره هم په یو میاشت کښې د دریو حیضو تیریدو دعوی صادق کیدې شی.[1]

چنانچه امام موفق الدین رحمه الله فرمائی چه ددوو حیضونو په مینځ کښې کمه موده دطهر دیارلس ورځې دی ځکه چه د امام احمد رحمه الله کلام په دې مسئله کښې مختلف نه دې چه دعدت په یو میاشت کښې تیریدل ناممکن دی په دې شرط چه ګواه قائم کړي اوبیا دا اثر علی وشریح رضی الله عنهما نه استدلال اوکړو.

هم دغه شان دامام مالك رحمه الله په نیز ۳۰ ورځو او څلورو ساعتونوکښې ددعوی تصدیق کیدلې شی دکوم صورت چه دادې چه خاوند په آخر طهرکښې طلاق ورکړو. لهذا یو ساعت به ددغه طهر شمیرلې کیږي په کوم کښې چه طلاق ورکړې شو. بیا یوه لحظه د حیض (ځکه چه دامام مالك رحمه الله په نیزداقل حیض هیڅ حد نشته هغه د یوې لحظې اویوساعت دپاره هم کیدې شی) بیا پنځلس ورځې دطهر. دا ټول پنځلس ورځې اودوه لحظې شوې، بیا یوه لحظه د حیض بیا پنځلس ورځې د طهر اوبیا یوه لحظه دحیض په کوم کښې چه داخیر طهر اخیراوشو نودا هم ټول پنځلس ورځې او دوه لحظې شوې اوداسې ټولې ۳۰ ورځې او څلور ساعتونه او لحظوکښې عدت پوره کیدې شی.

لیکن دامام شافعی رحمه الله په مذهب کښې یوه میاشت کښې درې حیضونه تیریدل مشکل دی. بلکه کم نه کم ۳۲ ورځې او دوه لحظې پکاردی، نوبیا تصدیق ممکن دې. حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه دقرء نه مراد طهردې اواقل طهر د پنځلسو ورځو وی اواقل حیض یوه ورځ اویوه شپه دې. نوداسې به ۳۲ ورځو دووساعتونو او دوو لحظوکښې عدت پوره شی. ددې صورت دادې چه خاوند په آخر طهرکښې طلاق ورکړو یوه لحظه په دې طهرکښې شمیرشوه بیا یوه ورځ د حیض بیا پنځلس ورځې د طهر، دا ټول ۱۶ ورځې او یوه لحظه شوه. بیایوه ورځ دحیض او پنځلس ورځې دطهر او یوه لحظه دحیض په کوم کښې چه طهر آخیر پوره شو نوداهم ټولې ۱۶ ورځې او دوه لحظې شوې نوټولې ۳۲ ورځې او دوه لحظې جوړیږي.[2]

په دې مسئله کښې داحنافو په نیز روایات ډیر زیات مختلف دی. البته د شراح کرام په نیز چه کوم روایات مشهور دی هغه دادی چه دامام ابوحنیفه رحمه الله په نیز د ۶۰ ورځونه په کمه موده کښې ددې ښځې ددې دعوی تصدیق نه شی کیدې. اود صاحبین رحمهما الله په نیز ۳۹ ورځونه په کمه موده کښې تصدیق نه شی کیدې. اوددې وجه داده چه داحنافو په نیزدعدت اعتبارحیض سره دې. نو د عدت دپاره درې حیضونه تیرول ضروری دی اوداحنافو په نیز دحیض دکم نه کمه موده اوزیات نه زیاته موده دواړه متعین اومحدود دی اوداکثر طهر څه حدنشته دې، لیکن ددې دکم نه کمه موده پنځلس ورځې دی. دامام ابوحنیفه رحمه الله د قول توجیه داده چه داخو کیدې نه شی چه مونږ دحیض او طهر دهرو یو د کم نه کمه موده واخلو بلکه د اعتدال لار خوداده چه دیوطرف نه دکم نه کمه موده او بل طرف نه دزیات نه زیاته موده واخستې شی اوچونکه د طهر د زیات نه زیات مودې څه حد نشته

---

[1]) كما سيتضح بالجدول.

[2]) شرح ابن بطال: ۱/۴۴۸.

دي. په دې وجه لامحاله دطهر دکم نه کمه موده اودحيض اکثر موده به اخستې شي نوداسې بالکل واضحه ده چه دعدت مجموعه به شپيته ۶۰ ورځې جوړيږي.[۱]

علامه کرماني رحمه الله فرمائي چه دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيزد شپيتو ورځونه په کمه موده کښې د ښځې تصديق نه شي کولې په دې شرط چه ښځه د ذوات الحيض نه وي خکه چه عادت دادې چه داسې نه کيږي چه ښځه دې د کم طهر اوکم حيض والا وي. خکه چه کله د يوې ښځې د حيض ايام زيات وي نوبيا دهغې طهر د کمې مودې وی اوکله چه طهر کم وی نوحيض زيات وی. دصاحبين رحمهما الله دقول توجيه داده چه د کم نه کمه موده په کوم کښې چه د يوښځې تصديق اوکړې شي، ددې دپاره ضروري دی چه ددوو طرفونونه په هريوکښې کښې کمه موده واخستې شي اوداسې نهه ورځې درې حيضه اوديرش ورځې دوه طهر ټول چه يوځائی کړې نو يوکم څلويښت ورځې شو.[۲]

ددې ټولو مسلکونود وضاحت دپاره دا لاندينئ نقشه پيش خدمت ده:

مسالک	الطهرالذی طلق فيه	الحيض الأول	الطهربعده	الحيض الثانی	الطهربعده	بده الحيض الثالث	الذی تمت فيه العدة
عندمالک	لحظة	لحظة	۱۵يوم	لحظة	۱۵يوم	لحظة	فالمجموع ثلاون يوما وأربع لحظات
عندالشافعی	لحظة	يوم	۱۵يوم	يوم	۱۵يوم	لحظة	فالمجموع إثنان وثلاثون يوما و لحظتان
عندأحمد فی المرجوع عنه	لحظة	يوم	۱۳يوم	يوم	۱۳يوم	لحظة	فالمجموع ثمانية وعشرون يوما و لحظتان

فالمجموع عند الإمام مالك ثلاثون يوماً وأربع لحظات، وعند الإمام الشافعي إثنان وثلاثون يوماً ولحظتان، والمجموع عند الإمام أحمد ثمانية وعشرون يوماً ولحظتان

مسالک	الطهر الطلاق	الحيض الأول	الطهربعده	الحيض الثانی	الطهربعد ه	الحيض الثالث	المجموع
عندامام أبی حنيفه	لحظة	۱۰أيام	۱۵يوم	۱۰أيام	۱۵يوم	۱۰أيام	۶۰فالمجموع ستون يوما
عندصاحبيه	لحظة	۳يوم	۱۵يوم	۳يوم	۱۵يوم	۳يوم	۳۹فالمجموع تسعة وثلاثون يوما
عندأحمد فی المرجوع اليه	لحظة	يوم	۱۳يوم	يوم	۱۳يوم	يوم	۲۹فالمجموع تسعة وعشرون يوما

فالمجموع عند الإمام الأعظم رحمه الله ستون يوماً، وعند صاحبيه رحمهما الله تسعة وثلاثون يوماً، والمجموع عند الإمام أحمد تسعة وعشرون يوماً.[۳]

---

۱) بدائع الصنائع كتاب الطلاق فصل فی بيان مايعرف به انقضاء العدة: ۱۹۸/۳دارالکتاب العربی.

۲) شرح الکرمانی: ۱۹۹/۳شرح ابن بطال: ۴۴۸/۱.

۳) الکنزالمتواری: ۲۹۲/۳-۲۹۱.

وَيُذْكَرُ عَنْ عَلِيٍّ وَشُرَيْحٍ: إِنِ امْرَأَةٌ جَاءَتْ بِبَيِّنَةٍ مِنْ بِطَانَةِ أَهْلِهَا، مِمَّنْ يُرْضَى دِيْنُهُ، أَنَّهَا حَاضَتْ ثَلَاثًا فِي شَهْرٍ، صُدِّقَتْ وَقَالَ عَطَاءٌ: أَقْرَاؤُهَا مَا كَانَتْ. وَبِهِ قَالَ إِبْرَاهِيمُ. وَقَالَ عَطَاءٌ: اَلْحَيْضُ يَوْمٌ إِلَى خَمْسَ عَشْرَةَ. وَقَالَ مُعْتَمِرٌ: عَنْ أَبِيهِ: سَأَلْتُ ابْنَ سِيرِينَ، عَنِ الْمَرْأَةِ تَرَى الدَّمَ بَعْدَ قُرْئِهَا بِخَمْسَةِ أَيَّامٍ؟ قَالَ: اَلنِّسَاءُ أَعْلَمُ بِذَلِكَ.

قوله: وَيُذْكَرُ عَنْ عَلِيٍّ وَشُرَيْحٍ: إِنِ امْرَأَةٌ جَاءَتْ بِبَيِّنَةٍ مِنْ بِطَانَةِ أَهْلِهَا، مِمَّنْ يُرْضَى دِيْنُهُ، أَنَّهَا حَاضَتْ ثَلَاثًا فِي شَهْرٍ، صُدِّقَتْ: يعني دحضرت علی رضی الله عنه اوحضرت شریح رحمه الله نه نقل دی که چرې ښځه دځپل کورد خاص کسانونه څوك ګواه راوړي چه دهغې په يوه مياشت کښې درې ځل حيض شوې نودهغې تصديق به کولې شي.

تراجم رجال

علي: دا امير المؤمنين سيدنا علی بن ابی طالب بن هاشم بن عبدمناف هاشمی مکی مدنی رضی الله عنه دې. ابوالحسن ددوی کنيت دې.[1] او حضورپاك د ابوتراب په کنيت سره رابللې وو.[2]
ددوی حالات كتاب العلم باب إثم من كذب على النبي صلى الله عليه وسلم لاندې تيرشوی دی.[3]

شريح: دامشهور تابعی او امام شريح بن الحارث بن قيس بن الجهم بن معاويه بن عامر کندی کوفی قاضی رحمه الله دې. ددوی کنيت ابوامیه دې اوده ته شريح بن شرجيل او ابن شرجيل هم ونيلې سی. ددوی باره کښې ونيلی شی چه دې د اولاد فرس نه ووچه يمن ته راغلې وو آبادشوی وو. دوی د حضورپاك زمانه کښې وو خوشرف ملاقات ورته نه دې حاصل شوې. حضرت عمر رضی الله عنه دی دکوفې ګورنرمقررکړې وو اودحضر علی رضی الله عنه ددور پورې په دغه عهده دقضاء فائز وو اوآخر دځپله دحجاج بن يوسف په دورکښې دقضاء دعهدې نه لاس واخستو.[4]
يوقول ددوی د صحابی کيدو هم دې مګر هغه صحيح نه دې بلکه صحيح دادې چه دې دهغه کسانونه دې چه دحضورپاك په ژوند کښې ايمان قبول کړې ،مګرشرف ملاقات ورته نه دې حاصل شوې. اود حضرت ابوبکرصديق رضی الله عنه په زمانه کښې د يمن نه ،مدينې طيبې طرف، ته کوچ اوکړو.[5]
هغوی د حضورپاك نه ارسال سره روايت کړې دې. دحضورپاك نه علاوه د حضرت عمر حضرت علی حضرت ابن مسعود حضرت عروه البارقی اوحضرت عبدالرحمن بن ابی بکر رضی الله عنهم نه هم روايت دحديث کړې.
اودهغوی نه ابووائل شقيق بن سلمه، عامر شعبی، ابراهيم نخعی، انس بن سيرين، سعيد بن حيان تيمی، شريح ابن الحارث (ددوی نه علاوه دې)، عطاء بن السائب، قيس بن حازم، ابوحصين عثمان بن

---

[1] تهذيب الكمال: ۴۷۲/۲۰.
[2] صحيح البخاری كتاب الصلاة باب نوم الرجال فی المسجد رقم الحديث: ۴۴۱.
[3] كشف الباری: ۱۴۹/۴.
[4] تهذيب الكمال: ۴۳۶/۱۲ مؤسسة الرسالة تهذيب التهذيب: ۲۸۷/۴ دارالفكر تهذيب الأسماء واللغات ۲۴۳/۱ دارالكتب العلمية وإدارة الطباعة المنيرية، سير أعلام النبلاء: ۱۰۰/۴ مؤسسة الرسالة عمدة القاری: ۴۵۳/۳.
[5] سير أعلام النبلاء: ۱۰۰/۴ مؤسسة الرسالة.

عاصم اسدى، محمدبن سيرين، مغيره ثقفى (دهشام بن مغيره پلار) او ابن ابى صفيه رحمهم الله وغيره دحديث روايت كړي دي.([1])
حضرت عمر رضي الله عنه چه د حضرت شريح رحمه الله طرف ته (د هغه دكوفې دقاضى جوړيدونه پس) كوم خط وراليګلې وو هغه دادې: ((إذا أتاك أمر فى كتاب الله، فاقض به، فإن لم يكن فى كتاب الله وكان فى سنة رسوله، فاقض به، فإن لم يكن فيهما، فاقض بما قضى به أئمة الهدى، فإن لم يكن، فأنت بالخيار، إن شئت تجتهد رأيك وإن شئت تؤامرنى، ولا أرى مؤامرتك إياى إلا أسلم لك)).([2])
شريح رحمه الله فرمائى چه زه د حضرت عمر على حضرت عثمان حضرت معاويه رضي الله عنهم يزيدبن معاويه او عبدالملك ددې تولو په دروكښې د قضاء په عهده باندې مور ووم تردې چه دحجاج بن يوسف دور شروع شو نوهغه وخت ما حجاج ته د دغه قضاء د عهدې نه استعفى وركړه د حضرت شريح ۱۲۰ كال عمر وو حجاج ته استعفى وركولنه پس يو كال ژوندې وو اوبيا ددې فانى دنيانه رحلت اوكړو.([3])
ابن المدينى رحمه الله فرمائى چه شريح رحمه الله ۵۳ كالوپورې د كوفې قاضى پاتې دې اود زياد بن معاويه په دوركښې اوه كاله د بصرې هم والى پاتې دې.([4])اوحفص بن عمر رحمه الله فرمائى چه حضرت شريح رحمه الله ۶۰كالو پورې دقضاء په عهده پاتې دې.([5]) حضرت شريح رحمه الله دحضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه نه علم حاصل كړې.([6])يحيى بن معين رحمه الله فرمائى ((شريح بن هانئ كوفى وشريح بن أطاة كوفى، وشريح القاضى أقدم منهما وهوثقة)) يعنى حضرت شريح القاضى اول الذكر ددوارو حضراتو نه مقدم اوثقه وو.([7]) اما عجلى رحمه الله فرمائى ((كوفى تابعى ثقة)).([8]) محمدبن سيرين رحمه الله فرمائى ((كان شريح شاعراً وكان زاجراً وكان قائفاً وكان كوسجاً وكان قاضياً)) يعنى شريح رحمه الله شاعر هم وو دړهكه كونكې هم وو د آثارو تتبع كونكې هم وو دكمو وينبتو والا هم وو اواقضى هم وو. نور فرمائى چه ما په كوفه كښې څلور صرف داسې شخصيات ليدلى دى چاته چه په فقه كښې خاص مهارت حاصل وو. ①حارث الاعور ② علقمه بن قيس ③ عبيدة السلمان ④ قاضى شريح.([9]) ابن حبان ددوى ذكر كتاب الثقات كښې كړې دې.([10])
حضرت شريح رحمه الله به د سنن او آثار ډيرزيات خيال ساتلو چنانچه هغوى پخپله فرمائى((إنما أقتفى بالأثر، فما وجدت فى الأثر، حدثتكم)) يعنى زه آثار اوسنن لټوم اوبياچه څه هم زه په هغه آثاروكښې وينم هغه تاسو خلقو ته بيانوم.([11])

---

[1]) تلامذه او مشائخ دپاره اوګورئى تهذيب الكمال: ۴۳۷/۱۲.
[2]) سيرأعلام النبلاء: ۱۰۱/۴.
[3]) تهذيب الكمال: ۴۳۷/۱۲تهذيب التهذيب: ۲۸۷/۴.
[4]) تهذيب الكمال: ۴۳۷/۱۲تهذيب التهذيب: ۲۸۷/۴.
[5]) تهذيب الكمال: ۴۳۷/۱۲.
[6]) تهذيب الكمال: ۴۳۸/۱۲تهذيب التهذيب: ۲۸۷/۴.
[7]) الجرح والتعديل: ۳۲۳/۴تهذيب الكمال: ۴۳۸/۱۲تهذيب التهذيب: ۲۸۷/۴.
[8]) معرفة الثقات للعجلى: ۴۵۱/۱.
[9]) تهذيب الكمال: ۴۳۸/۱۲تهذيب التهذيب: ۲۸۸/۴دارالفكر.
[10]) ۳۵۲/۴دارالفكر.
[11]) تهذيب الكمال: ۴۴۲/۱۲.

چنانچه د امام شعبي رحمه الله نه روايت دې چه قاضي شريح رحمه الله له يوسړي راغلو اوهغه د ګوتو ددیت باره کښې سوال اوکړو نوحضرت شريح رحمه الله اوفرمائيل عشر عشر، نودغه سوال کونکی دحيرانتيا اظهاراوکړو اود (خنصر او ابهام طرف ته اشاره کولوسره) وئې ونيل آيا دا دواړه ګوتې برابردی؟ په دې باندې شريح رحمه الله د سوال کونکی نه تپوس اوکړو ولې غوږ او لاس دواړه برابر دی؟ او په دې دواو کښې نصف نصف ديت لازم دې اوبيائې سائل مخاطب کولو سره اوفرمائيل "ويحك" يعنی ته خوارشې سنت ستا په قياس باندې مقدم دې نوهم ددې اتباع کوه اوبدعات مه ايجاد کوه خکه چه ترکومې ته سنت نيولې ساتې نوهيځ کله به نه ګمراه کيږې. (١)

ابونعيم رحمه الله فرمائي ((كان شريح يقضي بقضاء عبدالله)) (٢) هم ابونعيم رحمه الله په خپل سندسره روايت کوی چه هغوی (شريح رحمه الله) دحضورپاك په خدمت کښې حاضر شو اواسلام ئې قبول کړو اوبياحضورپاك ته اوفرمائيل چه په يمن کښې په کافی شمير کښې زما اهل بيت هم موجود دی نوحضورپاك اوفرمائيل چه هغوی هم راوله. چنانچه هغه واپس شو اوهغه ټول ئې د حضورپاك په خدمت کښې حاضر کړل مګر ترهغه وخته پورې حضورپاك د دنيا نه رحلت فرمائيلې وو. (٣)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه دا روايت ابن السكن رحمه الله هم نقل کړې دې اودنقل کولونه پس هغه فرمائي چه بغيرددې يوروايت نه بل هيڅ يو روايت ماته داسې ملاؤ نه شو چه د حضرت شريح رحمه الله دحضورپاك په ملاقات باندې دلالت کوی. والله أعلم بصحته. (٤)

ددوی دوفات په کال کښې کافی اختلاف دې. اشعث رحمه الله فرمائي چه حضرت شريح رحمه الله د يوسل لسو کالو وو. (٥) هم د اشعث رحمه الله يو بل روايت دې چه ١٢٠ کاله عمرئې وو. (٦) ابونعيم رحمه الله فرمائي چه د شريح عمر يوسل اته کاله ژوند تيرکړې دې او په کال ٧٨ هجری کښې د حضرت مصعب بن زبير رضي الله عنه په زمانه کښې وفات شوې. (٧) نورو ډيرومؤرخينو دوفات هم دغه تاريخ ليکلې دې په کوموکښې چه ابوبکر بن ابی شيبه، ابوعبيد او هيثم بن عدی رحمهم الله وغيره هم شامل دی. (٨) خو نور ډير مؤرخين په کوموکښې چه خليفه بن خياط او ابن نمير رحمهما الله وغيره شامل دی وينا ده چه د شريح رحمه الله انتقال ٩٠ هجری کښې شوې. او (٩) خليفه بن خياط رحمه الله په يوبل مقام باندې دوفات کال ٨٧ هجری ذکر کړې دې. (١٠) هم دغه شان د ابونعيم رحمه الله نه نور هم دوه روايتونه دی. يو روايت د ٩٣ هجری او دويم روايت د ٩٦ هجری دې. (١١) علی بن عبدالله تيمی رحمه الله فرمائي چه ٩٧ هجری کښې

---

[١] تهذيب الكمال: ٤٤٢/١.

[٢] سير أعلام النبلاء: ١٠٣/٤.

[٣] سير أعلام النبلاء: ١٠١/١ تهذيب الكمال: ٢٨٨/١٢ دارالفكر.

[٤] تهذيب التهذيب: ٢٨٧/٤.

[٥] سير أعلام النبلاء: ١٠٦/٤ تهذيب الكمال: ٤٤٤/١٢.

[٦] تهذيب الكمال: ٤٤٤/١٢.

[٧] سير أعلام النبلاء: ١٠٦/٤ تهذيب الكمال: ٤٤٤/١٢ تهذيب التهذيب: ١٦١/٢ مؤسسة الرسالة.

[٨] تهذيب الكمال: ٤٤٤/١٢ تهذيب التهذيب: ١٦١/٢ مؤسسة الرسالة.

[٩] حواله بالا.

[١٠] تهذيب الكمال: ٤٤٤/١٢.

[١١] حواله بالا.

انتقال شوي او بعض د ۹۹ هجري قول هم کړې دي.[۱]

تخريج التعليق: عبدالله دارمي رحمه الله دا قصه په خپل سندسره دکو چه ټول رجال ثقه دي موصولاً ذکر کړې ده. دروايت الفاظ دا دي «أخبرنا يعلى، حدثنا إسماعيل، عن عامر هو الشعبي فقال: جاءت امرأة إلى علي، تخاصم زوجها طلقها، فقالت: حضت في شهر ثلاث حيض، فقال علي لشريح: اقض بينهما. قال: يا أمير المؤمنين! وأنت ههنا؟ قال: اقض بينهما. قال إن جاءت «ببينة» من بطانة أهلها ممن يرضى دينه وأمانته تزعم أنها حاضت ثلاث حيض تطهر عند كل قرء وتصلي، جاز لها، وإلا، فلا. فقال علي: قالون. وقالون بلسان الروم: أحسنت».

يعني د امام شعبي رحمه الله نه روايت دې يوې ښځې حضرت علي رضي الله عنه له خپله فيصله راوړله راغله. دا ښځه طلاقه شوې وه او خپل خاوندسره د عدت تيرولو په مسئله کښې جګړه لرله. د ښځې دعوى وه چه په يوه مياشت کښې دهغې درې حيضه تيرشوى دى. حضرت علي رضي الله عنه قاضي شريح رحمه الله ته حکم ورکړو چه ددوى په مينځ کښې فيصله اوکړه. قاضي شريح رحمه الله عرض اوکړو ايا ستاسو په موجودګئ کښې؟ نوحضرت علي رضي الله عنه اوفرمائيل اوجى! په دې باندې قاضي شريح رحمه الله اووئيل که چرې ښځه دخپل دکورمخصوص معتبر او متدين کسانونه ګواه پيش کړى کوم چه دهغې دحالت نه خبر وي اوديندار هم وي او په دې خبره باندې ګواهي ورکړي چه واقعي ددې عدت دريوحيضوسره په يوه مياشت کښې تيروى دى او دې دغسل نه پس مونځ کړې دې نوعدالت به ددې دبيان اعتبارکوي ګنى نه. په دې فيصله باندې حضرت علي رضي الله عنه د قاضي شريح تحسين اوکړو او وئې فرمائيل قالون قالون درومي ژبې لفظ دې. دکومعنى چه احسنت يعنې ډيره ښه فيصله دې اوکړه.

بيا چه کله د ابومحمدعبدالله دارمي رحمه الله نه دقاضي شريح ددې فيصلې باره کښې تپوس اوکړو شو چه ستاسو ددې فيصلې او مسئلې متعلق څه رائې ده؟ نوهغوى په نفى کښې جواب ورکړو اووئې فرمائيل «ثلاث حيض في شهر كيف يكون؟» يعنې په يونه مياشت کښې درې حيضه څنګه تيريدې شى؟[۲]

هم دغه شان ابن حزم رحمه الله او ابن ابى شيبه رحمه الله هم دا روايت موصولاً ذکر کړې دې.[۳]

تعليق د تمريض په صيغه سره دذکرکولووجه: امام بخاري رحمه الله دا تعليق دتمريض په صيغه سره ذکرکړو اوجزم ئې په دې وجه اونه کړو څکه چه دعامر شعبي رحمه الله د حضرت علي رضي الله عنه نه په سماع کښې تردد او اختلاف دې. اونه ئې دا اوفرمائيل چه عامر شعبي رحمه الله دا روايت د قاضي شريح رحمه الله نه اوريدلې دې ګنى که دقاضي شريح نه ئې د سماع تصريح کړې وه نوبيا هم روايت موصول کيدې شو څکه چه دعامرشعبي رحمه الله د قاضي شريح رحمه الله نه سماع ثابته ده.[۴]

دعامرشعبي رحمه الله د علي رضي الله عنه نه په سماع کښې دائمه رجال اختلاف: دعامرشعبي رحمه الله د حضرت علي رضي الله عنه نه په سماع کښې دائمه رجال اختلاف دې. امام حاکم رحمه الله فرمائي چه دعامر شعبي رحمه الله سماع نه دحضرت عائشه رضي الله عنها نه ثابته ده او نه دحضرت ابن مسعودنه، نه داسامه بن زيدنه اونه د

---

[۱]) تهذيب الكمال: ۴۴۴/۱۲ تهذيب التهذيب: ۱۶۱/۲ مؤسسة الرسالة.

[۲]) سنن الدارمي باب في أقل الطهر: ۲۳۴/۱-۲۳۳ رقم الحديث: ۸۵۶-۸۵۵ قديمي.

[۳]) المصنف لابن أبي شيبة، كتاب الطلاق، باب من قال: اوتمنت المرأة على فرجها: ۲۲۱/۱۰ رقم الحديث: ۱۹۶۴۱ شركة دارالقبلة /مؤسسة علوم القرآن المحلى بالآثار، كتاب الطلاق أحكام العدة: ۲۷۲/۱ رقم المسئلة: ۹۹۸ إدارة الطباعة التوضيح: ۱۲۱/۵ فتح الباري: ۴۲۵/۱ عمدة القاري: ۴۵۳/۳.

[۴]) فتح الباري: ۴۲۵/۱.

حضرت علی رضی الله عنه نه ددوی سماع ثابته ده. البته صرف هغه صحابه کرام رضی الله عنهم ئې لیدلی دی اودغه شان د معاذ بن جبل رضی الله عنه اوزید بن ثابت رضی الله عنه نه ئې هم سماع ثابته نه ده.[1]

علامه حازمی رحمه الله فرمائي «لم يثبت أئمة الحديث سماعه منه» یعنې ائمه حدیث ددوی (عامرشعبی رحمه الله) سماع د هغوی (حضرت علی رضی الله عنه) نه ثابته نه ګرځوی. امام دارقطنی رحمه الله فرمائي چه امام عامرشعبی رحمه الله دحضرت علی رضی الله عنه نه صرف یوروایت اوریدلې دې نه علاوه ئې هیڅ نه دی اوریدلی.[2]

اوددغه یو روایت دسماع نه دامام دارقطنی رحمه الله اشاره ددې حدیث طرف ته ده کوم چه امام بخاری رحمه الله درجم په باب کښې تخریج کړې دې. په کوم کښې چه دی امام شعبی رحمه الله دحضرت علی رضی الله عنه نه روایت کوی چه هغوی یوه ښځه رجم کړه اوبیائې اوفرمائیل «رجمتها بسنة النبي صلى الله عليه وسلم».[3]

نوچه دامام شعبی رحمه الله سماع دحضرت علی رضی الله عنه نه ثابته نه ده اوهغه چه دحضرت علی رضی الله عنه نه کوم روایات بیانوی هغه مرسل روایات دی لیکن ددوی هغه مرسل روایات هم صحیح دی ځکه چه امام شعبی رحمه الله به صرف صحیح احادیث په ارسال سره بیانول. چنانچه امام عجلی رحمه الله فرمائي «ومرسل الشعبي صحيح، لايكاد يرسل إلا صحيحاً» یعنې د امام شعبی رحمه الله مرسل روایات هم صحیح دی ځکه چه امام شعبی رحمه الله به صرف صحیح احادیث په ارسال سره بیانول.[4]

علامه عینی رحمه الله فرمائي معلومیږی چه دامام بخاری رحمه الله په صیغه دتمریض سره دحضرت علی رضی الله عنه سندطرف ته اشاره ده ځکه چه دامام شعبی رحمه الله د قاضی شریح رحمه الله سماع ثابته ده او په دې سره به ددغه حضر اتو په خبره باندې اثر پریوځي دچاچه وینا ده، کله چه امام بخاری رحمه الله یوه خبره بغیرد جزم نه ذکرکوی نوهغه خبره دهغوی په نیز صحیح نه وی. خوددغه خلقو دا رائې صحیح نه ده ځکه چه پخپله امام بخاری رحمه الله «كتاب مواقيت الصلاة باب ذكر العشاء والعتمة ومن راه واسعاً» کښې هم د تمریض صیغې سره دا روایت نقل کړې دې: «ويذكر عن أبي موسىٰ قال: كنا نتناوب..... الحديث» خوددې سند دامام بخاری رحمه الله په نیز بالکل صحیح دې.[5]

قاضی شریح رحمه الله یوه فیصله اوکړه او حضرت علی رضی الله عنه دهغوی په دې فیصله باندې تحسین اوکړو. اوس سوال دا پیداکیږی چه آیا دائمه اربعه په مذاهب کښې هم ددې فیصلې څه ګنجائش شته اوکه نه؟ نود تیرشوی تفصیلی کلام نه داخبره واضحه شوې ده چه صرف دامام مالك رحمه الله اوامام احمد رحمه الله دمذهب په اعتبارسره ددې فیصلې ګنجائش شته اوهیڅ څه د اشکال خبره نه ده. دامام مالك رحمه الله دمذهب مطابق ډیرش ورځې او څلورساعتونوکښې درې حیض اودرې طهر تیریدې شی اود امام احمدبن حنبل رحمه الله د مرجوع عنه قول په اعتبارسره ۲۸ ورځې او دوو ساعتونوکښې داسې ممکن دی اود قول مرجوع الیه په اعتبارسره ۲۹ ورځوکښې درې حیض تیریدې شی. خوچه دکومو حضراتو په نیزباندې دطهر کم نه کم موده پنځلس ورځې اودحیض موده کم نه کم یوه ورځ ده (لکه چه دشوافع مذهب دې) یا درې ورځې دی (لکه چه داحنافو مذهب دې) نو ددغه حضراتو دمذهب په اعتبارسره

---

[1]) تهذيب التهذيب: ۲۶۵/۲.
[2]) العلل للدارقطني: ۹۷/٤دارطيبة.
[3]) العلل للدارقطني: ۹۷/٤ دار طيبة، رواه البخاري في الحدود باب رجم المحصن رقم الحديث: ٦٨١٢
[4]) معرفة الثقات للعجلي: ۱۲/۲تهذيب الكمال: ۳۵/۱٤تهذيب التهذيب: ۲۶۵/۲.
[5]) عمدة القاري: ٤٥٤/۳.

صرف د يومياشت په قليل موده كښې دعدت دتيريدو مسئله صحيح نه شي كيدې ځكه چه دامام شافعي رحمه الله د مذهب په رنړا كښې كم نه كم ۳۲ ورځې اودوه ساعتونه پكاردي اودامام ابوحنيفه رحمه الله د مذهب په رنړا كښې كم نه كم شپيته ورځې اودصاحبين رحمهماالله په مذهب كم نه كم ۳۹ورځې پكاردي. په دې وجه د قاضي شريح رحمه الله فيصله (كه دخاندان معتبر اوديندارو ښځې ګواهي وركړي نو په يومياشت كښې دعدت د تيريدو دعوى به منلې شي) چه نه داحنافو د مذهب مطابق صحيح ده اونه د شوافع دمذهب مطابق صحيح ګرځولې شي.

د قاضي شريح رحمه الله د فيصلې اوشوافع اواحنافو اصولي مسلكونوكښې دتطبيق صورتونه: اوس يو طرف ته دقاضي شريح رحمه الله فيصله اوفتوى ده اوبل طرف ته د حضرات شوافع او احنافو اصولي مسلك دې. علماء كرامو د خپل خپل ذوق مطابق ددې دواړو په مينځ كښې د تطبيق لاره راوښكلې دې په كوم كښې چه څه رائې دتعريف اوذكر قابل دي. چنانچه علامه سرخسي رحمه الله فرمائي په حقيقت كښې دقاضي شريح رحمه الله دا فتوى او فيصله د تعليق بالمحال د قبيل نه دې دكوم دليل چه دادې چه دلته د "إن" حرف شرط استعمال شوې دې او"إن" هغه حرف شرط دې چه دتعليق بالمحال په موقع باندې هم استعماليدې شي. لكه چه دقاضي شريح دفيصلې حاصل دادې چه كه چرې ښځې دخپلې كورنۍ نه د يوڅومعتبرو كسانو ګواهي راوړي نودهغې قول به معتبر وي ليكن داسې كيدل محال دي ځكه چه قاضي شريح رحمه الله داخبره پيژندله چه دعدت په يوه مياشت كمه موده كښې مكمل كيدل ناممكن دي اوبيا چه كله زمانه هم دخير سعادت اوديندارئ وى نوداممكن نه دې چه په داسې زمانه كښې څوك د داسې كار دوقوع دپاره ګواهي وركړي چه عقلاً ناممكن ښكاري.([1])

حافظ ابن حجر رحمه الله اول ددې قصې طرق راجمع كړل اوبيائې دخپل مذهب درعايت دپاره يوصورت اختياركړو. اوهغه صورت دادې چه دشوافع په نيز لفظ قرء نه مراد طهردې دكوم چه كم نه كمه موده پنځلس ورځې ده اود حيض دكم نه كمه موده يوه ورځ اويوه شپه ده. په دې وجه كه چرته په آخر طهركښې طلاق وركړو نودورځو ترتيب به داسې شي:

لحظه (هغه طهرپه كوم كښې چه طلاق وركړو) ايوم/۱۵ايام/يوم/۱۵ايام/يوم/۱۵ايام/لحظه (ددريم حيض شروع په كوم كښې چه عدت تمام شو). دغه شان به ۳۲ورځواو دوو ساعتونوكښې به عدت ختم شي. اودا دحضرت علي رضي الله عنه اوقاضي شريح رحمه الله د فيصلې موافق ده ځكه چه په دې قصه كښې راوى كسرحذف كړې دې اوپه ځائې د ۳۵ورځو نې يوه مياشت اوونيله اوددې تائيد دحضرت هشيم رحمه الله د روايت نه كيږي كوم چه هغه داسماعيل په طرق سره نقل كړې دې ځكه چه په ددغه روايت الفاظ دادي: ((حاضت في شهر أو خمسة وثلاثين يوماً))([2]) مګر دحذف كسروالا خبره د تسلئ قابل نه ده ځكه چه هم پخپله حافظ ابن حجر رحمه الله دابراهيم نخعي د قول لاندې دعبدالله دارمي رحمه الله په حواله سره دا روايت هم په صحيح سندسره نقل كړې دې: ((إذا حاضت في شهر أو أربعين ليلة)) اوس كه چرې دحافظ ابن حجر رحمه الله په قول د ۵كسر حذف كولوګنجائش شته نوبيا د نور ۴حذف كولو هم ګنجائش كيدل پكاردي ځكه چه په روايت كښې ددې هم تائيد كيږي اوداسې به ونيلى شي چه راوى د ۹كسر حذف كړې دې ليكن حقيقت دادې چه دكسر دحذف او ذكر څه اصول نشته دې.([3])

---

[1]) فيض الباري: ۱/٥٠٤.
[2]) فتح الباري: ۱/٤٢٦.
[3]) فيض الباري: ۱/٥٠٤.

د علامه انورشاه کشمیری رحمه الله تحقیق: علامه انورشاه کشمیری رحمه الله فرمائی چه امام مالك رحمه الله او امام احمدبن حنبل رحمه الله د اقل اعتبارکولوره په یوه میاشت کښې درې حیض تیرولوګنجائش راویستې دې او امام شافعي رحمه الله ۳۲ ورځو کښې د حیض د تیریدلو ګنجائش راویستې دې. دغه شان د احنافو په نیز اقل موده چه واخلی نو ۳۹ ورځوکښې ددې ګنجائش راوتلې شي. مګر فرق دقضاء اودیانت دې ځکه چه دښځې ددې دعوی دوه حیثیتونه دی. یو حیثیت پخپله د دغه ښځې دذات په اعتبارسره دې اوهغه دادې چه کله هغې ته طلاق ورکړې شو نودښځې طبعي خواهش داوی چه زر نه زر عدت ختم شي اوددې د ذات نه د خاوند حقوق ختم شي چا چه د ځګړو په بنیاد دې ته طلاق ورکړې دې. اوبل ددې دپاره چه عدت تیریدوسره د بل خاوند لټون اوکړې شي. او دویم حیثیت د قضاء اوفیصلې په اعتبارسره دې. د دیانت تقاضاداده چه د ښځې تصدیق به هرهغه موده کښې کولې شي په کومه کښې چه دعدت تیریدو امکان وی. خو قضاء تقاضاداده چه ترکومې پورې یقین اونه شي د ښځې به تصدیق نه شي کولې.

اوس چه کومه مسئله په متون کښې ذکرده چه ددوو میاشتونه په کمه موده کښې به د ښځې تصدیق نه شي کولې نو هغه په حقیقت کښې د قضاء مسئله ده ځکه چه که صورت د خاوند اوښځې په مینځ کښې د جګړې دې نوبیابه د طرفین د حقوق رعایت کول ضروری وی اود اقل مودې اخستلو په ځائی به یقیني خبزه اخستوسره فیصله کولې شي ځکه چه دلته ددواړو حقوق متعلق دی. که عدت نې تیرشوې وی نوښځه دویم خاوند تلاش کولې شي اوکه عدت نه وی تیرشوې نوخاوندته د رجوع حق حاصل دې. لیکن عین ممکن ده چه ښځې اقل موده اخستې وی اودروغ ئې ونیلې وی دې دپاره چه خاوندئې رجوع اونه کړې شي. خبره داده چه په یوه میاشت کښې دحیض تکرار یوه عجیبه خبره ده. لهذا ضروری دی چه ددوو میاشتونه په کمه موده کښې دښځې تصدیق اونه کړې شي. دې دپاره چه دعدت تیریدل یقیني شي. چنانچه مالکیه هم ددې اصول رعایت کړې دې ځکه چه دهغوی په نیز سره ددې چه داقل حیض تحدیدنشته هغه د یولحظې دپاره هم کیدې شي مګر دعدت په باب کښې هغوی هم احتیاطاً تحدید کړې دې.

ترکومې چه معامله د ښځې د ذات پورې متعلق ده لکه څنګه چه دهغې د مونځونو اوروژو معامله ده نوددې حده پورې خو به د دې تصدیق اوکړې شي لیکن چه کله دنورو حقوق متعلق شي نوبیا د یقیني صورت اخستونه بغیر (امکاني صورت اخستلوسره) به ددې تصدیق نه شي کولې. لهذا که دخاوند اوښځې په مینځ کښې نزاعي صورت نه وی اوښځه په ۳۹ ورځوکښې دعدت تیریدو دعوی اوکړی نودیانهٔ به ددې تصدیق کولې شي.

شاه صاحب رحمه الله فرمائی چه سره ددې چه د دیانت اوقضاء د فرق خبره چانه ده لیکلې مګر زه په دې وجه باندې مطمئن یم، ځکه چه فقهاء کرامو د حیض اوطهر باره کښې اقل او اکثر تحدید کړې دې. نوکه ددې تحدید رعایت اونه کړې شي نو دوه متضاد اومتناقض خبرې به پیداشي ځکه چه داقل اواکثر تحدید دې خبرې ته مستلزم دې که چرې موده د انقضاء عدت احتمال لرې نود ښځې د دعوی به تصدیق کولې شي. او ددوو میاشتو نه په کمه موده کښې تصدیق نه کول دې امر ته مستلزم دې چه دطهراوحیض په باب کښې د اقل اواکثر تحدید بې کاره اوبې فائدې دې.

حاصل دکلام دا شو چه د دوومیاشتونه په کمه موده کښې د ښځې تصدیق نه کول په دې وجه نه دی چه دوو میاشتو نه کمه موده کښې عدت نه شي تیریدې. یا بیا داقل او اکثر تحدید بیکاره دې بلکه دعدم تصدیق مدار په نزاعي صورت کښې ددواړو طرفونودرعایت په غرض سره دې سره ددې چه ددوو میاشتونه په کمه موده کښې عدت تیریدې شي اوهغه داسې چه نهه ورځې د دریو حیضودپاره

لاړې شي دحيض د اقل مودې په اعتبارسره، اوديرش ورځې د دوو طهرو دپاره شي نو په ۳۹ ورځو کښې عدت تيريدې شي.ددې تفصيل په رنړاکښې دقاضي شريح رحمه الله په فيصله کښې ذکر شوې لفظ شهرمدار به دکسر په نفی باندې نه وی بلکه دشهرين په نفی باندې به وی. يعنی دا شهر ددېرش ورځو په معنی کښې نه ده بلکه دا شهر د شهرين په مقابله کښې ده يعنی ښځې د دوو مياشتونه په کمه موده کښې دعدت تيريدو دعوی کړې ده. لهذا اوس په دغه لفظ شهر کښې څپل پخپله ګنجائش راؤوتلو او اوس مطلب دا پاتې نه شو چه د يومياشت نه يوه ورځ هم زياته نه وی بلکه هره هغه موده چه ددوو مياشتونه کمه ده په هغې باندې ددې لفظ اطلاق کيدې شی. اوبيا دقاضي شريح رحمه الله په فيصله کښې د ممکن قدر رعايت دې. صرف دښځې په بيان باندې فيصله نه شی ورکولې بلکه متدين اود کور دخبردارو ښځو ګواهی نی شرط ګرځولې دې. داسې نه يوازې دائمه ثلاثه دمذاهب به دا فيصله موافق شی بلکه داحنافو مسلك هم ددې فيصلې موافق دې.[1]

دشاه صاحب رحمه الله د جواب حاصل دادې چه قاضي شريح په ديانت باندې فيصله کړې ده خکه چه په قضاء کښې ددوو مياشتونه په کمه موده کښې دعدت تيريدو تصديق نشی کولې اودفقه په کتابونوکښې ذکر شوې ددې مسئلې حکم د قضاء په اعتبارسره دې. لهذا مطلب دادې چه قاضي شريح د شهرين په اعتبارسره فيصله نه ده کړې کومه چه د قضاء په اعتبارسره کيدله اوهم په دې وجه نی کسور حذف کړل او بيائی دې سره هيڅ غرض اونه لرلو.

شرعي قاضي د تراضي خصمين په خاطر په ديانت فيصله ورکولې شی: باقی سوال داپيدا کيږی چه شريح رحمه الله قاضي دې نه چه مفتی. لهذا هغوی چه کومه فيصله اوکړه هغه هم قضاء وه. جواب دادې چه په شرعي قاضي باندې دا واجب نه دی چه هغه دې هميشه هم د قضاء حکم کوی بلکه هغه له دتراضي خصمين په صورت کښې په ديانت باندې هم دحکم کولوحق شته لکه چه هغه به د قضاء په شان حجت ملزمه نه وی. په دې وجه دقاضي دپاره تراضي د طرفين ضروری دی لکه څنګه چه درمختار[2] کښې دی چه قاضي فتوې هم ورکولې شی تردې چه مجلس قضاء کښې هم داسې کولې شی اوهم دغه صحيح دی. او په شرح معانی الآثار کښې دامام ابويوسف رحمه الله په حواله سره قصه ذکرشوې ده چه د قاضي شريح رحمه الله نه د مسئلې تپوس اوکړې شو نو هغه د خودلونه انکاراوکړو او ونی فرمائيل چه زه قاضي يم مفتی نه يم. بيا سائل قسم ورکړو مجبور نی کړو نوهغوی د ديانت مطابق مسئله اوفتوی اوخودله داددې خبرې دليل دې چه قاضي ديانةً هم حکم ورکولې شی.[3]

اکثرعلماؤ د ګواهانود ضروری کيدو تذکره نه ده کړې اوهم دغه د امام خرقی رحمه الله هم قول دې. د امام احمدبن حنبل رحمه الله نه نقل دی که چرې په يوه مياشت کښې دننه دعدت دپوره کيدو دعوی وی نوبغيرد معتبرښځود ګواهنی به د دغه ښځې تصديق نه شی کولې خوکه د يومياشت نه په زياته موده کښې دعدت د پوره کيدو دعوی کړې ده نوبغيرد ګواهنی نه هم دښځې ددعوی خبره قبلولې شی خکه چه ښځه دخپل حيض په معامله کښې امين ده. البته په يوه مياشت کښې دننه دعدت د پوره کيدو دعوی بغيرد ګواهنی نه دحضرت علی رضی الله عنه اوحضرت شريح رحمه الله ددې فيصلې د وجې نه ناقابل

---

[1]) فيض الباري ۵۰۵/۱-۵۰٤مکتبه رشيديه.

[2]) الدرالمختار کتاب القضاء:: ۳۱/۸دارعالم الکتب.

[3]) فيض الباري: ۵۰۶/۱ أنوار الباري: ۴۶۹/۱۰.

قبول ده.[۱]

دتعليق ترجمة الباب سره مناسبت: ددې اثر اوتعليق ترجمة الباب سره مناسبت دادې چه په ترجمة الباب کښې ددې خبرې تذکره ده که چرې ښځه په يوه مياشت کښې دعدت پوره کيدودعوی اوکړی نو ددې تصديق به کولې شی په دې شرط چه د ښځې بيان کړې شوې موده دعدت دپوره کيدواحتمال لری او په اثرکښې د يومياشت قليل موده کښې دعدت پوره کيدل ذکرشوی دی اودا موده هم داسې ده چه په دې کښې د ښځې تصديق کيدې شی خصوصاً د امام مالك او امام احمدبن حنبل د مذهب په اعتبارسره[۲]لکه چه امام بخاری په ترجمة الباب باندې د مذکوره اثر نه استدلال کړې دې.[۳]

قوله::إن امرأة جاءت: دا دکريمه دنسخې په اعتبارسره دې خو په بعض نسخوکښې «إن جاءت امرأة» راغلې دې.[۴]

قوله::بينة من بطانة أهلها: أي: خواصها، يعنی چه د دغه ښځې د کورنئی خاص کسان ګواهی ورکړی.

قوله::يرضى دينه: أي: بأن يكون مقبولاً عدلاً، يعنی چه هغه کسان داسې وی چه دهغوی خبره قبوله کړې شی اوهغوی عادلان وی.[۵]

د قاضی اسماعيل رحمه الله رائې: قاضی اسماعيل رحمه الله فرمائی چه «إن جاءت ببينة من بطانة أهلها» مطلب دانه دې چه ددغه ښځې دکورنئی ښځې دې ګواهی ورکړی چه او په يوه مياشت کښې په دې باندې درې ځل حيض راغلې دې بلکه مراد دادې چه هغه ښځې دې ګواهی ورکړی چه داسې کيدې شی او په دې ښځوکښې هم داسې کيږی.

دقاضی اسماعيل درائې جواب: حافظ ابن حجر فرمائی چه دې اثر سره متعلق چه کومه قصه ده (چه دا پورته تيره شوه) هغه پخپله ددې تاويل ترديدکوی اود مذکوره اثر الفاظ «أنها حاضت ثلاثاً» هم ددې تاويل ترديدکوی خکه چه دواړه خبرې په دې امر کښې بالکل واضح دی چه هغه ښځې به ددې خبرې ګواهی ورکوی چه اوواقعةً هم داسې شوې دی اوددې عدت په دې کمه موده کښې پوره شوې دې.

باقی پاتې شوه خبره د قاضی اسماعيل رحمه الله ددې تاويل نوهغوی دا تاويل دخپل مذهب په موافقت کښې اختيارکړې خکه چه د اهل مدينه مذهب دادې چه د عدت معامله به په ښځوکښې په معروف عادت باندې محمول کيږی.[۶]

قوله::قال عطاء أقرءها ماكانت: حضرت عطاء بن ابی رباح رحمه الله فرمائی دښځې دحيض (ايام) به هم هغه وی کوم چه دعدت نه وړاندې وې.

---

[۱] فتح الباری لابن رجب الحنبلی:۲/۱۴۹.

[۲] عمدة القاری:۳/۴۵٤.

[۳] فيض الباری: ۱/۵۰۵.

[۴] فتح الباری: ۱/٤۲۵عمدة القاری: ۳/٤۵٤.

[۵] منحة الباری: ۱/۶۵۶فتح الباری:۱/٤۲۵.

[۶] التوضيح: ۵/۱۲۱فتح الباری:۱/٤۲۵عمدة القاری:۳/٤۵٤.

دتعليق مقصد: مقصد دادي كه چرې ښځه دعدت په زمانه كښې په مقرره موده كښې درې حيض (كما هوعندالأحناف وحنابلة) يا درې طهر (كما هوعندالموالك والشوافع) دتيريدو دعوى اوكړي نوهغه دعدت نه وړاندې هم د دغه ورځو عادى وه دڅومره ورځوچه دعوى كوى نوذدې تصديق به كولې شى خوكه د عدت نه وړاندې ددې ددومره ورځو عادت نه وو اودهغې دعوى د عدت نه وړاندې دحالت مخالف وى نود ښځې قول به نه شى قبلولې.([1])

تراجم رجال:

عطاء: دعطاء نه مراد ابومحمدعطاء بن ابى رباح رحمه الله مكى قرشى دې. ددوى د پلار ابورباح نوم اسلم دې اوددوه تعلق دموالى سره وو([2]) ددوى حالات **كتاب العلم باب عظة الإمام النساء وتعليمهن** لاندې تيرشوى دى.([3])

دتعليق تخريج: د امام بخارى رحمه الله دا تعليق اواثر محدث عبدالرزاق رحمه الله دابن جريج عن عطاء په طريق سره موصولاً روايت كړې دې. روايت دادې: ((**عبدالرزاق عن ابن جريج قال: قال عطاء: تعتد أقراءها ماكانت، تقاربت أوتباعدت**)) ([4])يعنى حضرت عطاء بن ابى رباح فرمائى چه حائضه ښځه به دخپل حيض په ايام كښې كينى كه هغه ورځې كمې وى اوكه زياتې.

(وبه قال إبراهيم): اوهم دغه دابراهيم رحمه الله هم قول دې. مطلب دا چه كومه خبره عطاء رحمه الله فرمائيلې ده هم هغه د ابراهيم نخعى رحمه الله هم قول دې.([5])

دتعليق تخريج: دامام بخارى رحمه الله دا روايت محدث عبدالرزاق رحمه الله د أبومعشرعن إبراهيم په طريق سره موصولاً روايت كړې دې. د روايت الفاظ دادى: ((**عبدالرزاق عن عثمان بن مطرعن سعيد بن أبى عروبة قال: سئل عن رجل طلق امرأته ثلاثاً وهى حائض، فقال: حدثنى قتادة عن ابن المسيب وأبومعشرعن إبراهيم قالوا: تعتد به من أقراءها**)) ([6])يعنى د سعيدبن ابى عروبه رحمه الله نه تپوس اوكړې شو كه يوسړې خپلې ښځې له دحيض په حالت كښې درې طلاقه وركړى نوڅه حكم دې؟ نوسعيدبن ابى عروبه رحمه الله د ابراهيم نخعى رحمه الله نه روايت كولوسره اوفرمائيل چه هغه ښځه به د طلاق عدت په خپلو حيضونوسره تيره وى.
حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه امام عبدالله دارمى رحمه الله د ابراهيم نخعى رحمه الله دا روايت په صحيح سندسره روايت كړې دې. د روايت الفاظ دادى: ((**أخبرنا المعلى بن أسد، حدثنا أبوعوانة عن المغيرة عن ابراهيم قال: إذا حاضت المرأة فى شهر أوأربعين ليلة ثلاث حيض، قال: فإذا شهد لها الشهود العدول من النساء أنها رأت مايحرم عليها الصلاة من طموث النساء الذى هوالطمث المعروف، فقد خلا أجلها**)) يعنى ابراهيم نخعى رحمه الله فرمائى كه چرته ښځې ته په يوه مياشت كښې يا څلويښت ورځوكښې درې حيضه راغلې وى نوحكم دادې چه

([1]) فتح البارى: ٤٢٤/١عمدة القارى: ٤٥٥/٣شرح الكرمانى: ١٩٩/٣إرشادالسارى: ٣٦٢/.
([2]) تهذيب الكمال: ٢٠/٧٠-٦٩
([3]) كشف البارى: ٣٧/٤.
([4]) مصنف عبدالرزاق كتاب الطلاق باب التى تحيض وحيضها مختلفة: ٣٤٤/٦رقم الحديث: ١١١١٤المكتب الإسلامى، بيروت.
([5]) فتح البارى: ٤٢٤/١عمدة القارى: ٤٥٥/٣.
([6]) مصنف عبدالرزاق كتاب الطلاق باب الرجل يطلق امرأته ثلاثارقم الحديث: ١٠٩٧٤المكتب الإسلامى، بيروت.

که چرې دیندارہ ښځې په دې خبره باندې گواهي ورکړي چه او واقعهٔ دې ښځې هغه څیزلیدلې دې چه مونځ اداکول حرام کوی نوبیا ددې عدت تیرشوې دې. اوبیانی د قاضی شریح رحمه الله داثر په شان خبره ذکرکړه.(۱)

دې نه پس حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه عین ممکن ده چه دامام بخاري رحمه الله قول "وبه" کښې موجود ضمیر د شریح رحمه الله اثر طرف ته راجع وی ځکه چه کوم اثر قاضی شریح رحمه الله روایت کړې دې هم هغه خبره ابراهیم نخعی رحمه الله هم بیان کړې ده. اوس به مطلب داشی چه کومه فیصله حضرت شریح رحمه الله اوحضرت علی رضی الله عنه کړې ده هم هغه د ابراهیم نخعی رحمه الله هم قول دې. یابیا په نسخه کښې تقدیم اوتاخیردې. یعنی د ((ویذکرعن علی وشریح الخ)) نه پس ((وبه قال ابراهیم)) کیدل پکاردی اوبیا "قال عطاء" مگر په نسخه کښې تقدیم اوتاخیر اوشو او "قال عطاء" مقدم ذکرکړې شوې او ((وبه قال ابراهیم)) روستو اویا بیا د ابراهیم نخعی رحمه الله نه په دې سلسله کښې دوه قوله دی. یو د قاضی شریح رحمه الله د فیصلې موافق او دویم د حضرت عطاء رحمه الله د قول موافق.(۲)

تراجم رجال

ابراهیم:- دا دکوفې مشهورتابعی فقیه ابوعمران ابراهیم بن یزیدبن قیس بن اسود النخعی رحمه الله دې. د دوی حالات کتاب الایمان باب ظلم دون ظلم لاندې تیرشوی دی. (۳)

د دوارو اثرونو ترجمة الباب سره مناسبت: ددې دوارو اثرونو ربط ترجمة الباب سره ((وما یصدق النساء)) کښې دې ځکه چه ددې مطلب دادې چه په څومره موده کښې د ښځې تصدیق ممکن وی تصدیق به کولې شی. اودلته هم ده ذکر دی چه دهغې په عدت کښې به تیرعادت ته کتلې شی، سره ددې چه که دهغې تیرشوې عادت ددې د عوی موافق وی نو تصدیق به کولې شی گنې نه.(۴)

قوله:وقال عطاء: الحيض يوم إلى خمس عشرة: حضرت عطاء بن ابی رباح رحمه الله فرمائی چه حیض د یو ورځې نه واخل تر پنځلس ورځو پورې کیدې شی.

دتعلیق مقصد: په اثرکښې دې خبرې طرف ته اشاره ده چه دحضرت عطاء بن ابی رباح رحمه الله په نیز دحیض دکم نه کمه موده یوه ورځ او د زیات نه زیاته موده پنځلس ورځې دی.

دتعلیق تخریج: دا اثر محدث عبدالله دارمی رحمه الله په صحیح سندسره موصولاً ذکرکړې دې اود روایت الفاظ دادی: ((أقصى الحيض خمسة عشروأدنى الحيض يوم وليلة)) یعنی دحیض د زیات نه زیاته موده پنځلس ورځې اود کم نه کمه موده یوه ورځ او یوه شپه ده.

دغه شان امام دارقطنی رحمه الله په خپل سندسره ابن جریج عن عطاء په طریق سره او هم دغه شان ربیع بن الصبیح عن عطاء په طریق سره دا روایت موصولاً ذکرکړې دې. او په دواړوطریقوسره نقل شوی روایت الفاظ دادی: ((الحيض خمس عشرة)) هم دغه شان امام دارقطنی رحمه الله د اشعث عن عطاء په طریق

---

(۱) سنن الدارمی باب فی أقل الطهر رقم الحدیث: ۸۸۲دارالمغنی للنشر والتوزیع.
(۲) فتح الباری: ۴۲۴/۱.
(۳) کشف الباری:۲۵۳/۲.
(۴) هذا ما یستفاد من فتح الباری:۴۲۴/۱وعمدة القاری: ۴۵۵/۳وشرح الکرمانی: ۱۹۹/۳.

سره هم دا روايت موصولاً ذکرکړې دې د روايت الفاظ دادي: «أكثر الحيض خمس عشرة» [1] دې نه علاوه امام دارقطني رحمه الله معقل بن عبدالله عن عطاء په طريق سره روايت کوی «أدنى وقت الحيض يوم» يعنی دحيض کم نه کم موده يوه ورځ ده.

دتعليق شرح: ددې مذکوره اثر وضاحت وړاندې تيرشوې دې چه په دې کښې د حضرت عطاء د مذهب طرف ته اشاره ده. دهغوی په نيزدحيض د کم نه کمه موده يوه ورځ او دزيات نه زياته موده پنځلس ورځې ده. ددې توضيح نه پس شراح دمذاهب ائمه په دې باب کښې اقل حيض او اکثر حيض ذکرکړې دې. شراح رحمه الله فرمائی چه په دې مسئله کښې د علماء او فقهاء کرامو مختلف مذاهب دی:

① د حيض دکم نه کم څه موده اوحد نشته دې. هغه يوه لحظه هم کيدې شی داد امام مالك رحمه الله امام اوزاعی رحمه الله امام ابوداؤد او د هغوی اصحاب رحمهم الله وغير مذهب دې.

② دحيض دکم نه کم موده يوه ورځ او يوه شپه ده اوزيات نه زيات موده پنځلس ورځې ده. دا دامام شافعي امام احمد بن حنبل حضرت عطاء او امام ابوثور رحمهم الله وغيره مذهب دې.

③ دحيض دکم نه کمه موده درې ورځې اوددې نه کم استحاضه ده او دزيات نه زياته موده لس ورځې دی. امام اعظم ابوحنيفه امام ابويوسف امام محمد اوامام ثوری رحمهم الله وغيره مذهب دې. [2]

د احنافو مستدلات: احناف ددې لاندينو رواياتونه استدلال کوی:

① ماروي عن ابن مسعود رضي الله عنه: "الحيض ثلاث وأربع وخمس وست وسبع وثمان وتسع وعشر، فإن زاد فهي استحاضة" يعنی د ابن مسعود رضي الله عنه نه روايت دې حيض درې ورځې، څلور ورځې، پنځه ورځې، شپږ ورځې او اووه ورځې، اته ورځې او نه ورځې اولس ورځې وی اوکله چه د لسو ورځو نه زيات شی نوهغه استحاضه ده.

رواه الدارقطني وقال: لم يروه عن الأعمش بهذا الإسناد غير هارون بن زياد وهو ضعيف الحديث، وليس لهذا الحديث عند الكوفيين أصل عن الأعمش. [3]

② حديث أبي أمامة، رواه الطبراني في معجمه والدارقطني في سننه من حديث حسان بن إبراهيم عن عبدالملك عن العلاء بن كثير عن مكحول عن أبي أمامة رضي الله عنه أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: "أقل الحيض للجارية البكر والثيب ثلاثة وأكثر مايكون عشرة أيام فإذا زاد فهي استحاضة" يعنی ابوامامه باهلی رضي الله عنه فرمائی چه حضورپاك اوفرمائيل د باکره اوثيبه دحيض دکم نه کمه موده درې ورځې اوزيات نه زياته موده لس ورځې ده اوچه کله په لسو ورځ زيات شی نوهغه استحاضه ده.

ففي سنده عبدالملك مجهول والعلاء بن كثير ضعيف الحديث ومكحول لم يسمع من أبي أمامة، قاله الدارقطني. [4]

---

[1] سنن دارقطني كتاب الحيض: ۳۸۶/۱-۳۸۷رقم الحديث: ۷۹۷، ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۰۱ مؤسسة الرسالة وروى الدارمي الجزء الأول من التعليق في كتاب الطهارة باب ماجاء في أكثر الحيض رقم الحديث: ۸۶۱، ۸۷۰ والجز الثاني في باب أقل الحيض رقم الحديث: ۸۷۳دارالمغني للنشروالتوزيع.

[2] التوضيح لابن ملقن: ۱۲۴/۵-۱۲۶فتح الباري لابن رجب الحنبلي: ۱۵۰/۲-۱۵۲مكتبة الغرباء الأثرية شرح ابن بطال: ۴۵۴/۱-۴۵۵.

[3] سنن الدارقطني: ۳۸۸/۱رقم الحديث: ۸۰۵ برواية خالد ابن حيان الرقي عن هارون بن زيات القشري عن الأعمش عن إبراهيم عن علقمة عن عبدالله، مؤسسة الرسالة.

③ حديث واثلة بن الأسقع الذي رواه الدارقطني في سننه من حديث محمد بن أحمد بن أنس الشافي عن حماد بن المنهال البصري عن محمد بن راشد عن مكحول عن واثلة بن الأسقع قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "أقل الحيض ثلاثة أيام وأكثره عشرة أيام". يعني واثله بن اسقع رضي الله عنه فرمائي چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل دحيض دكم نه كمه موده درې ورځې او زيات نه زياته موده لس ورځې ده.
في مسنده حماد بن المنهال مجهول، ومحمد بن أحمد بن أنس ضعيف.[2]

④ حديث معاذ بن جبل رضي الله عنه، أخرجه ابن عدي في الكل عن محمد بن سعيد الشافعي، حدثني عبد الرحمن بن غنيم سمعت معاذ بن جبل يقول: إنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: "لا حيض دون ثلاثة أيام ولا حيض فوق عشرة أيام، فما زاد، فهي استحاضة، تتوضأ لكل صلاة إلا أيام أقراءها.... الحديث"[3] يعني حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه فرمائي چه ما رسول الله ﷺ داسې فرمائيلوسره واؤريدو چه نه ددريو ورځونه كم حيض دې اونه د لسو ورځو نه زيات حيض دې اوكله چه په لسو ورځو زيات شي نوهغه استحاضه ده. لهذا ايام حيض نه علاوه به دهرمونځ دپاره اودس كوي.
ففي سنده محمد بن سعيد الشافعي، فالبخاري وابن معين والثوري قالوا: أنه يضع الحديث.[4]

⑤ ما رواه أبو سعيد الخدري عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: "أقل الحيض ثلاث وأكثره عشر وأقل ما بين الحيضتين خمسة عشر يوما" يعني حضرت ابوسعيد خدري رضي الله عنه د رسول كريم ﷺ دا ارشاد نقل كوي چه د كم نه كم حيض درې ورځې او زيات نه زيات لس ورځې دې اود دووحيضونو په مينځ كښې (طهر) كم نه كم موده پنځلس ورځې ده. رواه ابن الجوزي في العلل المتناهية.[5] وفيه أبو داؤد النخعي واسمه سليمان. قال ابن حبان: كان يضع الحديث. وقال أحمد: كان كذالك. وقال البخاري: هو معروف بالكذب.[6]

⑥ حديث أنس رضي الله عنه، أخرجه ابن عدي في الكامل عن الحسن بن دينار عن معاوية بن قرة عن أنس بن مالك رضي الله عنه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: "أقل الحيض ثلاثة أيام وأربعة وخمسة وستة وثمانية وتسعة وعشرة، فإذا جاوز العشر، فهي مستحاضة". دحضرت انس بن مالك رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل دحيض دكم نه كمه موده درې ورځې، څلور ورځې، پنځه ورځې، شپږ ورځې، اووه ورځې، اته ورځې، نهه ورځې اولس ورځې دى او كله چه په لسو ورځو باندې زياتې شي نو هغه مستحاضه ده.
ففيه الحسن بن دينار وقال ابن عدي: إن جميع من تكلم في الرجال أجمع على ضعفه.[7]

---

[1]) سنن الدارقطني: ٤٠٥/١ رقم الحديث: ٨٤٥ المعجم الأوسط: ١٨٩/١ رقم الحديث: ٥٩٩ دار الحرمين، وكذا المعجم الكبير: ١٢٩/٨ رقم الحديث: ٧٥٨٦ مكتبة العلوم والحكم.
[2]) سنن الدارقطني: ٤٠٧/١ رقم الحديث: ٨٤٧
[3]) الكامل في الضعفاء لابن عدي، حرف الميم، محمد بن سعيد: ٣٢٠/٧ دار الكتب العلمية.
[4]) التاريخ الكبير: ٩٤/١ رقم الترجمة: ٢٥٧ دار الكتب العلمية تهذيب الكمال: ٢٦٦/٢٥ مؤسسة الرسالة، تهذيب التهذيب: ١٦٣/٩ دار الفكر، البناية للعيني: ٦٢٥/١.
[5]) العلل المتناهية لابن الجوزي: ٣٨٣/١-٣٨٢ رقم الحديث: ٦٤٠ دار الكتب العلمية.
[6]) الضعفاء والمتروكون لابن الجوزي: ٢٢/٢ دار الكتب العلمية، كتاب المجروحين لابن حبان: ٣٣٣/١ دار المعرفة.
[7]) الكامل في لضعفاء لابن عدي، حرف الحاء، حسن بن دينار: ١٢٧/٣ دار الكتب العلمية التحقيق لابن الجوزي: ٣٦٩/١ مكتبة ابن عبد البر.

⑥ حديث عائشة رضي الله عنها الذي ذكره ابن الجوزي في التحقيق، قال: وروينا الحسين بن علوان عن هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة رضي الله عنها عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه قال: "أكثر الحيض عشر وأقله ثلاث". [1] يعني حضرت عائشه رضي الله عنها د حضور پاك نه روايت كوى چه د حيض د زيات نه زياته موده لس ورځې او د كم نه كمه موده درې ورځې ده. ففي سنده حسين بن علوان، قال ابن حبان: كان يضع الحديث لا يحل كتب حديثه، كذبه أحمد ويحيى بن معين.[2]

⑧ وقال الدارقطني: حدثنا عثمان بن أحمد الدقاق قال: حدثنا يحيى بن أبي طالب قال: أخبرنا عبد الوهاب قال: حدثنا هشام بن حسان عن الحسن أن عثمان بن أبي العاص الثقفي رضي الله عنه قال: "الحائض إذا جاوزت عشرة أيام فهي بمنزلة المستحاضة، تغتسل وتصلي".[3]
يعني عثمان بن ابى العاص ثقفى رضي الله عنه فرمائى چه دحائضه وينه كله په لسو ورځو باندې تجاوز اوكړى نو بيا هغه مستحاضه ده غسل به كوى اومونځ به كوى.
قال البيهقي بعد نقل هذا الأثر: لا بأس بإسناده.[4]

⑨ وروي الدارمي في سننه عن محمد بن يوسف قال: قال سفيان: بلغني عن أنس رضي الله عنه أنه قال: "أدنى الحيض ثلاثة أيام".[5] يعني سفيان ثورى رحمه الله فرمائى چه ماته د حضرت انس رضي الله عنه نه داخبره رسيدلې ده چه دحيض كم نه كم موده درې ورځې ده. ددې حديث ټول رجال هم هغه دى كوم چه دصحيح مسلم رجال دى اودسفيان نه مراد سفيان ثورى دې چه دكبار تبع تابعين نه دې اود دوى روايات صحيح بخارى كښې هم موجود دى.[6]
سره ددې چه امام ثورى رحمه الله به كله كله تدليس هم كولو مگر دهغوى شمېرد مدلسينو دهغه طبقې نه دې د چا تدليس چه قابل قبول دې. چنانچه حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى: «الثانية من احتمل الأئمة تدليسه وأخرجوا له في الصحيح لإمامته وقلة تدليسه في جنب ما روى، كالثوري.......الخ»[7]
اوس دا پورتنې روايت سره ددې چه منقطع دې ليكن داحنافو په نيز اول خودا انقطاع مضر نه ده او دويم دلته انقطاع ځكه هم مضر نه ده چه په دې حديث كښې د انقطاع حديث يو ډير لوئى امام، امام سفيان ثورى رحمه الله دطرف نه واقع شوې ده. لهذا دا اثر قابل دحجت دې او بيا داهم يو اصول دى چه موقوف روايات كله داسې امورو سره متعلق وى چه غير مدرك بالقياس والرائې وى نو دهغه موقوف رواياتو حكم به دمرفوعاتو وى.
بل سفيان ثورى رحمه الله دا روايت دحضرت انس رضي الله عنه نه د بلاغ په صيغه سره روايت كړې دې يعنى ماته داخبر رسيدلې دې اودادې خبرې دليل دې چه دا اثرد امام سفيان ثورى رحمه الله په نيز دحضرت انس

---

[1] التحقيق لابن الجوزي: ۳۷۰/۱.
[2] التحقيق لابن الجوزي: ۳۷۲/۱كتاب المجروحين لابن حبان: ۲۴۵/۱-۲۴۴دار المعرفة.
[3] سنن الدارقطني: ۳۹۱/۱رقم الحديث: ۸۱۶.
[4] الجوهر النقي: ۸۶/۱السنن الكبرى للبيهقي مع الجوهر النقي: ۳۲۲/۱إدارة المعارف النظامية.
[5] سنن الدارمي: ۶۲۶/۱دار المغني للنشر والتوزيع.
[6] إعلاء السنن الحيض والنفاس والاستحاضة باب أقل الحيض وأكثره: ۲۴۷/۱إدارة القرآن والعلوم الإسلامية.
[7] طبقات المدلسين لابن حجر: ۱۳مكتبة المنار. إعلاء السنن: ۲۴۷/۱.

رضي الله عنه نه صحیح دي خکه چه که چرې صحیح نه وې نوسفیان ثوری رحمه الله به خپل طرف ته نسبت کولوسره په دې باندې د جزم اظهارنه کولو.[۱]

⑩ محدث دارقطني رحمه الله سفیان ثوری عن انس دا تیرشوی روایت په نورو دوو طریقو سره روایت کړې دې. یو طریق د وکیع دې او دویم طر یق ابواحمدالزبیری دې. د ابواحمدالزبیری د روایت الفاظ دادي: «أدنی الحیض ثلاثة وأقصاه عشرة» یعنی دکم نه کم حیض درې ورځې اودزیات نه زیات لس ورځې دې. اود وکیع د روایت الفاظ دادي: «الحیض ثلاثة إلی عشرة، فمازاد، فهواستحاضة».[۲]

⑪هم دغه شان دکبارمحدثینونه حضرت انس رضي الله عنه نه دا روایت حماد بن زید هم ورایت کوی او د هغوی د روایت الفاظ دادي: «الحیض ثلاث وأربع وخمس وست وسبع وثمان وتسع وعشر». [۳]

یعنی حضرت انس رضي الله عنه فرمائي چه حیض درې ورځې څلور ورځې پنځه ورځې شپږ ورځې اووه ورځې اته ورځې نهه ورځې اولس ورځې دې.

⑫دغه شان دکبارمحدثینو نه اسماعیل بن ابراهیم (د چا کنیت چه ابوبشر دې اوددوی دمور طرف ته نسبت کولوسره دوی ته ابن علیه ونیلی شي) هم داحدیث روایت کړې دې.[۴]

⑬ امام دارقطني رحمه الله د کبارمحدثینونه هشام بن حسان رحمه الله او سعید رحمه الله هم د حضرت انس رضي الله عنه نه حدیث روایت کړې دې دکوم الفاظ چه دادي: «الحائض تنتظر ثلاثة أیام إلی عشرة أیام، فإذا جاوزت، فهی مستحاضة تغتسل وتصلی».[۵] یعنی حضرت انس رضي الله عنه فرمائي چه حائضه به ددریو ورځونه واخله ترلسو ورځو پورې انتظارکوی کله چه وینه په لسو ورځو باندې ورزیاته شي نوهغه مستحاضه ده غسل به کوی اومونځ به کوی.

دحضرت انس رضي الله عنه داحدیث مرفوع هم نقل دې اوموقوف علی انس هم روایت کړې شوې دې. مرفوع روایت دمستدل نمبر⑨ لاندې نقل کړې شوې دې کوم چه ابن عدی رحمه الله دحسن بن دینار رحمه الله «راوی» دوجې نه معلول اوکمزرې ونیلې دې. دغه شان د موقوف روایت هم تضعیف کړې شوې دې خکه چه دهغې په سند کښې جلدبن ایوب دې اوائمه رجال د جلد بن ایوب تضعیف کړې دې. چنانچه ابوعاصم رحمه الله فرمائي «لم یکن بذاك، ولکن أصحابنا أسهلوا فیه».[۶]

هسنجانی رحمه الله فرمائي: «ترکه شعبة ویحیی بن وعبدالرحمن»[۷] ابوحاتم رحمه الله فرمائي: «شیخ أعرابی ضعیف الحدیث، یکتب حدیثه ولا یحتج به».[۸] امام ابوزرعه رحمه الله فرمائي: «لیس بالقوي».[۱] ابراهیم حربی رحمه الله فرمائي: «غیره أثبت منه».[۲] ابن معین رحمه الله فرمائي: «جلدبن أیوب ضعیف».[۳]

---

[۱]) إعلاء السنن: ۲٤۸/۱-۲۷.

[۲]) سنن الدارقطني: ۳۸۹/۱ رقم الحديث: ۸۰۸ برواية وكيع وكذا أحمد عن سفيان عن الجلد عن معاوية بن قرة عن أنس.

[۳]) البناية للعيني: ٦۲۷/۱.

[٤]) سنن الدارقطني: ۳۸۸/۱ رقم الحديث: ۸۰٦ برواية إسماعيل عن الجلد عن معاوية عن أنس، البنياة للعيني: ٦۲۷/۱.

[٥]) سنن الدارقطني: ۳۹۰/۱ رقم الحديث: ۸۱٤ برواية هشام وسعيد عن الجلد، عن معاوية عن أنس.

[٦]) الجرح والتعديل: ٥٤۸/۲.

[۷]) الجرح والتعديل: ٥٤۸/۲.

[۸]) الجرح والتعديل: ٥٤۹/۲.

ليکن ددې تولو باوجود ابن عدی رحمه الله فرمائی «لم أر له حديثاً جاوز الحد في النكارة وهو إلى الضعف أقرب» [4]

اوبیا ډیر کبارائمه حدیث هم د جلد بن ایوب رحمه الله نه دحدیث روایت کړې دي لکه سفیان ثوری، حمادان، جریر بن حازم اوعبدالوهاب ثقفی رحمهم الله وغیره دی. [5] اود ثقات دچانه روایت کول دهغه تعدیل دی. [6]

بل دجلد بن ایوب رحمه الله نه خان له هم دحضرت انس رضی الله عنه دصحدیث متابعات اوشواهد موجود دی. چنانچه محدث دارقطنی رحمه الله د ربیع بن صبیح عمن سمع أنساً په طریق سره دا روایت نقل کړې دې: «لا يكون الحيض أكثر من عشر» [7]

ربیع بن صبیح یو ثقه راوی دې چنانچه ابن عدی رحمه الله فرمائی: «وللربيع أحاديث مستقيمة، ولم أر له حديثاً منكراً جداً، وأرجو أنه لا بأس به وبرواياته» [8] امام احمد رحمه الله فرمائی: «لا بأس به رجل صالح» [9] امام شعبه رحمه الله فرمائي: «هو من سادات المسلمين» [10] لیکن په دې باندې دا اشکال کیدې شی چه د حدیث په سند کښې عمن سمع أنساً مجهول دې؟ نو ددې جواب دادې چه دا مجهول نه دې بلکه دا راوی معاویه بن قره دې د چا تصریح چه محدث عبدالرزاق رحمه الله کړې ده. [11]

دغه شان محدث دارمی رحمه الله «محمد بن يوسف عن سفيان ن الربيع عن الحسن» په طریق سره دا روایت نقل کړې دې: «الحيض عشرة، فما زاد، فهي استحاضة» ددې حدیث سندحسن دې اوهم دا روایت محدث عبدالرزاق رحمه الله هم په دې سند سره روایت کړې دې دحدیث الفاظ دادی: «أبعد الحيض عشر» [12]

دامام قدوری m کلام: امام قدوری رحمه الله فرمائی چه زمونږ ددې مذهب په موافقت کښې د حضرت عمر حضرت علی حضرت ابن عباس حضرت انس حضرت ابن مسعود حضرت عثمان بن أبی العاص ثقفی رضی الله عنهم هم اقوال نقل شوی دی اوبیا ددې صحابه کرام رضی الله عنهم اقوالو مخالف نقل نه دې. نو په داسې صورت کښې ددې صحابه کرامو رضی الله عنهم تقلید واجب دې یا بیا مونږ له دا ونیل پکاردی چه هغه امور او

---

[1] الجرح والتعديل: ۲/۵٤۹.
[2] إعلاء السنن: ۱/۲٤۸إدارة القرآن والعلوم الإسلامية.
[3] الجرح والتعدل: ۲/۵٤۹.
[4] الكامل لابن عدى: ۳/۱۳۱دارالكتب العلمية.
[5] الجرح والتعديل: ۲/۵٤۸.
[6] كتاب التجريد للإمام القدوري: ۱/۳۱٦دارالسلام.
[7] سنن الدارقطني: ۱/۳۸۹رقم الحديث: ۸۰۹.
[8] الكامل في ضعفاء الرجال لابن عدى: ٤/٤۱ دارالكتب العلمية.
[9] الجرح والتعديل: ۳/٤٦٤.
[10] الكامل في ضعفاء الرجال: ٤/۳۸ دارالكتب العلمية.
[11] البناية للعيني: ۱/٦۲۷.
[12] سنن الدارمي: ۱/٢٢٦رقم الحديث: ۸٦۰ دارالمغني للنشر والتوزيع. مصنف عبدالرزاق كتاب الحيض باب أجل الحيض: ۱/۲۳۰رقم الحديث: ۱۱۵۱المكتب الإسلامي، بيروت.

مسائل په كوم چه قياس دلالت اونه كړي. نوپه داسې امورو اومسائلوكښې كه د صحابى قول موجود وى نوهغه د صحابى قول به په هغه امورو باندې محمول كولې شى چه هغه داخبره دحضورپاك نه پخپله اوريدلې ده اودا هم دحضورپاك نه روايت كوى. (١)

د ابن همام رحمه الله تحقيق: محقق ابن همام رحمه الله په دې باب كښې روايت شوى مختلف احاديث په مختلف طرق باندې دنقل كولونه پس ليكى چه داد حضوراكرم نه روايت شوى يو څو احاديث دى كوم چه په مختلف طرق باندې نقل دى. اوداسې د يوې معنى اومفهوم مختلف صحابه كرام نه نقل كيدل ضعيف حديث هم د حسن درجې ته رسوى.(خكه چه د بعض نه بعض ته تقويت او تائيد ملاويږى.اوس سره ددې چه هريو حديث په خپل ځائى ضعيف سهى خوچه كله دا ټول يو:ځائى نوبيا يقيناً به دهغې نه هغه فائده حاصليږى چه صرف د يوحديث كيدو په صورت كښې نه شى كيدې. بيا چه كله دا هم يوحقيقت دې چه دذكر كړې شوى احاديثو اورواياتو ټول طرق ضعيف نه دى بلكه څه صحيح هم دى، اومعامله چونكه دمقدرات شرعيه ده كومه چه غيرمدرك بالقياس والرائى وى نو په دې كښې به موقوف روايات د مرفوع رواياتو په حكم كښې وى.(٢)

حاصل دا چه داحنافو په مذهب شريعت كښې يو اصل دې دكوم په بنياد باندې چه هغوى استدلال كوى او يومذهب ئې اختياركړې دې. خوچه كوم حضرات د پنځلسو ورځوداكثر مودې د حيض كيدو قائل دى نومونږ خونه دهغوى د طرف نه چرته د حسن درجې څه حديث وينواونه چرته ضعيف حديث،بلكه ددې خضراتو استدلال دحضورپاك دبنځو متعلق ددې ارشاد نه دې(تمكث احداكن شطر عمرها لا تصلى)اوس اول خوداحديث صحيح نه دې چنانچه امام بيهقى رحمه الله فرمائى: ((إنه لم يجده)) يعنى دوى ته داحديث نه دې ملاو. هم دغه شان ابن جوزى رحمه الله فر مائى: ((هذا حديث لايعرف)) يعنى داحديث غيرمعروف دې. هم داسې ابن منده رحمه الله هم دامطعون گرځولې دې.(٣)

علامه مبارك پورى رحمه الله فرمائى:((لم أجد حديثاً لا صحيحاً ولا ضعيفاً يدل على أن أقل الحيض يوم وليلة وأكثره خمسة عشريوماً إلا هذه الحديث، وقد عرفت أنه لا أصل له، بل هو باطل))(٤) اوكه چرې دا صحيح تسليم هم كړې شى نوبياهم ددې حضراتودپاره په دې كښې څه دليل نشته دې. خكه چه دې حديث كښې د حيض دزمانې تذكره ده اودشطر معنى نه نصف. اوس په دې حديث كښې شطر دهغې په حقيقى معنى كښې اخستو سره دامعنى اومفهوم نه شى اخستې چه بنځې په خپل نيم ژوند كښې مونځ نه كوى اونه روژه ساتى. خكه چه دوړوكوالى زمانه دحمل زمانه اوهم دغه شان داايام زمانه داټولې هغه زمانې دى چه په بنځه باندې حيض نه راخى په دې وجه دامعنى ممكن نه ده چه بنځه خپل نيم ژوندبغيرد مونځ روژې نه تيروى. البته دا معنى مراد كيدې شى چه بنځه تقريباً نيم ژوند او يا تقريباً نيم عمر بغيرد مونځ روژې نه تيروى. اوبيا چه كله داحاديث او آثار په رڼاكښې حيض لسو ورځوسره مقيد كړې شو نواوس دبنځې په ژوندكښې ايام حيض دهغې دنيم عمر سره نيزدې نيزدې كيږى.

اوبيا زمونږ استدلال دحضورپاك ارشادمبارك ((أكثره عشرة أيام)) نه دې يعنى دحيض دزيات نه زياته

---

(١) كتاب التجريد للإمام القدورى: ٣١٦/١دارالسلام البنايه للعينى: ٦٢٧/١

(٢) شرح فتح القدير ومعه الكفاية: ١٦٥/١-١٦٤مكتبه رشيديه.

(٣) حواله بالا.

(٤) تحفة الأحوذى بشرح جامع الترمذى: ٤٠٣/١ دارالفكر.

موده لس ورځې ده. نودا اوس د شارع عليه السلام د طرف نه تقدير راغلو اودا شرعي تقدير ددې خبرې نه منع کونکې دې چه يوبل تقدير (پنځلس ورځې) دې تقدير سره ملاؤکړې شي.[1]

داثر ترجمة الباب سره مناسبت: په ترجمة الباب کښې ددې خبرې تذکره ده که چرې يوه مطلقه ښځه د يوې مياشتې په کمه موده کښې دعدت دتيرولودعوی اوکړي نودهغې ددعوی تصديق به کولې شي په دې شرط چه دښځې په بيان کړې شوې موده کښې دعدت مکمل کيدل ممکن هم وی اوحضرت عطاء بن ابی رباح رحمه الله مذکوره اثر پيش کولو سره امام بخاری رحمه الله د امام احمد رحمه الله دمذهب تائيد اوموافقت کړې اوددې خبرې طرف ته ئې اشاره اوکړه چه د يوې مياشتې په کمه موده کښې دعدت مکمل کيدل ممکن دې لکه چه وړاندې په تفصيل سره دامسئله تيره شوې ده.[2]

قوله:: قال معتمر عن أبيه: سألت ابن سيرين عن المرأة ترى الدم بعد قرءها بخمسة أيام؟ قال: النساء أعلم بذلك: معتمر رحمه الله دخپل پلار نه روايت کوی چه هغه دابن سيرين رحمه الله نه دهغه ښځې باره کښې تپوس اوکړو چه د قرء (حيض) نه فارغيدو سره پنځه ورځې پس بيا وينه اووينی؟ نو ابن سيرين رحمه الله جواب ورکړو چه ښځې په دې باره کښې ښه پوهيږی.

دتعليق مقصد

دعلامه کرمانی رحمه الله رائې: علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه د لفظ قرء نه مراد دپاکئ ورځې دی. دحيض ورځې مراد نه دی ځکه چه دې نه وړاندې د "دم" لفظ تيرشوې دې اوددې نه مقصد دادې چه آيا اقل طهر دپنځو ورځوکيدې شی که نه شی کيدې؟[3]

دنورو شراح حضراتو رائې: ليکن اکثر شراح حضرات ددې وضاحت ترديدکړې دې اود هغوی په نيزددې اثر معنی داده چه دابن سيرين رحمه الله نه دهغه ښځې باره کښې تپوس شوې دې چاته چه په معتاد اومعين ايام کښې حيض راځی ليکن دې خل هغې باندې دمعتاد ايام حيض نه پس نور پنځه ورځې يا کم زيات وينه راغلې ده. نواوس ددې زياتی باره کښې څه حکم دې؟ نوابن سيرين رحمه الله اوفرمائيل چه ښځې په دې معامله کښې ښه پوهيږی. لهذا ددواړو وينو په مينځ کښې به فرق هغه پخپله کوی. اوداحنافو په نيز چونکه عادت بدليدې شی په دې وجه که چرې دمعتاد ايام حيض نه د پنځو ورځو دا زياتوالې په لسو ورځوکښې دننه ختميږی نوهغه ټول په ټول به حيض شميرلې شی اوکه چرې دا زياتوالې د لسو ورځونه زياتی کيږی نو په دې صورت کښې معتاد ايام دحيض دی اودا زياتی ورځې به د استحاضه شميرلې کيږی. اوکه چرې هغه ښځه داسې ده چه په دواړو وينوکښې فرق نه شی کولې نوچه هغه کومه په لسو ورځوکښې دننه وينی هغه به حيض شميرلې کيږی اوکوم چه په دغه لسو ورځو باندې زياتی وی هغه به استحاضه وی. حاصل دکلام دا شو چه "بعد قرءها" نه مراد "بعد طهرها" نه بلکه دې نه مراد "بعد حيضها" دې.[4]

---

[1] شرح فتح القدير ومعه الكفاية: ۱/۱۶۵-۱۶۴مكتبه رشيديه.

[2] هذا مايستفاد من: فتح الباري: ۱/۴۲۴وعمدة القاري: ۳/۴۵۵وشرح الكرماني: ۳/۱۹۹.

[3] شرح الكرماني: ۳/۲۰۰ إرشادالساري: ۱/۳۶۲.

[4] عمدة القاري: ۳/۴۵۶فيض الباري: ۱/۵۰۶.

د علامه انورشاه کشمیری رحمه الله تحقیق: علامه انورشاه کشمیری رحمه الله فرمائی د ابن سیرین رحمه الله د مراد حصول بغیرد سنن ابی داؤد دمراجعت نه ممکن نه وو. په دې وجه چه کله د سنن ابی داؤد تفصیل سره مراجعت اوکړې شو نو په هغې سره د ابن سیرین رحمه الله مراد هم واضح شو. چنانچه په سنن ابی داؤد کښې تفصیل څه داسې دې «قال أبوداؤد وروايت يونس عن الحسن: الحائض إذا مدبها الدم (يعني استمربها وزاد على عادتها) تمسك بعد حيضتها يوما أو يومين (يعني: عن الصلاة والصيام، هي عنده إلى يومين حائضة) فهي (أي: بعد يومين) مستحاضة. وقال التيمي عن قتادة: إذا زاد على أيام حيضها خمسة أيام فلتصل. قال التيمي: فجعلت أنقص حتى بلغت يومين، فقال: إذا كان يومين فهو من حيضها. وسئل ابن سيرين عنه، فقال: النساء أعلم بذالك» [1] د دې پوره تفصیل نه معلومیږی چه دابن سیرین نه دکیدونکی سوال حاصل داوو که چرې په یوه ښځه باندې د دغه معتاد ایام نه زیاتی وینه راشی نود دغه زیاتی وینې څه حکم دې؟ نوابن سیرین رحمه الله د دغه زیاتی وینې باره کښې هیڅ جواب ورنه کړو بلکه ټوله معامله ئې ښځوته حواله کړه چه هغه ښځې په دې معاملاتو باندې ښه پوهیږی. په خلاف د امام تیمی رحمه الله څکه چه هغه د پنځونه دوه ورځې د حیض اوګرځولې چه په دې کښې به ښځه مونځ وغیره نه کوی او باقی ورځې ئې داستحاضه شمیر کړې. [2]

داستظهار مسئله: په حقیقت کښې دامسئله دمالکیه په نیز داستظهار په نوم سره مشهوره ده او مسئله داده چه ښځه دایام معتاده نه پس به درې ورځې انتظار کوی که په دریو ورځو کښې دننه وینه راغله نوا وینه ددروستنئی وینې حصه ګڼړلوسره په حیض کښې شمیرلې شی او که وینه د دریو ورځو نه پس راغله نوبیا هغه استحاضه ده. [3]

د قرء نه مراد حیض دې: د ابن سیرین د دې اثر نقل کولو نه پس صاحب د تلویح فرمائی چه د ابن سیرین اثر دهغه حضراتو دپاره شاهد دې چه دقرء نه حیض مراد اخلی لکه چه د امام اعظم رحمه الله مذهب دې. [4] او ابن التین رحمه الله د حضرت عطاء رحمه الله نه هم دقرء نه حیض مراد اخستل نقل کړی دی. [5] سفاقسی رحمه الله فرمائی چه دقرء نه مراد حیض دې هم دغه دابن سیرین رحمه الله او عطاء رحمه الله مذهب دې او د حضرات صحابه کرام رضی الله عنهم نه د یولسو صحابه کرامو رضی الله عنهم هم دغه قول دې. ددوی نومونه دادی: ① نه ④ پورې خلفاء اربعه ⑤ ابن عباس ⑥ ابن مسعود ⑦ معاذ ⑧ قتاده ⑨ ابوالدرداء ⑩ ابوموسی او ⑪ حضرت انس رضی الله عنهم. هم دغه شان د تابعینو نه ابن المسیب، ابن جبیر، امام طاؤوس، امام ضحاك، امام حسن، امام شعبی، امام ثوری، امام اوزاعی، امام اسحاق او ابوعبیده رحمهم الله هم دغه قول دې. [6]

---

[1] سنن أبی داؤد كتاب الطهارة باب من قال: إذا أقبلت الحيضة تدع الصلاة، رقم الحديث: ۲۸۶.

[2] فيض الباری: ۵۰۶/۱.

[3] فيض الباری: ۵۰۶/۱.

[4] التوضيح: ۱۲۳/۵ عمدة القاری: ۴۵۶/۳.

[5] التوضيح: ۱۲۳/۵

[6] التوضيح: ۱۲۳/۵ عمدة القاری: ۴۵۶/۳.

تراجم رجال

معتمر: دا ابومحمد معتمربن سليمان بن طرخان تيمي بصري رحمه الله دي. دد وی لقب طفيل وو د بنو مره مولی وو او بنو تميم کښې اقامت اختيارولودوجې نه تيمي يادېدلو ګنی حقيقت کښې د بنوتيم نه نه وو. (۱) ددوی تفصيلي حالات تفصيلي حالات كتاب العلم باب من خص بالعلم قوماً دون قوم الخ د ريم حديث لاندې تيرشوی دی. (۲)

ابن سيرين: دا مشهور تابعي امام شيخ الاسلام ابوبكر محمد بن سيرين انصاری بصری رحمه الله دي. ددوی حالات كتاب الايمان باب اتباع الجنائز من الايمان لاندې تيرشوی دی. (۳)

د تعليق ترجمة الباب سره مناسبت: ددې تعليق ترجمة الباب سره مناسبت «وما يصدق النساء في الحيض» کښې دې يعنی څنګه چه دحيض اوحمل په مسائلوکښې معاملات ښځو ته حواله دی اوددې دبيان به په ممکن موده کښې تصديق کولې شی هم دغه شان په مذکوره اثرکښې هم معتاد ايام نه زياتی ايام معامله دښځې حواله کړې شوې ده چه دا ښځې په دې مسئلوباندې ښه پوهيږی لهذا هم ددوی خبره به معتبروی. (۴)

الحديث

[۳۱۹]- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ ابْنُ أَبِي رَجَاءٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ هِشَامَ بْنَ عُرْوَةَ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ أَبِي حُبَيْشٍ، سَأَلَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ: إِنِّي أُسْتَحَاضُ فَلاَ أَطْهُرُ، أَفَأَدَعُ الصَّلاَةَ، فَقَالَ: «لاَ إِنَّ ذَلِكِ عِرْقٌ، وَلَكِنْ دَعِي الصَّلاَةَ قَدْرَ الأَيَّامِ الَّتِي كُنْتِ تَحِيضِينَ فِيهَا، ثُمَّ اغْتَسِلِي وَصَلِّي» (۵)-[ر ۲۲۲]

ترجمه: دحضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت دې چه حضرت فاطمه بنت ابی جحش رضي الله عنها د حضورپاك نه تپوس اوكړو چه په ماباندې استحاضه وی اوزه هډو پاكيږم نه، آيا زه مونځ پريږدم؟ حضورپاك اوفرمائيل نه، داد رګ وينه ده البته مونځونه ددومره ورځو په اندازه پريږده په كوم كښې چه به تاته حيض راتلو. بيا غسل كوه اومونځ كوه.

تراجم رجال

احمدبن ابي رجاء: دامشهورمحدث احمدبن عبدالله بن ايوب حنفي هروی رحمه الله دي. داحمدبن ابی رجاء په نوم سره مشهوردې اوددوی كنيت ابوالوليددې. امام بخاری رحمه الله ددوی نسب هم داسې بيان كړې دې. (۶) خوحاكم ابوعبدالله رحمه الله ددوی نسب داسې بيان كړې دې: «أحمد بن عبدالله بن واقد بن ا

---

(۱) تهذيب الكمال: ۲۸/۲۵۰.
(۲) كشف الباري: ۴/۵۹۰.
(۳) كشف البار ی: ۲/۵۲۴.
(۴) هذا مايستفادمن عمدة القاري: ۳/۴۵۶.
(۵) قوله: عائشة: الحديث، مرتخريجه في باب الاستحاضة تحت رقم الحديث: ۳۰۶.
(۶) التاريخ الكبير: ۲/۵رقم الترجمة: ۲۵۰۳دارالكتب العلمية.

لحارث بن عبدالله بن أرقم بن زياد بن مطرف بن النعمان بن سلمة بن ثعلبة بن السرول بن حنفة الحنفي، أبوالوليد بن أبي رجاء الهروي). [1] چنانچه حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه امام حاكم رحمه الله د امام بخاري رحمه الله برخلاف دده د نيكه نوم دايوب په ځائې باندې واقد بن الحارث خودلې دې او ده نسبت نې بني حنيفه طرف ته كړې دې. [2]

هغوى دسفيان بن عيينه، ابواسامه حمادبن اسامه، سلمه بن سليمان المروزى، اسحاق بن سليمان الرازى، نضر بن شميل، وكيع بن الجراح، عبدالعزيز بن رزفه، يحيى بن آدم او يحيى بن سعيدالقطان رحمهم الله وغيره د حديث روايت كړې.

اوددوى نه امام بخارى، احمدبن حفص بن عبدالله السلمي النيسابورى، اسحاق بن منصور الكوسج، حسن بن ايوب النيسابورى، عبدالله بن عبدالرحمن الدارمي، ابوزرعه عبيدالله بن عبدالكريم الرازى او ابوحاتم احمدبن ادريس الرازى رحمهم الله وغيره دحديث روايت كوى. [3]

ابو حاتم رحمه الله فرمائي: صدوق. [4] امام حاتم رحمه الله فرمائي چه ابن ابي رجاء په خپله زمانه كښې په هرات كښې د فقه اوحديث امام پاتې دې. هغوى او امام احمد بن حنبل رحمه الله په يوځائې دحديث علم حاصل كړې دې. اوهغوى په انتخاب كولوسره دخپلو شيوخ نه احاديث نقل كړى دى. [5]

امام نسائي رحمه الله په خپل شيوخ كښې داحمدبن عبدالله رحمه الله تذكره كولوسره ونيلى دى چه دې به د ابن ابى رجاء رحمه الله په نوم سره پيژندلې شو او امام نسائي رحمه الله دهغوى نه په مقام شغركښې احاديث ليكلى دى [6] دې نه علاوه امام نسائي رحمه الله فرمائي «ثقة لابأس به» [7] ابن حبان رحمه الله دهغوى ذكر كتاب الثقات كښې كړې دې. [8]

ددوى انتقال په ٢٣٢ هجرى كښې شوې دې. [9]

أبوأسامة: دا مشهورمحدث حماد بن ابواسامه رحمه الله دې. ددوى حالات كتاب العلم باب فضل من علم وعلّم لاندې تيرشوى دى. [10]

هشام: داد عروة بن الزبير بن العوام رحمه الله ځوئى دې. د دوى مختصر حالات بدء الوحي دويم حديث لاندې [11] اوتفصيلى حالات كتاب الإيمان باب أحب الدين إلى الله أدومه لاندې تيرشوى دى. [12]

---

[1] تهذيب الكمال: ٣٦٤/١.

[2] تهذيب التهذيب: ٤٠/١.

[3] دَ تلامذه او شيوخ دَپاره اوګورئى تهذيب الكمال: ٣٦٤/١.

[4] الجرح والتعديل: ٥٧/٢.

[5] تهذيب الكمال: ٣٦٥/١ تهذيب التهذيب: ٤٠/١.

[6] تهذيب الكمال: ٣٦٥/١ تهذيب التهذيب: ٤٠/١.

[7] تهذيب الكمال: ٣٦٥/١ تهذيب التهذيب: ٤٠/١.

[8] ٢٨/٨.

[9] كتاب الثقات: ٢٨/٨ تهذيب الكمال: ٣٦٥/١ تهذيب التهذيب: ٤٠/١.

[10] كشف البارى: ٤١٤/٣.

[11] كشف البارى: ٢٩١/١.

[12] كشف البارى: ٤٣٢/٢.

عروة: دا عروة بن الزبير بن العوام رحمه الله دي. د دوی مختصر حالات بدء الوحي دويم حديث لاندې [۱] او تفصيلي حالات كتاب الإيمان باب أحب الدين إلى الله أدومه لاندې تيرشوی دی. [۲]

عائشة: دا ام المؤمنين سيده عائشه بنت ابی بكر الصديق رضي الله عنهما ده. د دوی حالات بدء الوحي دويم حديث لاندې تيرشوی دی. [۳]

شرح حديث

قوله:: ولكن دعي الصلاة::

يواشكال اوهغې جواب: سوال دا پيداكيږی چه كلمه "لكن" د استدراك دپاره استعماليږی اوددې دپاره ضروری دې چه ددې ماقبل اومابعد دواړه په خپل مينځ كښې متغاروی خودلته داسې نه دی؟

نوجواب دادې چه دلته دحديث معنی داده: «لاتتركي الصلاة كل الأوقات ولكن اتركيها في مقدار العادة»، يعنی د لكن نه وړاندې نې دا اوخودل چه په ټولو وختونوكښې مونځونه نه دی پريخودل اود لكن نه پس نې دا اوخودل چه په خپل معتاد ايام كښې مونځونه پريخودل دی. [۴]

قوله:: قدر الأيام التي كنت تحيضين فيها: د قدر الأيام نه دې خبرې طرف ته لارخودنه كيږی چه حضرت فاطمه بنت ابی جيش رضي الله عنها معتاده وه. [۵]

:حديث ددې ټكرې مفهوم دادې چه مستحاضه معتاده به ددومره ورځو مونځونه او روژې پريږدی په څومره ورځوكښې چه به په هغې باندې حيض راتلو. نوكه دهغې عادت چرته په هره مياشت كښې د شروع لس ورځې وې يا مينځمې لس ورځې وې نوهغه به هره مياشت كښې دغه لس ورځې مونځ اوروژې پريږدی. دغه شان كه چرې دهغې عادت په هره مياشت كښې شروع، مينځ ياآخری شپږ اووه يا اته ورځې وو او اوس هم يوشان حيض راځی نو په خپلو زړو دغه معتاد ورځوكښې به مونځونه اوروژې پريږدی اوددې نه پس ورځوكښې به دمونځونو او روژو اهتمام كوی. [۶]

بل په دې روايت ښې دا هم معلومه شوه چه حضرت فاطمه بنت ابی جيش رضي الله عنها ته داستحاضه كيدونه وړاندې هغه ورځې يادې وې په كوموكښې چه به هره مياشت په هغې باندې دحيض وينه راتلله. ځكه چه كه چرې هغې ته هغه ورځې يادې نهوې نود حضورپاك ارشاد «دعي الصلاة قدر الأيام التي كنت تحيضين فيها» به څه فائده نه وه. بلكه په نورو روايتونوكښې خوددې نه هم د زيات صراحت سره حكم وركړې شوې دې. لكه چه دامام داؤد رحمه الله په روايت كښې د حضرت ام سلمه رضي الله عنها نه روايت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل:

---

[۱] كشف الباري: ۲۹۱/۱.
[۲] كشف الباري: ۴۳۶/۲.
[۳] كشف الباري: ۲۹۱/۱.
[۴] عمدة القاري: ۴۵۷/۳.
[۵] عمدة القاري: ۴۵۷/۳.
[۶] عمدة القاري: ۴۵۷/۳.

«لتنظر عدة الليالي والأيام التي كانت تحيض من الشهر قبل أن يصيبها الذي أصابها، فلتترك الصلاة قدر ذلك من الشهر، فإذا خلفت ذلك فلتغتسل ثم لتستفر بثوب ثم لتصلي»[1]

په دې روايت كښې بالكل په واضحه اندازكښې حكم وركړې شوې دې چه داستحاضه كيدونه وړاندې چه په هره مياشت كومو ورځو او شپوكښې وينه راتلله په هغې كښې دمونځونوغيره انتظاركول دي يعنى نه دى كول. بياچه كله هغه ورځې تيرې شى نوغسل اوكړه كپړې صفاكړه او مونځ كوه. دكوم نه چه معلوميږى چه فاطمه بنت ابى جيش رضي الله عنها دخپل عادث ورځې ښه پيژندې.[2]

اوس پاتې شوه هغه مستحاضه چاته چه دخپل عادت ورځې يادې نه وى نو دهغې حكم دادې چه هغه به د هرې مياشتې لس ورځې د حيض شميرى او باقى به د استحاضه وى.[3]

داحنافو دحديث باب نه په أقل حيض او اكثر حيض باندې استدلال: احناف ددغه پورتنى حديث نه په اقل حيض اوپه اكثرحيض باندې استدلال كوى اود استدلال طريقه داده چه دلته دايام لفظ استعمال شوې دې. ايام جمع سالم ده او ددې اطلاق كم نه كم په دريوباندې كيږى او زيات نه زيات په لسو باندې كيږى. چنانچه د دريو نه دكمو دپاره د ايام لفظ نه استعماليږى بلكه يوم او يومين ونيلى كيږى. اونه ددې نه د زياتودپاره دايام لفظ استعماليږى بلكه دهغې د پاره أحدعشريوماً استعمالولې شى.[4]

د ابن رجب حنبلى رحمه الله اعتراض: ابن رجب حنبلى رحمه الله په دغه پورته ذكرشوى استدلال باندې ردكولوسره فرمائيلى چه په مذكوره روايت كښې لفظ ايام په خپل حقيقى معنى كښې نه دې بلكه داوقات په معنى كښې دې ځكه چه د لفظ يوم استعمال كله دوخت په معنى كښې كيږى.[5]

دابن رجب حنبلى رحمه الله د اعتراض جواب: ددې جواب جواب دادې چه كله دلفظ استعمال په خپله حقيقى معنى كښې كيدې شى اوهيڅ يو امر ددې نه مانع نه وى نوبيا بغيرد وجې نه د حقيقى معنى نه عدول كولوڅه ضرورت دې؟ دويمه خبره داده چه كه چرې ايام د اوقات په معنى كښې استعمالوى نودحديث مفهوم غلط كيږى ځكه چه دوخت په معنى كښې د اخستلو په صورت كښې به دحديث مطلب څه داسې شى: "ليكن پريږده مونځونه دهغه اوقاتو په اندازه په كوم كښې چه په تاباندې حيض راتلو"

هركله چه دا خبره معلومه ده چه حيض هروخت او هره لمحه نه راتلو نومطلب دادې چه په كوم كوم وخت كښې د حيض وينه راشى صرف په هغه وختونوكښې د مونځ نه منع شه اوكله چه يو وخت دحيض د وينې راتلونه فارغ وى نوبيا مونځونه كولې شې. اوس ښكاره خبره ده چه دا مفهوم سراسر غلط دې.

د ابن رجب حنبلى رحمه الله دويم اعتراض: ابن رجب حنبلى رحمه الله دويم اعتراض دايام عادت په مراد كيدو باندې كړې دې هغوى فرمائى چه حضورپاك صرف هم دغه يوه ښځه دهغې دعادت طرف ته را

---

[1] سنن أبي داؤد كتاب الطهارة باب في المرأة تستحاض.... الخ، رقم الحديث: ۲۷٤.
[2] عمدة القارى: ۳/٤٥٧.
[3] عمدة القارى: ۳/٤٥٧.
[4] عمدة القارى: ۳/٤٥٨فتح البارى لابن رجب:۲/١٥٤أوجزالمسالك: ۱/٦۲۳
[5] فتح البارى لابن رجب:۲/١٥٤

اړولې ده دچاد حيض ايام چه په هره مياشت كښې متعين وي. اوس په دې كښې ددې خبرې هيڅ دليل نشته چه ذهرې ښځې حيض دې داسې وى لكه څنګه چه ددغه ښځې وو. «بلكه كيدې شى كه يوې ښځې باندې صرف هم يوه ورځ حيض راځي».

ددويم اعتراض جواب: دادې چه دلته په روايت كښې دا احتمال نه شى كيدې چه داحكم ئى د يوداسې ښځې متعلق فرمائيلې وى د چاد حيض ورځې چه متعين وي. په دې وجه حضورپاك د دغه ښځې معتاده كيدل نه پيژندل او بيا په يو بل روايت كښې د رسول الله ﷺ ارشاد مبارك دې چه: «المستحاضة تدع الصلاة»[1]

دلته په دې روايت كښې عام حكم دې چه مستحاضه به مونځ پريږدى. اوس ښكاره خبره ده چه مستحاضه به په هغه ورځوكښې مونځ پريږدى په كومو ورځوكښې چه دحيض وينه راتلله اودلته صرف چرته يوې ښځې ته خطاب نه دې بلكه عام حكم بيان شوې دې.[2]

مستحاضه ښځوسره متعلق اختلاف روايات اودتطبيق مختلف صورتونه: واضحه دې وى چه د مستحاضه ښځو سره متعلق په احاديثو اورواياتوكښې دومره اختلاف دې چه په دې رواياتو او احاديثو كښې د تطبيق او توفيق لار راويستل ډيرمشكل دى. هم دغه وجه ده چه فقهاء كرامو دا مسئله په ډير اهتمام سره اخستې ده اوعلماء كرامو په دې باندې مستقل تصانيف هم تحرير كړي دى. مګر ددې ټولو باوجود دمستحاضه ښځو مشكلات او سختنى حل نه شوې او وجه په دې باب كښې راغلې روايات اواحاديثوكښې كثرت اختلاف دې. بيا بعض حضراتو د ترجيح لار اختيار كړې ده او هغوى دتوحيد غسل او الوضوء لكل صلاة رواياتوله په نورو رواياتو باندې ترجيح وركړه. او بعض د نسخ لار اختيار كړه اود توحيد غسل او الوضوء لكل صلاة نه علاوه نى ټول روايات منسوخ اوګرځول البته مقصد او غرض ددواړو جماعتونو هم يوراوځي.[3] داحنافو نه امام طحاوى رحمه الله د نسخ قول كړې دې اوهم دا علامه شوكانى هم اختيار كړې دې.[4]

مګر دا خبره دې هم واضحه وى چه ډير زيات مختلف روايات يودم ترك كول هم دومره آسانه خبره نه ده خوبل طرف ته داسې كول هم د قواعد اوضوابط موافق هم دى.پس بعض حضراتو خودتعدد دغسل روايات منسوخ ګرځولى او بعض حضراتو دا تاويل اوكړو چه د تعدد غسل حكم دعلاج په غرض سره وو اويا بيا دتعددغسل حكم مستحب امر دى. په دې باب كښې راغلى احاديثو هم دغه درې توجيهات اوكړې شو. هم دغه شان د بعض حضراتو دا كوشش دې چه په دې باب كښې روايت شوى مختلف روايات دمستحاضه په مختلف قسمونو باندې محمول كړې شى. دمثال په توګه دهر مونځ دپارد دغسل كولوحكم نى په مستحاضه متحيره باندې اولګولو اود اقراء روايات نى په مستحاضه معتاده باندې اولګولو اود اقبال او ادبار روايات ئى په مستحاضه مميزه باندې اولګول خو بيا هم پدې باندې اعتراض كيږى چه په دې باب كښې خو هم د يوې ښځې متعلق مختلف احاديث مختلف احكام او مختلف الفاظو سره راغلى دى. په داسې كښې به يوې ښځې سره كوم كوم حكم متعلق وى يا بيا به هغه ښځه دمستحاضه په كوم يو قسم كښې داخله ګنړلې شى. چنانچه هم حضرت فاطمه

---

[1] سنن أبي داؤد كتاب الطهارة باب فى المرأة تستحاض..... الخ رقم الحديث: ۲۸۱.

[2] كتاب التجريد للإمام القدورى: ۳۱۳/۱دارالسلام.

[3] أوجزالمسالك:۶۰٤/۱

[4] شرح معانى الآثار: ۸۱/۱-۸۰المكتبة الحقانية، نيل الأوطار للشوكانى: ۲۸٤/۱-۲۸۳.

بنت ابى جيش ﷞ چه واخلې چه هغې سره متعلق نقل شوى روايات بعض خوداسې دى چه دهغې په معتاده كيدو باندې دلالت كوى اوبعض داسې دى چه دهغې په مميز كيدو باندې دلالت كوى خوددې هرڅه باوجود متعدده په انواع مختلفه للمستحاضه (دمستحاضه مختلف انواع) باندې محمول كول په نسبت دنسخ اوترجيح زيات آسان دى. ځكه چه په دې صورت كښې پيداشوى اعرتاضاتو ځه نه ځه توجيه كړې شوې ده. خو په اول طريق باندې ډير زيات اشكالات وارد كيږى. [1]

فائده: امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائى د استحاضه مسئله د دريو احاديثو په مينځ كښې راګيره ده.

①حديث فاطمه ②حديث ام حبيبه ③حديث حمنه. خو په يوروايت كښې د حديث ام حبيبه په ځائې باندې حديث ام سلمه دې. [2] رضى الله عنهن.

دمستحاضه څلور قسمونه اودهغې احكام: ابن قدامه فرمائى چه د ائمه اربعه په نيزدمستحاضه څلور حالتونه دى ①مميزة لاعادة لها ②معتادة لاتميز لها بالدماء ③من لها عادة وتميز ④من لاعادة لها ولا تميز. [3]

د اول قسم بيان: داول قسم نه مراد هغه ښځه ده چه دخپل حيض وينه د استحاضه دوينې نه جدا اوځان له كولې شي. اوددواړو وينو په مينځ كښې فرق كول پيژنى. (باوجود ددې چه د فقهاؤ په مينځ كښې دحيض په رنګونو كښې هم اختلاف دې او دا تمييز الالوان ته محدثين د اقبال او ادبار په شان اصطلاحاتو سره تعبيركوى). ددې قسم حكم دادې چه كله دې ته د حيض وينه دهغې د رنګ (مثلاً تور رنګ) سره راشى نومونځ دې پريږدى چه كله هغه وينه لاړه شى او زيړوالې راشى نودحيض غسل دې اوكړى اوبيادې د هر مونځ د پاره اودس كوى. [4]

ابن قدامه رحمه الله فرمائى چه مستحاضه هغه ښځه ده دچاد پاره چه اقبال اوادبار ثابت وى. (يعنى هغې ته په وينه كښې مختلف رنګونه معلوميږى) بعض وينه د تك تور رنګ اوبدبوئى والاوى اوبعض سره يا زيړه بغيرد ځه بدبوئى نه وى. او چه كومه تكه توره وينه راؤځى نوهغه اكثرحيض (د حيض اكثرى موده) نه زياتيږى هم نه او اقل حيض (دحيض كمه مودې) نه كميږى هم نه نودداسې ښځې حكم دادې چه ددې د حيض زمانه هغه ده په كوم كښې چه په دې باندې توره وينه يا تكه توره يابدبويه قسم وينه راشى. نوددې قسم وينې په ختميدو باندې به دغه ښځه دحيض غسل كوى اوبيابه دهريومونځ دپاره نوې اودس كوى اوهم دغه د امام مالك رحمه الله او امام شافعى رحمه الله مذهب دې. [5]

احناف (كثرالله سوادهم) دتمييزبالالوان دسره اعتبارنه كوى دهغوى په نيز صرف او صرف دعادت اعتباردې. ځكه چه دحضرت ام سلمه ﷞ په روايت كښې نبى كريم ﷺ فرمائيلى وو ((لتنظر عدة

---

[1] أوجز المسالك: ٦٠٤/١.
[2] المغنى لابن قدامة: ٣٨٨/١.
[3] المغنى لابن قدامة: ٣٩٢/١.
[4] أوجز المسالك: ٦٠٥/١
[5] المغنى لابن قدامة: ٣٩٢/١.

اللیالی والأیام»(۱). یعنی هغې له پکاردی چه د شپو اوورځو شمیراوکړي. نودا الفاظ په دې امر کښې بالکل صریح او واضح دی چه اعتبارد عادت دې د رنګوونه دې.(۲)

د دویم قسم بیان: ددویم قسم نه مراد هغه مستحاضه ده چاته چه خپل عادت معلوم دې اوهغه د رنګونو فرق نه پیژنی، نودداسې ښځې دپاره حکم دادې چه دخپل عادت په ورځوکښې دې مونځونه پریږدی اوبیا دې په ختمیدو باندې غسل کوی اوبیادې دهرمونځ دپاره نوې اودس کوی اوهم دغه د ائمه ثلاثه مذهب دې.

دامام مالک رحمه الله مذهب: امام مالک رحمه الله فرمانی چه دعادت اعتبار به نه شی کولې اعتبار خوصرف او صرف د رنګونو دې. چنانچه د امام مالک رحمه الله په نیز دداسې مستحاضه دپاره حکم دادې چه هغه به د ایام عادت په ختمیدو باندې درې ورځې انتظارکوی. که چرې په دریو ورځوکښې دننه وینه راغله نوهغه وینه به دتیرې وینې حصه ګنړلې شی اودا به په حیض کښې شمیرلې شی اوکه چرې دریو ورځو پورې وینه رانغله بلکه ددې نه پس راغله نودا به استحاضه شمیرلې کیږی.(۳)

علامه باجی رحمه الله فرمائی که دمعتاده وینه په ایام عادت باندې ورزیاته شی نو په داسې صورت کښې دامام مالک رحمه الله نه دوه رویات دی: ① دایام عادت پورې خو به د مونځونونه منع وی اوبیابه ددې نه پس دریوورځو پورې انتظارکوی کمامر.

② په داسې صورت کښې به داکثرمودې دحیض پورې به مونځونه نه کوی یعنی پنځلس ورځو پورې به مونځونه نه کوی اوډپنځلس ورځونه پس به مستحاضه شمیرلې کیږی.(۴)

مقدمات ابن رشدکښې دامام مالک رحمه الله نه په دې مسئله کښې پنځه أقوال نقل دی په کوموکښې چه یو قول د جمهوررو په موافقت کښې هم دې. الحاصل په دې مسئله کښې د ائمه اربعه نه د عادت اعتبارکول نقل دی سره ددې چه د امام مالک رحمه الله په نیز راجح استظهاردې.(۵)

د دریم قسم بیان: دریم قسم دهغه مستحاضه دې چاته چه خپل ایام عادت هم یاد دی او هغه د رنګونوپه مینځ کښې فرق هم پیژنی نوچه که چرې دواړه صورتونه جمع شی په داسې معنی چه توره ټینګه اوبدبونی داره وینه په هغې باندې په ایام عادت کښې راځی نوبیاخوهیڅ د اشکال خبره نشته دې د هریواعتبارکولې شی. خوکه په دواړو کښې اختلاف اوشی په داسې معنی چه ایام عادت نورې دی او تور رنګ ټینګ رنګ او بدبونی دارې وینې دراتګ ایام نورې دی نو په داسې صورت کښې د احنافو اوحنابله د «صحیح قول مطابق» به د عادت اعتبارکیږی. خود شوافع او مالکیه په نیز به تمییزبالالوان اعتبارکیږی.(۶)

---

(۱) رواه أبوداؤد فی الطهارة باب المرأة تستحاض.... الخ رقم الحدیث: ۲۷۴ والنسائی فی الطهارة باب ذکر الاغتسال من الحیض رقم الحدیث: ۲۰۹

(۲) المغنی لابن قدامة: ۳۹۲/۱.

(۳) المغنی لابن قدامة: ۳۹۶/۱.

(۴) المنتقی شرح مؤطا الإمام مالک: ۴۵۳/۱.

(۵) المدونة الکبری: ۵۰/۱طبع بمطبعة السعادة بجوار محافظة مصر، عارضة الأحوذی لابن العربی المالکی: ۲۰۹/۱دارالکتب العلمیة أوجزالمسالک: ۶۰۷/۱

(۶) المغنی: ۴۰۰/۱أوجزالمسالک:۶۰۸/۱-۶۰۷

دځلورم قسم بيان: څلورم قسم دهغه مستحاضه دې چاته چه نه دخپل عادت پته ده او نه د رنګونو په مينځ کښې فرق کولې شي دداسې مستحاضه دوه قسمونه دي: ① يو مبتدأه يعنې په چا چه په رومبۍ ځل وينه راغلې وي اوبيا هغه بنده شوې وي.
② دويمه ده متحيره يعنې په چا باندې چه په شروع کښې ممعتاد ايام کښې حيض راغلې وو اوبيا هم يو شان وينه روانه شوې وه خواوس دهغې نه دا معتاد ايم هيرشوی دی دې ته ضاله هم وائي.
د رومبۍ قسم حکم دائمه ثلاثه په نيز دادې چه که هغه د وينو په مينځ کښې فرق اوکړې شي نو اعتبار تميز بالالوان به وي خواحناف فرمائي دداسې قسم حکم دادې چه دهغې د شروع لس ورځې د هرې مياشت نه به دحيض شميرلې شي اوبيابه باقي استحاضه شميرلې کيږي.[1]
چنانچه مصنف الشرح الكبيرفرمايي که دمبتدأه وينه چرته په اکثرد حيض تجاوز اوکړي نوبيا هغه د دوو حالونه خالي نه ده: ①که چرې هغه مبتدأه مميزه ده نوحکم به ني دا وي چه دهغې هغه زمانه په کومه کښې چه په هغې باندې توره وينه راشي د حيض زمانه شميرلې شي اوهم دغه دامام مالك رحمه الله اوامام شافعي رحمه الله مذهب دې.
② اوکه چرې هغه مبتدأه مميزه نه وي اودوينو په مينځ کښې فرق هم نه پيژني نودې سره متعلق څلورقسم روايات دي:(۱) داسې مستحاضه به هره مياشت کښې دحيض په غالب ايام کښې مونځ وغيره پريږدي اوهغه شپږ يا اووه ورځې جوړيږي. (۲) دهرې مياشت په اقل حيض کښې به مونځونه وغيره پريږدي ځکه چه اقل موده يقيني موده ده. دامام شافعي رحمه الله دوه قوله هم دغه شان نقل دي. (۳) هغه به دحيض اکثره موده کښې مونځونه وغيره پريږدي اوهم دا دامام اعظم ابوحنيفه رحمه الله مذهب دې(۴) داسې ښځه به نورو نيزدې ښځو (مور اوخوئيندې وغيره) به د ايام عادت په اندازه مونځونه پريږدي. هم دا دحضرت عطاء امام ثوري او امام اوزاعی رحمهم الله وغيره مذهب دې.[2].
شيخ الحديث زکريا رحمه الله فرمائي چه داحناف او مالکيه مذهب دادې چه داسې مستحاضه به د حيض د اکثرې مودې پورې مونځونه اوروژې وغيره پريږدي.[3] د باقي مستحاضه ضاله متعلق داحنافو د فقهاؤ په نيز تفصيل دادې چه د مستحاضه ضاله درې قسمونه دي اودهر قسم حکم مختلف دې.
ځکه داسې مستحاضه خو يا صرف خپل ايام حيض هيرکړې وي اوزمانه ورته ياده وي (لکه چه دومره خوورته ياد وي چه په هره مياشت کښې به يوځل حيض راتلو يا دهرې مياشت په رومبې يا دويمه يا دريمه عشره کښې حيض راتلل ياد وي مګر دا ورته يادنه وي چه څومره ورځې به حيض وو) يا به هغه مستحاضه زمانه هيره کړې وي اود حيض ورځې ورته يادې وي (لکه په هره مياشت کښې درې ورځې څلور ورځې يا پنځه ورځې يا دغه شپاړ شپږ اووه اته يا نهه ورځو پورې حيض راتلل ورته ياد دی مګر دا ورته يادنه دی چه ددې ايام او ورځو وينه به کله راتلله په رومبې عشره دويمه عشره يا دريمه عشره کښې) اويا به هغه مستحاضه داسې وي چه نه خو به هغې ته دحيض ورځې ياد وي (چه څومره ورځې به حيض وو) اونه ورته زمانه ياده وي (چه په کومه عشره کښې به حيض راتللو) نودا ټول درې قسمونه

[1] أوجزالمسالک: ۶۰۸/۱.
[2] المغني: ۴۱۲/۱-۴۱۱
[3] أوجزالمسالک: ۶۰۸/۱.

جوړيږي او په دې ذكركړې شوې اقسام كښې رومبې ته ضالة عدد دويم قسم ته ضالة الزمان اودريم قسم ته ضالة العدد والزمان وائي.

دومبی قسم ضالة العدد حکم: رومبې قسم يعنى هغه مستحاضه دچاد حيض وينه چه بنده شوې څومياشتې تيرې شوې وې دې نه پس چه كله پرې وينه جارى شوه نوبيا هغه هم يوشان جارى وه اودې ته دا معلومه نه ده چه په هره مياشت كښې به څومره ورځې حيض راتلو. البته دومره ورته ياد دى چه په هره مياشت كښې به يوخل وينه راتله. نودداسې مستحاضه دپاره حكم دادې چه داول استمرار نه درې ورځو پورې به مونځ وغيره نه كوى ځكه چه په دغه ورځو كښې حيض يقينى دى. بيا به د اووه ورځو پورې دهرمونځ دپاره غسل كوى ځكه چه په دغه ايام كښې ددې مستحاضه حال حيض، طهر او خروج من الحيض كيدوكښې متردد دې. اوبيابه شل ورځې دهرمونځ دپاره اودس كوى ځكه چه په دغه ورځوكښې طهر يقينى دې.

دويم قسم ضالة الزمان حکم: ضالة الزمان يعنى هغه مستحاضه چاته چه دخپل حيض ايام څوياد دى ليكن دهغې زمانه ياده نه ده (مثلاً دا ورته ياد دى چه حيض به درې ورځې وو خودا ورته يادنه دى چه دا درې ورځې به دآخرى عشرې كومې درې ورځې وې) نودداسې مستحاضه په بنيادى توګه باندې دوه صورتونه دى: اول صورت دادې چه هغې كومه زمانه هيره كړې ده هغه به په پنځو ورځو كښې دننه وى اودويم صورت دادې چه هغه زمانه د پنځو ورځونه زياته (لسو ورځو پورې) وى.

درومبى صورت حكم دادې چه دمثال په توګه دهغې معتاد ايام حيض درې ورځې دى اوهغه په دې باندې په آخرى عشره دشروع پنځو ورځوكښې هيرې كړې دى نو په داسې صورت كښې به ددې آخرى عشرې دريمه ورځ (يعنى ۲۳ تاريخ) يقيناً دحيض وى لهذا په دريمه ورځ به مونځ وغيره نه كوى او اولنو هرو دوو ورځوكښې به دهرمونځ دپاره نوې اودس كوى او څلور مه پنځمه ورځ به دهرمونځ دپاره غسل كوى اوكه ايام حيض څلور ورځې وې نو دويمه دريمه اوڅلورمه ورځ به يقينى دحيض وى نو په رومبې ورځ دهرمونځ دپاره اودس اوپنځمه ورځ دهرمونځ دپاره غسل كوى.

ددويم صورت حكم دادې دمثال په توګه ددې معتاد ايام دحيض درې ورځې دى اوهغې دا په آخرى عشره كښې هيرې كړې دى چه ددې آخرې عشرې په كومو دريو ورځوكښې به حيض راتلو وداسې مستحاضه دپاره حكم دادې چه دهرې مياشت دآخرى عشرې د شروع دريو ورځوكښې به دهرمونځ دپاره اودس كوى ځكه چه دې دريو ورځوكښې دحيض دحالت اودطهر دحالت نه په يوكښې دكيدونه تردد دې اوددې دريو ورځو نه پس دهغې دآخرى عشرې دآخرى ورځې پورې به د هرمونځ دپاره غسل كوى ځكه چه دې ته دطهر دحالت اود حيض دحالت نه وتلو كښې تردد دې. هم دغه حكم به په دې صورت كښې هم وى چه كله ددې معتاد ورځې څلور يا پنځه ورځې وى اوددې نه مثلاً په آخرى عشره كښې هيره شوې وى يعنى دآخرى عشرې دشروع څلور ورځې يا پنځه ورځې به د هرمونځ دپاره اودس كوى اوبيابه د آخرى ورځې پورې دهر مونځ دپاره غسل كوى.

ليكن معتاد ايام حيض شپږ دى كومې چه هغې په آخرى عشره كښې هيرې كړې دى نو په داسې صورت كښې ددې آخرى عشرې پنځمه اوشپږمه ورځ داايام حيض نه كيدل يقينى دى لهذا په دې دواړو كښې به مونځ وغيره نه كوى اوددې دواړو نه وړاندې څلور ورځې دهر مونځ دپاره اودس اوروستو څلورو ورځو كښې د هرمونځ دپاره غسل كوى. دغه شان كه چرې معتاده ايام حيض اووه دى اودې په آخرى عشره كښې هيرې كړې دى نو څلورمه پنځمه شپږمه او اومه ورځ داايام حيض نه كيدل يقينى دى لهذا په دې څلورو ورځوكښې به مونځ وغيره نه كوى اود شروع درې ورځې هر مونځ دپاره اودس او رستو درې ورځې دهر مونځ دپاره غسل كوى. دغه شان كه چرې معتاد ايام حيض اته

دی یا نهه ورځې دی اودا ورځې په آخری عشره کښې هیرې کړی دی نو قاعده هم دغه ده چه په یقینی ورځوکښې به مونځ وغیره نه کوی اوددې ایام نه وړاندې دهر مونځ دپاره اودس اوددې ایام نه پس دهر مونځ دپاره غسل کوی. دغه شان که یوه ښځه پیژنی چه دهغې معتاد ایام حیض درې دی خوهغې دا ورځې په پوره میاشت کښې هیرې کړې دی نوددې دپاره حکم دادې چه دمیاشتې د شروع درې ورځې به د هرمونځ دپاره اودس کوی ځکه چه په دغه ایام کښې دحیض حالت اوطهر حالت کښې د یونه کیدلوکښې تردددې او بیاباقی ۲۷ورځې به دهر مونځ د پاره غسل کوی ځکه چه اوس هروخت د انقطاع حیض احتمال دې.[1]

ددریم قسم ضالة العددد والزمان حکم: داهغه مستحاضه ده چاته چه نه خپل معتاد ایام حیض یاد وی اونه دې ته د خپل حیض زمانه یاده وی. دداسې مستحاضه حکم دادې چه هغه دې ښه سوچ اوفکراوکړی اوددغه سوچ اوفکر په نتیجه کښې چه کومه خبره مخې ته شی په هغې باندې دې عمل اوکړی. خو که هغه په دې باره کښې څه رائې نه لری نوصحیح قول دادې چه هغه به دهر مونځ دپاره غسل کوی.[2]

د احناف فقهاؤ دمستحاضه ضاله سره متعلق یو اصول وضع کړې دې اوهغه اصول دمستحاضه ضاله دغه پورته ذکر شوو ټولو قسمونه ته شامل دی. دفقهاء احناف وضع کړې شوې اصول دادی چه مستحاضه ضاله به کوشش کوی چه د ښه فکر اوسوچ نه کاروا خلی اوچه کله دهغې په حیض او طهرکښې تردد وی یا په هغې دحیض ورځې شروع شوی دی که نه؟ نو په داسې صورت کښې به هغه دهریومونځ دپاره اودس کوی اوکله چه هغې ته د حیض اوطهر په مینځ کښې تردد وی چه هغه د طهر په زمانه کښې داخل شوې ده که نه؟ نو په داسې صورت کښې به دهر مونځ دپاره غسل کوی.[3]

فقهاء کراموددې قاعدې مثال دابیان کړې دې چه یوه ښځه ده هغې ته یاد دی چه په هغې باندې به هره میاشت کښې یوځل حیض راځی او په نصف آخر کښې وینه بندیږی. ددې نه علاوه دې ښځې ته هیڅ یادنه دی نودا ښځه به دهرې میاشت په نصف اول کښې حیض اوطهر او په حیض کښې داخلیدلو مینځ کښې مترددده او په نصف ثانی کښې دحیض اوطهر او په طهرکښې د داخلیدو په مینځ کښې مترددده. لهذا په نصف اول کښې به دهرمونځ دپاره اودس کوی او په نصف آخر کښې به دهر مونځ دپاره غسل کوی.[4] خلاصه داراوځی چه داحنافوپه نیزداستحاضه درې قسمونه دی. ① مبتدأه ② متحیره ③ معتاده.[5]

دتمییز بالالوان داعتبارنه کولووجوهات: احناف دتمییز بالالوان اعتبارددې لاندینو وجوهاتو په وجه نه کوی **دتمییز بالالوان ثبوت په یونص کښې نشته:** ① په یوصحیح حدیث کښې هم دتمییزبالالوان دنص په توګه ثبوت نه ملاویږی اوترکومې چه تعلق دې داقبال او ادبارد روایاتو، نولکه څنګه چه دا روایات

---

[1] البحرالرائق کتاب الطهارة باب الحیض: ۲/۲۶۴-۲۶۳؛ردالمحتار علی الدرالمختار کتاب الطهارة باب الحیض: ۱/۴۷۹.

[2] البحرالرائق، کتاب الطهارة باب الحیض: ۲/۲۶۴.

[3] الدرالمختار مع ردالمحتار کتاب الطهارة باب الحیض: ۱/۴۸۰، أوجزالمسالک: ۱/۶۰۹

[4] ردالمحتار کتاب الطهارة باب الحیض: ۱/۴۸۰.

[5] أوجزالمسالک: ۱/۶۰۹

په تمییزبالالوان باندې دمحمول کولوګنجائش لرې. هم دغه شان دا روایات دعادت په معتبرکیدو باندې هم محمول کولې کیدې شي. بلکه حقیقت دا دې چه داقبال او ادبار والا روایات دعادت په معتبرکیدو باندې محمول کول معین دی. چنانچه دصحیح بخاری سنن ابی داؤد او سنن نسائی روایت دې چه: ((فإذا أقبلت الحيضة فاتركي الصلاة، فإذا ذهب قدرها فاغسلي))(۱)

ددې روایت الفاظ ((فإذا ذهب قدرها)) دعادت په معتبرکیدو کښې بالکل صریح دی اوددې نه وړاندې داقبال لفظ تیر شوې دې نوددې نه مراد هم د حیض وینه په خپل عادت باندې راتلل وی. پس ((أقبلت وأدبرت)) نه مراد هم دغه دی چه د حیض دوینې په خپل وخت باندې او په خپل عادت باندې راتلل او په عادت باندې واپس تلل، دې دپاره چه په ټولو روایاتو کښې جمع اوتطبیق اوشی ګنی په روایاتو کښې به ټکراؤ وی اوددې په مینځ کښې به تناقض پیداشی. (۲)

اوترکومې چه تعلق دې دحدیث حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها چه هغې فرمائیلی ((فإنه دم أسود يعرف)) نو دا حدیث ثابت نه دې کما أقربه الباجي. (۳)په نقایه کښې دی چه داحدیث په حضرت عائشه رضي الله عنها باندې موقوف دې. (۴)علامه شوکانی رحمه الله فرمائی: ((قد استنكر هذا الحديث أبوحاتم))(۵)

الجوهرالنقی او العلل کښې دی: ((سألت أبي (أبي حاتم محمد بن إدريس) عنه؟ فقال: منكر))(۶) ابن قطان رحمه الله فرمائي: ((في رأيي أنه منقطع))(۷) علامه شوکانی رحمه الله نور فرمائي: ((قد ضعف الحديث أبوداؤد))(۸) بل امام طحاوی رحمه الله هم دې ضعیف ګرځولې دې.(۹)

دعادت دلالت دلون په مقابله کښې قوی دې: ② دعادت دلالت په حیض باندې په نسبت د لون زیات قوی دې ځکه چه دعادت دلالت باطل نه وی خوکه چرې وینه د حیض په اکثری موده باندې ورزیاته شی نود لون یعنی رنګ دلالت باطل کیږی. لهذا د کوم دلالت چه نه باطل کیږی هغه زیات قوی دې.(۱۰)

حضورپاک سائله دعادت طرف ته راګرځولې وه: ③ حضورپاک رضي الله عنها حضرت ام حبیبه رضي الله عنها اوهغه ښځې دکومې دپاره چه حضرت ام سلمه رضي الله عنها درسول الله ﷺ نه دمسئلې تپوس کړې وو دعادت طرف ته راګرځولې وې. اودهغې دممیزه کیدو یا نه کیدو په مینځ کښې خو ئې نه تفریق ذکر کړو اونه ئې په دې باره کښې دهغه ښځې نه تفصیل طلب کړو. اوس صرف فاطمه بنت ابی جیش رضي الله عنها صرف یوداسې

---

(۱) رواه البخاري في كتاب الحيض باب الاستحاضة، رقم الحديث: ۳۰۶ وكذا أبوداؤد في الطهارة باب من روى أن الحيضة إذا أدبرت لاتدع الصلاة رقم الحديث: ۲۸۳ والنسائي في الطهارة، باب الفرق بين دم الحيض والاستحاضة رقم الحديث: ۲۱۸.

(۲) أوجز المسالک: ۶۱۰/۱

(۳) المنتقى شرح الموطا لأبي الوليد الباجي: ۴۴۹/۱.

(۴) أوجز المسالک: ۶۱۰/۱

(۵) نيل الأوطار: ۳۴۱/۱.

(۶) السنن الكبرى في ذيله الجوهر النقي: ۳۲۶/۱ علل الحديث لابن أبي حاتم: ۵۷۶/۱ رقم المسألة: ۱۱۷.

(۷) السنن الكبرى مع الجوهر النقي: ۳۲۶/۱.

(۸) نيل الأوطار: ۳۴۱/۱.

(۹) شرح مشكل الآثار: ۱۵۵/۷-۱۵۴.

(۱۰) أوجز المسالک: ۶۱۰/۱ وكذا في المغني لابن قدامة: ۴۰۱/۱.

ښځه ده چه هغه دعادت طرف ته راګرځول هم نقل دي اودتميز بالون طرف ته راګرځول هم نقل دی.
لکه چه په دې دوارو روايتونوکښې تعارض پيداشو خونور روايات او احاديث د تعارض نه خالی دی.
لهذا هم په هغې باندې به عمل کول شي. اوبيا دحضرت عدی بن ثابت رضي الله عنه حديث خو د هرې يوې مستحاضه په حق کښې دې اوهغه هم دعادت په معتبرکيدو باندې دلالت کوی. [۱]

بعض صورتونوکښې دعادت اعتبار اجماعي دې: ④ د عادت اعتبار بعض صورتونوکښې اجماعی دې خو تميز بالون په يوصورت کښې هم اجماعی نه دې. [۲]چنانچه ابن التر کمانی رحمه الله فرمائی چه «قد اتفق الجميع على أن من لها أيام معروفة اعتبر أيامها، لا لون الدم» [۳]

په نفاس کښې د عادت اعتباردې: ⑤ دنفاس په وينه کښې د رنګ اعتبارنه شي کولې اوچونکه نفاس اوحيض دواړه په احکام کښې يوشان دی په دې وجه دقياس تقاضا داده چه په حيض کښې هم د رنګ اعتبارنه دې کيدل پکار. بلکه دعادت اعتبارکيدل پکاردی. لکه څنګه چه په نفاس کښې هم دعادت اعتبارکولې شي. [۴]

تميزباللون معتبر ګرځول د روايا تو خلاف دي: ⑥ تميزباللون دډيرو رواياتو خلاف دې لکه دمثال په توګه دحضرت عائشه رضي الله عنها په روايت کښې دی: «لاتعجلن حتى ترين القصة البيضاء» هم دغه شان د عمره رضي الله عنها په روايت کښې دی: «لا حتى ترين البياض خلاصاً». [۵] نودا روايت بالکل صراحت سره په دې باندې دال دی چه د لون اعتبارنشته دې. [۶]

حاصل دادې چه حق دکوم نه چه عدول نه شي کيدلې هم دغه دې چه دلون اعتبار په يوحديث هم په صحيح معنوکښې ثابت نه دې. [۷]ددې حديث سره متعلق باقی تفصيلی کلام د باب الاستحاضة لاندې تيرشوې دی.

دحديث ترجمة الباب سره مناسبت: په حديث اوترجمة الباب کښې مناسبت دادې چه څنګه په ترجمة الباب کښې داخودلی شوی دی چه دحيض اوحمل باره کښې به د ښځې د بيان اعتبارکولې شي هم دغه شان په حديث کښې هم د أيام حيض شميرلو معامله دښځو امانت اود هغې د عادت طرف ته حواله کړې شوې ده. څکه چه دعمرونو او علاقو د اختلاف په وجه دحيض په مقدارکښې هم اختلاف واقع کيږی. چنانچه د بعض دحيض ورځې زياتې وی اود بعض دحيض ورځې کمې وی. [۸]

۲۵ -باب: الصُّفْرَةِ وَالْكُدْرَةِ فِي غَيْرِ أَيَّامِ الْحَيْضِ

---

[۱] المغنى لابن قدامة: ۱/۴۰۱، أوجز المسالک: ۱/۶۱۰.
[۲] أوجز المسالک: ۱/۶۱۱.
[۳] السنن الكبرى للبيهقي مع الجوهر النقي: ۱/۳۲۴.
[۴] أوجز المسالک: ۱/۶۱۱.
[۵] أخرجه البيهقي في كتاب الحيض باب الصفرة والكدرة في أيام الحيض حيض: ۱/۴۹۷، رقم الحديث: ۱۵۹۲.
[۶] أوجز المسالک: ۱/۶۱۱.
[۷] أوجز المسالک: ۱/۶۱۱.
[۸] عمدة القاري: ۳/۴۵۷.

ماقبل سره ربط: دتیر شوی باب لاندې امام بخاري رحمه الله د حیض متعلق یوځو مسائل ذکرکړي وو او اوس ددې باب لاندې په غیرایام حیض کښې ښکاره کیدونکي زیړ او خاورین رطوبت حکم وی اودتولو تعلق هم دم (وینې) سره دې.[1]

د ترجمة الباب مقصد

حافظ ابن حجر رحمه الله رائې: حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی دامام بخاري رحمه الله غرض دحدیث عائشه رضي الله عنها «حتی ترین القصة البیضاء» اوحدیث باب، حدیث ام عطیه رضي الله عنها «کنا لانعد الکدرة والصفرة شیئًا» په مینځ کښې تطبیق پیداکول اوجمع کول دی. د حدیث عائشه رضي الله عنها حاصل دادې چه ترکومې پورې کرسف (مالوچ) بالکل سپین نه وی راوتلې د هغه وخته پورې هم حیض دې لکه چه دهغوی په نیز هر رنګین رطوبت په حیض کښې داخل دې. که په زیړرنګ کښې وی اوکه په خاورین رنګ کښې وی اودحدیث ام عطیه رضي الله عنها حاصل دادې چه مونږ ښځو به خاورین رنګ او زیړ رنګ د وینې هیڅ نه ګڼړلو اودا به مو په حیض کښې نه شمیرلو. اوس دلته دوه متضاد خبرې مخې ته شوې: امام بخاري رحمه الله په دې ترجمة الباب کښې په دې دواړوکښې موجود تضاد ختم کړې دې په داسې معنی چه په ترجمة الباب کښې امام بخاري رحمه الله «غیرأیام الحیض» قید اولګولو چه حدیث عائشه رضي الله عنها په ایام حیض باندې محمول دې اوحدیث ام عطیه رضي الله عنها په غیرایام حیض باندې محمول دې. اوس دحدیث عائشه رضي الله عنها مفهوم دا شو چه په ایام حیض کښې هر رنګین رطوبت او وینه په حیض کښې شمیر دی. اودام عطیه رضي الله عنها د روایت مفهوم داشو چه د ایام حیض نه علاوه که دزیړ رنګ یا خاورین رنګ رطوبت راغلو نوهغه به حیض نه وی داسې په دواړو روایتونوکښې تعارض ختمیږی.[2]

د شیخ الحدیث زکریا رحمه الله رائې: شیخ الحدیث زکریا رحمه الله فرمائی چه زما په نیزدامام بخاري رحمه الله مقصد ددې ترجمة الباب نه دحضرت ام عطیه رضي الله عنها په سنن ابی داؤد کښې موجود روایت طرف ته اشاره کول دی دکوم الفاظ چه دادی: «کنا لانعد الکدرة والصفرة بعد الطهر شیئًا» امام بخاري رحمه الله د ترجمة الباب الفاظ «غیرأیام الحیض» نه ددې روایت الفاظ «بعد الطهر» طرف ته اشاره کړې ده.[3]

الحدیث الأول

[۳۲۰] - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ، قَالَتْ: «كُنَّا لَا نَعُدُّ [ص: ۷۳] الْكُدْرَةَ وَالصُّفْرَةَ شَيْئًا».[4]

---

[1] هذا ما یستفاد من عمدة القاري: ۴۵۷/۳.

[2] فتح الباري: ۴۲۶/۱ لامع الدراري: ۲۷۹/۲-۲۷۸.

[3] الکنزالمتواري: ۲۹۶/۳.

[4] قوله: ام عطیة: الحدیث، ورواه الإمام أبوداؤد في الطهارة باب في المرأة ترى الکدرة والصفرة بعد الطهر رقم الحدیث: ۳۰۷ والنسائي في الحیض باب الصفرة والکدرة رقم الحدیث: ۳۶۸ وجامع الأصول في أحادیث الرسول الکتاب الأول في الطهارة الباب السابع في الحیض، الفصل الثاني في المستحاضة والنفساء الفرع الثالث في الکدرة والصفرة: ۳۷۸/۷ رقم الحدیث: ۵۴۲۹.

ترجمه: حضرت ام عطيه ﷞ فرمائي چه مونږ به خاورين اود زيړ رنګ وينه هيڅ څيز نه شميرلو.

تراجم رجال

قتيبة بن سعيد: دا شيخ الاسلام راوية الاسلام ابورجاء قتيبه بن سعيد بن جميل بن طريف الثقفي ﷫ دي. ددوی حالات كتاب الايمان باب افشاء السلام من الاسلام لاندې تيرشوي دي.[1]

إسماعيل: دا اسماعيل بن ابراهيم بن مقسم (بكسر الميم وسكون القاف وفتح السين، بعدها ميم) اسدي بصري ﷫ دې. ددوی حالات كتاب الايمان باب حب رسول الله صلى الله عليه وسلم من الايمان لاندې تيرشوي دي.[2]

أيوب: دا ايوب بن ابي تميمه كيسان سختياني بصري ﷫ دې. دد وی كنيت ابوبكر دې. ددوی حالات كتاب الايمان باب حلاوة الايمان لاندې تيرشوي دي.[3]

محمد: دامشهور تابعي اوعالم شيخ الاسلام ابوبكر محمدبن سيرين انصاري بصري ﷫ دې. ددوی تفصيلي حالات كتاب الايمان باب اتباع الجنائز من الايمان لاندې تيرشوي دي.[4]

أم عطية: دا صحابيه نسيبه بنت كعب انصاريه ﷞ ده دا په خپل كنيت ام عطيه سره مشهوره ده. ددې حالات كتاب الوضوء باب التيمن في الوضوء والغسل لاندې تيرشوي دي.

شرح حديث: دجمهورو قول: علامه ابن بطال ﷫ فرمائي جمهورو ددې حديث هم دغه معنی کړې ده كومه چه امام بخاري ﷫ په ترجمة الباب كښې ذكر كړې ده. چنانچه داكثرو حضراتو په نيز د زيړ رنګ رطوبت اود خاورين رنګ رطوبت كه چرې دحيض په ورځوكښې راشي نودابه هم په حيض كښې شميرلې كيږي اوكه چرته دائي د ايام حيض نه پس اوليدلو يا په نورو غيرايام حيض كښې دا رنګونه دوينې يا رطوبتونه اووينې نوددې به څه اعتبار نه كيږي اونه به دا حيض ګڼړلې شي. هم دغه دحضرت علي ﷛ نه هم نقل دی اوهم دغه دحضرات تابعين نه سعيدبن المسيب، عطاء، حسن ابن سيرين، ربيعه، امام ثوري، امام اوزاعي، ليث، امام ابوحنيفه، امام محمد، امام شافعي، امام احمد، او امام اسحاق رحمهم الله هم مذهب دې. اوهم ددې طرف ته امام بخاري ﷫ هم په دې باب كښې اشاره كړې ده.

دامام ابويوسف ﷫ قول: دويم قول ددې رنګين رطوبتونوسره متعلق دامام ابويوسف ﷫ دې هغوی فرمائي كه چرې زيړ يا خاورين رنګ د حيض په ورځوكښې دحيض نه وړاندې اوليدلې شو نود دغه رنګ وينه به حيض نه شي شميرلې او كه چرې په آخري ورځوكښې د حيض د وينې نه پس دارنګونه اووينې نودا به هم حيض شميرلې كيږي اوهم دا دامام ابوثور ﷫ مذهب هم دې.

دامام مالك ﷫ قول: دريم قول دامام مالك ﷫ نه په المدونة كښې نقل دې. امام مالك ﷫ فرمائي خاورين رنګ او زيړ رنګ په ايام حيض او غيرايام حيض دواړوكښې هم حيض شميرلې شي. خو

---

[1]) كشف الباري: ۱۸۹/۲.
[2]) كشف الباري: ۱۲/۲.
[3]) كشف الباري: ۲۶/۲.
[4]) كشف الباري: ۵۲٤/۲.

ښكاره خبره ده چه دامام مالك رحمه الله دا قول سراسر د حديث د ظاهر نه خلاف دې. دغه شان د مذكوره حديث مطابق دامام مالك رحمه الله په فتاوى كښې هم داسې څه خبره موجودنشته دې چه دزيړ او خاورين رنګ اعتباربه نه شي كولې. البته دومره خبره ملاويږي كه چرې دم حيض اودم استحاضه يوځائې شي اوښځه په دې دواړوكښې تميز اوفرق نه شي كولې نوبيا حكم دادې چه كله هغه دتور رنګ وينه اووينى نوهغه حيض دې اوكله چه هغه زيړ يا خاورين يا سور رنګ اووينى نوهغه به طهر وى. لهذا دغسل كولونه پس به خپل مونځونه هم كوى او روژې به هم ساتى.

په آخره كښې علامه ابن بطال رحمه الله فرمائى زما خيال دادې چه امام مالك رحمه الله ته حديث ام عطيه رضي الله عنها (مذكور في الباب) نه دې رسيدلې. (په دې وجه په دې دواړو رنګونوكښې دغير معتبر كيدلو قول دامام مالك رحمه الله نه نقل نه دې). [1]

د ابن رشدمالكى رحمه الله كلام: ابن رشد مالكى رحمه الله فرمائى چه د فقهاؤ په دې مسئله كښې اختلاف دې دزيړ رنګ رطوبت اود خاورين رنګ رطوبت حيض دې كه حيض نه دې؟ نوديوجماعت مذهب دادې چه دا دواړه رنګونه صرف په ايام حيض كښې حيض شميركيږى هم دا د امام شافعى رحمه الله او امام ابوحنيفه رحمه الله مذهب دې. اوهم داسې يو روايت دامام مالك رحمه الله نه هم نقل دې. او مدونه كښې امام مالك رحمه الله نه نقل دى چه دا دواړه رنګونه به على الاطلاق حيض شميرلې شي. كه په ايام حيض كښې راشي اوكه په غيرايام حيض كښې. كه غواړې نودې سره كه وينه اوګورى اوكه اونه ګورى. امام داؤد رحمه الله اوامام ابويوسف رحمه الله فرمائى كه دا دواړه رنګونه دحيض د وينې نه پس راشى نوحيض به شميرلې كيږى ګنى نه به شميرلې كيږى.

دفقهاؤ په مينځ كښې ددې اختلاف وجه داده چه دحضرت ام عطيه رضي الله عنها حديث په ظاهره دحديث عائشه رضي الله عنها مخالف دې. نو چاچه حديث عائشه رضي الله عنها ته ترجيح وركړه نودهغوى په نيز به دا دواړه رنګونه هم على الاطلاق حيض شميرلې كيږى كه په ايام حيض كښې ښكاره شي اوكه په غيرايام حيض كښې اوكه ددې نه وړاندې وينه راغلې وى اوكه نه وى راغلې. اوكومو حضراتو چه په دواړو احاديثو كښې د جمع اراده اوكړه نوهغوى حديث عائشه رضي الله عنها په ايام حيض او حديث ام عطيه رضي الله عنها په غيرايام حيض باندې محمول كړې.

بل يوجماعت دحديث ام عطيه رضي الله عنها ظاهرى معنى اختياركړې ده اودهغوى په نيز زيړ اوخاورين رنګونه دواړه غيرمعتبردى. نه په ايام حيض كښې ددې څه اعتبارشته اونه په غيرايام حيض كښې، كه دحيض د وينې په شروع كښې وى اوكه د حيض دوينې په آخره كښې وى. ځكه چه دحضورپاك ارشاد دې: ((دم الحيض دم أسود يعرف)) اوبيا زيړاوخاورين رطوبت په حقيقت كښې وينه نه ده بلكه دا دواړه هم في الجمله د هغه رطوبتونونه دى چه د ښځې درحم نه خارج كيږى اوهم داد محمدبن حزم ظاهرى رحمه الله مذهب دې. [2]

د شيخ الحديث زكريا رحمه الله تحقيق: شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمائى چه ددې اختلاف وجه داهم ده چه دحيض وينه دمختلفو رنګونو كيدې شى هغه چرته يو رنګ سره خاص نه ده. [3] چنانچه علامه

[1]) شرح ابن بطال: ۱/۴۵۷-۴۵۶.

[2]) بداية المجتهد: ۱/۵۵۱۲-۵۵۰.

[3]) الكنز المتوارى: ۳/۲۹۷.

دردير رحمه الله فرمائي «الحيض دم كصفرة أوكدرة خرج بنفسه» ددې قول په شرح كښې علامه دسوقي رحمه الله فرمائي چه د مصنف رحمه الله قول "كصفرة" دحيض د وينې دپاره يوتمثيل پيش كول دى په دې اعتبارسره د زيړ رنګ وينه همد حيض د وينې يوفرددې...... اودا كوم چه بيان كړې شوې دې چه زيړاوخاورين رنګ هم دحيض په وينه كښې شامل دى نوهم دا مشهور دى او په مدونه كښې دامام مالك رحمه الله مذهب دا بيا كړې شوې دې كه زيړ رنګ يا خاورين رنګ په ايام حيض كښې اووينې اوكه په غير ايام حيض كښې اووينې په هرحال كښې به داحيض شميرلې كيږي او يو قول دا بيان كړې شوې دې چه زيړ رنګ اوخاورين رنګ په ايام حيض كښې راغلو نوحيض دې او په غيرايام حيض كښې حيض نه دې اودا قول د ابن ماجشون رحمه الله دې اومازرى رحمه الله او علامه باجي رحمه الله هم دا قول د امام مالك رحمه الله مذهب ګرځولې دې.(١) لهذا ابن ماجشون مازرى اوعلامه باجي رحمهم الله دقول مطابق امام مالك رحمه الله هم دې مسئله كښې جمهورو سره دې.

فائده: په دې تفصيل سره دعلامه ابن بطال رحمه الله دا تردد هم ختميږي چه امام مالك رحمه الله ته حديث ام عطيه رضي الله عنها نه دې رسيدلې. اوعين ممكن دى چه په شروع كښې نه وى رسيدلې اوامام مالك رحمه الله هم هغه رائې قائم كړې وى كومه چه ابن بطال رحمه الله او ابن رشدمالكى رحمه الله قائم كړې او هم په دې وجه په موطا كښې هم داحديث نشته دې مګر روستو داحديث هغوى ته رسيدلې وى اوبيا هغوى رحمه الله هم د جمهورو په موافقت كښې قول اختيار كړې وى.(٢)

اشكال: دلته سوال دا پيداكيږي چه حديث ام عطيه رضي الله عنها خو مطلق دې نه خو په دې كښې دايام حيض تذكره شته اونه دغيرايام حيض، نو بيا دكوم دليل په بنياد باندې د «غيرأيام الحيض» قيدزياتولې شى؟

جواب: جواب دادې چه پخپله ددې حديث تقاضاده چه دا «غيرأيام الحيض» سره مقيد كړې شى ځكه چه ددې روايت دامطلب اخستل چه په دې كښې ذكركړې شوې حكم عام دې ايام حيض اوغيرايام حيض دواړو ته شامل دې. دحديث عائشه رضي الله عنها د وجې نه جائزنه دې ځكه چه دا امر ډير واضح دې چه حضرت عائشه رضي الله عنها له راتلونكې ښځې دحيض په اختتام باندې زيړ رطوبت يا خاورين رطوبت كټلو اوبيابه حضرت عائشه رضي الله عنها له ددې متعلق حكم معلومولو له راتلې نوحضرت عائشه رضي الله عنها هغوى ته داخبر وركړو چه دا دواړه رطوبتونه دحيض د بقاياجات نه دى اوددې هم هغه حكم دې كوم چه دحيض دې. دويمه خبره داده چه داقيد د امام ابوداؤد رحمه الله په سنن كښې موجود د حضرت ام عطيه رضي الله عنها روايت هم واضحه كوى ځكه چه په دې روايت كښې پخپله دا شرط موجود دې. د روايت الفاظ دادي: «كنالانعد الكدرة والصفرة بعد الطهرشيئاً» د طهر نه پس به مونږ دخاورين او زيړ رطوبت اعتبارنه كولو.(٣) لكه چه د طهر نه وړاندې دايام حيض دوران كښې به دا رطوبتونه هم حيض شميرلې كيدو. امام بخارى رحمه الله چه كوم قيد زيات كړو يا خوددې بنياد دحضرت عائشه رضي الله عنها روايت دې يا هم پخپله دحضرت ام عطيه رضي الله عنها په روايت كښې داقيد موجود دې لكه چه اوس سنن ابى داؤد په روايت كښې

(١) حاشية الدسوقي في على الشرح الكبير: ١٦٧/١الكنزالمتوارى:٢٩٧/٣.

(٢) أنوارالبارى: ٤٧٠/١٠.

(٣) سنن أبي داؤد كتاب الطهارة باب فى المرأة ترى الكدرة والصفرة... الخ رقم الحديث: ٣٠٧.

تيرشوى دى.(¹) علامه عينى رحمه الله فرمانى چه دامام داؤد ددې روايت امام حاكم تصحيح كړې ده او د اسماعيلى رحمه الله الفاظ دادى: «كنا لانعد الصفرة والكدرة حيضاً»(²)

يواعراض اودهغې جواب: علامه كرمانى رحمه الله دافرمانى چه څوك دا اعتراض اوكړى چه دحضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت دې: «كنا نعد الكدرة والصفرة حيضاً»، خودام عطيه رضي الله عنها نه ددې خلاف نقل دى، دا خوتعارض شو؟ نوجواب دادې چه دحضرت عائشه رضي الله عنها روايت په ايام حيض محمول دې او دحضرت ام عطيه رضي الله عنها روايت غيرايام حيض محمول دې.(³)

بل دحضرت عائشه رضي الله عنها په حواله سره نقل كړې شوې روايت: «كنا نعد الكدرة والصفرة حيضاً»، تخريج ابن حزم رحمه الله كړې دې او په كوم سندسره چه نى داحديث روايت كړې دې هغه ابوبكر النهشلى د وجې نه بې بنياد اوفضول دې خكه چه ابوبكر النهشلى كذاب دې.(⁴)

دغه شان امام بيهقى رحمه الله دوه روايتونه دحديث الباب په موافقت كښې پيش كړى په كوم كښې چه د يو روايت سند ضعيف ګرځولې دې اود دويم متعلق نى دا فرمانيلى دى چه ددې سند امثل دې يعنى د ړومبى روايت نه بهتر اوافضل دې. دواړه روايتونه لاندې ذكركولې شى.

① عن عائشة أنها قالت: ماكنا نعد الكدرة والصفرة شيئاً ونحن مع رسول الله صلى الله عليه وسلم. قال البيهقى: فيه بحر السقاء وهو ضعيف. وروي معناه عن عائشة رضى الله عنها بإسناد أمثل من ذلك، وهو:

② عن عائشة رضى الله عنها أنها قالت: إذا رأت المرأة الدم، فلتمسك عن الصلاة حتى تراه أبيض كالقصة، فإذا رأت ذلك، فلتغتسل ولتصل، فإذا رأت بعد ذلك بعضهم صفرة أوكدرة، فلتتوضأ ولتصل، فإذا رأت دماً أحمر، فلتغتسل ولتصل.(⁵)

دا روايتونه په دې امر كښې بالكل صريح دى چه زيړ اوخاورين رنګ په غيرايام حيض كښې غيرمعتبردې او په ايام حيض كښې به دا په حيض كښې شميرلې كيږى.(⁶)

دعلامه انورشاه كشميرى رحمه الله تحقيق: علامه انورشاه كشميرى رحمه الله فرمانى چه امام بخارى رحمه الله د رنګونو دفرق مسئله يوطرف ته هدر اوفضول ګرځولې ده او بل طرف ته نى دغيرايام حيض قيد اولګولو دكوم مفهوم چه دا راوځى چه په ايام حيض كښې به د الوان او رنګونو اعتباركيږى.(⁷)

ددې نه پس علامه انورشاه كشميرى رحمه الله د ام عطيه رضي الله عنها د روايت تخريج كړې اوفرمانى چه احناف حضرات ددې معنى داسې بيانوى. زمونږ په نيز د رنګونو په ذريعه فرق كولوڅه مسئله نه وه بلكه مونږ به ټول رنګونه هم حيض شميرل. اوحضرات شوافع ددې حديث معنى داسې بيانوى مونږ به درنګونود فرق اعتباركولو نود سور رنګ او تور رنګ وينه به مو حيض شميرل او خاورين او زيړ رنګ به مو غيرمعتبر ګڼړلو خكه چه دا د استحاضه رنګونه دى. دريمه شرح پخپله هم امام بخارى رحمه الله كړې ده د كوم حاصل چه دادې چه مونږ به په غيرايام حيض كښې رنګونه فضول ګڼړل ددې

(¹) شرح ابن بطال: ۴۵۸/۱-۴۵۷شرح الكرمانى: ۲۰۱/۳عمدة القارى:۴۵۹/۳.

(²) عمدة القارى: ۴۵۹/۳.

(³) شرح الكرمانى:۲۰۱/۳.

(⁴) عمدة القارى: ۴۵۹/۳.

(⁵) السنن الكبرى: ۳۳۷/۱رقم الحديث: ۱۶۶۰، ۱۶۶۱.

(⁶) عمدة القارى: ۴۵۹/۳.

(⁷) فيض البارى: ۵۰۸/۱-۵۰۷الكنز المتوارى:۳/۲۹۶.

مفهوم دادې چه په ايام حيض كښې به مو اعتبار كولو. لكه چه امام بخاري رحمه الله د رنګونو په كتلو كښې ايام حيض اوغيرايام حيض په اعتبار سره فرق كولو يعنى په دې وجه نى د رنګونو د فرق اعتبار اوكړو اوهم په دې وجه نى فضول اوګرځول.[۱]

حاصل د كلام دا شو چه دحديث الباب درې معنې جوړيدې شى: ① مونږ به د حيض په موده كښې د رنګونو اعتبار نه كولو بلكه ټول رنګونه به هم حيض شميرلې كيدل. دا معنى داحنافو موافق ده.

② مونږ په په غيرايام حيض كښې د رنګونو اعتبارنه كولو البته چه كله د حيض ايام وى نوبيابه مودده‌غه رنګونو اعتباركولودامعنى د شوافع موافق ده.

③ د رنګونو مطلق اعتبارنه كول نه په ايام حيض كښې اونه په غيرايام حيض كښې.[۲]

شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمائى چه كومې معنې احنافو بيان كړې دى هغه د ظاهر بخاري رحمه الله زيات موافق دى.[۳]

دحديث ترجمة الباب سره مناسبت: دحديث ترجمة الباب سره مناسبت واضح دې چه په دوارو كښې دا بيان كړې شوى دى چه زيړ رطوبت اوخاورين رطوبت په غير ايام حيض كښې غيرمعتبردى اوددې هيڅ اعتبارنه شى كولې.[۴]

۲۶-باب: عِرْقِ الْاَسْتِحَاضَةِ.

ماقبل سره ربط: د باب سابق سره ربط دادې چه باب سابق كښې په غير ايام حيض كښې وتونكى زيړ او خاورين رطوبتونو حكم ذكر شو او د دې باب لاندې ددم استحاضه سره متعلق بحث كيږى.[۵]

د ترجمة الباب مقصد

علامه عينى رحمه الله رائې: علامه عينى رحمه الله فرمائى چه دامام بخاري رحمه الله مقصداخودل دى چه د استحاضه وينه د حيض وينه نه ده كومه چه درحم نه خارج كيږى بلكه استحاضه په حقيقت كښې د عاذل نومې يورګ نه خارج كيږى د كوم تصريح چه حديث باب الفاظ "هذاعرق" كښې ده. اوددې نه هم زيات واضح الفاظ دامام ابوداؤد د روايت دى. الفاظ دادى: «إنماذلك عرق وليست بالحيضة»[۶]

دعلامه رشيد احمدګنګوهى رحمه الله رائې: علامه رشيداحمدګنګوهى رحمه الله فرمائى د امام بخاري رحمه الله مقصددا خودل دى چه د استحاضه وينه په حقيقت كښې د يورګ وينه ده. داد سبيلين (مخرج البول والبراز) نه نه خارج كيږى. خارج من السبيلين بل څيز دې اوخارج من العرق بل څيز دې په دوارو كښې فرق دې. لهذا د دوارو احكام به مختلف وى يو شان احكام به نى نه وى.[۷]

---

[۱]) فيض البارى: ۱/۵۰۸-۵۰۷الكنزالمتوارى:۳/۲۹۶.
[۲]) فيض البارى: ۱/۵۰۸-۵۰۷الكنزالمتوارى:۳/۲۹۶.
[۳]) الكنزالمتوارى:۳/۲۹۶.
[۴]) عمدة القارى: ۳/۴۵۸.
[۵]) عمدة القارى:۳/۴۶۰.
[۶]) سنن أبى داؤد كتاب الطهارة من روى أن الحيضة إذا أدبرت، لا تدع الصلاة رقم الحديث۲۸۲عمدة القارى: ۳/۴۶۰.
[۷]) الأبواب والتراجم: ۶۶ الكنزالمتوارى: ۳/۳۳۰لامع الدرارى: ۲/۲۸۲-۲۸۱.

لکه چه د رشيد احمد گنگوهي رحمه الله په نيز دامام بخاري رحمه الله مقصد خارج من السبيلين او خارج من غير السبيلين په مينځ کښې فرق اودا حکام طرف ته اشاره کول دي.

خارج من السبيلين اوخارج من غير السبيلين په مينځ کښې فرق: د امام ترمذي رحمه الله تخريج کړې شوې روايت «إنما ذلك عرق»[1] لاندې علامه رشيد احمد گنگوهي رحمه الله فرماني چه په دې کښې په دې خبره باندې دلالت دې چه خارج من السبيلين اوخارج من غير السبيلين دواړه په ناقض کيدو کښې برابردي. سره ددې چه في الواقع په دواړوکښې فرق په خپل ځائې باندې ثابت دې. بل دا وهم نه دې کيدل پکار چه چه دم استحاضه هم د سبيلين (مخرج البول والبراز) نه د يوسبيل (مخرج البول) نه خارج کيږي ځکه چه دلته دسبيل نه مراد خاص مخرج البول دې اود استحاضه وينه د مخرج البول نه نه راوځي. البته دمنی او استحاضه لار يوه ده. هم دغه حکم د براز(ډکو متيازو) دلارې هم ده ځکه چه ترکومې پورې يوڅيز حقيقةً د براز په لار راوُنه ځي هغې ته به خارج من المبرز حکم نه شي ورکولې سره ددې چه په ظاهر هغه د خارج من المبرز معلوميږي لکه د بواسير غدود يعني غوټې چه په ظاهر خارج من المبرز معلوميږي مګر په حقيقت کښې هغه د خارج من المبرز حکم کښې نه دی.

فرق په دواړو کښې دا دې چه خارج من غير السبيلين سره طهارت هغه وخت نه ختميږي ترکومې چه هغه اونه بهيږي خو خارج من السبيلين سره على الاطلاق طهارت ختميږي اوفقهاء دغه نجاستونه کوم چه خارج من غير السبيلين دی هم په دې حديث اوددې معنې په نورو احاديثوسره ناقض الوضوء ګرځولې دي.[2]

د شيخ الحديث زکريا رحمه الله رائې: شيخ الحديث زکريا رحمه الله فرماني د سبيل نه مراد مخرج البول دې دې نه مراد فرج نه دې خودم استحاضه د فرج نه خارج کيږي.

دمولانا محمدحسن مکی رحمه الله رائې: مولانا محمدحسن مکی فرماني چه دحيض وينه د رحم داجزاء نه خارج کيږي اود استحاضه وينه رحم سره نيزدې دعاذل نومې يو رګ نه خارج کيدو سره رحم کښې جمع کيږي او بيا د رحم نه خارج کيږي. رحم غير المبال دې يعنې په مخرجين کښې داخل نه دې.[3]

الحديث الثاني

[۳۲۱]- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَعْنٌ، قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، وَعَنْ عَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ اسْتُحِيضَتْ سَبْعَ سِنِينَ، فَسَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ، فَأَمَرَهَا أَنْ تَغْتَسِلَ، فَقَالَ: «هَذَا عِرْقٌ» فَكَانَتْ تَغْتَسِلُ لِكُلِّ صَلَاةٍ[4]

---

[1]) جامع الترمذي كتاب الطهارة باب ماجاء في المستحاضة تغتسل عندكل الصلاة رقم الحديث: ۱۲۹.

[2]) الكوكب الدري: ۱/۱۶۹-۱۶۸الأبواب والتراجم: ۶۶الكنز المتواري: ۳/۲۹۸.

[3]) الأبواب والتراجم: ۶۶الكنز المتواري: ۳/۲۹۸.

[4]) قوله: عائشة: الحديث ورواه الإمام مسلم في كتاب الحيض باب المستحاضة وغسلها وصلاتها رقم الحديث ۷۵۵-۷۶۰والترمذي في الطهارت باب ماجاء في المستحاضة أنها تغتسل عندكل صلاة رقم الحديث۱۲۹، وأبوداؤد في الطهارة باب ما روى أن المستحاضة تغتسل لكل صلاة رقم الحديث: ۲۸۸والنسائي في كتاب الحيض باب ذكرالاستحاضة وإقبال الدم

ترجمه: د حضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت دې چه ام حبيبه رضي الله عنها تراووه كالوپورې مستحاضه پاتې وه او هغې رضي الله عنها د حضورپاك نه ددې باره كښې تپوس اوكړو نوحضورپاك هغې ته دغسل كولوحكم وركړو اوونې فرمائيل چه دا د رګ وينه ده بيا به حضرت ام حبيبه رضي الله عنها د هرمونځ دپاره غسل كولو.

تراجم رجال

إبراهيم ابن المنذر: دا ابراهيم بن المنذر بن عبدالله بن المنذر بن المغيره قرشي اسدى حزامى مدنى رحمه الله دې ددوى كنيت ابواسحاق دې. ددوى حالات **كتاب العلم باب من سئل علماً وهو مشتغل فى حديثه** لاندې تير شوى دى.[1]

معن: دا امام الحديث ابويحيى معن بن عيسى بن يحيى اشجعى مدنى رحمه الله دې. ددوى حالات **كتاب الوضوء باب مايقع من النجاسات فى السمن والماء** لاندې تيرشوى دى.

ابن أبي ذئب: دا امام محمدبن عبدالرحمن بن مغيره بن حارث بن أبي ذئب قرشى عامرى مدنى رحمه الله دې. ددوى كنيت ابوالحارث دې اودې په ابن ابى ذئب سره مشهوره دې. د ابوذئب نوم هشام دې. ددوى حالات **كتاب العلم باب حفظه الايمان** لاندې تيرشوى دى.[2]

ابن شهاب:ددوى مكمل نوم ابوبكر محمدبن مسلم بن عبيدالله بن عبدالله بن شهاب بن عبدالله بن الحارث بن زهره بن كلاب بن مرة بن كعب بن لؤى زهرى مدنى دې. ددوى حالات **بدء الوحى** ددريم حديث لاندې تيرشوى دى.[3] او نور حالات ئې **كتاب الغسل** كښې هم راغلى دى.

عروة: دا عروة بن الزبير بن العوام رحمه الله دې. د دوى مختصر حالات **بدء الوحى** دويم حديث لاندې[4] او تفصيلى حالات **كتاب الايمان باب أحب الدين إلى الله أدومه** لاندې تيرشوى دى.[5]

عمرة: دامشهوره تابعيه ابوالرجال محمدبن عبدالرحمن مور حضرت عمره بنت عبدالرحمن بن سعيديا سعد بن زراره انصاريه مدنيه رحمهاالله ده. دادحضرت عائشه رضي الله عنها په لاس كښې لويه شوې ده.[6] د حضرت عائشه رضي الله عنها احاديث دټولو نه زيات پيژندونكې ده[7]

هغې دعائشه ،حبيبه بنت سهل حمنه بنت جحش ام المؤمنين حضرت ام سلمه خپل دمور شريك خور ام هشام بنت حارثه بن نعمان او رافع بن خديج رضي الله عنهم وغيرهم نه دحديث روايت كړې دې. او ددوى نه ددوى خوئى ابوالرجال محمدبن عبدالرحمن انصارى دهغه رور محمدبن عبدالرحمن انصارى (د يوروايت مطابق د دوى وراره دې) دهغې دوه نمسى حارثه بن ابى الرجال او مالك بن ابى الرجال،

وإدباره رقم الحديث: ٣٥٢ وباب المرأة تكون لها أيام معلومة تحيضها كل شهر رقم الحديث٣٥٣وباب ذكر الأقراء رقم الحديث: ٣٥٦وابن ماجه فى الطهارة باب ماجاء فى المستحاضة إذا اختلط عليها الدم. فلم تقف على......الخ رقم الحديث:٦٢٦

[1] كشف البارى: ٥٨/٣.
[2] كشف البارى: ٤٤٢/٤.
[3] كشف البارى:٣٢٦/١.
[4] كشف البارى: ٢٩١/١.
[5] كشف البارى: ٤٣٦/٢.
[6] الكاشف: ٥١٤/٢ تهذيب الكمال:٢٤١/٣٥ تهذيب التهذيب:٣٨٩/١٢.
[7] كتاب الثقات لابن حبان: ٢٨٨/٥.

زريق بن حكيم، سعد بن سعيد انصاری، سلیمان بن یسار، عبدالله بن ابی بکر بن محمدبن عمرو بن حزم، عبد ربه بن سعید انصاری، عروة بن الزبیر، عمرو بن دینار، محمدمسلم بن شهاب زهری، یحیی بن سعید انصاری او فاطمه بنت منذر بن زبیر رحمة الله علیها وعلیهم دحدیث روایت کوی.[1]

امام یحیی بن معین رحمه الله فرمائی: «ثقة حجة» [2]، دامام علی بن المدینی رحمه الله باره کښې راځي چه هغه به دحضرت عمره بنت عبدالرحمن تذکره په ډیرزیاتت عظمت سره کوله اوهغه به فرمائیل «عمرة أحد الثقات العلماء بعائشة، الأثبات فیها» یعنی حضرت عمره بنت عبدالرحمن دحضرت عائشه رضی الله عنها دعلم پیژندونکې یوه ډیره زیاته ثقه راویه ده. [3] امام عجلی رحمه الله فرائی: «مدنية، تابعية، ثقة» [4] ابن حبان رحمه الله دهغوی ذکر کتاب الثقات کښې کړې دې.[5]

نوح بن حبیب قومسی فرمائی چه چاهم ددې نسب عمره بنت عبدالرحمن بن اسعدبن زراره بیان کړې دې هغه غلطی کړې ده صحیح دادې چه د عبدالرحمن دپلار نوم سعدبن زراره وو چه داسعدبن زراره رور دې ځکه چه د اسعد بن زراره هیڅ اولاد نه وو. خلقو نه غلطی په دې وجه شوې چه مشهور اسعدبن زراره دې لیکن اولاد د سعدبن زراره وو. نوح بن حبیب قومسی رحمه الله فرمائی چه ما دا خبره د علی بن المدینی رحمه الله او نورو خلقونه اوریدلې ده چه دانصار نسب ښه پیژندونکی دی. [6]

ابن المدینی رحمه الله د حضرت سفیان نه روایت کوی: «أثبت حدیث عائشة حدیث عمرة، والقاسم، وعروة» [7]، ابن سعد رحمه الله فرمائی چه حضرت عمره بنت عبدالرحمن دعلم شریعت نه ښه واقفه وه، تردې چه حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله په خپل دورکښې ابن حزم رحمه الله په دې خبره باندې مقررکړې ووچه هغه دې دحضرت عمره بنت عبدالرحمن احادیث راجمع کړی.[8] حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله فرمائی. «مابقي أحد أعلم بحدیث عائشة من عمرة» [9] امام شعبه فرمائی چه عبدالرحمن بن القاسم، دحضرت عمره بنت عبدالرحمن نه به دحضرت عائشه رضی الله عنها داحادیثو باره کښې پوښتنه کوله. [10] دهغوی په تاریخ وفات کښې اختلاف دې. چنانچه ابن ابی حاتم فرمائی چه دهغې انتقال په ۱۰۳هجری کښې شوې

---

[1]) تهذیب الکمال: ۲۴۲/۳۵-۲٤۱تهذیب التهذیب:۳۸۹/۱۲.

[2]) تهذیب الکمال: ۲٤۱/۳۵تهذیب التهذیب:۳۸۹/۱۲.

[3]) تهذیب الکمال: ۲٤۲/۳۵-۲٤۱تهذیب التهذیب:۳۸۹/۱۲.

[4]) معرفة الثقات للعجلی:٤٥٦/۲.

[5]) ۲۸۸/۵.

[6]) تهذیب الکمال: ۲٤۱/۳۵تهذیب التهذیب:۳۸۹/۱۲.

[7]) تهذیب التهذیب:۱۲/۳۸۹.

[8]) طبقات ابن سعد: ٤۸۰/۸.

[9]) تهذیب التهذیب:۳۸۹/۱۲.

[10]) حواله بالا

دي[1] خوابوحسان زيادى فرمانى ۹۸هجرى كښې انتقال شوې ده[2] او يوقول دا هم دې چه دهغې رحمهالله انتقال ۱۰۶هجرى كښې شوې هغه وخت هغه د ۷۷ كالو په عمر كښې وه[3]

عائشة: دا ام المؤمنين حضرت سيده عائشه بنت ابى بكر صديق رضي الله عنها ده. ددوى حالات «بدء الوحى» ددويم حديث لاندې تفصيلاً تيرشوى دى.[4]

شرح حديث

قوله: أن امرحبيبة:

ام حبيبه نوم دې كه كنيت؟: دا د ام المؤمنين حضرت زينب بنت جحش رضي الله عنها خور حضرت ام حبيبه بنت جحش رضي الله عنها ده. دا په خپل كنيت سره مشوره ده. دواقدى اوحربى وينا ده ددې كنيت ام حبيبه نه دې بلكه ددې كنيت ام حبيب بغيرد هاء دې اوددهغې نوم حبيبة دې. هم داقول امام دارقطنى رحمه الله هم راجح گرځولې دې.[5] خو په رواياتوكښې مشهور هم دغه دى چه دهغې كنيت ام حبيبه دې. هم دا غسانى رحمه الله صحيح گرځولې دې. دې نه علاوه حميدى رحمه الله هم د سفيان رحمه الله نه په اثبات دهاء سره نقل كړې دې اودغه شان ابن اثير رحمه الله هم داكثر حضراتو نه په اثبات د هاء سره نقل كړې دې.[6]

د امام مسلم رحمه الله دعمرو بن الحارث رحمه الله نه نقل كړې شوى روايت نه معلوميږى چه ام حبيبه د حضرت عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه بى بى وه.[7] ليكن امام مالك رحمه الله په موطا كښې «هشام عن أبيه عن زينب بنت أبى سلمة» په طريق سره روايت كوى چه «أنها رأت زينب بنت جحش التى كانت تحت عبدالرحمن بن عوف وكانت تستحاض.... الحديث»[8]

بعض حضراتو خودا وهم گرځولې دې اوبعض نورو حضراتو ونيلى دى چه هم دغه صحيح دى خكه چه ام حبيبه كنيت دې او اصلي نوم زينب دې. پاتې شوه دا خبره چه دهغې دخور ام المؤمنين نوم زينب دې نودا څه د اشكال خبره نه ده خكه چه دام المؤمنين اصلي نوم زينب نه دې بلكه دهغې اصلي نوم بره وو كوم چه روستو بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم په زينب سره بدل كړې وو. او غالبًا زينب نوم ئى خكه كيخودو د دهغې خور(د كومې چه اصلي نوم زينب دې) په خپل كنيت سره مشهوره وه اودهغې كنيت دهغې په نوم باندې غالب وو دكوم د وجې نه چه دالتباس انديښنه نه وه. دهغوى يوه خور بله هم ده دكومې نوم چه حمنه وو اوهغه هم دمستحاضات نه وه.[9]

---

[1] حواله بالا.

[2] تهذيب الكمال: ۲٤١/۳٥ تهذيب التهذيب: ۳۸۹/۱۲ كتاب الثقات لابن حبان: ۲۸۸/٥.

[3] تهذيب الكمال: ۲٤١/۳٥.

[4] كشف البارى: ۲۹۱/۱.

[5] فتح البارى: ٤۲۷/۱.

[6] مسندالحميدى: ۲٤١/۱ دارالسقاء، أسد الغابة: ۳۰۲/۷.

[7] صحيح مسلم كتاب الحيض باب ا لمستحاضة وغسلها وصلاتها رقم الحديث: ۷۵۶.

[8] المؤطا للإمام مالك كتاب وقوت الصلاة المستحاضة رقم الحديث: ۲۰۰۱.

[9] فتح البارى: ٤۲۷/۱ عمدة القارى: ٤۶۱/۳.

داهل سير وينا ده چه مستحاضه صرف حمنه بنت جحش وه خومحدثين حضرات فرمائي چه دواړه خوئينډې حضرت حمنه اوحضرت ام حبيبه مستحاضه وې. يوقول داهم دې چه ام المؤمنين حضرت زينب رضي الله عنها هم مستحاضه وه ليکن دا قول صحيح نه دې.[1] د بعض حضراتو ګمان دې چه د جحش ددريواړو لونړو نوم زينب وو بيا داسې اوشو چه ام المؤمنين په خپل نوم سره مشهوره شوه حضرت ام حبيبه په خپل کنيت سره مشهوره شوه او حضرت حمنه په خپل لقب سره مشهوره شوه. ليکن دا حضرات په دې باندې دهيڅ قسم دليل پيش کولونه قاصر دی.[2]

اودمؤطا په حواله سره داخبره تيره شوې ده چه په دې کښې ام حبيبه رضي الله عنها زينب بنت جحش په نوم سره موسوم کړې شوې ده. نوواضحه دې وی چه صرف امام مالک رحمه الله ام حبيبه ته زينب بنت جحش نه دی وئيلی بلکه امام ابوداؤد رحمه الله هم په خپل سندسره ددې باب متعلق دابن ابی ذئب په طريق سره يوروايت نقل کړې دې او په هغې کښې هغوی هم د ام حبيبه په ځائې باندې زينب بنت جحش ذکرکړې دې. اوددې توجيه ماقبل کښې تيره شوې ده چه ام حبيبه اوزينب بنت جحش دواړه هم يوه ده. البته زينب دهغې حقيقي نوم دې اود ام المؤمنين حقيقي اواصلي نوم زينب نه وو بلکه بره وو.[3]

«وعن عمرة»ددې عطف په عروة باندې دې يعنی حضرت عروه اوحضرت عمره بنت عبدالرحمن دواړه د حضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت کوی. اکثر روات واؤ سره سند ذکرکړې دې البته د ابوالوقت او ابن عساکر په روايت کښې واؤ محذوف دې. په داسې صورت کښې دا روايت «عن عروة عن عمرة» په طريق سره وی ليکن صحيح اومحفوظ هم دغه دې چه دلته واؤ ثابت دې او امام زهری رحمه الله ددې دواړو شيوخ نه دا روايت نقل کړې دې.[4]

قوله: استعيضت سبع سنين: علامه عيني رحمه الله فرمائي چه سنين خلاف قياس دې دسنة جمع ده ځکه چه دجمع سالم شرط دادې چه دې مفرددې مذکرعاقل وی خوسنة نه مذکر دې اونه عاقل دې.[5]

دعلامه ملقن رحمه الله کلام: ابن ملقن رحمه الله فرمائي چه په دې کښې د ابن القاسم رحمه الله دپاره دهغوی په مذهب باندې دليل موجود دې. دابن القاسم رحمه الله مذهب دادې که چرته يوه ښځه مستحاضه وی اوهغې د جهالت د وجې نه يا استحاضه حيض ګڼړلوسره مونځونه پريخودې وی نو په داسې ښځه باندې به د دغه مونځونه راګرځول لازم نه وی ځکه چه په مذکوره روايت کښې حضورپاک حضرت ام حبيبه رضي الله عنها ته دتيرو شوو کالونو د مونځونود راګرځولو حکم نه وو فرمائيلې. د استدلال نوره وجه داده چه کله حضرت ام حبيبه رضي الله عنها د خپلې مسئلې متعلق د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو نوحضورپاک هغې ته دغسل کولوحکم ورکړو دکوم نه چه معلومه شوه چه ددې نه وړاندې هغې غسل نه وو کړې. که چرته غسل نې کړې وې نوضرور به نې دهغې تذکره کوله. نومعلومه شوه چه هغې داوړدې مودې

[1] أسدالغابة: ۳۰۲/۷عمدة القاري: ۴۶۱/۳.
[2] فتح الباري: ۴۲۷/۱.
[3] فتح الباري: ۴۲۷/۱مسندالطيالسي: ۵٤/۳.
[4] فتح الباري: ۴۲۷/۱شرح الكرماني: ۲۰۲/۳.
[5] عمدة القاري: ۴۶۱/۳.

پورې خپل خان حائضه ګڼړلو اوحضورپاك هم د آخرى حيض نه پس دغسل حكم اوفرمائيلو اود تيرو شوو مونځونو د راګرځولو حكم ئې ورنه كړو.[۱]

دحافظ ابن حجر رحمه الله د طرف نه جواب: حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه د روايت الفاظ «**استحيضت سبع سنين**» كښې ددې خبرې هم احتمال دی چه په دې كښې دحضرت ام حبيبه رضي الله عنها ددې مرض پوره موده بيان كړې شوې وی چه هغې ته تراووه كالو پورې دغه بيماری وه. ددې خبرې نه مخ اړولوسره چه دا اووه كاله موده د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه د مسئلې تپوس كولونه وړاندې وی يارو ستو، په داسې صورت كښې د ابن القاسم رحمه الله دپاره ددې روايت نه په خپل مذهب باندې دليل باقی نه پاتې كيږی.[۲]

قوله: فأمرها أن تغتسل :اسماعيلی رحمه الله اودغه شان امام مسلم رحمه الله اغتسال سره د صلاة هم اضافه كړې ده يعنی «**اغتسلی وصلی**».[۳]

ايا مستحاضه به دهرمونځ دپاره غسل كوی؟: شراح حضرات فرمائي چه په مذكوره روايت كښې امر د اغتسال مطلق دې چه په تكرار باندې دلالت نه كوی چه دهرمونځ دپاره غسل كوه. ليكن حضرت ام حبيبه رضي الله عنها كيدې شی دڅه قرينې د وجې نه دا ګڼړلې وی چه په دې امر كښې تكرار دې او هم په دې وجه به هغې د هر مونځ دپاره غسل كولو.[۴]

امام شافعی رحمه الله فرمائی چه رسول الله صلى الله عليه وسلم هغې ته د غسل كولو اومونځ كولو حكم فرمائيلې وو اوهغه چه دې به دهر مونځ دپاره غسل كولو نوهغه د تطوع په توګه وو وجوبی غسل نه وو.[۵] هم دغه شان ليث بن سعد رحمه الله فرمائي چه دامام زهری رحمه الله په رواياتوكښې داخبره نشته دې چه حضورپاك د هر مونځ دپاره دغسل كولوحكم وركړې وو بلكه دهر مونځ دپاره غسل كول د ام حبيبه رضي الله عنها ذاتی فعل وو چه دخپل طرف نه به ئې كولو.[۶]

هم دغه دجمهورو مذهب دې چه په مستحاضه باندې دهرمونځ دپاره غسل واجب نه دې سوا د متحيره البته مستحاضه به دهر مونځ دپاره اودس كوی.[۷]

اود دې تائيد د امام ابوداؤد رحمه الله د حضرت عكرمه رحمه الله په طريق سره نقل كړې شوی دې روايت نه هعم كيږی: «**إن أم حبيبة استحيضت فأمرها صلى الله عليه وسلم أن تنتظر أيام أقرائها ثم تغتسل وتصلى، فإذا رأت شيئا من ذلك، توضأت وصلت**» په دې روايت كښې ددې خبرې تصريح شته چه مستحاضه به هره مياشت په خپل ايام حيض كښې دمونځ وغيره نه منع كيږی اوددې نه پس به غسل كوی اومونځونه كول به شروع كوی. البته د استحاضه دوجې نه به دهر مونځ دپاره جدا اودس كوی.[۸]

---

[۱] التوضيح: ۵/۱۳۷-۱۳۶شرح ابن بطال: ۱/۴۵۹.
[۲] فتح الباری: ۱/۱۲۷.
[۳] فتح الباری: ۱/۴۲۷صحيح مسلم كتاب الحيض باب المستحاضة وغسلها وصلاتهارقم الحديث:۷۵۶-۷۵۵.
[۴] فتح الباری: ۱/۴۲۷.
[۵] فتح الباری: ۱/۴۲۷عمدة القاری:۳/۴۶۲.
[۶] صحيح مسلم كتاب الحيض باب المستحاضة وغسلها وصلاتها، فتح الباری: ۱/۴۲۷عمدة القاری: ۳/۴۶۲.
[۷] فتح الباری: ۱/۴۲۷عمدة القاری: ۳/۴۶۲.
[۸] فتح الباری: ۱/۴۲۷سنن أبی داؤد كتاب الطهارة باب من لم الوضوء إلا عندالحدث، رقم الحديث: ۳۰۵.

د امام مهلب رحمه الله دهرمونځ دپاره دغسل په عدم وجوب باندې استدلال: امام مهلب دروایت الفاظ «هذا عرق» نه په "عدم وجوب غسل لکل صلاة" باندې استدلال کړی دی هغه فرمائی چه استحاضه دم عرق دې اودم عرق غسل نه واجب کوی. لهذا په دې باندې دهرمونځ دپاره غسل کول واجب نه دی.[1]

په روایاتوکښې دهرمونځ دپاره د غسل د وجوب په زیاتی باندې جواب: اوس چه دادامام ابوداؤد رحمه الله د سلیمان بن کثیر عن الزهری او ابن اسحاق عن الزهری په طریق سره نقل کړې شوی روایات دی.[2] او په هغې کښې چه دهرمونځ دپاره دغسل کولوکوم حکم ذکردې. علماؤ په دغه روایاتوکښې موجود دغه زیاتې «فأمرها بالغسل لکل صلاة»مطعون ګرځولې دې اوددې وجه داده چه دامام زهری رحمه الله د اثبات تلامذه اودغه شان دهغه دحفاظ تلامذه دا زیاتې نه دې ذکرکړې لکه څنګه چه دلیث بن سعد رحمه الله په حواله سره تصریح کړې شوې ده چه ابن شهاب رحمه الله دا زیاتې نه دې ذکر کړې.[3] بل دابن اسحاق اوسلیمان بن کثیر دامام زهری رحمه الله نه روایاتوکښې اضطراب دې لهذا ددې دواړو د روایاتو په وجه به حکم نه شي ورکولې. خودامام زهری رحمه الله حفاظ تلامذه دا زیاتې نه ذکرکولوسره دهغه مخالفت هم کړې دې.[4]

یواشکال اود هغې جواب: لیکن په دې باندې اشکال کیږی چه «وجوب غسل لکل صلاة» حکم صرف د امام ابن شهاب زهری رحمه الله په روایت کښې نه دې بلکه په نورو روایاتوکښې هم د هرمونځ دپاره د غسل کولوحکم راغلې دې اوّد حکم نسبت هم دحضورپاک ﷺ طرف ته دې. چنانچه امام ابوداؤد رحمه الله اویحیی بن ابی کثیر عن ابی سلمة عن زینب بنت ابی سلمة په طریق سره روایت کوی چه «.....فأمرها أن تغتسل عند کل صلاة».[5]

نوجواب دادې چه اوس په داسې صورت کښې دزینب بنت ابی سلمه حدیث او دعکرمه رحمه الله حدیث (په کوم کښې چه صراحت دې چه د یوخل نه پس به د هرمانځه دپاره اودس کوی) په دواړوکښې به د تطبیق لار راویستلې شی. دکوم صورت چه دادې په حدیث زینب کښې حکم په امرمندوب اومستحب کیدو باندې محمول کولې شی دې دپاره چه دواړه روایتونه جمع شی.[6]

فائده: حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه علامه خطابی رحمه الله دا روایات په دې باندې محمول کړی دی چه حضرت ام حبیبه رضی الله عنها مستحاضه متحیره وه په دې وجه هغې ته د هرمونځ دپاره دغسل کولو حکم ورکړې شو خودا جواب صحیح نه دې ځکه چه د حدیث عکرمه رحمه الله الفاظ: «أنه أمرها أن تنتظر أیام أقرائها» اود امام مسلم رحمه الله د روایت الفاظ «امکثی قدر ماکانت تحبسك حیضتك» په دې باندې دلالت کوی چه حضرت ام حبیبه رضی الله عنها متحیره نه وه ځکه چه متحیره دخپل عادت ایام هیرکړې شوې وی.[7]

---

[1] شرح ابن بطال: ٤٥٨/١ فتح الباری: ٤٢٧/١.

[2] سنن أبی داؤد کتاب الطهارة باب ماروی أن المستحاضة تغتسل لکل صلاة رقم الحدیث: ٢٩٢.

[3] فتح الباری: ٤٢٧/١ فتح الباری لابن رجب: ١٦٥/٢ إرشادالساری: ٣٦٣/١.

[4] فتح الباری لابن رجب: ١٦٦/٢.

[5] سنن أبی داؤد کتاب الطهارة باب ماروی أن المستحاضة تغتسل لکل صلاة رقم الحدیث: ٢٩٣.

[6] فتح الباری: ٤٢٧/١ إرشادالساری: ٣٦٣/١.

[7] فتح الباری: ٤٢٧/١.

لیکن زما «راقم» خیال دادې چه دحافظ ابن حجر رحمه الله داخبره په ظاهره صحیح نه ده ځکه چه علامه خطابی رحمه الله خو «وجوب غسل لکل صلاة» په مستحاضه متحیره باندې محمول کړې دې. هغوی دا نه دی فرمائیلی چه حضرت ام حبیبه رضي الله عنها مستحاضه متحیره وه. دعلامه خطابی د کلام حاصل دادې چه په مذکوره روایت کښې اختصاردې. په دې کښې دحضرت ام حبیبه رضي الله عنها دمکمل حال بیان نشته دې. او په هره مستحاضه باندې دهرمونځ دپاره غسل کول هم واجب نه وی بلکه دهرمونځ دپاره دغسل وجوب صرف مستحاضه متحیره سره مختص دې چاته چه نه خودخپل عادت ایام یادوی اونه هغه دوینو په مینځ کښې فرق کولې شی. صرف د داسې صفت والا په مستحاضه باندې دهر مونځ دپاره غسل واجب دې. ځکه چه دداسې صفت والا مستحاضه په حق کښې په هروخت کښې داامکان موجود دې چه هغه به هم دغه وخت کښې دحیض نه پاکه شوې وی لهذا غسل واجب شو.(۱)

دعلامه ابن بطال رحمه الله تحقیق: علامه ابن بطال رحمه الله فرمائی چا چه په حدیث ام حبیبه کښې «امرغسل لکل صلاة» ذکر کړې دې نودا زیاتې په هغه حضراتو باندې حجت نه دې چه ددغه زیاتی باره کښې خاموش دی ځکه چه د ابن شهاب زهری رحمه الله اثبات تلامذه دا زیاتې نه دې ذکرکړې اوبیا غسل واجب ګرځول د فرائض نه دی اوهیڅ یو فرض بغیرد یقین نه نه ثابتیږی. اودلته خو نه په دې مسئله کښې مضبوط دلیل نه دهرمونځ دپاره د غسل واجب کیدل ثابت دی اونه په دلیل داجماع سره، بلکه اجماع صرف دحیض په ختمیدوباندې دغسل په واجب کیدو ده.(۲)

د امام طحاوی رحمه الله تحقیق: امام طحاوی رحمه الله فرمائی چه حدیث ام حبیبه رضي الله عنها، حدیث فاطمه بنت ابی جیش(په کوم کښې چه دهرمونځ دپاره داودس کولوحکم دې نه چه دغسل کولو) دوجې نه منسوخ دې. ځکه چه حضرت عائشه رضي الله عنها حدیث فاطمه واختستو اود حدیث ام حبیبه مخالفت کولوسره کومه فتوی جاری کړې وه هغه د وفات نبوی نه پس وه. اوحضرت عائشه رضي الله عنها بنه پوهیدله چه هغه د حضور پاك په اقوال کښې د چا مخالفت کوی اودچا موافقت، اودا ممکن نه ده چه هغه ناسخ پریږدی او په منسوخ باندې فتوی ورکړی بلکه هغه به یقیناً هم ناسخ اختستوسره فتوی ورکوی.(۳)

دکلام حاصل دا راوځی چه یاخود «وجوب غسل لکل صلاة» حکم حضورپاك نه دې ورکړې بلکه دا د روات دخپل طرف نه اضافه ده یا سره ددې چه زیاتوالې ثابت دې نوبیا دهرمونځ دپاره دغسل حکم په امرمندوب اومستحب کیدو باندې محمول دې اویابیا حدیث ام حبیبه په حدیث فاطمه بنت ابی جیش سره منسوخ دې. حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه په ځائی د یوحدیث ناسخ او بل حدیث نه منسوخ ونیلو نه اولی اوبهتر دادی چه دواړه روایتونه جمع کړې شی.(۴)

قوله: :فکانت تغتسل لکل صلاة: بعض حضرات فرمائی چه داد راوی خپل قول دې دحدیث جز نه دې اوددې معنی داده چه حضرت ام حبیبه رضي الله عنها به هغه وینځلو کوم چه په شرمګاه سره لګیدلو

(۱) أعلام الحدیث للخطابی: ۱/۳۲۸-۳۲۷.

(۲) شرح ابن بطال: ۱/٤٥۹-٤٥۸.

(۳) شرح معانی الآثار: ۱/۸۲المکتبة الحقانیة، فتح الباری: ۱/٤۲۸شرح ابن بطال: ۱/٤٥۹عمدة القاری:۳/٤٦۲.

(٤) فتح الباری: ۱/٤۲۸.

ځکه چه د حضرت عائشه رضي الله عنها مشهور قول دادې چه په مستحاضه باندې دهر مونځ دپاره غسل کول واجب نه دی.[1]

د حدیث ترجمة الباب سره مناسبت: په حدیث اوترجمة الباب کښې مناسبت بالکل واضح دې چه دواړو کښې د دم استحاضه په دم عرق کیدو باندې تذکره ده.

۲۷-باب: اَلْمَرْأَةُ تَحِيضُ بَعْدَ الْاَفَاضَةِ.

ماقبل سره ربط: د باب سابق سره مناسبت دادې چه باب سابق کښې دمستحاضه ښځې حکم بیان کړې شوې وو او اوس په دې باب کښې د حائضه ښځې سره متعلق یوبل حکم بیانولې شی او استحاضه او حیض دواړه هم د یوقبیل نه دی.[2]

د ترجمة الباب مقصد: دامام بخاری رحمه الله مقصد داخودل دی چه د طواف افاضه کولونه پس کوم چه د حج لونی رکن دې چرته حیض شروع شی نودطواف وداع دپاره حصاریدل ضروری نه دی خپل کورته واپس کیدې شی. (ځکه چه شریع داد حائضه ښځې په حق کښې ساقط کړې دې) هم طواف افاضه طواف رکن اوطواف زیارت ته (اوطواف یوم النحر) ونیلی شی.[3]

ایا حائضه د طواف وداع کولونه بغیر واپس کیدې شی: په شروع کښې په دې مسئله کښې د اصحاب په مینځ کښې اختلاف وو که په ښځه باندې په داسې حالت کښې حیض شروع شی کوم وخت چه هغه دارکان حج نه فارغ شی اوصرف طواف وداع باقی پاتې شی نوآیا ښځې له به دعذر ختمیدو انتظار کول وی یا د طواف وداع نه بغیرهم د مکې نه واپس کیدې شی؟ دمذکوره روایت نه معلومه شوه چه په داسې صورت کښې حائضه ښځه د طواف وداع کولونه بغیر دمکې نه واپس کیدې شی په داسې حالت کښې به دښځې نه طواف وداع ساقط شی اوهم دغه د جمهور علماؤ مذهب دې اوهم په دې کښې ائمه اربعه هم داخل دی. دمذکوره روایت نه د استدلال طریق دادې چه کوم وخت حضورپاک ته د حرت صفیه بنت حیی باره کښې خبر ورکړې شو چه هغه حائضه شوې ده. نو حضورپاک اوفرمائیل «أحابستنا هي؟» یعنی ښکاری چه هغه به مونږ مکې ته د واپس کیدو نه منع کوی. لیکن بیا چه خبر ورکړې شو چه هغې طواف زیارت اداکړې دې نوحضورپاک اوفر مائیل چه بیا خو په واپس کیدوکښې هیڅ حرج نشته دې. ددې نه معلومه شوه چه د حائضه نه طواف وداع ساقط دې. البته د اصحاب یوجماعت ددې اختلاف کړې دې. دهغوی وینا ده چه دچا دپاره هم د مکې نه بغیرد طواف وداع واپسی جائز اوحلال نه ده تردې چه دحائضه دپاره هم.[4]

ابن المنذر رحمه الله فرمائی چه دادعدم جوازقول دحضرت عمر، حضرت عبدالله بن عمر او حضرت زید بن ثابت رضي الله عنهم نه نقل دې. دا حضرات فر مائی که یوې ښځې د حج ټول ارکان ادا کړې وی اوصرف طواف وداع باقی وی نوبیا به هم دغه حائضه ښځه د طواف وداع دپاره دعذر ختمیدو انتظارکوی

---

[1] شرح ابن بطال: ۴۵۸/۱عمدة القاری: ۴۶۲/۳.
[2] عمدة القاری:۴۶۳/۳.
[3] عمدة القاری: ۴۶۳/۳.
[4] عمدة القاری: ۱۳۶/۱۰شرح ابن بطال: ۴۲۶/۴فتح الباری: ۳/۵۸۷شرح الزرقانی علی المؤطا: ۵۰۲/۲ مرقاة المفاتیح: ۳۱۱/۹-۳۱۰.

لکه چه د دوی په نیز څنګه طواف افاضه په دې واجب ده هغه شان طواف وداع هم په دې واجب ده.
ابن المنذر رحمه الله داحکم دحضرت عمر نه په صحیح سندسره عن نافع عن ابن عمر په طریق سره روایت کړې دې د روایت الفاظ دادی: «عن ابن عمر قال: طاقت امرأة بالبیت یوم النحر ثم حاضت، فأمر عمر بحبسها بمکة بعد أن ینفر الناس، حتی تطهر وتطوف بالبیت» یعنی ابن عمر رضي الله عنهما فرمائی یوځل داسې اوشو چه په یوه ښځه باندې په لسم ذی الحجه (یوم النحر) طواف (زیارت) کولونه پس حیض شروع شو، نوحضرت عمر رضي الله عنه هغې ته هم په مکه کښې دحصاریدو حکم ورکړو ترهغه وخته پورې چه هغه دحیض نه پاکه شی اوطواف (وداع) اوکړی.
دې نه پس ابن المنذر رحمه الله فرمائی چه حضرت ابن عمر او حضرت زیدبن ثابت رضي الله عنهما نه خو ددې خپل قول نه رجوع ثابته ده. پاتې شوه خبره د حضرت عمر رضي الله عنه، نود دې په جواب کښې دثبوت په توګه مونږ سره د حضرت عائشه رضي الله عنها حدیث باب دې. دغه شان دحدیث باب دمعنې نورو روایاتونه هم د حضرت عمر رضي الله عنه دمذهب مخالفت کیږی. (۱)
چنانچه ابن ابی شیبه رحمه الله د قاسم بن محمد په طریق سره روایت کوی: «کان الصحابة یقولون: إذا أفاضت المرأة قبل أن تحیض، فقد فرغت إلا عمر رضی الله عنه، فإنه کان یقول: آخر عهدها بالبیت» (۲) یعنی حضرات صحابه کرام رضي الله عنهم به فرمائیل که چرې ښځه دحیض شروع کیدونه وړاندې طواف زیارت اوکړی نوهغه دحج نه فارغ کیږی، بغیرد حضرت عمر رضي الله عنه د وینانه، ځکه چه هغوی به فرمائیل چه ددې آخری عمل طواف (وداع) دې.
بل دحضرت عمر رضي الله عنه په موافقت کښې دحضورپاك نه نورو صحابه کرامو رضي الله عنهم هم دا مسئله روایت کړې ده. چنانچه امام احمد رحمه الله امام ابوداؤد رحمه الله اوامام طحاوی رحمه الله د «ولید بن عبدالرحمن عن الحارث بن عبدالله بن أوس الثقفی» په طریق سره روایت کوی: «أتیت عمر رضی الله عنه، فسألته عن المرأة تطوف بالبیت یوم النحر، ثم تحیض؟ قال: لیکن آخر عهدها بالبیت، فقال الحارث: کذلك أفتانی رسول الله صلی الله علیه وسلم. فقال عمر: أربت عن یدیك! سألتنی عن شیء سألت عنه رسول الله صلی الله علیه وسلم، لکیما أخالفه......!» یعنی حارث بن عبدالله بن اوس ثقفی رضي الله عنه فرمائی زه حضرت عمر رضي الله عنه له راغلم اودهغوی نه مې دهغه ښځې باره کښې سوال اوکړو چاته چه د یوم النحر د طواف زیارت نه پس حیض راغلې وی؟ نوحضرت عمر رضي الله عنه اوفرمائیل د دغه ښځې آخری عمل طواف (وداع) کیدل پکاردی. په دې باندې حارث بن عبدالله رضي الله عنه اوفرمائیل ماته رسو الله صلی الله علیه وسلم په دې مسئله کښې په دې باندې فتوی راکړې وه نوحضرت عمر رضي الله عنه اوفرمائیل ستا لاسونه دې مات شی تامانه د یوداسې څیز باره کښې سوال اوکړودکوم چه تادحضورپاك نه هم تپوس کړې، دې دپاره چه مادهغوی مخالفت کړې وې. دا الفاظ د امام ابوداؤد رحمه الله د روایت دی. (۳)

(۱) عمدة القاری: ۱۰/۱۳۶شرح ابن بطال: ۴/۴۲۶فتح الباری: ۳/۵۸۷شرح الزرقانی علی الموطا: ۲/۵۰۲مرقاة المفاتیح: ۹/۳۱۱-۳۱۰.
(۲) مصنف ابن أبی شیبة: ۸/۱۴۰رقم الحدیث: ۱۳۳۴۰.
(۳) سنن أبی داؤد کتاب المناسک باب الحائض تخرج بعدالإفاضة رقم الحدیث: ۲۰۰۴مسند الإمام أحمد، مسند حارث بن عبدالله بن عوف: ۲۴/۱۷۵رقم الحدیث: ۱۵۴۴۴ شرح معانی الآثار کتاب المناسک باب المرأة تحیض بعد ما طافت للزیارة رقم الحدیث: ۳۷۴۷.

امام طحاوی رحمه الله فرمائي چه حديث حضرت عمر رضي الله عنه او نور احاديث دحضرت عائشه رضي الله عنها د روايت باب اوحديث ابن عباس رضي الله عنهما دوجي نه منسوخ دی. دحضرت ابن عباس رضي الله عنهما روايت امام طحاوی رحمه الله په دې سندسره ذکر کړې دې: «حدثنا يونس قال حدثنا سفيان عن ابن طاؤوس عن أبيه عن ابن عباس: أمر الناس أن يكون آخر عهدهم بالبيت إلا أنه قد خفف عن المرأة الحائض»[1] يعنى خلقوته به حكم وركولى شو چه حج كولووخت كښې دهغوی آخرى عمل دې د بيت الله طواف وی، البته حائضه ښځه باندې په دې معامله كښې تخفيف كړې شوې دې.

دا روايت امام مسلم رحمه الله هم روايت كړې دې.[2] ليكن په دې باندې اشكال كيدې شى چه دحضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه په دې مسئله كښې مطلق روايت هم نقل دې په كوم كښې چه دحائضه استثنى نشته دې اود هغه روايت تخريج امام طحاوی رحمه الله كړې دې. د روايت الفاظ دادی: «حدثنا يونس قال حدثنا سفيان عن سليمان وهو ابن أبي مسلم الأحول عن طاؤوس عن ابن عباس: قال: كان الناس ينفرون من كل وجه، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا ينفرن أحد حتى يكون آخر عهده الطواف بالبيت»[3] يعنى حضورپاك صلى الله عليه وسلم اوفرمائيل چه څوك دې هم د طواف وداع نه بغيرواپس نه خى. چنانچه دا روايت دځانه هم په طواف وداع ساقط كيدو باندې دلالت نه كوى.[4]

الحديث الأول

[۳۲۲]- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهَا قَالَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ صَفِيَّةَ بِنْتَ حُيَيٍّ قَدْ حَاضَتْ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَعَلَّهَا تَحْبِسُنَا أَلَمْ تَكُنْ طَافَتْ مَعَكُنَّ». فَقَالُوا: بَلَى، قَالَ: «فَاخْرُجِي»[5] [۱۷۷۰، ۱۷۳۳، ۱۷۵۷، ۱۷۶۲، ۴۱۴۰، ۴۴۰۱، ۵۳۲۹، ۶۱۵۷]

ترجمه: حضرت عائشه رضي الله عنها دنبى كريم صلى الله عليه وسلم په خدمت كښې عرض اوكړواې د الله تعالى رسول صلى الله عليه وسلم په صفيه بنت حيى باندې حيض شروع شوې دې. حضورپاك اوفرمائيل ښكارى چه هغه به مونږ دتلو نه منع كړى، آيا هغې تا سره طواف زيارت كړې وو؟ عرض ئې اوكړو اوجى. حضورپاك اوفرمائيل بيا خوځئ چه خو.

---

[1] شرح معانى الآثار كتاب المناسك باب المرأة تحيض بعد ما طافت للزيارة رقم الحديث:۲/۲۳۵-۲۳۳ رقم الحديث: ۳۷۵.

[2] صحيح مسلم كتاب الحج باب وجوب طواف الوداع وسقوطه عن الحائض رقم الحديث: ۳۲۲.

[3] شرح معانى الآثار كتاب المناسك باب المرأة تحيض بعد ما طافت للزيارة رقم الحديث:۳۷۳۹.

[4] عمدة القارى: ۱۰/۱۳۷.

[5] قوله: عائشة: الحديث، أخرجه الإمام البخارى أيضاً فى الحج باب الزيارة يوم النحر رقم الحديث: ۱۷۳۳ وكذا فى المغازى باب حجة الوداع رقم الحديث: ۴۴۰۱ والإمام مسلم فى الحج باب وجوب طواف الوداع وسقوطه عن الحائض رقم الحديث: ۹۴۲ والإمام أبوداؤد فى المناسك باب الحائض تخرج بعد الحديث: ۲۰۰۳ والنسائى فى كتاب الحيض باب المرأة تحيض بعد الإفاضة رقم الحديث: ۳۹۱ والإمام ابن ماجه فى المناسك باب الحائض تنفر قبل أن تودع رقم الحديث: ۳۰۷۳-۳۰۷۲ وجامع الأصول فى أحاديث الرسول صلى الله عليه وسلم: ۳/۲۰۴ رقم الحديث:۱۴۸۸.

تراجم رجال

عبدالله بن يوسف: دا مشهور امام اومحدث ابومحمد عبدالله بن يوسف تنيسي كلاعي دمشقي رحمه الله دي. ددوى مختصرحالات بدءالوحي د دويم حديث لاندې [1] اوتفصيلي حالات كتاب العلم باب ليبلغ العلم الشاهد الغائب د رومبي حديث لاندې تيرشوى دى. [2]

مالك: دا امام دارالهجره عالم المدينه امام مالك بن انس بن مالك بن ابى عامر بن عمرو الاصبحي المدني رحمه الله دې. ددوى كنيت ابوعبدالله دې. د دوى مختصر حالات بدءالوحي دويم حديث لاندې [3] اوتفصيلي حالات كتاب الإيمان باب من الدين الفرارمن الفتن د وړاندې حديث لاندې ذكركولې شي. [4]

عبدالله بن أبي بكر: داعبدالله بن ابى بكر مدني انصاري رحمه الله دې. امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائي ((حديثه شفاء)) ددوى حالات كتاب الوضوء باب الوضوء مرتين مرتين لاندې تيرشوى دى.

أبوبكربن محمدبن عمرو بن حزم: دا ابوبكر بن محمدبن عمرو بن حزم انصاري خزرجي نجاري مدني رحمه الله دې. ابوبكرد دوى نوم دې اوبعض حضراتوددوى كنيت ابومحمد ذكركړې دې. ددوى حالات كتاب العلم باب كيف يقبض العلم لاندې تيرشوى دى. [5]

عمرة بنت عبدالرحمن: دامشهوره تابعيه ابوالرجال محمدبن عبدالرحمن مور حضرت عمره بنت عبدالرحمن بن سعديا سعد بن زراره انصاريه مدنيه رحمهاالله ده. دادحضرت عائشه رضي الله عنها په لاس كښې لويه شوې ده. [6] د حضرت عائشه رضي الله عنها احاديث دټولو نه زيات پيژندونكې ده. [7]

عائشة: دا ام المؤمنين حضرت سيده عائشه بنت ابى بكر صديق رضي الله عنها ده. ددوى حالات ((بدءالوحي)) ددويم حديث لاندې تفصيلاً تيرشوى دى. [8]

شرح حديث

قوله: إن صفية بنت حيي: صفية (بفتح المهملة وكسر الفاء وتشديد التحتانية) بنت حيي (بضم المهملة وبالتحتانيتين، الأول مفتوحة والثانية مشددة) ابن أخطب (بفتح الهمزة والخاء المعجمة وإهمال الطاء) النضرية (بفتح النون وسكون الضاد المعجمة).

د حضرت صفيه بنت حيي تعارف: دحضرت صفيه بنت حيي بن اخطب رضي الله عنها نسب د حضرت موسى عليه السلام رور حضرت هارون عليه السلام سره ملاويږي. د فتح خيبر په موقع باندې د مال غنيمت په توګه

---

[1] كشف الباري: ۲۸۹/۱.
[2] كشف الباري: ۱۱۳/٤.
[3] كشف الباري: ۲۹۰/۱.
[4] كشف الباري: ۸۰/۲.
[5] كشف الباري: ٦۹/٤.
[6] الكاشف: ۵۱٤/۲ تهذيب الكمال: ۲٤۱/۳۵ تهذيب التهذيب: ۳۸۹/۱۲.
[7] كتاب الثقات لابن حبان: ۲۸۸/۵.
[8] كشف الباري: ۲۹۱/۱.

دخضورپاك لاس ته راغله حضورپاك هغه آزاده كړه اوورسره ئې نكاح اوكړه اودهغې آزادي ئې دهغې حق مهر مقرركړو. دې نه لس احاديث نقل دي په كوم كښې چه يوحديث امام بخاري رحمه الله روايت كړې دې. علامه واقدي رحمه الله فرمائي چه ددې انتقال د حضرت معاويه رضي الله عنه په دور خلافت كښې ۳۶هجري كښې شوې.[1]

قوله: لعلها تحبسنا: دلته لعل دترجي دپاره نه دې بلكه يا خود استفهام په معنى كښې دې چه آيا اوس به هغه مونږ دتلو نه منع كوي؟ يا بيا دتردد پيداكولوپه معنى كښې دې اويا بيا ظن اوگمان. يا هم ددې په شان معنى كښې دې. يعنى ښكاري چه هغه به مونږ منع كړي. يازما گمان دې چه هغه به مونږ منع كوي.[2]

اوددې جملې مطلب دادې حضورپاك ته چه كله دصفيه بنت حيي رضي الله عنها دحيض متعلق خبر وركړې شو نو حضورپاك د استفهام يا دتردد اوگمان په توګه دا اوونيل چه ښكاري اوس به هغه مونږ دمكې نه مديني طرف ته د واپس تلو نه منع كوي. ځكه چه طواف ركن (افاضه اوزيارت) فرض دې اوتركوې چه هغه پاكه شوې نه وي اوطواف زيارت ئې نه وي كړې مونږ به هم هغې سره حصاريږو. خو چه بيا كله رسول الله ﷺ د طواف زيارت متعلق تپوس اوكړو نوحضورپاك ته اوخودلې شو چه او جي هغوى طواف زيارت ادا كړې دې نوبيا حضورپاك اوفرمائيل چه كله فرائض اداشوي دي نو اوس په واپسئ كښې هيڅ حرج نشته دې.[3]

قوله: طاقت: دلته دطواف نه مراد طواف زيارت دې او بعض نسخوكښې دطاقت په ځائې د أفاضت لفظ استعمال شوې دې يعنى هغې تاسو ښځوسره طواف افاضه ادا نه كړو؟ طواف ته طواف افاضه طواف ركن او طواف زيارت هم وائي.[4]

قوله: فقالوا: يعنى دې ښځو اودوى سره چه ددوى محرم خپلوان وو هغوى اوونيل خودا توجيه صحيح نه ده ځكه چه په دې كښې مؤنث په مذكرباندې غالب كول دي.[5]

علامه كرماني رحمه الله فرمائي «فقالوا: أي: قال الناس» يعنى خلقو اوونيل گنى د سياق كلام تقاضاداده چه دلته فقلن د جمع مؤنث صيغه يا بيا فقلنا د جمع متكلم صيغه كيدل پكاردي.[6]

علامه عيني رحمه الله فرمائي چه بهتر توجيه داده چه د "قالوا" معنى "قال الحاضرون هناك" سره اوكړې شي اوښكاره شان خبره ده چه دې حاضرين كښې سړي هم وو او ښځې هم.[7]

قوله: فاخرجي: اكثر روات هم دغه شان مفرد مؤنث مخاطب په صيغه سره روايت كړې دې. دمستملي رحمه الله اوكشميهني رحمه الله په روايت كښې "فاخرجن" د جمع مؤنث مخاطب صيغه ده.[1]

---

[1] شرح الكرماني: ۲۰۳/۳عمدة القاري: ۴۶۳/۳إرشادالساري: ۳۶۳/۱.

[2] شرح الكرماني: ۲۰۳/۳عمدة القاري: ۴۶۳/۳منحة الباري: ۶۶۰/۱

[3] حواله بالا.

[4] شرح الكرماني: ۲۰۳/۳عمدة القاري: ۴۶۳/۳منحة الباري: ۶۶۰/۱

[5] عمدة القاري: ۴۶۴/۳.

[6] شرح الكرماني: ۲۰۳/۳ منحة الباري: ۶۶۰/۱

[7] عمدة القاري: ۴۶۳/۳إرشادالساري: ۳۶۳/۱.

د فاخرجي مخاطب څوک دی؟ فاخرجي دمفرد مؤنث مخاطب صيغه کيدو په صورت کښې به توجيه داسې چه حضورپاك دغائب نه دحاضر طرف ته التفات فرمائيلی دی اوحضرت صفيه بنت حيی رضي الله عنها ئې حاضره ګنړلوسره هغې ته د روانيدو حکم ورکړې دی. يا بيا دلته خطاب هم حضرت عائشه رضي الله عنها ته دې خکه چه دحضرت صفيه بنت حيی رضي الله عنها باره کښې خبر ورکونکې هم حضرت عائشه رضي الله عنها وه. په دې وجه حضورپاك خطاب هم هغې ته اوفرمائيلو چه ځنې دمکې نه دمديني طرف ته روانيږئې. ځکه چه کله تاسو خروج اوکړئې نو ښکاره خبره ده چه بيا به دصفيه بنت حيی رضي الله عنها دپاره هم دلته حصاريدل تيك نه وي ځکه چه فرض خوهغې هم اداکړی دی لهذا ستاسو په روانيدو به هغه هم روانه شي. دې نه علاوه يو بله توجيه هم بيان کړې شوې ده اوهغه داده چه دلته کلام مقدر دې اوتقديری عبارت داسې دې: «قال النبي صلى الله عليه وسلم لعائشة: قولي لها: اخرجي» (٢)او دويم صورت "فاخرجن" سياق موافق دې. (٣)علامه عينی رحمه الله فرمائی چه دلفظ "فاخرجن" په شروع کښې موجود فاء کښې درې احتماله دی. رومبې احتمال دادې چه دا فاء د أما مقدره په جواب کښې دې اوتقديری عبارت داسې دې «أما أنت فاخرجي كما يخرج غيرك» دويم احتمال دادې چه دا فاء زائده ده اودريم احتمال دادې چه ددې جملې عطف په جمله محذوفه باندې دې دکوم تقديری عبارت چه دادې: «اعلمی أن ماعليك التأخر، فاخرجي»(٤)

د حديث باب نه مستفاد امور: شراح کرامو ددې حديث لاندې ليکلی دی چه په دې حديث کښې دا لاندينو دريو امورو باندې دليل دې① دحائضه نه طواف وداع ساقط دې② طواف افاضه رکن دې د کوم اداکول چه ضروري دی③ طواف افاضه د چانه هم ساقط نه دې نه د حائضه نه اونه د بل چانه. (٥)

لهذا که په يوه ښځه باندې د طواف افاضه د اداکولونه وړاندې حيض راغلو نوهم به هلته انتظارکوی تردې چه هغه پاکه شي اوبيا طواف افاضه اداکړی اوکه چرې څوك حائضه د طواف زيارت نه وړاندې خپل وطن ته واپس شوه نود طواف زيارت نه کولو په وجه نه به هغه هم محرمه پاتې وی ترکومې چه هغه طواف زيارت ادانه کړی. (٦)

بل په صحيح مسلم کښې دی: «قالت صفية: ماأراني إلا حبستكم. قال: عقري حلقي أوماكنتا طفت يوم النحر؟ قالت: بلى، قال: لابأس، انفري» ددې په شرح کښې علامه نووی رحمه الله فرمائی چه کله حضرت صفيه بنت حيی رضي الله عنها ته د طواف وداع نه وړاندې حيض راغلو نوحضرت صفيه رضي الله عنها اوفرمائيل چه اوس زما دپاره طواف کول ممکن نه دی ځکه چه دهغې ګمان دا وو چه د حائضه نه هم طواف وداع ساقط نه

---

١) عمدة القاري: ٤٦٣/٣ شرح الكرماني: ٢٠٣/٣ إرشادالساري: ٣٦٣/١ منحة الباري: ٦٦٠/١

٢) عمدة القاري: ٤٦٤/٣ شرح الكرماني: ٢٠٣/٣ إرشادالساري: ٣٦٣/١.

٣) حواله بالا.

٤) عمدة القاري: ٤٦٤/٣.

٥) شرح الكرماني: ٢٠٣/٣عمدة القاري: ٤٦٤/٣ منحة الباري: ٦٦٠/١فتح الباري لابن رجب: ١٧٢/٢ شرح النووی على صحيح الإمام مسلم: ٨١/٩-٨٠.

٦) شرح الكرماني: ٢٠٣/٣عمدة القاري: ٤٦٤/٣ منحة الباري: ٦٦٠/١فتح الباري لابن رجب: ١٧٢/٢ شرح النووی على صحيح الإمام مسلم: ٨١/٩-٨٠.

دي. لیکن چه کله حضورپاك ته خبر اوشو اوحضورپاك دهغې نه د یوم النحرد طواف تپوس اوکړو نوحضرت صفیه رضي الله عنها په اثبات کښې جواب ورکړو په دې باندې حضورپاك اوفرمائیل «یکفیك ذلك» یعنی بس بیاخودا طواف رکن ستاد پاره کافی دې. ځکه چه طواف رکن خو حضرت صفیه رضي الله عنها ادا کړې وو. لهذا هغه نې اوس په ذمه باقی پاتې نه شو اوطواف وداع د حیض په وجه ساقط شو.(۱)

د دې روایت نه داهم معلومه شوه چه حدیث: «لاینفرن أحد حت یکون آخر عهده بالبیت» نه د حائضه مسئله مستثنٰی ده ځکه چه په حائضه باندې طواف وداع نشته دې اوداهم معلومه شوه چه د محرم دپاره بغیرد طواف زیارت نه دمکې نه وتل جائزنه دی. لهذا که څوك بغیرد اداکولونه اوځی نوحلال کیږی به هم نه ترکومې چه واپس رانه شی او طواف زیارت ادانه کړی.(۲)

علامه عینی رحمه الله فرمائی چه که ښځه د طواف زیارت کولونه وړاندې دمکې نه لاړه نوهمیشه به محرمه پاتې وی ترکومې پورې چه طواف نه کوی. دهغې خاوند دې سره جماع هم نه شی کولې البته د جماع نه علاوه به په نوروامورو کښې هغه محرمه نه شمیرلې کیږی.(۳)

حدیث اوترجمة الباب کښې مناسبت: حدیث اوترجمة الباب کښې مناسبت واضح دې اوهغه داسې چه په ترجمة الباب کښې د طواف افاضه نه پس دښځې حائضه کیدو عنوان قائم کړې شو اوبیائی په حدیث کښې دحضرت صفیه رضي الله عنها واقعه ذکرکړه چه هغې ته هم د طواف افاضه نه پس حیض راغلې وو یعنی په ترجمة الباب اوحدیث دواړو کښې دطواف افاضه نه پس دښځې د حائضه کیدو ذکر دې.(۴)

الحدیث الثاني

[۳۲۳]- حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «رُخِّصَ لِلْحَائِضِ أَنْ تَنْفِرَ إِذَا حَاضَتْ»

۳۳۰- وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَقُولُ: "فِي أَوَّلِ أَمْرِهِ إِنَّهَا لاَ تَنْفِرُ، ثُمَّ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: «تَنْفِرُ، إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَخَّصَ لَهُنَّ»(۵)[۱۶۶۸، ۱۷۶۱، ۱۷۶۲]

ترجمه: حضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما فرمائی چه دحائضه دپاره (چه هغې طواف زیارت اداکړې وی) رخصت دې که چرې هغه حائضه شوې ده نوهغه دې کورته ځی. حضرت ابن عمر رضي الله عنهما به په شروع

---

(۱) شرح النووی علی صحیح الإمام مسلم: ۱۵۳/۸شرح الکرمانی: ۲۰۳/۳منحة الباری: ۱/۶۶۰ فتح الباری لابن رجب: ۱۷۲/۲عمدة القاری: ۴۶۴/۳.

(۲) أعلام الحدیث للخطابی: ۳۳۱/۱-۳۳۰شرح الکرمانی: ۲۰۳/۳ فتح الباری لابن رجب: ۱۷۲/۲ عمدة القاری: ۴۶۴/۳.

(۳) عمدة القاری: ۴۶۴/۳

(۴) عمدة القاری: ۴۶۳/۳.

(۵) قوله: عن ابن عباس: الحدیث رواه البخاری ی الحج أیضاً باب إذا حاضت المرأة بعد ما أفاضت، رقم الحدیث: ۱۷۶۱-۱۷۶۰ومسلم فی الحج باب وجوب طواف الوداع وسقوطه عن الحائض رقم الحدیث: ۳۲۲۰وجامع الأصول فی أحادیث الرسول الکتاب الأول فی الحج والعمرة الباب الرابع فی الطواف والسعی، الفصل الثانی، الحکم الخامس فی طواف الوداع: ۲۰۳/۳رقم الحدیث: ۱۴۸۷.

كښې په دې مسئله كښې دافرمائيل چه هغې له نه دى تلل پكار. بيا ما هغه داسې وئيلوسره واؤريدو چه ځې دې ځكه چه رسول الله ﷺ هغې ته رخصت وركړې دې.

تراجم رجال

معلى بن أسد: دا ابوالاسود بهزاسد كشر رور الحافظ الحجة ابوالهيثم معلى بن اسد العمى بصرى رحمه الله دې.[1]

هغوى د عثمان بن بزيع، سلام بن ابي مطيع، سلام ابى المنذر القاري، ابوزياد شبيب بن مهران القسملى، عبدالله بن المثنى، وهيب بن خالد، يزيدبن زريع، حماد بن زيد او عبدالعزيز بن المختار رحمهم الله وغيره نه حديث روايت كړى.

اوددوى نه امام بخاري، امام مسلم، امام ترمذى، امام نسائى امام ابن ماجه ، حجاج، احمدبن يوسف السلمى، سليمان بن معبد ، حفص بن عمرسنجه، ابومحمددازمى، عثمان دارمى، هلال بن العلاء، على بن عبدالعزيزبغوى اواحمدبن الحسن ترمذى رحمهم الله وغيره حديث روايت كوى.[2]

ابوحاتم رحمه الله فرمائى ثقة. نور فرمائى چه ما سواد يوحديث نه په بل يوحديث كښې د دوى نه څه غلطى نه ده ليدلې.[3] امام عجلى رحمه الله فرمائى: «**شيخ بصري ثقة كيّس وكان معلماً**»[4] علامه ذهبى رحمه الله فرمائى «**كان من الأئمة الأثبات**»[5] مسلمه بن قاسم رحمه الله فرمائى ثقة.[6] مسعود بن الحكم رحمه الله فرمائى «**ثقة مأمون**»[7]. ابن حبان رحمه الله دهغوى ذكر كتاب الثقات كښې كړې دى.[8]

ابن حبان رحمه الله دهغوى تاريخ وفات ۲۱۸هجرى ذكركړې دې.[9] حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه د ابن حبان رحمه الله نه علاوه ابن قانع اوقراب هم دغه تاريخ وفات خودلې دې. خو خليفه رحمه الله ددوى تاريخ وفات ۲۱۹هجرى خودلې دې.[10]

وهيب: دا وهيب بن خالد بن عجلان بصرى باهلى رحمه الله دې. ددوى حالات **كتاب الإيمان باب تفاضل أهل الإيمان في الأعمال** لاندې تيرشوى دى.[11]

عبدالله بن طاؤوس: دا ابومحمدعبدالله بن طاؤوس بن كيسان بن اليمان الابناوى رحمه الله دې.[12]

---

[1] سيرأعلام النبلاء:۶۲۶/۱۰تهذيب التهذيب۲۸۲/۲۸الكاشف فى معرفة من له الرواية فى الكتب السنة:۲۸۱/۲دارالقبلة.

[2] تلامذه اوشيوخ ډپاره اوګورئى تهذيب الكمال:۲۸۳/۲۸-۲۸۲تهذيب التهذيب:۲۳۶/۱۰.

[3] الجرح والتعديل:۳۳۵/۸.

[4] معرفة الثقات للعجلى: ۲۸۹/۲.

[5] سيرأعلام النبلاء:۶۲۶/۱۰

[6] تهذيب التهذيب: ۲۳۶/۱۰.

[7] حواله بالا

[8] ۱۸۲/۹.

[9] حواله بالا.

[10] تهذيب التهذيب: ۲۳۷/۱۰.

[11] كشف البارى: ۱۱۸/۲.

[12] تهذيب الكمال: ۱۳۰/۱۵ تهذيب التهذيب:۲۶۷/۵سيرأعلام النبلاء: ۱۰۳/۶الجرح والتعديل:۱۰۵/۵.

هغوی د خپل پلار طاؤوس بن کیسان،عطاء بن ابی رباح،عکرمه بن خالد مخزومی،عکرمه مولی ابن عباس،عمرو بن شعیب، علی بن عبدالله بن عباس،محمدبن ابراهیم بن الحارث،وهب بن منبه، ابوبکربن محمدبن عمروبن حزم اوسمان بن یزید رحمهم الله د حدیث روایت کړې دی.

اوددوی ابراهیم بن میمون صنعاني،ابراهیم بن نافع مکی، ایوب سختیاني، حماد بن زید ،روح بن القاسم،محمدبن اسحاق بن یسار،دهغوی دواړه ځامن طاؤوس بن عبدالله بن طاؤوس اومحمدبن عبدالله بن طاؤوس،عبدالملك بن جریج،معمربن راشد، سفیان ثوری او سفیان بن عیینه رحمهم الله دحدیث روایت کوی.([1])امام ابوحاتم رحمه الله فرمائی ثقة.([2]) امام نسائی رحمه الله فرمائی ثقة. ([3])معمر رحمه الله فرمائی: ((مارأیت ابن فقیه مثل ابن طاؤوس))([4]) نورفرمائی: ((کان من أعلم الناس بالعربیة وأحسنهم خلقاً))([5]) ابن حبان رحمه الله د دوی ذکر کتاب الثقات کښې کړې دې.([6]) امام عجلی رحمه الله فرمائی ثقة.([7]) علامه ذهبی رحمه الله دهغوی دپاره ((الإمام المحدث الثقة))غوندې کلمات استعمال کړی دی. ([8])

ابن حبان رحمه الله فرمائی چه ددوی انتقال دایوب سختیانی رحمه الله نه یو کال پس شوې دې. اودې دالله تعالی د ډیر صاحب فضل او عبادت گذارو بندیگانونه وو([9])هیثم بن عدی فرمائی چه ددوی انتقال دابوالعباس په دورکښې شوې دې اوابن عیینه فرمائی ددوی انتقال ۱۳۲هجری کښې شوې ([10])

طاؤوس بن کیسان: دا طاؤوس بن کیسان الیمانی الحمیری رحمه الله دې. دې د ابناء فارس نه دې. ددوی باره کښې عمرو بن دینار رحمه الله فرمائی((لا تحسبن أحد أصدق لهجة منه))([11])ددوی انتقال ۱۰۶هجری کښې شوې اوبعض حضرات فرمائی چه د ۱۰۶ هجری نه پس نی انتقال شوې.([12]) د دوی حالات كتاب الوضوء باب من لم یر الوضوء إلا من المخرجین لاندې تیرشوی دی.

ابن عباس: دا ترجمان القرآن د رسول الله ﷺ د تره خوئی حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما دې. ددوی مختصر حالات د بدء الوحی څلورم حدیث لاندې او تفصیلی حالات کتاب الإیمان باب کفران العشیر لاندې تیر شوی دی.([13])

شرح حدیث

[1]) تلامذه اوشیوخ دپاره اوگورئی تهذیب الکمال:۱۳۱/۱۵تهذیب التهذیب:۲۶۷/۵.
[2]) الجرح والتعدیل: ۱۰۶/۵.
[3]) تهذیب الکمال:۱۳۱/۱۵تهذیب التهذیب:۲۶۷/۵.
[4]) تهذیب الکمال:۱۳۱/۱۵تهذیب التهذیب: ۲۶۷/۵سیر أعلام النبلاء: ۱۰۳/۶عمدة القاري:۴۶۴/۳.
[5]) حواله بالا.
[6]) ۴/۷.
[7]) معرفة الثقات للعجلی:۳۸/۲.
[8]) سیر أعلام النبلاء: ۱۰۳/۶.
[9]) کتاب الثقات لابن حبان: ۴/۷.
[10]) تهذیب الکمال: ۱۳۱/۱۵تهذیب التهذیب:۲۶۷/۵.
[11]) تهذیب الکمال: ۳۵۹/۱۳-۳۵۷تهذیب التهذیب:۸/۵
[12]) تهذیب الکمال: ۳۷۴/۱۳تهذیب التهذیب:۱۰/۵-۹ تقریب التهذیب: ۲۸۱/۱.
[13]) کشف الباری: ۴۳۵/۱، ۲۰۵/۲.

علامه عيني رحمه الله فرمائي چه امام بخاري رحمه الله دلته د حضرت ابن عباس او حضرت ابن عمر رضي الله عنهم آثار د حديث باب معنى او مراد دنورو واضحه كولوپه غرض سره نقل كړي دي.[1]

قوله: أن تنفر: تنفر بكسر الفاء وضمها، دواړه شان لوستلې شي ليكن ډير فصيح په كسره سره دي.[2]

او أن مصدريه دې چه د رفع په محل كښې واقع دې اوتقديري عبارت داسې دې: «أي: رخص لهن النفور» يعني حائضه ښځې د طواف وداع نه بغير خپل وطن ته د واپس تلو رخصت او اجازت دې.[3]

قوله: رخص: په صيغه مجهول، شراح حديث فرمائي چه رخصت د شريعت هغه حكم دې چه د عذر د وجې نه خلاف دليل ثابت دې، اود بعض وينا ده رخصت هغه امرمشروع دې دكوم مشروع كيدل چه د څه عذر دوجې نه كيږي اودهغې محرم هم قائم او باقي وي. كه چرې عذر نه وي نو هغه امر به مشروع هم نه وي.[4] اوعذر يوداسې وصف دې چه په مكلف باندې جاري كيدوسره دهغه دپاره په حكم كښې د آسانئ سبب جوړيږي.[5]

قوله: وكان ابن عمر يقول: دادطاؤوس بن كيسان كلام دې اوپه سندمذكوره كښې داخل دې.[6]

قوله: في أول أمره: يعني تركومې چه عبدالله بن عمر رضي الله عنهما ته داحديث نه وو رسيدلې هغه به په خپل اجتهاد سره د هر يو د پاره دعدم جواز د رجوع قائل وو چه څوك به هم د طواف وداع نه بغير د مكې نه نه شي واپس كيدې.[7]

قوله: ثم سمعته يقول: يعني طاؤوس بن كيسان رحمه الله فرمائي چه بيا ما حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما داسې وينا كولوسره واؤريدو چه كه حائضه طواف ركن كړې وي نودمكې نه خپل وطن ته واپس تلې شي.مقصد داخودل دي چه عبدالله بن عمر رضي الله عنهما دخپلې سابقه فتوې نه رجوع كړې وه.[8]

قوله: إن رسول الله صلى الله عليه وسلم: داد حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما دكلام حصه ده او په دې كښې د سابقه فتوى نه د رجوع علت بيا كړې شوې دې. دكوم مفهوم چه دادې تركومې پورې چه عبدالله بن عمر رضي الله عنهما ته روايت نه وو رسيدلې هغوى په خپل اجتهاد سره فتوى وركړه خوچه كله حديث رسول صلى الله عليه وسلم وراورسيدو اوهغه دده اجتهاد سره ټكرۋ خوړلو نوهغه د خپلې فتوې نه رجوع

[1] عمدة القاري، ۳/ ۴۶۴.
[2] عمدة القاري: ۴۶۵/۳ شرح الكرماني:۲۰۴/۳ إرشادالساري: ۳۶۳/۱.
[3] عمدة القاري: ۴۶۵/۳ شرح الكرماني:۲۰۴/۳ إرشادالساري: ۳۶۳/۱.
[4] عمدة القاري: ۴۶۵/۳ شرح الكرماني:۲۰۴/۳.
[5] عمدة القاري: ۴۶۵/۳ شرح الكرماني:۲۰۴/۳.
[6] عمدة القاري: ۴۶۵/۳ فتح الباري: ۲۷/۱ شرح الكرماني:۲۰۴/۳.
[7] عمدة القاري: ۴۶۵/۳ فتح الباري: ۲۷/۱ شرح الكرماني:۲۰۴/۳.
[8] عمدة القاري: ۴۶۵/۳ فتح الباري: ۲۷/۱ شرح الكرماني:۲۰۴/۳.

اوکړه. اويا بيا حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما چرته بل يوصحابي د حضورپاك نه د حائضه باره کښې رخصت اواجازت بيانولوسره واوريدو نوبيائي د خپلې فتوې نه رجوع اوکړه. [1]

د حديث ترجمة الباب سره مناسبت: په حديث اوترجمة الباب کښې مناسبت واضح دې چه په دواړو کښې دحائضه دپاره د طواف وداع نه ورانديې دمکې نه دواپس تلو رخصت اواجازت ذکر دې. [2]

۲۸- باب: إِذَا رَأَتِ الْمُسْتَحَاضَةُ الطُّهْرَ.

ماقبل سره ربط: ددې باب سابقه باب سره مناسبت دادې چه باب سابق کښې دحيض سره متعلق احکام بيان کړې شوی او اوس په دې باب کښې د مستحاضه سره متعلق احکام بيانولې شي. [3]

د ترجمة الباب مقصد:

دعلامه تيمي رحمه الله وغيره رائې: شراح حضرات دترجمة الباب مقصدسره متعلق مختلف اغراض بيان کړي دی چنانچه علامه تيمي رحمه الله فرمائي په دې ترجمه الباب سره دامام بخاري رحمه الله مقصددا خودل دی که چرې ښځه په دم حيض اودم تمييزکښې فرق کولې شي نوچه څنګه هغه دم استحاضه وينې نوغسل به کوی اوخپل مونځ به کوی. امام بخاري رحمه الله استحاضه په طهرسره تعبيرکړې ده ځکه چه دم استحاضه ددم حيض په نسبت هم د طهر زمانه دې لکه څنګه چه حکم د طهردې هم هغه شان حکم د استحاضه هم دې. هم دا قول علامه کرماني رحمه الله اوحافظ ابن حجر رحمه الله هم اختيارکړې دې. [4]

په ذکرشوې رائې باندې دعلامه عيني رحمه الله نقد: ليکن علامه عيني رحمه الله ددې رائې نه اختلاف کړې دې اودائې مخدوش ګرځولې ده. دکوم رومبې وجه ئې چه داخودلې ده، ترجمة الباب دطهر په حق کښې منصوص دې دکوم حقيقت چه انقطاع دم دې. خود دغه پوته ذکر شوی قول او رائې نه معلوميږي چه ددغه ښځې وينه جاري ده مګر دا چه هغه ښځه په دې باندې قادر ده چه دم حيض اودم استحاضه کښې فرق اوکړې شي، اوښکاره خبره ده چه دا مراد د طهرد حقيقت خلاف دې.

دويمه وجه ئې داخودلې چه دې حضراتو طهر استحاضه ګرځولې ده کوم چه مجاز دې اوحقيقت دادې چه دلته د مجاز اختستو هيڅ داعيه نشته دې اونه ددې څه فائده شته.

دريمه وجه داده چه هغوی خپله رائې د سياق په اوفق يعنې زياته موافق وئيلې ده خوددوی رائې د بخاري رحمه الله د مقصد برعکس ده.

دعلامه عيني رحمه الله رائې: بلکه اوفق للسياق دادې چه دلته د امام بخاري رحمه الله مقصد داخودل دی که چرې مستحاضه دا اووينې چه دهغې وينه بنده شوې ده (سره ددې چه دا بنديدل اود وينې منقطع کيدل دساعة يعنې يو ساعت دپاره وی) نوهغه به غسل کوی اومونځ به کوی. د امام بخاري رحمه الله مقصد هم دامعنی بيانول دی او هم په دې باندې د دليل په توګه دحضرت ابن عباس رضي الله عنهما قول او اثر پيش کړې دې کوم چه دترجمة الباب عين موافق دې. [5]

---

[1] عمدة القاری: ۴۶۵/۳ شرح الکرمانی: ۲۰۵-۲۰۴/۳ منحة الباري: ۶۶۱/۱ فتح الباري: ۴۲۷/۱.

[2] هذا من يستفاد من عمدة القاري: ۴۶۵/۳.

[3] عمدة القاري: ۴۶۵/۳.

[4] شرح الکرماني: ۲۰۵/۳ فتح الباري: ۴۲۹/۱ الکنزالمتواري: ۲۰۲/۳ شرح ابن بطال: ۴۶۱/۱.

[5] عمدة القاري: ۴۶۵/۳.

د شيخ الحديث زكريا رحمه الله بيان كړي شوي درې احتمالات: شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمائي چه زما په نيز په دې ترجمة الباب كښې درې احتمالات دى اودريواړه احتماله هم په خانې مراد كيدې شى خكه چه په دې كښې هيڅ شك نشته دې چه امام بخارى رحمه الله په خپل تراجم كښې ډير لطائف اودقائق بيان كړى دى. رومبې احتمال دادې چه د امام بخارى رحمه الله مقصد د اقل طهر په مسئله كښې دائمه د اختلاف طرف ته اشاره كول دى اود حضرت ابن عباس رضي الله عنهما د اثردسياق اوسباق نه معلوميږى چه د امام بخارى رحمه الله خيال په دې مسئله كښې دعدم تحديد طرف ته دې چه د اقل طهر څه حدنشته دې هغه يوساعت هم كيدې شى.[1]

د اقل طهر مسئله: چنانچه علامه كرمانى رحمه الله اوعلامه عينى رحمه الله فرمائي چه د اقل طهر مسئله مختلف فيه ده اوددې اثرابن عباس رضي الله عنهما نه معلوميږى چه د ابن عباس رضي الله عنهما په نيزطهر يوساعت هم كيدې شى. خو ائمه ثلاثه امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله امام شافعى رحمه الله او امام مالك رحمه الله په نيز دراجح قول په اعتبار اقل طهردپنځلسو ورځو دې اود امام احمدبن حنبل رحمه الله په نيز اقل طهر ديارلس ورځې دې.[2]

امام ابوثور رحمه الله محاملى رحمه الله اوقاضى ابوالطيب رحمه الله اقل طهر د پنځلسو ورځوكيدوباندې اجماع نقل كړې ده. ليكن علامه نووى رحمه الله فرمائي چه د اجماع قول صحيح نه دې خكه چه دامام احمدبن حنبل رحمه الله په دې كښې اختلاف مشهوردې اوبيا دحضرت ابن عباس رضي الله عنهما په نيزهم اقل طهر يوساعت دې.[3] حضرت شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمائي چه ددې رومبې توجيه طرف ته د ابن عباس رضي الله عنهما د اثر الفاظ "ولوساعة" سره اشاره كيږى.[4]

دويمه توجيه داده چه په دې ترجمة الباب سره دامام بخارى رحمه الله مقصد دمسئله استظهار په حواله سره په مالكيه باندې ردكول دى. مسئله د استظهار دمالكيه په نيز يوه مشهوره مسئله ده. دكوم تفصيل چه دادې د مالكيه په نيز دعادت اعتبارنشته بلكه دتميز بالون اعتباردې. اوس كه يوه ښځه داسې وى چه د رنګونو په ذريعه فرق نه شى كولې نودهغې دپاره حكم دادې چه دغه ښځه به دمعتاد ايام نه پس درې ورځې انتظاركوى (په دې شرط چه د وينې بنديدل پنځلسوورځو نه زيات نه شى) كه په دريو ورځوكښې دننه وينه راغله نودا به د شاته وينې يوه حصه شميرلوسره په حيض كښې داخل ګڼړى اوكه چرې وينه د دريو ورځونه پس راغله نوبيا به هغه دغه وخت مستحاضه ګڼړلې شى.

دامام مالك رحمه الله نه علاوه دباقى ائمه ثلاثه په نيزدمسئله استظهار هيڅ اعتبار نشته اودائمه ثلاثه مذهب داحاديث مرفوع نه ثابت دې. خومسئله داستظهار په احاديث مرفوعه سره ثابته نه ده بلكه ددې د ثبوت دپاره صرف يو اثر دې اوهغه هم ضعيف دې.[5] چنانچه ابن رشد مالكى رحمه الله فرمائي:

---

[1] الكنزالمتوارى:۳/۳۰۲الأبواب والتراجم:۶۷

[2] شرح الكرمانى: ۳/۲۰۵عمدة القارى:۳/۴۶۶ الكنزالمتوارى: ۳/۳۰۳-۳۰۲الأبواب والتراجم: ۶۷

[3] المجموع شرح المهذب: ۲/۴۰۵ عمدة القارى:۳/۴۶۶ الكنزالمتوارى: ۳/۳۰۳-۳۰۲الأبواب والتراجم: ۶۷

[4] الكنزالمتوارى: ۳/۳۰۳الأبواب والتراجم: ۶۷

[5] حواله بالا.

((وأما الاستظهار الذي قال به مالك بثلاثة أيام، فهو شيء انفرد به مالك وأصحابه وخالفهم في ذلك جميع فقهاء الأمصار، ماعدا الأوزاعي، إذ لم يكن لذلك ذكر في الأحاديث الثابتة وقد روي في ذلك أثر ضعيف))[1]

شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمائي چه ددې دويمې توجيه طرف ته دترجمة الباب الفاظ ((إذا رأت الطهر)) سره اشاره ملاويږي دكوم مطلب چه دادې د طهر ليدلونه پس به نوردڅه څيز انتظارنه كوي بلكه ((داثر نه ثابتيږي چه)) غسل به كوي اومونځ به كوي.[2]

دريمه توجيه داده چه دامام بخاري رحمه الله په هغه حضراتو باندې ردكول دي چه مستحاضه سره جماع كولو ته ممنوع وائي اوددې توجيه طرفته دابن عباس رضي الله عنهما داثر الفاظ (ويأتيها زوجها) سره اشاره ملاويږي.[3]

مستحاضه سره د جماع كولوحكم: دا مسئله هم يوه مشهوره اختلافي مسئله ده. ابن رشد رحمه الله فرمائي په دې مسئله كښې درې اقوال دي.① بعض حضرات مستحاضه سره جماع كول جائز ګرځوي اوهم دا دمشهور فقهاؤ مذهب دې. اودحضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه علاوه د تابعينو د يولوئي جماعت نه هم د جواز قول نقل دې.

② بعض حضرات ئې مطلقاً منع كوي اودعدم جوازدا قول دحضرت عائشه رضي الله عنها نه نقل دې اوابراهيم نخعي رحمه الله او امام حكم رحمه الله هم ددې قائل دي.

③ ددريم جماعت مذهب دې چه مستحاضه سره جماع كول خو جائزنه دي ليكن كه استحاضه اوږده شي ((اوخاوند په فتنه كښې داخته كيدو خطره وي)) نوبيا جائز ده.[4]

امام بيهقي رحمه الله فرمائي چه د حضرت عائشه رضي الله عنها نه د عدم جواز قول صحيح نه دې بلكه په حقيقت كښې داد امام شعبي رحمه الله قول دې كوم چه بعض راويانودحضرت عائشه رضي الله عنها دحديث لاتدې داخل كړې. چنانچه علامه نووي رحمه الله فرمائي: ((ذكر البيهقي وغيره: أن نقل المنع عن عائشة رضي الله عنها ليس بصحيح عنها، بل هو قول الشعبي أدرجه بعض الرواة في حديثها))[5] يعني امام بيهقي رحمه الله وغيره ذكركړي دي چه دعدم جواز دقول نسبت دحضرت عائشه طرف ته صحيح نه دې، بلكه دا دامام شعبي رحمه الله قول دې كوم چه بعض روات دحضرت عائشه رضي الله عنها په حديث كښې درج كړې دې.

علامه عيني رحمه الله فرمائي چه مستحاضه سره جماع كول چه وينه جاري وي جائز ده. هم دغه د جمهور علماؤ مذهب دې اوابن المنذر رحمه الله د ابن عباس رضي الله عنهما، تابعين يو لوئي جماعت او امام اوزاعي، امام ثوري، امام مالك، امام اسحاق، امام ابوحنيفه او امام شافعي رحمه الله نه هم دغه قول حكايت كړې دې اودليل د سنن ابي داؤد روايت كوم چه جيد سندسره نقل دې: ((أن حمنة كانت مستحاضة وكان زوجها يأتيها)) يعني حضرت حمنه رضي الله عنها مستحاضه وه اودهغې خاوند به په دې حالت كښې (هم) جماع كوله.

ليكن حضرت عائشه رضي الله عنها دعدم جواز قائل ده هغه فرمائي ((لا يأتيها)) اوهم دغه قول دامام نخعي، امام حكم، امام زهري، امام شعبي رحمهم الله اختيار كړې دې. ابن سيرين رحمه الله مستحاضه سره جماع كولوته مكروه وئيلي دي. امام احمد بن حنبل رحمه الله هم دعدم جواز قائل دې مګر دوو شرطونوسره، اول

---

[1] بداية المجتهد: ۵۱/۱مطبعة مصطفى الباتبي الحلبي وأولاده، مصر، موقع مكتبة المدينة الرقمية.

[2] الأبواب والتراجم:۶۷الكنز المتواري: ۳۰۳/۳.

[3] الكنز المتواري: ۳۰۳/۳ الأبواب والتراجم:۶۷

[4] بداية المجتهد: ۶۳/۱ المجموع شرح المهذب: ۴۰۰/۲-۳۹۹.

[5] المجموع شرح المهذب:۴۰۰/۲.

شرط دادي چه استحاضه اورده نه وی اودويم شرط دا چه دخاوند په فتنه کښې اخته کيدو خطره نه وی ګنی جماع کولې شی.[1] البته امام موفق رحمه الله دامام احمدبن حنبل رحمه الله نه مطلقاً د اباحت او جواز روايت نقل کړې دی.[2]

شيخ الحديث زکريا رحمه الله فرمائی زما په نيز د دې دريو احتمالاتو اوتوجيهاتو نه آخری توجيه ډيره بهتردې اوددې وجه دا ده امام په ترجمة الباب کښې هيڅ يوحکم نه دے ذکر ک[illegible]
نی صرف "إذا" سره ذکرکړو اوبيائی د دې په جواب کښې دحضرت ابن عباس رضی الله عنهما اثر پيش کړو او بيائی ددغه اثر د تائيددپاره "الصلاة أعظم" اوفرمائيل. لکه چه امام بخاری رحمه الله دمستحاضه دپاره دمونځ کولوجواز اخستل دمستحاضه سره د جماع کولو جواز ثابتول غواړی. چه کله دمونځ په شان د عظيم څيز مستحاضه ته اجازت دې نوکوم چه ددې نه کمتردې يعنی جماع کول نوهغه خو به په طريق اولی جائز وی. اوهم دغه وجه ده چه د ابن عباس رضی الله عنهما د اثر نه پس دحضرت عائشه رضی الله عنها روايت پيش کړو په کوم کښې چه د فاطمه رضی الله عنها قصه ذکرده او په دې کښې هغې ته د مونځ کولو حکم ورکړې شوې دې. اود امام بخاری رحمه الله داصول تراجم په حواله دا معروف اومشهور دی چه هغه بعض وخت تراجم د اوليت په طريقه باندې ثابتول کوی.[3]

د شيخ الحديث حضرت زکريا رحمه الله بيان کړې شوې يوبله توجيه: شيخ الحديث زکريا رحمه الله فرمائی چه يو بل توجيه هم ممکن ده اوهغه دا چه امام بخاری رحمه الله د يوې مشهورې اختلافی مسئلې طرف ته اشاره کول غواړی کومه چه طهر متخلل سره متعلق ده. امام بيهقی رحمه الله د ابن عباس رضی الله عنهما په دغه پورته ذکرشوی اثرباندې: «باب المرأة تحيض يوماً وتطهر يوماً» ترجمه او عنوان قائم کړې دې. ددې په شرح کښې ابن الترکمانی رحمه الله فرمائی د اصح قول مطابق دامام شافعی رحمه الله په دې مسئله کښې مذهب دادې که چرې وينه په يوڅو ورځو يا ددې نه په کمه موده کښې بنده شی نو ټول په ټوله به حيض شميرلې شی.[4] علامه نووی رحمه الله دامام شافعی رحمه الله نه په دې مسئله کښې دوه اقوال نقل کړی دی يوقول خو هم دغه دې کوم چه د ابن الترکمانی رحمه الله په حواله سره ذکرشو او دويم قول دادې چه په کومو ورځوکښې حيض راغلو هغه به په حيض کښې شميرلې شی او په کومو ورځوکښې چه پاکه پاتې شوه هغه به طهر شميرلې کيږی ليکن اکثر اصحاب د رومبی روايت تصحيح کړې ده اوهم هغه د امام شافعی رحمه الله سره منصوص دی.

ددې دواړو اقوالونه رومبی قول قول السحب سره تعبيرکړې شوې دې او دويم قول قول التلفيق سره تعبيرکړې شوې دې. امام نووی رحمه الله فرمائی چه قول التلفيق امام مالک رحمه الله اوامام احمد رحمه الله اختيارکړې دې او قول سحب امام ابوحنيفه رحمه الله او امام شافعی رحمه الله اختيارکړې دې.[5]

ابن قدامه رحمه الله د تلفيق په قول باندې د ابن عباس رضی الله عنهما د اثر (مذکورالباب) نه استدلال کړې دې. د شوافع او احناف دليل دادې چه وينه هروخت جاری نه وی بلکه کله جاری وی اوکله منقطع وی. په دې

[1] عمدة القاری: ۴۶۶/۳ المجموع شرح المهذب: ۴۰۰/۲-۳۹۹.
[2] المغنی لابن قدامة: ۳۸۷/۱.
[3] الکنزالمتواری: ۳۰۴/۳-۳۰۳ الأبواب والتراجم: ۶۷.
[4] الکنزالمتواری: ۳۰۴/۳ الأبواب والتراجم: ۶۷ السنن الکبری وفی ذيله الجوهر النقی: ۳۴۰/۱.
[5] المجموع شرح المهذب: ۴۱۵/۲، ۴۱۷، ۴۱۸ مکتبة الإرشاد الأبواب والتراجم: ۶۷ الکنزالمتواری: ۳۰۴/۳.

وجه داوئيل چه په کومو ورځو کښې وينه راغله هغه د حيض ورځې او په کومو ورځوکښې چه وينه رانغله هغه د طهر ورځې دی، صحيح نه دی. (١)او په ظاهره دامام بخاری رحمه الله خيال هم په دې مسئله کښې د تلفيق والاقول طرف ته معلوميږی په کوم چه د ابن عباس رضي الله عنهما د اثر نه علاوه د حديث الباب نه هم استدلال واضح دې څکه چه اقبال دم او ادبار دم دواړه هرحال ته شامل دی که د اقبال دم په صورت کښې دم قليل وی ، حائضه مونځ نه شي کولې اوکه دادباردم په صورت کښې انقطاع دم قليل وی يا کثير غسل به کوی او مونځ به کوی. (٢)

دعلامه رشيداحمد گنگوهی رحمه الله رائې: علامه رشيداحمدگنگوهی رحمه الله فرمائی چه د ټولونه بهتر توجيه داده ((المستحاضة إذا طهرت)) نه مراد دادې چه کله دحيض موده تيره شي نوبيا ښځه د دغه مودې تيريدونه پس به نور د څه ځيز انتظار نه کوی بلکه غسل به کوی اومونځ به کوی. که هر وخت په ورځ کښې يا په شپه کښې هغه موده پوره شوې وی يا که دورځې په آخری ساعت کښې نوده پوره شوې وی نوبيابه هم هغه د بل څه ځيز انتظارنه کوی. ليکن که ظاهری مطلب مراد واخستې شي چه په ايام حيض کښې کله هم اوکوم وخت هم هغه پاکه شي يعنی وينه بنده شي هغه به غسل کوی اومونځ به کوی. نودا مفهوم دابن عباس رضي الله عنهما د شان عالی نه ډير نه لرې دې چه هغه به په ايام حيض کښې د لږ ساعت دپاره وينه بنديدو باندې دغه ښځې ته د مونځ کولو حکم ورکړی. علامه رشيد احمدگنگوهی رحمه الله فرمائی چه د ايام حيض خيره څکه اوکړې شوه څکه چه په ايام استحاضه کښې د يوساعت دپاره د وينې په اودريدو غسل کول او بيامونځ کولو حکم ورکول نه صرف بعيد دی بلکه ابعددی. څکه چه ايام استحاضه کښې خو مونځ په طهر او انقطاع دم باندې موقوف نه دې بلکه په ايام استحاضه کښې خو سره ددې چه وينه جاری وی نوبيا هم نه د مونځ نه منع والې شته اونه د روژې نه. (٣)

قَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ: تَغْتَسِلُ وَتُصَلِّي وَلَوْسَاعَةً، وَيَأْتِيهَا زَوْجُهَا إِذَا صَلَّتْ، الصَّلَاةُ أَعْظَمُ.

يعنی ابن عباس رضي الله عنهما فرمائی چه غسل دې کوی اومونځ دې کوی سره ددې چه دا پاکوالې د يوساعت دپاره وی اوکله چه هغه مونځ کولې شي نود هغې خاوند په درجه اولی هغې له راتلې شي.

د تعليق مقصد: د پورته ذکرشوی تعليق نه دامام بخاری رحمه الله مقصد هم هغه دې اومرادنی هم هغه دې دکوم تفصيل سره چه د ترجمة الباب مقصد د عنوان لاندې بيان کړې شوې دې.

تخريج: دا تعليق محدث ابوبکر اب ابی شيبه رحمه الله خپل مصنف کښې ((إسماعيل بن علية عن خالد عن أنس بن سيرين)) په طريق سره د ابن عباس رضي الله عنهما نه موصولاً روايت کړې دې. د روايت الفاظ دادی: ((عن أن بن سيرين قال: استحيضت امرأة من آل أنس، فأمروني، فسألت ابن عباس؟ فقال: أما مارأت الدم البحراني، فلاتصلي، وإذارأت الطهرولوساعة من النهار، فلتغتسل ولتصلي))

يعنی انس بن سيرين رحمه الله فرمائی چه د آل انس يوې ښځې ته استحاضه اوشوه، نوهغې ماته ددې مسئله د حکم معلومولودپاره اووئيل، چنانچه ما د ابن عباس رضي الله عنهما نه دمسئلې تپوس اوکړو. نوهغوی اوفرمائيل: ترکومې چه هغه د پوخ رنګ وينه اووينی نومونځ دې نه کوی اوکله چه طهر اووينی سره ددې چه د ورځې د يوساعت دپاره وی نوغسل دې کوی اومونځ دې اوکړی.

---

(١) المغنی لابن قدامة: ٣٩٩/١الأبواب والتراجم ص: ٦٧الكنزالمتواری: ٣٠٤/٣.
(٢) الکنزالمتواری: ٣٠٤/٣الأبواب والتراجم:٦٧
(٣) لامع الدراری: ٢٨٨/٢-٢٨٦الكنزالمتواری: ٣٠٦/٣-٣٠٥.

دتعليق شرح

قوله:: ويأتيها زوجها: دا د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه نقل شوې دويم اثر دې اودا محدث عبدالرزاق رحمه الله په خپل سندسره دحضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه موصولاً نقل كړې دې. روايت دادې: «عبدالرزاق عن ابن المبارك عن الأجلح عن عكرمة عن ابن عباس قال: لا بأس أن يجامعها زوجها» يعنى ابن عباس رضي الله عنهما فرمائى چه په دې خبره كښې هيڅ حرج نشته چه مستحاضه سره خاوند جماع اوكړى.

مجوزين جماع «مع المستحاضه» فرمائى چه دم استحاضه د دم حيض په شان "أذى" «تكليف» نه دې لكه څنګه چه الله تعالى حيض د وصف "أذى" سره متصف كړې دې اونه دا د روژې او مونځ نه مانع دې نوبيا د وطى اوجماع نه هم مانع نه دې.[1]

قوله:: إذا صلت: علامه عينى رحمه الله فرمائى چه ددې جملې تعلق «ويأتيها زوجها» سره نه دې بلكه دا يوه خان له اومستقل جمله ده اوددې په جواب كښې دوه قوله دى: رومبې قول د كوفيين د مذهب په اعتبار سره دې اوهغه دادې چه د "إذا صلت" جواب شاته جمله يعنى «تغتسل وتصلى» ده اودكوفيانو دې مذهب په اعتبار سره به تقديرى عبارت داسې شى: «المستحاضة إذا صلت، يعنى: إذا أرادت الصلاة تغتسل وتصلى» اودويم قول د بصريين دمذهب په اعتبارسره دې اوهغه دادې چه ددې جواب محذوف دې دكوم چه تقديرى عبارت داسې دې: «إذا صلت تغتسل وتصلى».[2]

قوله:: الصلاة أعظم: دا د مبتدا او خبر ملاويدوسره جوړه شوې جمله ده چه د يومقدر سوال جواب معلوميږى. سوال دادې چه مستحاضه سره دهغې خاوند جماع كولې شى؟ نوجواب وركړې شو "الصلاة أعظم" يعنى مونځ د جماع نه لوئى اوعظيم تر دې اوچه كله دمستحاضه دپاره د مانځه اجازت دې نود جماع اجازت به په طريقه اولى وى.[3]

مستحاضه سره د جماع جواز د لزوم په طريقه: حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه "الصلاة أعظم" په ظاهره دا بحث د امام بخارى رحمه الله د طرف نه دې اومقصدنې جماع دلزوم په ذريعه ثابتول دى چه كله مونځ د استحاضه دپاره اداكول جائز دى نولازماً به جماع كول هم جائز وى. څكه چه دمونځ معامله دجماع دمعاملې نه لويه ده. او هم په دې وجه امام بخارى رحمه الله دې پسې فوراً حديث عائشه رضي الله عنها پيش كړو په كوم كښې چه فاطمه بنت جيش رضي الله عنها «چه مستحاضه وه» ته د مونځ كولوحكم وركړې شوې دې.[4] البته د بعض شراح حضراتوويينا ده چه "الصلاة أعظم" هم د ابن عباس رضي الله عنهما دتيرشوى كلام حصه ده اوداد ابن ابى شيبه رحمه الله د تخريج طرف ته منسوب كړې شوې ده ليكن په مصنف ابن ابى شيبه كښې د ابن عباس رضي الله عنهما په حواله سره ددې خبرې تذكره موجودنه ده.[5] او البته په مصنف عبدالرزاق

---

[1] التوضيح: ٤١/٥ عمدة القارى: ٤٦٦/٣ شرح الكرمانى: ٢٠٥/٣ إرشادالسارى: ٣٦٣/١ شرح ابن بطال: ٤٦١/١.
[2] عمدة القارى: ٤٦٦/٣.
[3] عمدة القارى: ٤٦٦/٣.
[4] فتح البارى: ٤٢٩/١.
[5] حواله بالا

کښې د سعيدبن جبير رحمه الله نه يوروايت نقل دې په کوم کښې چه ددې مسئلې ذکردې اوهغه روايت دادې «عبدالرزاق عن الثوري عن سالم الأفطس عن سعيد بن جبير أنه سأله عن المستحاضة، أتجامع؟ الصلاة أعظم من الجماع» (١)

دمذکوره اثر ترجمة الباب سره مناسبت: دابن عباس رضي الله عنهما ددې اثر ترجمة الباب سره مناسبت بالکل واضح دې چه ترجمة الباب کښې سوال ذکرکړې شوې دې چه کله مستحاضه طهر اووينی نوڅه به کوی او په دې اثرکښې د سوال جواب ورکړې شوې دې چه غسل دې کوی اومونځ دې کوی. (٢)

الحديث الأول

[٣٢٣]- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ زُهَيْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا أَقْبَلَتِ الحَيْضَةُ، فَدَعِي الصَّلَاةَ، وَإِذَا أَدْبَرَتْ، فَاغْسِلِي عَنْكِ الدَّمَ وَصَلِّي» (٣)-[ر ٢٢٦]

ترجمه: دحضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت دې چه نبی کريم صلى الله عليه وسلم ارشاد فرمائيلې دې چه کله دحيض ورځې راشی نومونځ پريږدئی اوکله چه د حيض ورځې تيرې شی نود ځان نه وينه پاکه کړئی اومونځ کوئی.

تراجم رجال

أحمدبن يونس: دا احمدبن عبدالله بن يونس بن عبدالله بن قيس تميمی يربوعی کوفی رحمه الله دې. ابوعبدالله ددوی کنيت دې د دوی د پلار نوم عبدالله دې ليکن دنيکه طرف ته په نسبت سره يعنی احمدبن يونس سره مشهوردې. ددوی حالات كتاب الإيمان باب من قال أن الإيمان هو العمل لاندې تيرشوی دی. (٤)

زهير: دا زهير بن معاويه بن حديج (بضم الحاء المهملة والفتح الدال المهملة وبالجيم) بن الرحيل (بضم الراء المهملة وفتح الحاء المهملة) بن زهير بن خيثمه جعفی کوفی رحمه الله دې. ددوی کنيت ابوخيثمه دې. ددوی حالات كتاب الإيمان باب الصلاة من الإيمان لاندې تيرشوی دی. (٥)

هشام: داهشام بن عروة بن الزبير بن قرشی مدنی اسدی رحمه الله دې. دده کنيت ابوالمنذر دې. او بعض حضراتو ددوی کنيت ابوعبدالله ذکرکړې دې. د دوی مختصر حالات بدء الوحي دويم حديث لاندې (١) اوتفصيلی حالات كتاب الإيمان باب أحب الدين إلى الله أدومه لاندې تيرشوی دی. (٢)

---

(١) مصنف عبدالرزاق كتاب الحيض باب المستحاضة هل يصيبها زوجها... الخ: ٣١٠/١رقم الحديث: ١١٨٧ فتح الباري: ٤٢٩/١.

(٢) التوضيح: ٤١/٥ وفتح الباري: ٤٢٩/١ وعمدة القاري: ٤٦٦/٣ وهوالمفهوم مماذكرت تحت غرض الإمام البخاري من ترجمة الباب ملخصاً من شروح البخاري.

(٣) مرتخريجه في نفس الكتاب، في باب الاستحاضة.

(٤) كشف الباري: ١٥٩/٢.

(٥) كشف الباري: ٣٦٧/٢.

عائشة: دا ام المؤمنين سيده عائشه بنت ابی بکر الصديق رضي الله عنها ده. د دوی حالات بدء الوحی دویم حدیث لاندې تیرشوی دی. [٣]

شرح حديث

دا حدیث د حضرت فاطمه بنت ابی جیش رضي الله عنها دهغه اوږد حدیث اختصاردې په کوم کښې چه د مستحاضه دپاره امر صلاة یعنی دمونځ کولو د حکم تصریح ده.[٤] داحدیث دباب استحاضه لاندې تیرشوې دې اوددې ټول مباحث هم ماقبل کښې تیرشوی دی.

د حديث ترجمة الباب سره مناسبت: علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه په ترجمة الباب کښې ذکر کلمه "إذا" یا خو ظرف دې اویا بیا شرط دې. که چرې ظرف وی نوددې دپاره بیا دعامل ضرورت دې اوکه چرته شرط وی نو بیا د جزاء ضرورت دې. او دلته نه عامل موجود دې اونه جزا موجود ده. نوبیا په حدیث باندې ترجمة الباب سره څنګه دلالت ممکن دې؟ بیائی هم پخپله جواب ورکولوسره اوفرمائیل چه "إذا" د ظرفیت په معنی کښې دې اومطلب دادې چه دا باب د مستحاضه دحکم په بیان کښې دې کوم وخت چه هغه طهر اووینی او په حدیث کښې دداسې صورت حکم ذکر شوې دې چه څنګه حیض ختم شي اوطهر اووینی نو په دې باندې مونځ کول واجب کیږی. [٥]

۲۹ - باب: اَلصَّلاَةِ عَلَی النُّفَسَاءِ وَسُنَّتِهَا.

ماقبل سره ربط: علامه عینی رحمه الله فرمائی چه د دې باب سابقه باب سره هیڅ مناسبت نشته دې بلکه امام بخاری رحمه الله داباب په کتاب الحیض کښې بغیرد څه مناسبت نه ذکر کړې دې. د دې باب مناسبت په حقیقت کښې کتاب الجنائز سره دې. [٦]

د ترجمة الباب مقصد: شراح حضراتو لیکلی دی چه ددې ترجمة الباب نه دامام بخاری رحمه الله مقصد دوه خبرې خودل دی. یوه خبره داده چه که چرته د یوې ښځې انتقال د نفاس په حالت کښې اوشی نوبیا به هم دهغې د جنازې مونځ کولې شی او بله خبره په هغې باندې د جنازې کولو طریقه خودلې ده. دلته حدیث الباب سره ددې چه دترجمة الباب مطابق دې مګر سوال دادې چه په کتاب الحیض کښې د جنازې دمونځ وغیره بیان څه موقع ده؟

دعلامه عینی رحمه الله رائې: چنانچه علامه عینی رحمه الله خو په دې باره کښې دا فیصله کړې ده چه دا ترجمة الباب بې محل راوړلې شوې دې. اوددې صحیح موقع کتاب الجنائز وه. او دویمه خبره دا ده چه ددې باب سابقه باب سره هم څه مناسبت نشته دې. حالانکه په ابواب کښې د خپل مینځمی مناسبت تعلق مطلوب وی.[٧]

---

[١] کشف الباری: ۲۹۱/۱.
[٢] کشف الباری: ۴۳۲/۲.
[٣] کشف الباری: ۲۹۱/۱.
[٤] عمدة القاری: ۴۶۷/۳فتح الباری:۴۲۹/۱ إرشاد الساری: ۳۶۴/۱.
[٥] شرح الکرمانی: ۲۰۶/۳-۲۰۵عمدة القاری: ۴۶۷/۳.
[٦] عمدة القاری:۴۶۷/۳.
[٧] عمدة القاری: ۴۶۷/۳الکنز المتواری: ۳۰۸/۳.

دعلامه ابن بطال رحمه الله رائې: علامه ابن بطال رحمه الله فرمائي چه د امام بخاري رحمه الله مقصد ددې ترجمة الباب نه دادې چونکه د نفاس والا ښځه مونځ وغيره نه شي کولې په دې وجه عين ممکن دی چه د چادا خيال راشي چه بيا خو به ددې جنازه هم کوې شي. نوامام بخاري رحمه الله ددې خيال د لرې کولوده پاره په دې ترجمة لباب اوحديث باب کښې دا اوخودل چه په دې مسئله کښې د نفاس والا ښځې حکم دنورو پاکو ښځو په شان دې چه د ټولو طهارت عين اوذات سره متصف دې يعنې د ذات په اعتبارسره د نفاس والا ښځه هم دپاکو ښځو په شان ده او نجاست خو صرف عارضي او حکمي دې. په دې وجه حضورپاك د نفاس په حالت کښې د وفات شوې ښځې جنازه اوکړه.

بل په دې سره ددې خبرې هم رد اوشو مؤمن سره ددې چه په ذاتي اعتبار سره پاك وی مګر هر بنيادم د مرګ راتلو سره ناپاك شي څکه چه چرې داسې خبره وې نو حضورپاك به دنفاس والا ښځې جنازه څنګه کوله؟ نجاست دم خود اول نه وو بيا دې سره د مرګ نجاست هم جمع شو اومرګ نجاست دم نور هم مستقر اوپوخ کړو. نوچه کله حضورپاك د داسې مړی جنازه کړې ده اوداسې ئی دهغې د طاهر کيدو حکم اولګولو نودداسې مړې جنازه چاسره چه نور څه نجاست دم وغيره نهوی په درجه اولی جائز شوه او په هغه باندې به په طريقه اولی د طاهر کيدو حکم لګولې شي.(١)

دعلامه رشيداحمد ګنګوهي رحمه الله رائې: علامه رشيداحمد ګنګوهي رحمه الله فرمائي چه دامام بخاري رحمه الله مقصد دا وهم لرې کول دی چونکه د نفاس والا ښځه نجس وی ،څکه چه شريعت په دې باندې حکم لګولې دې چه نه به هغه مونځ کوی نه به هغه روژې نيسي اونه هغه جمات ته داخليدې شي اود جنازې دمونځ شرائطوکښې دی چه مړې دې پاك وی، په دې وجه به دهغې جنازه نه شي کولې. امام بخاري رحمه الله دا وهم رد کړو اوونئ فرمائيل چه دداسې ښځې به هم جنازه کولې شي څکه چه دحضورپاك نه په داسې ښځه باندې جنازه کول ثابت دی.(٢)

د ابن منير رحمه الله د ابن بطال رحمه الله په توجيه باندې نقد: دعلامه ابن بطال رحمه الله په دې توجيه باندې نقد کولوسره ابن منير رحمه الله وائي چه دا توجيه د امام بخاري رحمه الله مقصد سره تعلق نه لری بلکه دامام بخاري رحمه الله مقصد په دې ترجمة الباب سره دادې چه په حديث کښې راغلي دی چه د نفاس په حالت کښې مره کيدونکې ښځه شهيده وی نو عين ممکن دی چه د چا داګمان پيداشي چه بيا خو به ددې هم د شهيدپه شان جنازه نه شي کولې. نوامام بخاري رحمه الله دا وهم اوګمان رد کولوسره په دې باندې تنبيه اوکړه چه سره ددې چه د نفاس په حالت کښې مره کيدونکې ښځه د شهداء نه ده مګر د دې باوجود به په داسې ښځه باندې جنازه کولې شي. څکه چه د رسول الله ﷺ نه د نفاس په حالت کښې په مره شوې ښځه باندې جنازه کول ثابت دی.(٣)

د ابن رشيد رحمه الله د ابن منير رحمه الله په توجيه باندې نقد: ليکن دابن منير رحمه الله په ذکرکړې شوی توجيه باندې ابن رشيد رحمه الله نقد کړې دې اوهغه دادې چه دابن منير رحمه الله ذکر کړې شوې توجيه هم د ابن بطال رحمه الله د توجيه په شان د ابواب الحيض سره مناسبت نه لری بلکه دامام بخاري رحمه الله مقصد دادې چه هغه د مونځ ذکرکولو سره د مونځ د لوازماتو نه يو لازم ثابتول غواړی اوهغه لازم دادې چه مونځ ددې خبرې تقاضا کوی چه په مانځه کښې مخې ته کيخودې شوې يا موجود څيز هم پاك وی چنانچه

(١) شرح ابن بطال: ١/٤٦٢-٤٦١؛عمدة القاري: ٣/٤٦٧؛فتح الباري: ١/٤٣٠؛الكنزالمتواري: ٣/٣٠٨.

(٢) لامع الدراري: ٢/٢٩٠-٢٨٩.

(٣) فتح الباري: ١/٤٣٠؛عمدة القاري: ٣/٤٦٧؛ الكنز المتواري: ٣/٣٠٨؛الأبواب والتراجم: ٦٧

حضوریاك په دغه ښځه باندې اودهغې طرف ته چه كله مونځ اوكړو نو په دې سره ددې مړې (د نفاس په حالت كښې مړه كيدونكې ښځه) طاهر لعينها كيدل لازم راغله اوبيا د امام بخاري رحمه الله د ميمونه رضي الله عنها حديث په دې باره كښې ذكركول (لكه څنګه چه داصيلې په روايت كښې دى) هم ددې خبرې دليل دې چه دامام بخاري رحمه الله مقصد يولازم صلاة ذكركول دى. (١)

د علامه عينى رحمه الله په دغه پورته ټولو توجيهاتو باندې نقد: علامه عينى رحمه الله دغه ټول توجيهات غير صحيح ګرځولى دى. چنانچه د ابن بطال رحمه الله په توجيه باندې نقل كولوسره فرمائى چه داخبره په خپل ځائى باندې مسلم ده چه ذات او د بدن په طاهركيدو كښې دنفاس والا ښځه هم د نورو پاكو ښځو په شان ده څكه چه رسول الله صلى الله عليه وسلم په داسې ښځه باندې مونځ كړې دې. ليكن مسئله داده چه ددې مقصد ابوالحيض سره څه مناسبت نشته دې. (٢)

د ابن منير رحمه الله په توجيه باندې نقد كولوسره اوفرمائيل چه دا توجيه د ابن بطال رحمه الله د پيش كړې شوې توجيه نه هم ډيره بعيده ده. څكه چه په مذكوره ګمان باندې چرته دتنبيه ضرورت هم پيښ شى نو په باب الشهيد كښې به راځى دلته په باب الحيض كښې ددې ذكركولو څه موقع نه ده. (٣)

اود ابن رشيد رحمه الله توجيه ئې د ټولو نه زياته بعيد توجيه اوګرځوله څكه چه په دې توجيه كښې د يوڅو غيرمناسب امورو ارتكاب شوې دې. رومبې امر دادې چه ابن رشيد رحمه الله مستقبل فى الصلاة يعنى په مانځه كښې مخې ته د موجود څيز طاهر كيدل شرط ګرځولې دې. ليكن سوال دادې چه آيا دا فرض دى يا واجب دى يا سنت دى اويا بيا مستحب دى؟ اودويم نامناسب كار دادې چه بغيرد ضرورت نه ئى لازم مراد اخستې دې يعنى دمونځ ذكركولوسره ئى لازم الصلاة مراد اخستې دې. او دريم غيرمناسب امر داشوې چه د ملازمت دعوى ئى كړې يعنى د يوڅيز دپاره ئى د بل څيز د لازم اوملزوم دعوى كړې ده كومه چه صحيح نه ده. (٤) لهذا ټول توجيهات بې محل دى اوحق خبره هم دغه ده چه دا باب كتاب الحيض كښې راوړل بې محل دى ددې اصل ځائى هم كتاب الجنائز دې. (٥)

دشيخ الحديث زكريا رحمه الله رائې: شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمائى چه بيشكه د ابن رشيد رحمه الله توجيه بعيد ده څكه چه په مانځه د يوڅيز طرف ته رخ كول اوتوجه كولوسره د هغه څيز پاك اوطاهركيدل لازم نه دى اوهم دغه شان دابن المنير رحمه الله توجيه اګرچه فى نفسه قابل د التفات ده مګر كتاب الحيض ددې محل نه دې. بلكه د هغې محل كتاب الجهاد يا كتاب الجنائز دې. كيدې شى چه هم په دې وجه امام بخاري رحمه الله دا ترجمة الباب په كتاب الجنائزكښې دوباره راواپس كړې دې ليكن ددې ټولو باوجود دعلامه عينى رحمه الله دا فرمائيل چه دا ترجمه بې محل راوړلې شوې ده د امام بخاري رحمه الله د جلالت شان خلاف دى. نو اوجه يعنى زياته مناسب توجيه هم دغه ده كومه چه علامه ابن بطال رحمه الله اوعلامه رشيداحمد ګنګوهى رحمه الله بيان كړې ده. البته په دې باندې دتكرار ترجمه اشكال كيدې شى مګر ددې جواب دادې چه دلته په كتاب الحيض كښې د مذكوره ترجمه ذكركولو مقصد دنفاس په حالت كښې په مړه كيدونكې ښځه باندې د جنازې مونځ كول ثابتول دى. څكه چه دا وهم كيدې شو

---

(١) فتح الباري: ٤٣٠/١ عمدة القاري: ٤٦٧/٣ الكنز المتواري: ٣٠٨/٣ الأبواب والتراجم: ٦٧

(٢) عمدة القاري: ٤٦٧/٣ الكنز المتواري: ٣٠٨/٣ الأبواب والتراجم: ٦٧

(٣) عمدة القاري: ٤٦٧/٣ الكنز المتواري: ٣٠٨/٣ الأبواب والتراجم: ٦٧

(٤) حواله بالا.

(٥) حواله بالا.

چه د نفاس والا ښځه په نجاست حكميه كښې مبتلا وي په دې وجه به ددې د جنازې مونځ نه شي كولې. نوامام بخاري رحمه الله د حضورپاك ﷺ په عمل سره دا ثابت كړل چه هغه طاهرلعينها ده اونجاست حكميه په مرګ سره ختم شوې دې. او په كتاب الجنائز كښې د جنازې مونځ كول ثابتولو مقصد هغه وهم لرې كول دي چه هغه خود شهداء نه ده لهذا ددې د جنازې مونځ به نه شي كولې خكه چه د نفاس په حالت كښې مرګ شهادت حكميه دې نوامام بخاري رحمه الله د حضورپاك ﷺ په عمل سره اوخودل سره ددې چه هغه شهيد حكمي ده مګر د جنازې په حق كښې هغه د غيرشهداء په شان ده.(١)

د ترجمة الباب دويم جز: د ترجمة الباب په دويم جز كښې دنفاس والا ښځه باندې د جنازې دمونځ كولو مسنون طريقه بيان كړې شوې ده. شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمائي چه په دې دويم جز او مسئله باندې د رومبی جز اوړومبنی مسئلې په نسبت زيات اشكال كيږي. خكه چه ددې موقع اومحل هم كتاب الجنائز دې او په كتاب الجنائز كښې امام بخاري رحمه الله ددې دپاره باب راوړلې دې: «باب أين يقوم من المرأة والرجل» اوهم دغه حديث حضرت سمره رضي الله عنه ذكر كړې دې لهذا دلته په كتاب الحيض كښې ددې مسئلې ذكر محض تكرار هم دې او بې محل هم. البته ددې اعتراض نه خلاصيدل په دې جواب سره ممكن دى چه امام بخاري رحمه الله دلته په دې امر باندې تنبيه كړې ده چه د جنازې مونځ وركولو وخت كښې د نفاس والا ښځو او نورو ښځو څه فرق نشته ټولې برابر دى. اوچه كله په خپل خائې كتاب الجنائز كښې دا باب راشي نوهلته به د ښځو او سړو د جنازې سره متعلق مسئله قيام هم بيانيږي كومه چه دانمه په مينځ كښې يوه اختلافي مسئله ده.(٢)

الحديث الأول

[٣٢٥]- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي سُرَيْجٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا شَبَابَةُ، قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ حُسَيْنٍ الْمُعَلِّمِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ: «أَنَّ امْرَأَةً مَاتَتْ فِي بَطْنٍ، فَصَلَّى عَلَيْهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَامَ وَسَطَهَا»(٣)[١٢٦٦، ١٢٦٧]

ترجمه: حضرت سمره بن جندب رضي الله عنه نه روايت دې د يوې ښځې د خيټې د تكليف د وجې نه د بچې پيدا په ايام كښې انتقال اوشو. حضورپاك ﷺ دهغې د جنازې مونځ اوكړو اود مانځه دپاره د مړې مينځ كښې اودريدو.

---

(١) الكنز المتواري: ٣٠٩/٣الأبواب والتراجم: ٦٧ لامع الدراري: ٢٩٠/٢-٢٨٩.

(٢) الكنز المتواري: ٣٠٩/٣الأبواب والتراجم: ٦٧ لامع الدراري: ٢٩٠/٢-٢٨٩.

(٣) قواله: سمرة بن جندب: الحديث رواه البخاري في الجنائز أيضاً في باب الصلاة على النفساء إذا ماتت في نفاسها، رقم الحديث: ٣٣١ وفي باب أين يقوم من المرأة والرجل رقم الحديث: ١٣٣٢ ورواه الإمام مسلم في الجنائز باب أين يقوم الإمام من الميت للصلاة عليه، رقم الحديث:٣١٩٥ والترمذي في أبواب الجنائز باب ماجاء أين يقوم الإمام من الرجل والمرأة رقم الحديث: ١٠٣٥ والنسائي في الحيض باب الصلاة على النفساء رقم الحديث:٣٩٣ وفي كتاب الجنائز باب الصلاة على الجنائز قائماً، رقم الحديث: ١٩٧٨وباب اجتماع جنائز الرجال والنساء رقم الحديث: ١٩٨١وابن ماجه في كتاب الجنائز باب ماجاء في أين يقوم الإمام إذا صلى على الجنازة رقم الحديث: ١٤٩٣.

تراجم رجال

احمدبن ابي سريج: دا احمدبن الصباح النهشلی، ابوجعفر بن ابی سریج الرازی المقری رحمه الله دی.
بعض حضراتو ددوی نسب داسې بیان کړې دې: احمدبن عمر بن ابی سریج. د ابوسریج نوم الصباح دې اوداد خزیمه بن حازم آزادکړې شوې غلام دې. اوبعض فرمائی چه دا د آل جریر بن حازم آزادکړې غلام دې. د هغوی شمیر په اهل بغداد کښې کیږی.[1]

هغوی د اسماعیل بن علیه، شبابه بن سوار، وکیع، مروان بن معاویه، یزیدبن هارون، یحیی بن سعید، مکی بن ابراهیم بلخی اوعبدالله بن الجهم رحمهم الله نه د حدیث روایت کړې او ددوی نه امام بخاری، امام ابوداؤد، امام نسائی، ابوالعباس احمدبن جعفر بن نصر الجمال الرازی، ابوالعلاء احمدبن صالح بن محمد، اسحاق بن احمدالفارسی، امام ابوزرعه او امام ابوحاتم رحمهم الله وغیره روایت کوی.[2]

امام ابوحاتم رحمه الله فرمائی صدوق.[3] امام نسائی رحمه الله فرمائی ثقة.[4] ابن حبان رحمه الله دهغوی ذکر کتاب الثقات کښې کړې دې.[5] یعقوب بن شیبه سدوسی رحمه الله فرمائی: «ابن أبي سريج: هذا أحد أصحاب الحديث...وكان ثقة ثبتا».[6] خطیب بغدادی رحمه الله فرمائی چه احمدبن الصباح النهشلی رحمه الله دمشهورقراء نه وو.هغوی دامام علی بن حمزه الکسائی رحمه الله نه علم حاصل کړې. د بغداد علاقې مخرم اوسیدونکې وو. بیا مقام "ری" طرف ته منتقل شو او هلته د علم حدیث په نشر اواشاعت کښې مصروف شو او بیا هم هلته دهغوی انتقال هم اوشو.[7] ابوعبدالرحمن رحمه الله فرمائی«أحمد بن الصباح الرازي ثقة».[8] ابن خلفون رحمه الله فرمائی«كان ثقة».[9] مُسلمه بن قاسم رحمه الله فرمائی«هوثقة».[10] علامه مغلطائی رحمه الله فرمائی چه ابن خزیمه اوامام حاکم رحمهما الله دهغوی داحادیثو خپل صحیحین کښې تخریج کړې دې.[11]

ددوی انتقال د امام بخاری رحمه الله نه لږه موده پس شوې[12] علامه ذهبی رحمه الله فرمائی ددوی انتقال ۲۴۰هجری نه پس شوې.[1]

---

[1]) تهذيب الكمال: ٣٥٦/١-٣٥٥تهذيب التهذيب: ٤٤/١.
[2]) دتلامذه اومشائخ دَ پاره اوګورئی تهذيب الكمال: ٣٥٦/١.
[3]) الجرح والتعديل: ١٦/٢.
[4]) تهذيب الكمال: ٣٥٧/١ تهذيب التهذيب: ٤٤/١.
[5]) ٣٥/٨
[6]) تهذيب الكمال: ٣٥٨/١تهذيب التهذيب: ٤٤/١.
[7]) تاريخ بغداد: ٣٣٥/٥ رقم الحديث: ٢١٦٤دارالغرب الإسلامي.
[8]) تاريخ بغداد: ٣٣٥/٥ رقم الحديث: ٢١٦٤دارالغرب الإسلامي.
[9]) إكمال تهذيب الكمال:٦٢/١.
[10]) حواله بالا.
[11]) حواله بالا.
[12]) تهذيب التهذيب: ٤٤/١ إكمال تهذيب الكمال:٦٢/١تاريخ بغداد: ٣٣٥/٥ رقم الحديث: ٢١٦٤دارالغرب الإسلامي.

شبابه بن سوار: دا ابوعمرو شبابه بن سوار الفزاري المدائني رحمه الله دي. دا اصلاً د خراسان اوسیدونکې وو بیا مدائن ته راغلو. هغوی په مدائن اوبغداد کښې درس حدیث ورکولو اوددوی اصل نوم مروان دې [1] ابن عدي رحمه الله فرمائي چه شبابه ئې لقب دې اواصل نوم ئې مروان دې مګر لقب چونکه په اصل نوم باندې غالب وو په دې وجه هغوی په خپل لقب شبابه باندې مشهوروو. [2]

هغوی د شعبه بن الحجاج، اسرائیل بن یونس بن ابی اسحاق السبیعی، حریز بن عثمان الرجي، خارجه بن مصعب خراساني، شعیب بن میمون، عاصم بن محمدالعمری، عبدالله بن العلاء بن زبر، عمر بن میمون، مغیره بن مسلم السراج، نعیم بن حکیم مدائني، ورقاء بن عمر یشکری اویحیی بن اسماعیل بن سالم کوفي رحمهم الله وغیره نه د حدیث روایت کوی.

اوددوی نه امام احمدبن حنبل، احمدبن سنان القطان، ابراهیم بن سعیدجوهری، ابراهیم بن یعقوب جوزجاني، احمد بن ابراهیم دورقی، احمدبن الحسن بن خراش، احمدبن ابی سریج رازی، احمدبن عبدالله بن صالح عجلی، احمد بن الفرات رازی، اسحاق بن راهویه، حسن بن محمد بن الصباح زعفراني، زکریا بن یحیی بن ایوب مدائني، عباس بن محمدالدوری، عبدالله بن روح مدائني، ابوبکر عبدالله بن محمد بن ابی شیبه، عبدالرحمن بن محمد بن سلام طرسوسی، عثمان بن محمدبن ابی شیبه، محمد بن عاصم اصبهاني، یحیی بن بشر بلخی، یحیی بن معین اویعقوب سدوسی رحمهم الله وغیره دحدیث روایت کوی. [4]

ابن معین رحمه الله فرمائي **ثقة**. [5] عثمان دارمي رحمه الله فرمائي چه ما دابن معین رحمه الله د شبابه عن شعبه باره تپوس اوکړو نوهغوی اوفرمائیل **ثقة**، بیا ما د شاذان باره تپوس اوکړو نوابن معین رحمه الله اوفرمائیل چه: «**لابأس به**» بیا ما دا سوال اوکړو چه په دواړو کښې ستاسو په نیز کوم یو زیات خوښ کړې شوې دې؟ نوونی فرمائیل: **شبابة**. [6] ابن جنید رحمه الله فرمائي چه ماد یحیی بن معین رحمه الله نه تپوس اوکړو چه تاسو تفسیر ورقاء د چانه لیکلې دې؟ هغوی اوفرمائیل ما د شبابه بن سوار اوعلی بن حفص نه لیکلې او دواړه ثقه دی. [7]

امام ابوحاتم رحمه الله فرمائي: «**صدوق یکتب حدیثه ولا یحتج به**» [8] امام علی المدیني رحمه الله فرمائي **ثقة**. [9] عثمان بن ابی شیبه رحمه الله فرمائي: «**صدوق، حسن العقل، ثقة**» [10] امام عجلی رحمه الله فرمائي: «**کان یحفظ الحدیث**» [2] البته دهغوی باره کښې مشهور دی چه دوی د عقیدهٔ ارجاء قائل وو چنانچه ابن سعد رحمه الله

---

[1] سیرأعلام النبلاء: ۵۵۲/۱۱رقم الترجمة: ۱۶۴مؤسسة الرسالة.

[2] تهذیب التهذیب: ۱۶۷/۲ تهذیب الکمال:۳۴۴/۱۲-۳۴۳تاریخ بغداد: ۴۰۱/۱ رقم الحدیث: ۴۷۹۲سیرأعلام النبلاء:۱۳/۹مؤسسة الرسالة.

[3] الکامل فی ضعفاء الرجال: ۷۱/۵میزان الاعتدال:۲۶۰/۲.

[4] دتلامذه اومشائخ د باره اوګورئی تهذیب الکمال: ۳۴۵/۱۲ تهذیب التهذیب: ۱۴۸/۲ تاریخ بغداد: ۴۰۱/۱۰.

[5] تهذیب الکمال: ۳۴۶/۱۲ تهذیب التهذیب: ۱۴۸/۲ الکامل فی ضعفاء الرجال: ۷۱/۵.

[6] حواله بالا.

[7] تهذیب الکمال: ۳۴۶/۱۲ تهذیب التهذیب: ۱۴۸/۲ تاریخ بغداد: ۴۰۵/۱۰.

[8] الجرح والتعدیل: ۳۹۲/۴.

[9] الجرح والتعدیل: ۳۹۲/۴هدی الساری: ۵۸۰.

سعد رحمه الله د هغوی دپاره تعریفي کلمات استعمالولونه پس داهم وئیلی دی چه دې دعقیدهٔ ارجاء قائل وو. هغه فرمائي: «كان ثقة، صالح الأمر في الحدي وكان مرجئاً» [3]امام عجلي رحمه الله فرمائي: «كان يرىٰ الارجاء» [4]

امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائي «تركته، لم أكتب عنه للإرجاء» یعنی ما د هغه د عقیدهٔ ارجاء د وجې نه دهغه نه دحدیث کتابت پریخودې وو. دامام احمد رحمه الله نه تپوس اوکړې شو چه د ابومعاویه باره کښې دې څه رائې ده هغه خو هم د عقیدهٔ ارجاء قائل دې؟ نوهغوی اوفرمائیل چه شبابه بن سواربه د خپلې عقیدې طرف ته دعوت هم ورکولو.[5]

ابن خراش رحمه الله فرمائي «كان أحمد لا يرضاه وهوصدوق في الحديث» [6] زکریا الساجي رحمه الله فرمائي «شبابة بن سوار صدوق، يدعو إلى الإرجاء» [7] خو بل طرف ته ائمه حدیث د دوی نه روایات اخستې هم دی اوددوی نه ئې دلیل هم نیولې دې. چنانچه حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي: «احتج به الجماعة» [8] اوعلامه ذهبي رحمه الله فرمائي: «يحتج به في كتب الإسلام، ثقة» [9] ابن عدي رحمه الله فرمائي چه درې روایات داسې دی دکوم په وجه چه په شبابه بن سوار باندې نکیراوکړې شو. په هغې کښې رومبې حدیث دادې: «روىٰ شبابة بن سوار عن شعبة عن بكير بن عطاء عن عبدالرحمن بن يعمر أن النبي صلى الله عليه وسلم نهىٰ عن الدباء والمزفت» یعنی عبدالرحمن بن یعمر رضی الله عنه فرمائي چه رسول الله ﷺ د کدو د لوښی نه اود تارکولو ملاؤ شوی د لوښی نه منع فرمائیلې ده. (ځکه چه په دې لوښوکښې شراب جوړیدل).

په دې حدیث باندې اشکال دادې چه دې مسئله (حرمت دباء) په دغه پورتني سندسره بغیرد شبابه بن سوار رحمه الله نه چاهم حدیث نه دې روایت کړې بلکه په دې سندسره صرف د حج باب کښې یو روایت دې. چنانچه دابن عدي رحمه الله شیخ فرمائي: «ولا أعلم رواه عن شعبة في الدباء غير شبابة، وإنما روىٰ شعبة بهذا الإسناد عن بكير بن عطاء عن عبدالرحمن بن يعمر في ذكر الحج» [10] یعنی ماته پته نه ده چه د حدیث د شبابه بن سوار نه علاوه بل چا هم د امام شعبه رحمه الله نه روایت کړې دې، بلکه په حقیقت کښې امام شعبه رحمه الله "عن بكير بن عطاء عن عبدالرحمن بن يعمر" په سندسره صرف د حج په باب کښې یو حدیث روایت کړې دې.

ابن رجب رحمه الله شرح العلل کښې فرمائي: «حديث شبابة عن بكير بن عطاء عن عبدالرحمن بن يعمر عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه نهىٰ عن الدباء، والمزفت، فإن نهي النبي صلى الله عليه وسلم عن الانتباذ في الدباء والمزفت صحيح

---

[1] تهذیب التهذیب:۱۴۸/۲هدی الساری: ۵۸۰.

[2] تهذیب التهذیب:۱۴۸/۲.

[3] الطبقات الکبری لابن سعد، آخر البصریین: ۳۲۰/۷تاریخ بغداد ۴۰۶/۱۰.

[4] معرفة الثقات للعجلی: ۴۴۷/۱.

[5] تهذیب التهذیب: ۱۴۸/۲ تهذیب الکمال: ۳۴۶/۱۲ سیرأعلام النبلاء:۵۱۴/۹ میزان الاعتدال:۲۶۰/۲.

[6] تهذیب الکمال: ۳۴۶/۱۲ تهذیب التهذیب: ۱۴۸/۲تاریخ بغداد:۴۰۵/۱۰.

[7] تاریخ بغداد: ۴۰۵/۱۰.

[8] هدی الساری:۵۸۰.

[9] میزان الاعتدال: ۲/۲۶۱.

[10] الکامل فی ضعفاء الرجال:۷۲/۵-۷۱.

ثابت عنه، رواه عنه جماعة كثيرون من أصحابه، وأما رواية عبدالرحمن بن يعمر عنه، فغريبة جداً، ولا يعرف إلا بهذا الإسناد، فردبها شبابة عن شعبة عن بكير بن عطاء عنه، وعند شعبة بهذا الإسناد عن عبدالرحمن بن يعمر عن النبي صلى الله عليه وسلم وأنه قال: "الحج عرفة" في حديث ذكره، فهذا المتن هوالذي يعرف بهذا الإسناد، وأما حديث النهي عن الدباء والمزفت، فهو بهذا الإسناد غريب جداً، وقد أنكره على شبابة جماعة من الأئمة، منهم الإمام أحمد والبخاري وأبوحاتم وابن عدي، وأما ابن المديني، فإنه سئل عنه، فقال: لا ينكر لمن سمع من شعبة..... يعني: حديثاً كثيراً..... أن ينفرد بحديث غريب)).([1])

دابن رجب رحمه الله د كلام حاصل دادې چه دحضورپاك نه دكدو په لوښی كښې اوتاركول ملاؤشوی لوښی كښې د شرابو جوړولو ممانعت صحيح اوثابت دې. لكه چه داصحاب رسول ﷺ يولونی جماعت روايت كړې دې. ليكن دعبدالرحمن بن يعمر رضي الله عنه دحضورپاك نه دا حديث روايت كول ډير غريب دی كوم چه صرف ((شبابة عن شعبة عن بكر عن عبدالرحمن بن يعمر عن النبي صلى الله عليه وسلم)) په سندسره معروف دې. يعنی شبابه بن سوار رحمه الله دې سند سره ددې په روايت كولوكښې منفرد دې.

ځكه چه امام شعبه رحمه الله بكير عن عبدالرحمن بن يعمر په سندسره صرف حديث "الحج عرفة" روايت كړې دې. په دې سندسره صرف هم دغه يوحديث پيژندلې شی. په دې وجه د دباء اومزفت نه د ممانعت حديث په دې سند ((شبابة عن شعبة عن بكيرعن عبدالرحمن بن يعمر)) سره ډير غريب دې اوهم په دې وجه د ائمه رجال يولونی جماعت د شبابه بن سوار رحمه الله دا روايت منكرګرخولې دې. په كوم چه امام احمد، امام بخاری، امام ابوحاتم، او امام ابن عدی رحمهم الله وغيره شامل دی. البته د امام ابن المدينی رحمه الله نه چه كله د شبابه بن سوار رحمه الله ددې سندباره كښې تپوس اوكړو نوهغوی اوفر مائيل كوم سړی چه داامام شعبه رحمه الله نه ډير زيات احاديث روايت كړی دی په داسې سړی باندې به صرف په دې وجه انكار نه شی كولې چه هغه يوغريب حديث سره متفرددې.

چنانچه كله دا حديث پورتنی سندسره امام علی المدينی رحمه الله مخې ته پيش كړې شو نوهغوی اوفرمائيل: ((شبابة كان شيخاً صدوقاً إلا أنه كان يقول بالإرجاء ولا تنكر لرجل سمع من رجل ألفاً أو ألفين أن يجيئ بحديث غريب))

يعنی شبابه بن سوار رحمه الله علم حديث كښې د شيخ په مرتبه دې اوصدوق دې مګردا چه هغه دعقيدهٔ ارجاء قائل وو اوموږ په يوداسې راوی باندې چاچه دخپل استاذ نه زر دوه زره احاديث روايت كړې وی. په دې وجه نكير نه شوكولې چه هغه يو نيم غريب حديث روايت كړې دې. ((د كوم په نقل كولوكښې چه هغه منفرددې)).([2])

دويم حديث دادې: ((أخبرنا أبويعلى، حدثنا أحمد الدورقي، حدثنا شبابة، حدثنا شعبة عن قتادة عن الحسن عن أنس أن النبي صلى الله عليه وسلم أتى برجل قد شرب الخمر، فضربه بجريدتين نحواً من أربعين)) يعنی دحضرت انس رضي الله عنه نه روايت دې چه حضورپاك له يو سړی راوستلې شو چاچه شراب څكلې وو. نوحضورپاك هغه په دوو لختو سره څلويښتو نه نيزدې ګذاره اووهلو.

[1]) تعليقات على سير أعلام النبلاء: ۹/۵۱۶-۵۱۵.
[2]) الكامل في ضعفاء الرجال: ۵/۷۲.

پدې حديث باندې اشکال دادې چه ددې په سند کښې دحسن اضافه ده خود امام شعبه نورو شاګردانو ددې راوی د واسطې نه بغير نيغ په نيغه قتادة عن أنس په طريق سره حديث روايت کړې دې.(١)
د شرابو څکلو په سلسله کښې کورو لګولوسره متعلق داحديث شعبة عن قتادة عن أنس په طريق سره امام بخاری رحمه الله «كتاب الحدود، باب ماجاء فى ضرب شارب الخمر» کښې (۶۷۷۳) امام مسلم رحمه الله هم «كتاب الحدود، باب حد الخمر» کښې (۴۴۵۲) اودغه شان امام ترمذی رحمه الله هم «كتاب الحدود، باب ماجاء فى حد السكران» کښې (۱۴۴۳) لاندې ذکر کړې دې.
حافظ ابن حجر رحمه الله دحديث دې سند سره متعلق په کوم کښې چه امام قتاده رحمه الله اودحضر ت انس رضي الله عنه په مينځ کښې دراوی حسن اضافه کړې ده فرمائي: «إنه من المزيد فى متصل الأسانيد» يعنی داسند دهغه اسانيدونه دې په کوم کښې چه د راوی اضافه ده. (٢)
دريم حديث دادې: «أخبرنا الحسن بن سفيان، حدثنا أحمد الدورقى، حدثنا شبابة، حدثنا شعبة عن عبدالله بن دينار عن ابن عمر أن النبى صلى الله عليه وسلم نهى عن القزع» يعنی حضورپاك د قزع نه منع فرمائيلې ده. دقزع مطلب دادې چه د ماشوم د سرد بعض حصې نه ويښته پريکول او په بعض حصه باندې باقی پريخودل، نوحضورپاك ددې عمل نه منع فرمائيلې ده.
په دې حديث باندې هم دغه اشکال دې چه دا د امام شعبه رحمه الله نه شبابه بن سوار رحمه الله نه علاوه بل چانه دې روايت کړې. ددې رواياتود ذکرکولونه پس په آخره کښې ابن عدی رحمه الله فيصله کولوسره فرمائي: «وشبابة عندي إنما ذمه الناس للإرجاء الذي كان فيه وأما فى الحديث فإنه لابأس به، كما قال على بن المديني» (٣) بل د امام ابوزرعه رحمه الله نه نقل دی چه شبابه بن سوار رحمه الله سره ددې چه دعقيدهٔ ارجاء قائل وو مګر هغه ددې خپلې عقيدې نه رجوع کړې وه.(٤) اوس که چرې دهغه رجوع دعقيدهٔ ارجاء نه ثابته ده نوبياخودخه قسم اشکال باقی نه پاتې کيږی اوکه چرې رجوع ثابته اونه منلې شی نوبيا هم شبابه بن سوار رحمه الله ته په حديث باب کښې تقريباً ټول ائمه حديث ثقه اوصدوق تسليم کړې دې. (كمامر)(٥)
چنانچه ابن حبان رحمه الله هغه په كتاب الثقات کښې ذکر کړې دې. (٦) اوهغه ئې مستقيم الحديث ګرځولې دې.(٧) علامه ذهبي رحمه الله فرمائي چه دهغه پيدائش ۱۳۰ هجری کښې شوې دې او انتقال په ۲۰۶ هجری کښې شوې.(٨) ابن حبان رحمه الله او امام بخاری رحمه الله دهغوی د وفات کال ۲۰۴ او ۲۰۵ هجری نقل کړې دې.(٩)

---

(١) الكامل فى ضعفاء الرجال:۷۲/۵.
(٢) الكامل فى ضعفاء الرجال:۷۲/۵.
(٣) الكامل فى ضعفاء الرجال:۷۲/۵.
(٤) ميزان الاعتدال: ۲۶۱/۲تاريخ بغداد:۴۰۶/۱۰تهذيب التهذيب: ۱۴۸/۲تهذيب الكمال: ۳۴۸/۱۲هدى السارى: ۵۸۰ سيرأعلام النبلاء: ۵۱۴/۹.
(٥) الرواة الثقات المتكلم فيهم بما لايوجب ردهم، ص: ۱۰۷ دارالبشائر الإسلامية.
(٦) ۳۱۲/۸.
(٧) حواله بالا.
(٨) سير أعلام النبلاء: ۵۱۵/۹.
(٩) كتاب الثقات لابن حبان: ۳۱۲/۸التاريخ الكبير: ۲۷۰/۴.

شعبة: دا امیرالمؤمنین شعبة بن الحجاج بن الودرعتکی واسطی بصری رحمه الله دې. ابوبسطام د دوی کنیت دې اوددوی په جلالت شان او امامت باندې د ټولو اتفاق دې. ددوی حالات کتاب الإيمان باب المسلم من سلم المسلمون من لسانه ویده لاندې تیر شوی دی.[1]

حسين المعلم: دا حسین بن ذکوان مکتب معلم بصری رحمه الله دې ددوی حالات کتاب الإيمان باب من الإيمان أن يحب لأخيه ما يحب لنفسه لاندې تیرشوی دی.[2]

عبدالله بن يزيد: دامشهور تابعی عبدالله بن بریده (بضم الباء الموحدة وفتح الراء وسكون الياء آخر الحروف وبالدال المهملة) ابن الحصيب (بضم الحاء وفتح لاصاد المهملتين وسكون الياء آخر الحروف وفي آخره باء مؤحدة) الاسلمی المروزی رحمه الله دې. ددوی کنیت ابوسهل دې د "مرو" قاضی پاتې دې. اودې اودده رور سلیمان بن بریده دواړه غبرګونی وو.[3]

دوی د خپل پلار بریده، ابن عباس، ابن عمر، ابن مسعود، عبدالله بن مغفل، ابوموسی اشعری، ابوهریره، حضرت عائشه، حضرت سمره بن جندب، عمران بن الحصین، حضرت معاویه، مغیره بن شعبه، بشیر بن کعب، حمیدبن عبدالرحمن حمیری، ابوالاسودالدئلی، حنظله بن علی الاسلمی، ابن المسیب بن یعمر رضی الله عنهم ورحمهم الله وغیره نه د حدیث روایت کړې.

اوددوی نه بشیر بن المهاجر، سهل بن بشیر، ثواب بن عتبه، حسین ذکوان، حسین بن واقد المروزی، داؤد بن ابی الفرات، دواړو خامنو سهل بن عبدالله بن بریده اوصخر بن عبدالله بن بریده، عامر شعبی، عامراحول، عبدالله بن عطاء المکی، عبدالکریم بن سلیط بصری، عثنان بن غیاث، مالك بن مغول، مطر الوراق اوقتاده رحمهم الله وغیره حدیث روایت کوی.[4]

ابوبکر الاثرم رحمه الله فرمائی چه ما دامام احمدبن حنبل رحمه الله نه د بریده د دواړو خامنو عبدالله اوسلیمان باره کښې تپوس اوکړو نوامام احمدبن حنبل رحمه الله اوفرمائیل چه دسلیمان بن بریده باره کښې زما په زړه کښې هیڅ خبره نشته دې. (یعنی هیڅ د عیب څه خبره یا قابل تنقید څه خبره په هغه کښې نشته، اوترکومې چه تعلق دې د عبدالله بن بریده نو (د څه خاموشئی نه پس)، وکیع رحمه الله فرمائی چه ائمه حدیث د عبدالله بن بریده په نسبت د سلیمان بن بریده زیات تعریف کولو.[5] او په یوروایت کښې دی چه وکیع رحمه الله اوفرمائیل «کان سلیمان أصحهما حدیثا».[6]

امام عجلی رحمه الله فرمائی ثقة.[7] امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائی «عبدالله بن بریدة الذي روی عنه حسن بن واقد ما أنكرها».[8] ابن حبان رحمه الله دهغوی ذکر کتاب الثقات کښې کړې.[1] ابن معین رحمه الله او امام حاتم رحمه الله فرمائی ثقة.[2]

---

[1]) كشف الباري: ۶۷۸/۱.
[2]) كشف الباري: ۴/۲.
[3]) عمدة القاري: ۴۶۸/۳ تهذيب الكمال: ۳۳۱/۱۴ تهذيب التهذيب: ۱۵۷/۵ سير أعلام النبلاء: ۵۰/۵.
[4]) دتلامذه اوشیوخ دپاره اوګورئی تهذيب الكمال: ۳۳۰/۱۴-۳۲۹.
[5]) تهذيب الكمال: ۳۳۱/۱۴ تهذيب التهذيب: ۱۵۷/۵ سير أعلام النبلاء: ۵۱/۵.
[6]) تهذيب الكمال: ۱۳۳/۱۴ تهذيب التهذيب: ۱۵۷/۵.
[7]) معرفة الثقات للعجلي: ۲۲/۲.
[8]) حواله بالا.

ليكن امام بغوى رحمه الله دمحمدبن علي جوزجاني رحمه الله په حواله سره امام احمدبن حنبل رحمه الله نه د عبدالله بن بريده په هغه رواياتوكښې كوم چه دې د خپل پلار بريده نه روايت كوى تضعيف نقل كړې دې.[3]

هم دغه شان ابراهيم حربى رحمه الله فرمائى: ((عبدالله أشهر من سليمان ولم يسمعا من أبيهما وفيما روى عبدالله بن بريدة عن أبيه أحاديث منكرة وسليمان أصح حديثا)) يعنى عبدالله بن بريده دخپل رور سليمان بن بريده نه د زيات مشهوردې. خود دواړوروڼړود خپل پلار بريده نه سماع ثابته نه ده او بيا هغه روايات كوم چه عبدالله دخپل پلار نه روايت كوى منكرروايات دى اودحديث په معامله كښې د عبدالله په مقابله كښې سليمان بن بريده اصح دې. د دې اقوالو نه معلوميږى چه ددوى دخپل پلار نه سماع ثابته نه ده اوكوم روايات چه هغوى د خپل پلار نه نقل كوى هغه منكر روايات دى.[4]

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه (سره ددې دعبدالله بن بريده دخپل پلارنه سماع ثابته نه ده او كوم روايات چه هغه د خپل پلار نه كوى هغه منكر روايات دى مګر داخبره هم مسلم ده چه) د عبدالله بن بريده په صحيح بخارى كښې دخپل پلار بريده نه صرف يو روايت دې. (باقى روايات او واسطوسره نقل دى. په هغې كښې د بريده واسطه نشته) اوددغه يو روايت په تخريج بندې امام مسلم رحمه الله هم د امام بخارى رحمه الله موافقت كړې دې.[5] عبدالله بن بريده د خپل پيدائش دكال په حواله سره فرمائى چه زماپيدائش د عمر رضي الله عنه په دورخلافت كښې دحضرت عمر رضي الله عنه د خلافت نه درې كاله پس شوې.[6]

احمدبن سيار المروزى رحمه الله فرمائى چه د عبدالله بن بريده انتقال د "مرو" يوكلي جاورسه كښې شوې اودسليمان بن بريده انتقال هم د "مرو" په لوكلي قنين بنى شوې اوددواړو دمرګ په مينځ كښې لس كاله فاصله ده. يعنى د سليمان بن بريده انتقال د عبدالله بن بريده نه لس كاله وړاندې شوې.[7] دعبدالله بن بريده انتقال د اسدبن عبدالله د ولايت په زمانه كښې شوې دغه وخت هغه د قضاء په عهده باندې وو.[8]

ابن حبان رحمه الله فرمائى عبدالله بن بريده اوسليمان بن بريده دواړه غبرګونى رونړه وو. د دوى پيدائش د حضرت عمر رضي الله عنه د دور خلافت په دريم كال كښې ۱۵هجرى كښې شوې. د سليمان بن بريده انتقال په "مرو" كښې ۱۰۵ هجرى كښې شوې هغه دقضاء په عهده باندې فائز وو دهغوى نه پس په دغه عهده باندې دهغوى رور عبدالله بن بريده اولګيدو تردې چه دهغوى انتقال هم په دغه عهده باندې ۱۱۵هجرى كښې اوشو. اوكوم حضرات چه داوائى د دواړو رونړو انتقال په يوورځ شوې ددې هيڅ ثبوت نشته دې اوفضول خبره ده.[9]

---

[1] ۱۶/۵.

[2] تهذيب الكمال: ۳۳۱/۱٤ تهذيب التهذيب: ۱۵۷/۵ سير أعلام النبلاء: ۵۱/۵.

[3] إكمال تهذيب الكمال: ۲۵۷/۷ تهذيب التهذيب: ۱۵۸/۵.

[4] حواله بالا.

[5] هدى السارى: ۵۸۵.

[6] تهذيب الكمال: ۳۳۱/۱٤ تهذيب التهذيب: ۱۵۷/۵ سير أعلام النبلاء: ۵۱/۵.

[7] حواله بالا.

[8] حواله بالا.

[9] سير أعلام النبلاء: ۵۲/۵ تهذيب الكمال: ۳۳۲/۱٤ تهذيب التهذيب: ۱۵۷/۵ - ۱۵۸ كتاب الثقات لابن حبان: ۱۶/۵.

سمرة بن جندب: دا مشهور صحابى رسول حضرت سمره بن جندب رضی الله عنه دې. ابن اسحاق رحمه الله فرمانی هغوی د انصار حليف وو.[1] د دوی نسب سليمان بن سيف رحمه الله داسې بيان کړې دې: «سمرة بن جندب (بضم الجيم وفتح الدال وضمها) بن هلال بن حريج (كذا في الاستيعاب وفي تهذيب الكمال، وتهذيب التهذيب، حديج، أي: بضم الحاء وفتح الدال، وفي تهذيب الأسماء: حريج، أي: بحاء مهملة مفتوحة ثم راء مكسورة) بن مرة بن حزن بن عمرو بن جابر ذي الرياستين الفزاري» ابن اسحاق او نورو نسابين وئيلی دی چه دهغوی رضی الله عنه تعلق بنی قزاره بن ذبيان بن بغيض بن ريث بن غطفان الفزاری سره دې.[2] ددوی کنيت ابوسعيددې خو بعض حضراتو ددوی کنيت ابوعبدالله اوبعض ابوعبدالرحمن او بعض ابومحمد اوبعض ابوسليمان ذکرکړې دې.[3]

حضرت سمره بن جندب رضی الله عنه وړوکې شاتن وو چه د هغوی د والد جندب انتقال شوې وو. دحضرت سمره بن جندب رضی الله عنه مور هغه ځان سره مدينې ته راوستلو. دلته هغې ته د ډيرو خلقو د طرف نه دنکاح پيغامات ملاؤشو مګر هغې دا شرط کيخودې وو چه هغه به صرف داسې سړی سره واده کوی چه دهغې د ځوئی سمره د هغه د بالغ کيدو پورې کفالت هم کوی. د دې شرط په منلوسره دانصار يوسړی هغې سره واده اوکړو اوبيا هغوی خپلې مور سره هم په انصار کښې اوسيدلو.[4]

حضرت سمره بن جندب رضی الله عنه ته دحضورپاك د طرف نه د غزوه احدپه موقع په جنګ کښې د شرکت کولواجازت ملاؤشوې وو اوبيا هغوی په نورو ډيرو غزواتوکښې د حضورپاك سره د شرکت سعادت حاصل کړو.[5]دې نه پس هغوی رضی الله عنه په بصره کښې سکونت اختيارکړې وو. زياد چه په کله د بصره نه دکوفې طرف ته تللو نوشاته به ئې ځان پسې سمره بن جندب رضی الله عنه خپل نائب مقررکولوسره تللو اوکله چه به دکوفې نه بصره طرف ته تللو نوهغه به ئې دکوفې نګران مقررکولوسره تللو. دغه شان به حضرت سمره رضی الله عنه شپږ مياشتې د کوفې نګران وو او شپږ مياشتې به د بصره نګران وو. بيا چه کله دانتقال وخت شو نو بياهم حضرت امير معاويه رضی الله عنه هغوی تقريباً يوکال پورې د بصره نګران اوساتلو اوبيائی دې معزول کړو.[6]

حضرت سمره بن جندب رضی الله عنه د حروريه سخت مخالف وو اوکله چه به هم هغوی له د حروريه څوك سړې راوستې شو نوهغوی به هغه له موقع ورکولونه بغير قتل کولو. هغوی به فرمائيل «شر قتلى تحت أديم السماء، يكفرون المسلمين ويسفكون الدماء» يعنی داخلق په مخ دزمکې باندې بدترين مقتول دی داخلق دمسلمانانوتکفيرکوی او دهغوی وينې توئيه وی. هم دغه وجه ده چه حروريه او کوم خلق چه هغوی سره په عقيده کښې نيزدې نيزدې دی په حضرت سمره بن جندب رضی الله عنه باندې سخت طعن کوی

---

[1]) تهذيب التهذيب: ۱۱/۲ الاستيعاب فی معرفة الأصحاب: ص: ۳۰۰ تهذيب الكمال: ۱۳۱/۱۲.

[2]) الاستيعاب فی معرفة الأصحاب باب سمرة ص: ۳۳۰ رقم الترجمة: ۹۹۶ تهذيب الأسماء واللغات: ۲۳۵/۱ تهذيب الكمال: ۱۳۰/۱۲.

[3]) الاستيعاب فی معرفة الأصحاب باب سمرة ص: ۳۳۰ رقم الترجمة: ۹۹۶ تهذيب الأسماء واللغات: ۲۳۵/۱ تهذيب الكمال: ۱۳۰/۱۲.

[4]) الاستيعاب فی معرفة الأصحاب باب سمرة ص: ۳۰۱ تهذيب الكمال: ۱۳٤/۱۲.

[5]) الاستيعاب فی معرفة الأصحاب باب سمرة ص: ۳۰۱ تهذيب الأسماء واللغات: ۲۳۵/۱ تهذيب الكمال: ۱۳٤/۱۲.

[6]) الاستيعاب فی معرفة الأصحاب باب سمرة ص: ۳۰۱ تهذيب الأسماء واللغات: ۲۳۶-۲۳۵/۱ تهذيب الكمال: ۱۳۲/۱۲ تهذيب التهذيب: ۱۱۶/۲.

اوبدي ردي وريسي واني.(۱)
ابن سيرين رحمه الله امام حسن رحمه الله اود بصره اکابرعلماء اوفضلاء به دهغوی ډير تعريف کولو.(۲). ابن سيرين رحمه الله به فرمائيل: ((فی رسالة سمرة إلى بنيه علم كثير))(۳) يعني دحضر سمره بن جندب رضي الله عنه دخپلو ځامنوطرف ته ليکلي شوی خط کښې ډيرې علمي خبرې دی. دې نه علاوه به ابن سيرين رحمه الله فرمائيل: ((كان عظيم الأمانة، صدوق الحديث، يحب الإسلام وأهله))(۴)
حضرت سمره بن جندب رضي الله عنه د حفاظ صحابه کرام رضي الله عنهم نه وو اوهغوی په کثرت سره دحضورپاك نه احاديث روايت کړی دی.(۵)
يوځل دهغوی او عمران بن حصين رضي الله عنه په مينځ کښې خبرې اترې رواني وې چه په دې دوران کښې حضرت سمره بن جندب رضي الله عنه اووئيل چه ما دحضورپاك نه داخبره محفوظ کړې ده چه.حضورپاك به په مانځه کښې دوه سکتې کولې. يوه دتکبيرتحريمه نه پس او دويمه سکته به ئې د ولاالضالين نه فارغ کيدو نه پس کوله. حضرت عمران بن حصين رضي الله عنه داخبره اونه منله چه حضورپاك به دوه سکتې فرمائيلې. دا اختلاف مدينې ته د ابی بن کعب رضي الله عنه طرف ته يوړلې شو نوهغوی جواب ورکړو چه ((أن سمرة قد صدق وحفظ)) يعني حضرت سمره رضي الله عنه ټيك وئيلی دی اوهغه دا خبره محفوظ کړې ده.(۶)
حضرت سمره بن جندب رضي الله عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه ۱۲۳ احاديث روايت کړی دی په کوم کښې چه دوه احاديث داسې دی دکوم په تخريج چه د شيخين اتفاق دې يعنی دا دواړه احاديث امام بخاری رحمه الله اوامام مسلم رحمه الله دواړو په خپل خپل صحيح کښې روايت کړی دی. دې نه علاوه دوه احاديث داسې دی کوم چه صرف امام بخاری تخريج کړی دی اوڅلور داسې دی چه امام مسلم تخريج کړی دی(۷)
حضرت سمره بن جندب رضي الله عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه اد ابوعبيده بن الجراح رضي الله عنه نه احاديث اوريدلی دی اودهغوی نه د هغوی دواړو ځامنو سليمان اوسعد عبدالله بن بريده، زيد بن عقبه، ربيع بنعميله، هلال بن سياف، ابورجاء العطاری، عبدالرحمن بن ابی ليلی، ابونضره العبدی، ثعلبه بن عباد او حسن بصری رحمهم الله وغيره داحاديث روايت کړی دی.(۸)
امام بخاری رحمه الله فرمائی چه دهغوی انتقال د ابوهريره رضي الله عنه نه پس شوې اودحضرت ابوهريره رضي الله عنه انتقال ۵۸هجری کښې شوې.(۹)

---

(۱) الاستيعاب فی معرفة الأصحاب باب سمرة ص: ۳۰۱ تهذيب الأسماء واللغات:۲۳۶-۲۳۵/۱ تهذيب الكمال ۱۳۲/۱٤: تهذيب التهذيب:۱۱۶/۲.
(۲) حواله بالا
(۳) حواله بالا.
(۴) الاستيعاب فی معرفة الأصحاب باب سمرة ص: ۳۰۱ تهذيب الأسماء واللغات:۲۳۶-۲۳۵/۱ تهذيب الكمال ۱۳۲/۱۲: تهذيب التهذيب:۱۱۶/۲.
(۵) الاستيعاب فی معرفة الأصحاب ص: ۳۰۰.
(۶) الاستيعاب فی معرفة الأصحاب ص: ۳۰۰رقم الترجمة: ۹۹۶ تهذيب الكمال:۱۳۲/۱۲.
(۷) تهذيب الأسماء واللغات:۲۳۶/۱ عمدة القاری:۴۶۸/۳.
(۸) دتلامذه اوشيوخ دپاره اوگورئی تهذيب الكمال: ۱۳۱/۱۲.
(۹) التاريخ الكبير: ۱۷۶/٤.

ابن عبدالبر رحمه الله فرمائي چه دحضرت سمره بن جندب رضي الله عنه انتقال بصره كښې ۵۸هجرى كښې شوې دې اودهغوى دمرګ سبب دا شوې وو چه هغوى كزاز نومې يوبيمارئ (چه زياته يخنى يا د زياتې وتلونه رچ شروع كيدو په صورت كښې كيږي) راګيركړې وو. ددې د علاج د پاره هغوى حكم وركړو په يولونى ديګچې كښې اوبه اوخوټكونى. په يولونى ديګچې كښې اوبه اوخوټكولې شوې او په هغې دپاسه ئې يودناستې خانې جوړكړو كوم ته چه به لوګې رسيدې شو. هغوى په دغه خانې ناستې سره ګرمائش حاصلولو چه ناڅاپې هغوى په دغه ګرمو اوبوكښې ورپريوتل او وفات شو. لكه چه دحضورپاك ددې ارشاد تصديق وو ((آخركم موتاً في النار)) يعنى تاسو صحابه كرامو كښې به داخير خلقو مرګ د اور په سبب كيږي. د آخرى صحابه كرام رضي الله عنهم نه حضرت سمره بن جندب رضي الله عنه حضرت ابوهريره اوحضرت ابومحذوره رضي الله عنهم انتقال هم دغه شان د اور په سبب اوشو.[۱]دهغوى رضي الله عنه د وفات د كال سره متعلق يوقول داهم دې چه دهغوى انتقال ۵۹هجرى په آخركښې يا د ۶۰هجرى په شروع كښې شوې.[۱]

شرح حديث

قوله::أن امرأة: امرأة نه مراد حضرت ام كعب انصاريه رضي الله عنها ده. امام مسلم رحمه الله عبدالوارث عن حسن المعلم په طريق سره ددې دنوم صراحت كړې دې.[۲]

قوله::ماتت في بطن::

يواشكال اودهغې جواب: سوال دا پيداكيږي چه خيټه د مرګ سبب نه جوړيږي بيا دلته د ظرفيت څه توجيه ده؟ جواب دادې چه دلته في د ظرفيت په معنى كښې نه ده بلكه تعليليه او سببيه ده اومعنى داده چه د دغه ښځې انتقال د خيټې د بيمارئ د وجې نه شوې وو. لكه چه په حديث كښې راځي: ((في النفس المؤمنة مائة إبل)) أي بسبب قتل النفس المؤمنة منة تجب مائة إبل. دغه شان د رسول الله صلى الله عليه وسلم ارشاد مبارك دې: ((إن امرأة دخلت النار في الهرة))يعنى: لأجل الهرة، أوبسبب الهرة. دغه شان په قرآن كريم كښې هم في د سبب اوعلت په معنى كښې استعمال شوې ده لكه چه د الله تعالى ارشاد مبارك دې: ﴿ فَذٰلِكُنَّ الَّذِيْ لُمْتُنَّنِيْ فِيْهِ ﴾أي: لأجله.[۴]

د بعض حضراتو وېناده چه امام بخارى رحمه الله ته دلته وهم شوې دې اوهغه وهم دادې چه هغه د ((ماتت في بطن)) مطلب دا ګڼرلې چه ددې ښځې انتقال د ولادت د وجې نه شوې وو اوپه دې وجه ئې ترجمة الباب داسې قائم كړو. ((باب الصلاة على النفساء)). جواب دادې چه امام بخارى ته وهم نه دې شوې (بلكه

[۱]) تهذيب التهذيب: ۱۱۶/۲تهذيب الكمال: ۱۳۳/۱۲ الاستيعاب فى معرفة الأصحاب ص: ۳۰۱.

[۲]) الثقات لابن حبان: ۱۷۴/۳ التاريخ الكبير: ۱۷۷/۴تهذيب الأسماء واللغات: ۱/۲۳۶ تهذيب الكمال:۱۳۴/۱۲ تهذيب التهذيب:۱۱۶/۲.

[۳]) فتح البارى: ۴۲۹/۱عمدة القارى: ۴۶۸/۳ صحيح الإمام مسلم كتاب الجنائز باتب أين يقوم الإمام من الميت للصلاة عليها رقم الحديث: ۲۲۳۵.

[۴]) عمدة القارى:۴۶۸/۳شرح الكرمانى۲۰۶/۳.

اعتراض كونكي پخپله په وهم كښې راګيرشوې دې، ځكه چه كتاب الجنائز كښې «باب الصلاة على النفساء» او «باب أين يقوم الإمام من المرأة» لاندې حضرت سمره بن جندب رضي الله عنه نه روايت دې: «صليت وراء النبي صلى الله عليه وسلم على امرأة في نفاسها، فقام عليها وسطها» چنانچه په روايت كښې تصريح شته چه دام كعب انصاريه رضي الله عنها انتقال د خيټې د بيمارئي يعنى نفاس د وجې نه شوې وو.[1]

قوله: فقام وسطها:

دجنازې مونځ دامام دپاره د اودريدو ځائى: امام د جنازې مونځ كولووخت كښې به دمړى د كوم اندام په محاذاتو كښې اودريږى؟ نودا د ائمه اربعه په مينځ كښې يوه اختلافى مسئله ده.

د مالكيه مذهب: په دې سلسله كښې د امام مالك رحمه الله مذهب دادې: «وصفة الموقوف المندوب في صلاة الجنازة أن يقف الإمام ومثله المنفرد في الصلاة على الرجل عند وسطه، وفي الصلاة على المرأة عند منكبيها»

اصحاب مالك رحمهم الله فرمائى چه د ښځې د اوږو په محاذات كښې د اودريدو حكم په دې وجه كړې شوې دې ځكه چه په وسط كښې (مينځ، عجيزه، سرين) محاذات كښې اودريدو كښې دخيالاتو ګډوډ كيدو انديښنه ده اوداكوم چه په حديث سمره بن جندب رضي الله عنه كښې د حضورپاك عمل نقل دې چه حضورپاك د ښځې د مړى جنازه كولووخت كښې دمړى مينځ محاذات كښې ولاړ وو نوچونكه دحضورپاك ذات مبارك او پاك خيالات د ګډوډ كيدونه محفوظ او معصوم دې په دې وجه ددې حديث نه اشكال نه دى كيدل پكار.

دشوافع مذهب: دامام شافعى رحمه الله نه په دې مسئله كښې هيڅ نص نه دې نقل. البته اصحاب امام شافعى رحمهم الله فرمائى د ښځې د جنازې مونځ كښې مسنون عمل دادې چه امام دهغې سرين (وسط) محاذات كښې اودريږى ځكه چه دحضرت انس رضي الله عنه نه ثابت دى چه هغه به د ښځې د جنازې په مونځ كښې دمړى مينځ يعنى سرين په محاذات كښې اودريدو او د مړى د جنازې دپاره دهغه د سر په محاذات كښې اودريدو. بيا چه كله علاء بن زياد رحمه الله دهغوى نه سوال اوكړو چه آيا حضورپاك به هم د ښځې په حق كښې سرين محاذات كښې اود سړى په حق كښې د سر محاذات كښې اودريدو؟ نوحضرت انس رضي الله عنه اوفرمائيل اوجى.[2]

اودسړى د جنازې په معامله كښې د شوافع نه دوه قسمه قول نقل دې. امام ابوعلى طبرى، امام الحرمين، امام غزالى او امام صيدلانى رحمهم الله فرمائى چه امام دې په جنازه كښې د سړى د سينې محاذات كښې اودريږى. خو د جمهور متقدمين اصحاب امام شافعى رحمهم الله په دې باندې اتفاق دې چه امام دې د سړى په جنازه كښې د مړى د سر محاذات كښې اودريږى. ددې دليل هم د حضرت انس رضي الله عنه هم دغه پورته ذكرشوې روايت دې. بل ددې حضراتو استدلال د حديث الباب (حديث سمره بن جندب رضي الله عنه) نه هم دې. حضرت سمره بن جندب رضي الله عنه فرمائى چه ما د حضورپاك په اقتداء كښې د يو داسې ښځې د جنازې مونځ كړې د كومې انتقال چه د بچى پيداكيدود وجې نه شوې وو حضورپاك

---

[1] شرح الكرمانى: ۲۰۶/۳عمدة القارى: ۴۶۸/۳فتح البارى: ۴۲۹/۱.

[2] سنن أبى داؤد كتاب الجنائز باب أين يقوم الإمام من الميت إذا صلى عليه رقم الحديث: ۳۱۹۴جامع الترمذى كتاب الجنائز باب ماجاء أين يقوم الإمام من الرجل والمرأة رقم الحديث: ۱۰۳۴سنن ابن ماجه كتاب الجنائز باب ماجاء في أين يقوم الإمام إذاد صلى على الجنازة رقم الحديث: ۱۴۹۴.

دهغه ښځې وسط (محاذات) کښې ولاړ وو.

علامه نووی رحمه الله فرمائی: «السنة أن يقف الإمام عند عجيزة المرأة بلا خلاف للحديث، ولأنه أبلغ فی صيانتها عن الباقين، وفی الرجل وجهان: الصحيح باتفاق المصنفين، وقطع به كثيرون وهو قول جمهور أصحابنا المتقدمين أنه يقف عند رأسه. والثانی:..... قاله أبوعلی الطبری.... عند صدره، وهذا اختيار إمام الحرمين والغزالی، وقطع به السرخسی. قال الصيدلانی: وهو اختيار أئمتنا، وقال الماوردی: قال أصحابنا البصريون: عند صدره، والبغداديون عند رأسه، والصواب ما قدمته عن الجمهور، وهو عند رأسه»[1]

د حنابله مذهب: دامام احمدبن حنبل رحمه الله مذهب دادې چه د ښځې دجنازې د مونځ دپاره به امام د هغې په وسط یعنی عجیزه (سرین) محاذات کښې اودرېږی اودسړی په حق کښې به دهغه د سینې محاذات کښې اودرېږی. علامه زرکشی رحمه الله فرمائی چه دا روایت دامام احمدبن حنبل رحمه الله نه د هغه اصحاب (شاګردانو) روایت کړې دې اوهم دغه د جمهور اصحاب امام احمدبن حنبل رحمهم الله مذهب دې. دې نه علاوه هم دوه نور روایتونه نقل دی. د اثرم رحمه الله په روایت کښې دی چه دسړی د اوږو په محاذاتو کښې به اودرېږی او په یو روایت کښې دی چه د سړی د سر محاذت کښې به اودرېږی لکه چه په حدیث د حضرت انس رضی الله عنه کښې ذکردی.

اصحاب امام احمد بن حنبل رحمهم الله فرمائی چه د سر په محاذات کښې اودریدل یا د اوږدو په محاذات کښې اودریدل یا د سینې په محاذات کښې اودریدل دا ټول نیزدې نیزدې دی. بس په دې کښې په یومقام کښې اودریدونکې سړې د قرب مکان د وجې نه بل ځائی ولاړ محسوس کیږی.

چنانچه زرکشی رحمه الله فرمائی: «والإمام يقوم عند صدر الرجل وعند وسط المرأة، نص أحمد على هذا فی رواية عشرة من أصحابه، وعليه عامة أصحابه، وروی عنه أنه يقف عند رأس الرجل وهو الذی قاله أبومحمد فی المقنع، والكافی، وهو المشهور فی حديث أنس. قا أبوبركات: والقولان متقاربان، فإن الواقف عند أحدهما يمكن أن يكون عند الآخر، لتقاربهما، فالظهر أنه وقف بينهما، وقد قال أحمد فی رواية الأثرم: يقف من الرجل عند منكبه».[2]

لکه چه دامام شافعی رحمه الله او امام احمد په مذهب کښې څه خاص فرق نشته دې. بلکه دواړه مذهبونه نیزدې نیزدې دی اوبیا د دواړو مذاهبو استدلال هم د حدیث حضرت انس رضی الله عنه او حدیث سمره بن جندب رضی الله عنه نه دې. هم دغه وجه ده چه علامه قدامه رحمه الله فرمائی: «فأما قول من قال: يقف عند رأس الرجل، فغير مخالف لقول من قال بالوقوف عند الصدر، لأنهما متقاربان، فالواقف عند أحدهما واقف عند الآخر».[3]

د احناف مذهب: د امام اعظم ابوحنیفه رحمه الله نه په دې سلسله کښې مختلف اقوال نقل دی. ړومبې روایت دادې چه امام د جنازې په مونځ کښې دمړی د سینې په محاذات کښې اودرېږی که مړې سړې وی اوکه ښځه. دا داحناف په نیز راجح او قول مختاردې.[4]

دویم روایت دادې چه امام به په جنازه کښې د سړی د سر محاذات کښې اود ښځې د سرین محاذات کښې اودیږی. علامه عینی رحمه الله فرمائی چه د ابن ابی لیلی رحمه الله او ابراهیم نخعی رحمه الله هم دغه قول

---

[1] المجموع شرح المهذب: ۱۸۳/۵مكتبة الإرشاد، العزيز شرح الوجيز المعروف بالشرح الكبير: ۴۳۲/۲الحاوی فی فقه الإمام الشافعی: ۵۰/۳دارالكتب العلمية.

[2] المغنی لابن قدامة: ۴۵۳/۳-۴۵۲دارعالم، شرح الزركشی: ۳۳۰/۳-۳۲۹مكتبة العبيكان.

[3] المغنی لابن قدامة: ۴۵۳/۳.

[4] البناية شرح الهداية: ۲۲۵/۳-۲۲۴بدائع الصنائع: ۳۳۹/۲ شرح فتح القدير: ۱۳۰/۲رشيديه.

دي. (اوهم دا د شوافع حضراتو مذهب هم دي). دريم روايت دادې چه امام دې په جنازه كښې د سړي سرين محاذات كښي اود ښځې د سينې محاذات كښي اودريږي.([1])

دامام ابويوسف رحمه الله او امام محمد رحمه الله مذهب دادې چه امام دې په جنازه كې دښځې په حق كښې دهغې سرين محاذات كښې اود سړي په حق كښې د دهغه د سرمحاذات كښي اودريږي. هم دا د امام ابوحنيفه رحمه الله دويم روايت دې.([2]) بل فقهاؤ د ابن ابى ليلى رحمه الله نه هم مختلف اقوال نقل كړي دي. چنانچه علامه كاساني رحمه الله فرمائي چه د ابن ابى ليلى رحمه الله په نيزمشهور دادې چه امام دې په جنازه كښې د سړي د سرين محاذات كښې اود ښځې د سينې محاذات كښي اودريږي.([3]) دويم قول دادې چه امام دې د سړي د سر په محاذات كښې اود ښځې سرين په محاذات كښې اودريږي لكه چه د امام ابوحنيفه رحمه الله دويم روايت دې. ([4])اودريم قول دادې چه دسړي دسينې محاذات اوذ ښځې سرين محاذات كښي دې اودريږي.([5])

حاصل دا چه په دې مسئله كښې.د ائمه احناف اقوال ډير زيات اومختلف دي. البته راجح مشهور اوقول مختار هم دغه دې چه د احنافو په نيز امام د جنازې مونځ كښې د مړي د سينې محاذات كښې اودريږي كه هغه مړې د سړي وي اوكه د ښځې وي اوهم دغه د روايت نه هم ښكاره دي. چنانچه علامه سرخسي رحمه الله فرمائي: «وأحسن مواقف الإمام من الميت في الصلاة عليه بحذاء الصدر» ([6])يعنى د جنازې د مونځ كولوونخت كښې د امام د اودريدودپاره خوښ كړې شوې ځائې دادې چه هغه دې د مړي د سينې محاذات كښې ولاړوي كه مړې د سړي وي اوكه د ښځې.

اوعلامه عينى رحمه الله فرمائي: «وفي "التحفة" و "المفيد": المشهور من الروايات عن أصحابنا في الأصل وغيره أن يقوم من الرجل والمرأة بحذاء الصدر»([7]) يعنى داصحاب نه نقل شوى رواياتوكښې مشهور روايت هم دغه دې چه امام دې دمړي د سينې محاذات كښې ولاړ وي كه مړې د سړي وي اوكه د ښځې.

داحناف مستدل: د احنافواستدلال دادې چه (صدر) سينه په ټولو اندامونوكښې لويه ده اشرف الاعضاء ده ځكه چه په سينه كښې زړه وي او زړه د ايمان مركز اودعلم وحكمت معدن دي. اوچونكه هم د ايمان د وجې نه د چاجنازه كولې شي نود سينې په محاذات كښې اودريدل به دې طرف ته مشيروى چه د ايمان په وجه د دې سړي شفاعت او سفارش كولې شي.([8])

د حضرت انس رضي الله عنه د حديث نه استدلال صحيح نه دې: دحديث انس رضي الله عنه نه استدلال په دې وجه صحيح نه دې ځكه چه په دې حديث كښې اضطراب دې په بعض طرق كښې «عندرأس الرجل او عند وسط المرأة» كلمات دى مګر بعض كښې «حيال صدر» اوبعض كښې «حيال منكبيه» كلمات هم دى.

---

[1] البناية شرح الهداية:۲۲۵/۳.

[2] المغنى لابن قدامة:۴۵۲/۳ البناية شرح الهداية:۲۲۵/۳.

[3] بدائع الصنائع:۳۳۹/۲.

[4] البناية شرح الهداية:۲۲۵/۳.

[5] المبسوط للسرخسي:۱۱۸/۲.

[6] المبسوط للسرخسي:۱۱۸/۲.

[7] البناية شرح الهداية:۲۲۵/۳.

[8] تبيين الحقائق:۲۴۲/۱إعلاء السنن: ۲۲۶/۸.

لهذا اوس یو اخستل اودلیل نیول به صحیح نه وی. [1]

اوکه چرې حدیث انس رضي الله عنه مضطرب اونه منلې شي نوبیاهم جواب دادې چه په هغه زمانه کښې به جنازې پوره نه وې پټې شوې. په دې وجه به د ښځې په حق کښې مناسب هم دامعلومیدل چه د ستر په محاذات کښې دې امام ولاړ وی دې دپاره چه امام دمړي او قوم په مینځ کښې حائل شی اودا طریقه به د ښځې دپاره استر یعنی زیاته د ستر سبب وه. لیکن اوس خو جنازې منعوش یعنی په مکمل توګه باندې پټې وی په دې وجه اوس د ستر په محاذات کښې د اودریدو څه خاص وجه پاتې نه شوه. لهذا اوس د ایمان مرکز یعنی د سینې په محاذات کښې اودریدل زیات مناسب دی. چنانچه هم په دغه حدیث انس رضي الله عنه آخرکښې راوی حدیث حضرت نافع ابوغالب فرمائي: «فسألت عن صنيع أنس.... رضي الله عنه...... في قيامة على المرأة عند عجيزتها؟ فحدثوني أنه إنما كان الأنه لم تكن النعوش، فكان يقوم الإمام حيال عجيزتها يسترها من القوم» [2]

یعنی ما دحضرت انس رضي الله عنه ددې عمل باره کښې تپوس اوکړو چه هغه د ښځې د رین محاذات کښې داودریدو په صورت کښې اختیارکړل، نوخلقو ماته دابیان کړل چه داسې دنعوش بندوبست نه کیدو وجې نه وو د کوم د وجې نه چه به امام د ښځې د سرین محاذات کښې اودریدلو دې دپاره چه هغه د قوم او نوروخلقود نظرونونه پټ اوساتي.

دوه اشکاله اودهغې جواب: په دې تاویل باندې دوه اشکاله کیږي. رومبې اشکال دادې چه دامام ابوداؤد رحمه الله په طریق سره نقل شوې حدیث حضرت انس رضي الله عنه ددې خبرې تصریح ده چه کله د ښځې جنازه پیش کړې شوه نو په هغې باندې د شین رنګ کپړه پرته وه. چنانچه د روایت په الفاظو کښې «فقربوها وعليها نعش أخضر» لهذا ذکرکړې شوې تاویل صحیح نه دې. ځکه چه حضرت انس رضي الله عنه دمنعوش کیدونه باوجود وسط «په محاذات» کښې اودریدو سره مونځ ورکړو. او دویم اشکال دادې چه کله وړاندې کړې شوې جنازه منعوش وه نوبیا د ابوغالب رحمه الله نه ددې خبرې د نقل کولو څه مقصددې چه«لانه إنما لم تكن النعوش؟» اوبیا دابوغالب رحمه الله نه بیان کونکی ټول په ټول مجهول هم دی.

جواب دادې چه حضرت ابوغالب رحمه الله ته دا ونیلی شوی وو چه حضرت انس رضي الله عنه د خپل اسلاف تقلید اواتباع کړې ده دهغه داسلاف عمل هم دغه وو چه هغوی به د جنازې نه منعوش کیدو په صورت کښې د وسط په محاذات کښې اودریدل. اوس حضرت انس رضي الله عنه د دغه علت رعایت اونه کړو بلکه هغوی هم د اسلاف اتباع کولوسره د وسط په محاذات کښې اودریدو سره د جنازې مونځ ورکړو. لهذا اوس مطلب دادې چه بیان کونکو حضرت ابوغالب رحمه الله ته دا اوونیل چه حضرت انس رضي الله عنه د اسلاف اتباع کړې ده اوداسلاف طریقه هم دغه وه ځکه چه په هغه زمانه کښې به جنازې منعوش نه وې.

اوچه ترکومې تعلق دې د هغه روات چاچه حضرت ابوغالب رحمه الله نه دا روایت ذکرکړې نوسره ددې چه هغوی مجهول دي لیکن دا هم یواصل اوقاعده ده چه د قرون اولی د محدثینو جهالت نقصان ورکونکې نه دې. [3] اوبیا عین ممکن دی چه هغه جنازه منعوش وی کومه چه د حضرت انس رضي الله عنه

---

[1] تبيين الحقائق: ۲٤۲/۱ إعلاء السنن: ۲٦/۸.

[2] حواله بالا، والرواية المذكورة رواها الإمام أبوداؤد في كتاب الجنائز باب أين يقوم الإمام من الميت إذا صلى عليه رقم الحديث: ۳۱۹٤.

[3] إعلاء السنن: ۲۲۷/۸-۲۲٦.

مخې ته راوړلي شوه خوپه دې سره دا نه لازم کيږي چه د کومو ښځو جنازه حضورپاك پخپله کړې وی دهغوی جنازې هم منعوش وې لهذا زمونږ ذکرکړې شوې تاويل صحيح دې.[1]

بل د حديث حضرت انس رضي الله عنه په مقابله کښې مونږ د حديث سمره بن جندب رضي الله عنه نه استدلال کوو څکه چه په دې روايت کښې رسول الله ﷺ دهغه ښځې جنازه د مړې په وسط کښې اودريدو سره کړې. په دې روايت سره زمونږ د مذهب تائيد کيږی (سره ددې چه شوافع اوحنابله هم ددې روايت نه په خپل مذهب باندې استدلال کوی او لفظ وسط متحرك السين لوستلو سره ددې نه مراد عجيزه اوسرين اخستې دی) اوهغه داسې چه په دې روايت کښې لفظ وسط استعمال شوې دې اودا لفظ دوه شان سره لوستلې شی. د سين په حرکت سره اود سين په سکون سره. په رومبی صورت کښې به دا اسم وی او دې نه مراد به هر هغه څيز شی چه د دوو څيزونو په مينځ کښې په هرځائی کښې چه وی. بل د وسط استعمال په متصل الاجزاء کښې کيږی اود وسط استعمال متفرق الاجزاء کښې کيږی.[2]

هم دغه وجه ده چه ((جلست وسَط القوم)) ونيل صحيح نه دی څکه چه دوسط استعمال په متصل الاجزاء کښې کيږیٰ او قوم متفرق الاجزاء دې. او ((جلست وسَط الدار)) ونيل صحيح دی څکه چه دار متصل الاجزاء دې او دواړه يعنی وسط او سَط صدر (سينه) جوړيدې شی. د وسط په صورت کښې د بدن مينځمې حصه سينه داسې جوړيږی چه دواړه خپې دواړه لاسونه اوسر په اطراف کښې دی ددې ويستو سره باقی بدن د سرين نه واخله ترڅټ پورې باقی پاتې کيږی اوښکاره خبره ده چه دې کښې صدر (سينه) وسط او بالکل مينځمې حصه جوړيږی. د اطراف د ويستلو ضرورت څکه پيښ شو څکه چه د وسط استعمال متصل الاجزاء کښې کيږی په کوم کښې چه تفريق نه وی.[3] اودوسْط په صورت کښې د سرنه واخله ترخپو مينځمې حصه ټول وسْط دې اوداسې هيڅ يو اشکال هم باقی نه پاتې کيږی. چنانچه: ((الساكن متحرك والمتحرم ساكن)) مشهوره مقوله هم ددې مقتضی ده.[4]

دعلامه سرخسي قول: علامه سرخسی فرمائی چه هم سينه په حقيقت کې وسط دې څکه چه دې نه پورته سراودواړه لاسونه اودې نه ښکته خيټه اودواړه خپې دی اودغه سان صدر (سينه) وسط جوړيږی.[5] بل دا تاويل هم ممکن دې چه حضورپاك مونځونه هم د صدر محاذات کښې اودريدوسره کړی دی. مګر په يوه موقع درسول الله ﷺ خيال دسر طرف ته او په بله موقع ميلان دعجيزه (سرين) طرف ته شوې. دکوم نه چه راوی دا ګمان کړې چه حضوراکرم د دواړو په مينځ کښې تفريق کړې دې.[6]

بل د احنافو تائيد دحضرت ابن عمر رضي الله عنهما د عمل نه هم کيږی څکه چه هغوی به د ښځو او سړو په جنازو کښې د قيام په اعتبارسره فرق نه کولو بلکه دواړه به ئې برابر ګنړل.[6]

دغه شان سعيد رحمه الله په خپل سندسره دامام شعبی رحمه الله نه روايت کوی چه کله ام کلثوم بنت علی اودهغې څونی زيد بن عمر رضي الله عنهما انتقال شو اودهغوی جنازه ئې راوړله نودهغه وخت امير دهغوی

---

[1] البناية شرح الهداية: ۲۲۷/۳.

[2] النهاية لابن الأثير: ۱۸۳/۵تاريخ العروس: ۲۰/۱۷۵-۱۷۳الفروق اللغوية: ۳۰۸ ارالعلم والثقافة.

[3] بدائع الصنائع: ۳٤۰/۲.

[4] تاج العروس: ۱۷۸/۲ التراث العربي.

[5] المبسوط للسرخسي: ۱۱۸/۲شرح فتح القدير: ۱۳۱/۲تبيين الحقائق: ۲٤۲/۱.

[6] شرح فتح القدير: ۱۳۱/۲بدائع الصنائع:۳٤۰/۲.

[7] مصنف عبدالرزاق كتاب الجنائز باب أين توضع المرأة من الرجل رقم الحديث: ٦۳٤۸

جنازه اوکړه اود دواړو سرونه اوخپې ئې برابر کیخودې.[۱]
هم دغه شان داهل مکه اواهل مدینه عمل هم دښځو اوسړو په حق کښې د برابرئې دې. په روایت کښې دی چه کله حضرت سعیدبن جبیر رحمه الله مکې ته تشریف راوړو اوهغه اولیدل چه اهل مکه د ښځې اوسړی په یوخائې جنازه کولو کښې د ښځې اوسړی په مینځ کښې د قیام په اعتبارسره فرق نه کوی نودوی غوښتل چه دا خلق دې دښځې سر دسړی په مینځمې حصه د بدن محاذات کښې کړی خواهل مکه دهغه خبره اونه منله. لهذا ددې روایاتونه دا ثابتیږی که چرې د سړی اوښځې په حق د قیام په سنت کښې فرق وې نود حضرت ابن عمر رضی الله عنهما اواهل مکه اواهل مدینه عمل به هم تسویه بین الرجل والمرأة نه وې.[۲]

د علامه رشیداحمد گنگوهی رحمه الله قول: علامه رشید احمد گنگوهی رحمه الله فرمائی چه د حائض اونفساء وغیره په حق کښې داامام دپاره سنت قیام دادې چه دکټ په وسط (مینځ) کښې اودریږی دې دپاره چه ستر اوشی ځکه چه په هغه زمانه کښې دنعوش بندوبست نه کیدلو. بیا چه کله ددې نه استغناء اوشوه اودنعوش انتظام شروع شو نوچونکه «النساء شقائق الرجل» یعنی ښځې د سړو په شان دی په دې وجه ددې انتظام نه پس دهغوی حکم هم په سنت قیام کښې د سړو په شان شو.[۳]

هم ددې مضمون طرف ته حافظ ابن حجر رحمه الله هم «کتاب الجنائز باب أین یقوم من المرأة والرجل» کښې اشاره کړې ده او په هغه باب کښې هم دغه حدیث سمره بن جندب رضی الله عنه ذکر دې. چنانچه حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه په هغې کښې په ښځو باندې د جنازې د مونځ دمشروعیت بیان دې. ځکه چه د ښځې دنفاس والا کیدل غیر معتبروصف دې اود ښځې ښځه کیدل دواړه احتماله لرئ. ددې خبرې هم احتمال دې چه دادې معتبره اوګنړلې شې اوددې خبرې هم احتمال دې چه غیرمعتبره دې وی. که معتبرئې اوګنړله نود جنازې په مونځ کښې د ښځې مینځ ته اودریدل د ستر په غرض دی اوهم دا د ښځې په حق کښې مطلوب هم دی اوکه چرې غیرمعتبر ده نو په مینځ کښې د اودریدو حکم هغه وخت وو کوم وخت چه د ښځودپاره دنعوش انتظام نه وو. او اوس چه انتظام شوې دې نود مطلوبه ستر حصول شوې دې اوهم په دې وجه امام بخاری رحمه الله ترجمة الباب په سوالیه اندازکښې پیش کړې او اراده ئې دا ده چه د ښځې اوسړی په مینځ کښې داامام د قیام په مسئله کښې هیڅ فرق نشته دې. او داسې ئې د حضرت انس رضی الله عنه د روایت د تضعیف طرف ته اشاره اوکړه کوم چه امام ترمذی رحمه الله او امام ابوداؤد رحمه الله تخریج کړې دې. په کوم کښې چه دی حضرت انس رضی الله عنه د سړی په حق کښې اودښځې په حق کښې دقیام په اعتبارسره فرق کړې دې اودائې سنت ګرځولې دی.[۴]

د حدیث تر جمة الباب سره مناسبت: دحدیث ترجمة الباب سره مناسبت دادې چه په دواړوکښې یو شان مضمون ذکر دې یعنی په دواړوکښې دنفاس په حالت کښې وفات کیدونکې ښځه باندې د جنازې د مونځ کولو ذکر دې. البته داخبره په ځپل ځائې تیره شوې ده چه د امام بخاری رحمه الله دا ترجمه

---

[۱] مصنف ابن أبي شيبة كتاب الجنائز باب جنائز الرجال والنساء من قال: الرجل مما يلي الإمام والنساء أمام ذلك. رقم الحديث: ١١٦٨٨.
[۲] إعلاء السنن: ٢٢٧/٨ المغني لابن قدامة: ٤٥٤/٣-٤٥٣.
[۳] لامع الدراري: ٢٩٣/٢-٢٩١ الكنز المتواري: ٣١٠/٣-٣٠٩.
[۴] فتح الباري: ٢٠١/٣ الكنز المتواري: ٣١٠/٣ الأبواب والتراجم: ٦٧ لامع الدراري: ٢٩٣/٢-٢٩٢.

كتاب الحيض سره مناسبت نه لري.[1]

اختلاف نسخ: په دې مقام دصحيح بخاري په نسخوكښې اختلاف موندلې شي بعض نسخوكښې باب بلاترجمه عنوان دې او بعض نسخوكښې باب عنوان دسره موجود نه دې اوحديث مذكورئى باب سابق لاندې داخل كړې دې. شراح كرامو ليكلى دى چونكه دحديث ميمونه ﷺ حكم په باب سابق كښې موجود دحديث د حكم نه مختلف دې په دې وجه امام بخاري رحمه الله ددواړو په مينځ كښې باب ونيلوسره جدا كړل ليكن ترجمه ئې قائم نه كړه.[2]

دباب بلاترجمه حكم: دابوزر په روايت كښې لفظ باب بلاترجمه موجود دې اودهغوى عادت دې چه هغوى داسې باب بلاترجمه باب سابق دپاره په منزله د فصل گرځوى. دكوم تفصيل چه شاته ذكركړې شوې دې. چونكه په حديث ميمونه ﷺ اوحديث باب سابق كښې د حكم په اعتبارسره اختلاف دې په دې وجه امام بخاري رحمه الله په لفظ باب راوړلوسره د دواړو په مينځ كښې فصل اوكړو.

د اصيلي د روايت مطابق دحديث ميمونه k باب سابق سره مناسبت: باقي د اصيلي وغيره په روايت كښې لفظ باب موجود نه دې اوحديث ميمونه ﷺ د باب سابق لاندې داخل دې. په دې صورت كښې به دحديث ميمونه ﷺ د باب سابق سره مناسبت داشي چه په دې حديث كښې په دې خبره باندې تنبيه وركړې شوې ده چه حائضه اونفساء دواړه عين اوظاهري بدن په اعتبار سره پاكې دى اوددې دليل دادې چه د حضورپاك كپړې د مونځ دوران كښې د حضرت ميمونه ﷺ بدن سره لگيدې حال دادې چه هغه د حيض په حالت كښې وه. ددې نه معلومه شوه چه دحائضه عين او ظاهر پاك دى گنى حضورپاك به خامخا خان ساتلو.[3]

د شيخ الحديث زكريا رحمه الله نقداو رائې: شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمائى چه حديث ميمونه ﷺ د باب سابق سره كوم مناسبت بيان كړې شوې دې هغه سره ددې چه واضح دې مگر په داسې صورت كښې مسئله «باب الصلاة على النفساء» سره متعلق نه پاتې كيږى. زما په نيز توجيه داده چه د امام بخاري رحمه الله حديث ميمونه ﷺ ذكركولونه پس مقصد په حائضه ښځه باندې د جنازې مونځ جائز كيدل بيانول دى اوهم ددې دپاره نې حديث ميمونه ﷺ فورى راوړلو ليكن چونكه حديث ميمونه ﷺ د جنازې د مونځ په حق ښې منصوص نه وو په دې وجه ددې دپاره امام بخاري رحمه الله دترجمه تصريح اونه كړه بلكه هم دغه ترجمه په حديث سره مستنبط كولوسره ثابته كړه او هغه داسې چه مخې ته ملاسته ښځه د مخې ته كيخودونكې جنازې په شان ده. نوچه څنگه ښځه په حالت د حيض كښې وى اومخې ته ملاسته وى اود مونځ كونكى كپړه هغې سره لگى نو په دې سره هيڅ نقصان لازم نه راځى. هم دغه شان كه چرته د ښځې د حيض په حالت كښې يا دنفاس په حالت كښې انتقال اوشى نودهغې د جنازې مونځ به اداكولې شى په دې سره هم څه نقصان لازم نه راځى.[4]

په آخره كښې شيخ الحديث زكريا رحمه الله فرمائى چه هم دغه توجيه د علامه رشيداحمد گنگوهى رحمه الله دكلام نه هم مستنبط كيږى.

[1] عمدة القاري:۳/٤٦۷.
[2] عمدة القاري:۳/٤۷۰فتح الباري: ۱/٤۳۰الكنزالمتواري:۳/۳۱۱.
[3] فتح الباري: ۱/٤۳۰عمدة القاري:۳/٤۷۰ الكنزالمتواري: ۳/۳۱۱ التوضيح:۵/۱٤٤.
[4] الكنزالمتواري:۳/۳۱۲-۳۱۱لامع الدراري: ۲/۲۹٤الأبواب والتراجم:٦۷

د علامه رشيداحمد گنگوهي رحمه الله رائې: علامه رشيداحمد گنگوهي رحمه الله فرمائي چه امام بخاري رحمه الله داحديث **صلاة علىٰ الحائض** په نسبت سره راوړلې دې او په شاته حديث كښې **صلاة علىٰ النفساء** ذكروو اود هغې دپاره ترجمة الباب هم قائم كړې شوې وو. په حديث ميمونه رضي الله عنها كښې امام بخاري رحمه الله داخودلې دى چه د حائضه قرب دمونځ د. صحت منافى نه دى. لكه چه داحديث د سابقه باب دپاره په منزله د نظير اومثال دې يعنى په نفاس والا باندې مونځ كول داسې دى لكه چه څوك مونځ كوى اوحائضه ښځه دهغه مخې ته ملاسته وى نولكه څنګه چه دحائضه مخې ته سملاستل د مونځ د صحت منافى نه دى هم دغه شان په نفساء مړې باندې د جنازې مونځ كول هم صحيح او جائزدى. مګر دواړوكښې څه تفاوت شته. يوخودا چه شاتنى حديث كښې اوحديث ميمونه رضي الله عنها كښې دقرب په اعتبار سره تفاوت دى په دې معنى چه شاتنى حديث كښې قرب او دې حديث ميمونه رضي الله عنها كښې ذكركړې شوې قرب نه كم دې. لكه چه ددواړو حديثونه بالكل واضح دى.

دويم دا چه په تيرشوى روايت باندې **صلاة علىٰ النفساء** ترجمه قائم كړې شوې وه اوحديث ميمونه رضي الله عنها كښې دحائضه ذكر دې.

دريم دا چه شاتنى حديث كښې د امام مخې ته مړې كيدل مقصودى څيز دې خو په حديث ميمونه رضي الله عنها كښې مخې ته سملاستل يواتفاقى امر دې.

څلورم تفاوت دادې چه شاتنى حديث كښې په حقيقت كښې دعاده اوحديث ميمونه رضي الله عنها كښې حقيقى مونځ مراددې. نوچونكه په دواړو حديثوكښې په دغه پورتنو اعتبارات سره فرق دې په دې وجه امام بخاري رحمه الله په دواړو حديثوكښې باب بلا ترجمه راوړلوسره جدائى اوكړه څكه چه باب بلاترجمه دفصل په اراده سره راوړلې شى.([1])

بعض حضراتو د علامه گنگوهي رحمه الله دا توجيه په يوبل انداز كښې ذكركړې ده هغوى فرمائي چه ‹‹باب الصلاة على النفساء›› نه شاته باب كښې د ابن عباس رضي الله عنهما په حواله سره تيرشوى دى چه مستحاضه به د دم حيض په انقطاع باندې فورى غسل كوى اومونځ به كوى دنور څه څيز انتظار به نه كوى اود استحاضه وينه دمونځ نه مانع نه ده. او كه دحيض وينه وى نومونځ نه شى كولې. اوس سوال دا پيداكيږى چه كه د حيض په زمانه كښې د ښځې انتقال اوشى چه په ناپاكئ كښې انتقال شوې نوآيا دهغې د جنازې مونځ به كولې شى؟ څكه چه د حالت حيض غسل مطهر نه دې اود مونځ دپاره طهارت شرط دې؟ امام بخاري رحمه الله د **صلاة علىٰ النفساء** باب كيخودوسره اوخودل چه نفساء وى كه حائضه په اصل سره ددواړو بدن پاك دې بيا په غسل سره هغه ظاهرى لوث يعنى خرابى هم لرې شو اومرګ ايمان مستحكم كړو كوم چه عين طهارت دې. بيا په دې باندې په مونځ كولوكښې څه تردد دې اوچونكه د صلاة على الحائض باره كښې دامام بخاري رحمه الله د شرط موافق څه روايت نه وو لهذا باب بلاترجمه كيخودو سره دحضرت ميمونه د روايت نه د اشاره په توګه ددې په جواز باندې تنبيه اوكړه چه د حائضه بدن ناپاك نه دې.([2])

---

[1] لامع الدرارى: ۲/ ۲۹٤الكنزالمتوارى:۳/ ۳۱۲-۳۱۱.

[2] إيضاح البخارى: ۱۲/ ۱۵۵مكتبه مجلس قاسم المعارف ديوبند، يوپى.

الحديث الثاني

[٣٢٦]-حَدَّثَنَا الحَسَنُ بْنُ مُدْرِكٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمَّادٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو عَوَانَةَ اسْمُهُ الوَضَّاحُ، مِنْ كِتَابِهِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ الشَّيْبَانِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَدَّادٍ، قَالَ: سَمِعْتُ خَالَتِي مَيْمُونَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهَا كَانَتْ تَكُونُ حَائِضًا، لاَ تُصَلِّي وَهِيَ مُفْتَرِشَةٌ بِحِذَاءِ مَسْجِدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، «وَهُوَ يُصَلِّي عَلَى خُمْرَتِهِ إِذَا سَجَدَ أَصَابَنِي بَعْضُ ثَوْبِهِ»(١)[٣٧٢، ٣٧٤، ٤٩٥، ٣٩٢]

ترجمه: دحضرت عبدالله بن شداد نه روايت دې هغه فرمائى چه ماد خپلې ترور حضرت ميمونه رضي الله عنها حرم سركار دوعالم ﷺ نه اوريدلى چه فرمائيلې هغې به د حيض په حالت كښې كيدود وجې نه مونځ نه شوكولې اوزه به هغه وخت د رسول الله ﷺ د سجدې خانى كښې ملاسته ووم او حضورپاك به په خپل وړوكى پوزكى باندې مونځ كولو اود سجدې په حالت كښې به د رسول الله ﷺ دكپړې څه حصه زما بدن سره لګيدله.

تراجم رجال

الحسن بن مدرك: دا مشهور محدث حافظ ابوعلى الحسن بن مدرك بن بشيرالسدوسى البصرى الطحان رحمه الله دې.(٢)

هغوى ديحيى بن حماد، محبوب بن الحسن اوعبدالعزيز بن عبدالله اويس رحمهم الله نه دحديث روايت كړې اودهغوى نه امام بخارى، امام نسائى، امام ابن ماجه، بقى بن مخلد اندلسى، احمدبنالحسين بن اسحاق الصوفى الصغير، احمدبن عمروالزنبقى، ابوبكر عبدالله بن ابى داؤد، عمر بن محمد بن بجير، محمدبن هارون الر ويانى اويحيى بن محمد بن صاعد رحمهم الله روايت كوى.(٣)

احمدبن الحسين صوفى رحمه الله فرمائى: «كان ثقة»(٤)

ابوعبيرالآجرى، امام ابوداؤد رحمه الله نه نقل كوى «الحسن بن مدرك كذاب، كان يأخذ أحاديث فهدبن عوف، فيلقبها/ فيلقنها على يحيى بن حماد» يعنى دامام ابوداؤد رحمه الله نه نقل دى چه حسن بن مدرك دروغژن راوى دې، ځكه هغه دفهد بن عوف نه احاديث اخستوسره دغه احاديث د يحيى بن حماد په وړاندې لوستل.(٥)

---

١) قوله: ميمونة: الحديث، رواه الإمام البخارى فى كتاب الصلاة أيضاً، فى باب الصلاة على الخمرة، رقم الحديث: ٣٨١وباب إذا أصاب ثوب المصلى امرأته إذا سجد رقم الحديث: ٣٧٩وكذا رواه فى سترة المصلى، باب إذا صلى إلى فراش فيه حائض رقم الحديث: ٥١٨-٥١٧ والإمام مسلم فى كتاب المساجد، باب جواز الجماعة فى النافلة رقم الحديث، ١٥٠٤ وأبوداؤد فى كتاب الصلاة باب الصلاة على الخمرة، رقم الحديث: ٦٥٦والنسائى فى كتاب المساجد باب الصلاة على الخمرة، رقم الحديث: ٧٣٩.

٢) تهذيب الكمال:٦/٣٢٤ تهذيب التهذيب:٢/٣٢١ الجرح والتعديل:٣/٣٨دارإحياء التراث العربى.

٣) تهذيب الكمال:٦/٣٢٤ تهذيب التهذيب:٢/٣٢١ الكاشف: ١/٣٣٠.

٤) حواله بالا.

٥) تهذيب الكمال:٦/٣٢٤ تهذيب التهذيب:٢/٣٢٢-٣٢١.

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه كه امام ابوداؤد رحمه الله د حسن بن مدرك تكذيب په دې وجه باندې كړې وى چه هغه د فهد بن عوف نه احاديث اوريدو سره د يحيى بن حماد مخكښې لوستل نو دا جرح بې بنياده ده ځكه چه فهد بن عوف او يحيى بن حماد دواړه دابوعوانه الوضاح د اصحاب او تلامذه نه دى اوحسن بن مدرك د يحيى بن حماد شاګرد دې. نو كه چرته يو طالب د خپل شيخ نه د درس د رفيق نه د يو حديث متعلق په دې غرض سره سوال اكړى دې دپاره چه هغه ته پته اولګى چه هغه حديث دهغه شيخ هم اوريدلې دې كه نه، نو دا عمل داسې نه دې چه ددې په بنياد باندې څوك دروغژن اوګرځوى. خو بل طرف ته لوئى لوئى جليل القدر ائمه نقد لكه امام ابوزرعه رحمه الله اوامام ابوحاتم رحمه الله دهغه دحديث كتابت هم كړې دې اوحسن بن مدرك متعلق ئې هيڅ قسم جرح نه ده كړې.[1]

دغه شان امام بخارى رحمه الله هم دحسن بن مدرك نه د يحيى بن حماد په طريق يوڅو روايات تخريج كړى دى سره ددې چه امام بخارى رحمه الله يحيى بن حماد او نورو شيوخ نه په علم حديث حاصلولو كښې حسن بن مدرك سره شريك پاتې دې بلكه امام بخارى رحمه الله دحسن بن مدرك نه د وړاندې نه دې.[2] داسې حسن بن مدرك دامام بخارى رحمه الله د صغار شيوخ نه شو.[3]

امام نسائى رحمه الله دحسن بن مدرك په خپلو شيوخوكښې تذكره كولو سره فرمائى ((بصري لابأس به))[4]، ابن عدى رحمه الله فرمائى: ((كان من حفاظ أهل البصرة))[5] ابوحاتم رحمه الله فرمائى: "هو شيخ"[6]، مسلمه بن قاسم رحمه الله فرمائى: ((كتب عنه من أهل بلدنا ابن وضاح، وهو صالح في الروايه))[7]

يحيى بن حماد: دا مشهور امام اومحدث حافظ يحيى بن حماد بن ابى زياد الشيبانى البصرى رحمه الله دې. ددوى كنيت ابوبكر دې اوبعض حضرات فرمائى چه ددوى كنيت ابومحمد دې.[8] دا د شيخ ابوعوانه خوم دې.[9]

هغوى د ابوعوانه، عكرمه بن عمار، امام شعبه، حمادبن سلمه، همام بن يحيى، جرير بن حازم اوجويريه بن اسماء رحمهم الله وغيره نه د حديث روايت كړې دې. اوددوى نه امام بخارى، ابرهيم بن دينار بغدادى، ابراهيم بن مكتوم، يعقوب جوزجانى، اسحاق بن راهويه، اسحاق بن منصور الكوسج، حسن بن على الخلال، حسن بن مدرك، دهغه خوئى حماد بن يحيى بن حماد شيبانى، ابو داؤد سليمان بن سيف حرانى، شجاع بنمخلد، عبدالله بن عبدالرحمن دارمى، اب قدامه عبيدالله بن سعيد السرخسى، محمدبن بشار بندار، محمدبن يحيى بن عبدالله الذهلى، محمدبن معمر الجران او احمدبن اسحاق السمادى رحمهم الله وغيره حديث روايت كوى.[1] د يحيى بن حماد رحمه الله نه د ټولو نه په آخره كښې دحديث روايت كونكې ابومسلم

---

[1]) هدى السارى:۵۶۵.
[2]) هدى السارى: ص: ۵۶۵.
[3]) عمدة القارى: ۴۷۰/۳.
[4]) تهذيب التهذيب: ۲/۳۲۲ تسمية مشائخ أبى عبدالرحمن أحمد بن شعيب بن على النسائى وذكر المدلسين: ۸۵/۱ رقم الترجمة:۶۱ دارعالم الفوائد.
[5]) تهذيب التهذيب: ۳۲۲/۲.
[6]) الجرح والتعديل: ۳۹/۳.
[7]) تهذيب التهذيب: ۳۲۲/۲.
[8]) تهذيب الكمال: ۲۷۶/۳۱ تهذيب التهذيب: ۳۳۹/٤ سير أعلام النبلاء: ۱۳۹/۱.
[9]) حواله بالا.

ابراهیم بن عبدالله الکجی رحمه الله دي.[۲]

ابن سعد رحمه الله فرمائي: «کان ثقة، کثیر الحدیث»[۳] امام ابوحاتم رحمه الله فرمائي: ثقة.[۴] ابن حبان دهغوی ذکر کتاب الثقات کښې کړې دې.[۵] محمدبن نعمان بن عبدالسلام رحمه الله وائي: «لم أر أعبد منه»[۶] امام عجلی رحمه الله فرمائي: «بصري ثقة، وکان من أروی الناس من أبي عوانة»[۷] امام بخاری رحمه الله د حسن بن مدرک رحمه الله نه روایت کوی چه دهغوی انتقال ۲۱۵ هجری کښې شوې.[۸]

أبوعوانة: دامشهور محدث ابوعوانه الوضاح الیشکری رحمه الله دې. ددوی حالات بدء الوحي دڅلورم حدیث لاندې تیرشوی دی.[۹]

سلیمان: دا مشهورمحدث سلیمان بن ابی سلیمان ابواسحاق شیباني کوفي رحمه الله دې. ددوی حالات کتاب الحیض باب مباشرت الحائض لاندې تیرشوی دی. (ښکاره دې وی چه علامه عیني رحمه الله سلیمان بنابی سنان فیروز وئیلې دې کیدې شي چه د کاتب غلطي وی صحیح هم سلیمان بن ابی سلیمان دې).

عبدالله بن شداد: دامشهور محدث عبدالله بن شداد بن الهادلیثي رحمه الله دې. د دوی کنیت ابوالولید دې اونوم ئې اسامه دې. ددوی حالات هم کتاب الحیض باب مباشرت الحائض لاندې تیرشوی دی.

میمونة: دا ام المؤمنین حضرت میمونه بنت الحارث رضي الله عنها ده. ددې حالات کتاب العلم باب السمر في العلم لاندې تیرشوی دی.[۱۰]

دحدیث سندسره یوځو نکات: ددې حدیث نه معلومیږی چه ددې حدیث امام بخاری رحمه الله دخپل ځان نه کم عمر شیخ حسن بن مدرک رحمه الله نه روایت کړې دی. امام بخاری رحمه الله اوحسن بن مدرک رحمه الله دواړه دیحیی بن حماد رحمه الله دحصول علم حدیث په درس کښې شریک پاتې دی. بلکه امام بخاری رحمه الله دحسن بن مدرک رحمه الله نه قدیم دې. نوچه څنګه امام بخاری رحمه الله دحسن بن مدرک رحمه الله نه روایت کوی هم دغه شان د یحیی بن حماد رحمه الله نه هم روایت کوی. په دې مقام باندې د یونکته خبره داده چه امام بخاری رحمه الله دا روایت دخپل شیخ حماد بن یحیی رحمه الله نه نه وو اوریدلې او چونکه حسن بن مدرک رحمه الله د یحیی بن حماد رحمه الله روایات پیژندل په دې وجه امام بخاری رحمه الله دا روایت د حسن بن مدرک رحمه الله نه روایت کړو.[۱۱]

---

[۱] تلامذه او مشائخ دپاره اوګورئ تهذیب الکمال: ۲۷۷/۳۱ تهذیب التهذیب: ۳٤۱/٤ سیر أعلام النبلاء: ۱۳۹/۱۰.

[۲] تهذیب التهذیب: ۳٤۹/٤.

[۳] الطبقات الکبری لابن سعد: ۳۰٦/۷.

[۴] الجرح والتعدیل: ۱۳۸/۹.

[۵] ۲۵۷/۹.

[۶] تهذیب الکمال: ۲۷۸/۳۱ تهذیب التهذیب: ۳٤۹/٤ سیر أعلام النبلاء: ۱٤۰/۱۰.

[۷] معرفة الثقات للعجلي: ۳۵۱/۲.

[۸] تهذیب الکمال: ۲۷۸/۳۱ تهذیب التهذیب: ۳٤۹/٤ کتاب الثقات لابن حبان: ۲۵۷/۹ سیر أعلام النبلاء: ۱٤۰/۱۰ عمدة القاري: ٤۷۰/۳.

[۹] کشف الباري: ٤۳٤/۱.

[۱۰] کشف الباري: ٤۲۰/٤.

[۱۱] فتح الباري: ٤۳۰/۱ عمدة القاري: ٤۷۰/۳.

بل په دې سندکښې ديوبلې نکته خبره داده چه ابوعوانه وضاح رحمه الله دا حديث دخپل کتاب نه بيان کړې دی. دخپلې حافظې په بنياد ئې نه دې بيان کړې اود ابوعوانه باره کښې ائمه نقد اوجرح ليکلې دی چه کله هغه دخپل کتاب نه يوحديث بيان کړی نودغه حديث به دهغه حديث په مقابله کښې زيات قوی اومعتبروی کوم چه هغه به خپله حافظه باندې يقين کولوسره بيان کړې وی. چنانچه ابن مهدی رحمه الله فرمائی: «كتاب أبي عوانة أثبت من هشيم»[1]

امام احمد رحمه الله فرمائی: «إذا حدث أبوعوانة من كتابه، فهو أثبت وإذا حدث من غير كتابه، ربما وهم»[2] امام ابوزرعه رحمه الله فرمائی: «أبوعوانة ثقة إذا حدث من الكتاب»[3]

حضرت عبدالله بن شداد دحضرت ميمونه رضي الله عنها خورنی اوحضرت ميمونه رضي الله عنها دهغه ترور ده اود عبدالله بن شداد مور سلمی بنت عميس اوحضرت ميمونه رضي الله عنها دواړه په خپل مينځ کښې دمور شريك خوئندې دی.[4]

شرح حديث

قوله:: كان تكون: په دې جمله کښې درې ترکيبی احتمالات دی ① **كانت** اوتكون نه يوزائده دې لکه چه دشاعر قول دې: «وَجِيرانٍ لنا كانوا كِرامِ» په دې مصرعه کښې **كانوا** زائده دې اوكرام حالت جزی کښې دې. اوجيران دپاره صفت واقع کيږی.

② دويم احتمال دادې چه **كانت** کښې موجود ضمير قصه ددې اسم دې او **تكون حائضاً** دكانت دپاره خبر دې کوم چه په محلِ نصب کښې واقع دې.

③ دريم احتمال دادې چه تكون دتصير په معنی کښې دې کوم چه په محل نصب کښې واقع کيدو سره دكانت دپاره خبرواقع کيږی اودكانت اسم په دې کښې موجود ضمير قصه دې کوم چه دحضرت ميمونه رضي الله عنها طرف ته راجع دې اود تكون اسم په دې کښې موجود ضمير قصه دې اوددې خبر حائضاً دې.[5]

قوله:: لاتصلي علامه عينی فرمائی چه لاتصلي "حائضاً" دپاره تاکيدی جمله ده.[6] اوعلامه کرمانی رحمه الله لاتصلي سره متعلق يواحتمال خودا ذکرکړې دې چه لاتصلي "حائضاً" دپاره صفت دې اودويم احتمال ئې دا ذکرکړې دې چه لاتصلي دكانت خبر دې اومينځنۍ جمله يعنی **تكون حائضاً** حال واقع کيږی.[7]

«مسجدرسول الله صلی الله عليه وسلم»: ددې نه مرادمعروف جمات نه دې چرته چه په جمع سره مونځ اداکيږی بلکه دې نه مراد په کورکښې موجود دحضوراکرم سجده ګاه ده کوم خانی چه به حضورپاك مونځ کولو.[1]

---

[1]) فتح الباري: ۴۳۰/۱عمدة القاري: ۴۷۰/۳ الجرح والتعديل: ۴۰/۹تهذيب التهذيب: ۱۰۴/۱۱تهذيب الكمال: ۴۴۶/۳۰.

[2]) عمدة القاري: ۴۷۰/۳ الجرح والتعديل: ۴۰/۹ تهذيب التهذيب: ۱۰۴/۱۱تهذيب الكمال: ۴۴۶/۳۰.

[3]) عمدة القاري: ۴۷۰/۳ الجرح والتعديل: ۴۱/۹ تهذيب التهذيب: ۱۰۴/۱۱تهذيب الكمال: ۴۴۷/۳۰.

[4]) عمدة القاري: ۴۷۰/۳.

[5]) عمدة القاري: ۴۷۱/۳شرح الكرماني: ۲۰۸/۳.

[6]) عمدة القاري: ۴۷۱/۳.

[7]) عمدة القاري: ۴۷۱/۳ شرح الكرماني: ۲۰۸/۳.

قوله::علی خمرته : الخمرة: بضم الخاء المعجمة وسكون الميم. دا د خمر نه مشتق دي اود خمر معنی ده پټولو راخي. او د خمرة سره متعلق شراح کرامو ليکلي دی دې نه مراد وړه مصله او وړوکې جائې نماز دې کوم چه دکهجورو د پاڼرونه په تار سره بونړلې شوې وی اودې ته دخمرة ونيلووجه داده چه هغه د زمکې دګرمئی نه اوديخننی نه کولاؤ مخ او تلی بچ کوی او پټوی. هم ددې لونی ته حصير پوزکې وائی.([1]) اوهم ددې نه خمار هم دې په کوم سره چه سرپټولې شی لکه د ښځودپاره لوپټه اود سړو دپاره پټکې.([3])

علامه ابن الاثير جزری رحمه الله ليکلي دی چه: «الخمرةُ: السجادة، وهی مقدار مايضع الرجل عليه وجهه فی سجودة من حصير أو نسيجة خُوص» يعنی خمرة جائې نماز ته وائی اوپوزکې د کهجورو دپاڼرو نه بونړلې شوې جائې نماز کښې دننه دخمرة مقدار دومره دې په کوم چه انسان د سجدې په حالت کښې خپل ظاهری مخ ايږدی. ([4])او خمرة ونيلو وجه داده چه ددې تارونه په پاڼړوکښې پټ وی.([5])

دې نه پس علامه جزری رحمه الله د سنن ابوداؤد په حواله سره يو روايت نقل کړې دې دکوم الفاظ چه دادی«عن ابن عباس رضی الله عنهما قال: جاءت فأرة، فأخذت تجر الفتيلة، فجاءت بها، فألقتها بين يدي رسول الله صلی الله عليه وسلم علی الخمرة التی كان قاعداً عليها، فأحرقت منها مثل موضع درهم»([6]) اوبيا فرمائی چه په دې روايت کښې تصريح ده چه د خمرة اطلاق په لونی جائې نماز باندې هم کيږی چه دمخ داندازې نه زيات وی.([7])

قوله::أصابني بعض ثوبه : دسياق تقاضا خوادده چه أصابها کيدل پکار دی. جواب دادې چه «أنها كانت» نه وړاندې قالت مقدردې. اوس مطلب داشو چه عبدالله بن شداد رحمه الله د أنها كانت نه واخله دوهويصلی علی خمرته پورې روايت بالمعنی کړې او أصابنی بعض ثوبه نی بعينه دحضرت ميمونه رضی الله عنها الفاظ سره روايت کړې.([8]) علامه عينی رحمه الله فرمائی چه داجمله دحال کيدو د وجې نه په محل نصب کښې واقع ده اوقاعده داده چه جمله فعليه ماضيه ثبوتيه کله هم حال واقع کيږی نوبغيرد واؤ نه واقع کيږی يعنی دجملې په شروع کښې واؤ نه راځی.([9])

د حديث نه مستنبط احکام: ددې حديث نه شراح کرامو مختلف احکام مستنبط کړی دی: ① حائضه پاکه ده خکه چه هغه نجس وه نوحضورپاك به مونځ کولووخت کښې به حضورپاك خپلې کپړې

---

[1]) عمدة القاری: ۴۷۱/۳شرح الکرمانی:۲۰۸/۳فتح الباری: ۴۳۰/۱.

[2]) إعلام الحديث: ۳۷۲شرح الکرمانی: ۲۰۸/۳فتح الباری: ۴۳۰/۱عمدة القاری:۴۷۱/۳.

[3]) إعلام الحديث: ۳۷۲النهاية لابن الأثير: ۵۳۲/۱.

[4]) جامع الاصول فی احاديث الرسول: ۴۶۷/۵ النهاية لابن الأثير: ۵۳۱/۱.

[5]) النهاية لابن الأثير: ۵۳۱/۱.

[6]) أخرجه أبوداؤد فی کتاب الأدب باب فی إطفاء النار بالليل رقم الحديث: ۵۲۴۷

[7]) النهاية لابن الأثير: ۵۳۱/۱ فتح الباری:۴۳۰/۱.

[8]) شرح الکرمانی: ۲۰۸/۳.

[9]) عمدة القاری: ۴۷۱/۳.

حضرت ميمونه رضي الله عنها سره لګيدو ته نه پريخودې او هم دغه حکم د نفاس والا د ښځې هم دې. ③ حائضه ښځه که مونځ کونکی سره نيزدې هم وی نو په دې سره په مونځ کښې هيڅ خرابی نه راځی. ④ حائضه ښځه مونځ نه کوی. ⑤ د مونځ کونکی په وړاندې بستره خورولې شی. ⑥ د کهجورو د پاڼړونه جوړشوی څيز باندې مونځ کولې شی.(١) که هغه وړوکې وی او که لوئی. بلکه په داسې څيز باندې مونځ کول تواضع او مسکنت ته ډير نيزدې او ډير موزون دې. او متکبرين چه رنګ په رنګ مصلو او ځائې نمازونو باندې مونځونه کوی هغه بهترنه دی او بيا خود بعض خلقو دپاره رينمی مصلې تياروليږی. په هغې باندې مونځ کول مکروه دی. سره ددې چه رينمی کپړه د ښځو لاندې کول جائز دی مګر په دې سره د غرور او سرکشئ جذبات راپيدا کيږی په دې وجه ناخوښه دی.(٢)

د حديث ترجمة الباب سره مناسبت: ماقبل کښې داخبره تيره شوې ده چه صرف د ابوزرعه رحمه الله په روايت کښې په دې حديث باندې لفظ باب موجود دې. او په داسې صورت کښې دا باب د باب سابق دپاره په منزله د فصل دې. د کوم تفصيل چه وړاندې تيرشوې دې. او د اصيلی رحمه الله په روايت کښې لفظ باب موجودنه دې. نو ددې نسخې په اعتبار سره هم ددې حديث ميمونه ترجمة الباب باب الصلاة على النفساء سره مناسبت توجيه په شروع کښې تيره شوې ده.(٣)

براعة اختتام: شيخ الحديث حضرت زکريا رحمه الله فرمائی د امام بخاری رحمه الله عادت دې چه هغه د کتاب په آخره کښې څه لفظ په اختتام باندې دلالت کونکې راوړی په هغه لفظ سره د کتاب د ختميدو طرف ته اشاره خوکيږی ليکن دې سره هغه انسان ته هم د هغه خاتمه وريادوی. د کوم مقصد چه دا وی چه ګورئی څنګه چه په دې کتاب کښې علمی مباحث ذکرکړې شوی دی اختتام ته اورسيدو، دغه شان به ستا د ژوند کتاب هم يوه ورځ خپل اختتام ته اورسيږی. لهذا غافل مه اوسيږه. او دلته د کتاب الحيض په اختتام باندې داسې ده چه امام بخاری رحمه الله د ټولو نه آخری باب باب الصلاة على النفساء قائم کړې دې. په کوم سره چه د کتاب د اختتام طرف ته هم اشاره کيږی او د مرګ ياد هم تازه کيږی. شيخ الحديث زکريا رحمه الله فرمائی چه دا براعة اختتام مونږ د حديث ميمونه رضي الله عنها نه هم مستنبط کولې شو ځکه چه په دغه حديث کښې دی لاتصلي او مونځ نه کول هم د مړی شان دې او ددې نه هم زيات واضح عبارت دې نه پس دې. «وهي مفترشة بحذاء مسجد رسول الله صلى الله عليه وسلم» او دا بالکل هم هغه شان صورت او منظر دې کوم چه د جنازې د مونځ وی.(٤)

فائده: حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی کتاب الحيض ټول ۴۷ احاديث باندې مشتمل دې په دې کښې چه کوم احاديث مکرر دی که هغه په کتاب الحيض کښې يا چه کوم د کتاب الحيض نه وړاندې تيرشوی دی د هغې شمير ۲۲ دې. د دغه ۲۲ نه لس احاديث په سند متصل سره دی او باقی ۱۲ احاديث تعليقات او متابعات دی. او ک احاديث چه مکررنه دی نه په کتاب الحيض کښې او نه د کتاب الحيض نه وړاندې تيرشوی دی هغه ټول ۲۵ احاديث دی په کوم کښې چه يو معلق روايت دې او باقی ۲۴ احاديث متصل سند سره دی او هغه معلق روايت دادی: «كان يذكر الله على كل أحيانه».

(١) شرح الكرماني: ٢٠٨/٣ عمدة القاري: ٤٧١/٣.
(٢) عمدة القاري: ٤٧١/٣.
(٣) عمدة القاري: ٤٧١/٣.
(٤) الكنز المتواري: ٨٤/٢، ٣١٢/٣ لامع الدراري: ٥٣٢/١، ٢٩٤/٢.

امام مسلم رحمه الله هم بغیرد څلورو احادیثونه باقي ټولو احادیثوکښې دامام بخاری رحمه الله موافقت کړې دې او هغه څلور احادیث دا دی:

① حديث عائشة رضى الله عنها: كانت إحدانا تحيض، ثم تقترص الدم... الحديث.

② حديث عائشة رضى الله عنها: ماكان لإحدانا إلا ثوب واحد...... الحديث.

③ حديث أم عطية رضى الله عنها: كنا لا نعد الصفرة......... الحديث.

④ حديث ابن عمر رضى الله عنهما: رخص للحائض أن تنفر...... الحديث.

اوكتاب الحيض كښې د حضرات صحابه كرام رضي الله عنهم اوتابعينو ټول ۱۵ آثار نقل دی اوټول معلق دی.[1]

[1]) فتح الباري: ۴۳۰/۱.

مصادر ومراجع

①	القران الكريم
②	الاستذكار، للإمام الحافظ أبي يوسف بن عبدالله بن محمد بن عبدالبر المالكي رحمه الله، المتوفى سنة ٤٦٣ دار إحيا التراث العربي
③	الإستيعاب في أسماء الأصحاب (بهامش الإصابة) للإمام الحافظ أبو يوسف بن عبدالله بن محمد بن عبدالبر المالكي رحمة الله عليه المتوفى سنة ٤٦٣ دار الفكر، بيروت
④	الإعتدال في نقد الرجال للإمام المحدث الحافظ أبي عبدالله بن محمد بن أحمد بن عثمان الذهبي رحمة الله عليه المتوفى سنة ٧٤٨ هجري دار المعرفة/دار إحيا الكتب العربية
⑤	الإبواب والتراجم لصحيح البخاري للشيخ العلام محمد زكريا الكاندهلوي رحمه الله، المتوفى سنة ١٤٠٢ ايج، ايم سعيد كمبنى
⑥	الأسماء المبهمة في الأنباء المحكمة لأبي بكر أحمد بن علي بن ثابت الخطيب البغدادي رحمه الله، بتحقيق الدكتور عزالدين علي السيد، مكتبة الخانجي، القاهرة الطبعة الثانية ١٤١٧ هجري......١٩٩٧م
⑦	الأعلام لخير الدين الزركلي دالعلم للملايين
⑧	» الأنساب، للإمام أبي يوسف سعد عبدالكريم بن محمد ابن منصور التميمي السمعاني رحمه الله المتوفى سنة ٥٦٢ هجري دالفكرت للطباعة والنشر
⑨	الأوسط في السنن والإجماع والإختلاف، للإمام أبي بكر محمد بن ابراهيم بن المنذر النيسابوري رحمه الله، المتوفى سنة ٣١٨ هجري دار طيبة الرياض
⑩	الباعث الحثيث شرح اختصار علوم الحديث للإمام الجليل الحافظ عماد الدين أبي الفداء إسماعيل بن كثير الدمشقي رحمه الله، المتوفى سنة ٧٧٤ هجري ألفه أحمد محمد شاكر، دار الكتب العلمية بيروت
⑪	البحر الرائق شرح كنز الدقائق للإمام العلام الشيخ زين الدين بن إبراهيم بن محمد المعروف بابن نجيم المصري الحنفي المتوفى سنة ٩٧٠ هجري دار الكتب العلمية
⑫	» البداية والنهاية للإمام الحافظ أبي الفداء إسماعيل بن كثير بالدمشقي رحمه الله المتوفى سنة ٧٧٤ هجري دار الكتب العلمية بيروت/دار إحيا التراث العربي
⑬	» البناية شرح الهداية للإمام المحدث الفقيه محمود بن أحمد بن موسى بن أحمد بن الحسين، المعروف ببدر الدين العيني الحنفي رحمه الله المتوفى سنة ٨٥٥ هجري دار الكتب العلمية
⑭	البيان والتحصيل (في فقهة الإمام مالك) للإمام أبي الوليد محمد بن أحمد بن رشد القرطبي رحمه الله، المتوفى سنة ٥٢٠ هجري الغرب الإسلامي، بيروت
⑮	التاريخ الكبير للحافظ النقاد شيخ الإسلام أبي عبدالله بن إسماعيل بن إبراهيم البخاري رحمه الله المتوفى سنة ٢٥٦ هجري الموافق ٨٦٩ م در الكتب العلمية بيروت لبنان
⑯	التبيان في أعراب القران، للإمام المفسر أبو البقاء عبدالله بن الحسين بن عبدالله العكبري رحمه الله المروفي سنة ٦١٦ هجري بتحقيق علي محمد البجاوي قام بنشره، عيسى البابي الحلبي وشركاؤه
⑰	التحقيق في مسائل الخلاف، للإمام الحافظ جمال الدين أبي الفرج عبدالرحمن بن علي بن محمد الجوزي رحمه الله المتوفى سنة ٥٩٧ هجر دار الوعي العربي القاهرة الإحتمالان مكتبة إبن عبدالبر دمشق
⑱	التسهيل لعلوم التزيل، للشيخ الإمام العلامة أبي المفسر أبي القاسم محمد بن أحمد بن جزي الكلبي رحمه الله المتوفى سنة ٧٤١ هجري دار الكتب العلمية
⑲	التفسير التكبير /مفاتيح الغيب للإمام المفسر الكبير أبي عبدالله بن محمد بن عمر بن الحسن بن الحسين التميمي الرازي الملقب بفخر الرازي رحمه الله المتوفى سنة ٦٠٦ در الكتب العلمية بيروت

⑳	التفسير المظهري، للعلامة القاضي محمد ثناء الله رحمه الله المتوفى سنة ۱۲۲۵هجري بلوجستان بك دپو پاکستان
㉑	التفسير لابن كثير للإمام الحافظ عماد الدين أبي الفداء إسماعيل بن كثير الدمشقي رحمه الله، المتوفى سنة ۷۷۴ هجري وحيدي كتب خانه الإحتلالان/مؤسسة قرطبة
㉒	التفسير للإمام أبي الحجاج مجاهد بن جبر القرشي المخزومي رحمه الله المتوفى سنة ۱۰۲هجري دار الكتب العلمية بيروت
㉓	التمهيد لما في المؤطا من المعاني والاسانيد للإمام الحافظ أبي عمر يوسف بن عبدالله بن محمد بن عبد البر المالكي رحمه الله المتوفى سنة ۴۶۳هجري الكتبة التجارية مكة المكرمة
㉔	التوضيح لشرح الجامع الصحيح، للإمام سراج الدين أبي حفص عمر بن علي بن أحمد الإنصاري الشافعي المعروف بابن ملقن رحمه الله المتوفى سنة ۸۰۴هجري وزراة الأوقاف والشئون الإسلامية
㉕	الجامع لأحكام القرآن، للإمام أبي عبدالله بن محمد بن أحمد الإنصاري القرطبي رحمه الله المتوفى سنة ۶۷۱هجري دار إحياء التراث العربي
㉖	الجرح والتعديل للإمام الحافظ شيخ الإسلام أبي محمد عبد الرحمن بن أبي حاتم محمد بن إدريس بن المنذر التميمي الحنظلي الرازي رحمه الله المتوفى سنة ۳۲۷هجري الطبعة الأولى بمطبعة دائرة المعارف العثمانية بحيدر آباد دكن الهند/دار الكتب العلمية
㉗	الجوهر النقي على السنن الكبري (للإمام البيهقي) للعلامة علاء الدين بن علي بن عثمان المارديني الشهير بابن التركماني رحمه الله المتوفى سنة ۷۴۵ هجري مطبعة مجلس دائرة المعارف النظامية الكائنة في الهند حيدر آباد الدكن سنة ۱۳۴۴ هجري
㉘	الحاوي الكبير (في فقهة الإمام الشافعي) للإمام الفقهية أبي الحسن علي بن محمد بن حبيب الماوردي البصري رحمه الله المتوفى سنة ۴۵۰هجري دار الكتب العلمية بيروت
㉙	الدر المختار للإمام العلام علاء الدين محمد بن علي بن محمد الحصكفي رحمه الله المتوفى سنة ۱۰۸۸هجري دار علم الكتب الرياض
㉚	الدر المصون في علوم الكتاب المكنون للإمام شهاب الدين أبي العباس بن يوسف ابن محمد بن إبراهيم المعروف بالسمين الحلبي دار الكتب العلمية
㉛	الرواة الثقات المتكلم فيهم بما يوجب ردهم للإمام الحافظ أبي عبد الله محمد بن أحمد بن عثمان الذهبي رحمه الله المتوفى سنة ۷۴۸هجري دار البشائر الإسلامية
㉜	التاج والإكليل (في فقهة الإمام مالك) للعلامة أبي عبدالله بن يوسف بن أبي القاسم العبدري رحمه الله المتوفى سنة ۸۹۷ هجري دار الفكر بيروت
㉝	السلوك في طبقات العلماء والملوك للشيخ بهاء الدين محمد بن يوسف بن يعقوب الجندي الكندي رحمه الله المتوفى قبل سنة ۷۳۲هجري الإرشاد
㉞	السنن الكبري للإمام أبي بكر أحمد بن الحسين بن علي البيهقي رحمه الله المتوفى سنة ۴۵۸هجري دار الكتب بيروت/مجلس دائرة المعارف الإسلامية بهند
㉟	السنن الكبري للإمام أبي عبدالرحمن بن شعيب النسائي رحمه الله المتوفى سنة ۳۰۳هجري إدارة التاليفات الأشرفية ملتان
㊱	السيرة النبوية للإمام أبي محمد عبد الملك بن هشام المعافري رحمه الله المتوفى سنة ۲۱۳هجري الكتبة العلمية بيروت لبنان
㊲	الشرح الكبير مع حاشية الدسوقي للإمام أبي البركات أحمد بن محمد العدوي الشهير بالدردير رحمه الله المتوفى سنة ۱۲۰۱ هجري در الكتب العلمية
㊳	الضعفاء والمتروكون للإمام الحافظ جمال الدين ابي الفرج عبد الرحمان بن علي بن محمد الجوزي رحمه الله المتوفى سنة ۵۹۷ هجري دار الكتب العلمية
㊴	الطبقات الكبري للإمام محمد بن سعد بن منيع أبي عبدالله البصري الزهري رحمه الله المتوفى ۲۳۰ هجري دار صادر بيروت/مكتبة الخانجي القاهرة

العزيز شرح الوجيز المعروف بشرح الكبير للإمام أبى القاسم عبدالكريم بن محمد بن عبدالكريم الرافعي القزويني الشافعي رحمه الله المتوفى ٦٢٣هجري دار الكتب العلمية بيروت لبنان	٤٠
العلل المتناهية للإمام الحافظ جمال الدين ابى الفرج عبدالرحمان بن على بن محمد الجوزي رحمه الله المتوفى سنة ٥٩٧ هجري دار الكتب العلمية بيروت	٤١
اعلل الواردة فى الأحاديث النبوية للإمام الحسن على بن عمران بن أحمد بن مهدي الدارقطني رحمه الله المتوفى سنة ٣٨٥ دراطيبة	٤٢
الفائق في غريب الحديث والأثر، للإمام الغة العلامة جار الله محمود بن عمر الزمخشري رحمه الله المتوفى سنة ٥٣٨هجري دارالفكر	٤٣
الفتاوي الهندية المعروفة بالفتاوي العالمكيرة للعلامة الهمام الشيخ نظام وجماعة من علماء الهند الأعلام دار الكتب العلمية بيروت	٤٤
الفروق اللغوية للإمام الأريب اللغوي أبى هلال العسكري دار لعلم والثقافة القاهرة	٤٥
الفواكه الدواني على رسالة ابن زيد القيرواني للعلامة الشيخ أحمد بن غنيم بن سالم بن مهنا النفراوي الأزهري المالكي رحمه الله المتوفى سنة ١١٢٦هجري درا الكتب العلمية بيروت لبنان	٤٦
الفوائد البهية للشيخ المحقق المحدث أبي الحسنات محمد عبدالحي بن محمد عبدالحليم الأنصاري اللكنوي الهندي رحمه الله المتوفى سنة ١٣٠٤هجري قديمي كتب خانه	٤٧
الكاشف فى معرفة من له الرواية في الكتب الستة، للإمام شمس الدين أبى عبدالله محمد بن أحمد بن الذهبي الدمشقي رحمه الله المتوفى سنة ٧٤٨هجري دار القبلة للثقافة الإسلامية جدة مؤسسة علوم القران جدة	٤٨
الكافي (فى فقه الإمام أحمد بن حنبل) الموفق الدين أبى محمد عبدالله بن أحمد بن محمد بن قدامة المقدسي الدمشقي رحمه الله المتوفى سنة ٦٢٠هجري دار هجر للطباعة والنشر	٤٩
الكافي في التاريخ للإمام العلامة عمدة المؤرخين أبى الحسن على بن أبى الكرم محمد بن محمد بن عبدالكريم بن عبدالواحد الشيباني المعروف بابن الأثير الجزري الملقب بعزالدين رحمه الله المتوفى سنة ٦٣٠هجري دار الكتب العلمية بيروت لبنان	٥٠
الكفاية على هامش القدير قبل هي للعلامة محمود بن عبدالله بن تاج الشريعة مؤلف الوقاية رحمه الله المتوفى سنة ٦٧٣ هجري المكتبة الرشيد كوئته	٥١
الكنز المتواري للشيخ العلام محمد زكريا الكاندهلوي رحمه الله المتوفى سنة ١٤٠٢هجري مؤسسة الخليل الإسلامي فيصل آباد	٥٢
الكنى والأسماء للإمام الحافظ أبى بشر محمد بن أحمد بن حماد الدولابي رحمه الله المتوفى سنة بتحقيق أبى قتيبة نظر محمد الفاريابي دار ابن حزم	٥٣
الكوثر الجاري إلى رياض أحاديث البخاري للإمام الجليل أحمد بن إسماعيل بن عثمان بن محمد الكوراني الشافعي ثم الحنفي رحمه الله المتوفى سنة ٨٩٣هجري دار إحياء التراث العربي	٥٤
الكوكب الدري للإمام المحدث الشيخ رشيد أحمد الجنجوهي رحمه الله المتوفى سنة ١٣٢٣هجري مطبعة ندوة العلماء لكنؤ	٥٥
المحكم والمحيط الأعظم للإما اللغة أبى الحسن على بن إسماعيل بن سيده المرسي المعروف بابن سيده رحمه الله المتوفى سنة ٤٥٨هجري دار الكتب العلمية بيروت	٥٦
المحلى للأثار للإمام المحدث أبى محمد على بن أحمد بن سعيد بن حزم الأندلسي رحمه الله المتوفى سنة ٤٥٦ هجري دار الكتب العلمية بيروت لبنان	٥٧
طبقات المدلسين للإمام الحافظ أبى الفضل أحمد بن على بن الحجر شهاب الدين العسقلاني الشافعي رحمه الله المتوفى سنة ٨٥٢ مكتبة المنار أردن	٥٨
المدونة الكبري لإمام دار الهجرة مالك بن أنس الأصبحي رحمه الله المتوفى سنة ١٧٩هجري دار صدر بيروت /دار الكتب العلمية بيروت	٥٩
المستدرك على الصحيحين للإمام الحافظ أبى عبدالله بن محمد بن عبدالله الحاكم النيسابوري رحمه الله المتوفى سنة ٤٠٥	٦٠

	هجري دار الكتب العلمية بيروت لبنان
⑥١	المنصف لابن أبي شيبة للإمام أبي بكر عبد الله بن محمد بن أبي شيبة رحمه الله المتوفى سنة ٢٣٥ هجري شركة دار القبلة/ مؤسسة علوم القرآن/إدارة القرآن والعلوم الإسلامية باكستان
⑥٢	الصنف لعبد الرزاق للإمام المحدث أبي بكر عبد الرزاق بن همام الصنعاني رحمه الله المتوفى سنة ٢١١ هجري دار الكتب العلمية/المكتب الإسلامية بيروت
⑥٣	المعجم الاوسط للإمام الحافظ أبي القاسم سليمان بن أحمد الطبراني رحمه الله المتوفى سنة ٣٦٠ هجري دار الحرمين بالقاهرة
⑥٣	المعجم الكبير للإمام الحافظ أبي القاسم سليمان بن أحمد الطبراني رحمه الله المتوفى سنة ٣٦٠ هجري مكتبة العلوم والحكم
⑥٥	المعرب في ترتيب المعرب للإمام اللغوي أبي الفتح ناصر الدين المطرزي رحمه الله المتوي سنة ٦١٠ هجري بتحقيق محمود فاخوري وعبد الحميد مختار مكتبة أسامة بن زيد حلب
⑥٦	المغني في فقه الإمام أحمد رحمه الله موفق الدين أبي محمد عبد الله بن أحمد بن قدامة رحمه الله المتوي سنة ٦٢٠ هجري دار الفكر/دار عالم الكتب الرياض
⑥٧	المنتقى (شرح مؤطا الإمام مالك) للإمام القاضي أبي الوليد سليمان بن خلف بن سعد بن أيوب الباجي رحمه الله المتوي سنة ٤٧٤ هجري دار الكتب بيروت لبنان
⑥٨	المنهاج شرح النووي على صحيح الإمام مسلم للإمام العلامة الفقيه الحافظ أبي زكريا محيي الدين بن شرف النووي رحمه الله المتوي سنة ٦٧٦ هجري دار المعرفة/المطبعة المصرية بالأزهر
⑥٩	الموسوعة الفقهية وزارة الإوقاف والشئون الإسلامية
⑦٠	المؤطا للإمام مالك بن أنس الأصبحي رحمه الله برواية يحيى بن يحيى الليثي رحمه المتوفى سنة ١٧٩ هجري دار الكتب العلمية بيروت/دار إحيا التراث العربي
⑦١	النافع الكبير لمن يطالع الجامع الصغير (شرح الجامع الصغير للإمام الشيباني) للشيخ المحقق المحدث أبي الحسنات محمد عبد الحيي بن محمد عبد الحليم الأنصاري الكنوي الهندي رحمه الله المتوفى سنة ١٣٠٤ هجري عالم الكتب بيروت
⑦٢	النكت على كتاب ابن الصلاح للإمام الحافظ أحمد بن علي بن الحجر العسقلاني رحمه الله المتوفى سنة ٨٥٢ هجري بتحقيق الدكتور ربيع بن هادي عمير دار الراية للنشر والتوزيع
⑦٣	النهاية في غريب الحديث والأثر، للإمام أبي مجد الدين أبي السعادات المبارك بن محمد الجزري المعروف بابن الأثر رحمه الله المتوفى سنة ٦٠٦ هجري
⑦٤	النهر الفائق شرح كنز الدقائق للإمام سراج الدين عمر بن إبراهيم بن نجيم الحنفي المتوفى سنة ١٠٠٥ هجري دار الكتب العلمية
⑦٥	الإجماع للإمام العلامة أبي بكر محمد بن إبراهيم بن المنذر النيسابوري رحمه الله المتوفى سنة ٣١٨ هجري مكتبة الفرقان عجمان
⑦٦	الإصابة في تميز الصحابة للإمام الحافظ أبي الفضل أحمد بن علي بن الحجر شهاب الدين العسقلاني الشافعي رحمه الله المتوفى سنة ٨٥٢ هجري دار الفكر بيروت/دار الجيل بيروت
⑦٧	أحكام القرآن للشيخ مولانا أشرف علي تهانوي رحمه الله المتوفى سنة ١٣٦٢ هجري إدارة القرآن والعلوم الإسلامية
⑦٨	أسد الغابة في معرفة الصحابة للإمام بعز الدين أبي الحسين علي بن محمد الجزري المعرفو بابن الأثير رحمه الله المتوفى سنة ٦٣٠ هجري دار الكتب العلمية
⑦٩	أعلام الحديث في شرح صحيح البخاري للإمام المحدث أبي سليمان حمد بن محمد الخطابي رحمه الله المتوفى سنة ٣٨٨ هجري مركز إحياء التراث الإسلامي جامعة أم القرى مكة المكرمة
⑧٠	أنوار الباري للشيخ أحمد بن رضا البجنوري رحمه الله ادارة التاليفات الأشرفية ملتان
⑧١	اوجز المسالك للإمام المحدث محمد زكريا الكاندهلوي المدني رحمه الله المتوفى سنة ١٤٠٢ هجري دار القلم دمشق

٨٢	بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع للإمام علاء الدين أبي بكر بن مسعود الكاساني الحنفي رحمه الله المتوفى سنة ٥٨٧ هجري الطبعة الثانية (١٤٢٤هجري) دار الكتب العلمية/الطبعة الثانية (١٤٠٦هجري)
٨٣	بداية المجتهد ونهاية المقتصد للإمام القاضي أبي الوليد بن أحمد بن محمد بن أحمد بن رشد المالكي القرطبي رحمه الله المتوفى سنة ٥٩٥ هجري دار الكتب العلمية
٨٤	بذل المجهود للشيخ المحدث خليل أحمد السهارنبوري رحمه الله المتوفى سنة ١٣٤٦ هجري مركز الشيخ أبي الحسن الندوي
٨٥	بهجة النفوس وتحليها بمعرفة ما لها وما عليها، مختصر لصحيح البخاري للإمام المحدث الورع أبي محمد عبد الله بن أبي جمرة الأندلسي رحمه الله المتوفى سنة ٦٩٩ هجري مطبعة الصدق الخيرية بجوار الأزهر بمصر
٨٦	تاج التراجم للإمام أبي الفداء زين الدين أبو العدل قاسم بن قطلوبغا السودوني (نسبة إلى معتق أبيه سودون الشيخوني) الجمالي الحنفي رحمه الله المتوفى سنة ٨٧٩ هجري بتحقيق محمد خير رمضان يوسف دار القلم دمشق
٨٧	تاج العروس للشيخ أبي الفيض محمد بن محمد بن عبد الرزاق الحسيني الملقب بمرتضى الزبيدي رحمه الله المتوفى سنة ١٢٠٥ هجري دار الهداية
٨٨	تاريخ الإسلام ووفيات المشاهير والأعلام للإمام شمس الدين أبي عبد الله محمد بن محمد أحمد الذهبي الدمشقي رحمه الله المتوفى سنة ٧٤٨ هجري دار الكتاب العربي
٨٩	تاريخ بغداد (مدينة السلام) للإمام الحافظ أبي بكر أحمد بن علي بن ثابت المعروف بالخطيب البغدادي رحمه الله المتوفى سنة ٤٦٣ هجري دار الغرب الإسلامي
٩٠	تبيين الحقائق للإمام فخر الدين بن عثمان بن علي الزيلعي الحنفي رحمه الله المتوفى سنة ٧٤٣ دار الكتب العلمية
٩١	تحفة الأحوذي بشرح الجامع للإمام الترمذي للإمام الحافظ أبي العلى محمد بن عبد الرحمان ابن عبد الرحيم كفوري رحمه الله المتوفى سنة ١٣٥٣ هجري دار الفكر
٩٢	تحفة الأشراف بمعرفة الأطراف للحافظ المتقن جمال الدين أبي الحجاج يوسف المزي رحمه الله المتوفى سنة ٧٤٢ هجري المكتب الإسلامي بيروت الطبعة الثانية
٩٣	تحفة الباري شرح صحيح البخاري للإمام شيخ الإسلام يحيى بن زكريا بن محمد الأنصاري الشافعي رحمه الله المتوفى سنة ٩٢٦ هجري دار الكتب العلمية/دار ابن حزم/مكتبة الرشد
٩٤	تحفة التحصيل في ذكر رواة المراسيل للحافظ ولي الدين أحمد بن عبد الرحيم بن الحسين أبي زرعة العراقي رحمه الله المتوفى سنة ٨٢٦ هجري مكتبة الرشد الرياض
٩٥	تذكرة الحفاظ للإمام الحافظ أبي عبد الله شمس الدين محمد بن عثمان الذهبي رحمه الله المتوفى سنة ٧٤٨ هجري دار إحياء التراث العربي/دائرة المعارف النظامية بهند
٩٦	ترتيب الصحاح للإمام إسماعيل بن حماد الجوهر رحمه الله المتوفى سنة ٣٩٣ هجري دار المعرفة بيروت لبنان
٩٧	تسمية مشائخ الإمام النسائي وذكر المدلسين للإمام أبي عبد الرحمن بن أحمد بن شعيب بن علي النسائي رحمه الله المتوفى سنة ٣٠٣ هجري دار علم الفوائد للنشر والتوزيع
٩٨	تعليقات على سير أعلام النبلاء للدكتور بشار عواد معروف مؤسسة الرسالة
٩٩	تعليقات على كتاب الحجة على أهل المدينة للإمام محمد بن الحسين الشيباني للعلامة السيد مهدي حسن الكيلاني القادري عالم الكتب الطبعة الثالثة سنة ١٤٠٣ هجري
١٠٠	تغليق التعليق للإمام الحافظ أبي الفضل أحمد بن علي بن الحجر شهاب الدين العسقلاني الشافعي رحمه الله المتوفى سنة ٨٥٢ مكتبة الأثرية باكستان
١٠١	تقريب التهذيب للإمام الحافظ أبي الفضل أحمد بن علي بن الحجر شهاب الدين العسقلاني الشافعي رحمه الله المتوفى سنة ٨٥٢ دار الرشيد، سوريا حلب
١٠٢	تقرير بخاري للشيخ العلام محمد زكريا الكاندهلوي رحمه الله المتوفى سنة ١٤٠٢ مكتبة الشيخ كراتشي

۱۰۳	تلخيص الحبير في تخريج أحاديث الرافعي الكبير، للإمام الحافظ أبي الفضل أحمد بن علي بن الحجر شهاب الدين العسقلاني الشافعي رحمه الله المتوفى سنة ۸۵۲ مؤسسة قرطبة/دار المشكاة للبحث العلمي
۱۰۴	تلقيح فهوم أهل الأثر في عيون التاريخ والسير للإمام الحافظ جمال الدين أبي الفرج عبدالرحمن بن علي بن محمد الجوزي رحمه الله المتوفى سنة ۵۹۷ هجري المطبعة النموذجية
۱۰۵	تهذيب الأسماء واللغات للإمام العلامة الحافظ الفقيه أبي زكريا محيي الدين بن شرف النووي رحمه الله المتوي سنة ۶۷۶ هجري دار الكتب العلمية بيروت
۱۰۶	تهذيب الكمال في أسماء الرجال للحافظ المتقن جمال الدين أبي الحجاج يوسف المزي رحمه الله المتوفى سنة ۷۴۲ هجري مؤسسة الرسالة
۱۰۷	تهذيب اللغة للأزهري لإمام اللغة العلامة أبي منصور بن أحمد الأزهري رحمه الله المتوفى سنة ۳۷۰ هجري المؤسسة المصرية العامة للتاليف والنشر
۱۰۸	جامع الأصول في أحاديث الرسول للإمام مجد الدين أبي السعادات المبارك بن محمد الجزري المعروف بابن الأثير رحمه الله المتوفى سنة ۶۰۶ هجري دار الفكر
۱۰۹	جامع الترمذي للإمام الحافظ أبي عيسى محمد بن عيسى بن سورة ابن موسى الترمذي رحمه الله المتوفى سنة ۲۷۹
۱۱۰	حاشية الدسوقي (على الشرح الكبير) للإمام العلام الشيخ محمد بن أحمد بن عرفة الدسوقي المالكي رحمه الله المتوفى سنة ۱۲۳۰ هجري دار الكتب العلمية
۱۱۱	حاشية السندي على صحيح البخاري للإمام أبي الحسن نور الدين محمد بن عبدالهادي السندي رحمه الله المتوفى سنة ۱۱۳۸ هجري قديمي كتب خانه
۱۱۲	حاشية الطحطاوي على مراقي الفلاح شرح نور الإيضاح للإمام العلامة أحمد بن محمد بن إسماعيل الطحطاوي الحنفي رحمه الله المتوفى سنة ۱۲۳۱ هجري دار الكتب العلمية بيروت
۱۱۳	حجة الوداع وعمرات النبي صلى الله عليه وسلم للإمام المحدث محمد زكريا الكاندهلوي المدني رحمه الله المتوفى سنة ۱۴۰۲ هجري الخليل الإسلامي كراتشي
۱۱۴	حلية الأولياء وطبقات الأصفياء للحافظ أبي نعيم أحمد بن عبدالله الإصفهاني رحمه الله المتوفى سنة ۴۳۰ هجري دار الفكر بيروت/دار الكتب العلمية بيروت
۱۱۵	خلاصة الخزرجي (خلاصة تذهيب تهذيب الكمال) للعلامة صفي الدين الخزرجي رحمه الله المتوفى سنة ۹۲۳ هجري مكتب المطبوعات الإسلامي بحلب
۱۱۶	دلائل النبوة لأبي بكر أحمد بن الحسين البيهقي رحمه الله المتوفى سنة ۴۵۸ هجري دار الكتب العلمية/المكتبة الأثرية لاهور/دار الريان للتراث
۱۱۷	رد المحتار للفقيه العلام محمد أمين بن عمر الشهير بابن عابدين رحمه الله المتوفى سنة ۱۲۵۲ هجري عالم الكتب/دار الثقافة والتراث دمشق سورية
۱۱۸	رسالة شرح تراجم أبواب صحيح البخاري (المطبوع مع صحيح البخاري) للإمام المحدث الشاه ولي الله رحمه الله المتوفى سنة ۱۱۷۶ قديمي كتب خانه
۱۱۹	رسائل للفقيه العلام محمد أمين بن عمر الشهير بابن عابدين رحمه الله المتوفى سنة ۱۲۵۲ هجري المتكبة الرشيد كوئته
۱۲۰	روح المعاني في تفسير القرآن العظيم والسبع المثاني للعلامة أبي الفضل شهاب الدين السيد محمود الألوسي البغدادي رحمه الله المتوفى سنة ۱۲۷۰ دار الكتب العلمية/دار إحياء الترث العربي
۱۲۱	زاد المعاد في هدي خير العباد للإمام المحدث شمس الدين أبي عبدالله محمد بن أبي بكر الزرعي الدمشقي المعروف بابن القيم الجوزية رحمه الله المتوفى سنة ۷۵۱ هجري مؤسسة الرسالة/مكتبة المنار الإسلامية
۱۲۲	سراج القاري للشيخ عبدالرحيم مدظله رحمه الله عليه الجامعة القاسمية دار العلوم زكريا جهند
۱۲۳	سنن ابن ماجه للإمام الحافظ أبي عبدالله محمد بن يزيد الربعي ابن ماجه القزويني رحمه الله المتوفى سنة ۲۷۳ هجري

	دارالسلام
١٢٤	سنن الدارقطني للإمام الحافظ الكبير علي بن عمر الدارقطني رحمه الله المتوفى سنة ٣٨٥ هجري دار نشر الكتب الإسلامية لاهور/مؤسسة الرسالة/دار المعرفة بيروت
١٢٥	سنن الدارمي للإمام الحافظ عبدالله بن عبدالرحمان الدارمي السمرقندي رحمه الله المتوفى سنة ٢٥٥ هجري قديمي كتب خانه
١٢٦	سنن أبي داؤد للإمام الحافظ أبي داؤد سليمان بن الأشعث بن إسحاق الأزدي السجستاني رحمه الله المتوفى سنة ٢٧٥ هجري دارالسلام
١٢٧	سير أعلام النبلاء للإمام شمس الدين أبي عبدالله بن أحمد بن عثمان الذهبي رحمه الله المتوفى سنة ٧٤٨ هجري مؤسسة الرسالة
١٢٨	شذرات الذهب في أخبار من ذهب للإمام شهاب الدين أبي الفلاح عبدالحئ بن أحمد بن محمد العكري الحنبلي الدمشقي رحمه الله المتوفى سنة ١٠٨٩ هجري دار ابن كثير
١٢٩	شرح ابن عقيل ألفية (الإمام جمال الدين) ابن مالك للعلامة النحوي بهاء الدين عبدالله بن عقيل العقيلي المصري الهمداني رحمه الله المتوفى سنة ٧٦٩ هجري قديمي كتب خانه
١٣٠	شرح الزرقاني على المواهب اللدنية للإمام محمد بن عبدالباقي بن يوسف الزرقاني رحمه الله المتوفى سنة ١١٢٢ هجري
١٣١	شرح الزرقاني على المؤطا للإمام محمد بن عبدالباقي بن يوسف الزرقاني رحمه الله المتوفى سنة ١١٢٢ هجري العلمية
١٣٢	شرح الزركشي للإمام شمس الدين أبي عبدالله بن عبدالله الزركشي المصري الحنبلي رحمه الله المتوفى سنة ٧٧٢ هجري مكتبة العبيكان/دار الكتب العلمية
١٣٣	شرح الطيبي على مشكاة المصابيح (المسمى ب الكاشف عن حقائق السنن) للإمام الكبير شرف الدين حسين بن محمد بن عبدالله الطيبي رحمه الله المتوفى سنة ٧٤٣ هجري إدارة القرآن والعلوم الإسلامية كراتشي
١٣٤	شرح الكرماني (الكواب الدراري) للإمام العلام شمس الدين محمد بن يوسف علي الكرماني رحمه الله المتوفى سنة ٧٨٦ هجري إحياء التراث العربي
١٣٥	شرح صحيح البخاري (المسمى بفتح الباري) للإمام زين الدين عبدالرحمن بن أحمد بن رجب الحنبلي رحمه الله المتوفى سنة ٧٩٥ هجري دار الكتب العلمية/مكتبة الغرباء الأثرية المدينة المنورة
١٣٦	شرح صحيح البخاري لأبي الحسن علي بن خلف بن عبدالملك ابن بطال البكري القرطبي رحمه الله المتوفى سنة ٤٤٩ هجري دار الكتب العلمية/مكتبة الرشيد رياض
١٣٧	شرح لباب المناسك) المسلك المتقسط في المنسك المتوسط على لباب المناسك للإمام السندي رحمه الله للعلامة على بن سلطان المعروف بملا علي القاري رحمه الله المتوفى سنة ١٠١٤ هجري دار الكتب العلمية بيروت
١٣٨	شرح مشكل الأثار للإمام المحدث الفقيه أبي جعفر أحمد بن محمد بن سلامة الطحاوي رحمه الله المتوفى سنة ٣٢١ هجري مؤسسة الرسالة
١٣٩	شرح المعاني الأثار للإمام المحدث الفقيه أبي جعفر أحمد بن محمد بن سلامة الطحاوري رحمه الله المتوفى سنة ٣٢١ هجري الكتبة الحقانية ملتان/عالم الكتاب
١٤٠	صحيح البخاري للإمام أبي عبدالله بن إسماعيل البخاري رحمه الله المتوفى سنة ٢٥٦ هجري دارالسلام
١٤١	صحيح الإمام مسلم للإمام الحافظ أبي الحسن مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري النيسابوري رحمه الله المتوفى سنة ٢٦١ هجري دارالسلام
١٤٢	صفة الصفوة للإمام العالم جمال الدين أبي الفرج عبدالرحمن بن علي بن محمد الجرزي رحمه الله المتوفى سنة ٥٩٧ هجر دار المعرفة
١٤٣	عارضة الأحوذي للإمام أبي بكر محمد بن عبدالله المعروف بابن العربي المالكي رحمه الله المتوفى سنة ٥٤٣ هجري دار الكتب العلمية بيروت لبنان

١٤٤	إعلام السنن للمحدث الناقد ظفر أحمد العثماني رحمه الله المتوفى سنة إدارة القرآن والعلوم الإسلامية دار الفكر
١٤٥	علل الحديث لابن أبي حاتم للحافظ أبي محمد عبد الرحمان بن أبي حاتم محمد بن إدريس الحنظلي الرازي رحمه الله المتوفى سنة ٣٢٧هجري مكتبة الملك فهد
١٤٦	عمدة القاري للإمام بدر الدين أبي محمد محمود بن أحمد العيني رحمه الله المتوفى سنة ٨٥٥ هجري دار الكتب العلمية/ إدار الطباعة المنيرية
١٤٧	فتح الباري للإمام الحافظ أحمد بن علي بن الحجر العسقلاني رحمه الله المتوفى ٨٥٢ هجري در المعرفة دار الكتب العلمية/ دار السلام
١٤٨	فتح القدير للشيخ الإمام كمال الدين محمد بن عبد الواحد المعروف بابن الهمام الحنفي رحمه الله المتوفى ٨٦١ هجري المكتبة الرشيد كوئته
١٤٩	فتح الملهم شرح صحيح مسلم للعلامة شبير أحمد عثماني رحمه الله المتوفى ١٣٦٩هجري دار القلم
١٥٠	فضل الباري لشيخ الإسلام العلام شبير أحمد عثماني رحمه الله المتوفى ١٣٦٩هجري إدارة العلوم الشرعيه بكراتشى
١٥١	فيض الباري على صحيح البخاري اللفقيه المحدث الشيخ محمد أنور الكشميري ثم الديوبندي رحمه الله المتوفى ١٣٥٢هجري دار الكتب العلمية المكتبة الرشيد كوئته
١٥٢	» الكامف في الضفاء للإمام الحافظ أبي أحمد عبد الله بن عدي الجرجاني رحمه الله المتوفى سنة ٣٦٥ هجري دار الكتب العلمية بيروت/دار الفكر بيروت
١٥٣	كتاب الأمام للإمام محمد بن إدريس الشافعي رحمه الله المتوفى سنة ٢٠٤هجري بتحقيق الدكتور رفعت فوزي عبد المطلب دار الوفاء
١٥٤	كتاب التجريد للإمام المحدث الفقيه أبي الحسين أحمد بن محمد بن جعفر البغدادي القدوري رحمه اله المتوفى ٤٢٨هجري دار السلام
١٥٥	كتاب الثقات للإمام الحافظ محمد بن حبان بن أحمد بن حاتم التميمي البستي رحمه الله المتوفى سنة ٣٥٤هجري الموافق سنة ٩٦٥ دار الفكر
١٥٦	كتاب الحجة على أهل المدينة للإمام الحافظ المحدث الفقيه محمد بن الحسن الشيباني عام الكتب
١٥٧	كتاب الفروع للعلامة الفقيه المحدث شمس الدين محمد بن مفلح المقدسي رحمه الله المتوفى سنة ٧٦٣ هجري مؤسسة الرسالة/دار المؤيد
١٥٨	كتاب المبسوط للإمام شمس الأئمة الفقيه أبي بكر محمد بن أحمد بن أبي سهل السرخي الحنفي رحمه الله المتوفى سنة ٤٩٠ هجري دار الكتب العلمية
١٥٩	كتاب المشفق والمتفرق لأبي بكر أحمد بن علي بن ثابت الخطيب البغدادي رحمه الله، المتوفى سنة ٤٦٣هجري دار القادري
١٦٠	كتاب المجروحين للإمام الحافظ محمد بن حبان بن أحمد بن حاتم التميمي البستي رحمه الله المتوفى سنة ٣٥٤هجري الموافق سنة ٩٦٥ دار المعرفة بيروت
١٦١	كشف الباري للشيخ سليم الله خان مد ظله المكتبة الفاروقية كراتشي
١٦٢	كشف القناع عن متن الإقناع للشيخ العلامة فقيه الحنابلة منصور بن يونس بن إدريس البهوتي رحمه الله المتوفى سنة ١٠٥١ هجري عالم الكتب الطبعة الأولى سنة ١٤١٧هجري
١٦٣	كشف المشكل من حديث الصحيحين للإمام الحافظ جمال الدين أبي الفرج عبد الرحمن بن علي بن محمد الجرزي رحمه الله المتوفى سنة ٥٩٧ هجر دار الوطن رياض
١٦٤	كشف المغطا عن وجه المؤطا (حاشية مؤطا إمام مالك) للشيخ أشفاق الرحمان الكاندهلوي رحمه الله قديمي كتب خانه
١٦٥	لسان العرب للإمام العلام أبي الفضل جمال الدين محمد بن مكرم ابن منظور الأفريقي المصري المتوفى سنة ٧١١ هجري إحياء التراث العربي/مؤسسة التاريخ الإسلامي بيروت لبنان/نشر أدب الحوذة قم ايران ١٤٠٥هجري

١٦٦	مجمع بحار الأنوار للشيخ العلام اللغوي محمد طاهر الصديق الهندي الججراتي المتوفى سنة ٩٨٦ هجري الموافق سنة ١٥٧٨ طبع مطبعة مجلس دائرة المعارف العثمانية بحيدر آباد الدكن الهند
١٦٧	مختار الصحاح للإمام محمد بن أبي بكر بن عبد القادر الرازي رحمه المتوفى سنة ٦٦٦ هجري دار الكتب العلمية بيروت، لبنان
١٦٨	مختصر إختلاف العلماء للإمام المحدث الفقيه أبي جعفر بن أحمد بن محمد بن سلامة الطحاوي رحمه الله المتوفى سنة ٣٢١ هجري دائرة البشائر الإسلامية
١٦٩	مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح للعلامة الشيخ علي بن سلطان محمد بن القاري رحمه الله المتوفى سنة ١٠١٤ هجري دار الكتب العلمية بيروت
١٧٠	مسائل الإمام أحمد بن حنبل برواية ابنه عبد الله بن أحمد أبي الفضل صالح رحمه الله المتوفى سنة ٢٦٦ هجري الكتب الإسلامي /الدار العلمية بهند
١٧١	مسند الحميدي للإمام المحدث أبي بكر بن الزبير القريشي المعروف بالحميدي رحمه الله المتوفى سنة ٢١٩ هجري للطباعة والنشر
١٧٢	مسند الإمام الأعظم (أبي حنيفة رحمه الله المتوفى سنة ١٥٠ هجري) برواية المحدث صدر الدين موسى بن زكريا الحصكي رحمه لله المتوفى ٦٥٠ هجري مع تنسيق النظام في مسند الإمام (للعلامة محمد حسن السنبلي رحمه الله) رتبة العلامة محمد عابد السندي رحمه الله المتوفى سنة ١٢٥٧ هجري نور محمد اصح المطابع كراتشي /قديمي كتب خانه
١٧٣	مسند الإمام أحمد بن حنبل للإمام أحمد بن حنبل رحمه الله المتوفى سنة ٢٤١ هجري مؤسسة الرسالة/عالم الكتب
١٧٤	مسند أبي عوانة للإمام الجليل أبي عوانة يعقوب بن اسحاق الاسفرائيني رحمه الله المتوفى سنة ٣١٦ هجري دار المعرفة بيروت لبنان
١٧٥	معارف السنن للشيخ السيد محمد يوسف بن محمد زكريا الحسيني البنوري رحمه الله المتوفى سنة ١٣٩٧ ايچ، ايم، سعيد كمپني
١٧٦	معالم السنن شرح سنن الإمام أبي داؤد رحمه الله لإمام أبي سليمان حمد بن محمد بن الخطابي البستي رحمه الله المتوفى سنة ٣٨٨ هجري طبعه وصححه محمد راغب الطباخ في مطبعة العلمية بحلب
١٧٧	معجم الصحاح للإمام إسماعيل بن حماد الجوهري المتوفى سنة ٣٩٣ هجري دار المعرفة بيروت لبنان
١٧٨	معجم المؤلفين تراجم مصنفي الكتب العربية لعمر رضا كحالة دار إحياء التراث العربي
١٧٩	معجم مقاييس اللغة لأبي الحسين أحمد بن فارس بن زكريا القزويني الرازي رحمه الله المتوفى سنة ٣٩٥ هجري دار الفكر
١٨٠	معرفة الثقات للإمام أحمد بن عبد الله بن صالح الحسن العجلي المكوفي رحمه الله المتوفى ٢٦١ هجري مكتبة الدار المدينة المنورة
١٨١	معرفة الصحابة لأبي نعيم للإمام المحدث العلامة أحمد بن عبد الله بن أحمد بن إسحاق بن مهران المعروف بأبي نعيم الأصبهاني رحمه الله المتوفى سنة ٤٣٠، دار الوطن للنشر/دار الكتب العلمية بيروت
١٨٢	منال الطالب في شرح طوال الغرائب للإمام مجد الدين أبي السعادات المبارك بن محمد الجزري المعروف بابن الأثير رحمه الله المتوفى سنة ٦٠٦ هجري مطبعة المدني المؤسسة السعودية بمصر
١٨٣	منحة الباري (تحفة الباري) للإمام شيخ الإسلام يحيى بن زكريا بن محمد الأنصاري الشافيعي رحمه الله المتوفى سنة ٩٢٦ هجري مركز الفلاح للبحوث العلمية/ دار الكتب العلمية بيروت
١٨٤	نيل الأوطار شرح منتقى الأخبار للشيخ الإمام محمد بن علي الشوكاني رحمه الله المتوفى سنة ١٢٥٠ هجري دار الكتب العلمية بيروت لبنان
١٨٥	هدي الساري للإمام الحافظ أبي الفضل أحمد بن علي بن الحجر شهاب الدين العسقلاني الشافعي رحمه الله المتوفى سنة ٨٥٢ دار السلام رياض
١٨٦	إرشاد الساري للإمام الحافظ أبي الفضل أحمد بن علي بن الحجر شهاب الدين العسقلاني الشافعي رحمه الله المتوفى سنة ٨٥٢ دار الكتب العلمية /المطبعة الكبرى الأمرية ببولاق مصر المحمية سنة ١٣٢٣ هجري (الطبعة السابعة)

⑱	إكمال المعلم بفوائد مسلم للإمام الحافظ أبي الفضل عياض بن موسى بن عياض اليحصبي رحمه الله المتوفى سنة ۵۴۴ هجري در الوفاء للطباعة والنشر/دار الكتب العلمية بيروت
⑱	إكمال التهذيب الكمال للعلامة علاء الدين مغلطائي ابن قليج بن عبدالله الحنفي رحمه الله المتوفى سنة ۷۶۲ هجري، الحديثية للطباعة والنشر
⑱	إكمال إكمال المعلم شرح صحيح مسلم للإمام عبدالله محمد بن خلفة الوشتائي الأبي المالكي البخاري المتوفى سنة ۸۲۷ أو ۸۲۸ هجري دار الكتب العلمية بيروت
⑲	إيضاح البخاري لشيخ فخر الدين أحمد رحمه الله مكتبة مجلس قاسم المعارف ديوبند بوپى
⑲	الوافي بالوفيات للإمام الأدب المؤرخ صلاح الدين خليل بن إيبك الصفدي المتوفى سنة ۷۶۴ هجري دار إحياء التراث العربي بيروت لبنان